

תקרית "ליברטי"

התקיפה הישראלית ב-1967 על אוניית הריגול של צי ארה"ב

תחקיר מסכם

א. ג'יי קריסטול

מאנגלית: יעקב שרת ויורם שרת

מהדורה ראשונה בעברית, 2016

© כל הזכויות שמורות לא. ג'יי קריסטול

מהדורות באנגלית:

A Jay Cristol, *The Liberty incident: the 1967 Israeli attack on the US Navy spy ship*
(Washington, DC.: Brassey's, 2003)

A Jay Cristol, *The Liberty incident revealed: the definitive account of the 1967 Israeli
attack on the US Navy spy ship* (Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 2013)

ליווי אקדמי: פרופ' חיים שקד, אוניברסיטת מיאמי

עיצוב איורים: עדי חן

מהדורה זאת מיועדת לקריאה כקובץ PDF. להדפסה יש להשתמש בנייר A4

לזכרם של אדמירל אייזק סי. קיד הבן ותת-אדמירל דונלד די. אנגן – ענקים בתולדות צי ארה"ב

תמונת השער: סא"ל ויליאם מקגונגל, מפקד "ליברטי", מצביע על נזקי התקיפה למבנה העילי של האוניה,

בוולטה, מלטה, ב-16 ביוני 1967 (צילום צי ארה"ב)

תוכן עניינים

iv	הקדמה מאת פרופ' חיים שקד
vi	פתח דבר למהדורה בעברית
vii	פתח דבר למהדורה האנגלית השנייה
x	על המחבר
xi	דבר המתרגם
xiii	רשימת איורים
xiv	רשימת תמונות
15	פרק 1 גלגול אל תוך המטרה
23	פרק 2 חודשיים של משבר
35	פרק 3 מדוע היתה "ליברטי" בנתיב הסכנה?
43	פרק 4 "ליברטי" על הכוונת
53	פרק 5 התקיפות מהאוויר ומהים
64	פרק 6 בשוך האש
76	פרק 7 אש ידידותית הורגת
85	פרק 8 תובנות השורדים
99	פרק 9 תיאוריות קונספירציה
117	פרק 10 סיפורי בדים לעומת מציאות
129	פרק 11 האם דיין נתן את הפקודה?
134	פרק 12 אמריקה חוקרת
148	פרק 13 ישראל חוקרת
154	פרק 14 בעין הטלוויזיה
167	פרק 15 הסחות דעת ומיתוסים
172	פרק 16 אישור: יירוטי הסוכנות לביטחון לאומי
176	פרק 17 הצוללת האגדית
182	פרק 18 אישור: משרד החוץ של ארה"ב
185	פרק 19 אישור: קלטות שמע של ועדת החקירה
193	פרק 20 אישור: ניתוח של היסטוריון NSA
198	פרק 21 ניתוח סופי
203	אחרית דבר
204	לזכרם
205	נספח 1: דוחות רשמיים של תקרית "ליברטי"
207	נספח 2: קלטות שמע של חיל האוויר ושל NSA
212	נספח 3: תמליל שיחות בקרים, טייסים, וסט"רים
240	ביבליוגרפיה נבחרת

הקדמה למהדורה העברית

מאת פרופ' חיים שקד

ב-27 בדצמבר 2016 הוקדש כל גיליון העיתון האינטרנטי *The Arab Daily News – Original News & Features on American Arabs* (<http://thearabdailynews.com/2016/12/25/uss-liberty-veterans-christmas-email-and-new-years-mission/>) לנושא "ליברטי" וכלל פרטים על הרצאות שניתנו ויינתנו באוניברסיטאות ובמכללות אמריקניות ועל עתירה שתוגש לקונגרס של ארה"ב. העתירה מונה שלוש תביעות ממשרד הצי, מהקונגרס ומהעם האמריקני: מינוי "בית משפט חוקר" על ידי משרד הצי לקביעת המניע האפשרי לתקיפת "ליברטי" על ידי ישראל, חקירה על ידי ועדות הקונגרס של הפעולות של הבית הלבן ושל משרד ההגנה, שמנעו את הצלת "ליברטי" ולאחר מכן איימו על קציני ומלחי האוניה שלא לגלות את האמת על הנסיבות האמיתיות של התקיפה, וקביעת ה-8 ביוני כיום זיכרון שנתי "על מנת לזכור את גיבורי צוות 'ליברטי' ולחנך את העם האמריקני בדבר הסכנות לביטחוננו הלאומי הטבועות בקשר הרגשי של פקידינו הנבחרים לכל אומה זרה [קרי: ישראל]".

כך, חמישים שנה לאחר התקרית הטראגית של תקיפת אוניית הריגול "ליברטי", הפרשה אינה יורדת מסדר היום בארה"ב. עיוות הסיפור של תקיפת "ליברטי" ניזון משלושה מעגלי אינטרסנטים: הראשון – קצינים ומלחים ששירתו על האוניה ביום התקרית, 8 ביוני 1967. השני – מאמיני תיאוריות קונספירציה סנסציוניות. השלישי – שונאי ישראל המנצלים את תפוקותיהם של השניים הראשונים כדי לנגח את ישראל ולהזיק לה.

זמן קצר לאחר שהגעתי ב-1982 לאוניברסיטת מיאמי שבפלורידה על מנת להקים שם בית ספר למוסמכים ביחסים בינלאומיים, וללמד במסגרתו קורס על המזרח התיכון, הגיע אלי בדואר – ללא ציון כתובת השולח – ספרו של ג'יימס אנס, "תקיפת 'ליברטי' – הסיפור האמיתי של ההתקפה הישראלית על אונית מודיעין אמריקנית". כבר מכותרת הספר והשימוש במלה "Assault" היה ברור לי כי מדובר בכתב קיטרוג על ישראל וכי הספר נשלח אלי על ידי גורם עלום בתקווה שאושפע ממנו ואלמד את גרסתו על התקרית. כמי ששירת כקצין מילואים באמ"ן-מחקר בזמן המלחמה ב-1967, היה ברור לי שגירסתו של ג'יימס אנס בדבר תקיפה ישראלית, בידיעה שהאוניה המותקפת היא אוניה אמריקנית, אינה מבוססת על עובדות. זמן לא רב לאחר מכן, הצטרף לכיתתי כתלמיד שלא מן המניין השופט (היום גם ד"ר) א. ג'יי קריסטול. כשהתברר לי, כי בנוסף להיותו שופט פדרלי בכיר מכובד ובעל מוניטין, שירת קריסטול כטייס קרב בחיל הים האמריקני, הצעתי לו להירשם לאוניברסיטת מיאמי כתלמיד מן המניין ולכתוב עבודת דוקטור בהדרכתי ובהדרכת פרופ' ונדולקה קובלקובה (מומחית בעלת מוניטין עולמי ביחסים בינלאומיים). בהסתמך על ידיעותיו הרבות בענייני ימייה וטיסה קרבית, ועל כישוריו בחיפוש אחר האמת כשופט בכיר, הצעתי לקריסטול להתמקד בחקר שאלה אחת בהקשר לתקרית "ליברטי": האם מקבלי החלטות בישראל בדרג כלשהו - כולל בצה"ל, במטכ"ל ובחילות הים, האוויר והמודיעין - ידעו שהם תוקפים אוניה אמריקנית? אם כן, מה היה המניע לכך, ואם לא – מה בעצם קרה שם?

לאחר עשר שנות מחקר יסודי, מקיף ומעמיק – לרבות ראיון אישי עם כל ישראלי ואמריקני שהיה מעורב בדרך כלשהי בתקרית והיה בחיים בעת המחקר, וכן מתן גישה ע"י יצחק רבין (אז שר הביטחון) לקלטות השמע המקוריות של שיחות הטייסים הישראלים עם בקרי חיל האוויר בזמן התקיפה – סיים קריסטול את עבודת הדוקטור. מסקנתו היתה חד-משמעית: התקרית הטראגית הייתה תוצאה של סידרת טעויות אנוש בצד הישראלי ובצד האמריקני. לאחר סיום הלימודים לתואר דוקטור המשיך קריסטול במחקרו בנושא במשך שנים ופרסם ב-2003 את המהדורה האנגלית הראשונה של ספרו, ולאחר מכן מהדורה אנגלית שנייה (מורחבת) ב-2013.

מאז יצאו שני הספרים האלה לאור, הפצתי במחבר לפעול לתרגום הספר לעברית. אני סבור שסיפור תקרית "ליברטי" טומן בחובו לקח משולש וחשוב ביותר לקורא העברי, ובעיקר לישראלים המשרתים בכוחות הביטחון בסדיר ובמילואים. ראשית, ניתן ללמוד מהתקרית כיצד טעויות אנוש – שאולי ניתן למנוע אותן – הופכות למעין כדור שלג קטלני במלוא מובן המילה. קריסטול מתאר ומנתח בפירוט רב את הנסיבות העובדתיות, בצד הישראלי ובצד האמריקני, שהוליכו לתקרית. שנית, מעניין איך "מעשה שהיה" הופך ל"מעשה

שלא כפי שהיה" בידיהם של המאמינים ו/או הרוצים להאמין בקונספירציות, ואכן קריסטול מקדיש מספר פרקים להתמודדות עם מבחר תיאוריות קונספירטיביות רווחות. שלישית, כיצד פעולה צבאית נקודתית בזמן ובמרחב הופכת לכלי ניגוח נגד ישראל במרקם העדין של יחסיה עם מעצמת-על – ניגוח שאינו מרפה גם חמישים שנה לאחר האירוע.

כאחד משני המנחים של קריסטול אני רוצה להודות לו, עם הופעת המהדורה העברית, הן על מחקרו המדוקדק והן על הנגשתו לקורא העברי. כן יעמדו על הברכה יעקב (קובי) שרת ויורם שרת על עבודת התרגום המשובחת. כולם עשו במלאכה מעל ומעבר לחובתם. עזה תקוותי שהקורא העברי ימצא עניין בספר ויפיק ממנו לקחים.

פרופ' חיים שקד

מיאמי, פברואר 2017

פתח דבר למהדורה העברית

מה שהחל ב-1985 כהתעניינות בלימודי המזרח התיכון, התפתח לפרויקט מחקר בן שנה אחת, שצמח לתוכנית לימוד לתואר שלישי ומחקר להכנת עבודת דוקטור שנמשכו עשר שנים בבית הספר למוסמכים ללימודים בינלאומיים באוניברסיטת מיאמי. עבודת הדוקטור שלי התמקדה בשאלה מרכזית אחת: האם ישראל ידעה שהיא פוגעת באוניה אמריקנית כאשר ניתנו הפקודות בחיל האוויר ובחיל הים לפגוע ב"ליברטי"?

בעקבות זאת הוצאתי את ספרי הראשון - *The Liberty incident: the 1967 Israeli attack on the US Navy spy ship* (Washington, DC.: Brassey's, 2003). אחר-כך הגשתי תביעה נגד סוכנות הביטחון הלאומית (NSA) על פי התקנה לחופש המידע ובעקבת זכייתי שוחררו והועמדו לרשותי מסמכים חסויים. לבסוף הוצאתי ספר זה - *The Liberty incident revealed: the definitive account of the 1967 Israeli attack on the US Navy spy ship* (Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 2013).

במסגרת מחקרי ביקרתי כ-40 פעם בישראל ופעם אחת בקהיר, מצרים, בהזמנת הצבא המצרי.

הנני אסיר תודה על הסיוע שהעניקו לי האישים הבאים:

השגריר מיכאל אורן, אלוף עמי איילון, אלוף שלמה אראל, מפקד חיל הים ב-1967, תא"ל אברהם אשור, סא"ל מיכאל בלוך, אלוף אביהו בן-נון, אל"ם ארי גביש, הירש גודמן, סא"ל מתי גרינברג, גילה גרשון, איתן הבר, אל"ם יואל זינגר, אהרן יפרח, השופט ישעיהו ירושלמי, אורי מרץ, אלוף עוזי נרקיס, השגריר אפרים עברון, משה פוגל, פנחס פנחסי, דן פתיר, רב אלוף יצחק רבין, הרמטכ"ל במלחמת ששת הימים, מרק רגב, דוד רובינגר, אלוף מיכה רם, לשעבר מפקד חיל הים, אלוף פול שולמן, השגריר מיכאל שילה, תא"ל חיים שקד, נשיא בית המשפט העליון מאיר שמגר, אלוף ביני תלם.

במשך למעלה משלושים שנות מחקר מתמשך אספתי אלפי מסמכים וראיינתי מאות אנשים ברחבי העולם. לפי עצתו של חברי אל"ם ויליאם מקגונגל, מפקד "ליברטי" באותו יום גורלי, תרמתי את חומרי המחקר למכון הובר באוניברסיטת סטנפורד, פאלו אלטו, קליפורניה, שם הם זמינים לעיון חופשי.

המעוניינים יכולים לעיין באוצר בלום של תיעוד באתרים שלי, www.thelibertyincident.com (באנגלית), www.libertyincident-il.com (בעברית).

במהלך מחקרי נוכחתי לדעת, שטעות גורלית שאירעה במלחמת ששת הימים הפכה למוקד של אינטרסים אנטי-ישראליים ואנטישמיים, שמטרתם להוקיע את היחסים המיוחדים שבין ישראל וארצות הברית. התקפות מרושעות וחסרות בסיס עובדתי אלה נמשכות עד עצם היום הזה.

עוד למדתי, שגם בישראל קיים מידע שגוי רב ומטעה על תקרית "ליברטי". חברי ומדריכי בעבודת הדוקטור, פרופ' חיים שקד, שכנע אותי שישראלים רבים, כולל דורות חדשים של קציני צבא, שאינם יכולים או מתקשים לקרוא את ספרי באנגלית, יפיקו תועלת רבה מהמידע העובדתי הכלול בו אם יהיה זמין בעברית.

לפיכך יזמתי את תרגום את הספר לעברית, וכדי שיהיה זמין לציבור הקוראים בעברית, ללא עלות, החלטתי להנגישו לקריאה אלקטרונית.

המתרגמים יעקב (קובי) שרת ויורם שרת השקיעו מאמצים גדולים לא רק לתרגם במדויק את הספר, אלא גם לאמת ולוודא רבים מהפרטים. פרופ' חיים שקד ליווה מקרוב הן את הכנת המהדורות באנגלית והן את עבודת התרגום לעברית.

ברצוני להודות לכל אלה שסייעו לי במיזם זה לאורך השנים.

אני תקווה שקוראי המהדורה העברית ימצאו את הספר מעניין ורב-ערך, ובעיקר – יפיקו את המסקנות הנכונות לגבי מניעת טעויות גורליות בעתיד.

ד"ר א. ג"י קריסטול

מיאמי, נובמבר 2016

פתח דבר למהדורה האנגלית השנייה

כאשר התחלתי מחקר זה לפני כ-27 שנים, דימיתי בתמימות-מה כי אם אסוף מידע מקורי מוצק ואנתחו כהלכה, יעלה בידי להשיב על השאלה האם התקיפה על יו.א.א.ס. "ליברטי" (*USS Liberty*) היתה מיבצע ישראלי יזום נגד אוניית מלחמה של ארה"ב, או מקרה מצער של "אש כוחותינו", פרי טעות בזיהוי. למרבה האכזבה, נתחוויר לי במהלך השנים מה רבים האנשים והגופים, שמתוך נאמנות למטרותיהם הפרטיות אינם נדרשים כלל לעובדות, או מבקשים לנצל פרשה מכאיבה זאת כדי לשבש את היחסים המיוחדים שבין ארה"ב וישראל ולערערם.

כשפורסמה המהדורה הראשונה של ספרי "תקרית 'ליברטי'" ב-2003, עדיין נותרו ללא מענה טענות שעוררו הקלטות השמע שיורטו בידי הסוכנות לביטחון לאומי של ארה"ב (NSA), והכילו לכאורה הוכחות חותכות שהתקיפה הישראלית היתה יזומה. התביעה המשפטית, שהגשתי בעקבות זאת נגד הסוכנות לביטחון לאומי על פי חוק חופש המידע, הוליכה לשחרור קלטות אלה ועתה הן זמינות באתר NSA (www.nsa.gov). כך ניתן להקשיב לקלטות המקוריות בעברית, או לקרוא את תרגומיהן הראשוניים והסופיים, ואפשר להשוות את קלטות NSA וחיל האוויר הישראלי, שתמליליהן מובאים להלן בנספח 3.

למרות שהקלטות מוכיחות בעליל, כי הכוחות המזוינים הישראליים היו משוכנעים שהם תוקפים אוניית אויב, דבקים מקורות אנטי-ישראליים בטענתם כי קלטות NSA שקריות ומעידות על קנוניה שנקמה בין הסוכנות לביטחון לאומי ומחבר ספר זה במטרה להוליך שולל את הציבור האמריקני!

ב-2004, פחות משנה אחרי שקלטות NSA הונגשו לציבור הודות למאמצי המשפטיים, יזם משרד החוץ של ארה"ב בווינגטון הבירה ועידה בסמוך להוצאת כרך 19 של "יחסי החוץ של ארצות הברית", שהוקדש ל"משבר הערבי-ישראלי ומלחמת 1967". הזמנתי לשאת הרצאה בהתכנסות זו, שהיו"ר שלה היה היסטוריון משרד החוץ ד"ר מרק סוסר, לימינם של ד"ר דייוויד רוברג', איש סגל ההיסטוריה של סוכנות הביון המרכזית (CIA); ד"ר דייוויד האץ', היסטוריון מטעם הסוכנות לביטחון לאומי; ד"ר מיכאל אורן, אז חוקר במכון שלם בירושלים ואחר-כך שגריר ישראל בארה"ב; הסופר ג'יימס במפורד; וד"ר צ'ארלס סמית מאוניברסיטת אריזונה, כפרשן.

משרד החוץ האמריקני, כמצוין להלן בפרק 18, קבע חד-משמעית בסיכום שלו על תקרית "ליברטי", כי התקיפה היתה בגדר טעות טרגית. מאז ואילך טוענים יריבי ישראל כי משרד החוץ שותף לקנוניה עם הסוכנות לביטחון לאומי ועם מחבר ספר זה!

לימים, באוקטובר 2009, הזמנתי להשתתף ברב-שיח מטעם הסוכנות לביטחון לאומי ולהציג את עמדתי בפרשת תקרית "ליברטי". מחקרי דירבן את הסוכנות לביטחון לאומי לפרסם הצהרה ברורה, שקבעה כי התקיפה היתה פרי טעות בזיהוי, ואף על פי כן, בשל סיבותיה שלה, עומדת הסוכנות בסירובה לנקוט עמדה פומבית בנושא זה. דבר זה תמוה למדי, שהרי NSA, במסמך שפירסם ב-1981, "התקיפה על 'ליברטי'", אוניית איסוף מודיעין אותות (סיגינט - SIGINT) של צי ארה"ב, נאמר: "היה קשה עוד יותר להכיר בכך שהטרגדיה נבעה לא רק עקב שיקולים ישראליים מוטעים, אלא גם בשל נוהגי תקשורת לקויים של ארה"ב", וכי "בעוד שדוחות אלה חשפו בלבול מסוים אצל הטייסים לגבי שייכותה הלאומית של האוניה, הם נטו לשלול כל הנחה כי חילות הים והאוויר של ישראל תקפו במתכוון אוניה שידעו כי היא אמריקנית."

יתר על כן, ד"ר תומאס ר. ג'ונסון, היסטוריון הסוכנות לביטחון לאומי, קבע ברורות במחקרו כי התקיפה היתה טעות טרגית. לא הצלחתי לאתר מסמך פנימי כלשהו של NSA, האומר כי תקיפת ליברטי נעשתה במתכוון. את הקביעה התקיפה ביותר מטעם NSA בפרשת "ליברטי" ביטא לואיס וו. טורדלו, מי שהיה סגן מנהל הסוכנות מ-1956 עד 1974. ישעיהו ירושלמי, שופט בבית הדין הצבאי לערעורים של צה"ל, פסק ב-5 ביולי 1967 בתוקף תפקידו כשופט חוקר על פי סעיף 283 של חוק השיפוט הצבאי, בהחלטת ביניים, כי "נראה לי לכאורה שייטכן כי נעברו עבירות התרשליות." השימוע ננעל ונפתח מחדש והסתיים ב-21 ביולי 1967 לאחר גביית עדויות מפי 34 עדים וקבלת 14 מסמכים רלוונטיים. החלטה סופית ניתנה ב-21 ביולי 1967. בעמוד 41 של המסמך של NSA מ-1981 נאמר: "כאשר סגן מנהל NSA קרא את החלטת החקירה

המקדמית של צה"ל, הוא סיכם את תחושתו האישית [הדגשת המחבר] בהגדרתה 'טיוח נאה'. "טורדלו לא היה שבע רצון מהחלטת השופט החוקר הישראלי, שסיכם, "אני סבור כי אין מספיק עדויות לכאורה המצדיקות העמדת אדם כלשהו לדין, "ואולם הוא, טורדלו, מעולם לא הציג ראיות כלשהן לסתירת המסקנה בדבר הטעות הטרגית.

ב-2002, לאחר צאת המהדורה הראשונה של ספר זה לאור, ערך חיל האוויר הישראלי מחקר של התקרית. מחקר זה לא הציג עובדה כלשהי שלא פורסמה לפני כן, למעט הערה כי חילות האוויר והים הישראליים תיאמו פגישות להגדרת נהלים למניעת טעויות טרגיות דומות בעתיד.

כפי שאני מתרשם בבירור, צל תקרית "ליברטי" ממשיך לרדוף אחרי חיל הים. ב-3 בינואר 2002 השתלטו לוחמי שייטת 13 בים האדום על האונייה הישנה "קארין A", שהופעלה בידי הרשות הפלסטינית, ועליה 50 טונות של אמצעי לחימה תוצרת איראן ורוסיה, שנועדו להברחה לרצועת עזה. ראוי לציין, כי האישור להשתלטות על האונייה ניתן רק לאחר שהרמטכ"ל ר"ל שאול מופז טס בעצמו מעל האונייה ויידא את זהותה. באורח דומה, כאשר ב-15 במרס 2011 עמד חיל הים להשתלט על "ויקטוריה", אונייה נוספת שניסתה להבריא נשק מאיראן לעזה, אושרה הפעולה רק לאחר אימות זהותה בידי הדרג הגבוה ביותר בצה"ל וקבלת אישור של ראש הממשלה.

מהדורה שנייה זאת מושתתת על כל הראיות על תקרית "ליברטי" ששוחררו עתה לפרסום, לרבות אותם מסמכי הסוכנות לביטחון לאומי שסיוגם הביטחוני הוסר ב-6 ביוני 2007. בתאריך זה הודיעה NSA לעיתונות, כי מסמכים המתייחסים לתקיפת "ליברטי" ב-8 ביוני 1967 שוחררו במלואתן 40 שנה לתקרית, וכי הסתיים טיפול הסוכנות לביטחון לאומי/שרות הביטחון המרכזי (NSA/CSS) בכל החומר שנתר [הדגשת המחבר]. שפורסם באתר NSA – www.nsa.gov. פרסום זה התווסף לאוסף המסמכים, קלטות השמע והתמלילים שהועלו לאתר ב-2 ביולי 2005. עתה, מקץ רבע מאה של מחקר אינטנסיבי בכל הארכיונים הרלוונטיים בישראל ובארצות הברית, לרבות מסמכים מסווגים וראיונות עם כל המעורבים ישירות בתקרית שהיו אז בחיים, כל העובדות זמינות לעיון.

אך זאת לדעת: המסמכים הרשמיים, העובדות המוצקות והאמת אינם מעניינים כהוא-זה אנשים וגופים הדבקים, מכוח אינטרסים למיניהם, בתיאוריות קונספירציה או בטיפוח סנסציות.

מחבר ספר זה מצהיר בזה, כי המסקנות שהעלה בספר זה הן האמת, כל האמת ורק האמת.

תודות

מאמץ מחקרי, שבראשיתו נתפש כמיזם קצר, התגלגל למסע בן 27 שנה. לאורך הדרך נפגשתי עם אנשים רבים בארצות הברית, ישראל, בריטניה ומצרים, שאין ערוך לסיוע שהעניקו לי במחקר ובניסוח. במהלך מגעי עמם נעשו רובם גם לידידי. תודתי הכנה נתונה לכלם.

בארצות הברית

אדמירל ג'רום ל. ג'ונסון, רג'ינה גרינוול, אדמירל ג'ונתן ט. האו, סא"ל ריצ'רד הולצקנקט, רייט וולדן, אדמירל-משנה פול אי. טובין ג'וניור, ג'ון לונג, אייבי לפידס, רוברט ס. מקנמרה, קרל פ. סלאנס, אל"מ פרנק סניידר, השגריר דווייט פורטר, השגריר ריצ'רד ב. פרקר, ד"ר קורט קיבין, סא"ל טום קרופ, דין ראסק.

בישראל

אלוף עמי איילון, תא"ל אברהם אשור, סא"ל מיכאל בלוך, אלוף אביהו בן-נון, אל"ם ארי גביש, הירש גודמן, סא"ל מתי גרינברג, גילה גרשון, איתן הבר, אל"ם יואל זינגר, אהרן יפרח, השופט ישעיהו ירושלמי, אורי מרץ, אלוף עוזי נרקיס, משה פוגל, פנחס פנחסי, דן פתיר, מרק רגב, דוד רובינגר, אלוף פול שולמן, השגריר מיכאל שילה, מאיר שמגר, תא"ל חיים שקד, אלוף ביני תלם.

במצרים

מייג'ור גנרל אחמד מ. חאליס, מייג'ור גנרל א.ז.מ.ה. עבדין, השגריר מחמוד קאסם.

בבריטניה

רקס בלומשטיין, מרי הורווד, אדריאן פנינק.

אנשי צוות ליברטי

אל"מ ויליאם ל. מקגונגל, סא"ל מוריס ה. בנט, סרן ג'ורג גולדן, אתת שני ראסל או. דייוויד, טכנאי קשר ראשון ג'ו לנטיני, ימאי (טר"ש) סטיפן ג'י ריצ'רד.

שלמי תודה מיוחדים

אדמירל אייזק סי. קיד ג'וניור, תת-אדמירל דונלד ד. אנגן, אל"מ ארנסט סי. קסטל, ג'ון האדן, נורמן פולמר, כריסטינה דוידסון, מייקל וויקס, ג'ואן רוסוף, ריק ראסל, ד"ר חיים שקד, ד"ר וונדולקה קובלקובה, מיצ'יל דבח, מקסין שוורץ, יצחק רבין, השגריר אפרים עברון, תא"ל עודד ארז, אלוף מיכה רם, אלוף דוד בן בעש"ט, אלוף אלי מרום (צ'ייני), אלוף שלמה אראל, יחזקאל משיטה, אל"מ יעקב ניצן, אל"מ דני שפירא, אל"מ רענן גיסין, סא"ל דני גרוסמן, יובל אביב, תא"ל יפתח ספקטור, רס"ן יוסף צוק, מיכאל שולדינגר, ארתור הרץ, דוד הורן, קרן הורן, שריל קפלן, ברברה קרגיל, ג'ניפר רולף, ליסה וולש, גרג קולדיס, ויליאם קסידי, גלן לפידס, אולגה קוסל, לואיז באואר, ג'יל באואר, סטיפן מ. קריסטול, ודייוויד איי. קריסטול.

תודה מיוחדת לאשתי האהובה אלי. אלמלא סבלנותה, הבנתה, ועזרתה לא היה ספר זה נשלם.

ד"ר א. ג'יי קריסטול

אפריל 2013

על המחבר

אל"ם (דימ') ד"ר (J.D. ו-Ph.D.) א. ג"י קריסטול התגייס לצי ארה"ב כפרח טיס בנובמבר 1951. הוא הוצב על נושאת המטוסים "פרינסטון" כטייס ימי במלחמת קוריאה וטס במשימות יום ולילה. לאחר שהשתחרר המשיך לשרת במילואים ובמסגרת זאת טס בשנות ה-1960 במשימות התנדבותיות לווייטנאם. הוא עוטר ביותר מתריסר עיטורים ואותות צבאיים, שהעיקריים בהם:

Meritorious Service Medal
Navy Commendation Medal
Navy Achievement Medal
China Service Medal
National Defense Medal
Navy and Marine Corps Overseas Service Medal
Naval Reserve Medal
Vietnam Service Medal

כן הוענק לו אות "שגריר שלום" על ידי רפובליקת קוריאה על שירותו במלחמת קוריאה.

אחרי שירות של שמונה-עשרה שנים כטייס מילואים המשיך לשרת בצי עוד עשרים שנה במילואים כפרקליט צבאי. במקביל, עסק במשפט אזרחי במשך עשרים- וחמש שנה.

קריסטול שירת כשופט פדרלי במשך שלושים-ושלוש שנה, ולימד משפטים כמורה מן החוץ באוניברסיטת מיאמי. ב-2011 צוין לשבח כ"אגדה בעולם המשפט (Legal Legend)" על ידי המוזיאון להיסטוריה במיאמי. קריסטול פרסם מאמרים רבים בנושאי משפט, אוויריה והיסטוריה.

דבר המתרגם

כשהציע פרופ' חיים שקד לאבי, יעקב (קובי) שרת, את תרגום הספר, הציע לי אבי לשתף איתו פעולה כפי שעשינו בעבר בספרים רבים. הערכתי כי ניסיוני הצבאי (השתחררתי ממילואים כקצין קשר בדרגת רב-סרן), הידע שלי בענייני ים ובקיאותי בהיסטוריה ימית וצבאית יקלו עלי את המלאכה, אולם ככל שהעמקתי בעבודה התחוויר לי, כי על מנת להתאים את הספר לקורא העברי, ובעיקר לקוראים שהם אנשי צבא, ולשפר את אמינותו, היה עלי לפתוח במחקר היסטורי קטן משלי, שאליו נשאבתי יותר ויותר. אני מודה לפרופ' שקד ולמחבר ד"ר א. ג"י קריסטול על תמיכתם ברבות מהצעותיי ועל שנתנו לי במקרים רבים יד חופשית לממשן, ולו גם במחיר הארכת מועד סיום העבודה. במהלך פרויקט זה נעזרתי באנשים רבים, חלקם מוכרים לי או לאבי אישית, וגיליתי מחדש עד כמה קל עדיין בישראל להסתייע בשיטת "חבר אל חבר".

אני אסיר תודה לכל אלה שנענו לפניתי:

אלוף (דימ') שלמה גזית, שניסח לי בעברית את דבריו למשה דיין; סא"ל (דימ') דני גרוסמן, שהעביר לי את תמלילי ההקלטות; ידידי אשר טורם, שניסה (ללא הצלחה) לאתר בארכיון צה"ל את החלקים החסרים בדו"ח ירושלמי ואת דו"ח רון בעברית; אהרן (רוני) יפרח; אהרון לפידות; מנהל מוזיאון חיל הים תא"ל (דימ') ניר מאור, שסיפק לי מידע רב; נורית מדר מארכיון המדינה, שאיתרה את המברק המקורי של דן פתיר; טייס המיסטר רס"ן (דימ') מנחם נחושטן, שהסביר לי רבות על חיל האוויר של 1967; אורי מרץ; יעל פתיר; אברהם רבינוביץ, שהעביר לי את הנוסח העברי של הציטוט מספרו; דוד רובינגר; רמי רפאלי, שאישר לי את פרסום שמו; תום שגב, שידע אותי בפרטי הזיהוי של מברק פתיר; איש חיל האוויר אריה שמואלי, שהסביר לי על פצצות ברזל ש"כ; אחותי נורית, שעזרה לי בפענוח הקלטות; אבי קובי על שיתוף הפעולה; ובמיוחד בת זוגי, סמלת (מיל) רעיה אבימאיר-פת, "בת בקרה" ביב"א 509, על סבלנותה, תמיכתה ועזותיה בימים ובלילות הרבים שעבדתי במחיצתה, אשר השלימה לי מזיכרונה פרטים רבים על בקרים ויחידות בקרה.

המהדורה העברית היא תרגום של המהדורה השנייה באנגלית משנת 2013.

יורם שרת

פברואר 2017

הערות לתרגום

- מרחקים במיילים – הכוונה למייל ימי (1,852 מטר).
- גבהים מצוינים ברגל. 1 רגל = 0.3048 מטר. טייסים מציינים גבהים באלפי רגל ("גובה 1" – 1,000 רגל).
- מהירויות של מטוסים וכלי שיט מצוינים בקשר (מייל ימי בשעה).
- כל הזמנים הם זמן מקומי של ישראל היתה לזמן סיני, אלא אם כן צוין אחרת.
- זמן ג'ריניץ' (GMT/UTC) - זמן ישראל פחות שעתיים - מצוין במונח העדכני ZULU – האות Z ליד השעה (כך למשל השעה 1435 שעון ישראל היא 1235Z). זמן וושינגטון (EDT – שעון קיץ) בתקופת התקרית היה ארבע שעות לפני זמן ZULU, ושש שעות לפני זמן ישראל (בישראל לא הונהג ב-1967 שעון קיץ).
- ההגדרה הצבאית של שעת חיבור מברקים ומסרים אחרים היא "תז"ח (תאריך זמן חיבור)" ונרשמת ddhhmm. לדוגמה – תז"ח של מברק שחובר בשעה 1532 ב-8 ביוני הוא 081532. ההנחה היא שהחודש מובן מאליו.

- ב"חיל הים" או ב"חיל האוויר", הכוונה לכוחות צה"ל, אלא אם כן נאמר אחרת.
- חיל הים של ארצות הברית (US Navy) נקרא בספר זה "צי ארה"ב", וזאת להבדיל מיחידותיו האזוריות העיקריות דוגמת "הצי השישי" (Sixth Fleet) המופקד על גזרת הים התיכון.
- דרגות צבאיות זרות: למען הבהירות, וכדי להקל על השוואה בין דרגות בצבאות שונים, הוגדרו דרגות עכשוויות, במידת האפשר, בסולם הדרגות הצה"לי. דרגת היסטוריות, דרגות שאין להן מקבילה בצה"ל, או שאין חשיבות להשוואתן, הובאו במקורן או באופן המובן ביותר. קברניט של אונייה מכונה "קפטן" או "סקיפר" ללא קשר לדרגתו (קפטן צי = אל"ם).
- במידת האפשר, הובאו טקסטים בעברית במקורם. **טקסטים אלה מובאים בצבע זה**. במקרים אחרים, הם תורגמו בחזרה מאנגלית.
- במהלך התרגום הושמטו או קוצרו מספר פרטים משום שהם ידועים לקורא הישראלי אך לא לקורא באנגלית. מאידך נוספו תמונות ופרטים העשויים לעניין את קוראי המהדורה העברית.

רשימת איורים

16	מפת הים התיכון: פריסת הצי השישי של ארה"ב
23	צלליות "ליברטי" ו"אל קוציר"
23	מפת סימון המציגה את המסלול המתוכנן של "ליברטי"
30	מפת מצב ביום התקיפה
39	מדור מי"ק בט-204
43	התקיפה של "כורסה"
47	התקיפה של "רויאל"
52	תקיפת הסט"רים
71	פרופיל תקיפה של מיראז' 3C
72	מבט טייס על אוניה
74	צלליות "ליברטי" ו"אל קוציר" בקנה מידה זהה

רשימת תמונות

תמונת השער	סא"ל מקגונגל מצביע על נזקי התקיפה
x	א. ג"י קריסטול
15	יו.א.ס.א. "ליברטי" (AGTR 5)
18	איברהים אל אוואל
23	נוראטלס של חיל האוויר
38	פלגה 914
39	מכ"ם קלווין-יוז
43	אחד ממטוסי "רויאל" תוקף מהירכתיים
48	"ליברטי" בדרך. מבט מחרטום ימין
52	טרפדת חולפת על פני דופן שמאל של "ליברטי"
53	ט-203
53	טרפדת חוצה את חרטום "ליברטי"
54	פנטום F-4B לפני הזנקה מנושאת המטוסים "אמריקה"
54	"ליברטי" פונה שמאלה במשך תקיפת הטורפדו
55	מסוק סופר-פרלון מקיף את "ליברטי"
62	חור הטורפדו בדופן ימין.
63	המבנה העילי של "ליברטי"
63	סירת המנוע של "דייוויס" שטה אל "ליברטי"
64	"ליברטי" יום לאחר התקיפה, נוטה בבירור לימין
65	"ליברטי" שטה באיטיות בכוח עצמה
65	"ליברטי" בהגיעה לוולטה
66	מלחי "אמריקה" משקיפים על "ליברטי"
66	"ליברטי" בהגיעה לוולטה
73	סרט מצלמת ירי
80	סא"ל מקגונגל בתאו
80	אל"ם מקגונגל עונד את מדלית הכבוד
86	מטוס סקיהוק A-4C על סיפון "אמריקה"
125	שר הביטחון משה דיין סועד צהריים בגוש עציון
126	הגדלה של תמונת שעון היד של דיין
166	מטוס EC-121D של חיל האוויר של ארה"ב
198	סמל "ליברטי"
198	לוח זיכרון במוזיאון חיל הים
204	מיראז' 3C, סמב"ד, סופר פרלון

פרק 1 – גלגול אל המטרה

סרן יפתח ספקטור, מוביל מבנה "כורסה", הפנה ראשו אל מעבר לכתפו השמאלית כדי למקד מבטו במטרה תוך שגלגל את המיראז' 3CJ שלו לכיוון 100°. המטוס התגלגל החוצה מתוך הפנייה, חרטומו מישיר אל האוניה האפורה הזעירה שעל פני הים התיכון, כעשרת אלפים רגל מתחתיו.

יו.א.א.ס. "ליברטי" (AGTR 5) בדרכה חזרה מהים התיכון, לאחר שיפוצה במלטה לאחר התקיפה. צולם במפרץ צ'ספיק, ארה"ב, 29/7/67 (צילום צי ארה"ב)

בוהן ידו הימנית לחץ על המקזז החשמלי, מחליק את החרטום לצלילה וממקם את האוניה במרכז טבעת כוונת התותח המוקרנת על התצוגה העילית. תוך כדי תיקונים עדינים, זעירים, קבע את צלבי הכוונת על גשר האוניה. הטייס סגר מעט את המצערת כדי להאט את מהירות צלילתו לכ-500 קשר – המהירות המקובלת ליעף צליפה². הוא הנמיך לכיוון המטרה, סוגר עליה בקצב של מייל מדי כ-7 שניות. ידו השמאלית הרפתה מוכנית מן המצערת והפעילה את מתג החימוש המרכזי, ומיד עברה אל מתג בורר התותחים שלי. ידו הימנית המשיכה לייצב את הסטיק בעוד רגליו מייצבות קלות את הגה הכיוון. את הצלב המשיך למקד במטרה.

האצבע המורה של יד ימינו החליקה כמו מאליה אל מתחת לאבטחת ההדק, הסיטה אותו למעלה, ולחצה קלות על ההדק. בעודו מתקרב למרחק מייל מהאוניה, כ-7 שניות מהמטרה, הגביר מעט את הלחץ על ההדק על מנת להפעיל את מצלמת הירי. עיניו סרקו במהירות אחר סימן כלשהו של אש נ"מ מהאוניה, אבל הוא לא ראה הבזק כלשהו. מבנה התקיפה היה מושלם. אוניית המטרה הפליגה מערבה אל תוך השמש שמאחורי גבו. מס' 2 שלו, סרן יוחאי ריכטר, היה במרחק קצר מאחוריו, שומר על המבנה. זה היה הרגע.

שני תותחי דפה 52-5 30 מ"מ שלו החלו לירות צורות רצופים בקצב של מעל 19 פגזים בשנייה מכל קנה.³ מעולם לא ירה קודם לכן על אוניה, אבל משהו שצף מנבכי עברו, זכר אביו - צבי ספקטור, מפקד כ"ג יורדי הסירה, שנעלמו בים בדרכם לפעולת חבלה בלבנון ב-1941 - גרם לו תחושה מוזרה. הוא נתקף בתדהמה ובאימה כשדימה להבחין בנזק הבלתי יאמן שגרמה אש התותחים שלו. על פי תורת התקיפה, מיד לאחר ירי עליך לנסוק כדי למנוע פגיעה מהחימוש שלך או התקבעות במטרה והתרסקות אל תוכה תוך כדי ספירת פגיעותיך. שולי הטעות היו רק 3-4 שניות, שבמהלכן עשה המיראז' כמעט חצי מייל.

הוא שמע את מס' 2 שלו צועק בקשר: "שים לב לתרנים!" בבת אחת משך את הסטיק לאחור, מפעיל כוחות ג'י כבדים בעודו נוסק השמימה ופונה פנייה חדה שמאלה, כדי להתמקם ליעף נוסף. כשחלף על רוחבית האוניה, הבחין בדליקה גדולה ובענן עשן שחור גדול מיתמר היישר מעל המטרה - אוניית ארצות הברית ליברטי, שסימונה GTR 5.

החל ב-1358 ב-8 ביוני 1967, הותקפה "ליברטי", אונית איסוף מודיעין של ארה"ב, בידי כוחות אוויר, ואחר-כך כוחות ים ישראלים, בזמן ששטה בים התיכון במים בינלאומיים, במרחק כ-12 עד 14 מייל מחוף חצי האי סיני, בסביבות העיר אל עריש. לפני פרוץ מלחמת ששת הימים ב-5 ביוני 1967, נשלט סיני בידי מצרים

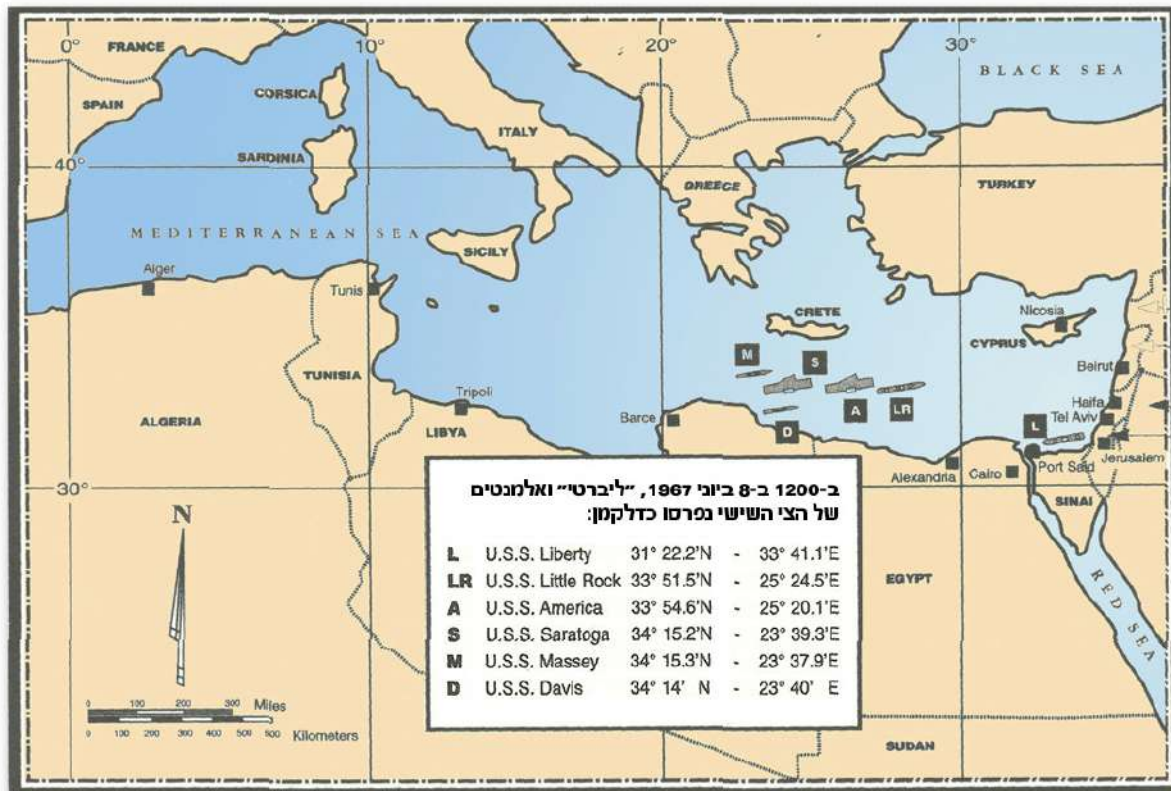
(אז הרפובליקה הערבית המאוחדת). ביום הרביעי של המלחמה שטף שריון ישראלי את סיני וטנקים ישראליים ניצבו על גדת תעלת סואץ. בזמן תקיפת "ליברטי" היו אל עריש ושדה התעופה הצבאי הסמוך, שמדרום לעיר, בשליטת צה"ל. התקיפה הסתיימה עד 1440.

אירוע זה הוליך בעקבותיו לפחות ל-10 חקירות רשמיות של ממשלת ארה"ב ו-3 חקירות רשמיות של ממשלת ישראל, ושימש נושא לחמש הפקות טלוויזיוניות. הוא נדון בלמעלה מ-100 ספרים, שחלקם הוקדשו לו בלבד, חלקם חלקית, חלקם הסתפקו באיזכורו. התקרית - למעלה מ-30 שנה לאחר מעשה - עדיין נדונה שוב ושוב בכתבי עת, במאמרי עיתונות ובמכתבים למערכת.

עשרות תיאוריות הועלו סביב השאלה מה בדיוק קרה אותו יום. הן ארה"ב והן ישראל סיווגו כסודי את מרבית המידע הקשור באירוע במשך למעלה מ-10 שנים, ובכך רק ליבו את להבות תיאוריות הקשר, הקונספירציה והטיח למיניהן. אולם מעל חלקים משמעותיים של מרבית החקירות הרשמיות הוסר הסיווג הביטחוני ורבים אחרים זמינים בנקל.

על מנת להעריך ולהבין מה קרה אותו יום ביוני 1967, יש לעמוד על הרקע הבינלאומי באותם ימים. "ליברטי" פעלה בשיא המלחמה הקרה. ברית המועצות הושפלה בפומבי 5 שנים לפני כן במשבר הטילים בקובה ב-1962, אז נסוגה נוכח עדיפותה הגרעינית והימית של ארצות הברית. מבוכה זאת דירבנה את המנהיג הסובייטי ניקיטה חרושצ'וב, ששלט בשנים 1953-1964, להאיץ הקמת צי "מים כחולים" - צי של אוניות מלחמה חזקות שיוכלו להקרין עוצמה ימית סובייטית על פני הימים.

אוניות מלחמה של ארה"ב ובריה"מ החלו להתעמת על פני הימים, בעיקר בים התיכון. הסובייטים נהגו לעקוב אחר אוניות ארה"ב ולהפריע במתכוון לפעולותיהן, בין השאר כדי לבחון את התגובה האמריקנית. אוניה סובייטית, כגון משחתת, היתה שטה בקורס התנגשות עם משחתת של ארה"ב; שני הקברניטים היו ממתנים ככל שהעזו כדי להיווכח מי "משתפן" ראשון ומשנה כיוון על מנת למנוע התנגשות. כך אירע בכמה מקרים, ששום צד לא פינה דרך ו-2 האוניות התחככו, תוך גרימת דרגות שונות של נזק הדדי. אין ספק, לא תמיד הסובייטים הם שיזמו משחקים מסוכנים אלה. בסופו של דבר, ההסלמה הגוברת של תקריות ממין זה הולידה ל"הסכם תקריות בים", שנחתם בין ציי ארה"ב ובריה"מ ב-25 במאי 1972.⁴

מפת הים התיכון: פריסת הצי השישי של ארה"ב הערה: היו באזור אוניות רוסיות ומצריות רבות, שנתיבהן ומיקומיהן לא היו ידועים. לסורים היו כמה אוניות באזור, אבל כנראה לא יצאו את נמליהן. פריסת האוניות הישראליות לא מוצגת

אולם ביוני 1967 עדיין היו "תקריות בים" שכיחות. כך, למשל, בוקר 7 ביוני 1967 - יום אחד לפני תקיפת "ליברטי" - החל בתקרית שכזאת. תת-אדמירל ויליאם איי. מרטין, מפקד הצי השישי של ארה"ב הפועל בים התיכון, ששייט כ-500 מאות מייל מאזור הלחימה בסיני, שיגר לפריגטת הטילים הסובייטית DLG 383,⁵ שעקבה אחר כוח המשימה האמריקני שבמרכזו נושאת המטוסים "אמריקה", את המסר הבא:

פעולותיכם ב-5 הימים האחרונים הפריעו לפעולותינו. הצבת אונייתך במרכז המבנה שלנו והמעקב אחר כל תנועה שלנו מונעים מאתנו את חופש התמרון על פני הים המקובל על האומות הימיות זה מאות בשנים.

בעוד כמה דקות יחל כוח המשימה לתמרן במהירויות גבוהות ובקורסים שונים. מיקומכם הנוכחי יסכן את אונייתך, בנוסף לאוניות של כוח זה.

אני מבקש כי תתפנה מהמבנה שלנו ללא דיחוי ותחדל מההפרעה שלך ומהנהגים הלא-בטיחותיים שלך.

מרטין שיגר את המסר גם באיתות אור וגם ברדיו קולי באנגלית וברוסית. הסובייטים לא אישרו את קבלת השדר.⁶

כאחד מלקחי משבר הטילים בקובה, קבעו ארה"ב ובריה"מ, על פי מסמך הבנה שנחתם ב-20 ביוני 1963, קו טלקס חם בין וושינגטון ומוסקבה. שני הצדדים הבינו, כי קרבו לחילופי מהלומות גרעיניות מעבר למתוכנן. קו חם זה איפשר תקשורת ישירה וכמעט מיידית – "בזמן אמת" – שימנע כשל תקשורת העלול לחולל מלחמה גרעינית. אבל לאחר התקנתו לא נעשה בקו זה שימוש להוציא חילופי ברכות לשנה החדשה מדי שנה. מצב זה השתנה באורח דרמטי עם פרוץ מלחמת ששת הימים.

ביוני 1967, אלפי קילומטרים ממזרח לסיני, התחולל עימות מזוין רבתי בווייטנאם. באותו חודש כבר נפרסו כ-400 אלף חיילים אמריקנים בווייטנאם הדרומית. מספרם, וכן גם מספר האבידות, גדל מדי יום כמעט. הלחימה האמריקנית בווייטנאם, שנוהלה באופן גרוע, החלה לעורר אי שביעות רצון ציבורית ניכרת בארצות הברית. במונחים פשטניים, ארה"ב עמדה לימין הכוחות ה"אנטי-קומוניסטיים" בדרום ווייטנאם, ואילו הסובייטים תמכו ב"קומוניסטים" בצפון ווייטנאם, וזאת במסגרת תחרות מקיפה יותר במזרח אסיה, ולמעשה, ברחבי עולם. נוצר סיכוי ניכר, כי עימות נקודתי יסלים את המלחמה הקרה למלחמה של ממש בין כוחות ארה"ב ובריה"מ.

ב-2 ביוני 1967 תקפו מטוסי קרב-הפצצה של חיל האוויר האמריקני בשוגג את "טורקסטאן", אוניית סוחר סובייטית במפרץ קאם-פהא בצפון וייטנאם. לדברי פיל ג'. גולדינג, עוזר שר ההגנה לענייני ציבור, דיווחו הטייסים האמריקניים למפקדם את שאירע לאחר ששבו לבסיסם בתאילנד. הם טענו, שכאשר צלפו על סוללת נ"מ צפון וייטנאמית, החלה סוללה אחרת לירות עליהם, ואז, במאמץ לחלץ את עצמם, פתחו באש מסיבית כדי לשתק את אש הנ"מ ולהסתלק משם בשלום. תמרון זה הצליח, אבל "טורקסטאן" נמצאה במקרה בקו האש - איש צוות סובייטי נהרג וכמה נפצעו. מפקדם של הטייסים האמריקניים – אלוף-משנה שנטל חלק במשימות רבות יחד עם טייסו, וחיו ניצלו פעמיים בידי אחד הטייסים שהיו מעורבים בתקרית "טורקסטאן" – "עמד מאחורי אנשיו". הוא השמיד את סרטי מצלמות הירי וטיח את התקרית.⁷ ממשלת ארה"ב, אף שלא היה ברשותה דוח מאושר על ההתקפה, דחתה רשמית את הטענה הסובייטית, כי מטוסים אמריקנים תקפו באש אונייה סובייטית. אולם בסופו של דבר, משנודעו העובדות לאשורן למשרד ההגנה האמריקני, חזרה בה ממשלת ארה"ב, שהובכה בבירור, מהכחשת ההתקפה אבל טענה כי היתה מקרית. "פרבדה" ציטט את דברי קברניט אוניית הסוחר הסובייטית "טורקסטאן", רב חובל ויקטור סוקולוב, שאמר: "נשאנו את כל הסימולים הסובייטים. דגל סובייטי התנוסס מהתורן האחורי. 'טורקסטאן' היתה כ-400 מטרים מהחוף. הראות היתה מצוינת. אי אפשר לדבר על תקיפה בשוגג. הטייסים האמריקנים כיוונו את נשקם על המבנה העילי המרכזי, שם צוות האונייה חי ועבד."⁸

בלנינגרד - היום סט. פטרבורג - ירק המון על הדיפלומט האמריקני ג'ון גטרי ואשתו, ומפגינים התקהלו במחאה סביב תערוכה אמריקנית שהוצגה שם. ברחבי ברית המועצות כונסו אסיפות פומביות לגינני "המעשים הפיראטיים של הכוחות הצבאיים של ארה"ב."⁹ טא"ס, סוכנות הידיעות הסובייטית הרשמית, טענה כי האמריקנים טיחו "פרובוקציה נגד ברית המועצות."¹⁰

ימים ספורים בלבד הפרידו בין תקריות "טורקסטאן" ו"ליברטי" וזאת על רקע אירועים בינלאומיים רגישים ביותר ובראשם פרוץ מלחמת ששת הימים וניסוי ראשון של פצצת מימן סינית ב-17 ביוני 1967.¹¹ תקרית "טורקסטאן" גרמה דאגה רבה במשרד החוץ האמריקני, שכן ראש הממשלה הסובייטי אלכסיי קוסיגין עמד להגיע לניו יורק על מנת לנאום בעצרת הכללית של האו"ם בנושא המזרח התיכון. ממשלת ארה"ב חששה, כי בנאוםו בעצרת יתקוף קוסיגין את ארצות הברית ויגרום הרעה נוספת ליחסים בין שתי המעצמות דווקא לקראת לפגישת פסגה מתוכננת בין קוסיגין ונשיא ארה"ב לינדון ג'ונסון במטרה לבלום הסלמה גרעינית.¹²

הנשיא ג'ונסון, שהתמקד במלחמה הקרה, במלחמת וייטנאם ובמאבק בעוני, ביקש נחרצות להימנע מתבערה באזור המזרח התיכון הרגיש כל כך, שם עמדה התחרות בין ארה"ב ובריה"מ בשיאה. אף על פי כן, המצב במזרח התיכון התדרדר במהירות וגלש למלחמה של ממש ב-5 ביוני 1967.¹³ השכם אותו בוקר שיגרה ישראל את כל חיל האוויר שלה במהלומת פתע והשמידה לחלוטין את חיל האוויר המצרי בתוך פחות מ-80 דקות. בסופו של יום זה כ-200 מטוסי קרב מהקו הראשון חיסלו למעשה את חילות האוויר של מצרים, סוריה וירדן. המטוסים הישראליים זינקו לגיחותיהם, חזרו לבסיסיהם, התחמשו מחדש והמריאו לגיחות נוספות בסבבים של 6 עד 8 דקות. ביום הראשון למלחמה הם ביצעו קרוב ל-1,000 גיחות. חילות האוויר הערביים, במקרים רבים, לא יכלו לבצע סבב של מטוס במשך יום שלם.¹⁴ מסיבה זאת טענו מפקדי צבא ערביים רבים כי ארצות הברית ובריטניה סיפקו לחיל האוויר הישראלי מטוסי תקיפה, והמשיכו בהאשמותיהם הקולניות גם אחרי שהובהר להם כי ארצות הברית ובריטניה לא היו מעורבות בתקיפה. הישראלים הביכו קשות את הנשיא נאצר ואת המלך חוסיין בפרסום הקלטה של שיחת שני המנהיגים על ניסוח הודעה שקרית לעיתונות בנושא זה.¹⁵

על מנת להעריך כיאות את תקרית "ליברטי" יש להכיר, בנוסף להבנת הרקע הפוליטי-צבאי הבינלאומי ב-1967, גם את מבנה צה"ל, ולעמוד על היחסים ששררו בין חילות האוויר והים של ישראל. צה"ל קם רשמית עם הקמת מדינת ישראל ב-14 במאי 1948. חיל האוויר קיבל את השראתו הראשונית מבריטניה הגדולה. אחד ממפקדיו החשובים, אלוף עזר וייצמן, היה בתחילת דרכו טייס בחיל האוויר הבריטי.¹⁶ ראש הממשלה הראשון של ישראל, דוד בן גוריון, מינה את רס"ן פול שולמן, בוגר האקדמיה של צי ארה"ב, למפקד הראשון של חיל הים.

חיל האוויר נהנה מעליונות אווירית מאז מלחמת העצמאות ב-1948. ב-1967, לאור לקחי מבצע סיני ב-1956, חיזקה ישראל בעיקר את חיל האוויר ואת הכוחות המשוריינים. ההישג העיקרי של חיל הים במלחמת העצמאות היה הטבעת אוניית המלחמה המצרית "האמיר פארוק" על ידי הקומנדו הימי. בפעולה אחרת באותה מלחמה היו מעורבים שני טייסים ישראלים, שתקפו אונייה מצרית במטוס ביצ'קרפט בוננזה. התקיפה נכשלה והמטוס התרסק במהלכה. שני הטייסים נהרגו והאונייה נחלצה ללא פגע.

איברהים אל אוואל (באדיבות עמותת חיל הים)

במבצע סיני ב-1956 הפגיזה המשחתת המצרית "איברהים אל אוואל" את נמל חיפה.¹⁷ להפתעת המצרים, המשחתת הצרפתית "קרטנט", שהוצבה במפרץ חיפה כאוניית נ"מ כחלק משיתוף הפעולה הישראלי-צרפתי אותה עת, השיבה אש.¹⁸ "איברהים אל אוואל" נסוגה. זמן קצר אחר כך צלפו 2 מטוסי אוראגן של חיל האוויר על המשחתת המצרית, ואז היא נתקלה בשייטת של 2 משחתות ישראליות ישנות מתוצרת בריטית מדגם Z, אח"י "אילת" (ק-40) ואח"י "יפו" (ק-42). המשחתות הישראליות אותנו בפנסי איתות את הקוד הימי הבינלאומי AA שמשמעו "איזו אונייה?" או "זהה עצמך!".¹⁹ סגן משה אורן, קצין תותחנות על אח"י "יפו", צפה במשחתת המצרית משיבה AA ולא את האות המוסכם.²⁰ המשחתות הישראליות פתחו באש על האונייה המצרית והוציאו אותה מכלל פעולה. צוות השתלטות עלה על סיפונה, והיא נגררה לנמל חיפה.²¹ לאחר שיפוצים מקיפים הייתה "איברהים אל אוואל" למשחתת השלישית בחיל הים ושמה הוסב לאח"י "חיפה" (ק-38).

להתנסותם של משה אורן ושל חיל הים במגע עם המשחתת המצרית ב-1956 ואיתות AA שלה, נודעה השפעה גורלית 11 שנים אחר כך בפרשת "ליברטי". שנים רבות מאז מלחמת סיני חלקו חיל הים וחיל האוויר זה על זה לגבי חלקם בהכנת "איבריהם אל אוואל". חיל האוויר טען כי התקפת הצליפה של מטוסי האוראגן שלו זיזרה את כניעת האוניה, ואילו חיל הים גרס כי אש התותחים של משחתותיו השביתה את הגה האוניה ואפשרה את תפיסתה.²² ב-1967, כבר נודע חיל האוויר ככוח מובחר, מתוחכם ומתקדם ראשון בחשיבותו בחזית קווי ההגנה של ישראל, ואילו חיל הים, לדברי מפקדו אז, אלוף שלמה אראל, נמצא "בשיא השפל".²³

בפרוץ מלחמת 1967 היו לחיל האוויר 76 מטוסים מתקדמים מדגם מיראז' 3CJ, בנוסף למטוסי סופר-מיסטר B-2 (סמב"ד) ומיסטר 4, וכן היה לו סגל של טייסים מאומנים היטב. לחיל הים, לעומת זאת, היו רק 3 משחתות מיושנות, 9 טרפדות (3 מהן מוצבות במפרץ אילת), כמה צוללות שעבר זמנן וכמה כלי שיט קטנים שונים.²⁴ חיל הים עמד בפני זינוק גדול קדימה ללוחמה ימית מודרנית, אבל זינוק זה התרחש רק ב-1968, עם רכישת ספינות טילים מודרניות.²⁵

תחרות עזה בין זרועות צבא אינה תופעה ייחודית לישראל. המתח בין חילות האוויר והים ב-1967 ניכר בכמה מן השיחות שהתנהלו בין מוביל מבנה "רויאל" ובין הבקרה בזמן התקיפה מהאוויר על "ליברטי". ב-1409, כ-11 דקות לאחר תחילת התקיפה האווירית וכ-3 דקות לפני שהבקר הראשי פקד על מבנה "רויאל" **"תעזוב אותה!"**, אמר מוביל המבנה, סרן יוסף צוק, לבקרה: **"אם היה לך מבנה של שני מטוסים עם פצצות, ב-10 דקות לפני שחיל הים מגיע, זו תהיה מצווה. אחרת חיל הים בדרך לכאן."**²⁶ ככל הנראה, מוביל מבנה "רויאל" (מס' 2 שלו היה סרן משה המרמש) רצה שההתקפה תושלם בידי חיל האוויר והציע להקצות מייד למשימה מטוסים חמושים היטב, כדי לבצע אותה בעילות לפני הגעת חיל הים. כמה דקות אחר-כך הגיעה פלגת סירות טורפדו (סט"רים) של חיל הים, שמפקדה, רס"ן משה אורן, השתתף בתפיסת "איבריהם אל אוואל".

אהרן יפרח, בן 20, קצין גנ"ק (גילוי, ניווט, קשר) על סיפון אח"י "דיה" (ט-204), סט"ר מפקד הפלגה (המפל"ג), ביטא כמדומה את תחושת אנשי הטרפדות באותה עת:

בלילה הראשון של מלחמת ששת הימים, חיל הים החדיר 5 צוותים של שייטת 13 לנמלים במצרים ובסוריה. אף אחד מהצוותים האלה לא הצליח להשלים את משימתו – להטביע את ציי מצרים וסוריה בעודם בנמל. פלגת סט"רים 914 נשלחה לסייע בחילוץ הצוות שנשלח ללטיקה בסוריה. במהומה שהשתררה במהלך הנסיגה התנגשה ט-206 באח"י "נגה" (ק-22) וקרעה בחרטומה חור בגודל צלחת. אח"י "נגה" הפליגה בחזרה לנמל חיפה, שם תוקן החור חיש מהר. עד היום הרביעי של המלחמה, חיל האוויר השמיד את כל חילות האוויר הערביים ושלט בשמיים. השריון כבש את סיני וטבל את רגליו בתעלת סואץ. הצנחנים תפסו את כל הגדה המערבית ומזרח ירושלים, וחיילים ישראלים התפללו בכותל המערבי. וחיל הים – אנחנו עשינו חור באחת מספינותיו שלנו. היינו לחוצים להיכנס לפעולה.²⁷

אברהם רבינוביץ', מחבר "ספינות שרבורג", אישר את ניתוחו של יפרח: "מפקדת חיל הים, שהיתה מתוסכלת מחוסר פעילותו של החיל בשעה שכוחות היבשה שעטו בתוך סיני ובגדה המערבית וחיל האוויר זכה בניצחונותיו המדהימים, קיוותה למצוא אוניית אויב שתאפשר לה להצטרף למלחמה."²⁸

כך הוצבה התפאורה של הטרגדיה. "ליברטי", לפי הפקודות שניתנו לה ב-1 ביוני 1967,²⁹ הפליגה אל תוך אזור לחימה פעיל מבלי לדעת כי הסוכנות לביטחון לאומי של ארה"ב, באמצעות ראשי המטות המשולבים, פקדה ב-7 ביוני להוציא אותה מאזור הסכנה.³⁰ מה שהתרחש אחר כך היה האסון הכבד ביותר ב-50 שנות יחסי ישראל-ארה"ב.

¹ מקובל להקצות בקשר אותות קריאה למבנים של מטוסי קרב. במלחמת ששת הימים הוקצו למבני מטוסי מיראז' 3C של חיל האוויר אותות קריאה של חפצי בית; המבנה שתקף ראשון את "ליברטי" כונה "כורסה". אות קריאה של מבנה מיראז'ים אחר היה "מנורה". למבני סופר-מיסטר B2 הוקצו אותות קריאה של שמות סיגריות. המבנה השני

שתקף את "ליברטי", מבנה של סופר-מיסטרס, נקרא "רויאל". מבני מטוסי מיסטר 4 נקראו על שם מנהיגים בעולם, "צ'רצ'יל", "רוזוולט", "ניקסון", וכו'.

במשך תקופה ארוכה, שמות הטייסים המעורבים בתקיפת "ליברטי" לא ניתנו לפירסום, בהתאם למדיניות הישראלית, או שהם עצמם רצו בעילום שמם. המיראז' 3C, שכינוי בחיל האוויר היה "שחק", פותח בצרפת על ידי מפעל דאסו תוך סיוע משמעותי של אל"מ דני שפירא, טייס הניסוי הראשי של התעשייה האווירית. שיפורים רבים הוכנסו כתוצאה של המלצותיו. ברנרד ווקה, מנהל המכירות של דאסו, כינה את מטוסי מיראז' 3C שנמכרו לישראל בשם מיראז' 3CJ. J סימל Juif – יהודי בצרפתית. מלבד האות השונה והחלפת התקני המנוע הרקטי SEPR 844 בשני תותחי 30 מ"מ, מטוסי J היו זהים ל-3C. Bill Gunston, *An Illustrated Guide to the Israeli Air Force*. (New York: Arco, 1982), 88.

2 עפי צליפה במטוס סילון על-קולי נעשים במהירות של 450 עד 500 קשר. שוחחתי עם טייסי מיראז' 3C, שאישרו לי כי ביעף תקיפה, הם טסים במהירות המרבית שהם יכולים, כדי לצמצם את זמן החשיפה האפשרי לאש נ"מ, וחלקם צלפו במהירות מעל 550 קשר. קצב הסגירה על המטרה, אם כן, עשוי להשתנות בין מייל מדי 6.5 שניות למייל מדי 8 שניות- חצי מייל מדי 3.25 עד 4 שניות. אין להפרש זה של שנייה וחצי השפעה משמעותית על עובדות התקרית.

3 מלאי התחמושת לכל תותח היה כ-125 פגזים. משך הירי להוצאת כל התחמושת היה כ-7 שניות. כל מטוס יכול לירות במשך מעט מעל ל-2 שניות בכל אחד משלושת היעפים שלו. באותו זמן המטוס עובר כמעט חצי מייל ואז שובר הצידה. אם הירי התחיל במרחק של מעט פחות ממייל מהמטרה, הוא הסתיים והמטוס שבר החוצה כחצי מייל מהמטרה. המידע על המטוסים והתותחים הוא מהספרים: Gunston, *Illustrated Guide*, 86; and Peter B. Mersky, *Israeli Fighter Aces: The Definitive History* (North Branch, Minn.: Specialty Press, 1997), 47.

4 "הסכם תקריות בים" מתייחד בכך שאינו אמנה בין מדינות אלא הסכם בין ציי ארה"ב ובריה"מ.

5 בספר המשט (ספר לא-רשמי שנכתב בידי הצוות, מכיל חוויות, תמונות וכו') של 1967 של "אמריקה" יש תמונה של אדמירל-משנה ל. גייס במסיבת עיתונאים על סיפון "אמריקה" ב-9 ביוני 1967, ביחד עם צילום של לוח התדריכים שבו השתמש האדמירל. הלוח מציין מעקב סובייטי ב-5 ביוני 1967, שנעשה בידי DLG 381, משחתת טילים מדגם קאשין. משחתת זאת מוזכרת במסר ממפקד הצי השישי ב-022032Z יוני 1967: "3. דגם-קאשין סובייטי 381-DLG 021700 מקום 23-37E 24N-32, קורס 270, מהירות 18.

ראו גם: Niel Sheehan, "A Larger Soviet Vessel Follows U.S. Carrier in Mediterranean," *New York Times*, June 4, 1967, 4. שיהן, שהיה על סיפון "אמריקה", תיאר את מס' 381 כמשחתת טילים גדולה (6,000 טון) מדגם קאשין שהופיעה בזירה ביום שישי, 2 ביוני 1967.

ב-6 ביוני המעקב הסובייטי נעשה שוב על ידי DLG 381. ב-7 ביוני המעקב היה של DLG 383, שזוהתה בכתב העת "לייף", מ-16 ביוני 1967 כמשחתת טילים מדגם קאשין. "לייף" דיווח, כי יומיים לפני פרוץ הקרבות במזרח התיכון, DLG 383 הפליגה דרך מצרי הבוספורוס בדרכה למזרח הים התיכון.

ב-1967 השתמש צי ארה"ב בזיהוי DLG (פריגטת טילים מונחים) לציון משחתת גדולה חמושה בטילים. ב-1975 הפסיק הצי להשתמש בהגדרה מבלבלת זאת ועבר להשתמש ב-DDG (משחתת טילים מונחים).

6 ספר המשט של יו.א.אס. "אמריקה" (CVA 66) מצטט פסיקה זאת במלואה. ראה הודעה לעיתונות של CVA-66 מס' 26-67. הספר כולל כמה דפים של תמונות של אוניות מלחמה סובייטיות שונות במבנה הדוק עם קבוצת המשמה של יו.א.אס. "אמריקה".

7 Phil G. Goulding, *Confirm or Deny: Informing the People on National Security* (New York: Harper & Row, 1970), 146-48; and Jack Broughton, *Going Downtown: The War against Hanoi and Washington* (New York: Pocket Books, 1990), 193-210.

8 .Goulding, *Confirm or Deny*, 137-67.

9 שם, 145.

10 שם, 144.

11 שם, 152.

12 מפגש הפיסגה אכן התקיים זמן קצר אחר כך ב-23 וב-24 ביוני 1967 בגלסבורו, ניו ג'רזי.

13 יש ספרים מעולים רבים על מלחמת ששת הימים. ראו, למשל: Churchill, Randolph S., and Winston S. Churchill. *The Six Day War*. Boston: Houghton Mifflin, 1967. "מלחמת ששת הימים" (מסדה, 1967); רפאל בשן, "הניצחון: מלחמת ששת הימים תשכ"ז 1967 (א' לוי-אפשטיין, 1967); Brigadier General S. L. A. Marshall, *Swift Sword: The Historical Record of Israel's Victory, June 1967* (Washington, D.C.: American Heritage Publishing, 1967); Associated Press,

Lightning Out of Israel: The Six Day War in the Middle East (New York: Associated Press, 1967); J. N. Westwood and Edgar O'Ballance, *The Third Arab-Israeli War* (Hamden, Conn.: Archon Books, 1972); J. W. Westwood, *The History of the Middle East Wars* (New York: Exeter Books, 1984), 80-107

Benjamin Franklin Cooling, ed., *Case Studies in the Development of Close Air Support*, Air Force History, (Washington, D.C.: Government Printing Office, 1990). ברטון גרינהוס כתב את הקטע שכותרתו "החוויה הישראלית". לגבי מבצע סיני ב-1956 מצין גרינהוס: "במהלך מבצע קדש, הישראלים טענו שהצליחו לבצע למעלה מ-4 גיחות ביום של מטוסי הסילון שלהם וכשתיים-וחצי גיחות של מטוסי הבכנה שלהם. לא סביר, שהמצרים הצליחו להוציא יותר מגיחה אחת ביום." (ע' 150).

לדעת מחבר ספר זה, שיפר חיל האוויר הישראלי בין 1956 ו-1967 את זמן הסבב שלו, שלא כחילות האוויר הערביים. "מטה האוויר המצרי תיכנן כי במקרה של מלחמה עם ישראל, ימצאו מטוסי התקיפה שלו מעל מטרות ישראליות בערך אחת ל-3 שעות; זה איפשר בנקל זמן סבב של שעתיים, שבו יכלו לעמוד צוותי הקרקע והטייסים המצריים והמטוסים יוכלו לבצע 2 עד 3 גיחות ביום." Westwood and O'Ballance, *The Third Arab-Israeli War*, 79-80. מומחים אחרים גורסים, כי חיל האוויר הירדני היה מאומן היטב ובעל יכולת של יותר מגיחה אחת ביום ב-1967. ייתכן שכך היה, אבל אין ראיות כלשהן שמאששות הערכות אלה. אחד ההסברים לטענת המצרים, שמטוסים של ארה"ב ובריטניה השתתפו במלחמה נגד מצרים, הוא שההנהגה המצרית לא יכלה להאמין שישראל ביצעה סבבים כה רבים ביום. הקונספציה התבסס על יכולתם-הם, ומשום כך סברו שמטוסים אחרים היו מעורבים.

Randolph S. Churchill and Winston S. Churchill, *The Six Day War* (Boston: Houghton Mifflin, 1967), 89-90

התפקיד האחרון בקריירה המפוארת של עזר וייצמן היה נשיא מדינת ישראל מ-1993 עד 2000.

"איברהים אל-אוואל" ("אברהם הראשון") נבנתה בבריטניה בתור משחתת מדגם האנט. היא נרכשה על-ידי מצרים ונקראה על שם בנו של מוחמד עלי, מייסד שושלת המלוכה ששלטה במצרים עד מהפכת 1952.

Martin van Kreveld, *The Sword and the Olive: A Critical History of the Israeli Defense Force*, (New York: Public Affairs, 1998). "קרסנט" רשומה ב"האוניות הלוחמות של ג'יינס" מ-1956-1957 כ-D622.

Sontag, Sherry, and Christopher Drew. *Blind Man's Bluff: The Untold Story of American Submarine Espionage*. (New York: Harper Paperbacks, 1999), שם ציינו המחברים שהסובייטים אותנו "אייבל, אייבל" (Able היה אז הסימול הפונטי של האות A, כיום "אלפא") - הקוד הבינלאומי במוסר של "מי אתה? זהה עצמך". "גודג'ון" השיבה: "אייבל, אייבל". ראו גם Armbrister, Trevor. *A Matter of Accountability: The True Story of the Pueblo Affair*. New York: Coward-McCann, 1970, 121: "עכשיו משחתת משמאל לחרטומו הבזיקה "אלפא אלפא – זהה עצמך".

ראיון של מחבר ספר זה עם משה אורן ב-1 בינואר 1990 בתל אביב.

ראיון של מחבר ספר זה עם אל"מ שמואל (סמק) ינאי, מפקד שייטת המשחתות של חיל הים במבצע סיני ב-1956, ב-16 בינואר 1990 בתל אביב.

Van Kreveld, *The Sword and the Olive*, 147.

ראיונות של מחבר ספר זה עם אלוף שלמה אראל: 16 באוגוסט 1989 בחיפה; 13 בינואר 1990 בקיסריה; 16 ביוני 1990 בקיסריה; 7 ביוני 1992 בקיסריה; 6 ביוני 1993 בקיסריה; ו-20 באוקטובר 1994 בחיפה.

על פי "האוניות הלוחמות של ג'יינס" 1966-67 (לונדון: הוצאת ג'יינס), 146-147, כלל חיל הים הישראלי ב-1967 29 אוניות מלחמה: 4 צוללות; 3 משחתות (אח"י "אילת" [לשעבר אונית הוד מלכותה "זלוס"], אח"י "יפו" [לשעבר אה"מ "זודיאק"], שתיהן מדגם Z, ואח"י "חיפה" [לשעבר המשחתת המצרית "איברהים אל-אוואל" ולפני כן "לין פיו" הסינית, ובמקור אה"מ "מנדיפ", משחתת בריטית מדגם האנט]; 9 סט"רים; 2 סירות תותחים מהירות; 5 ספינות סיור ו-6 נחתות.

רבינוביץ, אברהם. *ספינות שרבורג*, תרגום מאנגלית סא"ל (מיל') אריה מרמרי, הוצאת אפי מלצר, 2001.

המתמליל של קלטות השמע של חיל האוויר הישראלי של תשדורות הבקרה/טייסים ב-8 ביוני 1967.

ראיונות של מחבר ספר זה עם אהרן יפרח: 15 בינואר 1990, באשקלון; 4 בינואר 1993, באשקלון; 1 ו-7 באפריל 1997, שיחות טלפון ממיאמי, פלורידה, לאשקלון.

רבינוביץ, *ספינות שרבורג*, 71.

מסר של ראשי המטות המשולבים 011545Z יוני 1967.

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30
Report of House Armed Services Subcommittee of the Committee on Armed Services, House
of Representatives, 92d Cong., 1st sess., under authority of H. Res.201, May 10 1971
(Washington DC: Government Printing Office, 1971)

פרק 2 – חודשיים של משבר

אביב 1967 התאפיין במשבר מסלים והולך במזרח התיכון. זה שנים, מאז שנות ה-50, שרר אי-שקט לאורך גבול סוריה-ישראל, שם אירעו לפחות 14 חדירות סוריות אלימות לתוך ישראל. תגובות ותגובות-נגד הסלימו מחילופי אש רבים לקרבות טנקים וארטילריה. הצהרות ישראליות תקיפות ואזהרות מפני פעולות גמול נוספות של צה"ל נגד סוריה החריפו את האווירה.¹

7 באפריל: תקיפת "ליברטי" מינוס 62 יום

בהמשך לתקריות קודמות שאירעו במהלך העימות בין ישראל וסוריה סביב נחישותה של ישראל על זכותה לעבד שטחים באזורים המפורזים הנושקים לגבול, הגיבו הסורים בהפגזה כאשר טרקטוריסט ישראלי החל לחרוש בתוך האזור המפורז הצפוני. צה"ל השיב באש, תחילה מהקרקע ואחר כך בתקיפות של חיל האוויר על עמדות תותחים סוריות. כעבור זמן קצר נצפו מיגים סוריים טסים לכיוון האזור המפורז. חיל האוויר הזניק מטוסים ובסופו של אותו אחר צהריים הופלו בשני קרבות אוויר נפרדים, 6 מטוסי קרב סוריים מדגם מיג. להשפלת הסורים, נפלו כמה מיגים בעיבורי דמשק. כל מטוסי חיל האוויר שבו בשלום לבסיסם.²

2 במאי: התקיפה מינוס 36 יום

"ליברטי" יצאה מנמל הבית שלה בנורפולק, וירג'יניה, למשימה בת 4 חודשים מול חופי אפריקה.³

13 במאי: התקיפה מינוס 26 יום

הסובייטים דיווחו לממשלת סוריה, כי ישראל מרכזת עשר או אחת-עשרה חטיבות לאורך הגבול בהכנה להתקפה.⁴ למעשה היו באזור רק 125 חיילים ישראליים. הסובייטים מסרו מידע שקרי זה גם למצרים. הישראלים הציעו לסובייטים, באמצעות הנספח הצבאי הסובייטי בתל אביב, לבקר באזור הגבול הישראלי-סורי ולעמוד על המצב שם במו עיניהם, אך הצעות אלה נדחו. עד היום תוהים חוקרים האומנם האמינו הסובייטים למהימנות המידע שניפקו על ההיערכות בצפון, או שמא שיקרו בידועים.

מדוע נזקקו הסובייטים לדיסאינפורמציה? זאת עדיין תעלומה. הרמטכ"ל המצרי גנרל מוחמד פאוזי לא האמין להם. פקידי אמריקנים אמרו למצרים, כי הדיווח הסובייטי אינו נכון, ואף שעמדו לרשותם אמצעים לאימות עצמאי, דומה כי המצרים לא היו מעוניינים באימות. ייתכן כי זאת הוכחה לנכונות גירסתם של היסטוריונים אחדים, כי מנהיג מצרים גמאל עבדול נאצר לא האמין בעצמו לדיווח הסובייטי אבל שיחק משחק של הליכה-על-הסף.⁵ למרבה אסונו, דירדרה הערכתו הלקויה את הסף הזה אל מלחמה בלתי צפויה ובלתי רצויה.

במאי 1967 התמודד נאצר עם מנה גדושה של צרות משל עצמו. בנוסף לבעיות חמורות מבית, הועסקו גייסותיו הטובים ביותר במלחמת אזרחים ממושכת בתימן הרחוקה. טנקים מצריים הוצבו בבגדד כדי למנוע התפרעויות בעוד הצבא העיראקי לוחם בכורדים.⁶ תוך כדי לוחמה מילולית וחתירות הדדיות בין מדינות ערביות "מתקדמות" או מהפכניות בהנהגת מצרים, ובין מדינות ערביות שמרניות, תקפו ירדן וסעודיה את הנשיא נאצר מדי יום בכל התקשורת הערביים, והאשימוהו ברכרוכיות בתחום הלחימה בישראל ובהסתפקות במלל תוקפני.⁷

ללא כל קשר עם אמיתות המידע לגבי התכונה הישראלית מול סוריה, נקטה ממשלת מצרים עמדה ברורה: יש ריכוז של גייסות ישראלים ליד הגבול הסורי ומצרים עומדת להפגין את מנהיגותה בעולם הערבי ולעמוד לימין סוריה, מדינת האחות שלה.

14 במאי: התקיפה מינוס 25 יום

פילדמרשל עבד אל-חכים עאמר פקד על גייסות מצריים להיכנס לסיני והעמיד את הכוחות המזוינים של מצרים בכוננות מלאה.⁸ כוחות מצריים צעדו במופגן בקהיר ב-14 במאי בדרכם לסיני, ולפחות אוגדה מצרית משורינת אחת חצתה את תעלת סואץ ב-15 בחודש. ב-14 במאי נפגש תת-מזכ"ל האו"ם ראלף באנץ' עם נציג ישראל באו"ם גדעון רפאל, שציין כי "ברצונו להדגיש כי אין כל ריכוז של כוחות ישראלים בגבול הסורי", וכי "אין למישהו סיבה כלשהי לחשוש מפעולה צבאית ישראלית כל עוד הצד האחר לא עושה זאת."⁹

16 במאי: התקיפה מינוס 23 יום

במכתב ששיגר למייג'ור-גנרל ההודי אינדר ריקיה, מפקד כוח החירום של האו"ם (UNEF), דרש הגנרל המצרי מוחמד פאוזי לפנות את כוח האו"ם, שהוצב ברצועת עזה מאז מבצע סיני ב-1956. המכתב הועבר למזכ"ל האו"ם או טאנט, שביקש הבהרות.

17 במאי: התקיפה מינוס 22 יום

כוחות מצריים הגיעו לאל-סבחה ולאל-עמר, שם חנו יחידות כוח החירום של האו"ם ליד גבול סיני-ישראל. או טאנט הודיע בכתב לנציג המצרי באו"ם, מוחמד עוואד אל-קוני, כי באחרונה אובחנו תנועות כלשהן של כוחות ישראלים או ריכוזי צבא ישראלי, שעלולים להדאיג את מצרים.¹⁰

18 במאי: התקיפה מינוס 21 יום

בצהרי יום זה הודיעה ממשלת מצרים למזכ"ל האו"ם, כי החליטה "לשים קץ לנוכחות כוח החירום של האו"ם בתחומי הרפובליקה הערבית המאוחדת וברצועת עזה".¹¹

19 במאי: התקיפה מינוס 20 יום

שר החוץ הישראלי אבא אבן הודיע לשגריר הסובייטי בתל-אביב, כי "לא תהיה מלחמה אם המצרים לא יתקפו ולא יתנכלו לזכותה של ישראל לחופש שיט [דרך מצרי טיראן]".¹² או טאנט הבריק לקהיר כי כוח החירום של האו"ם יפונה. ישראל, שדבר הפינוי נמסר לה, החלה בגיוס כללי של כוחות המילואים הרבים שלה.¹³ היחידה היוגוסלבית של כוח החירום, שחנתה בשארם א-שייח, פינתה ביום זה את המקום וכוחות מצריים החלו להתרכז שם.¹⁴

20 במאי: התקיפה מינוס 19 יום

ראשי המטות המשולבים (JCS) של ארה"ב הורו להגביל את תנועות הצי השישי בים התיכון ולהרחיקו למעלה מ-300 מייל מאזור הלחימה הפוטנציאלי.¹⁵ שר ההגנה הסורי חאפז אסד איים בהנחתת מהלומה עזה על ישראל.

21 במאי: התקיפה מינוס 18 יום

בנאום שנשא ביום זה לפני קציני חיל האוויר המצרי בבסיס האוויר ביר גפגפה שבסיני, אמר הנשיא נאצר כי הוא חוסם את מצרי טיראן שבקצה במפרץ עקבה ("אל אהרם" פירסם נאום זה בעמוד הראשון של גיליון 22 במאי). הסעיף האופרטיבי בהסכם על התפנות ישראל מסיני ב-1957, שנחתם בתיווך ממשלת ארה"ב ומזכ"ל האו"ם, הבטיח את חופש השיט של ישראל במפרץ עקבה אל אילת - הנמל הדרומי היחיד שלה. כמה מההסכמות וההבנות שהושגו אז, אך לא כולן, נכללו במזכר פרטי שהחליפו מזכ"ל האו"ם דאג המרשלד והנשיא נאצר.¹⁶ ישראל, מודעת לחיוניות סחרה עם מדינות אפריקה ודרום-מזרח אסיה והמזרח הרחוק דרך הים האדום - ללא צורך להקיף את כל יבשת אפריקה - עמדה בתקיפות על זכותה זו במהלך הדיונים בזירה הבינלאומית בנושא מצרי טיראן, ובתוך כך הבהירה לנשיא נאצר, כי תראה את חסימת המצרים כעילה למלחמה. אבא אבן עמד על כך בפומבי יומיים לפני הוראת נאצר לחסום את המצרים.

ריצ'רד נולטה, השגריר המיועד של ארה"ב למצרים, שהחליף את השגריר לושיוס באטל אך טרם הגיש את כתב האמנתו בקהיר, קיבל ביום זה מברק בחתימת יוג'ין רוסטאו, תת שר החוץ לענייני המזרח התיכון, שכלל מסר מאת הנשיא לינדון ג'ונסון אל הנשיא נאצר. לאור נאומו של נאצר בביר גפגפה, הציע נולטה לעכב את העברת מסר הנשיא ג'ונסון, אך נצטווה להגישו מייד. המסר, שהועבר עוד באותו בוקר, היה פייסני. נשיא ארה"ב הציע בו כי סגנו יוברט האמפרי יישלח למזרח התיכון לשיחות עם מנהיגי מדינות ערב וישראל. ג'ונסון ושר החוץ שלו דין ראסק עדיין הניחו, כי ניתן לפתור את המשבר במישור הדיפלומטי. ניתוח מודיעין אמריקני סיכם כי מצרים אינה מוכנה למלחמה וכי ישראל התחייבה להימנע ממלחמה כל עוד לא יופרו זכויות השיט שלה. ביום זה פירסמה הממשלה הסובייטית הודעה, כנדרש לפי הסכם מונטרה מ-1936, כי עשר אוניות מלחמה סובייטיות יפליגו מהים השחור דרך מצרי הבוספורוס והדרדנלים לים התיכון.¹⁷

23 במאי: התקיפה מינוס 16 יום

הסוכנות לביטחון לאומי של ארה"ב ביקשה מראשי המטות המשולבים להציב את "ליברטי" מול פורט סעיד.¹⁸ אוניות איסוף המודיעין שהפעילה NSA, כגון "ליברטי", נהגו להפליג בקירבת חופי מדינות יעד שונות ולהאזין, להקליט ולנתח כל שידור בעל משמעות פוליטית או צבאית, בין היתר מבחינת המלחמה הקרה. אוניות אלה האזינו גם לשידורי רדיו מסחריים ולהעביר את תכניהם לשירות המידע על שידורים זרים (FBIS).¹⁹ פרנק רייבן, אזרח עובד NSA, מחה בפני הממונים עליו נגד שיגור "ליברטי" לאזור שמלחמה עלולה לפרוץ בו מדי רגע. מחאתו נדחתה - ו"ליברטי" נשלחה למשימתה הגורלית.²⁰

24 במאי: התקיפה מינוס 15 יום

ב-0530Z (ראו הערת מתרגם במבוא לגבי ציון זמן "Z") נצטוותה "ליברטי" להפליג במלוא המהירות מאבידג'אן,²¹ בחוף השנהב, לנמל רוטה, ספרד, מהלך 3,000 מייל. עיתוני קהיר דיווחו ביום זה כי מצרים מיקשה את מצרי טיראן.

25 במאי: התקיפה מינוס 14 יום

בני משפחותיהם של דיפלומטים אמריקנים החלו לעזוב את ישראל ואת מצרים. שר המלחמה המצרי שאמס בדראן טס למוסקבה להתייעצויות עם ראש הממשלה אלכסיי קוסיגין, שר החוץ אנדריי גרומיקו ושר ההגנה החדש מרשל אנדריי גרצ'קו. לא נודע אם נועצו עם מזכ"ל המפלגה הקומוניסטית ליאוניד ברז'נייב. הסובייטים שיגרו לנאצר מסר של אזהרה ותמיכה גם יחד.

26 במאי: התקיפה מינוס 13 יום

מצרים האשימה את ארה"ב בעמידה חד-צדדית לימין ישראל. שר החוץ אבא אבן הגיע לווינגטון אחרי שנועד עם נשיא צרפת שרל דה גול בפריז ועם ראש ממשלת בריטניה הרולד וילסון בלונדון. הוא לא התקבל רשמית

בבית הלבן, אלא הוכנס בדלת צדדית לאזור המגורים של הנשיא ג'ונסון, שם נועד עם הנשיא, עם שר ההגנה רוברט ס. מקנמרה ועם תת שר החוץ לעניינים מדיניים יוג'ין ו. רוטטאו, השלישי בבכירי משרד החוץ.²² ג'ונסון היה מעוניין למשוך זמן ובתוך כך ליישב את המשבר בלא תגובה צבאית מצד ישראל. אבן הדגיש באוזני האמריקנים את חומרת המשבר וביקש לברר איזו תמיכה דיפלומטית תקבל ישראל מארה"ב אם תנקוט בסופו של דבר פעולה צבאית. בתום הפגישה ליוו ג'ונסון, מקנמרה ורוטטאו את אבן אל המעלית. אחרי שדלת המעלית נסגרה מאחורי אבן, פנה רוטטאו אל ג'ונסון ואמר, "אתה חושב שהם ינועו?" ג'ונסון אמר, "הם ינועו."²³

27 במאי: התקיפה מינוס 12 יום

כאשר נחת אבא אבן בנמל התעופה לוד, בשובו מושינגטון, כבר ישבה הממשלה ודנה באפשרות של יציאה למלחמה. אבן מיהר לירושלים ודיווח על פגישותיו עם דה גול, וילסון וג'ונסון. הדיון בממשלה, שבו נדונה יציאה מיידית להתקפה, התמשך עד לאחר חצות והתחדש למחרת.²⁴ הוחלט לאפשר לארה"ב 2 עד 3 שבועות למציאת פתרון.

באותו יום תידרך אדמירל ג'ון ס. מקקיין הבן, מפקד כוחות הצי של ארה"ב באירופה את תת-אדמירל ויליאם איי. מרטין, מפקד הצי השישי האמריקני, והורה לו לא להפעיל מטוסים בטווח של 100 מייל ימי מחופי מצרים.²⁵

28 במאי: התקיפה מינוס 11 יום

סוריה ועיראק חתמו על הסכם לשיתוף פעולה צבאי נגד ישראל.²⁶

29 במאי: התקיפה מינוס 10 ימים

בנאום שנשא הנשיא נאצר ביום זה לפני האסיפה הלאומית של מצרים, אמר: "אנו מוכנים עתה להתעמת עם ישראל," ובמסיבת עיתונאים שכונסה אותו יום הכריז כי הוא מוכן להחזיר את המצב לקדמותו מלפני 1948 – לפני הקמת מדינת ישראל.

30 במאי: התקיפה מינוס 9 ימים

במהלך שהפתיע את ממשלות המערב, טס מלך ירדן חוסיין אבן טלאל לקהיר וחתם שם על ברית צבאית עם מצרים, שהעמידה את הכוחות המזוינים של ירדן תחת פיקוד מצרי. בחוגי השלטון בישראל גברה התחושה כי הטבעת סביב ישראל מתהדקת: מצרים ערוכה מדרום, סוריה ועיראק מצפון, ועתה ירדן ממזרח.

1 ביוני: התקיפה מינוס 7 ימים

"ליברטי" הגיעה לבסיס הימי של ארה"ב ברוטה, ספרד.²⁷ מומחים השולטים בערבית וברוסית, היתווספו שם לצוות המודיעיני של האוניה.²⁸ איש מהם לא ידע עברית.²⁹

ממשלת ישראל החליטה להקים ממשלת איחוד לאומי. משה דיין, שהיה רמטכ"ל צה"ל בתקופת מבצע סיני ב-1956, קיבל לידיו את תיק הביטחון, שלפני כן היה בידי ראש הממשלה לוי אשכול. מנחם בגין ממפלגת חרות ויוסף ספיר מהמפלגה הליברלית הצטרפו לממשלה כשרים בלי תיק.

השגריר האמריקני בדימוס צ'רלס יוסט, ששירת כשגריר באו"ם ובדמשק כאשר שר החוץ המצרי מחמוד ריאד כיהן שם כשגריר, בא למצרים במטרה ליצור מגע עם הנשיא נאצר באמצעות עמיתו לשעבר. נאצר קבע שהשגריר האמריקני המיועד נולטה יגיש לו את כתב האמנתו ב-5 ביוני 1967, ולפיכך, עדיין לא היה לארצות

הברית שגריר מואמן בקהיר,³⁰ ובינתיים סירב להיוועד עם סגן ראש השגרירות. לארה"ב לא היה אפוא מגע ישיר עם השליט המצרי, וככל הידוע, לא היה לשגריר מצרים בווינגטון קשר ישיר עם הנשיא נאצר.

2 ביוני: התקיפה מינוס 6 ימים

השגריר יוסט התקשר בדחיפות עם שר החוץ מחמוד ריאד ואמר לו כי ממשלת ארה"ב מוכנה לקבל בווינגטון את פני סגן הנשיא זכריה מוחי א-דין. ריאד טלפון לנאצר, ונקבעה למוחי א-דין פגישה ב-7 ביוני.

"ליברטי" הפליגה מנמל רוטה אל מזרח הים התיכון. יעדה היה נקודה "אלפא", $27^{\circ}27.2'$ צפון ו- $34^{\circ}00'$ מזרח - נקודה שהוגדרה כתחילת תוכנית הסיור שלה, כ-13 מייל מחוף סיני שבשליטת מצרים וכ-38 מייל מחופי ישראל.³¹

אותו יום, בצפון וייטנאם, תקפו מפציצי קרב F-105D של חיל האוויר האמריקני בשוגג את אוניית הסוחר הסובייטית "טורקסטאן" במפרץ קאם פהה.

3 ביוני: התקיפה מינוס 5 ימים

אלוף (מיל") מאיר עמית, ראש המוסד, שחזר זה עתה מווינגטון, דיווח לראש הממשלה אשכול ויועציו כי לא חלה שום התקדמות במאמצי ארה"ב לפתוח את מצרי טיראן וכי ממשלת ארה"ב מבינה, ככל הנראה, כי אין מנוס מפעולה צבאית ישראלית נגד מצרים. אשכול ויועציו החליטו להביא את הסוגיה לפני הממשלה כולה למחרת היום.

4 ביוני: התקיפה מינוס 4 ימים

עיראק חתמה בקהיר על ברית שהעמידה את כוחותיה תחת פיקוד מצרי. ממשלת ישראל התכנסה והחליטה לצאת למלחמה.

5 ביוני: התקיפה מינוס 3 ימים

בשעות הבוקר המוקדמות הזניק חיל האוויר הישראלי כמעט את כל מטוסיו.³² ב-0745 תקפו מטוסים ישראליים בו-זמנית את כל בסיסי האוויר המצריים כאשר כמעט כל חיל האוויר המצרי היה על הקרקע. הישראלים, שחששו במיוחד ממפציצי TU-16 הסובייטיים שבידי המצרים, שאיימו על ריכוזי אוכלוסיה בישראל, השמידו את המפציצים כולם עד אחד.

כמה שעות אחרי תחילת המלחמה, בשעה 0640 לפי שעון ווינגטון, שוגר שדר ראשון בקו החם האמריקני-סובייטי. ראש ממשלת בריה"מ קוסיגין פנה לנשיא ג'ונסון וביקש שארה"ב תשתף פעולה עם ברית המועצות בבלימת העימות. מועצת הביטחון של האו"ם התכנסה בניו יורק. ישראל שיגרה בערוץ חסוי מסר לחוסיין מלך ירדן, וביקשה שלא יצטרף למלחמה.³³ חוסיין לא נענה, הצבא הירדני תקף את ישראל בחזית המרכז, וישראל הגיבה מייד.

משחתת וכמה סט"רים ישראליים תקפו סירות טילים מצריות מדגם אוסה ליד פורט סעיד. סירות הטילים נסוגו אל תוך נמל פורט סעיד. המצרים לא שיגרו טילים. מפקד אחד הסט"רים הישראליים התאכזב למדי על שמפקד המשחתת פקד על הסט"רים לנתק מגע.³⁴

6 ביוני: התקיפה מינוס יומיים

הישראלים השמידו למעלה מ-150 טנקים מצריים בסיני וכבשו את הגדה המערבית ואת מזרח ירושלים. נאצר וחוסיין האשימו בפומבי את ארצות הברית ובריטניה בשיגור מטוסים שתקפו את מצרים.

נאצר ניתק את הקשרים הדיפלומטיים של מצרים עם ארה"ב וסגר את תעלת סואץ. מועצת הביטחון של האו"ם תבעה בהחלטה שנתקבלה פה אחד הפסקת אש, אך המדינה היחידה שנענתה להחלטה היתה ירדן.³⁵ ישראל, סוריה, מצרים ועיראק המשיכו להילחם.³⁶ 6 לוחמים של צוותי חבלה תת-ימיים ישראלים נשבו בנמל אלכסנדריה.³⁷

כוחות סוריים תקפו והפגזו מספר יישובים בצפון ישראל. ההפגזה נמשכה כל ימי המלחמה, אבל ההתקפות נהדפו.

7 ביוני: התקיפה מינוס יום אחד

בשעה 0001Z הועבר הפיקוד המבצעי על "ליברטי" מידי אדמירל מקקין, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, לידי תת-אדמירל מרטין, מפקד הצי השישי.³⁸ הפקודה להעביר את האוניה ת"פ [תחת פיקוד] הצי השישי שוגרה לפי נוהל התקשורת השגרתי.³⁹

פקודות לאוניות הצי השישי ניתנו שגרתית על-ידי מפקד הצי השישי, לא על-ידי ראשי המטות המשולבים. אבל "ליברטי" לא היתה אוניית מלחמה רגילה, ולמרות שהועברה ת"פ הצי השישי, פעלה עצמאית וסרה לפקודת ראשי המטות המשולבים. העברתה רק הוסיפה חוליה נוספת לשרשרת הפיקוד שלה.

על פי מבנה מערכת התקשורת של צי ארה"ב, משוגרת פקודה לאוניית מלחמה דרך שרשרת הפיקוד. המערכת בנויה באופן שהכל יהיו מעודכנים. כך, בדרך כלל, כאשר משוגר שדר ראשוני, מקבל המוען הסופי ישירות העתק "לידיעה" עוד לפני הגעתה אליו דרך שרשרת הפיקוד, וזאת תוך שהיא מצפה לשדר מן המפקד הבכיר. החל ב-7 ביוני ואילך, היו פקודות ראשי המטות המשולבים בווישינגטון אל "ליברטי" צריכות להישלח קודם כל אל מפקדת גנרל לימן די. למניצ, מפקד כוחות ארה"ב באירופה, שמושבה בשטוטגרט, גרמניה, משם אל מפקדת אדמירל מקקין, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה שמושבה בלונדון. משם שודרו לתת-אדמירל מרטין, מפקד הצי השישי, שעל סיפון אוניית הדגל הסיירת "ליטל רוק" (CLG 4), ומשם ל"ליברטי".

ביום זה, כאמור לעיל, הזהיר אדמירל מרטין אוניית מלחמה סובייטית, שעקבה אחר אוניותיו, להתרחק מקירבת אוניות הצי השישי.

מוקדם אחר הצהריים בניו יורק, קבעה מועצת הביטחון של האו"ם בהחלטה פה אחד הפסקת אש שתיכנס לתוקף ב-2200 זמן סיני. מצרים דחתה החלטה זאת.⁴⁰

ב-1830 זמן ווישינגטון - 0030 ב-8 ביוני זמן סיני - החלו ראשי המטות המשולבים לשגר מספר פקודות שהורו ל"ליברטי" לשמור מרחק מאזור הלחימה. כאשר שוגרה פקודת "שמור מרחק" הראשונה עדיין היתה "ליברטי" במרחק 120 מייל ימי מחוף סיני. בסך הכל שוגרו 5 שדרי "שמור מרחק" מאת או דרך פיקודים שונים, אבל בשל טעויות, נהלים לקויים, ושיבושים אחרים במערכת התקשורת הגלובלית של כוחות ארה"ב, לא התקבל ב"ליברטי" אפילו שדר אחד מסידרת הוראות "שמור מרחק" הללו לפני תקיפתה.⁴¹

8 ביוני, 0310: התקיפה מינוס 10 שעות, 40 דקות

שדר "שמור מרחק" השני, שהורה ל"ליברטי" לקיים מרחק 100 מייל מחוף סיני, חובר על ידי ראשי המטות המשולבים וסווג "סודי ביותר/מיידי". באותה שעה נמצאה "ליברטי" מעט בתוך תחום 100 המייל.⁴²

8 ביוני, 0556: התקיפה מינוס 8 שעות

ב-0558 בערך הבחין צופה ימי במטוס סיור של חיל האוויר הישראלי ב"ליברטי", ששטה כשבעים מייל מערבית לעזה. סג"ם (מיל) ג'ון די. סקוט העיד:

ת. כן המפקד. בבוקר 8 בחודש הייתי במשמרת 4 עד 8 כקצין הסיפון בגשר. זאת היתה משמרת שגרתית. החריג היחיד שהיה לנו היה מטוס סיור שטס לידנו וביצע כמה הקפות מעבר לרוחבית שמאל שלנו. הוא חג סביבנו כ-3-4 פעמים ואז הסתלק.

ש. בערך באיזה זמן?

ת. ב-0515 בערך. לא יכולתי לזהות את המטוס. צפינו בו ממשקפות. מחמת המרחק לא יכולנו לראות עליו סימנים או סמלים כלשהם.

נשיא. זה היה זמן מקומי, מר סקוט.

ת. כן המפקד. המטוס ביצע כמה הקפות ואז הסתלק בכיוון תל אביב. כ-30 דקות אחר כך קיבלתי קריאה מהתיאום וטכנאי קשר בכיר סמית היה על הקו וביקש לדעת אם זיהיתי מטוס בקירבת האוניה במחצית השעה האחרונה. אמרתי לו שהיה, והוא רצה לדעת באיזה כיוון התרחק המטוס אחרי שעזב את סביבת האוניה. אמרתי לו: "תל אביב." הוא אמר, "טוב, זה כל מה שרציתי לדעת." הצלחתי לצלם ארבעה תצלומים של המטוס במצלמה שבגשר.⁴³

נוראטלס של חיל האוויר (באדיבות אתר "מרקיע שחקים")

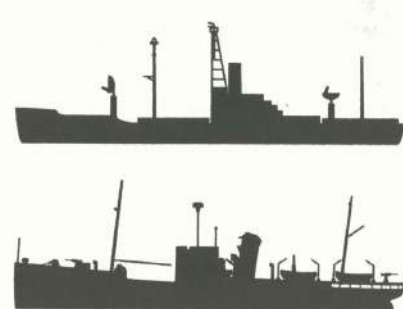
עם נחיתתו דיווח הצופה הימי הישראלי על הצפייה באוניה לרס"ן אורי מרץ, נציג ענף ים/4 (מודיעין חיל הים) בנמל תעופה לוד, שתפקידו היה לתחקר צוותי המטוסים שחזרו מסיוריהם.⁴⁴

מאז הקמתו לא היו לחיל הים יחידות תעופה ימית משלו והוא תמיד הסתמך על חיל האוויר שיקצה לו מטוסים. במלחמת ששת הימים הקצה חיל האוויר שתי טיסות סיור ימי ביום, אחת עם אור ראשון ואחת עם שקיעה.⁴⁵ בטיסת הבוקר ב-8 ביוני טס מטוס מדגם נורד 2501 נוראטלס דרומה אל נקודה ליד פורט סעיד

ומשם בקשת צפונה, לחוף הסורי. "ליברטי" נצפתה וזוהתה על פי סימוני החרטום שלה. צופה האוויר במטוס הבחין, ככל הנראה, שיש לאוניה גוף של אוניית מטען וזיהה אותה ככלי שיט מסוג אוניית אספקה של צי ארה"ב. לא ידוע איך הסיק בשעת בוקר מוקדמת זאת שמדובר בספינה אמריקנית.⁴⁶ מהנדס הטיס אמר לערוץ הטלוויזיה "תמז": "היה לה צבע אפור... ללא תותחים עליה... לא כל כך גדולה, לא כל כך קטנה, כמו אוניית מטען. לא היה דגל על אוניה זאת – זה משהו שאני בטוח לגביו... מה שיכולנו לראות היה האותיות הכתובות על אותה אוניה, ומסרנו את זה – אותיות אלה – לבקרה."⁴⁷

מהנדס הטיס אמר, כי המטוס הנמיך לגובה של 3,000 עד 5,000 רגל וקרוב כדי חצי מייל "קרוב לאוניה". זה מאשר, בעיקרו של דבר, את עדות סג"ם סקוט.

כשהנורד נחת בערך ב-0700 בתום הסיור, תיאר צופה האוויר את האוניה ואת סימוני החרטום שלה - GTR 5 - לרס"ן אורי מרץ, שעילעל בשנתון "אוניות המלחמה של ג'יינס" וזיהה בבירור את האוניה כאוניית צי ארה"ב "ליברטי".⁴⁸ הוא העביר את המידע טלפונית לענף ים/4 בסטלה מאריס שבחיפה.⁴⁹ אורי מרץ ציין, כי "ליברטי" דמתה במראה לאוניה המצרית "אל קוציר" והזהיר את המודיעין הימי בחיפה לא לבלבל בין שתי האוניות. כשעה אחר כך, ב-0800 בערך, בתום משמרת של 24 שעות, הוחלף מרץ ברס"ן משה טבק.

צלילות "ליברטי" (למעלה) ואל קוציר

נציג חיל הים במשל"ט (מרכז שליטה) חיל האוויר בקריה בתל אביב, רס"ן פנחס פנחסי, דיווח גם הוא על נוכחות האוניה האמריקנית לענף ים/3 (ענף מבצעים חיל הים), ולאור דיווחים אלה סומנה "ליברטי" על שולחן הבקרה במח"ם (מי"ק {מרכז-ידיעות-קרבי} חופי מרכזי) של חיל הים כ"סְקֶנְק (skunk - בואש), או "מטרה בלתי מזוהה" (סימון אדום). אלוף אראל ראה את הסימון וכששאל עליו הוא פקד לשנותו מ"סקנק" ל"ניטרלי" (סימון ירוק).⁵⁰

8 ביוני, 0640: התקיפה מינוס 7 שעות, 18 דקות

ההעתק המיועד ל"ליברטי" של השדר השני "שמור מרחק 100 מייל" הגיע לתחנת הקשר הימית (NCS) של ארה"ב בפיליפינים עקב ניתוב שגוי, ונתב מחדש.⁵¹

8 ביוני, 0655: התקיפה מינוס 7 שעות, 3 דקות

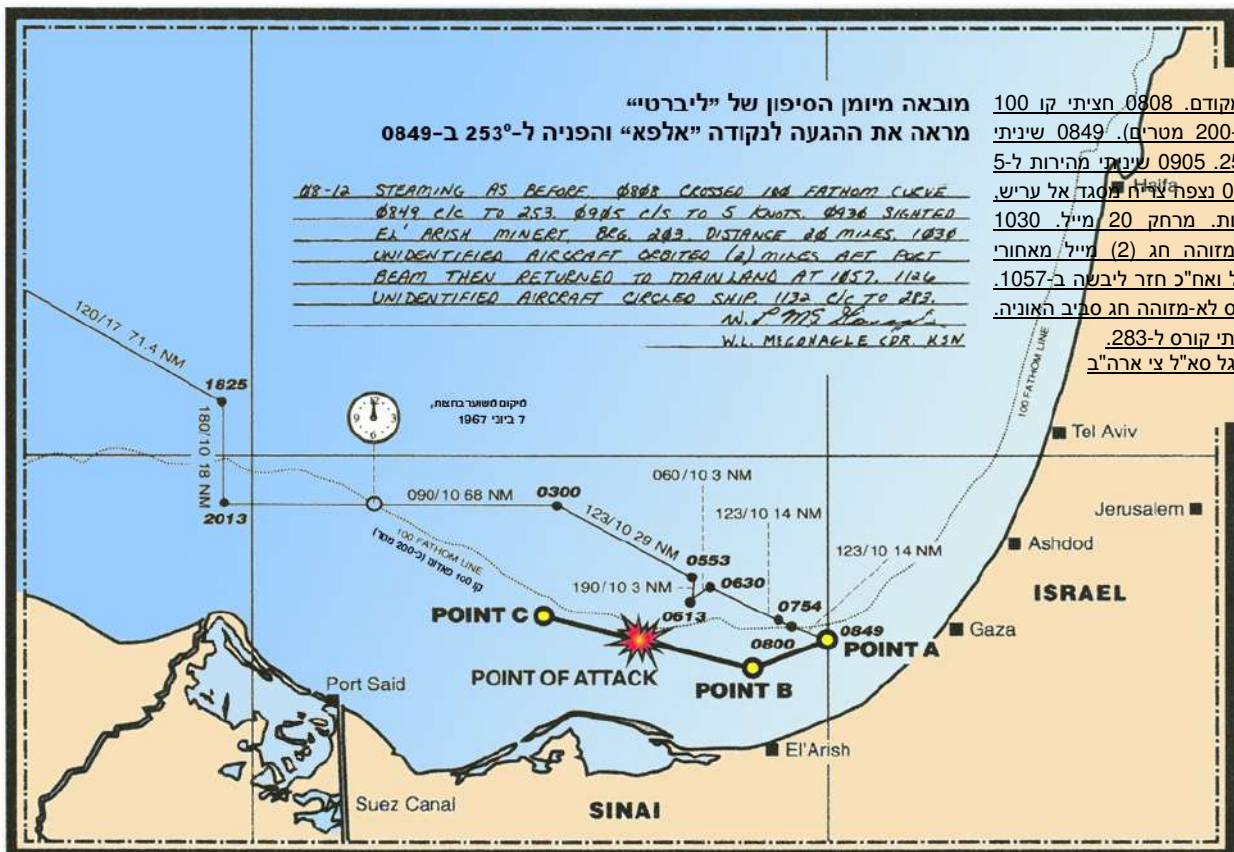
מפקד כוחות הצי באירופה שיגר מברק - שדר "שמור מרחק" שלישי - למפקד הצי השישי, ובו הורה על הרקת "ליברטי" אל לא פחות מ-100 מייל מאזור הלחימה.⁵²

8 ביוני, 0825: התקיפה מינוס 5 שעות, 33 דקות

מפקד פיקוד אירופה שלח שדר "שמור מרחק" רביעי למפקד כוחות הצי באירופה.

8 ביוני, 0849: התקיפה מינוס 5 שעות, 9 דקות

"ליברטי" הגיעה לנקודה "אלפא" והחלה בפטרוול.

מפת סימון: הנתיב המתוכנן של "ליברטי"
 הערה: מפה זאת לא שורטטה בדיוק של תקני ניווט עכשוויים. הנתיבים נלקחו מיומני הסיפון של "ליברטי". מפה זאת ממחישה בבירור את התקדמותה של "ליברטי" לנקודה "אלפא"

8 ביוני, 1100: התקיפה מינוס שעתיים, 58 דקות

מעט לפני 1100, ניתנה פקודה להסיר את הסימון של "ליברטי" משולחן הבקרה במח"ם חיל הים. סא"ל אברהם לונץ, שהחליף את ראש ענף ים/3, שפרש לנוח, סיפר:

התחלתי ב... ב... משמרת הבוקר בשעה 8 בערך. המצב היה מאוד רגוע. היו לי כמה ידיעות ישנות. אחת מהן היתה על AGI – אוניית איסוף מודיעין מסוג אמריקני בחלק הדרומי של הזירה. המידע היה די ישן, משש בבוקר. בערך בשעה 11, לאחר בדיקת המצב ומתוך שידעתי כי שום אונייה לא עומדת במקום בנקודה אחת, וכי מידע בן 5 שעות ישן למדי, הסרנו אותה מבלי לדעת לאן הלכה...

הערה: היה נוהל קבע להסיר מידע שפג תוקפו מלוח הבקרה במח"ם.⁵³

מאותו רגע ואילך "ליברטי" לא סומנה יותר על לוח הבקרה.

8 ביוני, 1117: התקיפה מינוס שעתיים, 41 דקות

מפקד הצי השישי שלח ל"ליברטי" את שדר "שמור מרחק" החמישי, שהורה לה לקיים מרחק של 100 מייל מאזור הקרבות.⁵⁴ שדר זה שודר מ"ליטל רוק", אוניית הדגל של הצי השישי, לתחנת הקשר הימית במרוקו, ששלחה אותו לתחנת הממסר הראשית של ההגנה הצבאית (DCS) בסן פבלו, ספרד, וזו שלחה אותו לתחנת הקשר של ההגנה הצבאית באסמרה. תחנה אסמרה שלחה אותו לתחנת קשר של הצי ביוון. תחנת יוון ידעה, ככל הנראה, ש"ליברטי" לא מאזינה לה, ושלחה את השדר חזרה לאסמרה, משם הוא הועבר ב"שידור לצי" [fleet broadcast - שידור לכלל היחידות] ב-081525Z, כשעתיים וחצי לאחר התקיפה.⁵⁵

- 1 הימים הקריטיים בין 7 באפריל ו-4 ביוני 1967 מתועדים בפרוטרוט בכמה מקורות מצויינים. ראו את ההקדמה ופרק 1 בספר The Six-Day War: A Retrospective, Richard B. Parker (ed.) Gainesville University of Florida Press, 1966. Bregman, Ahron, and Jihan El-Tahri. *The Fifty Years' War: Israel and the Arabs*. New York: TV Books, 1998/1999.
- 2 "ניו יורק טיימס", 8 באפריל 1967, 1.
- 3 ראו "USS Liberty Command History Report, 1967". דוח זה זמין במרכז להיסטוריה של הצי, בסיס הצי בושינגטון הבירה. מדוע נמצאה "ליברטי" ליד אפריקה? ייתכן כי נשלחה, חלקית, לעקוב אחר המצב המתדרדר בניגריה בעקות התנתקותה קצרת-הימים של רפובליקת ביאפרה. בנוסף, מ-2 במאי ועד 2 ביוני 1967, נמצא על סיפון האוניה צוות של מדענים מהמשרד האוקיינוגרפי של הצי, שבחן את היישום הייחודי של מערכת לווייני הניווט של הצי לגבי קביעת מיקום מדויק באזורים משוונים. משימה זו בוטלה והצוות עזב את האוניה ברוטה בספרד, ב-2 ביוני; "USS Liberty Command History Report, 1967", 27-28 של צרופה 1.
- 4 ראו Richard B. Parker, *The Politics of Miscalculation in the Middle East* (Bloomington: Indiana University Press, 1993), 3.
- 5 Parker, *Politics of Miscalculation*, מצטט את סגן נשיא מצרים זכריה מוחי א-דין: "הוא [נאצר] התנהג כשחקן פוקר. הוא בילף, אבל בלוף מוצלח משמעו שאסור ליריב לדעת איזה קלפים אתה אווז. במקרה זה יריבו של נאצר ראה את ידו במראה וידע שהוא מחזיק רק בזוג קלפי שניים"
- 6 ראיון של מחבר ספר זה עם אלוף אחמד ה. חלים ב-18 באוקטובר 1994, במרכז הלאומי ללימודי המזרח התיכון, קהיר.
- 7 Parker, *Politics of Miscalculation*, 41.
- 8 שם, 43.
- 9 שם, 44.

- Parker, *Six Day War*, xviii 10
- Randolph S. Churchill and Winston S. Churchill, *The Six Day War* (Boston: Houghton Mifflin, Parker, 1967), 36; *Six Day War*, 189 11
- שקם ב-1958. סוריה פרשה ממנו ב-1961, בהנחיתה מהלומה עזה על חלומו של נאצר להיפך למנהיג של עולם ערבי מהפכני "מתקדם" ושל הפן-ערביות. מצרים המשיכה להשתמש בדגל רע"מ ובמונח רע"מ ביחס לעצמה עד 1 בינואר 1972.
- .47, Parker, *Politics of Miscalculation* 12
- ישראל גייסה 438,000 חיילי מילואים תוך פחות מ-48 שעות ללא קריאה פומבית.
- דוחות מרובים מאשרים כי ב-22 מאי 1967 היתה כבר למצרים שליטה מלאה בשארם א-שיח'.
- מסר מראשי המטות המשולבים למפקד העליון של ארה"ב באירופה 201910Z מאי 67: "1. מאשר שיחה [נכל הנראה בטלפון]. מובן שאלמנטים של הצי השישי מועברים למזרח הים התיכון. מרכז הכובד של אזור הפעולה יהיה במרחק 2 ימי הפלגה מהחוף המזרחי וקצהו המזרחי במרחק לא יותר מיום הפלגה."
- מקס פרנקל, "מזכר של המרשלד על המזרח התיכון נחשף", ניו יורק טיימס, 19 ביוני 1967, 1.
- בהתאם לאמנה ימית בינלאומית זו, שנחתמה ב-1936, נדרשו הסובייטים לתת התראה של 10 ימים לפני שיגור אוניות מלחמה מהים השחור דרך מצרי הבוספורוס אל הים התיכון.
- מסר של מפקד שייטת שירות 8, 240020Z מאי 1967. באותו זמן נמצאה ליברטי בשליטה מבצעית של מפקד שייטת שירות 8, שהשתייכה לצי האטלנטי.
- שירות הידיעות לשידורי חוץ (FBIS) שייך לסוכנות הביון המרכזית ומנוהל על ידי סגן המנהל למדע וטכנולוגיה. השירות מקליט שידורי רדיו בשפת המקור ברחבי העולם. הוא מתרגם את החומר, מדפיסו בחוברות לפי אזור ומפיץ את המידע.
- James Bamford, *The Puzzle Palace: A Report on America's Most Secret Agency*. New York: Penguin Books, 1982/1983, 280 20
- מסר מ"ליברטי" 241732Z מאי 1967. 21
- יג'ין ו. רוסטאו תיאר פגישה זו בראיון עם מחבר ספר זה בווישינגטון הבירה ב-29 באפריל 1992. תאור אחר של פגישה זו ניתן בידי השגריר אפרים עברון בספרו של השגריר פרקר *The Six Day War: A Retrospective*. בעמוד 134 של הספר יש תמונה שכותרתה "שר החוץ אבא אבן מבקר אצל הנשיא לינדון ג'ונסון, 26 במאי 1967". בתמונה נראים עוזר שר החוץ ג'וזף פ. סיסקו, שגריר ישראל אברהם הרמן, וסגן השגריר אפרים עברון. תיאורי הפגישה דומים.
- ראיון של מחבר ספר זה עם יג'ין ו. רוסטאו ב-19 באפריל 1992 בווישינגטון הבירה.
- קיים שוני בין דיווחים - האם התקיימה בפגישה זאת הצבעה אם יש לתקוף, או להניח לאמריקנים זמן להשגת פתרון בינלאומי לבעיית חופש הספנות, כבקשתם.
- מסר ממפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה למפקד הצי השישי 270152Z מאי 1967: "A. ניתן לקיים פעולות אימון שגרתיות צפונית-מערבית לקו שבין 36-00N9, 28-30E3 וחוף לוב ב-23-00E5. B. פעולות אוויר לא מאושרות בתוך אחד אפס אפס [100] מייל מרע"מ."
- "ניו יורק טיימס", 30 במאי 1967, 2. המאמר שנכתב בביירות, לבנון, התייחס לרדיו דמשק וציין: הרדיו אמר שבריגדיר גנרל מחמוד ארעים חתם בשם עיראק ומייג'ור גנרל עאדל שיח' אמין חתם בשם משרד הביטחון הסורי. גנרל ארעים הגיע לדמשק בירת סוריה ביום רביעי האחרון עם הכוחות העיראקיים הראשונים שיוצבו בגבול סוריה מול ישראל."
- במועד זה הועמדה "ליברטי" בראשונה תחת פיקוד מבצעי של מפקד כוחות ארה"ב באירופה ומיד הוקצתה לאדמירל ג'ון ס. מקקיין ג'וניור, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה. ראו מסר של ראשי המטות המשולבים 291602Z מאי 67 ומסר מפקד כוחות ארה"ב באירופה 300932Z מאי 67. כך אפוא החל ב-1 ביוני שרשרת הפיקוד של ליברטי היתה מראשי המטות המשולבים אל מפקד כוחות ארה"ב באירופה וממנו למפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה.
- במפורד מציין כי ליברטי "נשאה רק לשונאי צרפתית (*Puzzle Palace*, 281). זה מנוגד למה שאמר סמ"ר בריס לוקווד מחיל הנחתים, כמדוח, למורי" מוריק מ"סן-אנטוניו אקספרס-ניוז".

29 שיחה בין סמ"ר לוקווד ומחבר ספר זה ב-8 ביוני 1991, בושינגטון הבירה. לשאלה "האם היו לשונאי עברית על הסיפון?" השיב סמ"ר לוקווד: "לא, רק ערבית ורוסית, ענייננו היה ברוסים". אימות לכך נמצא בראיון עם לוקווד, שדווח על ידי מורי מווריק במאמרו "נחתים מצאו את מותם על 'ליברטי' ב"סן-אנטוניו אקספרס-ניוז", 11 באוגוסט 1996.

מחברי תאוריות קונספירציה טענו שהיו, או ייתכן שהיו, לשונאי עברית על הסיפון. במיוחד נטען שטכנאי תקשורת ראשון ריצ'רד ק. בייקר הוא לשונאי עברית. בייקר לא השתתף בדיונים על כישוריו הלשוניים ומאמצים לאתרו לראיון לא צלחו.

לדעת מחבר ספר זה לא היו לשונאי עברית כלשהם על ליברטי, וזאת בעיקר מפני שדפוס הסיור המוקצה מראש של האוניה לא היה בטווח קליטה של תקשורת תג"ם או תא"ג ישראליות מבוססות-חוף

בעקבות פרוץ המלחמה ב-5 ביוני 1967 בוטל טקס הגשת האמנתו של נולטה. ניו יורק טיימס, 6 ביוני 1967.

30 פקודות השיט של "ליברטי", ששודרו במסר מראשי המטות המשולבים 011545Z יוני 67, הורו לה לנוע מנקודה "אלפא" לנקודה "בראבו", 31-22.3 N, 33-42 E; משם לנקודה "צ'רלי", 31-31 N, 33-00 E. כשניתנו פקודות אלה, שלטה מצרים ברצועת עזה. הנקודה הקרובה ביותר לשטח ישראל, צפונית-מערבית לנקודה "אלפא" ומעבר לרצועת עזה, היתה למעלה מ-25 מייל מנקודה "אלפא" ביום מתן הפקודות.

31 מוצג מספר 27 של ועדת החקירה של צי ארה"ב מכיל חלק של מסר סודי, שנשלח ממפקד שיטת משחתות 12 (שלה השתייכו "דייוויס" ו"מאסי") למפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה:

אל אדמירל מקיין מאת [אדמירל] קיד, למסירה בארוחת בוקר.

1. בנוגע לקשר טלפוני, נכון ל-142355Z לא התקבל 141740Z שלך; אך להלן, כבקשתך, השתלשלות האירועים של 8 ביוני:

A: בהתקרבה ליבשה מכיוון מערב בשעות הבוקר המוקדמות של 8 ביוני, הפעילות המתוכננת של "ליברטי" לבוקר ולאחר הצהריים של אותו יום היתה לנוע לנקודה במרחק 13 מייל מחוף רע"ם ב-31-27.2 N 34-00 E (נקודה "אלפא") ומשם ל-31-22.3 N 33-42 E (נקודה "בראבו") ומשם ל-31-31 N 33-00 E (נקודה "צ'רלי") ולחזור על נתיב זה עד לקבלת פקודות חדשות. האוניה תפעל מצפון לקו נתיב זה בכל עת. אם אי אפשר לקבל מיקומים מדויקים עם ההתקרבות לנקודה "צ'רלי", הכוונה לנוע היישר צפונה עד שיחצה קו עומק 100 פאדום (כ-200 מטרים) והנתיב יזוז צפונה ופחות או יותר בחזרה הלך ושוב על קו 100 פאדום הממוצע.

32 ראיון עם אלוף מרדכי הוד, מפקד חיל האוויר ב-1967, ב-11 בינואר 1990 בתל אביב. האלוף הוד אמר למחבר ספר זה, שרק 4 מטוסים הושארו על הקרקע. לדברי נדב ספרן, בעמוד 325 בספרו *From War to War: The Arab-Israeli Confrontation, 1948-1967* (New York: Pegasus, 1969), הושארו 12 מטוסים – 4 על הקרקע ו-8 בסיור אווירי קרבי (CAP) מעל ישראל. ראו גם Edgar O'Ballance, *The Third Arab-Israeli War* (Hamden, Conn.: Archon Books, 1972).

33 מסר "ערוץ אחורי" הוא מסר שנשלח שלא באמצעות רשת התקשורת הרגילה או הפורמלית או הרשמית. המסר מישראל לירדן נשלח דרך הגנרל השבדי אוד בול, באו"ם.

34 ראיון עם רפי אפל, שהיה מפקד סט"ר 206 ב-8 ביוני 1967, ב-14 בינואר 1990 בתל אביב (אפל ביקש אז בעילום שמו).

35 Arthur Lall, *The UN and the Middle East Crisis, 1967* (New York: Columbia University Press, 1968), 57.

36 . Churchill and Churchill, *The Six Day War*, 161

37 ראיון של מחבר ספר זה עם אהרן יפרח, שב-8 ביוני 1967 היה קצין מי"ק בסט"ר 204, ב-15 בינואר 1990 באשקלון.

38 דוח ועדת השירותים המזוינים של בית הנבחרים מ-10 במאי 1971. יש מחלוקת ניכרת על השעה המדויקת שבה הועבר הפיקוד המבצעי של "ליברטי" לצי השישי. על פי יומן הסיפון של "ליברטי", מיקומה ב-2000Z ב-5 ביוני 1967 היה 35-47.7 N, 17-37.3 E (כ-125 מייל דרומית-מערבית לקצה המזרחי של סיציליה). ב-6 ביוני 1967 ב-0800Z מיקומה היה 34-49 N, 21-37.8 E (כ-95 מייל דרומית-מערבית לקצה המערבי של כרתים). רישום יומן הסיפון ב-6 ביוני 1967, בחתימת סג"ם (מיל) מ.מ. ווטסון הוא 00-04 שיט עצמאי בקורס 111, מהירות 17 קשר. בדרך מרוטה, ספרד, לפעולות במזרח הים התיכון בהתאם לפקודה MOVORD 7-67 של מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה. מצב כוננות 3 מותאם, ומצב ציוד YOKE [סבירות לאויב] בתוקף."

מיקומה המחושב של האוניה ב-0001Z ב-6 ביוני 1967 היה בערך 35-25 N, 18-57 E. נקודה זאת היתה קרובה לצי השישי וכ-210 מייל מערבית לקצה המערבי של כרתים. כיום, עם מערכות GPS צבאיות מודרניות, אפשר לקבוע מיקום בדיוק של מטרים ספורים. ב-1967, אפילו הניווט המתקדם ביותר באוניות לא היה כה מדויק. יתכן, אם כן, שהמיקומים שדווחו ביומן הסיפון של ליברטי לא היו מדויקים ויש להתייחס אליהם כמיקומים משוערים בלבד. ברם, סטיות של כמה מייל אינן משמעותיות לסיפור המסופר כאן.

39 ראו מסר ממפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה אל מפקד הצי השישי ואל "ליברטי" 061357Z יוני 67 שאושר על ידי "ליברטי" ב-062000Z ו-062036Z יוני 67. עכשיו נוספה רמת דיווח רביעית לשרשרת הפיקוד של "ליברטי": ראשי המטות המשולבים, מפקד כוחות ארה"ב באירופה, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה ומפקד הצי השישי.

40 "האו"ם: מצרים מסרבת להסכים לדד-ליין שביתת-נשק של המועצה", ושינגטון פוסט, 8 ביוני 1967, 1. "הישראלים מביסים את הערבים, מתקרבים לסואץ, שוברים את המצור, כובשים את ירושלים; מסכימים להפסקת אש של האו"ם; רע"מ דוחה אותה", ניו יורק טיימס, 8 ביוני 1967. משרד המידע לציבור, האו"ם, "אימוץ החלטת הפסקת האש השנייה" 177-178, *Year Book of the United Nations: 1967* (New York: United Nations, 19669), 177-178.

41 דוח מ-10 במאי 1971.

42 מסר סודי ביותר מראשי המטות המשולבים אל מפקד כוחות ארה"ב באירופה 080110Z יוני 67. למרות ש"ליברטי" היתה מכותבת לידיעה של מסר זה, שנועד להחזיקה 100 מייל מחוף סיני, המסר לא היה יכול להתקבל באוניה כמסר שגרתי במערכת השידורים לצי מחמת סיווגו כסודי ביותר.

43 ועדת החקירה של צי ארה"ב, עדות סג"ם (מיל') ג'ון ד. סקוט, 59.

44 ב-1967 היה אורי מרץ קצין מודיעין בחיל הים בדרגת רס"ן, בתוכנית לימודים באוניברסיטת תל אביב. כשהחלה מלחמת ששת הימים הוא הוצב כנציג מודיעין חיל הים במטכ"ל. מאוחר יותר הועלה לדרגת סגן-אלוף ושירת כסגן ראש מודיעין חיל הים.

45 צה"ל, מח' ההיסטוריה, ענף מחקר והדרכה, "תקרית תקיפת הליברטי" פברואר 1982, 6 [להלן, "דיווח ההיסטוריה של צה"ל"] המטוס ששימש לטיסות סיור אלה היה נורד נוראטלס 2501 תקני של טייסת תובלה, שהוטס בידי צוות של חיל האוויר עם קצין חיל הים על סיפון, ששימש כצופה אוויר.

46 דיווח ההיסטוריה של צה"ל מאשר: "מאוחר יותר, בשעה 0603, הגיע דיווח נוסף מהמטוס, שלפיו האוניה היא אוניית אספקה של הצי האמריקני."

47 ערוץ טלוויזיה "תמז", "התקפה על הליברטי", שודר בטלוויזיה הבריטית ב-27 בינואר 1987, תסריט 26, פריטים 127 ו-128.

48 ראיון של מחבר ספר זה עם אורי מרץ ב-11 ביוני 1992 בתל אביב. מרץ לא היה בטוח אם שוחח עם ראש מודיעין חיל הים או עם קצין מודיעין חיל הים משה ברנע כאשר העביר מידע זה.

49 סטלה מאריס (כוכב הים) היה השם שניתן לבונקר תת קרקעי על הר הכרמל, חיפה, שנבנה במקור על ידי הצבא הבריטי בתקופת המנדט. הוא שימש כמרכז הפיקוד ושליטה של חיל הים במהלך מבצע סיני ב-1956 ובמלחמת ששת הימים. הוא כלל חדר גדול שבו ישבו מפקדי החיל על בימה מוגבהת שמולה לוח שולחן גדול שעליו צוירה מפה ימית של ישראל והסביבה. חיילים הניחו פיסות עץ צבעוניות על המפה לציון המצב הטקטי, כמקובל במלחמת העולם השנייה, והזיזו את הסימונים על פני השולחן במוטות עץ.

50 ראיון של מחבר ספר זה עם אורי מרץ ב-16 ביוני 1990 בתל אביב, וראיון עם ראש ענף מודיעין של חיל הים (ים/4), אל"ם ראובן אשכנזי, ששמו לא ניתן אז לפירסום, ב-12 בינואר 1990 בחיפה.

51 דוח ועדת הכוחות המזוינים של בית הנבחרים מ-10 במאי 1971.

52 מסר ממפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה אל מפקד הצי השישי 080455Z יוני 67. המסר הורה לאדמירל מרטין "לקבל לפעולה" את מסר ראשי המטות המשולבים 080110Z.

53 טלוויזיה "תמז", תסריט 28, פריטים 135 ו-136.

54 מסר סודי ממפקד הצי השישי אל "ליברטי" 080917Z יוני 67.

55 דוח ועדת הכוחות המזוינים של בית הנבחרים מ-10 במאי 1971 ודוח צוות מציאת העובדות של ראשי המטות המשולבים (דוח רוס).

פרק 3 – מדוע היתה "ליברטי" בנתיב הסכנה?

ב-15 במאי 1967 החלו כוחות מצריים גדולים לחצות את תעלת סואץ ולתפוס עמדות בחצי האי סיני. לפי הסכם מ-1957, שהושג בתיווך אמריקני בעקבות מבצע סיני ב-1956, הוצב כוח חירום של האו"ם בצד המצרי של גבול ישראל-מצרים בסיני כדי להבטיח את השקט באזור.¹ בין ישראל וארה"ב התנהלה התייעצות מתמדת סביב המשבר.² שגרירות ארה"ב בתל אביב עמדה בקשר יום-יומי עם משרד החוץ הישראלי והיתה מודעת לעמדה הישראלית.³ ריצ'רד נולטה, השגריר האמריקני בקהיר, עדיין לא הגיש את כתב האמנתו, ומשום כך לא היה לארה"ב ערוץ תקשורת ישיר עם הנשיא נאצר.⁴

מן הראוי לעמוד על המצב המודיעיני בושינגטון בשלהי מאי ובתחילת יוני 1967. ישראל וארה"ב החליפו מידע באורח שוטף.⁵ הנשיא ג'ונסון קיבל מישראל עדכונים יומיים, אבל לא ידע מה המצב בסוריה ובמצרים. המצרים כבר הודיעו בפומבי על ההתפנות הצפויה של כוח החירום של האו"ם מסיני ועל כניסת כוחות מצריים לשם. לקהילת המודיעין של ארה"ב היתה גישה מועטה, אולי אף אפסית, לאירועים בסיני. הלויין האמריקני "קורונה" סיפק כמה צילומים, אבל לא בזמן אמת [סרטי הצילום של מערכת לוויני "קורונה" שוגרו לארץ בקפסולות, כל לוויין צויד בלא יותר משתי קפסולות], וכך לא היתה לארה"ב דרך לאמת את הפעילות המצרית בסיני.⁶ הנשיא ג'ונסון לא ידע אפוא בזמן אמת מה ההרכב והגודל של הכוחות הערביים שהוכנסו לסיני באזור שממנו התפנו כוחות האו"ם.

הסימון של "ליברטי" בצי ארה"ב היה "AGTR 5", ראשי תיבות של Auxiliary General Technical Research (אוניית עזר כללית למחקר טכני) - ה"כיסוי" של האוניה. הספרה 5 ציינה שהיא האוניה החמישית מסוג זה. האות A לא נכללה בסימוני הגוף של אוניות עזר, כך סומן חרטום "ליברטי" רק ב-"GTR 5". המאפיינים הבולטים ביותר של האוניה היו 45 אנטנות. חימושה היה 4 מקלעי 0.5, שהוצבו בדוכני ירי - 2 מלפנים ו-2 במרכז האוניה. על הסיפון היו גם כמה רובים ואקדחים.

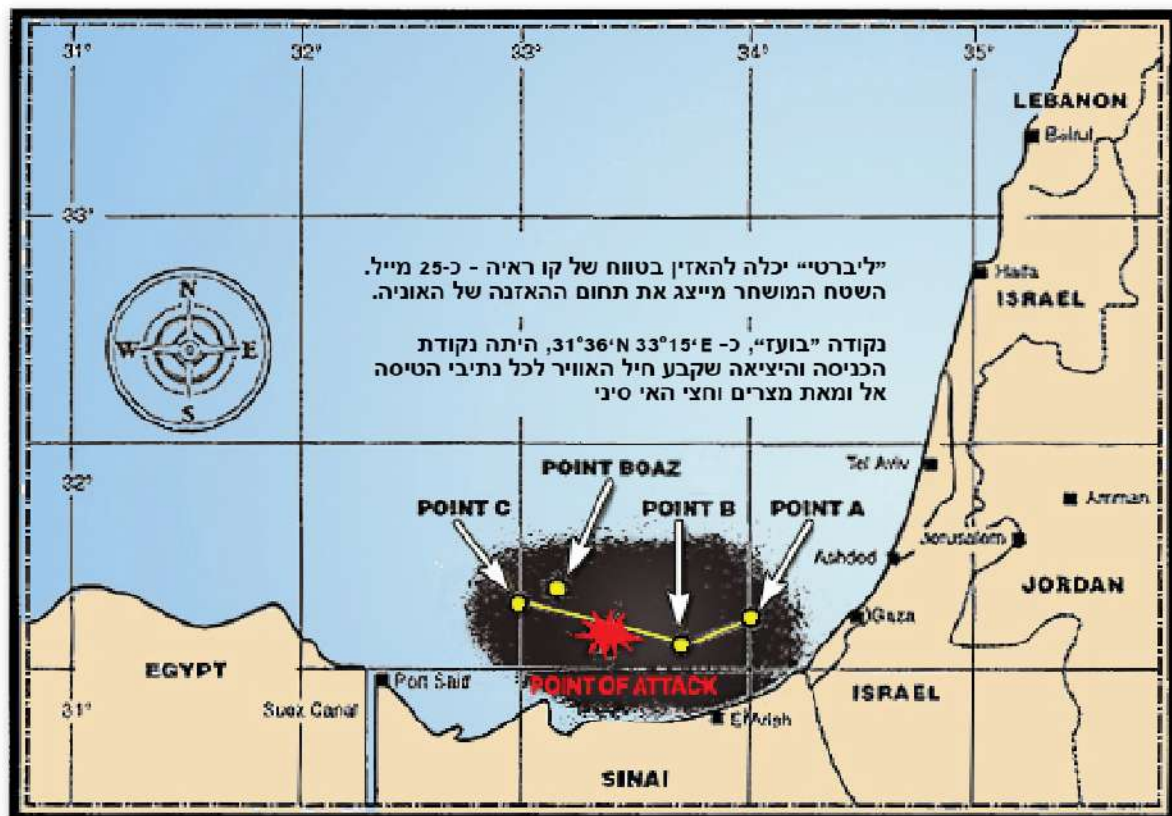
"ליברטי" צוידה במערכת קשר מיוחדת של אוניות המחקר הטכני - TRSSCOMM. מערכת זאת שידרה לירח אות מיקרוגל בהספק 10,000 וואט. האות שהוחזר לכדור הארץ נקלט בתחנת הקשר של הצי בצ'לטנהם, מרילנד, משם הועבר למטה הסוכנות לביטחון לאומי בפורט מיד, מרילנד. המערכת פעלה רק במועדים הספורים שבהם היה קו ראייה בו-זמני בין הירח לאוניה ולתחנת הקליטה.⁷ עקב מגבלה תפעולית זאת לא ניתן לסמוך עליה בזמן אמת. היא פעלה לעתים נדירות ולבסוף נזנחה כשלוויינים בעלי יכולות טובות יותר הוכנסו לפעולה זמן קצר לאחר תקרית "ליברטי".

מלחי "ליברטי" כינו עצמם "שושואיסטים" (spooks) והתייחסו לאונייתם כ"אוניית שושו".⁸ למעשה, "ליברטי" הוגדרה אוניית מלחמה בצי ארה"ב ולפי החוק הבינלאומי.⁹ ציבעה היה אפור בגוון "אפור ענן", ככל אוניות המלחמה של צי ארה"ב. היא היתה חמושה, אם כי לא במידה מספקת. מפקד האוניה היה קצין צי. כל עוד שטה ברחבי הים, ולא נכנסה למי החופין של מדינה ניטראלית או עוינת, היתה לה זכות מלאה מכוח החוק הבינלאומי למעבר חופשי, שהגדרתו בצרפת "מעבר בלתי עויני", לרבות זכות להאזין לכל תשדורת שיכלה ליירט. רחבי הים פתוחים לכל, אבל כל ספינה הנכנסת לאזור לחימה מעמידה עצמה בקו הסכנה.¹⁰ לפי תורת צי ארה"ב, מותר להשמיד אוניה ניטראלית אם היא מעניקה לאויב סיוע, לרבות העברת יירוטי רדיו אליו.¹¹

תפקידה העיקרי של "ליברטי" היה איסוף מידע מהמרחב האלקטרומגנטי, פעילות מותרת לחלוטין לפי החוק הבינלאומי. אף על פי כן, מדיניות ארה"ב היתה להסתיר את "ליברטי" ואת אוניות האחות שלה במעטה סודיות, שכן הודות לפריצת דרך טכנולוגית הפעילה האזנה אלקטרונית במידה שלא נחשבה אפשרית לפני כן. מאחר שיכולותיה המיוחדות של "ליברטי" לא נודעו מחוץ לקהילת המודיעין האמריקנית, לא נקטו מדינות שלאורך חופיהן שטה מאמצים ניכרים לשבש את פעילותה או למנוע ממנה להאזין וליירט תשדורות ואותות מכ"ם.¹² "ליברטי" גם האזינה והקליטה שידורים מסחריים ושידורי רדיו ממלכתיים. הציוד האלקטרוני של

ליברטי נועד להאזנה לתחום תדרים רחב – תדר נמוך (ת"נ-LF), בינוני (תב"ם-MF), גבוה (ת"ג-HF), גבוה מאוד (תג"ם-VHF) ואולטרה גבוה (תא"ג-UHF), וגם ליירוט שידורי מיקרוגל וטלפון. זאת היתה הטכנולוגיה המתקדמת ביותר ב-1967, ורוב המדינות לא ידעו על יכולות אלה של ארה"ב. אף על פי כן, בתוך אזור הפעולה שלה לא יכלה "ליברטי" להאזין לתשדורות ישראליות בתחום תג"ם ותא"ג.

גלי רדיו ת"ן, תב"ם, ות"ג עוקבים אחר הקימור של כדור הארץ.¹³ לעומת זאת, גלי תג"ם ותא"ג מתפשטים בקו ישר, ולא נקלטים מעבר לקו האופק, מרחק 16.5 מייל, בתנאים אטמוספריים רגילים;¹⁴ מרגע שהמאזין יורד מתחת לאופק, אין ביכולתו להאזין או ליירט גלי תג"ם ותא"ג. אזור הפעולה של "ליברטי" היה סמוך לנתיב ההתפנות של כוח החירום של האו"ם, לאורך כביש החוף של סיני, דרך אל עריש אל פורט סעיד. השטחים הישראליים הסמוכים ביותר לאזור זה - דרום אזור חוף ועוטף עזה - היו מתחת לאופק של סיפון "ליברטי". משום כך, לא ייתכן ששימתה של ליברטי היתה ליירט תעבורת רדיו ישראלית בתחומי תג"ם ותא"ג.

מפת מצב: הנתיב המתוכנן של "ליברטי" ביום התקיפה וטווח האזנת תג"ם/תא"ג שלה

לדברי סרן ג'יימס אנס, ששירת כקצין ב"ליברטי", התריע רס"ן דייוויד לואיס, מפקד יחידת הקריפטולוגיה באוניה, בפני סא"ל ויליאם מקגונגל, מפקד "ליברטי", ערב הגעתה לאזור הפעולה שלה, כי התרחקות אל מעבר לאופק תפחית ב-80% את יכולת מילוי המשימה של האוניה.¹⁵ את הפקודות לסייר לאורך כביש החוף קיבלה "ליברטי" ימים ספורים בלבד אחרי שכוח החירום של האו"ם קיבל פקודה להתפנות וכוחות מצריים החלו לנוע אל תוך סיני. סביר ביותר להניח, ששימתה המקורית של "ליברטי" היתה לנטר תקשורת מצרית בסיני. "ליברטי" יכלה להאזין לשידורים ישראלים בתדרים הנמוכים ולהקליטם, אבל מכיוון שלא היו על סיפונה דוברי עברית, לא יכלה להפיק מהם מידע בזמן אמת, וממילא תקשורת צבאית מתנהלת כמעט לחלוטין בתחום תג"ם ותא"ג.

סא"ל בירצ'רד פוקס מהסוכנות לביטחון לאומי היה אחראי להצבות של אוניות מחקר טכני. בשלהי מאי 1967 הורו לו הממונים עליו במרכז הסיור המשותף של ראשי המטות המשולבים להציב אוניה במזרח הים התיכון. פרנסיס איי. רייבן, עובד אזרחי ב-NSA,¹⁶ טען כי אין זה נבון לשלוח לשם את "ליברטי". לפי דווח,

אמר אז, "אם תפרוץ מלחמה, היא תהיה לבדה ופגיעה. כל צד עלול להתחיל לירות עליה."¹⁷ הממונים עליו התעלמו מחששותיו.

ב-24 במאי 1967 נשלח מסר ל"ליברטי", אז באבידג'אן, חוף השנהב: "בצע הכנות מידידות להפליג. כאשר מוכן לים בהקדם האפשרי צא מאבידג'אן ונוע במהירות המיטבית לרוטה, ספרד, על מנת להעמיס ציוד וכוח אדם של סיוע טכני. כשמוכן לים נוע לאזור פעולה ליד פורט סעיד. אזורים ספציפיים בהמשך."¹⁸ אזור הפעולה שהוגדר במסר ראשון זה "ליד פורט סעיד" ראוי לציון, שכן מאוחר יותר הוא הועתק כ-100 מייל מזרחה, אל מול סיני, ליד רפיח. בנקודה המזרחית ביותר של אזור הפעולה - נקודה "אלפא" - נמצאה "ליברטי" 36 מייל מחופי ישראל.

אדמירל מרטין הודאג מ"חוסר אפשרות לצפות פעולות של רע'ם" בעקבות פרוץ הקרבות. משום כך נשלח מסר מהצי השישי ל"ליברטי" ב-6 ביוני 1967. בטחון "ליברטי" היה נושא ברור לדאגה. "לאור המצב הערבי/ישראלי וחוסר יכולת לצפות את פעולות רע'ם הקפד על קיום רמת ערנות גבוהה נגד התקפה או איום בהתקפה. דווח בקדימות 'בזק' [מידת הדחיפות הגבוהה ביותר] כל פעולה מאיימת או חשודה המכוונת כלפיך או כל סטייה מהתוכנית הנדרשת עקב איום חיצוני."¹⁹ מסיבות שטרם נודעו, "ליברטי" לא קיבלה מסר זה.²⁰

טעויות אנוש רבות, לא רק ברמת ראשי המטות המשולבים, אלא גם במפקדות של מפקד הכוחות הימיים באירופה, ושל מפקד הצי השישי ובתחנות קשר שונות בים התיכון, גרמו לכך שהמסר שנועד להורות ל"ליברטי" להישאר לפחות 100 מייל מחופי מצרים וישראל לא הגיע אליה כלל, או ששודר ונתקבל זמן רב לאחר ההתקפה.

באותה תקופה שרר ליקוי חמור במערכת הקשר הצבאית בתחום העברת מסרים מרמת הפיקוד הגבוהה ביותר - כגון ראשי המטות המשולבים - ליחידה מבצעית דוגמת "ליברטי". מסר כזה תמיד נשלח דרך שרשרת הפיקוד: מ-JCS למפקד כוחות ארה"ב באירופה, ממנו למפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, ממנו למפקד הצי השישי וממנו ל"ליברטי". המפקדות בדרג הגבוה צוידו לקבלה ופענוח אוטומטיים של מסרים סודיים ביותר. ביחידות-ים בדרג נמוך יותר, כמו "ליברטי", לא הותקן ציוד זה. הנוהל הרגיל היה לציין במסרים את המפקדות והיחידות בעלות העניין כ"מכותבים לידיעה", על מנת להתריע למוען הסופי כי יש מסר בדרך. כך אפשר להניח, שמסר מסווג של JCS, שבו "ליברטי" מכותבת לידיעה, יתקבל באוניה כמעט באותו זמן שהגיע למכותב הראשון לפעולה - מפקד כוחות ארה"ב באירופה. אבל המסר מ-JCS, שהתז"ח שלו 080110Z יוני 67, אשר הורה ל"ליברטי" להישאר לפחות 100 מייל מהחוף, סווג ברמה גבוהה מדי מכדי ש"ליברטי" תקבלו בשיטת ההצפנה המקוונת. כך, לפני התקיפה, כאשר יתכן שעדיין היה לה זמן לשנות את כיוון ההפלגה ולהפליג יותר לעומק הים, כש"ליברטי" קיבלה מסר ממפקד כוחות ארה"ב באירופה לצפות למסר "לפעולה" מראשי המטות המשולבים, היא לא קיבלה את העותק לידיעה שלה מפני שנותב באורח שגוי, או בגלל רמת הסיווג הגבוהה שלו. פקודת ה"שמור מרחק" עצמה הגיעה דרך שרשרת הפיקוד זמן רב לאחר התקרית.

השעה בה מפקדת אדמירל מקייין בלונדון קיבלה ממפקד כוחות ארה"ב באירופה את המסר שנועד להרחיק את "ליברטי" מאזור הלחימה, ושהורה לאדמירל "לקבל לפעולה" את הפקודות שהיו שולחות את "ליברטי" אל מחוץ לנתיב הסכנה, אינה ידועה, אבל זה היה אחרי 1117. סא"ל מוריס בנט העיר בנושא זה:

הפישול בקשר היה הגורם העיקר שתרם [לתקרית]. מיד לפני ההתקפה, סגן המפקד, קצין המחקר רס"נ לואיס ואני נמצאנו באזורי הקשר של המחקר, מתלבטים בנוגע למסר בעל קדימות "בזק" מהצי השישי (אני חושב), שאומר לנו לקבל שדר (מ-JCS) לפעולה - הערנו כי כולנו הנחנו שנקבל את המסר של JCS (שמורה ל"ליברטי" להתרחק מהחוף) בכל רגע - כשהגל הראשון תקף - קיבלנו לבסוף את המסר מ-JCS יום-יומיים אחר ההתקפה.²¹

הדוח של תת ועדת החקירה לכוחות המזוינים של בית הנבחרים אישר את מסקנת סא"ל בנט:

גרסה משובשת של מסר זה (ממפקד כוחות ארה"ב באירופה, 080625Z יוני 67) נמסרה ל"שידור לצי" ב-1059Z [1259 זמן סיני], 8 ביוני, והיתה אי-בהירות האם התקבלה ב"ליברטי". אבל כפי שהעיד תת-אדמירל פיצפטרק: "זה לא משנה אם קיבלה אותו או לא, משתי סיבות: אילו קיבלה אותו, קרוב לוודאי שהיה חסר תועלת בשבילם, ושנית, אילו קיבלו אותו, לא היו מבינים אותו, כי כל מה שנאמר במסר היה לקבל מסר אחר לפעולה מ-JCS, איזה מפקד בכיר יותר, והם לא יכלו לדעת מה היה המסר האחר, שהרי כידוע לנו, אותו מסר אחר מראשי המטות המשולבים, שהם היו מכותבים בו לידיעה, לא הגיע אליהם."²²

גורם נוסף שתרם לכשלים בתיקשורת היה הצפת מערכת הקשר בים התיכון בכמות עצומה של שדרים שנשלחו בעקבות פרוץ המלחמה.²³ לעתים תכופות נשאל, האם היה ל-NSA "ערוץ אחורי" שבו יכלה ליצור קשר ישיר עם מחלקת ההצפנה שעל סיפון האוניה. מחבר ספר זה לא מצא כל "ערוץ אחורי" כזה, ואינו חושב שהיה, אולי מלבד מערכת TRSSCOMM, שכמצוין לעיל פעלה לעתים רחוקות כי היתה תלויה במיקומו של הירח.²⁴ אילו אכן נשלח מסר "שמור מרחק" בערוץ אחורי מ-NSA ישירות ל"ליברטי", האם מחלקת ההצפנה שקיבלה אותו לא היתה מעבירה אותו למפקד האוניה? אם משלוח מסר בערוצים רגילים מ-NSA, שמיועד רק ל"ליברטי", נחשב יצירת קשר בערוץ אחורי, אזי אם היה קיים ואם נעשה בו שימוש, נשאלת השאלה מדוע מחלקת ההצפנה שקיבלה מסר "שמור מרחק" לא העבירה אותו למפקד האוניה. איש מאנשי צוות "ליברטי" מעולם לא טען, כי היה "ערוץ אחורי" כזה. יש לזכור, כי אוניות מודיעין של ארה"ב כמו "ליברטי" לא היו אוניות לוחמות מהקו הראשון, אלא פלטפורמות לאיסוף חומר שגרתי המיועד לשירות המידע על שידורים זרים (FBIS) והתייגעו באיסוף כמויות עצומות של נתונים על תשדורות רדיו ומכ"ם לניתוח מאוחר יותר. לא נחזה כל צורך בתקשורת בזמן אמת, או ב"ערוץ אחורי". גם אם "ערוץ אחורי" היה קיים, אין כל ראיות כי נעשה בו שימוש כלשהו הקשור בתקרית "ליברטי".

ממשלת ארצות הברית מעולם לא פירסמה הודעה רשמית המגדירה במדויק את המשימה הכוללת של "ליברטי" ואת התפקידים שהוקצו לה במזרח הים התיכון ב-8 ביוני 1967. פיל ג'. גולדינג, עוזר שר ההגנה לענייני ציבור, רצה "ליטול את יוזמת יחסי הציבור, להיות גלוי עם אנשינו מההתחלה."²⁵ גולדינג הציע לומר "אוניה זאת אוספת מודיעין."²⁶ הועלו טיעונים רבים נגד זה. היתה דאגה, שאם ייחשף ש"ליברטי" אספה מודיעין, אוניות איסוף מודיעין אחרות לא יהיו רצויות יותר בנמלים ש"אוניות מחקר" אמריקניות נהגו לפקוד. טענה נוספת היתה שמדינות במזרח התיכון עלולות להיעלב מכך שארה"ב שלחה אוניה להאזין להן. שר ההגנה רוברט מקנמרה הקשיב לכל הטיעונים, ובסופו של דבר, למרות שאישית העדיף את הצעת גולדינג, נכנע לטיעונים הביטחוניים והדיפלומטיים ואישר להתייחס ל"ליברטי" רק כ"אוניית מחקר טכני של צי ארה"ב."²⁷ ההצהרה הרשמית על אוניות מחקר טכני היתה "משימת אוניה זאת היא לערוך פעולות של מחקר טכני בתמיכה בפרויקטים של מחקר אלקטרוני של צי ארה"ב הכוללים מחקרים על התפשטות אלקטרומגנטית ומערכות קשר מתקדמות."²⁸ בנוסף לכך, ציינה ההודעה לעיתונות, ש"ליברטי" "הגיעה הבוקר למיקומה על מנת לוודא תקשורת בין נקודות של ממשלת ארה"ב במזרח התיכון ולסייע בהעברת מידע בנוגע לפינוי בני משפחה אמריקנים ואזרחים אמריקנים אחרים מארצות המזרח התיכון."²⁹ פינוי הדיפלומטים האמריקניים מקהיר ומתל אביב החל ב-2 במאי 1967 והושלם זמן רב לפני הגעת "ליברטי" לנקודה "אלפא". אפשר לטעון, כי מאחר שאזרחים אמריקנים עדיין היו באזור, סיפור הכיסוי היה בר-תוקף, אבל מלבד אותה הודעה לעיתונות אין כל ראיות של ממש כי "ליברטי" נמצאה שם "על מנת להעביר מידע בנוגע לפינוי בני משפחה ואזרחים אמריקניים אחרים".

יש כביכול שתי סיבות עיקריות תקפות, ואולי גם שלישית לצורך התגוננות-עצמית, העשויות להסביר את המחדל של ארה"ב לחשוף בגלוי, גם לאחר התקרית, את כל העובדות בנוגע להחלטה לשלוח את "ליברטי" לחוף סיני בשלהי מאי ובתחילת יוני 1967, ובקשר למשימתה שם. הסיבות העיקריות משקפות שיקולים ביטחוניים ופוליטיים. הסיבה המתגוננת היא הנטייה הנורמלית של כל בירוקרטיה למנוע חשיפה מלאה של הכשלים הפנימיים שלה.

הסיבה הביטחונית ברורה למדי. ארה"ב התקדמה הרבה מעבר לגורמים אחרים בעולם בפיתוח יכולות האזנה ויירוט מסרים. עובדה זאת כמעט לא היתה ידועה. ארה"ב רצתה לקיים יתרון מודיעיני אדיר זה ככל האפשר. אין ספק, שזאת הסיבה שהמסמך של הסוכנות לביטחון לאומי, "ארה"ב [נמחק], התקפה על אוספת

סיגינט 'ליברטי' (S)-CCO" שנוסח בידי ויליאם ד. גרהרד והנרי וו. ולינגטון, ופורסם ב-1981, סווג בתחילה "סודי ביותר" עם תאריך לבחינת הסרת הסיווג באפריל 2011.³⁰ מידע רב על אודות "ליברטי" שוחרר מאז יוני 1967, אבל נראה שחלק מטכנולוגיית היירוט של 1967 עדיין מחייב סיווג בטחוני. היתה אז כמות לגיטימית מסוימת של מידע שהוסתר מסיבות ביטחוניות, שכן אפשר שכלל כמה נתונים טכניים ביחס ליכולות הציוד שעל סיפון "ליברטי". אם הסתרה כלשהי של נתונים טכניים מסוג זה עדיין נהוגה, ספק אם היא קשורה לנושאים הנדונים בספר זה.

הסיבה הפוליטית להסתרת המידע מורכבת יותר. מאז תחילת המאה ה-20 היתה לארצות הברית מדיניות חוץ רבת-פנים במזרח התיכון, שסובכה לעתים על ידי כוחות וצרכים סותרים. לארצות הברית יש אינטרסים עסקיים ניכרים בתחום הנפט במזרח התיכון. במשך המלחמה הקרה היא גם רצתה להיות "שוויונית" באזור, תוך כדי שימור השפעתה והרחבתה ללא-לאות, בשאיפה לבלום השפעה סובייטית בעולם הערבי ולמנוע התפשטות של הגמוניה סובייטית במזרח התיכון. בה בעת, ארצות הברית שאפה לקיים "יחסים מיוחדים" עם מדינת ישראל. הכובעים הרבים שלבשה ארה"ב, אז ועתה, הקשו על מיפוי תוכנית פעולה. ארצות הברית מצאה עצמה פעמים רבות, כמו בריטניה הגדולה, בשני עברי הסכסוך הערבי-ישראלי.

הסיבה המתגוננת לא לחשוף את המידע נבעה מתוך ניסיון למנוע חשיפת כשלים פנימיים. התנהלות מסוג זה אינה נדירה. ההקדמה למסמך NSA על תולדות תקרית "ליברטי" מציינת: "הידיעה כי הטרגדיה היתה תוצאה לא רק של חישוב ישראלי מוטעה, אלא גם של נוהלי קשר שגויים של ארה"ב, היתה קשה לעיכול עוד יותר."³¹ עצם נוכחותה של "ליברטי" המצוטטת מול חוף סיני במלחמת ששת הימים היתה עשויה להביא את ארצות הברית במבוכה רבה אילו התגלתה. זאת ועוד, ככל הנראה הוליקה סדרת טעויות תמימות לכניסת "ליברטי" למלחמה, בלא שקובעי המדיניות האמריקנית ברמות העליונות יתכוונו, או יהיו מודעים לכך. האוניה נמצאה באזור גם כתוצאה של ליקוי בקשר, שגרם ניתוב שגוי של פקודותיה להישאר הרחק מאזור המלחמה. אם כן, ההודעות החמקניות לעיתונות שניפק משרד ההגנה האמריקני היו ניסיון לתרץ עובדה לא רצויה, אך בלתי ניתנת לערעור. ניסיון זה נכשל, כמובן, כמרבית הניסיונות מסוגו. אותה הודעה שקרית לעיתונות זכורה לרעה עד היום.

האם היה טיוח של היבט כלשהו של האירוע? ההגדרה המילונית של "טיוח" היא "ניסיון או אסטרטגיה המכוונים להסתיר משהו כמו פשע או שערוריה."³² תת שר ההגנה סירווס ואנס, האיש מספר 2 במשרד ההגנה באותה עת, כתב למחבר ספר זה ב-24 במרס 1994: "באשר לטענה, כי היה טיוח ואני הייתי אחראי לו, זה ממש לא נכון". לעומת זאת, גולדינג אמר שהיה טיוח.³³ לאור ההצהרה הפומבית הכוזבת של ארצות הברית על אודות משימתה של "ליברטי", קשה לא להסכים עם הערכת גולדינג. ארצות הברית מעולם לא הודיעה בכנות מה היתה משימתה המדויקת של "ליברטי". היא בדתה הודעה כוזבת לעיתונות והניחה כי תשמש "סיפור הכיסוי שלנו"³⁴ לאירוע. אין ספק, מקנמרה וואנס ראו בזה מאמץ ראוי להגנת הביטחון והיחסים הדיפלומטיים, בעוד שגולדינג, עיתונאי במקצועו, ראה זאת כהפרת זכות הציבור לדעת. העדפת התיאור של גולדינג על טיוח, או מסקנת "לא היה טיוח" של ואנס תלויה לא בשאלה האם היה טיוח של ההתקפה, אלא בסיבה שבעטייה שלח NSA את "ליברטי" מלכתחילה למשימה במזרח הים התיכון.

לא נעשה מאמץ לטיח טעויות שנעשו בידי ארה"ב או ישראל. לצי, למשרד החוץ ולקונגרס היה עניין מובהק בחשיפת כל העובדות, ובמיוחד בחשיפת כשלים אמריקניים, במטרה למנוע הישנות טרגדיה שכזאת. בכל מקרה, כל ניסיון לטיח את הטעויות שנעשו לא היה מצליח לאור החקירות המרובות והמספר הרב של האנשים המעורבים.

חשוב להבין, כי ההודעה השקרית או הטיוח ביחס למשימת "ליברטי" לא נעשו על מנת להסביר את הכשל או העוולה של אדם כלשהו, או להסתיר טעויות ומישגים כלשהם ביחס להתקפה, אלא במטרה להגן על מה שנראה כאינטרס לאומי של ארצות הברית בתחום הביטחון והיחסים הדיפלומטיים. שר החוץ דין ראסק הסכים עם ואנס, בראיון שנתן לערוץ הטלוויזיה "תמז":

מראיון: הם אומרים, מר ראסק, כי היה טיוח במשך עשרים שנה מטעם ממשלים אמריקניים רצופים לבחון ולחקור את הפרשה.

ראסק; הו, איני חושב כך, אני חושב שפשוט כשהתחושה שברגע שקורה דבר כזה, עליך להמשיך לפעול למען מטרות קונסטרוקטיביות, אתה לא נותן לתקרית מסג זה להרעיל את כל היחסים.³⁵

ויכוח משמעותי על טיוח קיים בעליל, אך ניכר שהוא סוער בגין הסיבה שבגללה נשלחה "ליברטי" למשימתה ולא דווקא בשל הטעויות האמריקניות, שהציבו אותה בקו הסכנה, ובשל והטעויות הישראליות שהוליכו להתקפה.

1 Robert Silverberg, *If I Forget Thee, O Jerusalem* (New York: William Morrow, 1970), 577

2 ראיון של מחבר ספר זה עם שר החוץ לשעבר דין ראסק באתונה, ג'ורג'יה. דין ראסק נפטר ב-20 בדצמבר 1994.

3 ראיונות של מחבר ספר זה עם השגריר אפרים עברון ב-7 ביוני 1988, ב-15 באוגוסט 1989 וב-16 בינואר 1990 בתל אביב.

4 ראיון של מחבר ספר זה עם השגריר ריצ'רד ב. פרקר ב-17 במרס 1997 בווינגטון הברה, וראיונות טלפוניים והתכתבויות עמו. פרקר היה יועץ מדיני שהוצב בשגרירות ארה"ב בקהיר ביוני 1967.

5 ראיון של מחבר ספר זה עם ראש תחנת CIA בתל אביב ב-1967, שנערך בארצות הברית ב-1988. אושר בראיון עם אפרים עברון, סגן שגריר ישראל בווינגטון ב-1967, ב-7 ביוני 1988 בתל אביב. ראו גם Silverberg, *If I Forget Thee, 574-99*.

6 למערכת הלוחיינים של ארה"ב ב-1967, שנודעה בשם "קורונה", היתה יכולת דימות אבל לא יכולת האזנה, ולא יכולת בזמן אמיתי. בדומה, למטוסי U-2 שפעלו באזור היו יכולות דימות אבל לא האזנה, וגם זה לא בזמן אמיתי. מטוס SR-71, שטס בראשונה ב-1964 וצפה בפיוץ פצצת המימן הראשונה של סין הקומוניסטית ביוני 1967, טרם הופעל במזרח התיכון ב-1967, וגם לו לא היתה יכולת האזנה בזמן אמיתי של הספקטרום האלקטרומגנטי. אין כל עדויות שארה"ב הפעילה מטוסי RC-135 במזרח התיכון באותו זמן. לפי עדויות חדשות, NSA הפעילה גם מטוסי איסוף מודיעין EC-121 באזור בזמן מלחמת ששת הימים.

7 James M. Ennes Jr., *Assault on the "Liberty"* (New York: Random House, 1979), 20 n. 1

8 שם, 8.

9 U.S. Department of the Navy, *Law of Naval Warfare*, NWIP 10-2 (Washington, DC, 1955)

10 שם, ראו סע' 430, 4-6. אזורי הלוחמה הימית: א. האזור הכללי של לוחמה ימית, שבו מותר לכוחות הימיים של צד לוחם לפעול, כוללים את: הים הפתוח, הים הטריטוריאלי והמים הפנימיים של הצדדים הלוחמים. ב. האזור המידי של פעולות ימיות, שבו או בסביבתו רשאי צד לוחם לקבוע הגבלות מיוחדות (ראו למשל סע' 520a) על פעילות ספינות ומטוסים ניטרליים ורשאי לאסור לחלוטין על ספינות ומטוסים כאלה כניסה לאזור. ספינות ניטרליות, שאינן ממלאות אחר הוראות צד לוחם, חושפות עצמן לירי.

קיים ספק האם ישראל הכריזה על האזור ליד אל-עריש כ"אזור מידי של פעולות ימיות." הנשיא נאצר הצהיר: "אני חוזר לחוקים של טרום-1956 שבתוקף במפרץ עקבה" (בנאום ב-21 במאי 1967 שפורסם למחרת ב"אל אהרם"). במכתב למחבר ספר זה מ-27 בנובמבר 1994 פורשה הצהרה זאת על ידי עבדל מונעם סעיד עלי, מנהל המרכז ללימודים מדיניים ואסטרטגיים בקהיר, כ"הכרזה של מצרים על המים שליד סיני כאזור מלחמה." נראה כי תרגום של ההכרזה מערבית (מאת פרופסור לערבית באוניברסיטת מיאמי, אבלה חליל) אינו מתייחס למים שליד סיני. אף על פי כן, האזור היה אזור מלחמה, ולפיכך כל אונייה ניטרלית שנכנסה לתוכו חשפה את עצמה לסכנת ירי על פי הדוקטרינה של צי ארה"ב שרווחה אותו זמן, ובנוסף לפי החוק הבינלאומי של לוחמה ימית.

11 NWIP 10-2, סעיף 501 (ע' 3-5) מציון, כי אפילו "ספינות סוחר ניטרליות רוכשות מאפייני אויב ועוללות לקבל אותו יחס כאוניות מלחמה ומטוסים צבאיים עוינים (ראו סעף 503a) כאשר.... נוטלות חלק ישיר בפעולות איבה לצד האויב [או] ממלאות תפקיד כלשהו כיחידת עזר ימית או צבאית לכוחות המזוינים של האויב." סע' 503 (ע' 3-5) מציון כי "אוניות מלחמה ומטוסים צבאיים של האויב (לרבות יחידות עזר צבאיות וימיות) מותר לתקוף ולהשמיד מחוץ לתחום שיפוט ניטרלי."

12 אפילו לאחר תקרית "ליברטי", יכולת ההאזנה של סוג הציוד שנשאה "ליברטי" כמעט לא נודעה מחוץ לחוגי המודיעין האמריקניים. רק כאשר היו לארצות הברית שמיים מלאי לוחיינים הוחלט כי סביר להוריד את סיווג היכולות של אוניות מחקר טכני – אם כי לא לגמרי.

- 13 בנסיבות מסוימות גלי רדיו תג"ם/תא"ג מוחזרים מהיונספרה וניתן לקלטם מעבר לאופק. ראו: Joseph F. Bouchard, *Command in Crises* (New York: Columbia University Press, 1991), 141 n. 10. See also R. C. Shearer and Jay Rosenthal, "Don't Fall in the Radar Hole," *U.S. Naval Institute Proceedings*, December 1973, 55
- 14 הטווח גדל אם המשדר או המקלט מוגבהים. בתנאים רגילים, מטוסים יכולים לקלוט תשדורות תג"ם ותא"ג על פני מרחקים גדולים יותר בטיסה ברום גבוה. הרחבת טווח הקליטה היא ביחס ישר להעלאת גובה המטוס או האנטנה המשדרת. בתנאים מסוימים בימים יבשים ובהירים, מתרחשת תופעת "תיעול" שמאפשרת לגלי הרדיו בקו ישר להיקלט במרחק גדול יותר.
- 15 Bruce Edwards, "When Friends Look like Foes," *Rutland Herald, Vermont Sunday Magazine*, March 2001, 3-11
- המסגרת של NSA על ספון "ליברטי" כונתה בדרך כלל "מחלקה", דבר שעשוי לציין כי היא חלק ממבנה הפיקוד של האוניה. סביר כי למעשה היא היתה "יחידת קריפטולוגיה", ודבר זה מסביר את יכולתו של סא"ל לואיס לשגר מסרים למפקדת היחידה ב-NSA שלא באמצעות מפקד האוניה, אם כי לא ישירות לסמכות פיקודית כלשהי בצי. (הבנה זאת תהיה חשובה יותר בהמשך)
- 16 פרנסיס א. "פרנק" רייבן, לשעבר ראש מדור "סובייטי כללי", היה אחראי לניתוח ופיענוח מערכות ההצפנה שברמת הביניים וקריאת התעבורה המפוענחת של ברית המועצות ב-NSA. ביוני 1967 רייבן היה ראש קבוצה G, האחראית ליירוטי מודא"ל של למעלה ממאה מדינות. הוא מילא משרה זאת עד 1975. ראו, James Bamford, *The Puzzle Palace: Inside the National Security Agency, America's Most Secret Intelligence Organization* (Harmondsworth, England: Penguin, 1983), 125, 269, and 273. "בכנות", נזכר רייבן, באותה נקודה לא חשבנו שרצוי במיוחד להציב אוניה ישר בתוך המזרח התיכון; זה היה מצב נפיץ מדי", Bamford, p. 280. בהתאם לתוכנית המקורית של NSA, "ליברטי" תוכננה לעזוב אותו יום ולהפליג לקצה המזרחי של כרתים ו"לחנות" שם. (ע' 281)
- 17 Ennes, *Assault on the "Liberty,"* 13
- 18 מסר ממפקד שיטת שירות 8 אל "ליברטי", תז"ח 240020Z מאי 67. ראו דוח רוס.
- 19 מסר ממפקד הצי השישי אל "ליברטי", 062349Z יוני 67. ראו דוח רוס.
- 20 ראו דוח רוס, תג 24, נספח C: "המסר של מפקד הצי השישי ב-[062349Z] יוני 1967 הורה ליו.אס.אס. 'ליברטי' לעבור אל פיקוד מבצעי של מפקד הצי השישי ונתן הוראות לגבי איומי התקפה, דרישות לוגיסטיות, דוחות מגע עם אוניות/מטוסים לא-מזוהים או עוינים ונהלי פעולת חירום. ניתנו גם הוראות ספציפיות לגבי נהלי תקשורת. מסר זה ככל הנראה לא הגיע ל"ליברטי" כי היא עברה לרשת אסמרה ב-7 ביוני 1967 כמתוכנן במקור בפקודת ההעברה שלה מ-2 ביוני 1967".
- ראו גם נספח 1, המראה שהמסר שודר ב"שידור לצי" מאסמרה בערך ב-070532Z, ועקב סיבה כלשהי לא נרשם ביומני הרדיו של "ליברטי" כאילו התקבל.
- 21 מסר באי-מייל ממוריס בנט למחבר ספר זה, 14 במרס 2001.
- 22 House Committee on Armed Services, Armed Services Investigating Subcommittee, *Review of Department of Defense Worldwide Communications, Phase 1*, 92d Cong., 1st sess., May 10, 1971, 9 n. 3.
- 23 House Armed Services Committee, *Worldwide Communications*. ראו גם דוח רוס.
- 24 יש ראיות משמעותיות של תקשורת בערוץ אחורי בין מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה ובין הצי השישי.
- 25 Phil G. Goulding, *Confirm or Deny: Informing the People on National Security* (New York: Harper & Row, 1970), 100.
- 26 שם, 102.
- 27 שם.
- 28 שם, 93.
- 29 שם, 102. הודעה לעיתונות של משרד ההגנה ס. 542-67.
- 30 המסמך נותר מסווג בחלקו וניתן לקבלו רק בגירסה "מחוטאת". הסוגריים מציינים את המילים שנמחקו במסמך המחוטא, שעדיין מצויין "לא לשחרור לאזרחי חוץ" ואת ההערה "אין לשכפל או להעביר הלאה מחוץ לקהילת המודיעין של ארה"ב תוכן פירסום זה ללא רשות המנהל".
- 31 National Security Agency, Central Security Service, "Attack on [deleted] the USS *Liberty* (S)-[deleted]," 1981, vii

.*Webster's New World Dictionary and New Webster's Dictionary*, s.v. "cover-up." 32

.Goulding, *Confirm or Deny*, 137 33

34 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה ב-28 במרס 1991 עם ד"ר הרולד סונדרס, שהתמנה לראש דסק המזרח התיכון במועצה לביטחון לאומי ביוני 1967. כשהוצגה לד"ר סונדרס שאלת ההודעה השקרית לעיתונות, הוא השיב: "לכל פעילות חשאית חייב להיות סיפור כיסוי. זה הסיפור שלנו."

35 דין ראסק רואיין בידי ערוץ "תמז" למשדר "התקפה על ה'ליברטי'". תסריט 55, פריטים 1256-255.

פרק 4 – "ליברטי" על הכוונת

"ליברטי" הגיעה לנקודה "אלפא" ב-0849 ב-8 ביוני 1967 והחלה לבצע את משימתה תוך שיט מערבה בכיוון כללי לעבר פורט סעיד.¹ מפקד האוניה, סא"ל ויליאם ל. מקגונגל, ידע שנכנס לאזור הרה סכנה. אפשר שהוא שקל להתרחק מהחוף, אבל מכיוון ש"לא היה בתמונה" – כלומר, לא ידע מדוע קיבלה "ליברטי" את משימתה, אימץ ככל הנראה את המלצת רס"ן דיוויד אי. לואיס, ראש יחידת הקריפטולוגיה באוניה, להישאר בנתיב הסכנה.

"ליברטי", צבעה אפור ענן, חמושה במקלעי 0.5, נמצאה עתה בטווח ראייה של המלחמה. מפקדה לא ידע שביום הקודם דיווח הנספח הצבאי בשגרירות ארה"ב בתל אביב לווינגטון, שכוחות ישראלים הופגזו מהים באותו אזור.²

בבוקר 8 ביוני כבר שלטו הישראלים על אל עריש. אירעו שם התפוצצויות.³ סרן אנס דיווח: "ב-1130 הגיעה האוניה לנקודה 'בראבו'... הניווט החופי היה עדיין קשה... פתאום זיעזעה התפוצצות גדולה את העיר אל עריש... מצאתי את קפטן מקגונגל בחדר האוכל וסיפרתי לו על האש והעשן בחוף." בצהריים היתמר עשן שחור סמיך בחוף, לאורך קילומטרים.⁴

סא"ל מקגונגל העיד בוועדת החקירה של צי ארה"ב:

בתחילת התמרון [1300] נצפה ענן גדול של עשן שחור מיתמר על החוף כ-15 עד 20 מייל מערבית לאל עריש. סיבת ההתפוצצות ומיקומה לא זוהו בוודאות, אבל ההערכה היתה שזה היה ליד אזור החוף. זה צוין ב-1300 בערך. בערך ב-1330 נצפה ענן עשן קטן יותר כ-5 עד 6 מייל מערבית לאל עריש וגם הוא לאורך החוף... אותה שעה הסבתי תשומת לב הצוות לענן העשן השחור שעל החוף, כראיה מספקת לכך שהאוניה נמצאת במקום הרה סכנה.

בעקבות ההתפוצצויות הסיקו הכוחות הישראלים באל עריש בשוגג, שהופגזו מהים, כפי שדיווחו ביום הקודם. למעשה, מקור ההתפוצצויות היה פעולות טיהור של צה"ל, או פיצוץ מאגרי תחמושת מצריים על-ידי חבלנים מצריים שנלכדו מאחורי הקוויים. לאחר מעשה התברר כי לא היתה כל הפגזה מהים וכי הפעילות הישראלית או המצרית, או שתיהן גם יחד, גרמו להתפוצצויות ולעמודי הענן לאורך חוף אל עריש, אבל הכוחות הישראלים שם לא ידעו זאת באותו זמן.

ייתכן שלולא נמצאה "ליברטי" בטווח ראייה מהחוף – כ-14 מייל - יחידות צה"ל לא היו מגיעות למסקנה כי הופגזו מהים.⁵ לא היו ל"ליברטי", כמובן, תותחים שטווחם 14 מייל, אבל אין ספק שהכוחות על הקרקע לא יכלו להבחין בפרטי האוניה ממרחק זה, ומשום כך דיווחו למוצב הפיקוד העליון (מצפ"ע) בקריה בתל אביב שהם מופגזים מהים. קציני מצפ"ע קבעו, לפי פקודות הקבע, כי זה עניינו של חיל הים, ומפקדת חיל הים בסטלה מאריס בחיפה קיבלה בטלפון הוראה לבדוק את המתרחש.

בעקבות מבצע סיני ב-1956, עמד חיל האוויר על הצורך להעביר את מפקדתו מרמלה, כ-22 קילומטרים מתל אביב, אל הקריה, ליד מוצב הפיקוד העליון. מפקדת חיל הים נותרה בחיפה, כ-100 קילומטרים משם. הקשר בינה לקריה היה בקו טלפון "סגור".⁶

ביומן המלחמה בסטלה מאריס נרשם, כי נתקבלה קריאה מהקריה וכי בתחילה נצטווו שתי משחתות לנוע בכיוון אל עריש. ואולם פקודה זאת בוטלה ופקודה חדשה הורתה לפלגת סט"רים 914,⁷ שיצאה מנמל אשדוד

ב-1120 ועדיין נמצאה בקרבת אשדוד, לנוע לכיוון אל עריש. בשלב זה לא נמסרה לפלגת הסט"רים הסיבה לפקודה. נאמר לה רק "לפנות לכון לאל עריש לסיור".⁸

פלגה 914, בפיקודו של רס"ן משה אורן, כללה 3 טרפדות מונעות דיזל, ששמותיהן כשל ציפורי טרף: "איה" (ט-203), בפיקוד סרן רמי רפאלי; "דיה" (ט-204), בפיקוד סרן גיל קרן, ספינת הדגל של הפלגה, שעל סיפונה משה אורן; ו"תחמס" (ט-206), בפיקודו של סרן רפי אפל. הספינות נבנו בצרפת והונעו כל אחת בשני מנועי דיזל נפיייר-דלטיק, ולפי "אוניות המלחמה של ג'יינס" היו מסוגלות לשוט במהירות 42 קשר. הן נשאו ברגיל 15 אנשי צוות והיו חמושות בתותח 40 מ"מ בירכתיים, תותח 20 מ"מ בחרטום ו-2 מקלעי 0.5, אחד מכל צד. הן נשאו 2 טורפדות אוויריים גרמניים שהורכבו על משגרים או מטילים, המכונים לעתים קרובות "צינורות טורפדו", ואולם אלה לא היו צינורות טורפדו במובן הקלאסי אלא מתקני הטלה שהדפו את הטורפדות מעבר לדופן הספינה. הספינות צוידו במכ"ם אמריקני מעודפי מלחמת העולם השנייה תוצרת קלווין-יוז, אבל רק לספינה אחת היה מכ"ם תנועה אמיתית [שבמסך שלו הסביבה – רשת הקואורדינטות ומתאר החוף – קבועה, וכלי השיט שבו מותקן המכ"ם נע כמו כל מטרה אחרת]. כשבוע לפני כן הותקנו בהן גם מכשירי קשר תא"ג לקשר עם מטוסים, אך רק מכשיר התא"ג של ט-203 היה שמיש.

פלגה 914 שטה לכיוון אל עריש, מרחק של כ-50 מייל, במהירות מרבית של כ-36 עד 38 קשר.⁹ המפל"ג

פלגה 914 (באדיבות עמותת חיל הים)

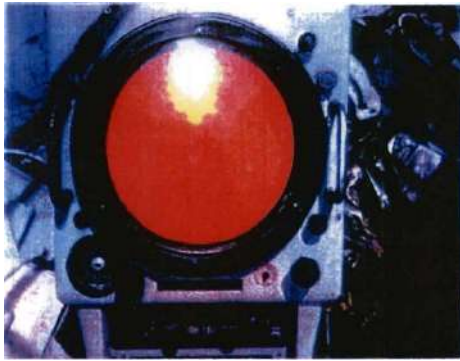
רס"ן אורן עודכן ב-1330 "שמפציצים את אל עריש מהים".¹⁰ ב-1341 גילתה ט-204 מטרה בקצה טווח המכ"ם, כ-22 מייל לדברי המוכ"ם.¹¹ ניתוח המפה בדיווח ההיסטוריה של צה"ל על תקרית "ליברטי", והזמנים שמצוינים שם בעמוד 18, מבהירים שנדרשו לטרפדות כ-44 דקות לעבור אותם 22 מייל אל נקודה כ-2 מייל מ"ליברטי".

המהירות היחסית בין הטרפדות שנעו במהירות 36 עד 38 קשר

ובין "ליברטי", שהתרחקה מהטרפדות במהירות סיור של כ-5 קשר, היתה 31 עד 33 קשר. זאת אומרת, שמעבר 20-21 מייל ימי נמשך כ-41 עד 44 דקות. מספרים אלה אינם מדויקים; ייתכן שהמהירות היו שונות בקשר אחד עד שניים ממה שדווח על ידי הטרפדות או "ליברטי", או שהזמנים סטו בדקה או שתיים, או שני הדברים גם יחד.

המוכ"ם במי"ק (מרכז ידיעות קרב) בט-204 של מפקד פלגת הטרפדות, חייל חובה צעיר ששמו גולי,¹² דיווח לקצין הגנ"ק, סג"מ אהרון יפרח, שהמטרה נעה מערבה (הכיוון המדויק היה 283° , אבל כנראה שהמכ"ם המיושן שלו לא היה מסוגל להראות את הכיוון המדויק במעלות). מידע זה, ביחד עם הטווח, שימש לקצין הגנ"ק לחישוב מהירות המטרה – כ-30 קשר. זה לא היה מדויק. איך אירעה טעות כזאת? מפעיל המכ"ם התבונן במסך מכ"ם עגול. מרכז המסך מייצג את מיקום הטרפדת. קו בין מרכז המסך וחלקו העליון מציין את כיוון ההפלגה של הטרפדת. גלי המכ"ם שמשודרים מהאנטנה ומוחזרים מהמטרה גורמים להופעת אות על המסך.

קו מואר שנע 360 מעלות מייצג את סיבוב אנטנת המכ"ם. בכל פעם שהאנטנה מגלה את המטרה, היא מסומנת על המסך בתור נקודה שנשארת עליו לרגע, עד הסיבוב הבא של האנטנה. אם המטרה נעה יחסית למקום המכ"ם, הנקודה זזה על המסך. אם המכ"ם עומד והמטרה נעה, חישוב המהירות שלה פשוט. אם גם המכ"ם וגם המטרה נעים, החישוב מורכב יותר. מאחר שהמטרה נעה הרחק מהמכ"ם, והמכ"ם נע בכיוון למטרה, כפי שהיה המקרה עם ליברטי והטרפדות - המהירויות של שתיהן היו גורמים במשוואה.

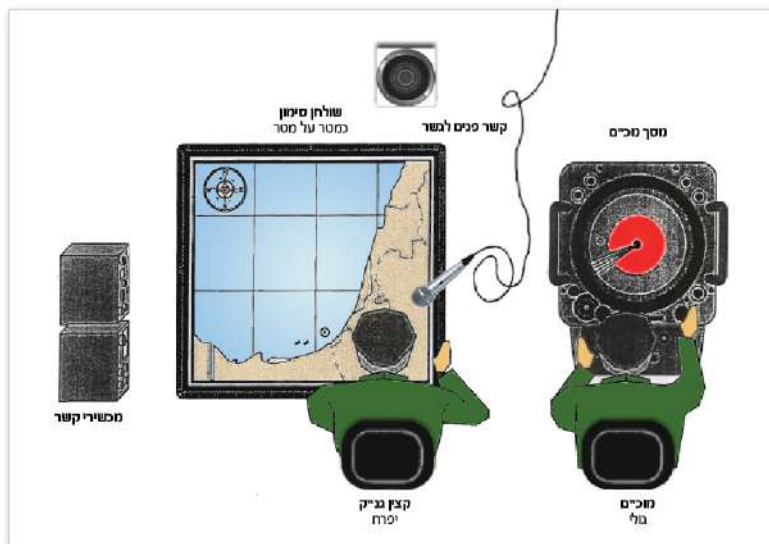

מכ"ם קלווין-יוז (באדיבות עמותת חיל הים)

קוטר מסך המכ"ם הוא כ-46 ס"מ, כך שאורך הקו ממרכז המסך אל ראשו הוא כ-23 ס"מ. אם הטווח המרבי הוא 24 מייל, אזי הייצוג של כל מייל על המסך הוא 9.5 מילימטר.¹³ הטרפדת נעה על מסך המכ"ם כ-6 מ"מ לכיוון המטרה במשך דקה. באותה דקה, אם המטרה נעה ב-30 קשר, היא מתרחקת על המסך כ-5 מ"מ. במהירות של 5 קשר, הסימון של "ליברטי" על מסך המכ"ם נע בדקה פחות ממילימטר אחד. התעסקות במידות זעירות אלה בחדר קטן ואפלולי, כשארשותו של קצין ימי בן 20, בדרכו לקרב הראשון שלו, עומדות דקות ספורות בלבד לבצע חישובים, היא מתכון לטעות.

למכ"מים מודרניים יש סמנים שאפשר להניח על המטרה וניתן להגדיל את תצוגת המסך שלהם. המרחק למטרה, הקורס שלה ומהירותה מוצגים מיד בפורמט דיגיטלי.¹⁴ זה לא היה המצב ב-1967. היה סמן שאפשר להזיזו ממרכז המסך אל המטרה כדי לקבל מידע של מרחק. המפעיל בטרפדת 204 צפה במסך ולאחר שמדד את המרחק למטרה העבירו בעל-פה לקצין הגנ"ק, סג"מ אהרון יפרח.

לקצין הגנ"ק היה שולחן סימון, או שולחן תנועה (DRT - dead-reckoning tracer) - מפה מוארת (plot) של האזור. נקודה מוארת מתחת למפה, מוקפת שושנת רוחות, ייצגה את מיקום הספינה. הנקודה המוארת, שכונתה "שושנת אור", יוצבה על ידי ג'ירוסקופ מופעל על ידי מנוע חשמלי. מיקומה כויל ונקבע לפני כל יציאה מהנמל. השגיאה המצטברת בסימון המיקום לא חרגה בדרך כלל יותר

מדור מי"ק בט-204

חישובי המהירות לא נעשו על מסך המכ"ם על ידי המוכ"ם, אלא על ידי קצין הגנ"ק על שולחן הסימון. אהרון יפרח, קצין הגנ"ק של ט-204, תיאר את שולחן הסימון בפני מחבר ספר זה. הוא אמר שממדי השולחן היו כמטר על מטר והוא הוצב בתוך מדור מי"ק, שמידותיו כ-2 על 3 מטרים. המדור היה גדול דיו לאפשר לקצין הגנ"ק

או למפעיל המכ"ם לישון על הסיפון בשעה שהאחר במשמרת. מדור המי"ק היה מתחת לסיפון הראשי. פתח הסולם לסיפון הראשי היה מעט מאחורי הגשר, הגבוה מעל הסיפון בכמה מדרגות. יפרח התקשר עם הגשר דרך מערכת קשר פנים, שכללה מיקרופון גדול מגומי ורמקול על הגשר. זאת היתה מערכת דיבור חד-כיוונית; המשתמש לא יכול לדבר ולהאזין בו-זמנית אלא לסירוגין.

הקשר בין הטרפדות וסטלה מאריס נוהל מהגשר, או מהמי"ק, ברדיו תג"ם כל עוד הטרפדת נמצאה מצפון לתל אביב. באזור אל עריש, הרחק מדרום לתל אביב, הקשר עם סטלה מאריס התנהל רק במכשיר חד-ספ (SSB) שנמצא במי"ק, לא בגשר. למיטב זכרונו של יפרח, מכשיר ה-SSB היה מתוצרת קולוינס ונקרא T-618 או T-618. הקשר בין הטרפדות היה בערוץ תג"ם ייעודי באמצעות מכשיר קשר בגשר, לא במי"ק. סג"מ יפרח ציין, כי מכשירי תא"ג חדשים לקשר עם מטוסים הותקנו בגשרי הפיקוד של הטרפדות ממש לפני מלחמת ששת הימים או בתחילתה. הם היו מסובכים מאוד להפעלה. בספינת הפיקוד, רק יפרח ידע איך להפעיל את מכשיר הקשר למטוסים, אבל הוא לא נמצא לידו, אלא במי"ק. מסיבה זאת הקשר עם מבנה "כורסה" נוהל בטרפדת

אחרת - ט-203 - שהעבירה את המסרים למפל"ג רס"ן משה אורן באמצעות מכשיר התג"ם. אין ספק, מערכות הקשר היו מסורבלות למדי.

חישוב המרחק למטרה ומהירותה אינו פשוט. המיקום הראשוני של המטרה סומן על שולחן הסימון של ט-204. החישוב הראשוני של המרחק מהטרפדת למטרה נעשה בידי מוכ"ם סדיר בן 19, שועט אל הקרב הראשון שלו, במדור מכ"ם מואר קלושות, בטרפדת מקפצת על פני המים במהירות 36 עד 38 קשר. קצין הגנ"ק בן ה-20 סימן את מיקום המטרה בעיפרון על שולחן הסימון. לאחר דקה או שתיים הוא קיבל מהמוכ"ם מיקום מטרה חדש וסימן גם אותו על השולחן, ואז מדד בסרגל את המרחק בין שני המיקומים. המהירות המחושבת בקשרים של המטרה היתה מכפלה של מרחק זה במיילים במספר 60 אם עברה דקה, ב-30 אם עברו 2 דקות, וכך הלאה. סג"מ יפרח סבור, כי המיקום הראשוני במכ"ם היה שגוי. הוא חישב בהתחלה כי מהירות המטרה היא כ-30 קשר. לאחר שנתבקש לאמת נתון זה, חישב מחדש את המהירות - כ-28 קשר.

בהתקשרות התאג"ג הראשונה ממבנה "כורסה" שנתקבלה בט-203, ושנמסרה לט-204 – ספינת המפל"ג אורן - ציין הטייס: "יש לה תורן אחד וארובה אחת". מידע זה התקבל בגשר הטרפדת והועבר משם ליפרח במי"ק עם הערה כי המטרה היא משחתת [בריטית לשעבר] מדגם Z. במבט לאחור, גם דיווח זה היה שגוי, כי למרות שלמשחתת מצרית מדגם Z היו ארובה אחת ושני תרנים, מלפנים ומאחור, 2 המשחתות המצריות מדגם Z נמצאו בים האדום ולא יכלו לחזור לים התיכון כי תעלת סואץ נסגרה בגלל המלחמה. אבל הדיווח נראה ליפרח הגיוני לאור הדיווח שאל עריש מופגזת מהים. אוניות המלחמה המצריות היחידות שמסוגלות להפגיז ממרחק 14 מייל היו משחתות או ספינות טילים קומאר או אוסה מתוצרת סובייטית.¹⁵ אבל מטרה זאת דווחה כמשחתת, והמהירות המחושבת שלה היתה 30 קשר. אם אכן הפגיזה המטרה את החוף מהים, כפי שדווח, היא היתה חייבת להיות משחתת, ומשחתת יכולה לשוט במהירות 30 קשר.

מחברים אחדים דוחים את ההסבר, כי המכ"ם "צבע" או הציג מטרה שנתגלתה במרחק 22 מייל, וכי חיל הים טעה בחישוב המהירות האמיתית של "ליברטי". טעות זאת בחישוב המהירות מוסברת לעיל. יש כמה הסברים אפשריים למרחק שדווח במכ"ם. סקירה של ספרות בנושאי אלקטרוניקה מלמדת על תופעה הנקראת "תיעול" או "השתברות".¹⁶ בימי קיץ בהירים ויבשים קרני מכ"ם מתעקלות לעתים ומסוגלות להגיע למטרות אף מעבר לטווח קו הראייה הרגיל. 8 ביוני 1967 היה יום קיץ בהיר ויבש. משום כך, תיאוריית התיעול או ההשתברות סבירה ביותר; העובדה היא כי כשהמשחתת "דייוויס" התקרבה ל"ליברטי", האחרונה הופיעה על המכ"ם של "דייוויס" מעבר לאופק במרחק 85 מייל. מסר שנשלח ממפקד קבוצת משימה 60.5 (CTG 60) למפקד הצי השישי ולמפקד כוח משימה 60 (CTF 60) ב-090004Z יוני 1967 ציין: "זיהוי טנטטיבי 'ליברטי' רוחב 32-35 צפון אורך 31-05 מזרח 85 מייל לפנים ETA (זמן הגעה משוער) 0430Z". מעניין הדבר, כי אנשי "דייוויס" יכלו להעריך במדויק את זמן המפגש שלהם עם "ליברטי", כארבע וחצי שעות מראש.

אם לא קיימת השפעה של תופעת התיעול, המרחק מעבר לאופק זניח, וניתן לראותו כנובע מהזדקרות אנטנת המכ"ם של הטרפדת מעל פני הים – כ-6 מטרים - ומהתבלטות המבנה העילי של "ליברטי" מעל פני המים. ייתכן גם שהמרחק בין הטרפדות ו"ליברטי" היה קצר ב-2 עד 3 מייל ממה שדווח מהמכ"ם.

למהירות המחושבת של "ליברטי" – כ-30 קשר - היו שתי משמעויות חשובות. ראשית, על פי תורת חיל הים הישראלי, ההנחה היא כי מטרת מכ"ם שנעה במהירות מעל 20 קשר היא אונית מלחמה. תורת צי ארה"ב באותה עת היתה דומה - מהירות של 25 קשר או מעלה של מטרה במכ"ם מסווגת אותה כאונית מלחמה.

מאז תקרית "איברהים אל אוואל" ב-1956 מתנהל ויכוח מתמשך בין חילות האוויר והים לזכותו של מי יש לזקוף את תפיסת המשחתת המצרית. מתוך יריבות בין-חיילית, הבקרים ביחידות הבקרה של חיל האוויר לא אפשרו לנציגי חיל הים ששירתו איתם לדבר ברשת ההגנה האווירית.¹⁷

אנשים רבים המעורים ביריבות בין חילות האוויר והים, סבורים שלא יעלה על הדעת כי חיל הים היה קורא לעזרת חיל האוויר אם סבר שהוא יכול להגיע למטרה ולהדביקה. מומחים אחרים מדגישים, כי משמעות המידע שהיה זמין לצוותי הטרפדות – כלומר, שהמטרה נעה במהירות של 28 או 30 קשר ולכן היא חייבת להיות משחתת – היתה שבקשה לסיוע אווירי היתה סבירה ובמקום. מחבר ספר זה, מכל מקום, משוכנע שחיל הים לא היה קורא לסיוע של חיל האוויר אילו האמין שיש לו סיכוי, ולו קלוש ביותר, להדביק את המטרה, אפילו היה בטוח שהמטרה היא משחתת.

חיל הים, בעובדה, אכן ביקש סיוע אווירי. מפל"ג הטרפדות קבע, שחרטום המטרה מופנה אל פורט סעיד, שנמצאה כ-60 מייל ממיקום "ליברטי" בשעה 1300.18 אין ויכוח על כך, שהקורס של "ליברטי" היה 283° . אילו המשיכה "ליברטי" לשוט במהירות 28 קשר, כפי שחישב חיל הים, בעוד הטרפדות רודפות אחריה במהירות 36 קשר, הן לא היו מצליחות לסגור את הפער של 22 מייל לפני כניסת המטרה למעגן בטוח בפורט סעיד. המסר מהטרפדות למפקדת חיל הים בסטלה מאריס היה "פלגה 914 הודיע [כך במקור] כי המטרות נעות מערבה במהירות 30 קשר. נתנה הוראה לבדוק טוב את המהירות [של המטרה]. הוא לא יכול להשיג אותן.], מציע לשלוח מטוסים.¹⁹

מאז שעות הבוקר המוקדמות של 8 ביוני נמצא אלוף שלמה אראל, מפקד חיל הים, במצפ"י (מוצב הפיקוד של חיל הים) בסטלה מאריס, ופיקד משם ישירות על כוחות חיל הים. אחרי שטיסת הסיוור של 0600 גילתה את "ליברטי" במיקום הבוקר המוקדם שלה, הציב אראל סימון "ניטרלי" על שולחן הסימון.

ב-1100, קיבל סגן מפקד חיל הים (ראש מחלקת ים), אל"ם איזי רהב, את הפיקוד הטקטי כאשר אראל יצא את סטלה מאריס וירד לנמל לחיפה. זמן קצר לפני כן, הורה סא"ל אברהם (רמי) לונץ, מחליפו של רע"ן ים/3 (ראש ענף מבצעים), סא"ל יעקב (ג'ק) גלעד, להסיר משולחן הבקרה את הסימון של האוניה.²⁰ לונץ לא רק פקד להסיר את הסימון, הוא גם לא עדכן את אל"ם רהב בצעד שנקט כשהלה תפס את הפיקוד.

מדוע כשל סא"ל לונץ ולא עידכן את רהב? הוא הסביר, שאוניות לא עומדות במקום. הוא סבר שהאוניה נעה לפחות 75 מייל מהנקודה שבה נצפתה בראשונה כשהיא שטה דרומה ב-15 קשר. יומן הסיפון של "ליברטי" מצייין, כי מהירותה ב-0600 אותו בוקר היתה כ-15 קשר. הוא גם מצייין ש"ליברטי" שינתה קורס ב-0555, פנתה ימינה לכיוון החוף המצרי, ושטה כ-10 דקות בקורס 190° לפני שפנתה שמאלה ל- 060° ותיקנה חזרה ל- 130° - הקורס המקורי שלה לנקודה "אלפא". תמרוני "ליברטי" החלו בזמן שמטוס סיוור הבוקר הימי נמצא ליד האוניה. ייתכן שהתמרונים נעשו על מנת להטעות את המטוס לחשוב שהאוניה נעה אל עבר פורט סעיד.

שיט של 5 שעות בקורס 190° במהירות 15 קשר היה מציב את "ליברטי" בקרבת פורט סעיד ב-1100 בערך. לא ידוע אם סא"ל לונץ²¹ שקל אפשרות זאת כשפקד להסיר את הסימון. כתוצאה של הסרת הסימון והכשל בעדכון אל"ם רהב, החליט השופט החוקר סא"ל ישעיהו ירושלמי, שחקר מאוחר יותר את התקרית, לזמן את לונץ כנאשם.²²

הטרפדות ביקשו תקיפה אווירית על מה שחשבו, לפי המכ"ם שלהן, שהוא משחתת מצרית הבורחת מהן לכיוון פורט סעיד. הבקשה הועברה בטלפון ממפקדת חיל הים בסטלה מאריס לרס"ן פנחס פנחסי, נציג חיל הים במפקדת חיל האוויר בקריה. גם פנחסי היה מודע למיקום של "ליברטי" ב-0600, אבל לא קישר מידע זה לדיווח של הטרפדות שמשחתת מצרית מפגיזה את אל עריש.

פנחסי היה ממוקם בחדר קטן בקומה הראשונה של ה"בור" – מוצב הפיקוד העליון (מצפ"ע) של צה"ל בקריה. הבור דמה במקצת למרכז הפיקוד הצבאי הלאומי של ארה"ב (NMCC) בפנטגון. בבור, או חדר המלחמה (חמ"ל) נבנו מספר בונקרים תת-קרקעיים. ב-1967 היה שם לשר הביטחון חדר זעיר. במוצב הפיקוד שבבור היו חדרים נפרדים לכל פיקוד מרחבי ולפונקציות שונות. אחד החדרים החשובים ביותר היה חדר תקשורת נכנסת, שם התקבלו כל השדרים והופצו לחדרים המתאימים. במצפ"ע, שלא כבמצפ"י בסטלה מאריס או במשל"ט (מרכז השליטה) של חיל האוויר בבור, לא היתה מפת סימון בזמן אמיתי של המצב הקרקעי הכולל. משל"ט חיל האוויר היה סמוך, אבל נעדר גישה ישירה למוצב הפיקוד העליון.

גובהו של משל"ט חיל האוויר היה 2 קומות. מפת שולחן גדולה הציגה את כל מדינת ישראל וחלקים של המדינות השכנות. מול המפה ניצבה במפלס הקומה השנייה במה מוגבהת, שעליה ישב מפקד חיל האוויר, אלוף מרדכי (מוטי) הוד. משמאלו, מאחורי מחצית זכוכית, ישב ראש מודיעין חיל האוויר, סא"ל ישעיהו (שייקה) ברקת. לימינו של הוד ישב סא"ל רפאל (רפי) הרלב, סגן מפקד חיל האוויר, ולימינו של הרלב ישב ראש ענף שליטה ובקרה (בקר האוויר הראשי) סא"ל שמואל כסלו.²³ מאחורי 4 הכיסאות בשורה הראשונה ישבו או עמדו אנשי מטה שונים, כמו סגנו של כסלו, שישב מאחורי מפקדו. על הקיר ממול הוצגו נתונים לעיון מהיר.

בקומה הראשונה עבדו אנשי חיל האוויר סביב לשולחן, מציבים ומזיזים סימונים כמו בסצנות של חדרי המלחמה של חיל האוויר המלכותי בסרטים על מלחמת העולם השנייה. באותה קומה, מתחת לבמה, פעלו

בחדרים משלהם קציני מטה אחרים, ונציג חיל הים, רס"ן פנחס פנחסי. אנשי המטה בחדרים שבקומה הראשונה היו מקושרים טלפונית למפלס שמעליהם, ונציג חיל הים התקשר עם מצפ"י בקו טלפון "סגור". כדי לשוחח היה עליו לצלצל ולהמתין למענה. זה היה הרבה פחות יעיל ממערכת של קו פתוח, שבו הטלפון מעולם לא מנותק ומישהו תמיד מאזין בכל קצה. גרם מדרגות חיבר בין הקומה הראשונה לשנייה, שבה ישב אלוף הוד. רס"ן פנחסי ביקש טלפונית מאלוף הוד, שבקומה מעליו, תקיפה אווירית. הבקשה נדחתה.

על מנת להבין את המצב בקריה ואת גישתו של אלוף הוד, דרושה בקיאות בשהתרחש בליל 7 ביוני 1967. מכל"ם חוף דיווח על 3 מטרות - אוניות גדולות - שטות צפונה לאורך החוף. חילות האוויר והים הועמדו בכוננות, וחיל הים שלח את 3 המשחתות "אילת" (ק-40), "יפו" (ק-42) ו"חיפה" (ק-38) ליצור מגע עם האוניות, שהונח כי הן משחתות מצריות. חיל האוויר הזניק כמה מבנים של מטוסי קרב-הפצצה מסוג מיראז'. עננים שבורים נעו בשמי הלילה.

הטייסים דיווחו לאלוף הוד, כי ראו מבעד לפרצות בעננים שובלי 3 אוניות נעות במהירות גבוהה. הם ביקשו מאלוף הוד אישור לתקוף. הוד שוחח בטלפון עם אלוף אראל, שבמח"ם חיל הים בסטלה מאריס, ואמר לו כי טייסיו הבחינו באוניות והוא רוצה לאשר למטוסים לתקוף. מאחר שעל פי הנוהל זה היה עניין ימי, היתה לחיל הים המילה האחרונה, ואלוף אראל השיב בשלילה. הוד טען כי במטוסיו אוזל הדלק, ואם לא יתקפו מיד הוא יחזיר אותם. אראל התעקש על הטלת תאורה. הוד, באי-רצון, פקד על המטוסים לצלול אל מתחת לעננים ולהטיל נור. רגע אחר כך האיר נור את "אילת", "יפו" ו"חיפה". לא היו שם כל אוניות מצריות. הנקודות במכ"ם היו מטרות שווא.²⁴

האווירה בין חילות הים והאוויר נותרה צוננת בעקבות מה שהוד סבר כבזבז משאבי האוויר המוגבלים שלו בלילה הקודם. רס"ן פנחסי דיווח לסטלה מאריס, כי לא הצליח להשיג סיוע אווירי, ונענה שעליו להיות החלטי יותר. הוא קם משולחנו ועלה לקומה שמעליו כדי להתעמת ישירות עם אלוף הוד, למורת רוחו של הוד. הוד לא רצה להקצות לחיל הים את משאביו המוגבלים למרדף שווא נוסף. "יש לך מטרה?" שאל הוד. פנחסי השיב: "כן".²⁵

אלוף הוד העביר את פקודת הסיוע האוויר לסא"ל שמואל כסלו, בקר האוויר הראשי, שישב שני כסאות לימינו. סגנו של כסלו ציין כי מבנה "מנורה"²⁶ מורכב מ-4 מיראז'ים 3CJ חמושים בפצצות ש"כ (שרות כללי) 250 ק"ג, היה בדרכו דרומה, ושאל את כסלו אם להסיט את מבנה "מנורה" למטרה זאת. כסלו השיב: "לא".

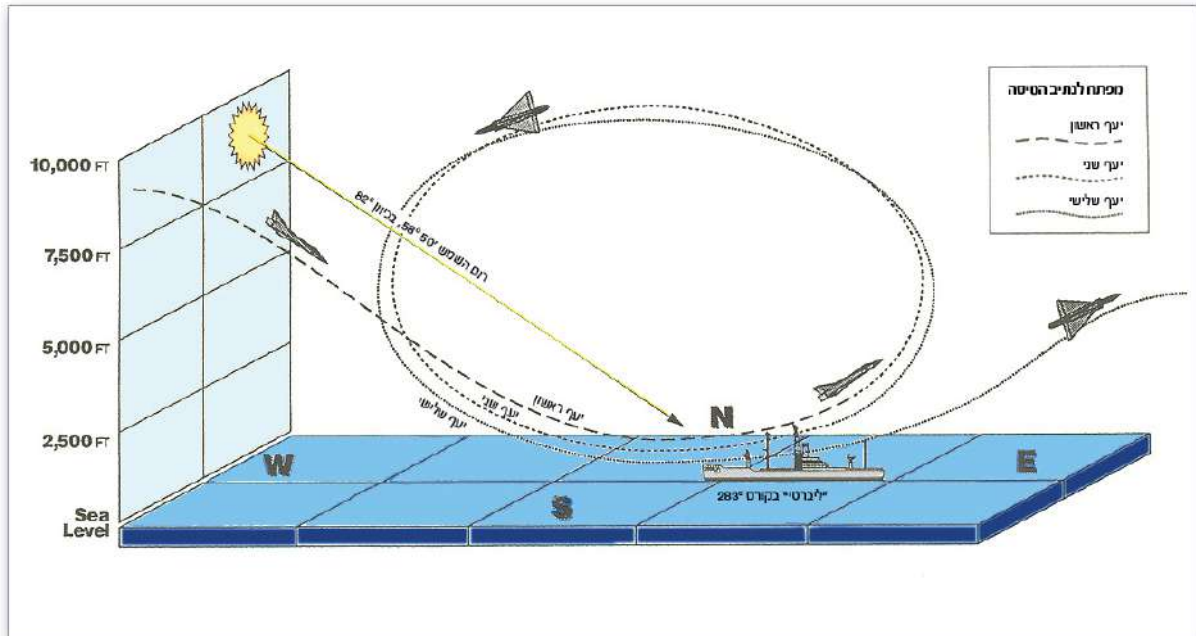
"מנורה" היה בדרכו לתקיפת אתרי טילי קרקע-אוויר ליד תעלת סואץ, וסא"ל כסלו סבר כי משימה זאת חשובה יותר מאשר ביצוע מטלה בשביל חיל הים. באורח אירוני, החלטתו של כסלו לא להסיט את מבנה "מנורה" פעלה לטובת "ליברטי", כי "מנורה" היה חמוש בפצצות 250 ק"ג; אילו תקף את "ליברטי" קרוב לוודאי שהיה מטביע אותה תוך דקות. כסלו סקר עתה את משאבי האוויר שלו ושם לב למבנה "כורסה", 2 מטוסי מיראז' 3C חמושים בתותחי 30 מ"מ וטילי אוויר-אוויר, בסיור קרבי אווירי (CAP) מעל תעלת סואץ וקרוב לקצה זמנו במקום. נתיב "כורסה" בחזרה לבסיסו היה מעל נקודה "בועז",²⁷ כמה מיילים מאל עריש ו"ליברטי". כסלו ניתב אפוא את מבנה "כורסה" לנוע לכיוון אל עריש ופקד "אם זו אוניית מלחמה, לדפוק*", והזהיר את מוביל המבנה "אבל היזהר, יש לנו טרפדות באזור". הוא הקצה ל"כורסה" תדר תא"ג ליצירת קשר עם הטרפדות ומסר לו את אות הקריאה של פלגה 914, "פגודה".²⁸

מבנה "כורסה" עזב את תעלת סואץ וטס לכיוון אל עריש. עם הגעתו ליד אל עריש ראו טייסי מבנה "כורסה" אוניה שטה מערבה ואז צפו בסירות אחרות מצפון. בתחילה חשבו שיש רק 2 סירות קטנות, אבל אז הבחינו בשלישית. אמנם היה ל"כורסה" אישור לתקוף "אוניית מלחמה" בסביבות אל עריש, אבל "כורסה" ניסה ליצור קשר רדיו ישיר עם ספינות חיל הים.²⁹ כפי שנאמר לעיל, הקשר אווירי לא היה פשוט. חיל הים התקין מכשיר קשר תא"ג עם תדרים אוויריים בכל 3 הטרפדות זמן קצר לפני תחילת המלחמה, אבל רק ט-203 היתה מסוגלת להפעיל את הציוד כיאות, כך שהקשר בין "כורסה" ורס"ן אורן, מפקד הפלגה, התנהל בתיווך של ט-203.

מוביל "כורסה" טס סביב "ליברטי", מחפש את סימון הזיהוי המוכר — צלב לבן על רקע אדום — ששימש לזיהוי כלים של צה"ל. הוא לא ראה דגל על האוניה.³⁰ מוביל מבנה "כורסה" הקפיד להבדיל בין אוניית

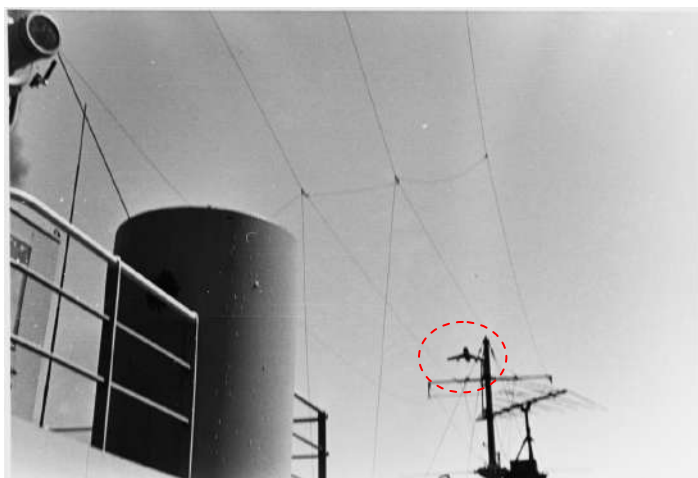
המלחמה הזרה ובין הטרפדות הישראליות ואז ביקש מהבקרה רשות ספציפית לתקוף. האישור ניתן ב-1355, בתנאי שוויידיא כי "זאת אוניית מלחמה".

ב-1357 התגלגלו מוביל מבנה "כורסה" ומס' 2 שלו לצלילות שטוחות ממערב למזרח, השמש בגבם.³¹ האצבע המורה שלו לפתה את הדק תותחי 30 מ"מ שלו, והתקיפה האווירית החלה. במהירות בין 450 ל-500 קשר סגר המטוס התוקף על מטרת שטח שנעה באיטיות, בקצב של כ-8 מייל בדקה, או כחצי מייל בכל 4

התקיפה של "כורסה": 2 מטוסי מיראז' 3C תוקפים מחרטום האוניה אל הירכתיים בערך ב-1358 - "ליברטי" שטה בכיוון מערב בקורס 283°. רום השמש 50° 58', בכיוון 82°. שני מטוסי מיראז' ביצעו שלושה יעפים כל אחד

שניות, הזמן המירבי שעמד לרשותו לירי, ואחר כך היה עליו למשוך למעלה לפנות חזרה ליעף נוסף. מאוד מסוכן להישאר ביעף התקיפה זמן רב מדי, בגלל המהירות הגבוהה של הסגירה על המטרה. התופעה נקראת "התקבעות במטרה", שבה הטייס ממשיך ביעף אל תוך המטרה במקום למשוך למעלה למרחק בטוח ממנה. מאחר שנותר זמן קצר ביותר מתום הירי עד שהמטוס מתרסק לתוך מטרת שטח או פוגע בה, טייסי קרב ותקיפה מתודרכים שוב ושוב לירות ולמשוך למעלה. טייסים רבים, כולל מחבר ספר זה, מודים כי נהגו לעכב את המשיכה למעלה כדי לצפות בפגיעות. כך עשו מוביל מבנה "כורסה" ומס' 2 שלו באותו יום.

אחד ממטוסי מבנה "רויאל" תוקף מהירכתיים (צילום צי ארה"ב)

כשפגע זרם פגזים בקוטר 30 מ"מ ב"ליברטי", הוא חדר אל תוך המבנה העילי הלא-משוריין ואת הסיפון, קוטל אנשים ומשמיד ציוד במידה שווה של פראיות. הפגזים גם פגעו בסירת המנוע שאופסנה במרכז האוניה בצד ימין מעט מאחורי הגשר, ניקבו והציתו שני מכלי דלק של 200 ליטר המאופסנים בצד שמאל במפלס 01 (מפלס אחד מעל לסיפון הראשי).³²

אימה ומהומה השתררו בגשר. זכוכיות מנופצות, גופות מרוטשות ודם היו בכל מקום. בתוך כך, סא"ל מקגונגל נותר שליו והמשיך לפקד על האוניה שלו. הוא אפילו הוציא את מצלמת האוניה מהכספת וצילם

את גל התקיפה השני.³³ התקיפה הראשונה שיבשה את יכולת תקשורת הרדיו של "ליברטי" כך שלא יכלה לשדר במשדרים המוצפנים הרגילים שלה. מדור הקשר של האוניה החל לשדר ברשת ת"ג הגלויה של הפיקוד הגבוה (HiCOM) במפקדת הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, בתחילה ללא הצלחה. מישהו הזיז בטעות את מחוג התדרים בקילוהרץ אחד. זה נתגלה ותוקן במהירות על ידי אלחוטן רס"ל ויין ל. סמית, והמשדרים פעלו מיד. בעיית קשר זאת, נוסף לבעיות אחרות, כמו חיבורים שנהרסו, היא מקור האגדה שהמשדרים של "ליברטי" "נחסמו". להלן עדותו של אלחוטן רס"ל סמית בתמליל של ועדת החקירה של צי ארה"ב (ע' 94):

נמסרה הודעה במערכת הכריזה (1MC) לשדר ב-hicom שאנו מותקפים, אל כל תחנה שהיא. מיד לקחתי את מיקרופון משדר ה-hicom שהיה על UIC 32, רדיו עזר. התחלנו לשדר. אף תחנה לא שמעה אותנו, וכחמש דקות אחר כך דווח כי המשדר הושמד. מיד עברתי למשדר מס' 2 בחדר המשדרים, וגם ממנו לא הצלחנו להוציא שידור, כך שבשעה זאת בין ההתקפות ירדתי אל חדר המשדרים ומצאתי או גיליתי שמישהו דחף בטעות את מחוג התדרים ק"ה (קילוהרץ) אחד הצידה. תיקנתי זאת ורצתי בחזרה למדור הרדיו ותפסתי את תחנות "סכמטי" שאליהן העברנו את שדר ההתקפה.³⁴

הדיווח הראשוני על ההתקפה, שהגיע לצי השישי, נקלט בנושאת המטוסים "סרטוגה" (CVA 60), שאות הקריאה שלה "סכמטי", ב-1210Z (1410 שעון סיני).³⁵ מיד לאחר שהחלה התקיפה האווירית, החלה "ליברטי" לשדר "כל תחנה מ'כוכב רוק', עבור, כל תחנה מ'כוכב רוק', אנו מותקפים, אנו מותקפים עבור."³⁶

היומנים מראים על תגובה כעבור 2 דקות מנושאת המטוסים "סרטוגה": "כוכב רוק" מ'סכמטי' אתה משובש, אמור שנית, עבור. הרישום ביומן כעבור 4 דקות: "מחליף משדרים אבל זה לא הולך." שעת רישום היומן של שידור המסר על התקפת הטורפדו היתה 1218Z - 1418 סיני, ומכאן שהזמנים שנרשמו ביומני הקשר הם כמה דקות לפני התרחשות האירועים האמיתיים. רישום היומן הוא: "סכמטי" מ'כוכב רוק' לידיעתך נפגענו מטורפדו נוטים כ-9 מע' מבקש סיוע מידי עבור."

פנחס פנחסי סיפק את רוב הנתונים לפרק זה בראיון עם מחבר ספר זה ב-12 בינואר 1990 במשרדו בטכניון בחיפה, שם הוא נמנה עם סגל הפיתוח. פנחסי הקדיש לי בנדיבות מזמנו והסכים להקלטת הראיון, שנמשך כמה שעות. כאשר הרשמקול כובה והתחלתי להכניס את מחברתי ואת עפרונותי לתיק, רכן פנחסי לפניו ופלט מילים שלמשמען סמרו שערות עורפי ורעד חלף לאורך עמוד השדרה שלי. "אני עומד לומר לך עכשיו" - אמר פנחסי - "משהו כקצין ימי אחד למשנהו, שלא אמרתי לאיש עד היום. אני עומד להגיד לך מה באמת קרה אותו יום - ועָשָׂה בזה מה שתרצה." באותו שלב במחקר, מחבר ספר זה עדיין חיפש אחר "אקדח מעשן" אפשרי - זאת אומרת, ראייה שההתקפות לא נגרמו עקב שגיאות, אלא היו התקפות מכוונות על אונית מלחמה של ארה"ב. והנה זה בא. וידוי שעמד להינתן על ידי קצין ימי ישראלי בכיר, שהיה בבקרה בשעת התקיפות. המתח היה אדיר.

פנחסי המשיך: "מה שגרם לטרגדיה איומה זאת היה התחרות העזה בין חיל הים וחיל האוויר."

המתח התפוגג. מחבר ספר זה הודה לפנחסי על המידע, אבל הסביר לו כי זאת לא תיאוריה חדשה, שהרי בנוסף למקורות אחרים, היא הועלתה בספרו של אברהם רבינוביץ, "ספינות שרבורג".

¹ יומן הסיפון של "ליברטי" מציין שהאוניה הגיעה לנקודה "אלפא" ב-0849. ממצאי ועדת החקירה של צי ארה"ב מאששים את יומן הסיפון. יומן המי"ק של "ליברטי" מציין 0835, ומקורות אחרים מציינים זמנים אחרים. דיווח ההיסטוריה של צה"ל מציין 0843. סטיות אלה אינן משמעותיות לענייננו.

² מסר ממשרד נספח הצבאי תל אביב ל-DIA (סוכנות הביון של משרד ההגנה), 082100Z יוני 1967. סעיף 4 מתייחס למסר מ-0812, שדיווח: "התקפת הפגזה מצרית מהים באזור עזה דווח על ידי צה"ל אתמול."

3 יומן הסיפון של "ליברטי" ב-8 ביוני 1967 מדווח על ההתפוצצויות. בנוסף, סא"ל מקגונגל העיד על ההתפוצצויות בפני ועדת החקירה של צי ארה"ב, 33-34.

4 James M. Ennes Jr., *Assault on the "Liberty"* (New York: Random House, 1979), 56

5 לא ידוע אם הדיווח על הפגזה מהים ב-7 ביוני 1967 היה תוצאה של פעילויות חבלנים.

6 בעקבות מלחמת ששת הימים, עמד צה"ל על חולשתה של חוליה זאת במערכת הפיקוד ושליטה שלו, והעביר את מפקדת חיל הים מסטלה מאריס לקריה. אפשר רק לשער האם מיזוג הפיקוד ושליטה של חיל הים עם המפקדה בקריה היה מונע את אסון ליברטי.

7 ראיונות עם משה אורן, מפקד פלגת הסט"רים; אהרן יפרח, קצין מ"ק בטרפדת ט-204; גיל קרן, מפקד ט-204, אורי (צ'רה) צור, קצין מתמחה על סיפון ט-206; ומפקדי הטרפדות ט-203 (רמי רפאלי) ו-ט-206 (רפי אפל) שביקשו בשעתם בעילום שם, בין 11-18 בינואר 1990, בתל אביב ובאשקלון.

8 יומן המלחמה של מפקדת חיל הים, הרישום ב-081205. ראו גם את יומן המלחמה של פלגה 914: "פלגה 914 יוצאת מנמל אשדוד."* 8 ביוני 1967, הרישום ב-1120.

9 על-פי "אוניות המלחמה של ג'יינס", סט"רים אלה יכולים לפתח מהירות של 42 קשר, אבל בראיונות עם מפקדי הסירות ב-8 ביוני 1967 וקצינים ימיים ישראלים אחרים, המכירים את הסירות, נקבע כי מנועי הסירות התבלו ונזקקו לשיפוץ. תחתיות הסירות כוסו ב"זקן" של גידולים ימיים, והמהירות המיטבית אותו יום היתה בין 36 ל-38 קשר. הסירה ששיפוצה היה המאוחר ביותר היתה ט-203. היא היתה המהירה מבין השלוש.

10 יומן המלחמה של מפקדת חיל הים, הרישום ב-081330.

11 יומן המלחמה של פלגת סט"רים 914, 081341. יש סטייה קלה בין יומן המלחמה של מפקדת חיל הים, שמראה על מגע ב-1343, והקלטת בקרי הטיסה, שמראה את הכיוון למטרה ב-1345. מכ"ם פועל ב"קו ראייה". משום כך, ממש על פני הים או האדמה, בגלל עקמומיות כדור הארץ, הוא יכול "לראות" מטרה בטווח 16.5 מייל. אנטנות המכ"ם של הסט"רים הותקנו על תורניהם כ-5.5 מטרים מעל פני הים. בנוסף, הגוף, המבנה העילי והתרנים של "ליברטי" "התנשאו" כ-21 מטר מעל פני הים. גבהים קטנים אלה היו מגדילים במקצת את טווח הקליטה של המכ"ם. לא ידוע האם המכ"ם של הסט"רים יכול לראות הד מכ"ם מוחזר בטווח 22 מייל או האם הסט"רים ו"ליברטי" היו בפועל קרובים יותר. על פי המיקומים שדיווח מפקד "ליברטי", הסט"רים היו במרחק כ-20 מייל מהאוניה בזמן יצירת המגע. אילו היו במרחק גדול יותר מטווח מכ"ם רגיל, ניתן להסביר את יכולת המכ"ם לראות מעבר לאופק ב"תיעול". ידוע שהמשחתות "דייוויס" ו"מאסי" דיווחו על מגע מכ"ם עם "ליברטי" למחרת בבוקר בטווחים גדולים באורח ניכר מ-20 מייל. ראו: R. C. Shearer and Jay Rosenthal, "Don't Fall in the Radar Hole," *U.S. Naval Institute Proceedings*, December 1973.

12 "גולי" הוא שם חיבה לגוליבר. הוא היה בן 18 או 19 באותו זמן, בדרגת סמל.

13 מעוגל ל-24 מייל.

14 למשל, מכ"ם דקה ברידג'מסטר שזמין עתה בספנות המסחרית. מכ"ם זה משולב ב-GPS ומציג תצוגה דיגיטלית שוטפת של קואורדינטות אורך ורוחב של האוניה, בנוסף לקורס מעל הקרקע (COG) ומהירות מעל הקרקע (SOG). הנחת הסמן על מטרה מראה את מספר הזיהוי האוטומטי שלה (AIS) ותצוגה דיגיטלית של הקורס, מהירות, מיקום המטרה והמרחק אליה. המכ"ם מייד יחשב ויציג את הכיוון האמיתי והיחסי למטרה, בנוסף לנקודת ההתקרבות הקרובה ביותר.

15 סירות טילים מדגם אוסה או קומאר יכלו להפגז את החוף בטילי סטיקס SSM סובייטיים. הפגזה מסוג זה לא אירעה במהלך מלחמת ששת הימים, והיכולות המלאות של סירות טילים אלה לא נודעו לחיל הים הישראלי במשך חודשים ארוכים אחרי המלחמה (המשחתת אח"י "אילת" הוטבעה ב-21 באוקטובר 1967 על ידי טילי סטיקס שנורו מסט"ל קומאר).

16 ראו: Shearer and Rosenthal, "Radar Hole," 55.

17 אותו נוהל קיים היום בין צי ארה"ב וחיל האוויר של ארה"ב. מחבר ספר זה קיבל אישור לכך מקציני חיל האוויר של ארה"ב בבית הספר קנדי לממשל באוניברסיטת הרוורד ב-5 באפריל 1995, וניתן לאמת זאת בנפרד בהתייעצות עם קצין קשר מנוסה של חיל האוויר האמריקני.

18 המיקום ב-1800, שחושב על פי המיקום ב-1200 ביומן הסיפון של "ליברטי" - 31-22.2 N, 33-41.1 E, הוא 31-22.2 N, 33-36.1 E - כ-5 מייל הלאה בקורס האוניה. מיקום זה מוצג במפה בדיווח ההיסטוריה של צה"ל. על פי מפקד "ליברטי", מיקום האוניה ב-1300 היה 31-25 N, 33-38 E. שני המיקומים אינם תואמים. ההבדל ביניהם הוא 5 מייל ומשום כך נעשה שימוש במילה "משוער". הבדל זה אינו משמעותי, אולם דיווח ההיסטוריה של צה"ל מראה ש"ליברטי" פנתה צפונה עם תחילת התקיפות מהאוויר והמשיכה ישר צפונה עד לתום תקיפת הטורפדו. למרות שנראה כי הפנייה צפונה הראשונית בוצעה, סא"ל מקגונגל העיד כי שמר על קורס 283° מעלות במשך תקיפת הטורפדו, אם כי הודה שיתכן שזיגג.

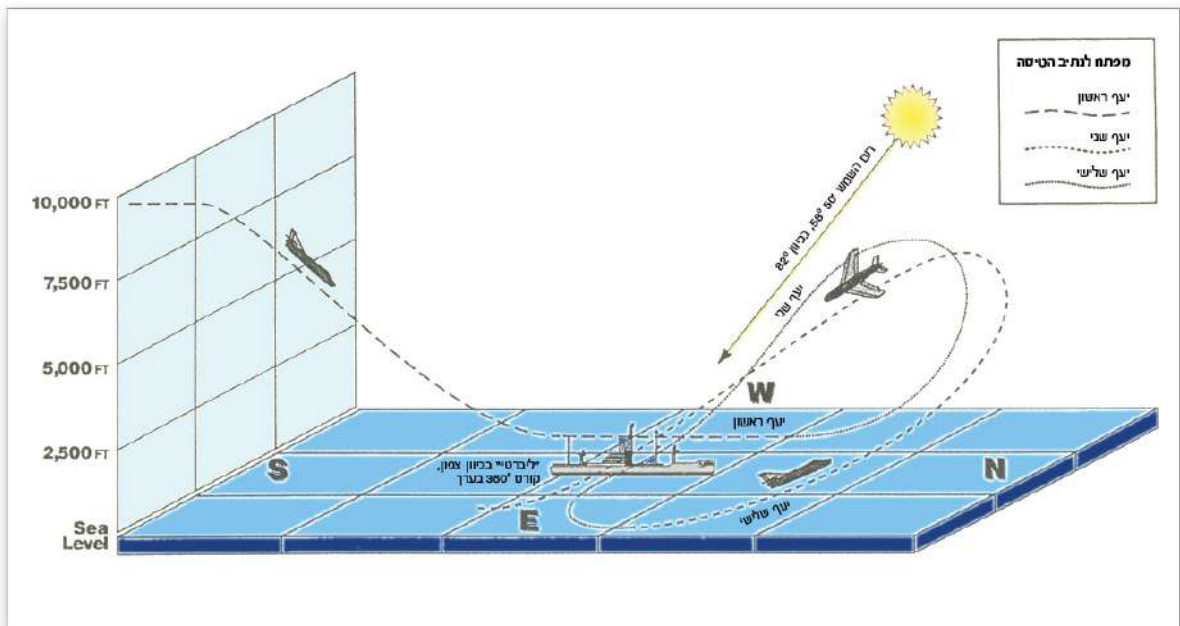
- 19 רישום ב-081347 ביומן המלחמה של חיל הים.
- 20 כאשר ראיין מפיק ערוץ "תמז" את אלוף שלמה אראל, התייחס הלה מספר פעמים ל"סימון" (plot). אראל התכוון ללוח הסימון (plotting board), אבל המפיק חשב שהוא מתייחס ל"מזימה" (a plot). אחרי כמה דקות הם יישרו קו, אבל לזמן קצר חשב המפיק שאראל עסק בווידוי.
- 21 לונץ המשיך לשרת במטה חיל הים. ב-1971 מונה לראש מחלקת מודיעין ים ושירת בתפקיד זה במלחמת יום הכיפורים. באפריל 1975 סיים לונץ את שירותו בחיל הים. ביולי 1975 הועלה לדרגת תא"ל ומונה לראש משלחת משרד הביטחון ונספח צה"ל בטהרן. ב-1988 מונה לסגן מבקר מערכת הביטחון. לונץ נפטר ב-5 ביוני 2013.
- 22 אותו נוהל משמש בוועדות חקירה של צי ארה"ב.
- 23 כסלו שירת כמפקד בסיס חיל האוויר לוד (בח"א 27) במלחמת ההתשה, וב-1971 מונה למנהל נמל התעופה לוד (כיום נתב"ג).
- 24 מחבר ספר זה שמע סיפור זה בראשונה במהלך ראיון עם אלוף אראל בישראל ב-16 באוגוסט 1989. המתווה הכללי של התקריט מוזכר בספרם של רנדולף ס. צ'רצ'יל ווינסטון ס. צ'רצ'יל (Boston: Houghton Mifflin, 1967), 100. ראו גם: Shearer and Rosenthal, "Radar Hole," 56. בעיה דומה של זיהוי מטרת שווא התרחשה בליל 4 באוגוסט 1964 במפרץ טונקין בויטנאם, כאשר מפעילי מכל"ם על סיפון יו.אס.א. "מדוקס" (DD 731) ו"טרנר ג'וי" (DD 951) ראו הדים שהעריכו כי הם סירות תוקפות. לא היו סירות תוקפות כלשהן. סביר שזיהוי השווא היה תוצאה של פיזור אנומלי של אנרגיית מכל"ם כתוצאה של תנאים אטמוספריים חריגים.
- 25 ראיון של מחבר ספר זה עם פנחס פנחסי ב-12 בינואר 1990 בטכניון בחיפה. פנחסי סיים את שירותו בצה"ל בדרגת אל"ם. הוא נפטר ב-30 באוגוסט 2007.
- 26 "מנורה" היה את הקריאה של מבנה של מטוסי מיראז' 3C במלחמת ששת הימים.
- 27 נקודה "בועז" היתה נקודה בים התיכון ב-31-36.2 N, 33.15 E, שהוגדרה על-ידי חיל האוויר כנקודת כניסה ויציאה למטוסים הנכנסים לסואץ ומצרים ויוצאים משם. הנקודות בדפוס הסיור של "ליברטי" היו: נקודה "אלפא" -31-31 N 34-00 E, נקודה "ברבו" -31-22.3 N 33-42 E, ונקודה "צ'רלי" -31-31 N 33-00 E. נקודה "בועז" נמצאת פחות 15 מייל דרומית ו-27 מייל מזרחית לנקודה בועז, מרחק בקו ישר של פחות מ-31 מייל.
- 28 תמלילים של תקשורת בין מפקדת חיל האוויר ומבנה "כורסה", שעה 1351.
- 29 ראיון של מחבר ספר זה עם יפתח ספקטור, מוביל מבנה "כורסה", ב-10 ביוני 1990 בתל אביב, וראיון עם יוחאי ריכטר, מספר 2 שלו, ב-17 ביוני 1990 בתל אביב. אומת בהקלטה של חיל האוויר של שיחות בין מבנה "כורסה" והבקרה. שניהם ביקשו בשעתם להישאר בעילום שם.
- 30 ראיון של מחבר ספר זה עם מוביל מבנה "כורסה" ב-10 ביוני 1990 בתל אביב.
- 31 יש גרסאות שונות רבות של תקריט "ליברטי", וזמני תחילת תקיפת האוויר הראשונה נעים בין 1358 ל-1405. יומן הסיפון ה"חלק" של "ליברטי", שהוכן לאחר התקיפה, מראה שהתקיפה בוצעה ב-1400. יומן נגד הסיפון (Quartermaster's log), שנרשם בדרך כלל תוך כדי התרחשות האירועים, מציין 1358. במפקדת חיל האוויר כל התשדורות בין הבקרה והטייסים מוקלטות על רקע קולה של ראומה אלדר, מהשעון הדובר של הדואר (כיום "בזק") שמשמיע את השעה והדקה. כשנעשית תשדורת קולית, ההקלטה קוטעת את השעון הדובר או מוקלטת מעליו. קלטת השמע של חיל האוויר מראה שמוביל מבנה "כורסה" החל את צלילתו ב-1357.
- 32 עדות סא"ל ויליאם מקגונגל בוועדת החקירה של צי ארה"ב (ע' 37 - ע' 141 לפי עימוד JAG).
- 33 תצלומים אלה מהווים חלק של המוצגים ברשומות ועדת החקירה של צי ארה"ב. ראו מיצג 9, תמונות 16, 22, 27, 29.
- 34 עדות של אלחוטן רס"ל סמית, תמליל ועדת החקירה של צי ארה"ב, 94. ראו גם מסר מיחידת התקשורת של צי ארה"ב בנאפולי לראש המבצעים של הצי ולמפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה 112310Z יולי 67.
- 35 מסר מיו.אס.א. "סרטוגה" למפקד הצי השישי 081358Z יוני 67: "תחנה זאת קיבלה דוח תקיפה מתחנת כוכב רוק [ליברטי] ב-1210Z. ראו מוצגים 23 ו-24 של ועדת החקירה של צי ארה"ב, ויומני הרדיו של "ליברטי".
- 36 יומני הרדיו הגולמיים והחלקים של "ליברטי" מציינים את התשדורות הראשונה של קריאת מצוקה ב-1158Z (1358) זמן סיני) והתגובה הראשונה של "סרטוגה" שתי דקות אחר כך, ב-1200Z (1400 זמן סיני). אין ספק, שהדיווח הראשון על התקיפה שנקלט ב"סרטוגה" שודר על ידי "ליברטי". יש ספק שהתשדורת הראשונה של "ליברטי" בוצעה ברגע שבו נורו היריות הראשונות על האוניה, 1358 זמן סיני. אם כי מהות רישומי היומן נכונה, נראה כי זמני התשדורות אינם נכונים. זה ברור למדי, לאור העובדה שתקיפת הטורפדו בוצעה ב-1235Z (1435 זמן סיני) אבל מצויינת ביומן כאילו בוצעה ב-1218Z (1418 זמן סיני). ראו מוצגים 23 (יומן גולמי) ו-24 (יומן חלק) של ועדת החקירה של צי ארה"ב.

פרק 5 – התקיפות מהאוויר ומהים

הקליעים הראשונים שנורו על ידי מוביל מבנה "כורסה" פגעו ב"ליברטי" ב-1358 בערך. קיימת מחלוקת בשאלה האם המטוסים ירו רקטות או טילים. למיטב זכרוננו של מוביל מבנה "כורסה", כפי שנרשם ב-10 ביוני 1992 - 25 שנים ויומיים אחר האירוע - המיראז' שלו נשא שני טילי אוויר-אוויר.¹ מוביל המבנה ומס' 2 שלו ביצעו 3 יעפי צליפה וב-1404 בערך היו ריקים מתחמושת. הם עזבו אז את אזור המטרה ופנו בחזרה לבסיסם.

כשמוביל מבנה "כורסה" טס צפון-מזרחה כדי לחזור לבסיס חיל האוויר חצור, לא הרפתה ממנו תמונת ההתקפה שזה עתה ביצע. זאת היתה פעם ראשונה שתקף אוניה, וזה הציף זיכרונות ילדות. אביו היה משורר וימאי. הוא היה מפקד "כ"ג יורדי הסירה", שנעלמו בים ב-1941 (ראו פרק 1). לא היה קל לילד לגדול בקיבוץ עם אם אלמנה, אבל הוא גדל. הוא נהיה משורר, כמו אביו, וטייס קרב בחיל האוויר הישראלי.²

אל"ם שמואל כסלו, בקר האוויר הראשי, ישוב בתא השליטה של חיל האוויר ב"בור" בתל אביב, שני כסאות לימינו של אלוף מרדכי הוד, איתר מבנה נוסף, שהיה בדרכו לתקיפת כוחות שריון מצריים בסיני. מבנה זה, "רויאל", הורכב משני מטוסי סופר-מיסטר B2 (סמב"ד), חמושים בתותחי דפה 30 מ"מ, בדומה למיראז'ים. כל אחד מהם נשא גם שתי פצצות נאפלים ושני מכלי דלק נתיקים. כסלו ניתב את מבנה "רויאל" לכיוון אל עריש ולאחר שהייה רגעית אישר לו לתקוף. מטוסי "רויאל" ביצעו את היעפים הראשונים שלהם לאורך האוניה חסרת הישע, מהירכתיים אל החרטום, מטילים את הנאפלים שלהם בחולפם מעליה. לפחות שלוש פצצות החטיאו.³ אל"ם ר.ל. ארתור, קצין הציוד של הצי השישי, שלח מאוחר יותר מסר ממפקדת הצי השישי למפקדת כוח השירות של הצי השישי, שציין בין היתר "הבזק אש כנף גשר דופן ימין. אין נזק מהותי".⁴

התקיפה של "רויאל": 2 מטוסי סמב"ד מחרטום האוניה אל הירכתיים
 בערך ב-1406 מבנה "רויאל" התקרב מירכתיי "ליברטי" אל החרטום, ביצע פניה שמאלה ואז תקף לרוחב האוניה ממערב למזרח. המטוסים באו מכיוון השמש ביעף השני והשלישי

שני הסופר-מיסטרס של מבנה "רויאל" משכו למעלה תוך פנייה שמאלה לכיוון מערב, ואז ביצעו פנייה של 270° כדי לחזור אל האוניה בניצב, ממערב למזרח, עם השמש בגבם.⁵ "ליברטי", ששטה לכיוון מערב, פנתה צפונה, כך שהשמש היתה בדופן שמאל שלה והצל שלה עצמה בדופן ימין. כשמוביל מבנה "רויאל" חצה את האוניה, יורה עליה בניסיון לפגוע בדוודים שלה, הוא הבחין במה שנראה כאות וכמה מספרים על החרטום בדופן שמאל, צד האוניה שפנה לשמש.⁶

במפקדת חיל האוויר בקריה, חזר ושאל בקר אוויר ראשי כסלו, כמקצוען אמיתי, את מוביל מבנה "רויאל",
"היה אש נ'מ?"

ההודעה הרשמית של משרד ההגנה האמריקני לעיתונות ציינה ש"ליברטי" ירתה במקלעיה על המטוסים,⁷ אך אין לכך כל איזכור ביומן האוניה. לפי כמה עדויות בתרשומות של ועדת החקירה של צי ארה"ב, מקלעי האוניה ירו על המטוסים. בכל מקרה, גם מבנה "כורסה" וגם מבנה "רויאל" לא דיווחו על אש נ"מ, ואכן, 8 או 9 דקות לאחר תחילת ההתקפה, כסלו ומוביל מבנה "רויאל" לא היו שקטים. כשמוביל מבנה "רויאל" חלף מעל לאוניה וצפה על סימוני החרטום

שלה, הוא שידר לבקרה: **"יש לה איזה סימון. P 30 ומשהו"**. ב-1411 הוא דיווח: **"הסימונים של האוניה הזאת הם צ'רלי טנגו רומיאו 5 [CTR 5]"**. מוביל המבנה חזר פעמיים על הזיהוי "CTR 5", אבל הוא טעה, כי האות הראשונה שעל חרטום "ליברטי" היתה G, לא C. במהירות קרובה ל-500 קשר, היתה זו טעות מובנת, אך תוצאותיה היו חמורות. גם מוביל "רויאל" וגם כסלו ידעו שאוניות ערביות מסומנות באותיות ערביות, לא לטיניות, ומכאן שהאוניה לא ערבית.

"ליברטי" בדרך. מבט מחרטום ימין. במהירות 500 קשר ומרחק כחצי מייל, אין ספק כי ניתן להתבלבל בין "GTR" ו-"CTR" (צילום צי ארה"ב) עשרים שנה אחר כך, בערוץ טלוויזיה "תמז", אמר כסלו שכאשר שמע את הזיהוי, השליך את מערכת הראש שלו ופלט קללה; באותו רגע הוא תפס, שהאוניה אמריקנית. שמואל כסלו לא מסביר מדוע חשב כך באותו רגע. בתוכנית הטלוויזיה, כסלו הצדיק תחילה את ההתקפה:

אתה צריך לשים את עצמך ב... בנעלי הטייס. מה אמרו לו עכשיו? אמרו לו – לא אמרו לו לחפש אוניה אמריקנית, לא אמרו לו לחפש אוניה צרפתית. אמרו לי שיש אונית מלחמה של האויב שמתרחקת מערבה, שחיל הים רודף אחריה, שהיא הפגיזה את עמדותינו, ועכשיו כל מה שנאמר לו הוא: אנא, מצא אותה. ומעל לכל זה, נאמר לו רק לוודא שזאת האוניה שאנו מדברים עליה, שזה לא משהו אחר. זה כל מה שעליך לעשות. מעבר לזה, הייתי אומר, אנו אומרים לו שאין כל אוניה צבאית אחרת בסביבה, אז אם תהיה בטוח כי זאת אוניה צבאית, אתה יכול לפגוע בה.

הוא הוסיף: "באותו זמן הייתי בטוח כי זאת אוניה אמריקנית והייתי בטוח שעשינו, שהיתה לנו הטעות הזאת."⁸ אנשים שנכחו שם אמרו לי שמה שכסלו אמר היה "לעזאזל! חיל הים דפק אותנו עוד פעם." דקה אחרי התשדורת של מוביל מבנה "רויאל", ב-1412, כסלו נתן למבנה "רויאל" את הפקודה הקצרה **"תעזוב אותה!"** ומבנה "רויאל" פנה הביתה, לבסיס חיל האוויר חצור.

אנשי צה"ל שונים הבינו, או הסיקו, בזמנים שונים שהאוונייה המותקפת היא אונייה אמריקנית. רס"ן אורי מרץ, קצין המודיעין הימי במצפ"ע, החליט ש"ליברטי" היא אוניית ארה"ב מעט לאחר הזריחה בבוקר 8 ביוני. אבל מרץ סיים את משמרתו ב-0800. הוא העביר את המידע לים/4, והמידע נרשם בחדר בהמשך המסדרון של המח"ם במצפ"ע בסטלה מאריס. אלוף שלמה אראל ידע לאור דיווחו של רס"ן פנחסי, קצין הקישור הימי במשל"ט חיל האוויר, כי אונייה מסוג אוניית אספקה של צי ארה"ב נמצאה מצפון לפורט סעיד בסמוך לזריחה, אבל אראל עזב את מצפ"ע וירד מהכרמל אל נמל חיפה. מחליפו של רע"ן ים/3 במח"ם, סא"ל אברהם (רמי) לונץ, ידע כי אונייה אמריקנית היתה בסמוך לזריחה ליד פורט סעיד, אבל לא קישר זאת עם אוניית המלחמה שעליה דווח כי היא מפגיזה כוחות ישראליים ליד אל עריש. מאחר שהישראלים ראו בארצות הברית מדינה ידידותית, ולא היה סביר שלונץ יסיק, שהאוונייה אשר דווח כי היא מפגיזה את הכוחות היא אמריקנית, ברור כי זו יכלה להיות רק מצרית.

כמצוין לעיל, כסלו זוכר שב-1412 הוא הסיק שהמטרה של מבני "כורסה" ו"רויאל" היתה אמריקנית. אבל מההקלטות ברור, כי במשך כל אותו אחר צהריים, בזמן שהתפתחה הטרגדיה הזאת ותוך שהאזין לתעבורה בקשר במערכת הראש שלו, הוא שינה דעתו כמה פעמים, ועדיין חשב שייטכן שהאוונייה מצרית.

אחרים בקריה, ששמעו את הדיווח כי האוונייה מסומנת CTR 5, וידעו כי 6 אוניות איסוף מודיעין סובייטיות נמצאו באזור, וכי סימני הזיהוי של כולן התחילו באות C, זועזעו ונחרדו נוכח האפשרות שהאוונייה היתה סובייטית. כמה אוניות איסוף מודיעין סובייטיות הוגדרו "סודנו סוויאזי (אוניית קשר)". על חרטומן נשאו באורח קבוע מספרי זיהוי עם קידומת CCV באותיות קיריליות (ראשי התיבות של "סודנו סוויאזי" הם בקירילית CC). מכאן המבוכה לגבי האות C - הזיהוי המוטעה של האות G בסימון החרטום של ליברטי - GTR 5.

מפקד "ליברטי" העיד בוועדת החקירה של הצי האמריקני, שדגלה של האוונייה נפגע והועף ביעף הצליפה הראשון. ל"ליברטי" היתה סירת מנוע מאוחסנת באמצע האוונייה ליד דופן ימין, מעט מאחורי הגשר. בצד שמאל, במפלס 01, אוחסנו 2 חביות דלק בנפח 200 ליטר. יעף הצליפה הראשון הצית את חביות הדלק ואת הדלק שבסירת המנוע, ופרצה דליקה גדולה. סביר ביותר, שהלהבות שרפו את המעלן של דגל הלאום, שגודלו 5 X 8 רגל (1.52 X 2.44 מטרים). המעלן הראשי היה חבל מושחל דרך גלגלת על התורן הראשי מתחת לגף ומתחת צלחת המכ"ם, ליד הגשר. זה המקום המקובל להנפת דגל הלאום באוונייה. בכל מקרה, אין חילוקי דעות כי הדגל נעלם בשלב מוקדם של התקיפה האווירית, אבל יש חילוקי דעות משמעותיים האם דגל זה היה פרוש, ואם כך גלוי למטוסים התוקפים ממש בהתחלת ההתקפה.

הישראלים המעורבים בפרשה טעו בעניין הדגל של ליברטי, שכביכול לא הונף. לפני התחלת התקיפה האווירית, הדגל היה שם. השאלה היא האם נפרש דיו כך שניתן להבחין בו, או האם הטייסים היו קרובים דיים לראות דגל בגודל זה. (ראו פרק 7 לדיון מפורט בנושא זה.)

ב-1412 ההתקפה כבר הסתיימה. בבסיס חיל אוויר תל נוף, מבנה של 2 מטוסי מיסטר 4, מבנה "ניקסון"⁹, חמוש בפצצות ש"כ 250 ק"ג, נמצא בגלגול המראה. מטרת המבנה היתה אותה אונייה שאותרה מול אל עריש. הזמן למטרה במהירות תת-קולית היה אמור להיות 12 עד 14 דקות.¹⁰ קרוב לוודאי, שמבנה "ניקסון" היה מגיע למקום לפני הטרפדות, אבל זמן קצר לאחר שפקד על מבנה "רויאל" **תעזוב אותה***, הסיט אל"ם כסלו את מבנה "ניקסון" לעבר מטרה בצפון, ולפיכך מבנה שני זה, שהיה מסוגל להטביע במהירות וביעילות את "ליברטי" בפצצות שלו, לא תקף את האוונייה.

פלגת טרפדות 914 המשיכה להתקרב אל "ליברטי" מצפון-מזרח, בקורס דרומי-מערבי. אנשיה צפו בתקיפה האווירית וראו את המטוסים עוזבים. לפנייהם היתה אונייה, מפליגה מערבה, בתוך שענן עצום של עשן שחור מיתמר מעליה. משמעות הדבר, לדעתם, היתה כי היא נסוגה לעבר פורט סעיד. הטרפדות התקרבו לאוונייה מימינה, מהכיוון ההפוך לשמש. על פי עדותו של סא"ל מקגונגל, חרטום "ליברטי" הורה על קורס 283°. ביוני השמש נמצאת ב-24° צפון לערך, מה שהציב אותה מעט משמאל לחרטום "ליברטי", שדופן ימין שלה, המופנה אל הטרפדות המתקרבות, היה מוצל. לאחר שהדגל נעלם, הונף דגל גדול יותר על המעלן השמאלי, בצד האוונייה המרוחק מהטרפדות.¹¹ הטרפדות עצרו במרחק של מייל בערך מ"ליברטי". הן החלו לאותת בפנס איתות אָלְדִּיס מהבהב. אין עוררין על כך, שהטרפדות עצרו והחלו לאותת, אבל לא היתה הסכמה לגבי מה שהן אותתו. הטרפדות אותתו AA – הקוד הבינלאומי ל"זהה עצמך" או "איזו אונייה" (ראו פרשת "איברהים אל אוואל").

צוות "ליברטי" לא הצליח להבין את איתות הטרפדות, אולי בגלל עמוד העשן הענק. בוועדת החקירה של צי ארה"ב, שהתכנסה ביוני, לא נשמעה שום עדות על איתות תשובה מ"ליברטי". ב-13 ביוני 1967 ביקש מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה ממפקד שייטת משחתות 12: "אנא שאל את 'ליברטי'... האם 'ליברטי' בזמן כלשהו השתמשה באותות כלשהם כמו פנס איתות, הנפת דגל וכו', לזהות את עצמה מול תוקפים ישראלים?"¹² "ליברטי" ענתה: "לא נעשה כל ניסיון לאותות למטוסים באורות מהבהבים או בכל אמצעי אחר בזמן כלשהו."¹³ אמנם "ליברטי" נשאלה האם אותה ל"תוקפים", אבל התשובה מתייחסת רק למטוסים התוקפים ואינה מתייחסת כלל לטרפדות. במסר סודי מ-19 ביוני 1967, שאל שר הצי ספציפית את מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה: "האם ניסתה 'ליברטי' לענות לאיתותים של סירות סיור לפני [ה]תקיפה?" "ליברטי" השיבה: "כן, איתותים של סירות סיור [ישראליות] הוסתרו בחלקם על ידי להבות ועשן מסירת המנוע הבערת שלצד כנף הגשר הימנית. איתותים של סירות סיור לא יכלו להיות מובנים ב'ליברטי', שניסתה יצירת קשר בפנס אלדיס. אורות איתות אחרים נפגעו מהירי."¹⁴

המסר ששידרה "ליברטי" ב-6 ביולי ל-CNO (Chief of Naval Operations), ראש המבצעים של הצי – למעשה מפקד צי ארה"ב) ציין, כי "פנס אלדיס לא נוצל אלא אחרי התקפת הטורפדו".¹⁵ זה היה כנראה פנס אלדיס ידני, שכן פנס האלדיס הימני בקוטר 1 מטר הושמד בהתקפת האוויר. סא"ל מקגונגל העיד בוועדת החקירה, כי "הסירה במרכז המבנה [הישראלית] אותה לנו... לא היה אפשר לקרוא את האיתותים בגלל החסימה המקוטעת של הראות בעשן ובלהבות."¹⁶ בעוד שהעדויות של "ליברטי" מצינות, כי לא היה איתותים בתגובה לאיתותי הטרפדות, הטרפדות חשבו שראו תגובה AA. איש שגרירות ארצות הברית בתל אביב דיבר עם קצין טרפדות ישראלי ודיווח: "המקור שלי אמר שהוא קצין קשר בטרפדת שלו והפעיל בעצמו את פנס האיתות. הוא שיגר את בקשת הזיהוי הבינלאומית ל'ליברטי', AA, ו'ליברטי' הגיבה AA."¹⁷

לעולם לא ייודע האם הקצין הישראלי ראה הבהקי אור, או רק דמיין כי ראה אות תשובה AA. ההבנה שלו באותו רגע חשובה יותר מן המציאות, תהא אשר תהיה.

בעוד הטרפדות מאותות בפנסיהן ומנסות ליצור קשר עם האוניה העשנה, פתחה עליהן "ליברטי" באש מקלעים. אין עוררין על עובדה זאת, שדווחה באורח ברור בעדותו של סא"ל מקגונגל לפני ועדת החקירה ב-13 ביוני 1967, ובמסיבת עיתונאים שצולמה בווידיאו עם מקגונגל על סיפון "ליברטי" ב-29 ביולי 1967,¹⁸ היום שבו הגיעה "ליברטי" אל נמל הבית שלה בארה"ב. מקגונגל אמר: "קודם לכן הוריתי לאיש מהגשר לנוע לעמדת המקלע הימנית-קדמית ולפתוח באש על הטרפדות בניסיון להגן על עצמנו. כשראיתי מה שנדמה לדגל הישראלי, צעקתי אל הסיפון הקדמי, כי לא היה לי קשר טלפוני עם האנשים, לחדול מאש. אבל לפני שהספיק להבין מה שניסיתי לומר לו, הוא פתח באש על הסירות כפי שהוריתי לו [לפני כן]."¹⁹

יש אי הסכמה מסוימת על מספר המקלעים שירו מ"ליברטי" והאם אחד המקלעים הופעל כתוצאה מפיצוץ התחמושת שלו בלהבות, או הופעל על ידי מקלען.²⁰ לפחות מפקד טרפדת אחד אמר למחבר ספר זה, כי לא היה בטוח שהטרפדות ידעו כי נפתחה עליהן אש. אבל כבר בדוח הצה"לי של אל"ם רם רון מיום 16 ביוני 1967, הישראליים מזכירים אש מקלעים שנורתה מ"ליברטי" לעבר הטרפדות, וסא"ל מקגונגל התרשם כי הסירות ידעו שהן תחת אש. דוח רם רון מצטט מיומן המלחמה של פלגה 914: "1435: מפל"ג רואה הבזקות ירי מכיוון האוניה."²¹ דיווח ההיסטוריה של צה"ל מציין: "הבחין המפל"ג בהבזקי ירי מהאוניה, ומפקד ט-203 הבחין בירי ודיווח על פגיעות בקרבת ט-206"²²

גורם חשוב מאוד, שתורם להבנה השגויה של הטרפדות, היה אש המקלעים ש"ליברטי" פתחה לעברן. כש"ליברטי" החלה לירות על הטרפדות בשעה שאותות, נוצרה מציאות חדשה – מעתה לא נודעה כל משמעות לתגובה באיתות אור, או לאי תגובה מ"ליברטי". סא"ל מקגונגל העיד ב-13 ביוני 1967: "באשר לסירות הטורפדו, אני בטוח שהן חשבו שהן תחת אש מ'ליברטי'.²³

המצב החמיר והלך. מפל"ג הטרפדות, רס"ן משה אורן, הוא שפקד על איתות AA לאוניה העשנה שלפניו. ההגדרה הרשמית של איתות רצוף AA כשדר הבהוב אור היא "קריאה לתחנה בלתי ידועה או קריאה כללית". אות התשובה הרשמי הוא סידרה של TTTT. סידרת חילופי איתותים תבוא לאחר מכן, ובסופו של דבר תסתיים בחילופי אותות הזיהוי בין שני כלי השיט. בשיגרה הימית היום-יומית, תהליך זה מתקצר לאיתות AA נשנה וחוזר מצד האוניה הראשונה. האוניה הקולטת אמורה לאותת את אות הזיהוי הבינלאומי שלה, ואת זה

של ליברטי היה NIYR, ואז האוניה הראשונה אמורה לענות באות הזיהוי שלה. כל זאת, כמובן, בהנחה שהאוניה הקולטת מבינה את מהות האיתות.²⁴

אורן לא היה חסר ניסיון באיתור אוניית אויב. 11 שנה לפני כן, הוא היה קצין התותחנות על סיפון המשחתת "יפו" כאשר נתקלה במשחתת המצרית "איברהים אל אוואל". באותה תקרית, אותה יפו AA. "איברהים אל אוואל" החזירה AA. עכשיו, ב-8 ביוני 1967, אורן אמר לעצמו "ד'ה וו. אתה מבקש אוניה מצרית לזהות את עצמה והיא מחזירה אותו איתות".

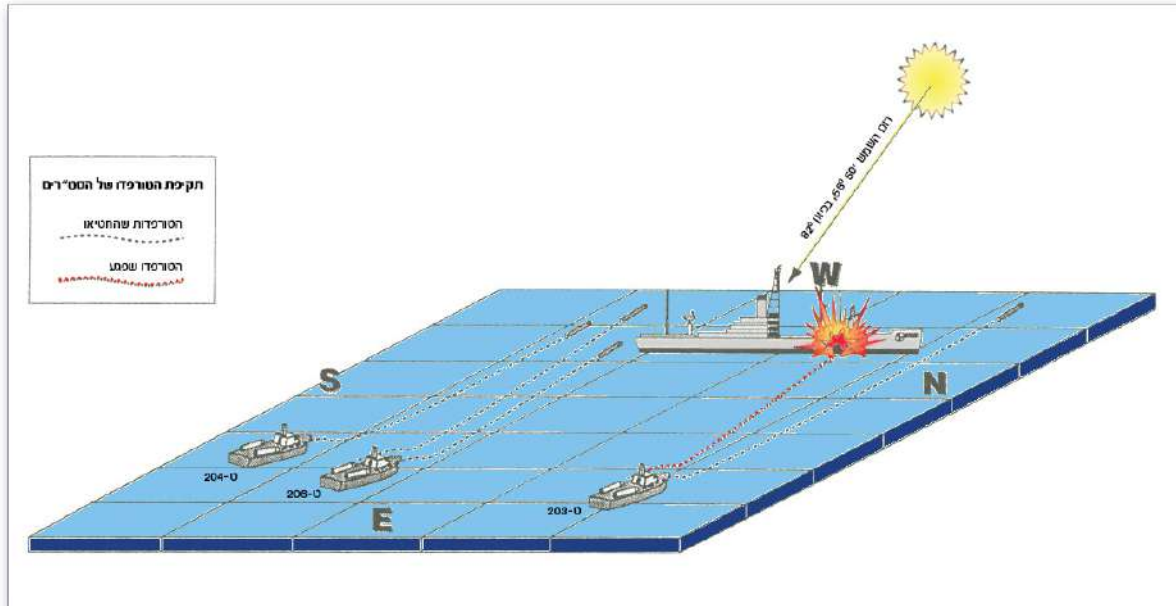
כל טרפדת ישראלית נשאה את ספרון הזיהוי של ציי-ערב, שכונה "הספר האדום".²⁵ כאשר אורן צפה באוניה העשנה וחשב שראה איתות "AA", עיינו שני מפקדי הטרפדות האחרות בספרים האדומים שלהם. הם ראו במים שלפניהם "אמבטיה נושנה" אפופת עשן. לאוניה היו מבנה עילי וארובה אחת במרכזה, וכן תורן לפנים ותורן מאחור. גם למשחתות המצריות מדגם Z היו ארובה אחת ושני תרנים, אבל היו להם צריחי תותחים בולטים, שלא נמצאו באוניה זאת. האוניה היחידה האחרת בספר האדום, שהיתה בעלת אותה תצורה, היתה אוניית האספקה המצרית הישנה "אל קוציר". ואכן באותו זמן בערך, זיהו מפקדי ט-203 וט-206 עצמאית את המטרה כ"אל קוציר". משה אורן היה בטוח שהמטרה מצרית. כשמפקדי הטרפדות האחרות זיהו אותה כ"אל קוציר", הוא אמר: "אם מפקד ט-203²⁶ אומר, שזאת 'אל קוציר', היא 'אל קוציר'." סג"ם אורי (צ'רה) צור, קצין מתמחה, עמד ליד מפקד ט-206 כאשר השווה את המטרה הבוטרת עם תמונת "אל קוציר" בספר האדום. הוא לא היה שבע רצון עם סימני הזיהוי, אבל מה היה עליו לעשות אם דעתו היתה שונה משל הבכירים ממנו?²⁷

מעט לאחר 1417, כ-15 דקות אחרי שכסלו הפסיק את התקפת האוויר, יצרה מפקדת חיל האוויר בתל אביב קשר טלפוני עם מפקדת חיל הים בחיפה, כדי להתעדכן בנושא זיהוי אוניית המטרה. רס"ן אורן, מפל"ג הטרפדות, שידר בערך באותו זמן ברדיו לאל"ם איזי רהב, רמ"ח ים, במצפ"י בסטלה מאריס, וביקש לקבל "9 וו (האות ו') - קוד האישור לשיגור טורפדו.

רהב עמד אז בקשר טלפוני עם חיל האוויר בקריה ודן בזיהוי האוניה. הוא הציע שהטרפדות ימתינו, כי היה ספק מסוים לגבי זיהוי האוניה.²⁸ אורן, שסירותיו היו עכשיו תחת אש, הודיע לרהב שאין לו ספק באשר לזהות האוניה כספינת אויב, שהרי היא ירתה עליו!²⁹ היה קשה לסרב לבקשת אישור תקיפה מפי מפקד בשטח, שנמצא תחת אש אויב. אדרבה, אם המטרה שהטרפדות עמדו להעסיק היתה משחתת מצרית, הן נמצאו בסכנת מוות. 4 משחתות מצריות תוצרת סובייטית מדגם סקורי היו חמושות כל אחת ב-4 תותחי 130 מ"מ, ו-2 משחתות מצריות תוצרת בריטית היו חמושות כל אחת ב-4 תותחי 4.5 אינץ'. לא ידוע אם מישהו זכר שהמשחתות המצריות מדגם Z נמצאות בים האדום, אבל 4 המשחתות מדגם סקורי היו בים התיכון. פגיעה ישירה של פגז מאחד התותחים האלה היתה חודרת בקלות את גוף העץ של הטרפדת וקורעת אותה לגזרים. לאל"ם רהב היו כמה שניות לקבלת החלטה.

אם רהב לא היה מודע לזיהוי המטרה כ"אל קוציר", והניח שהיא משחתת מצרית, כפי שנחשד ודווח קודם לכן, אזי מתן אישור להתקפת הטרפדו היה במקומו. אולם יומן המלחמה של מפקדת חיל הים והדוח של אל"ם רם רון מבהירים, כי ב-1424 התקבל דיווח מהפלגה, "יתכן אוניית סוחר יתכן אוניית אספקה לא ברור", וב-1436 פלגת הטרפדות דיווחה, "הזיהוי בטוח." [ביומן המלחמה של הפלגה נרשם "זיהוי מתקבל על הדעת"]. אף על פי כן רהב השיב, על פי הרישום ביומן המלחמה של המפקדה, "ניתן אישור לתקוף טורפדו" [ביומן המלחמה של הפלגה נרשם "הוראה לפלגה 9 ו'"].

רס"ן אורן, בטרפדת המובילה ט-204, החל מיד לדהור לעבר "ליברטי" להתקפת טורפדו. הוא התעלם מהתורה ומהאימונים, שחייבו שיוט בו-זמנית, מזוויות שונות, משני עברי ספינת המטרה. שתי הטרפדות האחרות המשיכו בעקבותיו ככל שיקלו, ובסך הכל שוגרו 5 טורפדות. ליברטי לא ביצעה תמרון התחמקות כלשהוא. סא"ל מקגונגל העיד: "בחרתי לשמור על קורס 283° במהירות מרבית."³⁰ רק אחד מהטרפדות פגע ב"ליברטי". היה זה טורפדו שוגר מט-203. הטרפדו האחר שלה חלף לפני חרטום האוניה ונצפה על ידי כמה מאנשי צוות "ליברטי". 3 הטרפדות האחרים, 2 מט-206 ו-1 מט-204, חלפו מאחורי "ליברטי". כשמפקד ט-204, סרן גיל קרן, נשאל על ידי מפקדי הסירות האחרות מדוע שיגר רק טורפדו אחד, השיב: "משה אורן אמר 'שגר טורפדו', לא 'שגר טורפדות'."³¹ איור תקיפת הטרפדו הוכן על יסוד ראיון עם מפקד ט-203, סרן רמי רפאלי, שאמר למחבר ספר זה, כי "ליברטי" פנתה צפונה והטרפדות תקפו כשהן נעות מערבה. סא"ל מקגונגל

תקיפת הטורפדו של הסטירים
 כל הסטירים תקפו מכיוון דופן ימין של "ליברטי". התקיפה היתה בכיוון השמש - 88°. רזם השמש 50°

העיד, ש"ליברטי" שמרה על קורס 283° – 13° מעלות צפונה מהמערב. בכל אחד מהמצבים האלה, בזמן ריצת הטורפדו נמצאו הטרפדות כמעט הישר מול השמש. ייתכן, ש"ליברטי" עדיין שטה מעט יותר צפונה ממערב ממה שקברניטה זכר לאחר התקפת האוויר, וייתכן גם שמפקד הטרפדת לא היטיב לזכור. ההבדל בכיווני ההתקדמות של הספינות אינו משמעותי. התקיפה, ללא כל קשר לקורסים של "ליברטי" והטרפדות, בוצעה בבירור כמתואר באיור.

על פי אלוף בנימין (ביני) תלם, שהיה מפקד חיל הים בתקופת הפעילות המוצלחת ביותר שלו, מלחמת יום הכיפורים,³² הטרפדות על סיפוני ט-203 וט-204 היו טורפדות 19 אינץ' תוצרת גרמניה, שנרכשו במסגרת מאמצי הרכש של חיל הים. הטרפדות על ט-206 היו של 18 אינץ' שנרכשו באיטליה. כל הטרפדות של חיל הים היו במקור טורפדות נישאי-אוויר שהוסבו לשימוש בספינות שטח. היחיד מבין כל אלה שפגע ממש במטרה היה זה שפגע ב"ליברטי". לדברי תלם, במשך כמה שנים לפני ההתקפה על "ליברטי" שיגר חיל הים כ-50 טורפדות, (כולל 5 הטרפדות ששוגרו נגדה), רובם באימונים. 48 מהם החטיאו. מבין הנותרים, כמה שנים לפני 1967, טורפדו אחד דרך את עצמו, סב חזרה ופגע בספינה ששיגרה אותו.³³ השני פגע ב"ליברטי".

טרפדת חולפת על פני דופן שמאל של "ליברטי" אחרי התקיפה שלה (צילום צי ארה"ב)

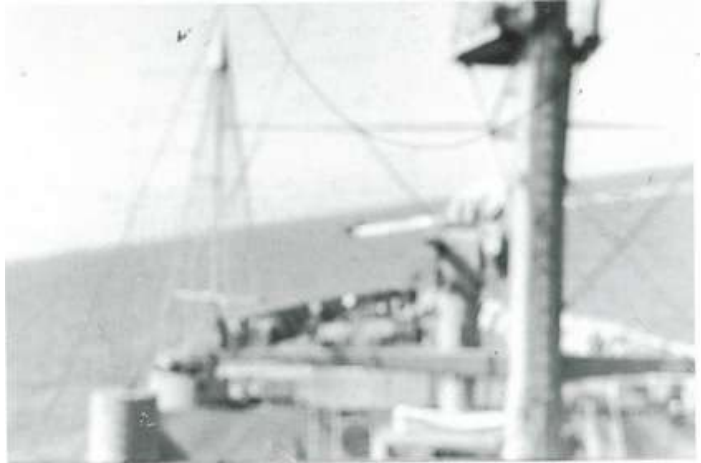
בכל משך התקפת הטורפדו, הטרפדות ירו ממקלעי 0.5 שלהן ומתותחי 20 מ"מ ו-40 מ"מ שלהן בתגובה לאש מ"ליברטי", והן המשיכו לירות על פי פקודות הקבע. כשחלפו על פני "ליברטי" הן דיווחו על דגל גדול, תלוי ברפיון ומוסתר חלקית בעשן. לאחר התקיפה מהאוויר, אבל לפני התקפת הטרפדות, הניפה "ליברטי" את "דגל החג" הגדול יותר שלה, שמידותיו 7 X 13 רגל (213 X 396 ס"מ). על פי ראיון עם אהרון יפרח, הטרפדות הבחינו בצבע האדום של הדגל ומיד דיווחו למצפ"י, כי הן חושבות שייטכן שהמטרה סובייטית. בתוך דקות הן חלפו על פני הירכתיים המעוגלים, שהשם

ט-203 (באדיבות עמותת חיל הים)

"ליברטי" כתוב עליהן, והבחינו באותיות לא-ערביות על האוניה. מידע זה שונה מן התרשומות הן ביומן המלחמה של מפקדת חיל הים והן ביומן המלחמה של פלגת טרפדות 914, שבו נרשם: "1451 – הודעה לי/ם 3 שהאוניה ייתכן רוסית. י/ם 3 שואל לפי מה. ענינו לו לפי האותיות על הדופן והירכתיים." ביומן המלחמה של מפקדת חיל הים נרשם "1451 – ייתכן לאום כי האוניה רוסית נשאלה מתוך מה המסקנה לפי הכתובת על דופן הירכתיים.... ניתנה הוראה להוציא גוררת מאשדוד."

ט-203 משתה אחת מאסדות ההצלה הפגועות, שהורדו מעבר לדופן על ידי אנשי צוות "ליברטי" בציפייה לנטישת האוניה.³⁴ על האסדה היה כתוב "צי ארה'ב". בשלב זה הסיק צוות ט-203 שהאוניה אמריקנית. סא"ל מקגונגל העיד, כי "מיד לאחר שהאוניה נפגעה על ידי הטורפדו, התרוצצו סירות הטורפדו מאחרי האוניה בטווח 500-800 יארד (460-730 מטר). אחת הסירות אותתה בפנס איתות באנגלית: "האם אתה זקוק לעזרה?" רישומי יומן "ליברטי" מציינים (וכך העיד מקגונגל מאוחר יותר לפני ועדת החקירה של צי ארה"ב) שהצעת העזרה שוגרה מהטרפדות הישראליות ב-1503, מעט פחות מ-30 דקות לאחר פגיעת הטורפדו באוניה. לדברי סג"מ יפרח, קצין הגנ"ק בט-204, בערך ב-1630 שוב התקרבו הטרפדות ל"ליברטי" עד טווח דיבור בכרז-יד, ושוב הציעו עזרה. דיווחים אמריקניים רשמיים מציינים, כי הצעת העזרה נדחתה.³⁵ יפרח אמר "הם אמרו לנו ללכת לעזאזל."

טרפדת חוצה את חרטום "ליברטי". שימו לב להטיה של האוניה 10° ימינה (צילום צי ארה"ב)

אלוף אראל חזר למפקדת חיל הים בסטלה מאריס לאחר שניתן האישור להתקפת הטורפדו, אבל לפני שהדיווח על פגיעת הטורפדו התקבל במפקדה. לאחר שקיבל עדכון, ביטל מיד את הפקודה, ופקודתו שודרה ברדיו למפל"ג שעל ט-204. רס"ן אורן ציין, כי לא קיבל את הפקודה. יש ראיות, שהפקודה נתקבלה על ידי קצין המי"ק בט-204. אין לדעת בוודאות אם הפקודה ניתנה, או נתקבלה, לפני שיגור הטורפדות או אחרי שהם נעו במים.

הקשר בין הטרפדות ומצפ"י בסטלה מאריס התנהל ברדיו. הקשר בין מטוסי חיל האוויר והקריה התנהל גם הוא ברדיו, ועם הטרפדות ברדיו תא"ג. חיל האוויר התקשר עם חיל הים בטלפון קווי. לולא היתה התקרית כה טרגית, היו כמה מתשדורות בקר חיל האוויר נשמעות כבדיחה. כפי שעולה מההקלטות של הבקרה האווירית, חיל האוויר סיים זה עתה מעין סיבוב מעגלי ברכבת הרים: "זאת אוניה מצרית"; "זאת אוניה אמריקנית"; "זאת אוניה סובייטית"; "זאת אוניה אמריקנית!" בקרי חיל האוויר, למרבה המבוכה, לא ידעו אם הם יזמים פעולות הצלה של ידידים - או לוכדים שבויי מלחמה מצריים.

מסוק הסופר-פרלון הישראלי הראשון שהגיע ל"ליברטי" אחרי התקיפה האווירית ותקיפת הטורפדו לא ראה איש על הסיפון ולא ראה דגל.³⁶ הטייס זוכר כי מדי פעם נפתחו דלת או כוה ואיש צוות מיהר פנימה או החוצה, וכמה נפנו לו להתרחק. כ-30 דקות לאחר תום התקיפות, ב-1512 לערך, דיווח טייס המסוק הישראלי השני למשל"ט חיל האוויר, כי ראה דגל אמריקני על האוניה.³⁷ ג'יימס אנס, ג'ורג' גולדן ורבים אחרים טענו, כי קיימת הקלטה של טייס ישראלי המציין שראה דגל ארצות הברית על "ליברטי" לפני התקיפה האווירית או במהלכה. איש לא סיפק קלטת שכזאת עד היום. ההתבטאות המוקלטת היחידה ששחררה לציבור, של טייס ישראלי

המדווח על דגל אמריקני על האוניה, היא זו של טייס המסוק השני, שדיווח לפחות 44 דקות לאחר תום התקיפות מהאוויר ומהים.

תמלילי ההקלטות של בקרי האוויר הישראליים, שהוקלטו במשל"ט חיל האוויר, מגלים הרבה מאוד. ברור מתוכן השיחות שניהלו הבקרים, כי 30 עד 45 דקות אחרי שנורתה הירייה האחרונה עדיין ניסו לברר את זהות "ליברטי" (ראה קטעים מתמלילי קלטות חיל האוויר בנספח 2). התקיפה האווירית נמשכה 12 עד 14 דקות, והתקיפה מהים הסתיימה כבר ב-1440 לערך, אך רבים מאנשי הצוות של "ליברטי" נותרו מבעתים, חוששים מהתקפות נוספות, עד לאחר שקיעת השמש, כ-4 שעות לאחר שהסתיימו התקיפות.

פנטום F-4B לפני הזנקה מנושאת המטוסים "אמריקה". ברקע המשחתת "ויליאם סי. לאו" ומשחתת סובייטית מדגם קאשין. צולם בים התיכון, ללא קשר לתקרית "ליברטי" (צילום צי ארה"ב)

בינתיים, מעל 500 מייל מערבית משם, החל הצי השישי להגיב למידע שאוניה אמריקנית מותקפת ליד נקודה $31^{\circ}23' N$ $33^{\circ}25' E$. אדמירל מרטין, מפקד הצי השישי, פקד להזניק מטוסי קרב פנטום F-4B ומטוסי תקיפה סקייריידר A-1 להגנת "ליברטי". המסרים ששודרו, לרבות דוחות המצב ששלח אדמירל מרטין לאדמירל מקיין, מפקד הכוחות הימיים באירופה, מראים כי המטוסים הוזנקו בערך ב-1600 מנושאות המטוסים "אמריקה" ו"סרטוגה" והוחזרו על ידי מרטין בעקבות קבלת המסר של סא"ל ארנסט קסטל, הנספח הימי בשגרירות ארה"ב תל אביב, שדיווח כי הישראלים תקפו את האוניה בשוגג. תרשומות המסרים מעידות, כי מרטין החזיר את

המטוסים לפני או בערך בשעה שהדיווח הראשון על ההתקפה הגיע לנשיא ג'ונסון בושינגטון. כשלפיקוד העליון בקריה התברר בוודאות, כי המטרה היא אוניה של צי ארה"ב, פקד סא"ל מיכאל (מייק) בלוך, קצין מודיעין ששירת כקצין קישור לנספחים הצבאיים הזרים, לעדכן במצב את הנספח הימי האמריקני. בלוך התקשר טלפונית לסא"ל קסטל בשגרירות ארצות הברית, עידכן אותו על ההתקפות והציע לשלוח מכונית להסעתו מהשגרירות ברחוב הירקון למצפ"ע בקריה.

בלוך אמר מאוחר יותר למחבר ספר זה, כי התנסה במשימות טובות יותר מאשר לספר לחברו בשגרירות, שישראל תקפה זה עתה אוניה אמריקנית. קסטל אמר למחבר ספר זה, כי מעולם לפני כן לא ראה את עמיתיו הישראליים, הבוטחים כל כך בעצמם בדרך כלל, שבורים כל כך, ומעולם לפני כן, או אחר מכן, גם לא הוצע לו רכב. סא"ל קסטל הגיע לקריה בעת שהתנהלה פגישה קצרה בין בלוך, סא"ל אריה שלו, ועוד קצין ישראלי. השלושה עיינו ב"אוניות המלחמה של ג'יינס", ואמרו לקסטל, כי לפי שידוע להם, הם תקפו אוניה של צי ארה"ב. קסטל, שלא היה מודע לתקרית עד שעודכן על ידי בלוך, התכעס, ומאוחר יותר זכר כי התקשה לשלוט בעצמו. הוא הוסע חזרה לשגרירות, ובהגיעו לשם ב-1600 בערך דיווח על התקרית לשגריר וולוורת ברבור, שקיבל זה עתה דוח דומה ממשרד החוץ הישראלי.

"ליברטי" פונה שמאלה במשך תקיפת הטורפדו. שימו לב לדוכן מקלע 0.5 ולנזקי השריפה (צילום צי ארה"ב)

קסטל שיגר מסר "בזק" למפקד הצי השישי, למפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, לראש המבצעים של הצי, לבית הלבן, ולאחרים. התז"ח של המסר היה 081414Z יוני 67, 1614 זמן מקומי ו-1014 זמן וושינגטון. המסר נמסר לשיגור בערך בזמן התז"ח שלו, שודר ונתקבל בושינגטון כ-30 דקות אחר-כך. המסר, שהגיע לצי השישי

מסוק סופר-פרלון מקיף את "ליברטי"
(צילום צי ארה"ב)

לפני שנתקבל בווינגטון, ציין שהישראלים דיווחו כי תקפו בשוגג אונייה אמריקנית ב-1400, כי הוחל במאמצי הצלה וכי הם התנצלו. השגריר ברבור ביקש ממשד החוץ הישראלי מסוק להטיס את סא"ל קסטל לאתר התקרית, כדי לנסות לזהות את האוניה.³⁸ הבקשה כובדה, ובדרכו החוצה מהשגרירות קסטל הזמין את סרן לין בלאש, עוזר לנספח הימי, להילוות אליו. הם הוסעו לשדה דב, שם נלקחו למסוק חיל האוויר סופר פרלון SA-312K, תוצרת סוד-אוויאסיון, שהוטס על ידי סרן נחמיה דגן. הם המריאו בשעה 1800 לערך וטסו לנקודה האחרונה המדווחת של האוניה. הם הגיעו מעליה בערך ב-1840, עם דמדומים. לא היה קשר רדיו דיבור בין המסוק ו"ליברטי", שכן מכשירי קשר של מטוסים ושל אוניות לא משתמשים בדרך כלל באותם תדרים.

סא"ל מקגונגל סירב לעצור את האוניה או להתיר למסוק להוריד מישהו ל"ליברטי". לאחר שנדחו ניסיונות לנחות או להוריד מישהו אל הסיפון, טס המסוק חזרה לשדה דב, שם נחת ב-1910 בערך.³⁹ קסטל שב לשגרירות ארה"ב ומצא את השגריר ברבור ממתין לו באטריום שליד המבואה הראשית. זה דבר יוצא דופן, שכן על פי רוב הנספח הוא שהמתין ליד הדלת לשגריר.⁴⁰ ברבור אמר לקסטל, שגנרל גטי במרכז הפיקוד הלאומי הצבאי (NMCC) בווינגטון רוצה לשוחח איתו. קסטל התקשר עם גטי ב-2300 לערך דיווח לו על טיסתו במסוק אל "ליברטי".⁴¹

¹ על פי William Green, *The World Guide to Combat Planes*, vol. 1 (Garden City, N.J.: Doubleday, 1967), מיראז' יכול לשאת שני טילי אויר-אוייר, אחד בכל מתלה כנפיים חיצוני. המתלים הפנימיים שימשו ברגיל למכלי דלק נתיקים של כ-620 ליטר במשימות סיור אווירי קרבי. לא ידוע אם הותקנו טילים במתלי הכנף המרכזיים.

יש מחלוקת האם המטוסים ירו על "ליברטי" רקטות או טילים. טייס המטוס הראשון, מוביל מבנה "כורסה", אמר למחבר ספר זה שמטוסו חומש בשני טילי אויר-אוייר. אם היו למטוסים טילים, קרוב לוודאי היו אלה טילי סידוויינדר AIM-9 שמתבייתים על חום. השימוש בטיל כזה למטרת שטח כמו אוניה מפוקפק. מצלמות ירי מראות שני כוונות ירי נפרדות. מוביל מבנה "כורסה" הסביר, שאחת שימשה לתותחי ה-30 מ"מ והשנייה לטילים.

כמה אנשים שהיו על סיפון "ליברטי" אחרי התקיפה, לרבות אדמירל-משנה (דימ') (אז סגן) פול אי. טובין, אמרו למחבר ספר זה שלא ראו כל סימן לפגיעות של רקטות או טילים. בנוסף, אל"ם יעקב ניצן מחיל הים אמר למחבר ספר זה כי חיל האוויר הודאג מכך שפגזי ה-30 מ"מ שלו יחלפו מבעד מטוסי אויב מבלי להתפוצץ וכדי ליישב בעיה זאת השתמשו במרעום קירבה, שפוצץ את הפגזים ליד המטרה ולא עליה. סביר שכמה מהחורים הגדולים המיוחסים לרקטות או טילים היו למעשה תוצאה של התפוצצויות פגזי 30 מ"מ בעלי מרעום קירבה. יש לזכור שהסט"רים ירו תותחי 20 מ"מ ו-40 מ"מ.

קצין הציוד של הצי השישי, אל"ם ר.ל. ארתור, דיווח במסר ממפקד הצי השישי למפקד כוח השירות של הצי השישי 091954Z יוני 67: H. חורי תותחים שקוטרם בין בקוטר 2 עד 30 ס"מ בכל האזור העילי, עם נזק לכבלים שמאחורי החורים. "ארתור לא ציין נזק כלשהו מפגיעת טילים או רקטות.

² סרן יפתח ספקטור, מוביל מבנה "כורסה", התקדם לתפקידי מפקד טייסת ומפקד בסיס ולדרגת תת-אלוף. הוא אחד מאלופי הפלות של חיל האוויר.

³ קצינים ימיים אמריקניים, שעלו על סיפון "ליברטי" למחרת, דיווחו על סימנים קלושים, אם בכלל, של נזקי דליקה חמורים. הנזק שגרמו דליקות הבנזין היה מוגבל, בעיקר הודות למהירות ההשתלטות של הצוות על הדליקה. הישראלים חשבו שפצצת נאפלם אחת פגעה ב"ליברטי", אבל ייתכן שאף אחת לא פגעה. ייתכן שפצצת נאפלם אחת פגעה קלות במבנה הגשר הימני, לפני נקודת איחסון סירת המנוע. סא"ל מקגונגל לא ציין פגיעה מפצצת נאפלם. אדרבה, לפי תיאורו בפני ועדת החקירה של צי ארה"ב (החל בע' 35), ייתכן שפצצת נאפלם החטיאה את האוניה: "במה שכנראה היתה תקיפת האוויר האחרונה על האוניה, צפיתי בחפץ גלילי שהופל מאחד המטוסים כשחלף משמאל לימין לפני האוניה. החפץ פגע במים בין 75 ל-100 יארד לערך היישר לפני האוניה. לא היתה התפוצצות כלשהי, אבל החפץ התרסק לכמה חתיכות. נראה לי שיתכן כי זה היה מיכל דלק נתיק ריק."

- סרן ד"ר ריצ'רד פ. קיפר, רופא האוניה, העיד: "אבל לא טיפלתי באף אחד שלפי פציעתו התרשמתי שיש לו כוונות נאפלים" (דוח ועדת החקירה של צי ארה"ב, עדות ד"ר קיפר, ע' 86).
- 4 מסר ממפקד הצי השישי אל מפקד כוח השירות של הצי השישי 091954Z יוני 67.
- 5 מוביל מבנה "רויאל" תאר את תקיפות מבנה "רויאל" בראיון עם מחבר ספר זה ב-2 ביולי 1992 בתל אביב. בעדותו בפני ועדת החקירה של צי ארה"ב (ע' 39), אמר סא"ל מקגונגל שבחר להפליג בקורס 283° במשך תקיפת הטורפדו. הוא העיד גם כי במשך התקיפות מהאוויר "איני זוכר אם הוריתי על שינויי קורס במטרה לזגזג את האוניה או לא". היו שאמרו, כי האוניה אכן שינתה כיוון במהלך התקיפות מהאוויר. לא היה זה מעשה נכון לפנות שמאלה, כי זה היה מפנה את האוניה בכיוון החוף ולמים רדודים. אם כך, אין ספק שבוצעה פניה ימינה. תימוכין נוספים לכך נמצאו בתצלום שצילם מקגונגל של הסופר-מיסטר שטס מהירכתיים אל החרטום מעל האוניה. זה דומה לתיאור שמסר מוביל מבנה "רויאל", ומתאים גם לתיאור של ביצוע פניה של 270 מעלות מערבה וחציית האוניה ממערב למזרח כשהשמש מאחוריו ומאירה את החרטום, כך שיכול לקרוא את סימוני החרטום. לו נשאה "ליברטי" בקורס 283° במהלך התקיפה, אזי מבנה "רויאל" היה תוקף אל תוך השמש - בחירה מאוד לא סבירה כאשר כל האופציות היו פתוחות בפני המטוסים התוקפים.
- 6 ראיון עם מוביל מבנה "רויאל" ב-2 ביולי 1992 בתל אביב.
- 7 הודעה רשמית לעיתונות של משרד ההגנה של ארה"ב, 28 ביוני 1967.
- 8 תמליל של משדר ערוץ טלוויזיה "תמז", "התקפה על ה'ליברטי'", פריטים 194, 36, 39, 40.
- 9 אותות הקריאה של מבני מיסטר 4 היו שמות מנהיגים עולמיים בני 2 הברות, כמו "צ'רצ'יל", "רוזוולט", "ניקסון".
- 10 המרחק בקו ישר מבסיס חיל האוויר בתל נוף לקרבת אל עריש הוא כ-183 מייל. המהירות המירבית של מיסטר 4 היתה 605 קשר ומהירות השיט של 424 קשר. מיסטר יכול בקלות לטוס בתוך זמן זה אל "ליברטי".
- 11 מסר "מיידו שמור" ממפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה אל מפקד שיטת משחתות 12, 132335Z יוני 67.
- 12 מסר "שמור מיידו" מ"ליברטי" אל שר הצי 140306Z יוני 67.
- 13 מסר משר הצי למפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה 192026Z יוני 67.
- 14 מסר מיחידת התקשורת של הצי בנאפולי לראש המבצעים של הצי 061222Z יולי 67.
- 15 עדות של סא"ל מקגונגל בפני ועדת החקירה של צי ארה"ב, ע' 39.
- 16 מסר "סודי" מנספח הימי של ארה"ב בתל אביב אל מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה 191200Z יוני 67, רצף מס' 0933 יוני 1967.
- 17 מסיבת עיתונאים זאת מתוארת בכתבה של קליפורד הברד "Liberty brings in memories", ב"וירג'יניאן פיילוט", 30 ביולי 1967, 1, 4. המשדר של טלוויזיה "תמז" ציין בטעות, שמסיבת עיתונאים זאת נערכה על סיפון נושאת המטוסים "אמריקה" כמה ימים אחרי ועדת החקירה.
- 18 תמליל משדר "תמז", פריט 94 ע' 19.
- 19 לפי עדות בפני ועדת החקירה של צי ארה"ב, דוכן מקלע לא מאויש בער, וחום האש גרם לתחמושת להתפוצץ ולמקלע לירות.
- 20 יומן המלחמה של פלגה 914, 8 ביוני 1967.
- 21 דיווח ההיסטוריה של צה"ל, 16.
- 22 עדות של סא"ל מקגונגל בפני ועדת החקירה של צי ארה"ב, ע' 39-40.
- 23 ראו US Department of the Navy, United States Hydrographic Office, *International Code Signals*, US, ed., pub. 102 (Washington DC: Government Printing Office, 1968).
- 24 "הספר האדום" כונה כך שכן בהדפסה ראשונה היתה לו כריכה אדומה. לימים פורסם מחדש בכריכה ירוקה-כהה, אבל עדיין נקרא "הספר האדום". מסר מהנספח הימי של ארה"ב בתל אביב אל מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה 191200Z יוני 67 מתייחס ל"ספר הירוק". כשהשיג מחבר ספר זה עותק של הספר ממפקדת חיל הים בתל אביב, היתה לו כריכה ירוקה, אבל עדיין כונה "הספר האדום".
- 25 שם מפקד ט-203, רמי רפאלי, לא פורסם בשעתו בהתאם להסכם עם ביטחון שדה של צה"ל.
- 26 ראיון של מחבר ספר זה עם אורי "צ'רה" צור ב-18 בינואר 1990 בתל אביב.
- 27 יומן המלחמה של מפקדת חיל הים, 8 ביוני 1967.
- 28 שיחה טלפונית עם סא"ל משה אורן ב-31 באוגוסט 2001. מחבר ספר זה היה במיאמי, ואורן בתל אביב. אורן מילא בהמשך מספר תפקידי מטה והשתחרר בדרגת סא"ל.
- 29

- 30 ועדת החקירה של צי ארה"ב, ע' 39.
- 31 ראיון של מחבר ספר זה עם מפקד ט-203 ב-11 בינואר 1990 בתל אביב.
- 32 במלחמת יום הכיפורים הטביע חיל הים 18 סטי"לים סוריים מבלי לאבד אף סטי"ל ישראלי. דווח, שחיל הים הטביע כמה אוניות ניטרליות ואונית אספקה סובייטית.
- 33 הספינה הישראלית שנפגעה מהטורפדו שלה היתה אח"י "נגה" (ק-26), שהיתה ספינת סיור אמריקנית לשעבר מדגם PC, בעלת גוף פלדה. היא מזוהה ב"אוניות המלחמה של ג'יינס" 1966-67 כספינה PC 16 לשעבר ובמהדורת 1968-69 כ-PC 1188 לשעבר. תאריך המקרה לא ידוע.
- 34 עדות סגן לוי פיינר בוועדת החקירה של צי ארה"ב, ע' 57: "אז הלכנו אל אסדות ההצלה שלנו שכבר לא היו איתנו כי הן נצלפו ורובן נשרפו, לכן זרקנו את רובן מעבר לדופן. כל אותו זמן ב"תיקון 3" אנשיי נלחמו בדליקות וזרקו אסדות בוערות, וכו'."
- 35 יומן הסיפון של "ליברטי" ויומן המלחמה של פלגה 914, 8 ביוני 1967.
- 36 ראיון של מחבר ספר זה עם הטייס (שמו נאסר לפרסום) ב-29 באפריל 1998 בישראל. המסוק היה מסוג סופר פרלון SA-321K. הוא הגיע לזירה לאחר התקיפות מהאוויר מהים.
- 37 מתמליל קלטת שמע של חיל האוויר של שיחות בין בקרי אוויר בנוגע ל"ליברטי", 8 ביוני 1967, ערוץ 14, 1512. שמעון אומר לכסלו: "דגל אמריקאי על האוניה."
- 38 מסר מהנספח הימי האמריקני 151615Z יוני 67, מסמך 45, מוצג 48 של ועדת החקירה של צי ארה"ב.
- 39 מסוק הסופר פרלון טס משדה דב בכיוון 230 מרחק ארבעים-ותשעה מייל לנקודה E 06.23 N 34-31.11. מיקום זה חושב לפי המידע על הכיוון והמרחק שדיווח סא"ל קסטל ב-1967. מחבר ספר זה וקסטל חזרו על הטיסה 25 שנה אחר כך בהפרש של כמה דקות מזמני הטיסה ב-1967. בטיסה ב-1992 נעשה שימוש ב-GPS, שהיה מדויק בתוך כמה עשרות מטרים. המיקום ב-1967 חושב על פי ניווט משוער (DR) ולכן יתכן שהיה פחות מדויק מזה שחושב במערכות הניווט המדויקות יותר שהיו זמינות ב-1992.
- 40 ראיון עם סא"ל (עכשיו אל"ם) ארנסט קסטל ב-15-14 בינואר 1989 בקולומביה, קרוליינה הדרומית, שיחות טלפון בין קסטל ומחבר ספר זה במרס 2001, ומכתב מקסטל למחבר ספר זה מ-10 במרס 2001.
- 41 ראו מסר מהנספח הימי האמריקני 151615Z יוני 67 אל מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, מסמך 45, מוצג 48 של ועדת החקירה של צי ארה"ב: "7.(C) עם שובו לשגרירות, הודיע הנספח הימי שגנרל גטי ממרכז הפיקוד הצבאי הלאומי ביקש דוח טלפוני, שנעשה בערך ב-082100Z. מהות שיחת הטלפון דומה לזו שבסעיף 5 לעיל."

פרק 6 – בשוך האש

כאשר נתקפה "ליברטי" מן האוויר ומן הים בשעות אחר הצהריים במזרח הים התיכון, היה עדיין בוקר בווינגטון. ב-0949 (1549 זמן מקומי)¹ נמצא הנשיא ג'ונסון בחדר השינה שלו בבית הלבן עם מזכיר העיתונות שלו, ג'ורג' כריסטיאן. וולט ויטמן רוסטאו, היועץ לביטחון לאומי, התקשר אליו בטלפון. רוסטאו יודע כי במרכז הפיקוד הצבאי הלאומי התקבל מסר "בזק" ב-0911 בטלפון ממפקד כוחות ארה"ב באירופה. "אדוני הנשיא", אמר רוסטאו לנשיא, "יש לנו דיווח בזק ממרכז הסיוור המשותף [בפנטגון], שאוניית ELINT (ביון אלקטרוני), "ליברטי", טורפדה בים התיכון. האוניה נמצאת 60 עד 100 מייל מצפון למצרים. מטוסי סיוור יצאו מהצי השישי. אין לנו ידיעות על הצוללת או על ספינת השטח שביצעה דבר זה. נמשיך לעדכן אותך."² הנשיא ג'ונסון פנה עתה לעבר ג'ורג' כריסטיאן וחזר על דברי רוסטאו. אחר כך הביט ישר בעיני כריסטיאן, ואמר חמור סבר: "ג'ורג', אם זאת התקפה רוסית, זו מלחמה."³

"ליברטי" הותקפה על ידי מטוסים ב-1400 בערך (0800 זמן ווינגטון) וטורפדה בערך ב-1435. בשעת ההתקפה, שייטו נושאות המטוסים של הצי השישי במרחק של יותר מ-530 מייל מאתר האירועים.

יום עמוס היה זה לנשיא, שעבד מאז 0745, כאשר מגש ארוחת הבוקר שלו הובא אליו לחדר השינה. הוא כבר קיים 11 שיחות טלפוניות, קיבל שדר אחד בקו החם,⁴ ונפגש עם איש סגל הבית הלבן, מרווין ווטסון. עם קבלת המסר על התקפת "ליברטי", הורה הנשיא לכנס מיד ישיבה של יועציו הבכירים לענייני המזרח התיכון בחדר המצב של הבית הלבן. בעוד היועצים מתכנסים, הזניק הצי השישי מטוסים להגנת "ליברטי". לא ברור אם המסר שצוי: "מטוסי סיוור יצאו מהצי השישי", שהועבר על ידי רוסטאו לנשיא, התייחס למטוסים שכבר היו באוויר, או למטוסים שעמדו לזנק. קרוב לוודאי, שהמטוסים עמדו לזנק או שכבר נמצאו בתהליך ההזנקה. טיסת מטוסי הצי השישי מאזור כרתים לעבר זירת הלחימה הערבית-ישראלית הדאיגה מאוד את ג'ונסון, אשר סיכם לפני כן עם קוסיגין כי אין בכוונת שתי ארצותיהם להתערב במלחמה זאת. אוניות מלחמה סובייטיות רבות נמצאו בים התיכון, ובהן לפחות 6 אוניות איסוף מודיעין, וארה"ב ידעה שמידע על מטוסי קרב אמריקנים הטסים לכיוון אזור הלחימה יגיע לקרמלין זמן קצר לאחר ההמראה. ב-1100 אישר ג'ונסון מסר בקו החם, ששודר בשעה 1117 זמן ווינגטון ועידכן את ראש הממשלה קוסיגין, כי המטוסים נשלחים לאזור שבו טורפדה "ליברטי" לצורך בירור. "נודע לנו זה עתה", נאמר במסר החם, "כי 'ליברטי', אונית עזר, טורפדה ככל הנראה בשוגג על ידי כוחות ישראליים ליד פורט סעיד... אנו מבקשים ליידע אותך, כי המטרה היחידה של מבנה זה היא לערוך בדיקה, ומקווים כי תנקוט צעדים מתאימים לוודא כי הגורמים המתאימים יעודכנו."⁵ ג'ונסון הודאג מאוד. הוא לא רצה להתגרות בסובייטים.

ג'ונסון יצא את חדר השינה שלו ונכנס לחדר הסגלגל ב-1104 ביחד עם ג'ורג' כריסטיאן וסגן מזכיר העיתונות טום ג'ונסון. בדלת פגש אותם העוזר המיוחד לנשיא, מרווין ווטסון, וכולם מיד הלכו לחדר המצב שבקומה מתחת לחדר הסגלגל.⁶ ג'ונסון הגיע לשם ב-1106; כל אנשי הנשיא - שר החוץ דין ראסק, שר ההגנה רוברט מקנמרה, היועץ לביטחון לאומי רוסטאו, היועץ המיוחד מקג'ורג באנדי, השגריר לבריה"מ לוואלין תומפסון, ראש הוועדה המייעצת למודיעין לאומי קלארק קליפורד, והאיש מספר שניים במשרד החוץ, ניקולס קצנברך, כבר התאספו שם.⁷

עד לכניסת הנשיא לחדר המצב, לא התקבל מידע ממשי נוסף. האנשים שהתכנסו בחדר המצב לא ידעו מה שהנשיא כבר ידע. בחדר שררה אפוא אווירה מתוחה ביותר. מי תקף אוניית מלחמה של ארה"ב? המצרים? היה יסוד לטעון בבירור, כי יתכן מאוד שהיו אלה המצרים, שכן הם ניתקו את היחסים הדיפלומטיים עם ארצות הברית, שאותה האשימו בסיוע לישראל. אמנם אבדו לחיל האוויר המצרי ביום הראשון של הלחימה כמעט כל כוחותיו, אבל עדיין לו נותרו כמה מיגים, ולחיל הים המצרי היו כמה ספינות מלחמה. האם הותקפה "ליברטי" על ידי ברית המועצות? זאת היתה המסקנה הראשונה של מקנמרה,⁸ אם כי לא של קצינים בכירים בצי השישי. האם נכנסו הסובייטים לעימות לימין הערבים? ההיתה זאת התחלה של מלחמת עולם שלישית? איך על ארצות הברית להגיב? היכול המצב במזרח התיכון להסלים לחילופי אש גרעיניים?

בסביבות 1400 (0800 בווינגטון) כבר התפשטה במשל"ט חיל האוויר בקריה הידיעה שמטוסי חיל האוויר תוקפים אוניה מצרית ליד אל עריש. דיווחים על אש ועשן מיתמרים מהאוניה נשמעו ברמקולים של מכשירי הקשר של הבקרה, ולשמעם השתררה אופוריה. כמה מאנשי המטה פרצו בתשואות. אבל ב-1410, בתוך 10 דקות אחר כך, הפכה האופוריה באחת לאימה כאשר מוביל מבנה "רויאל" דיווח, שהסימונים בחרטום האוניה אינם בכתב ערבי, ובעקב כי האות הראשונה היא C. איש לא ידע כי הוא טעה בזיהוי האות. אבל הכל במשל"ט ידעו שהאוניות הערביות מסומנות באותיות ערביות ומשום כך האוניה לא יכלה להיות מצרית. רבים ידעו בנוסף שהסובייטים הפעילו לפחות 6 אוניות איסוף מודיעין מול חופי ישראל, מצרים וסוריה, וכי אותות הקריאה של חלק מהאוניות הסובייטיות, אם לא של כולן, מתחילים באות הקירילית C.⁹ המועקה התחזקה כאשר הטרפדות חלפו בסמוך ל"ליברטי" בעקבות התקפת הטרופדו וסג"מ יפרח הבחין בדגל גדול, שנראה לו אדום, מבעד לעשן. איש צוות אחר בטרפדת קרא באורח שגוי את הסימון על חרטום "ליברטי" כאותיות רוסיות. מידע זה דווח למצפ"י בסטלה מאריס והועבר טלפונית למשל"ט חיל האוויר. "מלחמת החלומות" החלה להפוך לסיט.

התגובה המיידית של הקצינים במשל"ט חיל האוויר היתה, שבתקיפת אוניה סובייטית סיפקה ישראל לבריה"מ תירוץ להתערב במלחמה לימין הערבים המפסידים. כל הישגי צה"ל יאבדו עתה בעקבות התערבות כוחות צבא סובייטים. כעבור שעה קלה, ב-1520, אישרו הטרפדות את זיהוי האוניה כאמריקנית ולא סובייטית.¹⁰ ב-1530 בערך, לאחר רגעי מבוכה רבים, הסיקו הישראלים כי חיל הים שלהם טירפד זה עתה אוניה של צי ארה"ב. לדברי סא"ל מיכאל בלוך, קצין הקישור לנספחים הצבאיים הזרים, "גל עצום של הקלה שטף את הקריה."¹¹ למרבה האירוניה, אלה היו חדשות טובות הרבה יותר. עכשיו נדרש לבלוך ליידיע את שגרירות ארה"ב על ההתקפה בשוגג.

מסר הבזק של אל"מ קסטל עם תז"ח 081414Z (1641 זמן מקומי, 1014 זמן ווינגטון) התקבל בבית הלבן מעט לפני 1100 שם.¹² המסר הובהל לחדר המצב. בינתיים, בטרם הגיע המסר לבית הלבן ואל חדר המצב, התנהל שם דיון מתוח. שר החוץ ראסק ושר ההגנה מקנמרה תארו באוזני מחבר ספר זה את הדאגה העמוקה שהעיקה על כל הנוכחים בחדר. ואז יידע אותם הנשיא במסר של קסטל. האווירה השתנתה בבת אחת. התוקפן היה ישראל. ארצות הברית לא נמצאה במצב מלחמה. הסובייטים לא היו מעורבים. אפשרות של מלחמה גרעינית ירדה מהפרק. לדברי ראסק, "גל של הקלה שטף את חדר המצב."¹³ מקנמרה התקשר עם ראשי המטות המשולבים בפנטגון והורה לשלוח מסר המבטל את אישור ראשי המטות "להשתמש בכוח".¹⁴ המטוסים כבר הוחזרו על ידי מפקד הצי השישי, תת-אדמירל מרטין, שקיבל את המסר של קסטל ב-1028 שעון ווינגטון, כמעט חצי שעה לפני שהתקבל בבית הלבן.¹⁵ הנשיא ג'ונסון עזב את הישיבה ב-1145 ונפנה לעניינים אחרים.

כשתת-אדמירל מרטין קיבל את הידיעה הראשונה על תקיפת "ליברטי" ב-8 ביוני, הוא נמצא על סיפון הסיירת "ליטל רוק", במזרח הים התיכון, ליד כרתים. "ליטל רוק" שטה יחד עם נושאות המטוסים "אמריקה" ו"סרטוגה", במבנה מוגן על ידי שייטות המשחתות שלהן. לצד המבנה האמריקני נמצאה אוניית המלחמה הסובייטית, שאליה שיגר תת-אדמירל מרטין 24 שעות לפני כן את הדרישה להפסיק להטריד את הצי השישי. לא רק האמריקנים, אלא גם הסובייטים האזינו לשידור הדיבור של "ליברטי" וידעו על תקיפתה המתנהלת במרחק כ-530 מייל משם. לאיש לא היה מידע נוסף על התקיפה. כל כוח צפה במשנהו, והאמריקנים תהו אם הגיע זמן לפתוח באש.

סטיארט מ. האריס, סגן בן 25 ששירת כקצין הקשר של שייטת משחתות 12 על סיפון המשחתת "דיוויס" (937 DD), זוכר כי 2 מטוסי סקייירידר A-1 של צי ארה"ב, חמושים היטב, חגו מעל המשחתת הסובייטית ששטה במקביל לנושאת המטוסים "סרטוגה".¹⁶ האמריקנים והסובייטים ניצבו פנים אל פנים, תותחיהם טעונים, אם כי אין כל תיעוד לכך שכוח כלשהו עבר לעמדות קרב.¹⁷ הרי ג'י סטטוס, עיתונאי של "יוניטד פרס אינטרנשיונל" (UPI) שהתלווה לצי השישי, חיבר את המסר הבא, תז"ח 082041Z יוני 67, ששודר כדיווח לעיתונות על ידי נושאת המטוסים "אמריקה": "זמן קצר לאחר שהתרחשה התקיפה ב-1500Z בערך, כוח משימה 60 של הצי השישי, שפעל במזרח הים התיכון בזמן המשבר במזרח התיכון, קיבל פקודה לעבור למצב שתיים, דרגה גבוהה של כוננות קרבית." לפתע התקבל במרכז הקשר ב"ליטל רוק" העתק של המסר מסא"ל קסטל לבית הלבן. סא"ל פרנסיס מ. (פרנק) סניידר, קצין הקשר של הצי השישי, אמר למחבר ספר זה: "גל של הקלה התגלגל מעל מפקדת הצי השישי, משהתברר כי תוקפי "ליברטי" היו ישראלים ולא סובייטים או מצריים."¹⁸

בשגרירות ארה"ב בקהיר שררה אותו יום אווירה מתוחה. בעקבות האשמת הנשיא נאצר, שמטוסים אמריקנים סייעו לישראל לתקוף את מצרים, הטיל אספוסוף מצור על בניין השגרירות, והשגריר ריצ'רד נולטה, שזה עתה נכנס לתפקידו, לא ידע האם תמשיך ממשלת מצרים להפעיל כוחות צבא או משטרה כדי להגן על השגרירות. הידיעה הראשונית על ההתקפה על "ליברטי" העבירה צמרמורות בקרב סגל השגרירות - השגריר נולטה, סגנו דיוויד נס

והיועץ המדיני ריצ'רד ב. פרקר - שהיו בטוחים כי התוקפים אינם מצריים ולכן הניחו תחילה כי הם סובייטיים. כשהתקבלה הידיעה כי התוקפים ישראליים, לדברי פרקר, "גל של הקלה שטף את שגרירות ארה"ב בקהיר".¹⁹

ארצות הברית חשפה ב-8 ביוני 1967 את זהותם הישראלית של תוקפי "ליברטי" בהודעה לעיתונות שהפיצה הלשכה לענייני ציבור במשרד ההגנה.²⁰ ההודעה הבהירה כי אוניית מלחמה של ארה"ב, שהוגדרה כ"אוניית מחקר טכני של צי ארה"ב", נמצאה בטווח תצפית עין מהמלחמה, ולא למעלה מ-100 מייל משם, כפי שהודיעה ארצות הברית באו"ם יומיים קודם.

ארתור גולדברג, שגריר ארה"ב באו"ם, אמר במועצת הביטחון ב-6 ביוני, כי אוניות ארה"ב פעלו במרחק מאות מייל מאזור הלחימה. בנוסף, בהודעה שהפיץ משרד ההגנה לעיתונות ב-5 ביוני, ועוד אחת ב-6 ביוני, נאמר כי "נושאות המטוסים של הצי השישי ומטוסייהן נמצאו כמה מאות מייל מזירת הלחימה"²¹ ארצות הברית, במגמתה למנוע התערבות סובייטית אפשרית בפעולות האיבה, לחצה על נקיטת מדיניות של "בלי ידיים" על ידי שתי המעצמות. קרוב לוודאי, שכאשר הצהיר ארתור גולדברג מה שהצהיר, לא היה לו שמץ מושג כי "ליברטי" עשתה דרכה אל חוף סיני.

כתוצאה של תקרית "ליברטי", נתפסה ארצות הברית בקלקלתה. ההודעות הקודמות שלה נתגלו כבלתי נכונות, ועתה היה עליה כעת לתרץ כל זאת היטב לערבים ולסובייטים. בעקבות הידיעה כי "ליברטי" הפליגה מרוטה שבספרד לאזור הלחימה – מידע שנכלל בהודעה לעיתונות של משרד ההגנה ב-8 ביוני – פנה דרג בכיר ביותר בממשלת ספרד, שנדאגה מהאפשרות שספרד תיראה כתומכת במאמצי ארה"ב לטובת ישראל ונגד הערבים, בשאילתא לממשלת ארה"ב. במאמר מאת רוס נארק, שפורסם בעיתון "אל אלקזר" במדריד ב-9 ביוני, נטען כי בסיסה של "ליברטי" נמצא ברוטה. ממשלת ספרד עודכנה על ידי שגרירות ארה"ב במדריד, כי "ליברטי" נכנסה לרוטה רק לצרכי תדלוק. תגובה זו "ריצתה" את ממשלת ספרד, ואף על פי כן שיגרה השגרירות מברק "מייד" לשר החוץ של ארה"ב: "מבקש שהמשרד יזהיר דוברים ממשלתיים רשמיים להקפיד על זהירות מרבית בכל התייחסות לספרד במשברים הנוכחיים במזה"ת. וולקר".²²

ראשונים שנפגעו בארה"ב בעקבות התקרית היו היחסים הקרובים הממושכים בין יוג'ין רוסטאו, עוזר שר החוץ לענייני המזרח התיכון, לקלארק קליפורד, ראש הוועדה המייעצת לנשיא בענייני מודיעין חוץ. ב-9 ביוני נודעו רק מעט מפרטי התקרית, והוחל בחקירות. כבר בשלב מוקדם זה לא שררה הסכמה בין חברי המועצה לביטחון לאומי. בישיבה של המועצה לביטחון לאומי, טען קליפורד כי על ארצות הברית להתייחס לישראל כפי שהיתה מתייחסת לבריה"מ או לערבים אילו תקפו את "ליברטי".²³ יוג'ין רוסטאו הגיב בזעם על הצעת קליפורד וטען כי ארצות הברית אינה יכולה להתייחס למדינה שבה היא תומכת כפי שהיתה מתייחסת למדינה שעמה נותקו יחסים או למדינה שעמה יש לה יחסים רשמיים בלבד.²⁴

הנשיא ג'ונסון הטיל מיד על קליפורד משימה לחקור את התקרית ולדווח לו את ממצאיו. קליפורד ערך את חקירתו ללא עוזרים, ובעיקר הסתמך על משרד ההגנה לריכוז העובדות. מעל לחודש אחר כך, לאחר סקירת מסמכים שסיפק משרד ההגנה, הסיק קליפורד כי ההתקפה לא היתה פעולה מכוונת נגד אונייה ישראל ידעה שהיא אמריקנית. הדיווח של קליפורד נוסח בשפה בוטה ביותר והיה ביקורתי ביותר כלפי צה"ל. הדוח נותר חסוי עד 25 באוקטובר 1995, אז הוסר הסיווג מעליו ומעל מכתב הלוואי של קליפורד ל-וולט רוסטאו.²⁵ מכתב הלוואי מרוסטאו לנשיא נותר חסוי עד 25 ביוני 1998.

באותו מכתב, שנחשף לבקשת מחבר ספר זה מכוח התקנה לחופש המידע, יידע וולט רוסטאו את הנשיא כי "הוא [הדוח] מבוסס על עיון מוקפד באלפי דפים של עדויות." קשה להבין מדוע נותר מכתב זה חסוי 31 שנה לאחר מעשה. קשה גם להבין מדוע נקט קליפורד עמדה כה תקיפה בעניין ההתייחסות לישראל לאור העובדה, כי תמיד נחשב ידד של ישראל. כששירת כעוזר בכיר לנשיא הרי טרומן ב-1948, התעמת קליפורד ראש בראש עם שר החוץ גנרל ג'ורג' מרשל ועם דין ראסק (שעבד במשרד החוץ אבל תפקידו טרם נקבע) שהמליצו לפני טרומן לא להכיר במדינת ישראל עם הכרזת העצמאות. כאשר מחבר ספר זה ראיין את דין ראסק ב-1989 ושוחח איתו על דוח קליפורד ועל כך שקליפורד הסיק כי תקיפת ליברטי לא היתה מכוונת, ראסק העיר: "הייתי מצפה, שקליפורד יעמוד לימין הציונים".²⁶ למרות שהמסקנה הסופית של קליפורד בדוח שלו נטתה לטובת ישראל, היחסים בין יוג'ין רוסטאו וקליפורד נותרו קרירים.

באורח אירוני, עמדתו של שר החוץ דין ראסק לגבי ההתייחסות לישראל היתה רכה יותר משל קליפורד. ראסק אוכזב קשות על שישראל יצאה להתקפת מנע ב-5 ביוני ולא המתינה עד שסגן נשיא מצרים זכריא מוחי א-דין יגיע

לוושינגטון ב-7 ביוני, לפגישה שראסק קבע עמו. ראסק היה משוכנע, שהיה ביכולתו ליישב את המשבר בדרך דיפלומטית. ב-8 ביוני 1967 נמצאו שגריר ישראל בארצות הברית, אברהם הרמן, וסגנו אפרים עברון, במשרד החוץ של ארה"ב לשיחות בעניינים הנוגעים למלחמה. הם לוו על ידי לושיוס באטל, מקודם שגריר ארה"ב במצרים, למשרדו של השר ראסק. השניים שהו מחוץ לשגרירות מאז הבוקר, ואותה שעה טרם קיבלו את הידיעה על תקרית "ליברטי". הם נדהמו לחלוטין כאשר ראסק, נזעם כולו, דרש מהם מידע על "ליברטי". ארשת פניו של ראסק זיעזעה את השניים, כי עד אז תמיד היה אדיב ונעים סבר. לבסוף סירב ראסק לקבל את ההסבר הישראלי והגדיר את ההתקפה כחסרת אחריות.

ככל ששרר מתח עצום בחדר המצב בבית הלבן, באוניית הדגל של הצי השישי, ובמפקדת צה"ל בתל אביב, המצב בקהיר היה כאוטי. היו רגשות אנטי-אמריקניים עזים כתוצאה מהכרזת נאצר שארצות הברית נלחמת במצרים לטובת הישראלים. ביטחון השגרירות האמריקנית היה נתון בספק. השגריר רוצ'רד נולטה הבריך למשרד החוץ בווינגטון: "כדאי שנפרסם מהר את הסיפור שלנו על טירפוד "ליברטי" וכדאי שזה יהיה טוב. נולטה".²⁷

משרד החוץ האמריקני קיבל שאילתות ממדינות מוסלמיות וממדינות אוהדות את צד הערבי, שביקשו לדעת מה עשתה "ליברטי" באזור הלחימה. המלחמה גרמה למדינות ערב לנתק יחסים דיפלומטיים עם ארצות הברית בקצב מעורר דאגה. ב-6 ביוני 1967, מצרים (רע"ם), סוריה (שהיתה חלק מרע"ם) ואלג'יריה נתקו את היחסים הדיפלומטיים עם ארצות הברית. ב-7 ביוני הלכו בעקבותיהן סודן, עיראק, מאוריטניה ותימן.

העובדה שאוניה של ארה"ב הותקפה באזור הלחימה במלחמת ששת הימים היתה יוצאת דופן בעליל. עשרות עיתונאים נמצאו על סיפון נושאת המטוסים "אמריקה" לקראת מסיבת עיתונאים, שנועדה לדון בשאלה האם ארצות הברית מעורבת ממש בעימות, כאשר התקבלה בצי השישי ידיעה ראשונה על תקיפת "ליברטי". כש"ליברטי" הגיעה למלטה, ביקשו עיתונאים וכתבים רבים להיפגש עם צוות האוניה. אבל מעט מעל 3 שעות לאחר התקיפה, הורה תת שר ההגנה סירוס ואנס, טלפונית, כי כל ההודעות לעיתונות על תקרית "ליברטי" יינתנו על ידי וושינגטון ולא על ידי מפקדי הצי השישי.²⁸ אחרי שסוכנות AP דיווחה ביום הגעת "ליברטי" לוואלטה, מלטה, כי קצין לא מזוהה בנושאת המטוסים "אמריקה" אמר: "אם לומר גליות, היא ["ליברטי"] נמצאה שם כדי לרגל בשבילנו. רוסיה עושה אותו דבר."²⁹ נשלח מווינגטון ל"אמריקה" מסר "להירגע". השר מקנמרה הוציא לעיתונות הודעה שצינה, בין היתר, כי "שמועות ודיווחים רבים רווחים על ההתקפה. למשרד ההגנה אין כל ראיות המאוששות כמה משמועות ודיווחים אלה. אחרים מבוססים כנראה על ראיות חלקיות, וחלקם נראים כמדויקים על יסוד המידע הנוכחי כאן, שאינו מושלם. כל עוד לא תהיה אפשרות להשיג את כל העובדות, לא תהיה עוד תגובה של משרד ההגנה."³⁰

סיפורים שונים ומשונים סופרו על ידי אנשי צוות רבים, ואחרים, על פקודת "חסימת פיות". השגריר לשעבר ג'יימס אי. אייקינס כתב:

במלטה, מרבית הקצינים והאנשים ששרדו ראינו בכמה קבוצות על ידי אדמירל-משנה אייזק קיד, שהסיר בכל ראיון במופגן את הכוכבים מעל מדיו ואמר: "עכשיו ספר לי, גבר לגבר, כל מה שקרה." כולם עשו כך. ואז, שוב במופגן, הוא ענד את הכוכבים ואמר "עכשיו אני מדבר רשמית: לעולם, אני חוזר לעולם אין לשוחח על כך עם מישהו, אפילו לא עם נשותיכם. אם תעשו כך תועמדו לדין צבאי ותסיימו את חייכם בבית סוהר או גרוע מזה."³¹

כמה מן הסיפורים גלשו לקיצוניות. כך, למשל, שגריר מצרים מחמוד קאסם דיווח, כי נאסר על משפחות אנשי צוות שאבדו ב"ליברטי" לערוך להם טקסי זיכרון.³² אבל עם זאת, מחבר ספר זה לא הצליח לאתר מקרה מתועד של מישהו שהואשם, נשפט או הוענש לאחר שדיבר על תקרית "ליברטי".

כאשר התפשטו הידיעות על תוצאות המלחמה, נמלאו רוב העיתונים בדיווחים אופוריים נוסח סיפור דוד-נגד-גוליית, על הבסת הערבים בידי ישראל "במלחמת שישה ימים". מהדורת "ניוזוויק" מ-19 ביוני 1967 כללה בטור "פריסקופ" התייחסות ל"ליברטי". היה זה איזכור ראשון בכלי התקשורת לכך שתקיפת "ליברטי" היתה תקיפה מכוונת מצד ישראל על אוניה שידעה כי היא אמריקנית. שבוע אחר כך, ב-26 ביוני, הופיעה ב"פריסקופ" הכתבה "ליברטי": לכודה בזרמים פוליטיים?" שהציגה תיאוריה מרתקת.³³ ראשית, היא אישרה כי מקורות במשרד החוץ ובפנטגון תומכים בסיפור הישראלי, שההתקפה היתה תאונה מצערת. ולהלן נאמר עוד: "כמה מחברי הממשל החליטו לדבר

על אפשרות של תקיפה מחושבת מתוך סיבות פוליטיות חשובות, לדעתם. מדובר בחששות, שיכולת התמרון של דיפלומטים של ארה"ב במזרח התיכון תוגבל קשות אם לא תימצא דרך לצנן את הרגשות הפרו-ישראליים בארה"ב.³⁴

שבוע אחר כך (3 ביולי) כתב "ניוזוויק": "הצי לא חשף כל ראיות לכך, שההתקפה היתה משהו שונה ממשגה טרגי.... למעשה, ככל הנראה איש לא מפקפק בקביעה זאת – אפילו לא קהיר.³⁵ לפחות הפעם הישראלים דייוק כשאמרו שהפצצת האוניה.... היתה טעות.³⁶

כעבור שבעה שבועות (28 באוגוסט) נכתב ב"ניוזוויק" תחת הכותרת "יו.אס.אס 'ליברטי': טרגדיה של טעיות":

שר ההגנה מקנמרה מסכים שהצליפה מהאוויר על אוניית ארה"ב "ליברטי" בזמן המלחמה במזרח התיכון לא היתה מכוונת. הוא אמר באחרונה, בישיבה סגורה של וועדה של הקונגרס, כי "אין כל ראיות שהאנשים שתקפו את 'ליברטי' ידעו שהם תוקפים אונייה של ארה"ב". מקנמרה האשים בהתקפה "קשר לקוי וטעות בלתי נסלחת של טקטיקה מקצועית." הישראלים טרם דיווחו על החקירה שלהם-עצמם את התקרית שבה נהרגו 34 ימאים של ארה"ב.³⁷

גיליון "ניוזוויק" מ-4 בספטמבר 1967 דיווח, כי ישראל אינה עומדת להעמיד לדין צבאי איש מהטייסים או מאנשי חיל הים שירו על ליברטי.³⁸ ועדת חקירה ישראלית בראשות השופט החוקר ישעיהו ירושלמי פסקה, כי ליברטי הותקפה מפני שדמתה מאוד לאוניית אספקה מצרית, וכי כאשר נתבקשה להזדהות, ענתה "זהה עצמך תחילה".

נושא "ליברטי" ירד במהרה מהכותרות נוכח ידיעות מטרידות ומתמשכות מווייטנאם ודיווחים על מהומות גזעיות שפרצו בארצות הברית באותה עת. בתוך הממשל האמריקני התנהל ויכוח נוקב סביב השאלה מה צריכה ארצות הברית לחשוף לציבור על התקרית. פיל.ג'. גולדינג, עוזר שר ההגנה לענייני ציבור, הציע לפרסם את האמת כמות שהיא. משרד החוץ התנגד לחשיפה שכזו מתוך חשש להשפעה שלילית על יחסיה העתידיים של ארה"ב עם הערבים. טענה חזקה יותר נגד עמדת גולדינג השמיעה קהילת המודיעין. "ליברטי" ואחיותיה תוארו – למעשה הושוו – כ"אוניות עזר למחקר טכני כללי", והסוכנות לביטחון לאומי החשיבה אותן כבטוחות ובאורח כללי כמקובלות ברחבי העולם. הטיעון של NSA היה "בתור אוניות מחקר היתה לאוניות אלה גישה לנמלים רבים, שבהם לא יהיו רצויות אם יסומנו כאוספות מודיעין."³⁹ למרות ששר ההגנה מקנמרה צידד לכאורה בגישת גולדינג, שוכנע לבסוף לנקוט מה שהגדיר גולדינג מאוחר יותר כ"טיח".⁴⁰

ב-8 ביוני הוציא משרד ההגנה הודעה לעיתונות, שנוסחה בידי גולדינג עצמו, שאמר: "אוניית מחקר טכני של צי ארה"ב, יו.אס.אס. 'ליברטי' (AGTR-5), הותקפה בסביבות 9 בבוקר (זמן וושינגטון) היום בערך 15 מייל מצפון לחצי האי סיני במים בינלאומיים בים התיכון. 'ליברטי' יצאה את רוטה בספרד ב-2 ביוני והגיעה למקומה הבוקר, כדי להבטיח תקשורת בין נקודות של ממשלת ארה"ב במזרח התיכון ולסייע בהעברת מידע על פיניו בני משפחה אמריקניים ואזרחים אמריקנים אחרים מארצות המזרח התיכון."⁴¹ כשנשאל ב-1991 על הודעה זאת, השיב ד"ר הרולד סונדרס, אשר ביוני 1967 נמנה עם מחלקת המזרח התיכון במועצה לביטחון לאומי: "לכל פעולה חשאית צריך להיות סיפור כסוי, זה הסיפור שלנו."⁴² אבל סיפור הכיסוי על משימות "ליברטי" לא צלח ביותר. רבים עדיין מגדירים אותו "טיח".

בנוסף להודעה בלתי מדויקת ומטעה זאת לעיתונות, הוציא משרד ההגנה הודעה לעיתונות מס' 594-67 ב-28 ביוני 1967, שכותרתה "סיכום של התנהלות ועדת החקירה של צי ארה"ב" ובה נכלל תמלול ערוך של עדות מפקד "ליברטי" לפני הוועדה. סיכום זה אינו מדויק. הוא מציין "עובדות" ומסקנות שלא מופיעות בשום מקום ברישומי ועדת החקירה, וחסרות בו עובדות ומסקנות עיקריות ומשמעותיות, המציגות את ההודעה באור שונה

לגמרי. עדיין לא ידוע מי חיבר הודעה זאת. אם משווים אותה למימצאים ולמסקנות של ועדת

חור הטורפדו בדופן ימין. צולם בוולטה, מלטה (צילום צי ארה"ב)

המבנה העילי של "ליברטי" - עדות מובהקת לעוצמת התקיפה (צילום צי ארה"ב)

החקירה, מתברר מיד כי תוכנה הוא פרי דמיונו של המחבר יותר מאשר דיווח מדויק של מימצאי הועדה ומסקנותיה.

ההערכה שאוניות איסוף מודיעין מדגם "ליברטי" בטוחות ומקובלות בכל מקום בעולם התנפצה כעבור פחות משנה, כאשר ב-23 בינואר 1968, יו.א.ס.א. "פואבלו", אונית עזר למחקר סביבתי (AGER) דומה ל"ליברטי", נתפסה על ידי הצפון-קוריאנים ליד חופי קוריאה הצפונית, למרבה המבוכה הנוספת של ארצות הברית.⁴³ אין ספק, כי הפעלת אוניות כמו "ליברטי" ו"פואבלו" היתה בגדר סיכון מחושב. רק ל-NSA היו הנתונים החיוניים לקביעה האם המודיעין שנאסף על ידי אוניות אלה הצדיקה את מחיר אסונות "ליברטי" ו"פואבלו".

בבוקר יום שישי, 9 ביוני 1967, חברו "דייוויס"

(DD 937) ו"מאסי" (DD 778), שתי משחתות של הצי השישי, אל ליברטי. שתי המשחתות, יחד עם נושאות המטוסים של כוח משימה 60, נמצאו ליד כרתים, כ-500 מייל צפונית-מערבית למיקום "ליברטי" בשעת התקיפה. לאחר שייט כל הלילה במהירות 30 קשר, הגיעו המשחתות עם שחר ל"ליברטי", שעמדה דוממת במים.⁴⁴ טורפדו תוצרת גרמניה פוצץ בדופן "ליברטי" חור גדול דיו למעבר אוטובוס דרכו. ההערכה הראשונית היתה שממדי החור הם 9 X 6 מטרים, אבל כשהחור נמדד, נמצא שממדיו מעל 12 X 12. הטורפדו פגע באוניה בדופן ימין, מעט לפני הרוחבית. זאת היתה פגיעה ישירה במדור NSA - מדור "שושן" - שגרמה למות 25 אנשים בתוכו. כמה מאנשי צוות "ליברטי" טוענים בתקיפות, שהטורפדו הישראלי כוון במדויק למדור NSA כדי להוציאו מכלל פעולה. אבל הנחה זו של דיוק היורים עומדת בסתירה גמורה לעובדה, שארבעת הטורפדות הישראליים האחרים החטיאו לגמרי.⁴⁵

נזקי הדף וחורי קליעים ניכרו ברוב המשטחים העליונים של "ליברטי", והיא נטתה ימינה 9 עד 10 מעלות. אמצעי הקשר שלה היו מוגבלים מאוד. המשימה הראשונה, פינוי הנפגעים, בוצעה אותו יום על ידי מסוקים שהמריאו מנושאת המטוסים "אמריקה". רוב אנשי הצוות ששרדו היו מוכים הלם ואפסית כוחות. האנשים שלא נפגעו, וכמה פצועים קל, נותרו על האוניה וסייעו בפעולת החילוץ.

סרן פול אי. טובין, קצין המכונה של "דייוויס", עלה על סיפון "ליברטי" ופיקח על בקרת הנזקים ותיקוני מכונאות ב"ליברטי".⁴⁶ כשטובין עלה על הסיפון הוקצה לו תא מגורים. למרבה הצער, היה זה תאו של סרן סטיפן טות, בן כיתה לשעבר של טובין באקדמיה של הצי, שנהרג על הגשר בתקיפת האוויר.

לאחר שבע שעות בקרת נזקים ותיקונים בפיקוחו של טובין, קבעו אנשי מ"דייוויס" והצוות הנותר של "ליברטי", שפעלו יחדיו כצוות חילוץ, כי המיכלים והחללים שליד הקוטר לא נפגעו. לפי חישוביהם היו שוליים מספיקים של יציבות רוחבית לוודא "מומנט יישור" מתאים במקרה של מזג אוויר קשה. חלק מ-945,000 הליטרים של הסולר שנותרו הועבר מצד ימין לצד שמאל, והאוניה ישרה ויוצבה. מכונאי "דייוויס", יחד עם צוות המכונות של "ליברטי", החלו לטפל במנוע הקיטור ולבדוק אם תוכל "ליברטי" לנוע בכוחות עצמה. לאחר שדבר זה בוצע, פקד אדמירל מרטין על "דייוויס" ללוות את "ליברטי" למפרץ סודה בכרתים לתיקונים ארעיים. בהיותה בדרך, שונה היעד של "ליברטי" לנמל וולטה במלטה, שם היה זמין מבדוק יבש.

בתוך כך, בזמן ההפלגה, שיפצו החשמלאים את מערכת החשמל של האוניה. זה בוצע במהירות מדהימה, ובתוך שעות שוקמו

סירת המנוע של "דייוויס" שטה אל "ליברטי" (צילום צי ארה"ב)

התאורה והאווורור. גוררת הצי "פפגו" (ATF 160), הגיעה אל "ליברטי", אבל לא הצטרפה לגרור אותה שכן טובין הצליח לשקם את מערכת ההינע. רוב המערכות החיוניות של האוניה, כולל הג'ירו המרכזי ורשת הטלפון מופעל-דיבור ומשאבת שטיפה ואש ראשית, שוקמו בזמן השיט האיטי למלטה

משהחלה "ליברטי" להפליג למלטה, משך אפקט יניקה כמויות גדולות של שפוכת אל מחוץ לאוניה בעד החור של הטורפדו. היתה דאגה רבה שמא יצופו מסמכים סודיים החוצה - בעיקר מפתחות ההצפנה ומסמכים קריפטולוגיים אחרים. בכל הדרך למלטה ננקטו אמצעי זהירות למניעת איסוף מסמכים משובל "ליברטי" על ידי אוניה כלשהי, בעיקר על ידי אוניות מלחמה סובייטיות,⁴⁷ "פפגו" שיטה קרוב לירכתי "ליברטי" ואספה וסיננה כל מה שניתן שנשטף מבעד לחור. 150 מייל ממזרח למלטה התחזקה הרוח והורעו תנאי הים, וקולות מוזרים נשמעו מהאזור הפגוע של האוניה. טובין נזכר מאוחר יותר: "המחיצה בצד הקדמי של המדור המוצף גנחה בצורה ברורה כשלחצי ההתקמרות והתקערות עיוותו את מבנה האוניה. נמצא שהקולות המשונים היו רעש גלים מתנפצים והחבטה של שולחנות, כיסאות וציוד שטולטלו בכוח רב בתוך המדור."⁴⁸

האוניה הואטה כדי לאפשר תמיכה וחיזוק. מאמצים אדירים אלה צלחו. לבסוף, מקץ יום, נרגע מזג האוויר ו"ליברטי" נכנסה לוולטה. סרן טובין עוטר בכוכב הארד על פעילות ראויה לשבח בהבאת "ליברטי" בביטחה לנמל.

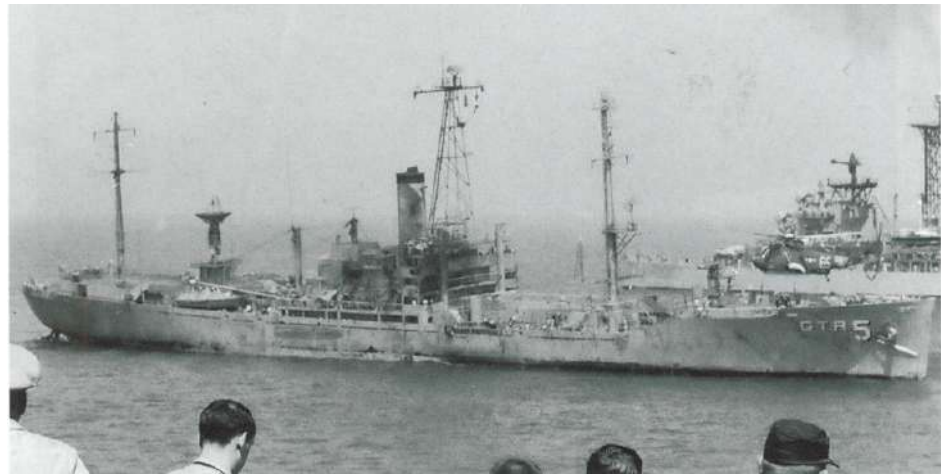
"ליברטי" יום לאחר התקיפה, נוטה בבירור לימין. מסוק SH-3 המרחף ליד החרטום מחלץ נפגעים להעברה ל"אמריקה". "דגל החג" הגדול, שממדיו כ-2 X 4 מטרים, גדול למעלה מפי-שתיים מהדגל שהיה תלוי בתחילת התקיפה מהאוויר. גם הדגל הגדול יותר נראה קטן בהשוואה לגודל האוניה (צילום צי ארה"ב)

"ליברטי" שטה באיטיות בכוח עצמה כ-14 שעות לאחר התקיפה (צילום צי ארה"ב)

"ליברטי" בהגיעה לוולטה, מלטה (צילום צי ארה"ב)

מלחי "אמריקה" משקיפים על האוניה המצולקת והנוטה על צידה. מסוק המפנה הרוגים ופצועים מסיפון "ליברטי" אל נושאת המטוסים נראה בבירור בשני הצילומים. ברקע: סיירת הטילים המונחים "ליטל רוק", אוניית הדגל של הצי השישי (צילומים: צי ארה"ב)

"ליברטי" בהגיעה לוולטה, מלטה (צילום צי ארה"ב)

- 1 הידיעה הועברה ל-NSA ב-0915 זמן וושינגטון (1515 זמן סיני).
- 2 כמנהגו, רשם היועץ לבטחון לאומי ו. ו.רוסטאו מזכר של שיחה, שבו רשם יום ה' 8 ביוני, 1967, 9:50 בבוקר. ראו גם מסר ממפקד הצי השישי 081250Z יוני 67.
- 3 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם ג'ורג' כריסטיאן ב-19 ביולי 1991. כריסטיאן נמצא באוסטין, טקסס.
- 4 בסופו של דבר נשלחו 4 מסרים בקו החם ב-8 ביוני 1967: ב-0948, מקוסיגין אל ג'ונסון על מצב הפסקת האש במזרח התיכון; ב-1100, מג'ונסון אל קוסיגין על המטוסים שבדרכם ל"ליברטי"; ב-1135, מג'ונסון אל קוסיגין על הפסקת האש; וב-1220, מקוסיגין אל ג'ונסון על "ליברטי". כל הזמנים לפי שעון וושינגטון.
- 5 מסר בקו החם מהנשיא ג'ונסון אל הו"ר קוסיגין ב-8 ביוני 1967. הסובייטים קיבלו אותו ב-1124 זמן וושינגטון.
- 6 מרווין ווטסון שירת כעוזר מיוחד לנשיא ג'ונסון מינואר 1965 עד אפריל 1968. בתקופה זאת שימש כמזכיר, כיועץ מדיני, וכראש מטה. באפריל 1968 מונה על ידי ג'ונסון לשר הדואר.
- 7 יומן יומי של הבית הלבן, 8 ביוני 1967
- 8 Phil G. Goulding, *Confirm or Deny: Informing the People on National Security* (New York: Harper & Row, 1970), 97.
- 9 כ-20 ספינות איסוף מודיעין סובייטיות מדגם "מירני" נבנו בין 1962 ו-1967 (Polmar, Norman. *Guide to the Soviet Navy*. 12th ed. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1986). תצלומים רבים של אוניות אלה אחרי 1967 מראים סימוני גוף CCB, שבקירילית הם SSV. מחבר ספר זה לא הצליח לאתר צילום מ-1967, אבל קציני צה"ל רבים אמרו לו שאוספות המודיעין הסובייטיות סומנו כך ב-1967.
- 10 יומן המלחמה של פלגת סט"רים 914: "1520 - זיהוי האוניה כאמריקאית, נוטה על צידה הימני".
- 11 ראיונות של מחבר ספר זה עם סא"ל מיכאל בלוך ב-14 באוגוסט 1989, 14 בינואר 1990, 16 ביוני 1990, 10 ביוני 1992, ו-6 ביוני 1993 – כולם בתל אביב.
- 12 מקסטל לבית הלבן ולאחרים, 081414Z.
- 13 ראיון של מחבר ספר זה עם דין ראסק ב-5 באפריל 1989 באתונה, ג'ורג'יה.
- 14 מסר "בזק" מראשי המטות המשולבים 081529Z יוני 1967. תוכן המסר מציין שלפני כתיבתו בוצעה שיחת טלפון טרנס-אטלנטית מסגן ראש המבצעים של הצי אל המשנה למפקד כוחות ארה"ב באירופה. יש להניח, שמטרת שיחה זאת היתה להעביר מטה בשרשרת הפיקוד את הידיעה כי אין עוד צורך בהפעלת כוח וכי יישלח מסר שמאשר זאת. סביר גם שסגן ראש המבצעים של הצי כבר ידע שמפקד הצי השישי כבר הוציא פקודות החזרה למטוסים.
- 15 מסר "בזק" ממפקד הצי השישי אל מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה 081439Z יוני 67.
- 16 סביר יותר, שזיכרון זה הוא מיום אחר ולא מ-8 ביוני 1967, שכן איש מטייסי הסקייריידר A-1 שרואיינו לא זוכר שטס מעל משחתת סובייטית ב-8 ביוני (יום שלא תוכננו בו טיסות), בעוד שהיו דיווחים אחרים שמטוסי A-1 ביצעו סוג זה של פעולות נגד המשחתות הסובייטיות בימים אחרים.
- 17 אין תיעוד כלשהו, שמציין כי הצי השישי או האוניות הסובייטיות עברו לעמדות קרב כשנתקבלה הידיעה על אודות "ליברטי". ידוע שהצי הגביר את רמת הכוננות שלו למצב 3 כשפרצה המלחמה ב-5 ביוני וכי ב-8 ביוני המצב כבר היה רגוע יותר. נושאת המטוסים "אמריקה" חזרה לבצע אימונים, לרבות תרגיל SLOP (התוכנית המבצעית הכוללת למלחמה גרעינית), שכלל אימון בשיגור נשק גרעיני – שהתנהל כאשר הגיע הידיעה הראשונה על תקיפת "ליברטי".
- 18 ראיון עם פרנסיס סניידר ב-6 באפריל 1995 בקיימברידג', מסצ'וסטס.
- 19 ראיון של מחבר ספר זה עם השגריר ריצ'רד ב. פרקר ב-8 בספטמבר 1997 בושינגטון הבירה.
- 20 102-103, Goulding, *Confirm or Deny*.
- 21 הודעה לעיתונות 67-550 של משרד ההגנה מ-6 ביוני 1967.
- 22 מברק נכנס 101415Z יוני 67 משגרירות ארה"ב במדריד אל שר החוץ, ושינגטון הבירה (אוסף מסמכי משרד החוץ של מחבר ספר זה, מס' 452, גם 458). המברק חתום "ווקר". באותו זמן שגריר ארה"ב בספרד היה אנג'ל'ר בידל דיוק. בהעדרו, סגן השגריר או ממלא מקומו היה חותם בדרך כלל על מסרים. לא אותר "ווקר" שחתם על מסר זה.
- 23 המועצה לביטחון לאומי קיימה ישיבה מיוחדת ב-1830 ב-9 ביוני 1967 בחדר הקבינט בבית הלבן. על גבי המזכר המודפס לצורכי תיעוד שורבט בכתב יד פרוטוקול של הפגישה. המסמך הוא מסמך מס' 100 של המועצה לביטחון לאומי מספריית לינדון ביינס ג'ונסון באוסטין, טקסס. קלארק קליפורד תועד כמי שאמר: "הדאגה שלי היא שאיננו קשוחים מספיק. לטפל כאילו הערבים או בריה"מ עשו זאת." דין ראסק מתועד כמי שאמר: "עשה מה שנורמלי".
- 24 ראיון של מחבר ספר זה עם יוג'ין ו. רוסטאו ב-29 באפריל 1992 בושינגטון הבירה.
- 25 ו.ו. רוסטאו (נפטר ב-13 בפברואר 2003) ויוג'ין ו. רוסטאו (נפטר ב-25 בנובמבר 2002) היו אחים.

- 26 ראיון של מחבר ספר זה עם דין ראסק ב-5 באפריל 1989 באתונה, ג'ורג'יה.
- 27 מברק "בזק" משגרירות ארה"ב בקהיר, 081545Z, אל שר החוץ, וושינגטון הבירה.
- 28 מסר "שמור" 081517Z ממפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה אל מפקד הצי השישי.
- 29 .124, Goulding, *Confirm or Deny*.
- 30 שם. ראו גם חלק של הודעה לעיתונות שאושרה על-ידי השר מקנמרה, שם, 130. הודעה זאת הוגדרה על ידי כתב "שיקגו טריביון" פרד פרר: "אחד מקטעי הפרוזה המסקרנים ביותר שיצאו אי-פעם ממשד העיתונות של משרד ההגנה".
- 31 James E. Akins, "The Israeli Attack on the USS *Liberty*, June 8, 1967, and the Thirty-two-Year Cover-up That Has Followed," *Washington Report on Middle East Affairs*, December 199, 28-34. איש צוות "ליברטי" פיליפ פ. טורני סיפר למחבר ספר זה סיפור דומה בשיחה טלפונית ב-3 בנובמבר 1997, וג'יימס במפורד חזר על הסיפור בספרו 228 (*Body of Secrets* (New York: Doubleday, 2001).
- 32 ראיון של מחבר ספר זה עם השגריר בדימוס מחמוד קאסם ב-18 באוקטובר 1994, במרכז הלאומי ללימודי המזרח התיכון, קהיר.
- 33 "Periscope," *Newsweek*, June 26, 1967, 12.
- 34 "Periscope," "Ahead of the News, Sinking the *Liberty*: Accident or Design?" *Newsweek*, June 19, 1967, 21.
- 35 ב-13 ביוני 1967, 5 ימים לאחר התקיפה, פורסם בעמוד הראשון של "אל-אהרם" בקהיר, במאמר שכותרו "תפקיד האוניה האמריקנית שישראל תקפה בטעות [הדגשת המחבר] ליד סיני היה ליירט מסרים מוצפנים מחדר המבצעים, לפענח אותם ולשדר אותם מיידית." במאמר נכתב: "הוכח שמישמת האוניה האמריקנית 'ליברטי', שהפליגה 15 מייל מעבר לחוף סיני, היתה ליירט את השדרים שנשלחו מחדר המבצעים של חזית סיני, לפענח אותם ולשדרם. האוניה היא 'אוניית הריגול' המודרנית ביותר של הצי השישי האמריקני, מצוידת במתקנים אלקטרוניים ויכולה להתקשר עם כל מקום בעולם באמצעות לוויינים.
- נכחות האוניה לא התגלתה עד לאחר שנפגעה בטעות [הדגשת המחבר] מסירות טורפדו ישראליות."
- 36 "Armed Forces: Finis," *Newsweek*, July 3, 1967, 24.
- 37 "Periscope," "Inside Story," *Newsweek*, August 28, 1967, 14.
- 38 "Periscope," "Ahead of the News," *Newsweek*, September 4, 1967, 11.
- 39 .Goulding, *Confirm or Deny*, p. 101.
- 40 שם, 137.
- 41 שם, 102.
- 42 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם ד"ר הרולד סונדרס ב-28 במרס 1991. ד"ר סונדרס נמצא בווינגטון.
- 43 ההסבר הפשוט ביותר של ההבדל בין שני סוגי אוספי המודיעין הוא שעל AGTR הוטלו משימות לאומיות, בעוד שמישמות AGER הוטלו על ידי הצי. להסבר מפורט יותר של ההבדלים בין "פואבלו" ו"ליברטי", ראו: Trevor Armbrister, *A Matter of Accountability* (New York: Coward McCann, 1970), chap. 10.
- 44 היו דיווחים, ש"ליברטי" נעה במהירות 2 עד 3 קשר, אבל אם נותרה ללא מים לקיטור, כפי שגם דווח, סביר יותר כי עמדה דומם במים.
- 45 במלחמת יום הכיפורים אחד משלושה מבני פנטום F-4 ישראלים עשה דרכו בניווט משוער (DR) מעל לעננים לקירבת דמשק בירת סוריה. שני מבני הפנטום האחרים שהוקצו לאותה מטרה נטשו את משימתם. המבנה שהתקש להמשיך צלל מבעד לעננים והטייסים מצאו את עצמם ליד מפקדת הצבא הסורי. הם הטילו את פצצותיהם, נסקו מבעד לעננים וחזרו לבסיסם. הפצצות פגעו בקומות העליונות של המפקדה. ללא ידיעת התוקפים, הסורים הביאו למפקדתם כמה שבויי מלחמה ישראלים שהוחזקו בזמן התקיפה במרתף הבניין. רבים בחיל האוויר הסורי טוענים מאז ועד היום, שהפצצות כוונו במיוחד לקומות העליונות על מנת שלא לפגוע בשבויים הישראליים שבמרתף. ראו: Merav Halpern and Aharon Lapidot, *G-Suit: Combat Reports from Israel's Air War* (London: Sphere Books, 1990), 106. לפידות, חליפת לחץ. משרד הביטחון - ההוצאה לאור). סיפור זה, כמו הסיפור על הטורפדו הישראלי שכוון במתכוון אל מדור NSA, מקורו באגדה על צה"ל החף מטעויות. מי שרוצים להאמין לסיפורים אלה לעולם לא ישתכנעו אחרת, ככל הנראה.
- 46 פול טובין התקדם לדרגת אדמירל משנה. הוא שירת כאוקיינוגרף של הצי לפני שפרש ב-1998.
- 47 בנקודה זאת לא ידע צי ארה"ב, שמפתחות הצפנה אלה ככל הנראה כבר נחשפו, מאחר שנמכרו לסובייטים על ידי משפחת ווקר – משפחה של אנשי צי שכללה את נגד בכיר ג'ון א. ווקר הבן, אחיו, רס"ן ארתור ג'. ווקר, ובנו, פקיד שלישי מייקל ווקר. נורמן פולמר ותומס ב. אלן הביעו דעתם, כי: "מקרה ווקר היה ככל הנראה פרשת הריגול הגדולה והמזיקה ביותר בתולדות

Norman Polmar and Thomas B. Allen, "*The Spy Book*" (New York: Random House, 1997), צי ארה'ב. ראו, 516, 585-88, 609.

Paul E. Tobin, "Comment and Discussion, The Violation of the *Liberty*," *United States Naval Institute Proceedings*, December 1978, 104-7 ⁴⁸

פרק 7 – אש ידידותית הורגת

ההיסטוריה הצבאית רוויה טעויות של יחידות צבא, שהרגו או פצעו בשגגה את אנשיהם-הם, או את בעלי בריתם, וכן גם גורמים ידידותיים או ניטרליים. הלקחים שיש ללמוד מאסון "ליברטי" רבים ומגוונים. אל"מ צ'רלס ר. שרדר, במחקרו המעולה *Amicide: The Problem of Friendly Fire in Modern War* ("רצח חבר: בעיית 'אש ידידותית' במלחמה מודרנית"), מתעד את העובדה המכאיבה, שלוחמה מודרנית כוללת בחובה גרימת אבידות מחמת "אש ידידותית".¹ שרדר המציא את המילה "amicicide" (רצח חבר); צי ארה"ב מכנה זאת "כחול על כחול". המונח המילונאי העברי הוא "אש כוחותינו"; הכינוי הרשמי בצה"ל הוא "ירי דו-צדדי (דו"ץ)".

לדברי שרדר, שיעור נפגעי אש ידידותית בכל הצבאות בני-ימינו הוא כ-2%, נתון שלא השתנה רבות בתקופה המודרנית. ייתכן, כי במלחמת העולם הראשונה היה שיעור זה בצבא צרפת גבוה יותר. במלחמת המפרץ, גבתה אש ידידותית מחיר נורא - מספר החיילים הבריטיים שנהרגו בידי כוחות ארצות הברית היה זהה כמעט למספר אלה ההרוגים בידי העיראקים. בכל אחד מהמקרים נבע האסון מטעות בזיהוי.

הצגת דגל כאמצעי זיהוי או הגנה נגד התקפת אוויר אינה יעילה בפועל. "ליברטי" הניפה על המעלן הראשי דגל ארה"ב שממדיו 8 X 5 רגל (2.44 X 1.52 מטרים). הדגל הושמד ביעף הצליפה הראשון של המטוסים הישראליים והוחלף לפני התקפת הטרפדות בדגל "חג" על המעלן השמאלי – אבל הטרפדות הישראליות התקרבו לאוניה מצד דופן ימין שלה.² ג'יימס אנס מספר בספרו *Assault on the "Liberty"* ("הסתערות על 'ליברטי'"), כי בבוקר יום התקיפה הוא הדגיש באוזני אתת האוניה את חשיבות הנפת הדגל החדש האחרון שנותר באוניה, מפני ש"ליברטי" פעלה באזור מסוכן.³ מאז התקרית נדונה רבות השאלה האם הדגל היה פרוש או תלוי ברפיון בזמן התקיפה מהאוויר. רבים מאנשי צוות "ליברטי" טוענים, שהדגל היה פרוש, וכי ברור שהמטוסים התוקפים יכלו לראותו ולזהותו. אבל מרווין נוביקי (ראו הערה 36, פרק 10) ציין:

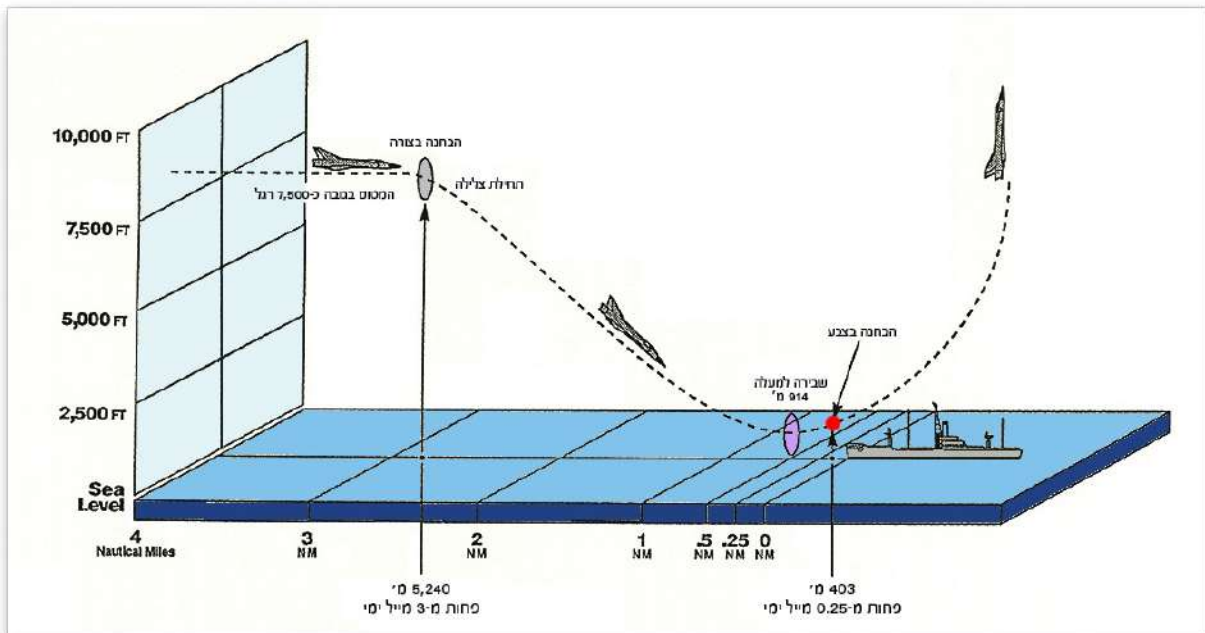
בשחזור התקיפה, צוות "ליברטי" מדגיש את הנפת הדגל האמריקני כאילו יכול איכשהו להגן עליהם בנתיב הסכנה (ראו בספר של אנס ע' 152). הצוות לא העריך דיו את הקושי לזהות אוניה ממטוס רק לפי דגל, או אפילו לפי מספר חרטום - GTR-5 שהוצג על "ליברטי". על סמך ניסיוני בטיסות סיור "נמוכות ואיטיות" רבות מעל אוניות בים התיכון ובאוקיינוס האטלנטי בטיסת VQ-2, כמעט בלתי אפשרי לזהות את המטרה, אלא אם כן המבנה נמצא כמעט מעל האוניה. משקפות רבות-עוצמה לא יעילות ביותר במטוס מקפץ בגובה נמוך. אפילו תצלומים לא מאפשרים זיהוי. ראו, למשל, את תמונת האוניה בעמוד 146 של ספרו של אנס. התמונה החדה ממבט-על לא מלמדת בבירור על זהות האוניה האמריקנית. כיצד, אם כן, יכלו הכוחות התוקפים הישראליים להסיק כי זאת אוניה ידידותית?⁴

לצורך תחושה טובה יותר של ממדי דגל "ליברטי", ראוי להשוותו ל"נס עטור הכוכבים... המתנופף בעוז" כמילות ההמנון האמריקני, ב-12 בספטמבר 1814, במהלך מלחמת 1812 בין בריטניה וארצות הברית. ממדי דגל זה, שהונף על ידי מייג'ור ג'ורג' אמיסטד מעל מצודת מקהנרי במרילנד, 9 X 13 מטרים. רוחב כל פס היה כ-60 ס"מ. שטח דגל "ליברטי" היה קרוב ל-4 מ"ר, ואילו שטח הנס שהונף מעל מצודת מקהנרי היה 117 מ"ר - למעלה מפי 31 מזה של דגל "ליברטי", שדמה לדגלים המונפים על בתים פרטיים בחגים לאומיים יותר מאשר לדגלי הענק המתנוססים תדיר מעל מגרשי סוכנויות רכב אמריקניות. סימון הגוף "GTR-5" נצבע משני צדי חרטום "ליברטי" באותיות ומספרים לבנים עם הצללה בשחור. גובה הסיפורה 5 היה כ-3 מטר, והאותיות - חצי מזה. אנשי צוות רבים אומרים כי די בפרטים אלה לזיהוי האוניה על ידי הטייסים בהתקרבת אליה. בנוסף,

אנשי צוות רבים טוענים, כי תצורת האוניה, על מערכי האנטנות השונים שלה, היתה ייחודית בעליל, ומכאן שהמטוסים התוקפים וגם הטרפדות היו צריכים לזהותה.

רבים דבקים בעמדות אלה זה למעלה מ-30 שנה עד שאין סיכוי רב כי ישקלו אותן מחדש. הטיעון המרכזי, המכונה לרוב "הטיעון ש'ליברטי' סומנה ברורות", הוא כי 8 ביוני 1967, היה יום בהיר, וכי אין חולק על העובדה ש"ליברטי" נמצאה במים בינלאומיים. - גם זאת עובדה שאין חולק עליה אבל אינה משמעותית ממש, שכן היתה בטווח ראייה מהמלחמה; וכי סומנה ברורות בכך שהניפה על המעלן המרכזי דגל ארה"ב שממדיו 5 X 8 רגל פרוש במלואו בשעת ההתקפה. הדגל נראה לעיני צוות "ליברטי", ולפיכך נטען, כי המטוסים הישראליים היו צריכים לראותו ולזהותו.

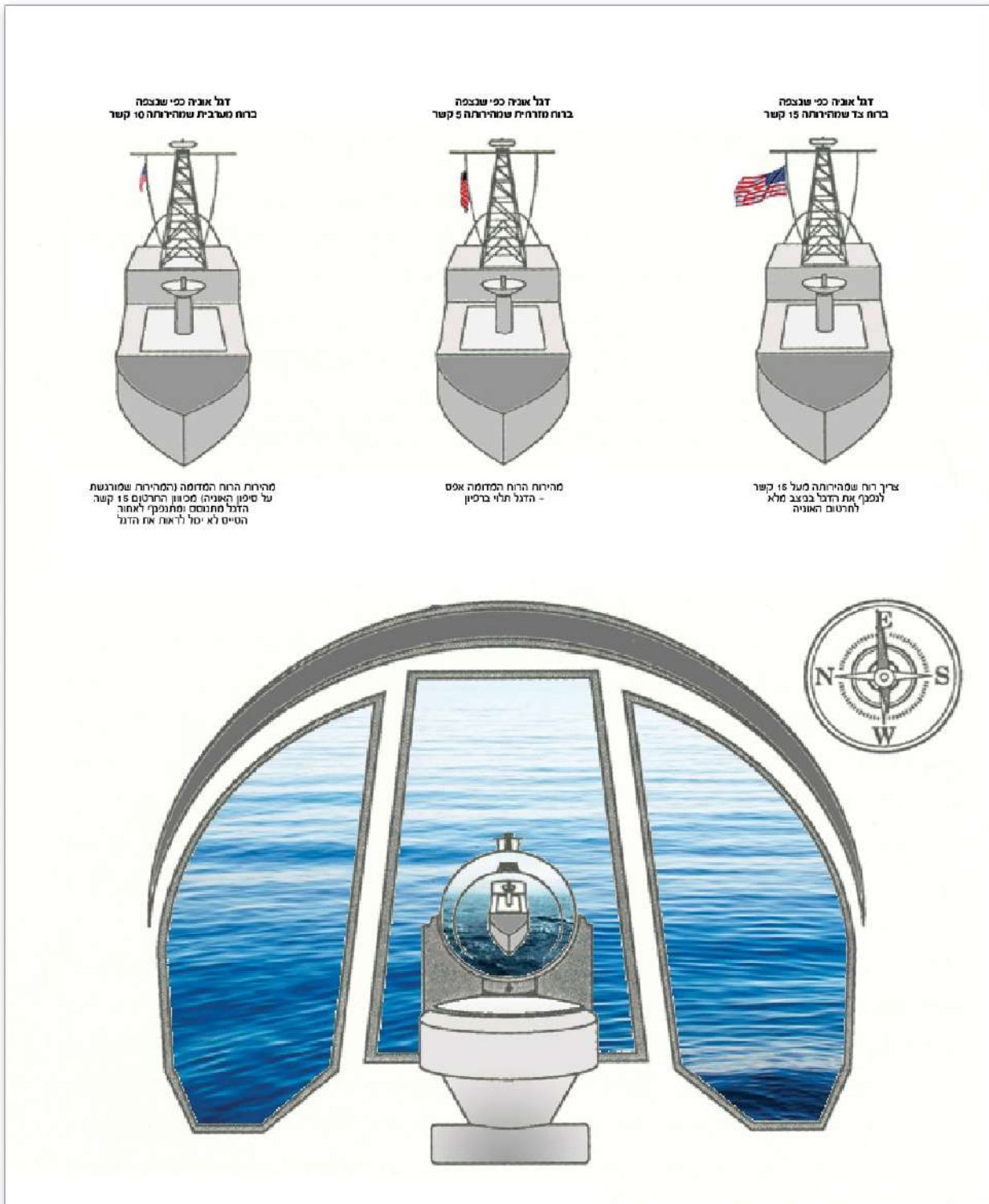
השאלה הראשונה שיש לשאול היא: מאיזה מרחק יכול טייס תוקף לראות דגל? על פי חישובים מתמטיים של חדות ראייה, בתנאי תאורה טובים ניתן לזהות ממרחק 403 מטר פסי לבן-אדום של דגל ארה"ב בגודל 5 X 8 רגל הפרוש בניצב למטוסים המתקרבים.⁵ מטוס, במהירות של 500 קשר, עובר 257 מטר בשנייה. לטייס יש כ-2 שניות להבחין בדגל ולזהותו. ביעף צליפה במהירות זו, יסיים מטוס תוקף את ירי תותחיו תוך 2 עד 3 שניות ויתרומם אל מעל למטרה לפני שיגיע לטווח של כ-760 מטר - מרחק רב מכדי לראות או לזהות את דגל "ליברטי".

פרופיל תקיפה של מיראז' 3C: המטוס טס מול אוניה מציגה דגל 8x5 רגל (2.44x1.52 מטרים) - הטייס יכל לזהות צורה שממדיה 8x5 רגל ממרחק כ-3 מייל, אבל לא להבחין בצבעים או בפסים מעבר למרחק של כרבע מייל

אבל נניח שהיה אפשר לראות את הדגל ממרחק של יותר מ-403 מטר. מה, אם כן, יכול טייס לראות בזמן מעוף ישר לכיוון אוניה? אם הדגל היה פרוש והתנפנף ברוח כרגיל - כלומר, פרוש במקביל לאורך האוניה, היה טייס התוקף מן החרטום רואה רק את שולי הדגל, מצב שיקשה בעליל על זיהוי. מסקנתו של מחבר ספר זה היא שבתנאי הרוח ששררו בשעת התקיפה, דגל "ליברטי" לא התנופף אלא היה תלוי ברפיון על המעלן ולא סייע בזיהוי. כמה מאנשי צוות "ליברטי" זוכרים, שהסתכלו על הדגל וראוהו מתנופף במלואו או בחלקו. נספח H בספרו של אנס, "גיליון תצפית מזג אוויר של האוניה" ל-8 ביוני 1967, מציג תצפיות רוח עד ל-1100Z (1300 זמן מקומי), כשעה לפי התקיפה מן האוויר. המסמך מראה רוחות קלות וים שקט. אפשר לחלוק על חישובי אנס, אבל אין בכך צורך, כי הדוח מסתיים שעה לפני ההתקפה ומשום כך אינו תורם דבר מלבד ציון תנאי מזג האוויר בבוקר. ועדת החקירה של הצי ביוני 1967 קבעה, ש"ייתכן שהתנאים הנוחים והמהירות האיטית של האוניה הקשו על זיהוי הדגל האמריקני". במסר נפרד, עידן אדמירל מקקין את שר הצי ב-14 ביוני: "התקבל מ'ליברטי'... מצב [ים] שטוח ורגוע ומהירות איטית (5 קשר) של 'ליברטי' לפני הצהריים, כאשר נצפתה בראשונה, ייתכן שייצרה רוח יחסית לא מספיקה כדי ש'דגל השיט' יראה על ידי טייסים."⁶

מוביל מבנה "רויאל", המבנה השני שתקף את "ליברטי", דיווח לבקרה - כמסתבר מההקלטה ב-1412 - שלא היה כל דגל (למעשה, שהם לא ראו דגל) על האוניה. פרט זה צוין שוב בדוח תחקיר הטיסה של מוביל מבנה "כורסה", שנמסר ב-1500 ב-8 ביוני: "ראיתי בוודאות שזו אינה אוניה שלנו, כי לא היו לה הסימנים לזיהוי הקבועים... חיפשנו דגל ולא מצאנו."

מבט טייס על אוניה. מה רואה טייס שטס היישר אל חרטום אוניה?
האוניה נעה מערבה במהירות 5 קשר. המטוס טס מזרחה במהירות כ-500 קשר

הראיה הטובה ביותר למצב הדגל ב-1400 היא סרט מצלמת הירי של מוביל מבנה "כורסה". כאשר הוא ביצע את יעפי התקיפה שלו, מצלמת הירי הקליטה את תנאי הים והרוח. בחינה של הסרטים, אשר כמה פריימים שלהם מוצגים, מלמדת כי עמוד העשן הענק של הדליקה על "ליברטי" היתמר באזור המעלן הראשי, שעליו הונף הדגל, ישר למעלה. אם העשן עלה ישר למעלה, אזי הדגל השתפל ישר למטה, כפי שהסיקה ועדת החקירה של צי ארה"ב.

סרט מצלמת ירי של המיראז' הראשון במשך תקיפת "ליברטי" ב-1400 בערך ב-8 ביוני 1967. שימו לב כי העשן מיתמר ישר למעלה; הדגל היה תלוי ברפיון ישר למטה במשך התקיפה מן האוויר (צילומי מוביל מבנה "כורסה")

סרט מצלמת הירי לא היה זמין לבדיקת ועדת החקירה, אבל במהלך התקיפות בוצעו צילומים על "ליברטי" עצמה. תמונות אלה היו זמינות לוועדה ונכללו בתיעוד הרשמי. התמונות מראות את המטוסים התוקפים וגם את הטרפדות התוקפות.⁷ צילומים אלה, כשלעצמם, קובעים מה שמראה סרט מצלמת הירי: עשן מתמר אנכית למעלה מהאוניה, כלומר שכמעט לא היתה רוח יחסית.⁸

אם נניח, לצורך הדיון, שתנאי האור והרוח היו נוחים, והטייסים קרבו מספיק כדי לראות את הדגל לשנייה או שתיים; האם די היה בכך לזיהוי? אמריקנים מכירים את דגל ארה"ב, המורכב מפסים אופקיים אדומים ולבנים, עם קנטון כחול זרוע כוכבים. גם לדגל ליבריה יש פסים אופקיים אדומים ולבנים וקנטון כחול (כמו גם לדגל מלזיה). אין ספק, בכל רגע נתון במחצית האחרונה של המאה ה-20, הפליגו על פני הימים אוניות רבות יותר שהניפו דגלי ליבריה מאשר אוניות שהניפו דגלי ארה"ב, וזאת בשל הנוהג הנפוץ לרשום אוניות בליבריה. אף אונית מלחמה אמריקנית לא ביקרה בישראל מאז נובמבר 1963. טייסי חיל האוויר לא ראו לעתים קרובות את דגל ארה"ב מתנוסס על אוניית מלחמה בקרבת החוף, אם כי קרוב לוודאי שמרבית הישראלים מזהים דגל אמריקני בקלות. עם זאת, בין 1948 ו-1967, עגנו בנמלי ישראל הרבה יותר אוניות נושאות דגל ליבריה מאשר נושאות דגל ארה"ב.

זאת ועוד, דיני המלחמה של הוועד הבינלאומי של הצלב האדום מציינים, כי דגל אינו אמצעי אמין לזיהוי הלאום של אוניית מלחמה,⁹ שכן דיני הלוחמה הימית מתירים לאוניות מלחמה להניף דגל זר כ"הונאה מלחמתית".¹⁰

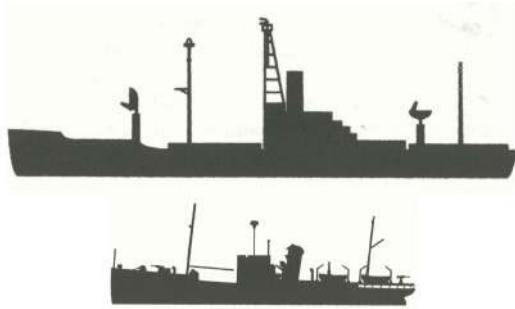
באחד הקרבות הימיים המפורסמים ביותר בתולדות הצי האמריקני, שהתנהל ב-23 בספטמבר 1779, השיט קפטן ג'ון פול ג'ונס את הפריגטה שלו, "בונהום רישאר", שהניפה דגל בריטי, לצד האוניה הבריטית "סרפוס". "[הקברניט הבריטי] פירסון קרא: 'איזו אוניה זו?' פול ג'ונס, שרצה להיכנס לפעולה בטווח קצר, הניף את דגל בריטניה... [סרפוס] קראה שוב, 'ענה מייד, או שאצטרך לירות בך.' ג'ונס הוריד את הדגל הבריטי שלו, הורה להניף נס אמריקני גדול עם פסים לבנים, אדומים וכחולים, ונתן את ההוראה לירות את מטח הצד הימני שלו."¹¹

במלחמת העולם השנייה הניף קפיטן הנס לנגדורף, מפקד אונית המערכה זוטא הגרמנית "גרף שפיי", דגל צרפת כשהתקרב למטרות שלו לפני תקיפתו.

עכשיו נקט לנגדורף טכניקה חדשה. הוא שט היישר אל קורבנותיו, מסיק נכון כי במבט חרטום לא יזהו אותו כגרמני וקרוב לוודאי יחשבו אותו לצרפתי. לפעמים הוא הניף את דגל צרפת, והחליף אותו ברגע האחרון בדגל צלב הקרס.¹² צוות "גרף שפיי" רץ לעמדות קרב, מצפה לריגוש הראשון זה למעלה משלושה שבועות. שוב הונף דגל שלושת הצבעים הצרפתי, ותותחי ה-5.9 אינץ' נטענו.¹³

מובן, אם כן, כי בחוגים צבאיים מקצועיים זיהוי אונית מלחמה באמצעות דגלה לא נחשב מעשי או מוחלט.

גודל אוניה על פני המים לא עוזר רבות לזיהויה ממושב המטוס. במאי 1941 רדפו הבריטים אחר אונית המערכה הגרמנית "ביסמרק". הסיירת הבריטית אה"ם "שפילד" נמצאה כמה מיילים מאחורי "ביסמרק". נושאת המטוסים הבריטית אה"ם "ארק רויאל" הזניקה את מפציצי הטורפדו שלה מדגם סורדפיש. הם צללו דרך העננים ושיגרו את הטורפדות שלהם נגד "שפילד", אוניה שהדחי שלה קצת מתחת לחמישית מזה של "ביסמרק".¹⁴ למזלה של "שפילד", מרעומי הטורפדות היו פגומים, והם התפוצצו עם נחיתתם במים. טייסי הצי המלכותי לא התחשבו בכך שאורך "ביסמרק" היה כ-240 מטר, עם דחי של כ-42,000 טון, בעוד שאורך "שפילד" היה 180 מטר (פחות מ-73 אחוזים מזה של "ביסמרק") עם דחי של 9,000 טון בלבד - כחמישית משל "ביסמרק".¹⁵ אורכה של "אל-קוציר" היה 84 מטר לעומת 140 מטר של "ליברטי" (כ-60 אחוז) והדחי שלה 2,641 טון, פחות מרבע מדחי של 10,680 טון של "ליברטי".¹⁶ מהאוויר, ללא נקודת התייחסות, קשה מאוד לאמוד גובה או מרחק, או אורך ודחי של אוניה.

צלליות "ליברטי" ו"אל קוציר" בקנה מידה זהה

צופה לא יכול להיות בטוח אם אוניה קטנה וקרובה אליו, או גדולה ורחוקה יותר. מעניין, בכל זאת, להשוות את צלליות "ליברטי" ו"אל קוציר" - לכל אחת היה תורן מלפנים ותורן מאחור, מבנה עילי במרכז וארובה אחת. דוח CIA הסיק, שטייס נלהב היה יכול לטעות על נקלה בזיהוי בין השתיים. מעניין עוד יותר להשוות את צלליות "ביסמרק" ו"שפילד". ל"ביסמרק" היו שני תרנים של מוט יחיד, בעוד של"שפילד" היו שני תרני תלת-רגל. ל"ביסמרק" היתה ארובה אחת בהשוואה לשתיים ב"שפילד".

הטייסים הישראלים וצוותי הטרפדות מעולם לא ראו קודם לכן את "ליברטי" או את "אל קוציר", בעוד שטייסי "ארק רויאל" תודרכו ביסודיות על מטרם, "ביסמרק", ושטו בלוויית "שפילד" זה שבועות.

הטייסים של צי ארה"ב אומנו לדווח על תנועת אוניות לפי תצורת החרטום, מספר התרנים, מספר הארובות ומיקומן, ומיקום ותיאור המבנה העילי. לעתים רחוקות ציפו מהם לזהות אוניה לפי שם או אפילו לפי סוג. קצין של חיל האוויר הישראלי אמר למחבר ספר זה, כי לחיל הים היו "שני סוגים של ספינות - דבורים גדולים ודבורים קטנים". למעשה, היו לחיל הים 6 סוגים של ספינות טילים גדולות מדגם סער ושני סוגים של סירות סיור קטנות מדגם דבור. טייס רגיל בחיל האוויר לא אומן היטב בזיהוי אוניות בים.

ב-4 ביוני 1967, טס מפקד כוח החירום של האו"ם, גנרל אינדאר ג'יט ריקיה מצבא הודו, במטוסו האישי מקהיר לאל עריש. ריקיה זוכר, כי כשחלף על פני פורט סעיד,

מפקד המטוס, שנראה נרגש ביותר, בא אלי, הורה על כמה אוניות בים, ואמר "צי שישי! הם רק כמה מייל מעבר לפורט סעיד." הוא התכוון לצי השישי של ארה"ב המוצב באזור הים התיכון.

ערכנו כמה הקפות, תוך איבוד גובה אט-אט. כל שראיתי מבעד למשקפת היה כמה מיכליות, בעוד שמפקד המטוס התעקש שראה נושאת מטוסים. לקחו אותי לקוקפיט לתצפית טובה יותר, שם היה טייס המשנה נרגש ביותר.... צעק "צי שישי! צי שישי!.... אבל כל שראית היו מיכליות נפט שטות בכיוון הקצה הצפוני של תעלת סואץ.... נדהמתי מחוסר

יכולת צוות האוויר של המטוס - קרוב לודאי, שכולם שרתו בזמן זה או אחר בחיל האוויר המצרי - להבדיל בין נושאת מטוסים בת קרוב ל-50,000 טון ובין מכליות, שאף אחת מהן לא היתה מעבר ל-10,000 טון.¹⁷

ההשוואה של גנרל ריקיה בין מכליות בנות 10,000 טון לנושאות מטוסים של "50,000 טון" דומה ליחס בין "ביסמרק" ו"שפילד". דחי "ביסמרק" היה מעל פי 5 מזה של "שפילד". דחי נושאות המטוסים "אמריקה", בת 61,174 טון, ו"סרטוגה", 59,098 טון, היה גדול פי 6 מדחי המכליות בנות 10,000 טון. המכליות נצפו ממטוס שהיה לו פנאי לבצע "כמה הקפות, תוך איבוד גובה אט-אט" ללא לחצי מלחמה.

יש אומרים, כי בתנאי מתח ולחץ במלחמה, אתה מוצא מה שאתה רוצה למצוא. רצונך למצוא מסתנני אויב? תמצא אותם; רצונך למצוא צוללת אויב? תמצא אותה; רצונך למצוא אוניית אויב? תמצא גם אותה. במלחמת האזרחים האמריקנית, ב-2 במאי 1869, רצו חיילי הדרום למצוא מסתננים "ניקים". הם מצאו אותם וכתוצאה מכך, איבד צבא הדרום את אחד הגנרלים המוכשרים והמפורסמים ביותר שלו - "סטנוול [קיר אבן]" ג'קסון, שמת לאחר שחייליו-שלו חשבו שהוא אויב ופצעו אותו אנושות כשחזר מסויר. באירוע דומה במלחמת העצמאות הישראלית, ירה זקיף ישראלי, שציפה לראות מסתנן ערבי, באלוף מיקי מרכוס והרגו. הוא הניח בטעות, שהמתנדב האמריקני הוא מסתנן אויב. (מרכוס, בוגר האקדמיה הצבאית בווסט פוינט, הצטרף ב-1948 להגנה ופיקד על הכוחות הישראליים שנלחמו על ירושלים).

על פי ג'פרי ריגן בספרו *Blue on Blue: A History of Friendly Fire* (כחול על כחול: תולדות אש ידידותית), "הדוגמה הבולטת ביותר של 'רצח חבר' בהיסטוריה הימית התרחשה ב-1905 במלחמת רוסיה-יפן, כשהאדמירל הרוסי זינובי רוז'סטבנסקי זיהה קבוצת מכמורתנים בריטיים בני 100 טון, שדגו ליד שרטון דוגר בים הצפוני, כצי של סירות טורפדו יפניות ותקף אותם.¹⁸ רק הירי הלא מדויק של תותחני הצי הרוסי צמצם את ממדי הטרגדיה.

ב-15 באוקטובר 1918 חיפשה "סימריק", אונית-Q [אונית סוחר חמושה, מוסווית כבלתי-חמושה] בריטית, אחר צוללת גרמנית, אך במקום זאת, הטביעה את הצוללת הבריטית J-6. "סימריק" הבחינה בדגל רפוי מונף על מוט הדגל של הצוללת, אבל לא התייחסה אליו. התברר כי הם כבר הוטעו על ידי דגלים מזויפים בעבר. ריגן מוסיף ומספר ב"כחול על כחול", כי במלחמת העולם הראשונה זיהו צוללות בריטיות 3 פעמים אוניות בריטיות כגרמניות וניסו לטרפד אותן,¹⁹ ו"לעומת זאת, 3 סיירות בריטיות ניסו לנגח צוללות בריטיות, כאשר חשבו שהן צוללות גרמניות."²⁰

זיהוי שגוי של אוניה בידי טייסים אינו תופעה חדשה. ב-22 בפברואר 1940 הטביע מפציץ גרמני יחיד 2 משחתות גרמניות. 578 איש נספו.²¹ "לברכט מסה" נפגעה מ-2 פצצות, נשברה לשניים, וטבעה. ב-1974 הטביעו מטוסי פנטום F-4 טורקיים משחתת שלהם ליד קפריסין - היתה זו המשחתת האמריקנית לשעבר "פלטשר" (DD 445).

במבצע סיני ב-1956, כאשר מבנה של 4 מטוסי מיסטר ישראליים, בפיקוד דני שפירא,²² סיים יעפי הפצצה, הבחינו הטייסים במשחתת מצרית מדגם Z במפרץ אילת.²³ הם תקפו מיד את האוניה וגרמו לה נזק קל. עד מהרה התברר, כי המשחתת המצרית כביכול היתה המשחתת הבריטית "קריין" שנעה מעבר לנקודה שבה הודיע הצי המלכותי לישראל כי היא תפעל.²⁴ קרב הטנקים הגדול ביותר במבצע סיני התרחש באבו-עגילה, שם פלוגת טנקים מגדוד 82 של חטיבה 7 פתחה באש על פלוגת טנקים של חטיבה 37 והסבה לה אבידות כבדות.²⁵

ארצות הברית וישראל התנסו כל אחת ב"רצח חבר" בכל אחת ממלחמותיהן.

המיתוס של "צה"ל הבלתי מנוצח" והחף מכשלים נופץ על ידי מחקר שהראה כי צה"ל הוא כוח לחימה מעולה אבל לא בלתי מנוצח ולא חף מכשלים. הישראליים אכן טועים. ב-5 ביוני 1967 הפציץ חיל האוויר טור של טנקי שרמן בקרב על ירושלים. ב-8 ביוני, הפציץ חיל האוויר וצלף בכוחות ישראלים רק שעות ספורות לפני ההתקפה על "ליברטי". כמה ימים לפני כן, הרגו כוחות ישראלים בסיני, בטעות, כמה חיילי או"ם הודים וברזילאים.

אדמירל ג'ון ס. מקקייין הבן, המפקד העליון של כוחות צי ארה"ב באירופה, אישר את דוח ועדת החקירה של הצי בראשות אדמירל קיד בתוספת הערה: "ההתקפה [על 'ליברטי'] היתה למעשה משגה" (ראו פרק 12). הוא ידע מניסיונו האישי, כי דגל מונף מעל ספינת שטח מאפשר זיהוי מוגבל מאוד, ומכאן הגנה חלשה בפני תקיפה ידידותית מהאוויר. במלחמת העולם השנייה פיקד מקקייין על הצוללת "גאנל" (SS 253), כאשר ביצעה משימה סודית לכונן את צי הפלישה האמריקני לעבר חופי מרוקו. כשהושלמה משימתו, קיבל מקקייין פקודה להפליג מאתר הפלישה מעל פני הים תוך הנפת דגל אמריקני מואר בזרקור. הוא נהג כפי שהצטווה - והותקף וניצלף על ידי מטוס וורהוק P-40.²⁶

דוגמה נוספת, עכשווית ומכאיבה יותר, ממחישה את הקושי שבזיהוי ברור של האויב בתנאי לחץ. ב-14 באפריל 1995, בצפון עיראק, ביום בהיר, לאור היום ובתנאי ראות בלתי מוגבלת, הפילו מטוסי F-15 של חיל האוויר האמריקני 2 מסוקי בלקהוק אמריקניים, כל אחד מהם צבוע באורח בולט בשישה דגלים אמריקניים. שום לחימה של ממש לא התנהלה בזירה באותה עת. אדרנלין לא זרם. למסוקים לא היתה כמעט יכולת התקפית, והם לא היוו איום על כוחות הקואליציה באזור. יתר על כן, המטוסים היו מצוידים במכשיר זע"ת (זהו עמית-טורף - IFF) ונמצאו תחת בקרת מטוס אתראה ובקרה אווירית (AWACS) עם מכ"מ וציוד מעקב אלקטרוני מן המתקדמים ביותר.

- ב-10 ביוני 1982, במלחמת לבנון הראשונה, התרחש אירוע אש כוחותינו החמור ביותר בתולדות צה"ל. מטוסי פנטום של חיל האוויר תקפו שיירה שהורכבה מגדוד 572 של חטיבת שריון 943 ומגדוד נח"ל 931, שחשבה לכוח סורי. בתקיפה זו נהרגו 24 חיילים; 108 נפצעו.
- ב-1991, במלחמת המפרץ, השתוו האבדות הבריטיות מאש כוחות אמריקניים לאבדותיהם מאש עיראקית.
- ב-2002 באפגניסטן, הטיל חיל האוויר האמריקני פצצה מונחית-לייזר של 230 ק"ג שהרגה 4 קנדים ופצעה 8 מהם.
- מאוחר יותר באפגניסטן, נהרג כוכב ליגת הכדורגל הלאומית NFL פט טילמן בידי אנשי יחידתו הצבאית.
- ביום הראשון של מלחמת עיראק, הפילו כוחות ארצות הברית ביריות מטוס בריטי, וכעבור שבוע הפילו מטוס של צי ארה"ב.
- ב-7 במאי 1999 הפציצו מטוסים אמריקנים בטעות את השגרירות הסינית בבלגרד בירת יוגוסלביה; עד היום הזה מסרבים הסינים לקבל את ההסבר כי ההפצצה בוצעה בשוגג.

במבצעים צבאיים, חובה להקדיש תשומת לב לפרטים. הזנחות פרט קטן ביותר, או חוסר תשומת לב, עלולים לגרום שיבושים, חוסר יעילות, כישלון ואפילו אסון. בפרשת "ליברטי" נעשו הרבה שגיאות קטנות בשני הצדדים. כל אחת מהן, אילו לא קרתה, יכלה לנתק את שרשרת האירועים שהוליכו לטרגדיה. מן התבונה לעדכן כוחות ידידותיים בתנועות של יחידות ופרישתם.

ראוי לזכור, כי נציג ארצות הברית הצהיר במועצת הביטחון של האו"ם, כי שום אונייה אמריקנית לא נמצאה בטווח 100 מייל מאזור הלחימה. הצהרה זאת לא הוסיפה דבר לביטחונה של "ליברטי". ב-1943 הוטבעה אוניית מטען אמריקנית על ידי טרפדת אמריקנית, שמפקדה הסתמך על הודעות, כי אין ספינות ידידותיות באזור.²⁷ בפלישת בעלות הברית לסיציליה ביולי 1943, כוח אמפיבי של ארה"ב, שהופצץ בלילה בידי מטוסים גרמניים, פתח באש על מטוסים אמריקניים נושאי צנחנים שטסו מעליו, והפיל 23 מהם. 60 אנשי צוות אוויר וכ-40 צנחנים נהרגו. אל"ם תומס קרופ, הנספח הימי בשגרירות ארה"ב בתל אביב בשנים 1989-1990, נשאל לדעתו האם ההתקפה על "ליברטי" בוצעה בטעות.²⁸ הוא השיב: "הפעם היחידה בקריירה הימית שלי, שבה נפצעתי, היתה ב-16 באפריל 1972 כששירתי על סיפון המשחתת "וורדן" (DLG 18) ליד וייטנאם. וורדן הותקפה על ידי מטוסי פנטום F-4 של חיל האוויר האמריקני."²⁹

תקרית "ליברטי" היא דוגמה קלאסית לתוצאות הנוראות שעלולות להתחולל כאשר כוחות ידידותיים לא מצליחים לוודא כי חברים מיועדים בתנועותיהם. באורח טיפוס, אנשי מודיעין חרדים לביטחון משימותיהם.

הכלל הוא שביטחון מבוסס על "צורך לדעת". הוכח, כי הסוכנות לביטחון לאומי לא יידעה את שגרירות ארה"ב בתל אביב, שלא לדבר על יידוע גורם ישראלי כלשהו, על הפעולות המתוכננות של "ליברטי" בקרבת אזור הלחימה. להפך, כפי שצוין לעיל, ממשלת ארה"ב הודיעה רשמית כי אין באזור אוניות אמריקניות. אילו עדכן NSA את צה"ל על מסע "ליברטי" לאורך חופי סיני, קרוב לוודאי שתקרית "ליברטי" לא היתה מתרחשת.

סא"ל (מיל") דני גרוסמן מחיל האוויר שלח למחבר ספר זה את המסר הבא בדואר אלקטרוני:

ידוע לי היטב, ממגעי עם משפחות שכולות של חיילים שנהרגו בקרב מאש ידידותית, שזהו מצב שבו שום הסבר לא יכול לספק. דבר אחד הוא לאבד יקר שנפל בקרב על הגנת מולדתו וחבריו. משפחות ושורדים למדו להתמודד עם זה. קשה הרבה יותר להשלים עם המחשבה כי יקירם נפל בניסיון שבהחלט ניתן למנוע. ניסיונו בלבנון וניסיון ארה"ב במלחמת המפרץ הראו כי הורים ושורדים [של אש ידידותית] רבים לא מוצאים מנוח עד שהם חשים כי מישהו נתן את הדין על אובדנם. ייתכן כי העובדות לא יספקו שורדים רבים, אבל יש להציגן על מנת לעזור לאלה המסוגלים לבסוף להשלים עם המציאות המכאיבה כל כך.³⁰

1 Charles R. Shrader, *Amicide: The Problem of Friendly Fire in Modern War* (Fort Leavenworth, Kans.: U.S. Army Command and General Staff College, 1982).

2 James Ennes Jr., *Assault on the "Liberty"*, (New York: Random House, 1979), 51, 52.

3 שם, 51.

4 מובאות מנספח 3 המצורף למכתב מד"ר מרווין אי. נוביקי מ-3 במרס 2000 אל ג'יימס במפורד, ושינגטון הבירה. נוביקי סיפק עותק למחבר ספר זה בדוא"ל ב-28 באפריל 2001.

5 להלן נוסחת חדות הראיה, שניתן להשתמש בה לידוא מסקנות המרחקים המשמשים במחקר זה:

אדם שדרגת ראייתו 6/6 יכול להבחין בין מטרות חזותיות בהפרדה זוויתית של לפחות דקת קשת אחת (1/60 של מעלה, 0.0002908 רדיאנים). אם המטרות קרובות יותר מדקת קשת אחת, לא ניתן להבחין ביניהן.

אם נמתח 2 קווים מעין המתבונן אל 2 קצות המטרה, נקבל משולש שווה שוקיים שבסיסו המטרה וקודקודו ליד עין המתבונן.

הנוסחה היא $r = s / \alpha$ (s הוא רוחב המטרה, r הוא המרחק בין עין המתבונן והמטרה, α זווית הראש של המשולש ברדיאנים). כך, כאשר המטרה היא דגל ארה"ב בגודל 5 X 8 רגל (2.438 X 1.524 מטרים), המרחק המזערי (במטרים) שבו ניתן להבחין בו הוא: $r = 1.524 / 0.0002908 = 5,241$. אין פירושו של דבר, שמרחק 5,241 מטר ניתן לזהות את הדגל, אלא רק שהוא יראה כנקודה נפרדת המציינת שנמצא שם משהו, שלא בהכרח מזהה כדגל.

בדגל ארה"ב בגודל 5 X 8 רגל רוחב הפסים הוא 11.72 ס"מ. גבול ההבחנה במאפיין זה של הדגל האמריקני הוא לפיכך 403 מטרים ($40302 = 11.72 / 0.0002908$). בדומה, גבול ההבחנה בפסים של דגל ארה"ב שגודלו 7 X 13 רגל הוא 564 מטר.

חישובים אלה יפים למטרות סטטיות. תנועה של המטרה או של הצופה תקטין טווחים אלה.

למטוס שמהירותו 500 קשר, בתנאים אופטימליים, יהיו כ-3 שניות להבחין בדגל ולזהותו לפני שיגיע אליו.

6 דוח ועדת החקירה של צי ארה"ב, ממצא מס' 2. ראו גם מסר ממפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, אדמירל מקקיין, אל שר הצי, 142148Z יוני 67.

7 ג'וזף לנטיני, איש צוות "ליברטי", סבור שגם צלם האוניה צילם תמונות. התמונות צולמו על סיפון האוניה במהלך התקיפות והן חלק מהתיעוד של ועדת החקירה של צי ארה"ב, שם העיד סא"ל מקגונגל כי צילם תמונות במצלמת האוניה, וכי תמונות אחרות צולמו בידי אחרים. התמונות בתרשומות ועדת החקירה לא מזהות לפי צלם.

8 ועדת החקירה של צי ארה"ב, מוצג 9.

9 Frederick D. Mullenin, *Handbook of the Law of War for Armed Forces* (Geneva: International Committee of the Red Cross, 1987), 96.

- Department of The Navy, Office of the Chief of Naval Operations, *The Commander's Handbook in the Law of Naval Operations*, NWP 9 (Washington, D.C.: Naval Warfare Publications, 1989), 12-1. 10
- .Samuel Eliot Morrison, *John Paul Jones: A Sailor's Biography* (Boston: Little, Brown, 1959), 229. 11
- .David Howarth, *Famous Sea Battles* (London: Artus, 1981), 131. 12
- .Dudley Pope, *The Battle of the River Plate* (New York: Avon Books, 1956), 71. 13
- Graham Rys-Jones, *The Loss of the "Bismarck": An Avoidable Disaster* (Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1999), 182-85. 14
ראו גם הצי הבריטי. Oliver Warner, *Great Sea Battles* (New York: Exeter Books, 1981), 272-281 and Geoffrey Regan, *Blue on Blue: A History of Friendly Fire* (New York: Avon Books, 1995), 219.
- אורכה הכולל של "ביסמרק" היה 250.5 מטר, ובקו המים 241.55 מטר. 15
- הדחי הבסיסי של "ליברטי" היה 7,190 טון. עם מטען מלא של דלק ואספקה היא דחתה עד 10,680 טון. 16
- Indar Jit Rikhye, *The Sinai Blunder: Withdrawal of the United Nations Emergency Force Leading to the Six-Day War of June 1967* (London: Frank Cass, 1980), 96,97. 17
- .Regan, *Blue on Blue*. התקרית נודעה מאז כתקרית דוגר בנק; ראו 202-207. 18
- שם, 207-208. 19
- שם, 209. 20
- שם, 215-18. 21
- דני שפירא היה אחד הטייסים הראשונים בחיל האוויר. הוא נעשה טייס ניסוי ראשי של חיל האוויר וטס כטייס קרבי בכל מלחמות ישראל עד פרישתו ב-1992. הוא נשלח למפעל דאסו בצרפת, שם עסק בפינוח מטוס קרב חדש של דאסו ונודע כאבי מיראז' 3C. הוא הטיס אישית מצרפת לישראל חמישים-ושלושה מבין שבעים-ושישה המיראז'ים 3C שרכשה ישראל. הוא היה האדם התשיעי בצרפת ששבר את מהירות הקול, וכן היה הטייס המערבי הראשון שהטיס מיג-21. אחר שבחן אותו בשביל חיל האוויר ב-1996, המיג-21 הועבר לחיל האוויר האמריקני (המטוס הוחזר לישראל שנים רבות אחר כך והוא מוצג במוזיאון חיל האוויר בחצרים). ב-1995 התקבל שפירא לאגודה הבינלאומית של טייסי ניסוי בטקס במלון בברלין בהוליווד. ב-1997 עדיין הטיס טיסות ראווה בסלון האווירי בפריס. למחבר ספר זה היתה זכות לטוס עמו פעמים רבות, לרבות טיסה לאתר תקרית ליברטי. 22
- חיל הים המצרי ב-1956 הורכב ממשחתות מדגמי Z והאנט תוצרת בריטניה. לפני 1967 רכשו המצרים משחתות סובייטיות מדגם סקורי. 23
- ראיון של מחבר ספר זה עם דני שפירא, בבסיס חיל האוויר בחצרים. שפירא היה אחד מארבעת בוגרי המחזור הראשון של קורס טיס בחיל האוויר. בין חבריו לקורס היה מרדכי הוד (מפקד חיל האוויר במלחמת ששת הימים). 24
- ראו גם Joseph F. Bouchard, "Accidents and Crises: *Panay, Liberty, and Stark*," *Naval War College Review*, Autumn 1988, 87-102. Martin van Creveld, *The Sword and the Olive: A Critical History of the Israeli Defense Force* (New York: Public Affairs, 1986), 150. ון קרפלד מצטט את המקור שלו - יצחק שטייגמן, "מעצמות לקדש: חיל האוויר בשנים 1956-1948", הוצאת משרד הביטחון, 1990, 82-281.
- George M. Gawrych, *Key to the Sinai: The Battles for Abu Ageila in the 1956 and 1967 Arab-Israeli Wars* (Fort Leavenworth, Kans.: U.S. Army Command and General Staff College, 1990). 25
- .John McCain and Mark Salter, *Faith of My Fathers* (New York: Random House, 1999), 79, 80. 26
- .Regan, *Blue on Blue*, 219. 27
- ראיון של מחבר ספר זה עם סא"ל טום קרופ בשגרירות ארה"ב בתל אביב, 16 באוגוסט 1989. 28
- ראיון עם קרופ. 29
- לדוגמה נוספת של מחשבות כאלה שהביע דני גרוסמן, ראו את המשדר "אש ידידותית" של תוכנית 20/20 של חדשות ABC, ששודר ב-14 ביולי 1995, המתאר את סבל הוריו של רב"ט לאנס פילדר, שנהרג ב-27 בפברואר 1991 מ"אש כוחותינו" אמריקנית במלחמת המפרץ ב-1991. 30

פרק 8 – תובנות השורדים

נשיא ארה"ב של אמריקה מתכבד להעניק את מדליית הכבוד לאל"מ ויליאם ל. מקגונגל, צי ארה"ב

על שירות כמצוין להלן

ציון לשבח: אל"מ (אז סא"ל) ויליאם ל. מקגונגל צי ארה"ב, יו.א.א.ס. "ליברטי" (AGTR-5), על גבורה ותעוזה למופת תוך סיכון חייו מעל ומעבר לדרישות התפקיד. כשהפליגה במים בינלאומיים במזרח הים התיכון ב-8-9 ביוני 1967, הותקפה "ליברטי" בלי אתראה על ידי מטוסי קרב סילוניים וסירות טורפדו שהסבו אבידות רבות בקרב הצוות וגרמו לאוניה נזק ניכר. למרות שנפצע קשות בזמן התקיפה הראשונה מהאוויר, אל"מ מקגונגל נשאר בעמדת הקרב שלו על הגשר שנפגע קשות ומתוך הכרה מלאה של חומרת פצעיו, הכפיף את רוחתו שלו לביטחון ולהשרדות של האוניה שבפיקודו. בסרבו בעקשנות לכל טיפול שהיה עלול להרחיקו ממשמרתו, המשיך לפקד בשלווה ובהתמדה על אונייתו. למרות חשיפה מתמשכת לאש, הוא תמך את אונייתו, כיוון את הגנתה, פיקח על בקרת ההצפה והאש, ודאג לטיפול בנפגעים. אומץ ליבו היוצא מן הכלל של אל"מ מקגונגל בתנאים אלה דרבן את אנשי הצוות של "ליברטי" ששרדו, רבים מהם פצועים קשה, לבצע מאמצים הירואיים להתגבר על נזקי הקרב ולמנוע את טביעת האוניה. בעקבות התקיפה, למרות כאב ניכר וחולשה עקב אובדן דם, נותר אל"מ מקגונגל בעמדת הקרב שלו והמשיך לפקד על אונייתו למעלה מ-17 שעות. רק לאחר חבירה עם משחתת של ארה"ב שיחרר עצמו מפיקוד אישי על "ליברטי" והסכים להתפנות מהגשר. גם אז סירב לקבל טיפול רפואי חיוני עד ששוכנע כי אנשי הצוות הפצועים קשה טופלו. מקצועיותו המעולה של אל"מ מקגונגל, רוח הלחימה האמיצה שלו, ומנהיגותו הנועזת הצילו את אונייתו וחיי אדם רבים. פעולותיו מקיימות ומדגישות את המסורות הנעלות ביותר של צי ארה"ב.

(חתום) לינדון ג'ונסון

הציון לשבח של מדליית הכבוד של אל"מ מקגונגל

בתקיפות חיל האוויר וחיל הים הישראליים על "ליברטי" נהרגו 34 אמריקאים, רובם עובדי הסוכנות לביטחון לאומי, ו-171 נפצעו, מרביתם קשה.¹ מפקד "ליברטי" ב-8 ביוני 1967 היה ויליאם ל. מקגונגל.² אף שנפצע בתקיפת האוויר, סירב לעזוב את משמרתו על גשר אונייתו והמשיך לפקד עליה, לנהל את בקרת הנזקים ואת ההתרחקות ממקום התקרית. אותו לילה שכב על גבו על הסיפון וניווט את אונייתו באמצעות הכוכבים למפגש עם שחר עם המשחתות האמריקניות "דייוויס" ו"מאסי". הנשיא ג'ונסון העניק למקגונגל את מדליית הכבוד – העיטור הצבאי האמריקני הגבוה ביותר – על "גבורה ותעוזה למופת תוך סיכון חייו מעל ומעבר לדרישות התפקיד".

ב-13 ביוני 1967, 5 ימים לאחר התקיפות, העיד מקגונגל בשבועה לפני ועדת החקירה של הצי, כי לאחר התקיפה מהאוויר ובעת שהטרפדות התקרבו, "הבנתי שיש אפשרות שהמטוסים היו ישראליים והתקיפה בוצעה בשוגג."³

מחבר ספר זה פגש בראשונה את אל"מ מקגונגל בווישינגטון הבירה ב-7 ביוני 1991. הוא סירב להתייחס בפומבי לתקרית "ליברטי" מאז מסיבת העיתונאים שלו ביוני 1967, מעבר לציון המקצועיות והגבורה שהפגין צוותו בהצלת האוניה. למחבר ספר זה התברר, כי לו ולאלי"מ מקגונגל תחום עיסוק משותף – ט"ס. לאחר שפרש מהצי הוציא מקגונגל רישיון טייס אזרחי בהכנה לקריירה בתעופה אזרחית, אך הדבר לא ניתן לו, שכן נמצא שכושר ראייתו נפגם.⁴ מערכת יחסים ידידותית נקשרה אחר כך בתכתובת ובשיחות טלפון.

אל"מ מקגונגל התרשם, כי הנשיא ג'ונסון פגע בו במתכוון, שכן מדליית הכבוד שלו הוענקה לו בבסיס הצי, בעוד שאותו

יום העניק הנשיא 12 מדליות כבוד בבית הלבן. בעקבות מידע שסיפק לו מחבר ספר זה, כתב לו מקגונגל מכתב ב-20 באוגוסט 1998:

תודה רבה לך על ששלחת עותק של היומן היומי של הנשיא ג'ונסון מיום 11 ביוני 1968. תיקנת עובדה מוטעית, שבה האמנתי זמן רב - שהנשיא העניק 12 מדליות כבוד בית הלבן באותו יום שקיבלתי את המדליה שלי בבסיס הצי....

הנחתך כי "אילו רצה הנשיא ג'ונסון לגרוע מכבוד (ההענקה), כי אז יכול לסרב לחתום על כתב העיטור", נראית לי הגיונית מאוד.⁵

סא"ל מקגונגל בתאו, 11/6/67. שימו לב לפגיעות בדופן התא (צילום צי ארה"ב)

כאשר בית הספר למוסמכים ללימודים בינלאומיים של אוניברסיטת מיאמי פרסם את עבודת הדוקטור של מחבר ספר ב-1997, נשלחו לאל"מ מקגונגל 2 עותקים. הוא ביקש אחד לעצמו ואת השני ייעד למכון הובר באוניברסיטת סטנפורד.

שוחחנו על נסיעה משותפת לישראל במטרה להיפגש עם ישראלים שהשתתפו בתקיפות, אבל הנסיעה לא יצאה לפועל. מקגונגל מת מסרטן ריאות ב-3 במרס 1999. הוא נקבר בהלוויה צבאית מלאה בבית העלמין הלאומי בארלינגטון ב-9 באפריל 1999. ההספד ב"ניו יורק טיימס" ציטט מדברים שהשמיע בהתכנסות שורדי "ליברטי" בושינגטון הבירה ב-1997:

אני חושב שהגיע הזמן שמדינת ישראל וממשלת ארה"ב יעמידו לרשות אנשי צוות ליברטי והציבור האמריקני כולו את העובדות על מה שהתרחש ויבהירו מדוע "ליברטי" הותקפה היום לפני 30 שנה. שנים רבות רציתי להאמין, שהתקיפה על "ליברטי" היתה טעות ותו לא. נראה לי, כי לא היה זה מקרה מובהק של טעות בזיהוי. לעומת זאת, היו שם רשלנות חמורה והזנחה פושעת מצד קצינים וחיילים ישראלים רבים.⁶

מחבר ספר זה מסכים עם אל"מ מקגונגל, כי הגיעה עת להסיר את הסיווג מן המסמכים המעטים הנוגעים לתקרית "ליברטי", שנותרו חסויים. בספטמבר 2001 השיג מחבר ספר זה מחיל האוויר הישראלי תמלילי הקלטות של שיחות בקשר בין בקרי האוויר והטייסים במטוסים התוקפים, שהוקלטו במפקדת חיל האוויר ב-8 ביוני 1967. ההקלטות מבהירות את הבלבול של הכוחות התוקפים באשר לזיהוי המטרה. הגיעה השעה שהסוכנות לביטחון לאומי של ארה"ב תאשר את בקשת מחבר ספר זה על פי תקנת חופש המידע, ותשחרר את תמלילי ותרגומי ההקלטות שהוקלטו בידי צוות NSA שבפיקוחו של ד"ר נוביקי על סיפון מטוס האתראה מדגם EC-121 של צי ארה"ב, באותו זמן שהוקלטו שיחות חיל האוויר הישראלי, על מנת לאמת את ההקלטות הישראליות ולהביא את העניין לידי סיום.

אל"מ מקגונגל עונד את מדלית הכבוד (צילום צי ארה"ב)

אנשי צוות "ליברטי" ועובדי NSA שהוצבו באוניה הם קבוצה נהדרת של אנשים שחירפו נפשם בשירות ארצם. כמה משורדי

"ליברטי" ממורמרים ומלאים טענות שונות בעקבות החוויה הטראומטית והטרגית שעברו. רע למדי כשחברים לצוות נפגעים באש אויב. לבטח גרוע יותר כאשר הם קורבנות של אש כוחותינו.

בעקבות התקרית ב-8 ביוני, הועברו אנשי הצוות של "ליברטי" לאוניות ולתחנות אחרות ברחבי הצי. כמה מהם פרשו מצי ארה"ב. רובם התאכזבו מהיחס שננקט כלפיהם בשובם לארה"ב. גם הם, כחיילים רבים בתקופת מלחמת וייטנאם, לא זכו לקבלת הפנים מנצחת ולתשומת לב חמה ואוהדת שהורעפו על קודמיהם, לוחמי מלחמת העולם השנייה, עם שובם הביתה. ביוני 1967 פנתה האווירה הציבורית הכללית באמריקה נגד הצבא, על רקע המחלוקת הנוקבת סביב העימות בווייטנאם, וותיקי "ליברטי" נתקלו בארצם בהתייחסות דומה לזו שחוו חבריהם לנשק החוזרים מווייטנאם. התייחסות לקויה זאת לא היתה נאותה או הוגנת, אבל לא היה לה קשר כלשהו עם מעורבותם בתקרית "ליברטי". אף על פי כן, כמה מוותיקי "ליברטי", לרבות מי שלקו בתסמונת דחק פוסט טראומטית, ראו את הטיפול בהם כחלק מהאירוע הטרגי עצמו.

ב-1981 נוסדה "אגודת ותיקי ליברטי" (LVA).⁷ התכנסותה הראשונה היתה ב-5-6 ביוני 1982 בווינגטון הברייה. אף שהמניעים האמיתיים של כמה ממייסדי האגודה, שלא שירתו ב"ליברטי", וכמה מפעולות האגודה מעוררים פקפוקים, אין ספק כי האגודה נעשתה לקבוצת תמיכה מצוינת לשורדי האסון, ובעיקר לפגועי תסמונת דחק פוסט טראומטית. האגודה משתדלת לקיים מפגשים מדי שנה ביוני ומפרסמת עלון מידע פעמים מספר בשנה.

חברי אגודת ותיקי "ליברטי" חלוקים בנושאים רבים, לרבות בשאלה האם התקיפה הישראלית היתה פרי טעות בזיהוי או בוצעה תקיפה מכוונת של אוניית צי ארה"ב. זמן קצר לאחר כינון האגודה, כתב לה אחד מקציני "ליברטי": "אני מקווה כי תרככו את האופי הקיצוני של העלון וכי תימנעו מהעלאת טענות שערורייתיות. למשל, האם ביכולתכם לאשש את טענותיכם שאנשי "ליברטי" הוחזקו בסן חואן, [בפורטו ריקו], בניגוד לרצונם ונחקרו שם תחת השפעת סודיום פנטוטל? לי לא זכורים השתקה של העיתונות או טיוח הפרשה מלבד לפני פרסום דו"ח הועדה, או ביחס לחומר מסווג. האם תוכלו לאשש טענות אלה?" על החתום: "קצין 'ליברטי' שחפץ בעילום שמו".⁸

כאשר אנשים נמצאים תחת אש וחבריהם לצוות נהרגים או נפצעים, קשה להם להשלים עם המחשבה שאירוע שכזה נבע ממשגה, שלא לדבר על הקושי להיות אובייקטיבי. אגודת ותיקי "ליברטי" ממשיכה לדרוש חקירת התקרית מטעם הקונגרס על אף שמאז 1967 נערכו מטעמו 5 חקירות. אין ספק, ממשלת ארה"ב לא היתה גלויה לגמרי בהתייחסותה לתקרית. למעשה היא פרסמה הודעה שקרית, אבל רק לגבי משימת "ליברטי" מול חופי סיני ביום שנפגעה. דוח קליפורד מיולי 1967 לא שוחרר מסיווג עד אוקטובר 1995, ופרוטוקול ועדת החקירה של צי ארה"ב מיוני 1967 נותר חסוי למעלה מ-9 שנים, עד 1976. זה הרקע לטענות "טיוח!" שחוזרים ומשמיעים כמה מחברי האגודה.

ביום התקרית, עוד לפני התקיפה מהאוויר, צפה צוות "ליברטי" במטוסים רבים סביב אונייתם. כפי שצוין לעיל, הם הניחו כי הם ישראלים, וכי האוניה נצפתה וזוהתה בוודאות כ"ליברטי" על ידי טיסת סיור הבוקר השגרתי של חיל האוויר. עם זאת, מאחר שהתנהלה מלחמה רבתי באזור, אפשר לטעון כי לא כל המטוסים שנצפו, ישראלים ואחרים, התמקדו ב"ליברטי". בנוסף, נוכחות "אוניה" מול אל-עריש נצפתה ואף דווחה למשל"ט חיל האוויר על ידי מטוסים אחרים מגביה-טוס, שאותם צוות "ליברטי" לא גילה.⁹

התיאוריה שהישראלים תקפו במתכוון את "ליברטי" עוררה התעניינותו של מפיק של חברת הטלוויזיה הבריטית "תמז" כעשרים שנה לאחר מעשה. מפיק זה בא בעקבות זאת לארצות הברית וגבה עדויות מפי כמה אנשי צוות, שבמחיצתם שהה זמן רב ב-1985 ו-1986. לדבריו, הוא התרשם כי כמה מהשורדים עדיין סובלים מתסמונת דחק פוסט טראומטית,¹⁰ עובדה שוותיקי "ליברטי" עצמם אישרו ב-1996 בעלונם, *Liberty News*,¹¹ במאמר שכותרתו "תסמונת דחק פוסט טראומטית".¹² אין ספק, הטראומה החמורה שחוו הקורבנות הותירה בנפשם משקעים מובנים שטרם חלפו, אבל אין בכך לחזק את יכולתם לנתח את התקרית באובייקטיביות.

לטענה שמעלים כמה מוותיקי "ליברטי", שהתקיפות הישראליות בוצעו מתוך ידיעה שהאוניה אמריקנית ולא עקב זיהוי מוטעה, אין תימוכין בעובדות. ותיקי "ליברטי" הטוענים כך אימצו מספר האשמות וסבורים שהן אמינות. כל שורדי "ליברטי" חוו חוויה נוראה ב-8 ביוני 1967. רבים מהם לא השתחררו ממנה עד היום.

כקורבנות רבים אחרים של אש כוחותינו, נעשו גם הם אובססיביים לגבי מה שנחווה בעיניהם כגורם אסונם, ובתוך כך אף חברו לבעלי ברית קנאים אך לא-תמימים, שליבו את הלהבות על מנת לקדם אינטרסים משלהם. שורדי תקרית "ליברטי" ראויים להערכה רבה, אך במידת האובייקטיביות שלהם יש מקום לפקפק.

רס"ן ג'ורג' גולדן היה ב-8 ביוני 1967 קצין המכונה של "ליברטי" בדרגת סרן. הוא היה שלישי בשרשרת הפיקוד, ומיד לאחר שנהרג רס"ן פיליפ ארמסטרונג, סגן מפקד "ליברטי", תפס את מקומו. הוא העיד לפני ועדת החקירה והיה חתום על יומן חדר המכונות של "ליברטי", שהתקבל כמוצג 15 של ועדת החקירה. רס"ן גולדן ורס"ל המכונה הבכיר שלו, ריצ'רד ג'י. ברוקס, המשיכו לתפעל את חדר המכונות של "ליברטי" כל עת התקרית.

רס"ן גולדן, הנשיא הקודם של אגודת ותיקי "ליברטי", זוכר היטב פרטים רבים מן האירועים שחווה בחדר המכונות ב-8 ביוני 1967, ולימים היה פעיל בהפקת התוכנית התיעודית של ערוץ הטלוויזיה "תמז" *The "Liberty" Attack on the* ("ההתקפה על 'ליברטי'") (ראה פרק 14). אבל הוא אמר, שכל מה שידע על הצד הישראלי בתקרית שמע מאחרים.¹³

רס"ל מכונה ריצ'רד ג'י. ברוקס היה רב הסמל הבכיר ב"ליברטי". עמדת הקרב שלו היתה בחדר המכונות. כשהושמעה האזעקה לעמדות קרב בתחילת התקיפה מהאוויר, מיהר לחדר המכונות, ושם נשאר עם סרן גולדן עד שהסתיימו התקיפות מהאוויר ומהים. הוא זוכר היטב את שהתרחש כאשר פגע הטורפדו: "ליברטי" נטתה מיד על צידה בזווית של 9 מעלות, ואתראות שמן הסיכוך הופעלו כתוצאה מתזוזת השמן במכלי השמן. רס"ל ברוקס החל מיד לשאוב שמן מהמכלים הרזרביים אל תוך מכלי השמן. רס"ל ברוקס זוכר כי העביר בבהילות את השמן מהמכלים הרזרביים, וכפי שזכר, עשה זאת בחיפזון כי ללא שמן מספיק, היו מערכות ההינע מתחממות יתר על המידה ונהרסות תוך שניות. רס"ל ברוקס הדגיש כי תנועת האוניה, מתנוחה רגילה, יציבה ומאוזנת, לנטיה של 9 מעלות התרחשה כהרף עין.¹⁴ פעולתו המיידית אפשרה למנועים להמשיך לפעול והיתה הגורם העיקרי ביכולת האוניה להמשיך בתנועה, עובדה אשר בסופו של דבר הצילה אותה. פעולתו המקצועית המיידית של רס"ל ברוקס זיכתה אותו בכוכב הכסף. הוא קיבל גם עיטור לב ארגמן, המוענק לנפגעים בפעולה צבאית.

ימאי (טר"ש) סטיבן ריצ'רדס וימאי תומס אנתוני קווינטרו היו במלתחה של מחלקת הסיפון האחורי כשהחלה התקיפה מהאוויר. ימאי ריצ'רדס שמע רעש חזק וחשב שאנטנת הצלחת של מערכת TRSSCOMM נפלה, ואז הושמעה האזעקה לעמדות קרב, הוא רץ לעמדת הקרב שלו על הגשר העליון בסיפון 04, ותוך כך הוא שמע את המטוסים אך לא ראה אותם. הוא זוכר התרוממות קלה של האוניה כשפגע הטורפדו, ובעקבותיה התייצבות חזרה במים ואזי גלגול איטי הצידה בזווית של 9 מעלות.¹⁵

שני הזיכרונות השונים של אותו אירוע - התגלגלות האוניה לנטייה של 9 מעלות - ממחישים היטב כיצד עשויה ההתרשמות להיות שונה מהמציאות. התרשמותו של רס"ל ברוקס הושפעה ממצב החירום, שחייב פתרון מהיר ככל האפשר, ואילו התרשמותו של ימאי ריצ'רדס לא היתה קשורה לאסון הצפוי לְמָנוע. כך, כאשר קיימות התרשמויות שונות מאותו אירוע, הסיבה לכך במרבית המקרים היא הפרספקטיבה של המתבונן ולא חוסר כנות.

ב-1979 פרסם ג'יימס מ. אנס ג'וניור, שהיה קצין ב"ליברטי", את הספר *Assault on the "Liberty": The True Story of the Israeli Attack on an American Intelligence Ship* ("הסתערות על 'ליברטי': הסיפור האמיתי על התקיפה הישראלית על אוניית ביון אמריקנית").¹⁶ אנס, לפי עדותו שלו, נפצע קשה ברגלו בדקות הראשונות של תקיפת האוויר הישראלית ונלקח אל מתחת לסיפון לטיפול רפואי.¹⁷ ידיעותיו על המשך התקיפה מהאוויר והתקיפה הימית אחריה מבוססות על מה ששמע או נאמר לו, ולא על מה שראה הוא עצמו.

ביוני 1967, כאשר אושפזו סרן אנס וחבריו הפצועים במיטות במרפאה בנושאת המטוסים "אמריקה", ואחר כך בחוף, הם החלו לעכל את אירועי הימים האחרונים. כמה מהם הסיקו עד מהרה שהתקיפות הישראליות היו פרי מזימה מתוכננת שבוצעת בקפידה. שתיים-עשרה שנים אחר כך, בספרו "הסתערות על 'ליברטי'", ייחס את דעותיו לאותם ימי אשפוז: "סגן מפקד בית החולים הביא לי מסר ממשד החוץ - שגריר ישראל באיטליה רצה לשוחח איתי. האם אסכים לראותו? בכל אופן, הייתי בטוח שהתקיפה היתה רצח במתכוון, מתוכנן מראש [הדגשה במקור].... אמרתי, לא."¹⁸ כך, תוך שבוע לאחר ההתקפה, ללא גישה למידע נוסף ממקור ראשון, או

הסתמכות על מחקר, כבר הסיק אנס את מסקנתו שלו. אחר כך ערך מחקר קצר וכתב את "הסתערות על ליברטי", אבל כפי שיראו הדוגמאות שלהלן, הקביעות שהוא מציג כעובדות אינן מדויקות תמיד.

בספרו במהדורת הכריכה הקשה טוען אנס במאמר מוסגר, כי הנשיא ג'ונסון ידע שההתקפה הישראלית על "ליברטי" נעשתה בידיעה שהיא אוניה של ארה"ב: "(לדברי סרן בנט [קצין קריפטולוגיה ביחידת NSA באוניה], הוא [הנשיא ג'ונסון] אכן ידע. אחרי שנים של שתיקה בנושא זה, בנט אמר לי שב-1967 הודיע סנטור ויליאם פולברייט לאל"מ מקגונגל ולראש המבצעים של הצי, אדמירל דיייויד ל. מקדונלד, בנוכחות בנט, כי הנשיא ידע שההתקפה היתה מכוונת והוא הורה שהמידע יוסתר מסיבות פוליטיות.)"¹⁹

אנס מרחיב בהערות השוליים:

ב-21 בינואר 1974, תוך שקנה קפה ממכונה בבניין של הצי בושינגטון הבירה, שבר בנט שתיקה של כמעט 7 שנים בנושא זה ואמר לי: "הממשלה יודעת את האמת. ידעה זאת כל הזמן. סנטור פולברייט אמר לנו, שג'ונסון הורה על טיוח על מנת להגן על ישראל ולמנוע שערוריה." אבל בנט נותר שתקן למדי בקשר לפגישה בפנטגון, וכשהיו עדים בסביבה הוא הכחיש לפעמים שהיא בכלל טיוח (הוא היה עדיין בשירות פעיל והיה עלול להינזק מגילוי לב מופרז). אבל במשך 4 השנים הבאות הוא חזר ואישר את מהות השיחה בפנטגון: הנשיא ידע שההתקפה מכוונת והורה לטיח אותה מסיבות פוליטיות.²⁰

זאת עדות שמיעה משולשת. אנס מציין כי בנט אמר שפולברייט אמר שהנשיא ג'ונסון אמר. בכתביו או במסמכיו של הנשיא ג'ונסון אין שמץ אישור לטענת אנס. אדמירל מקדונלד אמר למחבר ספר זה, כי אינו זוכר שסנטור פולברייט השמיע הצהרה כזאת.²¹ סנטור פולברייט הכחיש בפני מחבר ספר זה, שהוא השמיע הצהרה כזאת. יתר על כן, הוא הבהיר שהטענה אינה מתקבלת על הדעת. סנטור פולברייט היה יו"ר ועדת יחסי החוץ של הסנאט מאז 1958. כשלינדון ג'ונסון התמנה לנשיא ב-1964, ציפה פולברייט, ששאף להיות שר החוץ, ש"חברו" לשעבר בסנאט, לינדון ג'ונסון, ימנה אותו לתפקיד זה. ג'ונסון לא עשה זאת. כתוצאה מכך, ידידותם הצטננה, וכפי שציין פולברייט, ב-1967 הם אפילו לא דיברו זה עם זה, שלא לדבר על שיתופי סודות.²²

מעניין לציין, כי במהדורת הכריכה הרכה של ספרו של אנס, שפורסמה ב-1986, שנים אחדות לאחר הוצאת המהדורה בכריכה קשה, נשמטו בעמוד 250 הטקסט שצוטט לעיל וגם הערת שוליים 5. מחבר ספר זה ראיין את סא"ל (דימ) מוריס בנט מצי ארה"ב וביקש הבהרות על הציטטה החסרה בספרו של אנס. סא"ל בנט סיפר, שסנטור פולברייט היה חבר של אחד מאחיה של אמו של בנט. במהלך ביקור בושינגטון, ביקרו הוריו של בנט ללא הודעה מראש במשרדו של סנטור פולברייט על מנת לבקש כרטיסים לסיוור בבית הלבן. בעת ששהו במשרד, יצא סנטור פולברייט במקרה מחדרו ושוחח באופן לא-רשמי עם הורי בנט. אמו של בנט אמרה לסנטור, שבנה שירת על "ליברטי". על פי זכרונם של בנט על סיוור אמו בושינגטון, "פולברייט מעולם לא אמר חד וחלק כי היה לו מידע על ההתקפה." בנט מוסיף ומציין: "איני זוכר שיחה עם אנס ליד מכונת קפה. אני גם לא זוכר שהשתתפתי בפגישה עם אדמירל מקדונלד."²³ זאת ועוד - בנט קובע כי מעולם לא שהה במחיצתו של סנטור פולברייט.

גם הצהרות אחרות שאנס מציג כעובדות אינן מדויקות. למשל, אנס מדווח כי אוניית צי ארה"ב "פרייבט חוזה פ. ולדז" (T-AG 69), שהפליגה ממזרח הים התיכון לנורפולק, וירג'יניה, חלפה על פני "ליברטי" בליל 4 ביוני ובבוקר 5 ביוני, היום בו פרצה המלחמה.²⁴ בחינת יומן הסיפון של "ליברטי" מראה, כי מיקום "ליברטי" ב-0800 ב-5 ביוני 1967 היה 32.7-36 N, 13-58.2 E – כלומר במבואות סיציליה. יומן הסיפון של "חוזה פ. ולדז" מציג את מיקומה באותה שעה בדיוק כ-34 N, 15-52 W – כלומר במרכז האוקיינוס האטלנטי בכיוון ניו יורק, כמעט 3,000 מייל ממערב לנקודה שציין דיווח אנס.

דוגמה מוחשית נוספת היא דיווחו של אנס כי ראה 3 (לא 2) מטוסי מיראז' מתקרבים ל"ליברטי" מצפון מזרח. "המטוסים היו חמושים במלואם ב-18 רקטות גדולות שנראו מתחת לכל כנף."²⁵ על פי *Illustrated Guide to the Israeli Air Force* ("מדריך מאויר לחיל האוויר הישראלי") מאת ביל גנסטון, מטוסי המיראז' 3CJ של חיל האוויר חווטו ל-2 עד 3 טילי אוויר-אוויר אך מעולם לא נשאו רקטות.²⁶ הם בדרך כלל נשאו מכלי

דלק בנקודות הנשיאה הפנימיות וחימוש אוויר-אוויר בנקודת החיצונית.²⁷ לכל מטוסי מיראז' 3CJ היו רק 5 נקודות נשיאה; אם כן, גם אם חווטו לרקטות, לא יכלו לשאת יותר מ-5 כל אחד. ב-1967, היו לישראל מטוסי סילון אחרים שחווטו לרקטות, אבל הם נשאו אותם במארזים שדמו למכלי דלק. מאחר שהרקטות אוחסנו בתוך המארזים, לא היה אפשר לראותן מבחוץ.

גיליון חורף 1985-86 של *American-Arab Affairs* ("יחסים ערביים-אמריקניים"),²⁸ שבו התפרסם המאמר של אנס, כלל תחת הכותרת "תיעוד" את המסמך: *The USS "Liberty": Discrepancies between Israeli Inquiry and U.S. Navy Court of Inquiry, September 21, 1967* ("י.א.א.ס 'ליברטי'"; סתירות בין חקירה ישראלית וועדת החקירה של צי ארה"ב, 21 ספטמבר 1967). קארל פ. סלאנס, שהכין את המסמך, הוגדר שם לא במדויק בתור "היועץ המשפטי של משרד החוץ". היועץ המשפטי של משרד החוץ באותו זמן היה ליאונרד מיקר; סלאנס היה אחד מכ-50 עורכי דין צעירים שעבדו תחתיו. אנס טען במאמר שהוזכר לעיל, כי המסמך הוכן בשביל תת שר החוץ יוג'ין ו. רוסטאו.²⁹ בראיון עם מחבר ספר זה, ציין רוסטאו כי מעולם לא ראה את המסמך, והדגיש כי המען של המסמך היה קוד U, הקוד של איש מספר 2 במשרד החוץ, תת שר החוץ ניקולס קצנבאך, ולא רוסטאו.

אנס תיאר את המסמך כ"הרסני" לגבי העמדה הישראלית, אבל הסכים כי "דוח סלאנס לא מכיל מסקנה כוללת האם התקיפה היתה מכוונת."³⁰ מחבר ספר זה התכתב עם קארל פ. סלאנס וראיין אותו ב-1993. סלאנס עסק אז בעריכת דין בפאריס במשרד עורכי הדין הבינלאומי סלאנס, הרצפלד והיילברון, שמשרדו בלונדון, פריס, מוסקבה וניו יורק. במכתב למחבר ספר זה מ-17 במרס 1993, אישר סלאנס ש"נותר לי זיכרון מועט בלבד מן התזכיר שלי או מן הכנתו." הוא זכר שלא שוחח עם קלארק קליפורד, אבל הניח שעיין ב"דוח קליפורד".

מסמך סלאנס רק בוחן את העקביות שבין הדוחות של קלארק קליפורד, ועדת החקירה של צי ארה"ב והשופט החוקר הישראלי, ללא תוספת הערות כלשהן. כל שלושת המסמכים הסיקו שההתקפה נבעה מטעות בזיהוי. מחבר ספר זה שאל את סלאנס בראיון ב-29 מארס 1993: "יש טוענים כי התזכיר שלך מוכיח שההתקפה היתה מכוונת. האם זאת הפרשנות שלך?" סלאנס ענה: "תת השר ביקש ממני ניתוח, לא ניסיון להסיק מסקנה כלשהי או להטיל אשמה." זאת ועוד, אנס מציין, כי "דוח שהוכן בשביל הנשיא ג'ונסון על ידי היועץ לנשיא קלארק קליפורד נעלם מאז מן התיקים הממשלתיים."³¹ מחבר ספר זה איתר את דוח קליפורד, שסווג "סודי", ודרש בעקביות את שחרורו מסיווג. הדוח שוחרר ב-27 אוקטובר 1995.

הטיעון העיקרי של אנס לגבי מניע התקיפה, הוא שישראל ניסתה למנוע מארצות הברית לחשוף את תוכניתה לתוקף את סוריה ב-9 ביוני 1967. לתיאוריה זאת כמה חולשות, שרובן דומות לאלה המאפיינות את הטיעונים של ריצ'רד ק. סמית (ראו פרק 9 להלן). ראשית, כש"ליברטי" הפליגה לאזור הסיור שלה מול סיני, לפני פרוץ הקרבות ב-5 ביוני 1967, נשלטה רצועת עזה בידי מצרים. טווח ההאזנה הבסיסי של ליברטי השתרע רק עד לאופק (מרחק כ-20 עד 25 מייל). טווח האזנה מרבי זה הותיר את שטחי ישראל מעבר ל"אוזני" ליברטי". אדרבה, הוא חפף את כביש החוף מפורט סעיד במצרים ועד רצועת עזה. (ראו איור בע' 29). כל מסר ישראלי בנושא סוריה ודאי שודר ממפקדת צה"ל בתל אביב, כ-60 מייל מנקודת ההאזנה הצפונית ביותר של "אזור האיסוף" של "ליברטי". אם במקרה "ליברטי" יכלה להאזין לתשדורות מתל אביב, 60 מייל מצפון לה, נותרת השאלה: מיהו שביצע את ההאזנה בזמן אמיתי? הלשונאים ב"ליברטי" היו בעיקר דוברי רוסית. ברוטה, ספרד, עלו על סיפון "ליברטי" כמה דוברי רוסית וערבית, כולל סמ"ר ברייס פ. לוקווד מחיל הנחתים, אבל לא היו שום דוברי עברית על סיפון האונייה [הדגשת המחבר].³²

אבל נניח ש"ליברטי" יכלה איכשהו להאזין לתוכניות ישראליות לתקוף את סוריה, או אפילו שמעה אותן. ההיה זה סוד כה גדול ב-8 ביוני? ישראל החלה להעביר טנקים מסיני צפונה, לכיוון סוריה, בכבישים שעברו דרך תל אביב, מרחק כמה רחובות משגרירות ארה"ב. תנועה זאת כבר נצפתה על ידי ראש תחנת ה-CIA בתל אביב ודווחה לושינגטון.³³ שר החוץ דין ראסק אישר למחבר ספר זה, שקיבל מידע זה.³⁴ בסדרת הטלוויזיה שלו *Israel, A Nation Is Born* (ישראל, הולדת אומה), נדרש שר החוץ לשעבר אבא אבן לשיחה עם ממקל'ורג באנדי: "טילפן אלי פקיד אמריקני בכיר. הוא רמז כי לא הגיוני, שהמלחמה תסתיים מבלי שהסורים יענשו על שהתניעו אותה."³⁵

הזמה נוספת של תיאוריית הסתרת התוכניות לתקיפת סוריה, סופקה ככל הנראה בידי "טיימס" של לונדון ב-8 ביוני 1997. הכותרת בעמוד הראשון ביום זה היתה "מהלומה לסוריה עכשיו". הכתבה, שסיפרה על ההתקפה הצפויה על סוריה, נכתבה בידי צ'ארלס דגלס-יום בתל אביב ב-7 ביוני 1967, יום לפני ש"ליברטי" הותקפה בידי ישראל. כמובן שנשיא ארצות הברית לא נהנה ביותר למקרא הכתבה על "המהלומה" ב"טיימס" של לונדון. ייתכן, שבשל כך תידרך ראש אמ"ן אלוף אהרון יריב את הרי מקפרסון, הנציג המיוחד של הנשיא ג'ונסון, בנוכחות שגריר ארה"ב בתל אביב וולוורת (וולי) ברבור, כמה שעות לפני ההתקפה על "ליברטי" ואמר: "עדיין נותרה הבעיה הסורית. ייתכן שיהיה צורך להנחית על סוריה מכה, " והוסיף: "עדיין אין פעולות קרקעיות בסוריה, למרבה הצער" [הדגשת המחבר].³⁶ קשה להבין מה ההיגיון בכך, שכמה שעות לפני תקיפת "ליברטי", יספרו הישראלים לנציג נשיא ארה"ב ולשגריר האמריקני על ההתקפה הצפויה על סוריה בבוקר הבא - ויתקפו את "ליברטי" זמן קצר אחר כך על מנת למנוע מארצות הברית להיוודע כי צפויה התקפה על סוריה.

הנספח הימי בשגרירות ארה"ב בתל אביב ביוני 1967, סא"ל (דאז) ארנסט קסטל, העיר לגבי תיאוריה זאת בתוכנית התיעודית של "תמז". הוא אמר: "הבה נניח כי הפיקוד הישראלי העליון כה חשש שארצות הברית תלמד על מה שהיתה תוכנית ישראלית ברורה לכבוש את הגולן או תוכנית ישראלית אחרת כלשהי, ואז אמר "זה יעצבן את ארצות הברית, הידידה הגדולה שלנו, כדאי שלא נעשה את זה או שניתן לזה לקרות, אז בוא נטביע את האוניה שלהם במקום זאת. זה מה שאני אומר לכל מי שחושב, שהישראלים הטביעו (טעות במקור) במתכוון את האוניה כדי למנוע מאיתנו לדעת משהו."³⁷

באותה תוכנית הוא המשיך ואמר:

נניח שזאת היתה תוכנית יזומה – תהיה הסיבה אשר תהיה - להיפטר מאוניה של ארצות הברית שהיוותה איום על ישראל. זאת אומרת, שאומה שהשמידה בתוך 22 דקות את כל חיל האוויר המצרי ולכדה את כל השריון המצרי בסיני - אילו החליטו להטביע אוניה של ארה"ב, לבטח שהיו עושים זאת. ואני חושב שדבר זה היה נעשה בפעולת הונאה, בליה, כדי שלא יהיו כל ראיות של ממש לגבי זהותו של מי עשה זאת – אילו באמת רצו הישראלים להטביע אוניה של ארה"ב.

אנס מודה בספרו, בהידרשו לחקירות הרשמיות של תקרית "ליברטי": "כל אחד מהדוחות סיכם, שההתקפה נערכה ככל הנראה בשוגג, או נמנע מהסקת מסקנות על ידי סיכום צולע, שלא נמצאו ראיות כלשהן לכך שהתקיפה היתה מכוונת."³⁸ היעדר ראיות לא נחשב "תירוץ צולע", אלא סיבה של ממש להימנע מהטלת אשמה.

זאת ועוד, חוסר התמצאותו של אנס בענייני צי ארה"ב ובכלי נשק עושה את האשמותיו מפוקפקות למדי. כך הוא כותב בספרו בדונו בתגובת הצי השישי לידיעות על ההתקפה: "2 מטוסי פנטום F-4 עם חימוש גרעיני זינקו מהמטוילים של "אמריקה" ונסקו כמעט ישירות למעלה, במבערים אחוריים רועמים. מיד אחר כך המריאו עוד 2 למפגש עם ה-2 הראשונים, ו-4 הסילונים רבי העוצמה פנו ביחד לכיוון 'ליברטי', רועשים כרעם."³⁹

עובדה המערערת את אמינות סיפורו אמינות סיפורו היא כי שום פנטום F-4 שהוצב על נושאת מטוסים ב-1967 לא הותקן או חוות לנשיאת כלי נשק גרעיניים. בנוסף, מפקד נושאת מטוסים לא רשאי לשגר מטוסים חמושים בנשק גרעיני ללא הוראה מפורשת של הסמכות העליונה – הנשיא, או בנסיבות מיוחדות, מפקד הזירה - ואין כל ראיות שהוראה כזאת ניתנה או שמטוסים אמריקנים אחרים כלשהם חומשו בנשק גרעיני אותו יום. הספר של אנס לוקה בטעויות רבות כל כך לגבי עובדות פשוטות, עיקריות ומשניות, עד שמתגבשת מסקנה שהוא תוצר של דמיון יותר מאשר של פרי מחקר תיעודי של ממש. אפילו את קביעותיו הנסמכות על נסיונו העצמי ועל זכרונו אין לקבל כ"אמת שאין בלתה".

בשנים שחלפו מאז ההתקפה על "ליברטי", המשיך אנס לפגום באמינותו בכך שנקט קו אנטי-ישראלי נוקשה. "לישראל", הוא הכריז, "לא היו אויבים לולא תקפו כל העת את שכניהם, גנבו את אדמתם, לקחו את מימיהם והרגו את ילדיהם."⁴⁰ במכתב האשים: "ישראל היא שמטילה מומים ורוצחת מדי יום ואוכלוסיה פלסטינית לא מזוינת. ישראל היא שמדי יום הורסת בתים של בני נוער חשודים בזריקת אבנים."⁴¹

להלן דוגמה נוספת איך יכולים להיווצר סיפורים הסותרים זה את זה תוך אחיזה קלושה באותה מציאות. ב-1988 סיפר רס"ן דיוויד אי. לואיס, מפקד יחידת הקריפטולוגיה על סיפון "ליברטי", סיפור שלא ייאמן בראיון פרטי עם עיתונאי אמריקני, דייל קראולי ג'וניור.⁴² על פי לואיס, אדמירל משנה לורנס גייס, מפקד כוח המשימה של נושאות המטוסים של ארה"ב בים התיכון, אמר לו שברגע שהתקבלו הקריאות לעזרה של "ליברטי" (בערך ב-1410) הוא הזניק מטוסי קרב-הפצצה להגנת "ליברטי" ושלה לפנטגון שדר על הפעולה. גייס החליט, כביכול, לעקוף את מפקדו הישיר - מפקד הצי השישי - וכן את מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה ואת מפקד כוחות ארה"ב באירופה, ולהתקשר ישירות עם הפנטגון. לואיס ממשיך לצטט את גייס כאומר, "כמה דקות אחר כך קיבלתי שיחה משר ההגנה רוברט מקנמרה, שפקד עלי להחזיר את המטוסים כי נשאו כלי נשק גרעיניים." עדיין לא ניתן הסבר מדוע גם שר ההגנה עקף את שרשת הפיקוד ונתן פקודות ישירות לאדמירל משנה של שני כוכבים שנמצא בים.

לואיס ממשיך ואומר, שגייס אמר לו כי אחרי החזרת המטוסים הראשונים שהוזנקו הוא "מיד חימש טייסת נוספת בנשק קונבנציונלי, הזניק אותה ודיווח לפנטגון." "שוב, אדמירל גייס מדווח שעקף את שרשת הפיקוד שלו והתקשר ישירות לפנטגון. לואיס מצטט את אדמירל משנה גייס כאומר עוד: "אחרי כמה דקות קיבלתי שיחה נוספת ממקנמרה, שפקד עלי להחזיר גם את המטוסים האלה. הייתי כעוס ומבולבל והפעלתי את זכותי לפנות לדרג הפיקוד הבא כדי לבטל את פקודת מקנמרה. לאחר כמה שניות התקשר הנשיא לינדון ג'ונסון ברדיו-טלפון, והצגתי לפניו את המצב."

שוב, קשה לתאר אדמירל משנה של שני כוכבים מדלג מעל ראשי מפקד הצי השישי, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, מפקד פיקוד אירופה וראשי המטות המשולבים, ופונה ישירות לשר ההגנה בנושא זה, ואז עוקף גם אותו ודורש לשוחח עם נשיא ארה"ב ואפילו מדבר איתו ברדיו-טלפון. אם אכן ניא את אדמירל גייס לספר את הסיפור שלו לסא"ל לואיס, פקוד שלו שכלל לא הכירו, יש להניח שהיה מספר גם לאשתו על שיחה כה חשובה ששוחח עם הנשיא. אך אלמנתו לא זוכרת שבעלה דיבר אי פעם על שיחה כזאת.⁴³

גם אופי שיחות רדיו טלפון אלה בין אדמירל גייס בים התיכון ושר ההגנה מקנמרה והנשיא ג'ונסון בושינגטון נותר לא מוסבר. ב-1967 לא היתה לארה"ב יכולת לקיים ערוץ טלפון מאובטח בין וושינגטון ובין אוניה בים התיכון.

אל"ם (דימ') ג'וזף מ. טאלי ג'וניור, מפקד "סרטוגה" ב-8 ביוני 1967, אמר למחבר ספר זה, כי היה על גשר "סרטוגה" אותו יום כשקיבל ידיעה בשעה 1432 על ההתקפה על "ליברטי". הוא אמר שניסה להשיג את מפקד כוח משימה 60 - כלומר את אדמירל משנה לורנס גייס - על סיפון "אמריקה". משלא הצליח בכך, הודיע ברדיו דיבור שהוא פונה אל תוך הרוח ומזניק את קבוצת הכוננות שלו, ובין 1440 ו-1450 הזניק 4 מטוסי פנטום F-4B, 4 סקייהוק A-4, 4 סקייירידר A-1, 4 מטוסי תידלוק סקייהוק A-4 (16 מטוסים תוך 10 דקות באתראה של 8 דקות). אל"ם טאלי סיפר עוד למחבר ספר זה, כי המטוסים הוחזרו מיד על ידי אדמירל גייס.⁴⁴

הרשומות של אותו יום, לרבות השדרים של אל"ם טאלי עצמו, שנשלחו ב-8 ביוני 1967, מספרים סיפור אחר. האסמכתה היחידה להזנקה מ"סרטוגה" ב-1440 היא רישום יומן שמציין כי ב-1440 שינתה "סרטוגה" כיוון ל-315° והגבירה את המהירות ל-25 קשר. היומן לא מדבר על 2 הזנקות. על פי יומן הסיפון של "סרטוגה", המטוסים הראשונים שהוזנקו להגנת "ליברטי" המריאו ב-1602. יומן

מטוס סקייהוק A-4C של טייסת VA-64 על סיפון "אמריקה", שניות לפני הזנקה (צילום צי ארה"ב, 24/4/65)

"אמריקה" לא מכיל שדר שמציין את השעה המדויקת, אבל ככל הנראה הזניקה "אמריקה" את 4 הפנטומים -4-F שלה מעט לפני "סרטוגה".

לואיס וטאלי טוענים, שהמטוסים הוזנקו מ"סרטוגה". אנס טוען שהוזנקו מ"אמריקה". לואיס וטאלי טוענים שאדמירל גייס אמר שהמטוסים הוחזרו בפקודה קולית של שר ההגנה מקנמרה, שאושרה בפקודה קולית של הנשיא ג'ונסון, ששוחח עם אדמירל גייס. אנס טוען שהמטוסים הוחזרו על ידי השר מקנמרה וראש המבצעים של הצי, אדמירל דיוויד מקדונלד, שמסרו פקודות דיבור מהפנטגון למפקד הצי השישי (אדמירל מרטין), ולא לאדמירל גייס.⁴⁵ אבל מקנמרה לא נמצא אותו בוקר בפנטגון, באותה מסגרת זמן שבה אנס טוען שמקנמרה שוחח עם אדמירל מרטין.

השר מקנמרה אישר מאוחר יותר, כי מעולם לא שוחח בטלפון או ברדיו עם מישהו בצי השישי אותו יום.⁴⁶ הנשיא כינס ישיבה בחדר המצב בבית הלבן והגיע לשם ב-1106 זמן וושינגטון (1706 זמן סיני). מקנמרה כבר נמצא בחדר המצב. צילומים שצילם צלם הבית הלבן מראים שמקנמרה היה בבית הלבן בשעה שנמצא, על פי הסיפור של אנס, בפנטגון.⁴⁷

השר מקנמרה אמר למחבר ספר זה, שפקודתו היחידה להחזיר מטוסים ניתנה בחדר המצב בבית הלבן אחרי שנתקבל בבית הלבן המסר של סא"ל קסטל בתל אביב, שעדכן כי תקיפת "ליברטי" נעשתה בידי ישראל.⁴⁸ זה היה בערך ב-1125 זמן וושינגטון, כ-1725 זמן סיני. באותו זמן כבר הוחזרו כל המטוסים על ידי תת אדמירל מרטין, מפקד הצי השישי, שביטל את כל הגיחות ב-1040 זמן וושינגטון.

מסרים שנשלחו על ידי אדמירל מרטין ביוני 1967 סותרים בעליל את סיפורי לואיס, אנס וטאלי. אדמירל מרטין אמר במסיבת עיתונאים, שמעולם לא קיבל הוראות כלשהן מווישינגטון, וכי הוא, לא טאלי או גייס, פקד להזניק את המטוסים להגנת "ליברטי" ולהחזירם. הוא גם ציין כי סיפק עותקים של כל המסרים ששלח בזמן תקיפת "ליברטי" לממונים עליו - מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה ומפקד כוחות ארה"ב באירופה.⁴⁹

אגודת ותיקי "ליברטי" מודה, שלמרות הסיפורים הסותרים על 2 הזנקות מטוסים, שסופרו על ידי אנס, לואיס וטאלי, העמדה הרשמית של צי ארה"ב היא שהיתה הזנקה אחת בלבד. אבל הם גם רומזים שהכחשה רשמית זאת מציינת משהו יותר חתרני מהערה פשוטה המושתתת על עובדות נחרצות.⁵⁰ אבל כל התרשומות, תעבורת המסרים, וההצהרות שנעשו באותו זמן, או מיד לאחר התקיפה, מציינות שנעשתה רק הזנקה אחת להגנת "ליברטי".

לסיפורים אלה, לאמיתו של דבר, אין כל קשר לשאלה האם הישראלים תקפו את "ליברטי" מתוך ידיעה שזאת אוניה אמריקנית, אולם הם מסופרים בלהט רב על ידי חובבי תיאוריות קונספירציה, שכמה מהם אף טוענים כי הוכיחו שהנשיא, שר ההגנה, וכל האדמירלים הבכירים המעורבים, רקמו מזימה לבגוד בארצות הברית וב"ליברטי".⁵¹

מפקד הצי השישי נדרש מעת להגיש סיכום כרונולוגי של הפקודות שהוציא לראש המבצעים של הצי. קטעים מרשימת הפקודות של הצי השישי, ששחררו מסיווג ב-30 בספטמבר 1981, מאשרים את זמני ההזנקה וההחזרה של המטוסים ששוגרו להגנת "ליברטי":

- - -

8 ביוני 1967 - אוניית תקשורת "ליברטי" הותקפה בשוגג במים בינלאומיים בידי מטוסים וסירות טורפדו ישראלים. ישראל מגישה התנצלויות מיידיות לתקרית....

תעבורת מסרים הנוגעים לדבר מובאת בנספח A....

- - -

081250Z יוני 67

ממפקד הצי השישי

אל יו.א.ס.א.ס. "סרטוגה"

יו.א.ס.א.ס. "אמריקה"

דע: מפקד כוח משימה 60

מפקד קבוצת משימה 60.2

שמור

1. "אמריקה" הזנק 4 A4 חמושים לנוע ל-33-25E 31-23N להגן על יו.א.ס.א.ס. "ליברטי" המותקפת בידי סירות תותחים. ספק חיפוי מטוסי קרב ומטוסי תדלוק. החלפת מטוסים במקום. "סרטוגה" הזנק 4-A-1 חמושים בהקדם האפשרי אותה משימה.

- - -

081339Z יוני 67

ממפקד הצי השישי

אל יו.א.ס.א.ס. "סרטוגה"

יו.א.ס.א.ס. "אמריקה"

תקרית "ליברטי"

1. כוחות תוקפים את "ליברטי" מוכרזים עוינים.

2. אושר לך להשתמש בכוח כולל השמדה במידת הצורך על מנת לשלוט במצב. אל תשתמש בכוח רב מהנדרש. אל תרדוף אף יחידה בכיוון היבשה למטרת תגמול. מטרת התקפת הנגד היא רק להגן על "ליברטי".

3. תדרך כל הטייסים תוכן מסר זה. בנוסף תדרך טייסים שתחום טריטוריאלי מצרי 12 מייל בלבד ו"ליברטי" ממש בקצה. אל תטוס בין "ליברטי" וקו החוף מלבד כנדרש למלא הנחיות סעיף 2 לעיל. תדרך חיפוי מטוסי קרב שכל תקיפה של מטוסי תקיפה, "ליברטי" או עצמם היא פעולה עוינת וסעיף 2 לעיל תקף לצורך זה.

- - -

081414Z יוני 1967

ממשרד הנספח הימי של ארה"ב תל אביב ישראל

אל הבית הלבן/משרד שר ההגנה/ראש המבצעים של הצי/משרד החוץ/מפקד הצי השישי/מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב אירופה/ראשי המטות המשולבים/סוכנות הביון של משרד ההגנה/נציגות ארה"ב באו"ם/מפקד פיקוד אירופה/חיל אוויר ארה"ב אירופה/מפקד צבא ארה"ב אירופה/מפקד קבוצת משימה 60.2/מפקד כוח משימה 60/מפקד כוח התקיפה (כוח התגובה המהירה של ארה"ב).

שמור 0825 יוני 67

הנספח הימי התקשר למבצעים הצי השישי לקבל דוח. מטוסים וטרפדת ישראלים תקפו בשוגג אוניית ארה"ב ב-081200Z, מיקום 33-33E 31-25N. אולי אוניית צי. מסוקי צה"ל במבצעי הצלה. אין מידע נוסף. ישראלים שולחים התנצלויות כנות ומבקשים מידע על אוניות ארה"ב אחרות בקרבת חופי אזור המלחמה.

- - -

081440Z יוני 67

ממפקד הצי השישי

אל יו.אס.אס. "סרטוגה"

יו.אס.אס "אמריקה"

מפקד כוח משימה 60

מפקד קבוצת משימה 60.2

שמור

1. החזר כל ההזנקות. שנית: החזר כל ההזנקות.

בעיה נוספת שמעורר הסיפור של לואיס היא חוסר עקביות. לואיס פרסם סיפור זה בפומבי ב-1988, שנים רבות אחרי התקרית. ג'ון בורן, בספרו שפורסם ב-1995 (ראו פרק 9), ציטט את לואיס כמקור של גרסה אחרת של סיפור זה.⁵² הסיפור סופר בצורה שונה על ידי לואיס עצמו בהקלטה שהופקה ב-1991 על ידי "סליגו הפקות";⁵³ ושוב סופר באורח שונה על ידי לואיס בהפקת הוידאו של NBC ב-1992 - "הסיפור מאחורי הסיפור".⁵⁴

לואיס נכווה קשות בהתקפת הטורפדו על "ליברטי". התרשמותו מאירועי אותו יום ואחר כך בתקופת החלמתו, אפשרה לו, ככל הנראה, למלא בכוח הדמיון כמה מהפערים בזיכרונו הן לגבי האירוע והן לגבי מה שהתרחש מיד אחריו. אנס מספר את סיפורו ללא ציטוט מקורות כלשהם, ואילו הסיפור של טאלי, שסופר 20 שנה אחר כך, עומד בסתירה לתרשומות הכתובות של טאלי מאותו זמן.

סרן (עכשיו סא"ל (דימ')) מוריס ה. בנט, שהיה קצין קריפטולוגיה מסופח ליחידת NSA על סיפון "ליברטי" ביום התקיפה, ושהוענק לו כוכב הכסף, סיפר כך:

אני סבור שכמה מאיתנו שעלו למעלה מאגף המחקר שטורפדו חשבו בהתחלה שהתקיפה נעשתה בידי מצרים. באותו זמן לא היה לנו מושג את מי להאשים. אני זוכר, שכאשר המסוקים טסו מעלינו בראשונה רבים מהאנשים מאגף המחקר עודדו אותם "לתפוס" את המצרים. רק מאוחר יותר הבנו, שזאת היתה תקיפה ישראלית. כמובן שהאנשים שהיו על הגשר זיהו את התוקפים כישראלים.⁵⁵

צי ארה"ב הכיר בגבורת צוות "ליברטי" והעניק ציונים לשבח לרבים מאנשיו בנוסף לציון היחידתי הגבוה ביותר - הציון לשבח היחידתי הנשיאותי - שהוענק על "הישג הירואי וראוי לציון יוצא מן הכלל". ג'וזף לנטיני, טכנאי תקשורת ראשון, שנפצע בתקיפת הטורפדו, נמצא במקרה מחוץ למדור NSA כשהטורפדו פגע והרג 25 מחבריו. הוא אמר: "הדרך הטובה ביותר לזכור אנשים אלה היא לזכור אותם יום-יום, ובכל הזדמנות לדבר עליהם כמי ששירתו את ארצם למופת. כל אחד מהם היה גיבור."⁵⁶

¹ 25 נהרגו במדור NSA: 24 אנשי צי ואזרח אחד. 9 ההרוגים האחרים היו אנשי צוות "ליברטי". יש הבדל טכני בין הצוות ובין אנשי יחידת NSA באוניה, אבל בדרך כלל כולם מכונים אנשי צוות "ליברטי".

² דרגתו אז היתה סא"ל. כמפקד האוניה הוא נקרא "סקיפר" או "קפטן". הוא הועלה לדרגת אל"ם ב-3 באוגוסט 1967 (דרגת אלוף-משנה של קצין ימי היא Captain)

- 3 עדות סא"ל ויליאם ל. מקגונגל, מפקד "ליברטי", ב-13 ביוני 1967 בפני ועדת החקירה של צי ארה"ב. תמליל עדות, 39.
- 4 הפגישה הראשונה היתה ב-7 ביוני 1991 בווישינגטון הבירה. פגישה שנייה היתה ב-9 ביוני 1991.
- 5 מכתב מאל"מ ויליאם ל. מקגונגל אל מחבר ספר זה מ-20 באוגוסט 1998.
- 6 *New York Times*, March 9, 1999, C27.
- 7 על פי *USS "Liberty" Newsletter*, August 1981.
- 8 *USS "Liberty" Newsletter*, November/December 1981, 5.
- 9 ראיון של מחבר ספר זה עם תא"ל (מיל) עווד ארז מחיל האוויר, ב-5 ביוני 1998 בתל אביב. ארז היה סא"ל ב-8 ביוני 1967 והוא טס מעל "ליברטי" בצהריים בגובה 30 אלף רגל במטוס ווטור. הלוג בוק (ספר הטיסה) שלו מציין שדיווח על אוניה "ללא שובל".
- 10 ראיון של מחבר ספר זה עם המפיק רקס בלומשטיין מערוץ טלוויזיה "תמז" ב-16 בספטמבר 1991 בלונדון. ראיון נוסף, בטלפון, התקיים ב-25 ביוני 1992; בלומשטיין היה בלונדון.
- 11 *USS "Liberty" Newsletter* יצא לאור עד ספטמבר 1986. שם הגליון הבא, בדצמבר 1986, שונה ל-"*Liberty*" *News*.
- 12 John Hrankowski, "Post-Traumatic Stress Disorder," *"Liberty" News* 14, no. 2/3, 1996, 7.
- 13 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם ג'ורג' גולדן ב-11 במרס 1991. גולדן היה בנורפולק, וירג'יניה.
- 14 ראיון של מחבר ספר זה עם רס"ל ריצ'רד ג'יי. ברוקס ב-7 ביוני 1991 בווישינגטון הבירה.
- 15 ראיון של מחבר ספר זה עם ימאי סטיבן ריצ'רדס ב-8 ביוני 1991 בווישינגטון הבירה.
- 16 James M. Ennes Jr., *Assault on the "Liberty": The True Story of the Israeli Attack on an American Intelligence Ship* (New York: Random House, 1976).
- 17 שם, 62.
- 18 שם, 137 [הדגשת המחבר].
- 19 שם, 206.
- 20 שם, הערת שוליים 5.
- 21 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם אדמירל דייוויד ל. מקדונלד ב-29 ביוני 1990. אדמירל מקדונלד היה בג'קסונוויל, פלורידה. הוא נפטר ב-16 בדצמבר 1997.
- 22 ראיון של מחבר ספר זה עם סנטור ג'יי. ויליאם פולברייט בקורל גיבלס, פלורידה, ב-6 בדצמבר 1988. סנטור פולברייט נפטר ב-9 בפברואר 1995.
- 23 אי-מייל מסא"ל בנט אל מחבר ספר זה, 14 במרס 2001.
- 24 Ennes, *Assault on the "Liberty"*, 38; 5 ביוני 1967.
- 25 James Ennes Jr., "The USS *Liberty*: Back in the News," *American-Arab Affairs*, no. 15 (Winter 1985-86): 26 fn 18. [הדגשת המחבר].
- 26 Bill Gunston, *An Illustrated Guide to the Israeli Air Force* (New York: Arco, 1982), 86-89. See also William Green, *The World Guide to Combat Planes*, vols.1 and 2 (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1967).
- 27 נקודות נשיאה הן מתקונים מחוזקים במיוחד, בדרך כלל על כנפי מטוס או על גופו, שם ניתן לחבר חימוש, מכלי דלק, ואבזרים אחרים ובמקרים רבים לשחררם תוך כדי טיסה. להסבר על נקודות נשיאה ומיקומם במיראז' 3C, ראו: 9, Shlomo Aloni, *Mirage III vs. MiG 21: Six Day War 1967* (Oxford, UK: Osprey, 2010).
- 28 "Documentation," *American-Arab Affairs* 15 (Winter 1985-86): 104.

- 29 Ennes, "Liberty: Back in the News," 19
- 30 Ennes, "Liberty: Back in the News," 24-26
- 31 שם, 26.
- 32 הודגש בפני מחבר ספר זה על ידי ג'וזף לנטיני, שורד של "ליברטי", בפגישה בווישינגטון הבירה ב-21 ביוני 1998.
- 33 ראיון של מחבר ספר זה עם ג'ון האדן, ראש תחנת CIA בתל אביב ביוני 1967. בשעתו הוסכם כי שמו, מועד הראיון ומקומו לא יפורסמו.
- 34 ראיון של מחבר ספר זה עם דין ראסק ב-5 באפריל 1989 באתונה, ג'ורג'יה.
- 35 אבא אבן, משרד תיעודי בטלוויזיה, Israel: A Nation Is Born, program 4, part 1, Tele Cine, London, England, October 6, 1992. לדברי אבן, שיחה זאת היתה ממקג'ורג' באנדי, יועץ מיוחד של הנשיא לינדון ג'ונסון לענייני המזרח התיכון. ראו גם: Ahron Bregman and Jihan El-Tahri, *The Fifty Years War: Israel and the Arabs* (New York: TV Books, 1998), 110.
- 36 מברק משגרירות ארצות הברית בתל אביב אל שר החוץ, ושינגטון הבירה, 081604Z יוני 1967, מס' משרד החוץ 4020. סיווג הוסר בעקבות ערעור מחבר ספר זה על פי תקנת חופש המידע ב-1999. במברק נמסר: "להלן תמצית של תדרוך מקפרסון מהבית הלבן על ידי ראש אמ"ן צה"ל, 8 ביוני, 11:30" הוא חתום על ידי שגריר ארה"ב בישראל וולוורת (וולי) ברבור. בנוסף להערות על סוריה, הוא סיפק עדכון מפורט על פעילות צה"ל בימים האחרונים.
- 37 Thames TV documentary *Attack on the "Liberty,"* Script VTR/THS/37733, prod. no. N. 1005, Transmission, Tuesday, January 23, 1987; script ref 245, and script ref 251, 52
- 38 Ennes, *Assault on the "Liberty,"* 164
- 39 שם, 77.
- 40 ג'יימס מ. אנס ג'וניור, "פרודיג'י", חשבון DRNV11F, 22 ביולי 1992. זה היה לפני האינטרנט כפי שהוא היום. ב-1992 פרודיג'י הופעל על ידי "סירס" והיה פורום ממוחשב אינטרקטיבי. הוא היה זמין לבעלי מחשבים תמורת תשלום חודשי. הפוסטים של אנס היו במדור "Liberty" Art Club-Books-Non-Fiction-Assault on the. אגודת ותיקי "ליברטי" דיווחה "ליברטי" און-ליין עם פרודיג'י."
- 41 מכתב מ-28 ספטמבר 1989 אל "קין סנטינל (ניו-המפשייר)" בחתימת ג'יימס מ. אנס ג'וניור, שפורסם מחדש ב"עלון ליברטי" ספטמבר/דצמבר 1989, 20.
- 42 קראולי ג'וניור הוא אוונגליסט נוצרי עם תוכנית רדיו משלו, *Colebrook (N.H.) News and Sentinel*, January 27, 1988. המאמר מציין: "הועתק מ'כריסטיאן ניוז'. דייל *The King's Business*
- 43 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם גב' לורנס גייס ב-14 במרס 1994. גב' גייס היתה בג'קסונוויל, פלורידה.
- 44 ראיון של מחבר ספר זה עם אל"ם (דימ') ג'וזף מ. טאלי, 8 ביוני 1991, במפגש השנתי של אגודת ותיקי "ליברטי", ושינגטון הבירה.
- 45 שם.
- 46 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם שר ההגנה לשעבר רוברט מקנמרה, 17 דצמבר 1993. מקנמרה היה בווישינגטון הבירה.
- 47 יואיצ'י אוקמוטו היה הצלם הרשמי של הבית הלבן ב-1967. תמונות מסרטי התצלומים של אוקמוטו, שצולמו ב-8 ביוני 1967, זמינות בספריית לינדון ביינס ג'ונסון, אוסטין, טקסס.
- 48 ראיון עם מקנמרה.
- 49 מסר סודי מתת אדמירל מרטין אל אדמירל מקקין בנושא "תדרוך לעיתונות לגבי נזק ליו.א.א.ס. ליברטי" ופעולות הירואיות של הצוות". פסקה 5 של מסר זה מצינת: "בתשובה לשאלות, אני מאשר כי פקדתי להזניק מטוסים להגן, ורק להגן על יו.א.א.ס. ליברטי ברגע שהשתכנעתי שאוניה של ארה"ב אכן מותקפת, והחזרתי את המטוסים כשנודע לי שהם לא נחוצים". נמסר גם לעיתונות, שמפקדים בכירים יודעו בבירור על פעולותיי וקיבלו העתקים של כל המסרים שלי" [הדגשות המחבר].

חמישה ימים אחר כך נשלח מיו.א.ס.א. "אמריקה" מסר בן 21 דפים אל מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה (אדמירל מקיין בלונדון), שהעביר את תמליל פגישתו של מפקד הצי השישי (אדמירל מרטין) עם העיתונות. המסר ציין כי "הקלטה של הראיון נשלח בדואר אויר לראש המידע של הצי". בעמודים 19-20 דווח הדו-שיח הבא:

ש: אחרי שגילית ש"ליברטי" מותקפת, האם הודעת לושינגטון?

ת: הדבר הראשון שפחות או יותר עשיתי היה להתחיל להזיז את המטוסים כדי להגן על אותה אוניה. זה הדבר הראשון לעשות, להגן על האוניה.

ש: ואחרי שעשית זאת?

ת: והצעדים שנקטתי לעשות זאת נשלחו לממונים עלי. מייד, הם היו מכותבים לידיעה בכל מסר בקשר לזה ששלחתי למפקד כוח המשימה.

ש: אדוני, האם שוחחת בטלפון עם הבית הלבן היום?

ת: לא.

ש: האם שוחחת עם ראשי המטות בושינגטון בטלפון?

ת: לא.

ש: כל אלה היו מסרים ברדיו-טלטייפ שבהם השתמשת. האם קיבלת הוראות כלשהן מהם בושינגטון בזמן כלשהו?

ת: לא [הדגשת המחבר].

ש: האם ידוע לך מי קיבל? האם היה לך מושג כלשהו באותו זמן מי תוקף את האוניה כשקיבלת את הידיעה ושלחת?

ת: ממש לא.

50 מכתב מאגודת ותיקי "ליברטי" אל חבר הקונגרס ניקולס מברולס: "לא אל'ם ג'וזף טאלי, מפקד יו.א.ס.א. 'סרטוגה', ולא סגנו, מקס מוריס [טעות במקור; מוריס היה הנווט, לא הסגן] קיבלו פנייה מצי ארה"ב למתן עדות בקשר להזנקתם את 2 מבני מטוסי ההצלה. אדרבה, צי ארה"ב מכחיש שהוזנקו 2 מבנים" [הדגשת המחבר].

51 ראו טור מאת ג'ון אומיסינסקי, כתב לענייני ביטחון לאומי של "שרות ידיעות ג'נט", *USA Today*, 7 ביוני 2001. אומיסינסקי, בהסתמכו על טענות ג'יימס במפורד, טען, שההחזרה-כביכול של מבנה המטוסים הראשון היתה עילה להדחת הנשיא ג'ונסון.

52 John Borne, *USS "Liberty"* (Brooklyn, N.Y.: Reconsideration Press, 1995), 41, 42 fn

53 Patrick King, producer, *U.S.S. "Liberty" Survivors: Our Story* (Los Angeles: Sligo Productions, 1991). לא ידוע על שידור טלוויזיוני כלשהו.

54 טלוויזיית NBC. שודר 27 בינואר 1992. המפיק כריסטופר קרלסון.

55 אי-מיילים מסא"ל מוריס ה. בנט אל מחבר ספר זה, 14 במרס 2001.

56 ראיון של מחבר ספר זה עם ג'וזף לנטיני.

פרק 9 – תיאוריות קונספירציה

תיאוריות הקונספירציה על תקיפת "ליברטי" נעות בין שלילה מוחלטת של המסקנה שמדובר בטעות בזיהוי ובין כמה הנחות יוצאות דופן למדי. יתכן, שמקור כמה התיאוריות אלה בתפיסה, ברצון, או באינטרסים של יוזמיהן. כל 14 החקירות הרשמיות של ישראל וארה"ב הסיקו, שהתקרית נגרמה בשל שרשרת טעויות טרגיות, או שאין כל הוכחה שהתקיפה הישראלית לא היתה מקרה טרגי של טעות בזיהוי, אבל הקביעות הסותרות להלן התקבעו בספרות הגדלה והולכת בעניין "ליברטי". האם לפנינו ניסיון מודע להוליך שולל את הציבור האמריקני ואת מקבלי ההחלטות בארה"ב? נראה שלא, ככל שמדובר במי שתפיסותיהם הוליכו אותם למסקנותיהם, אולם נראה שכן, ככל שמדובר בקבוצות של בעלי אינטרסים.

מדוע ממשיכים לצוץ סיפורים אלה? מקג'ורג' באנדי, היועץ לביטחון לאומי של הנשיא קנדי, ואחר כך יו"ר ועדה מיוחדת לענייני המשבר במזרח התיכון, שמונתה ב-1967 בידי הנשיא ג'ונסון, מסביר בפשטות: "העם האמריקני אוהב קונספירציות."¹ ראייה לכך היא כמה מהסיפורים הביזאריים שעדיין רווחים על אודות ההתנקשות בנשיא ג'ון פ. קנדי ב-1963, חמישים שנה אחרי האירוע, וסיפורי קונספירציה בנושאים רבים אחרים המופיעים שוב ושוב בכתבי עת, בספרים ובסרטים.

לפטריטים מצרים ולערבים אחרים קל יותר להשלים עם תבוסה מידי ארצות הברית מאשר מידי ישראל. כך, במידה מסוימת, נשמר הכבוד הלאומי, גם אם הסירוב להכיר במציאות אינו משרת את האינטרסים הלאומיים. למנהיגי מצרים, שהיו מודעים למציאות או שהיו צריכים לדעתה, היה אינטרס פוליטי לשמר את התמיכה הציבורית על ידי מיקוד האשמה בגורם חיצוני רב עוצמה, שאין לנצחו.

יבגני א. פרימקוב, אקדמאי סובייטי פרו-ערבי, שכהן כעורך יומון המפלגה הקומוניסטית "פראבדה", כתב במאמר שפרסם על תקרית "ליברטי", ב-27 ביולי 1967:

עכשיו ידוע שבין אנשי צוות "ליברטי" היו מומחים מעולים לשפה הערבית. תוך כדי תנועתם לאורך סיני בכיוון הגבול הישראלי, הם ירטו תקשורת מבצעית בין מפקדים בצד המצרי. הודלף גם ש"ליברטי" קיימה תקשורת דו-כיוונית עם תחנות רדיו ישראליות. ייתכן, שכאשר עלה צורך להסתיר כל ראייה של פעילות ריגול אמריקנית, פותח תסריט שעל פיו נערכה תקיפת הטרפדות הישראליות על "ליברטי", שתוצאותיה התבררו כטרגיות לצוות האוניה. לפי גרסה דומה, ראש ממשלת ישראל החליט להסתיר את עובדת שיתוף הפעולה עם CIA על ידי תקיפת "ליברטי"; מכל מקום, כל זה כבר פורסם בעיתונות העולמית.²

כעבור זמן-מה כתבו פרימקוב ועמיתיו ספר ברוסית על מלחמת ששת הימים שנקרא "ה'יונה' שוחררה", שפורסם בברית המועצות ב-1968.³ בספר זה נטען, שארצות הברית וישראל ניצלו את "ליברטי" לשליחת מסרים כוזבים או "מבושלים" עם הוראות נסיגה לכוחות המצריים בסיני. בלוחמה אלקטרונית, "בישול" הוא יירוט מסרים של האויב ושינויים – ניתן, למשל, לשבש מסר ולעשותו בלתי קריא, או ברמה מתוחכמת יותר,

לשנות את תוכן המסר כדי להטעות את האויב או לשבש את פעילותו. רבים מן המסתייגים מתיאורית הזיהוי השגוי מייחסים לישראלים יכולות "בישול" מגוונות. פרימקוב ושותפיו לספר טוענים עוד ש"על מנת להסתיר את השתתפות אונייה זאת במערכת סיני, היה הכרח לביים תקיפה."⁴

לפי גירסת פרימקוב, עמדה ארצות הברית לימין ישראל ולחמה באורח פעיל בערבים, וההתקפה על "ליברטי" בוצעה מתוך קנוניה עם ארצות הברית כדי להסתיר את השתתפות ארה"ב בלחימה במצרים. ערבים רבים, שרואיניו על ידי מחבר ספר זה, חזרו על סיפור זה וטענו לנכונותו. ההזדהות הערבית עם גרסה סובייטית זאת של האירועים שואבת חיזוק נוסף מקביעתו הנחרצת של פרימקוב, שניצחון הישראלים על הערבים ב-1967 נבע אך ורק מהסיוע שקיבלו מארצות הברית, בריטניה וגרמניה המערבית: "דיווחים בעיתונות, שמטוסים אמריקניים ובריטיים השתתפו בתקיפת שדות תעופה ערביים, לא אומתו. אבל אין בכל בשום אופן כדי לסתור את המעורבות העקיפה הניכרת של החבורה האימפריאליסטית של ארצות הברית, בריטניה וגרמניה המערבית ביוזמה הישראלית."⁵

במאמר שכתב פרימקוב עם אחרים, שפורסם ב-1968, נטען שקצינים ישראליים קיבלו הכשרה צבאית "נרחבת" בבסיסי צבא מיוחדים בארצות הברית ובגרמניה המערבית וגם רכשו ניסיון קרבי בווייטנאם.⁶ סיפורו של פרימקוב, שאין לו שמץ תמיכה עובדתית, נועד כמובן לשרת את האינטרסים של ברית המועצות לחזק את השפעתה בעולם הערבי על חשבון ארצות הברית.

לשגריר המצרי מחמוד קאסם יש סיפור "בישול" מעניין אחר.⁷ קאסם, שעבד בלשכתו של הנשיא נאצר בזמן מלחמת ששת הימים, טוען שליברטי הותקפה במתכוון מפני שיירטה שיחת טלפון בין המלך חוסיין ובין מי שהמלך חשב שהוא הנשיא נאצר, אך למעשה "בושלה" שיחה זו על ידי הישראלים. ישראל, טוען קאסם, הונתה את המלך חוסיין על מנת שיצטרף למלחמה, ומכיוון שלא רצתה שתכסיס זה יחשף, תקפה את ליברטי.

לטענת קאסם, ישראל הקליטה שיחות ונאומים של נאצר וחיברה יחד מילים בודדות מתוכם. הישראלים השתמשו במילים אלה כדי להשלות את חוסיין לחשוב שהוא מדבר עם נאצר, אלא שהוא כלל לא היה שותף לשיחה.⁸ ישראל פיתחה יכולות מודיעין אלקטרוני (מודאל"ל – ELINT) מעולות, ואלה עלו בהרבה ב-1967 על יכולות המודאל"ל הערביות. אבל גם עם הטכנולוגיות המתקדמות ביותר כיום, אי אפשר לשמוע אמירה של חוסיין, להחליט על התגובה, לאתר ולשלוף מההקלטות השמורות את המילים הדרושות, ולשדר את הביטוי או המשפט ה"מבושלים" מבלי לפגוע ברציפות השיחה. גם אם אפשר להסכים שהישראלים הצליחו לבצע הישג מרשים זה ב-1967, איך יכלו לדעת שהמסר ה"מבושל" יורט על ידי "ליברטי"?

בעיה עיקרית נוספת שמעוררת התיאוריה של השגריר קאסם היא שבתאריך המדובר, 6 בינוי 1967, "ליברטי" טרם הגיעה לאזור. בשלב זה היא עדיין נמצאה במרחק 2 ימי הפלגה מחופי סיני. ובנוסף, גם אם נניח ש"ליברטי" יירטה איכשהו את שיחת הטלפון ה"מבושלת" בידי הישראלים, מדוע לא נחשף או הודלף ירוט זה אי פעם?

השגריר קאסם אמר למחבר ספר זה, שנודע לו כי משה דיין הורה על הטבעת "ליברטי". הוא גם אמר, ששמע שממשלת ארצות הברית אסרה על משפחות אנשי הצוות שאבדו ב"ליברטי" לנהל טקסי זיכרון.⁹ אין שום ראיות התומכות באף אחת מטענות אלה.

ב-1977 פרסם אנתוני פירסון ספרו *Conspiracy of Silence* ("מזימת הדממה"),¹⁰ ובו העלה תיאורית קונספירציה שלפיה הישראלים תקפו את "ליברטי" במתכוון, שכן חרף דרישתם להסיג את האוניה

מהאזור, ארצות הברית סירבה להוציאה משם. פירסון העלה טענה זאת בראשונה במהדורות מאי ויוני 1976 של כתב העת "פנטהאוז".¹¹ על פי פירסון, "ליברטי" הגיעה "מול" הנקודה המיועדת שלה בסיני בצהרי 5 ביוני 1967,¹² והחלה להעבירה מידע לארצות הברית. זאת ועוד, פירסון מעולם לא ציין במפורש למי או איך הועבר המידע שנאסף בידי "ליברטי", אבל קבע ש"ליברטי" היתה "בהחלט מעבר לטווח התקיפה של קו החוף המצרי" וקיבלה בבוקר 8 ביוני "שדר" הפוקד עליה להתקרב לחוף סיני.¹³ הוא לא אמר ממי או איך נשלח השדר.

למעשה, בבוקר 8 ביוני ניסו הסוכנות לביטחון לאומי וראשי המטות המשולבים לשדר ל"ליברטי" פקודות המורות לה להישאר 100 מייל מאזור הלחימה. הכשל בהעברת פקודות אלה ל"ליברטי" היה נושא לחקירה של התקשורת הצבאית ברחבי העולם שניהלה ועדת הכוחות המזוינים של בית הנבחרים ב-1971.¹⁴ פירסון לא מזכיר חקירה זאת בספרו. הוא מסביר את המצב כך:

מה שאיש לא ידע – מלבד ברמות הבכירות ביותר של ממשלות ישראל וארצות הברית – הוא שישראל הפרה תוכנית שנקבעה מראש, שנהגתה בידי CIA, פקידים בכירים בממשל ג'ונסון, המטכ"ל הישראלי ומדינאים ישראלים בכירים. ישראל, לפי התוכנית, היתה אמורה לנהל עם הערבים מלחמה מוגבלת, שלא תשפיע על קווי הגבול בין ישראל, סוריה וירדן, אבל "ליברטי" גילתה שישראל הפרה את התוכנית, ובערב 7 ביוני נאמר בווישינגטון לשגריר ישראל שיש לעצור את ההתקפות. שמונה שעות אחר כך הוצאו בתל אביב פקודות להשמיד את האוניה.¹⁵

ליבת הסיפור של פירסון היא שהיתה זאת "ליברטי" ש"גילתה שישראל הפרה את התוכנית" (יום לפני שהגיעה לאזור) ומשום כך הורו הישראלים להשמידה בבוקר 7 ביוני. זה טעון תמוה, שכן ביום רביעי, 7 ביוני, הרמטכ"ל רא"ל יצחק רבין הודיע בפומבי שישראל השתלטה על סיני, שארם א-שיח, ירושלים והגדה המערבית.¹⁶ הכותרות הראשיות במאות, אם לא באלפי עיתונים ברחבי עולם בישרו על כיבוש הגדה המערבית, מזרח ירושלים והכותל המערבי לפני ש"ליברטי" הגיעה לנקודה שבה יכלה להאזין למשהו. תוקף הסיפור של פירסון מתפוגג על קו הזמן, שכן "ליברטי" הגיעה מול חוף סיני בערך ב-0849 בבוקר 8 ביוני.¹⁷

פירסון מציב את "ליברטי" בזמנים ובמקומות שלא היו ולא נבראו. למשל, הוא מציב את "ליברטי" בנקודה הנמצאת 28 מייל מצפון-מערב לתל אביב ב-0850 בבוקר 8 ביוני 1967, שעה שעל פי יומן הסיפון של ליברטי, ב-0849 אותו בוקר היא פנתה לכיוון 253° (דרום מערב) לאחר הגעתה לנקודה "אלפא", 31-27 N, 34-00 E. היא נמצאה אז כ-58 מייל דרומית-מערבית לתל אביב - המרחק הקצר ביותר שהיה לה מהעיר.¹⁸ זאת ועוד, לממשלת ארה"ב ולישראלים אין שום תיעוד של חילופי המסרים בין ווישינגטון ו"ליברטי", כפי שטוען פירסון.

פירסון עצמו מודה, כי קיבל את משימת כתיבת סיפור "ליברטי" בשביל "פנטהאוז" "במשך קיץ 1975", כשהיה "מרושש" ונזקק לכסף.¹⁹ הוא הסביר: "נסיבות תקרית 'ליברטי' סופרו לי בדוחא, קטאר, על ידי טיטו דה נגי האוורד, מפיק סרטים אמריקני. פגשתי אותו בתחילת אפריל בלובי של מלון אינטרקונטיננטל בדובאי. כשגילה כי אני עיתונאי חוקר וכי אש"ף מחשיב אותי פרו-פלסטינאי, נתן לי בהתלהבות רעיון להקים לתחייה את תקרית 'ליברטי' כסיפור חדש לגמרי."

פירסון מאפיין את האוורד כ"אדם הנתון במצב מלחמה עם הישראלים", שטען כי ניצח בקרב משפטי עם ממשלת ישראל על הפצת סרט תיעודי. לדברי פירסון, "האוורד הועלה על נס ברחבי העולם הערבי על רקע הניצחון המשפטי שלו". ועוד מספר פירסון, כי האוורד האשים "סוכנים ציוניים" בהצתת מועדון לילה שבבעלותו מפני שנקט "עמדה פרו-ערבית קיצונית"²⁰ על מנת לרוששו.

ספרו של פירסון מלמד על האינטרס העיקרי שלו - הוא נזקק לסיפור מכיר. סביר למדי, שלא היה אפשר למכור ל"פנטהאוז" או למוציא לאור רודף סנסציות, מאמר או ספר המאשרים כי החקירות הרשמיות של ארה"ב וישראל נערכו כיאיות ומסקנותיהן מוצקות, וכי התקרית היתה טעות טרגית. הסיפור של פירסון מבדר, אבל יש לסווגו כסיפורת, או ככתבה עיתונאית נוסח "אדם נשך כלב".

ביוני 1978, פירסם ריצ'רד ק. סמית, היסטוריון תעופה עצמאי, מאמר שכותרתו "The Violation of the Liberty" ("חילול ה'ליברטי") בכתב העת *Proceedings* של מכון צי ארה"ב.²¹ מאמרו של סמית הניב גל של מכתבים רבים למערכת מחייבים ושוללים, מתבוניים ועד רגשניים ביותר; 18 מתוכם פורסמו. סמית פוסל את ההסבר הישראלי, שהתקרית נבעה מטעות, וטוען שהישראלים תקפו כי

חלק חיוני של תוכנית המלחמה של ישראל היה למנוע משאר העולם מידע על ניצחונותיה הצבאיים עד שיהיה אפשר להציגם כעובדה מוגמרת.

לאחר יומיים-שלושה חוללה האפלה תקשורתית זאת אי-שקט גדול בקרב האוכלוסייה האזרחית של ישראל, אבל היה חשוב יותר להסתיר את מהלכי המלחמה מן המעצמות. מנהיגי ישראל חששו מלחצים של מעצמות-העל לכונן הפסקת אש בטרם יכבשו את השטחים שהחשיבו כחיוניים לביטחונה העתידי של ישראל. היה צורך לסכל כל אמצעי שניסה לחדור מסך עשן זה, שהוטל בזירות רבה כל כך סביב "ערפל הקרב" הרגיל.²²

סמית מסיים בהערכה, שהיפנים התחרטו על הטבעות ספינת התותחים האמריקנית "פאנאי" (PR 5) בנהר ינגצה בסין ב-1937 יותר משהתחרטו הישראלים על תקרית "ליברטי".²³ הוא מסכם: "אם יש ללמוד מחדש לקח על-זמני מהחילול הפראי של 'ליברטי', אזי הוא שלאומות אין 'חברים'. יש להן רק אינטרסים.... אומות, בכל מערכת נסיבות, מונחות לפעול בהתאם למה שלדעתן ישרת מיטבית את האינטרסים שלהן."²⁴

סמית לא מביא ראיות לאישוש הערכתו על חרטות ישראליות, וגם אינו מתייחס לראיות הרבות שמעידות על ההיפך. ככל הנראה, לא ראה את תעבורת המסרים שהתפתחה בעקבות התקרית, אחרת היה רואה את המברק מהשגריר ווולוורת (וולי) ברבור בתל אביב לשר החוץ ראסק, שבו ציין: "הישראלים המומים בעליל מהטעות ומביעים התנצלויות כנות."²⁵ התרשומות כוללות גם:

- מכתב תנחומים משגריר ישראל בארצות הברית, אברהם הרמן, לשר ראסק, מיום 8 ביוני 1967
- מברק תנחומים משר החוץ הישראלי, אבא אבן, לשר ראסק מיום 8 ביוני 1967
- מכתב מאבן לנשיא ג'ונסון
- מסר מהשר ראסק מ-8 ביוני 1967 (081815Z יוני 67) לשגרירות ארה"ב, תל אביב, המציין, "[הרמן] למד על זה [התקיפה] תוך שעה בזמן פגישה עם עוזר השר [לושוס] באטל שלפניו הביע את צערו העמוק"

- מברק מס' 008296 משגרירות ארה"ב בתל אביב (090810Z יוני 67) לשר החוץ של ארה"ב, שמבקש להעביר את תנחומי ראש ממשלת, ישראל לוי אשכול, לנשיא ארה"ב
- מכתבי התנחומים ששלח שגריר ישראל בארצות הברית למשפחות הרוגי התקרית²⁶

נראה, שלפחות הדיפלומטיים האמריקניים שנפגשו אז עם עמיתיהם הישראלים שוכנעו בכנות חרטותיהם, בשונה שונה בעליל מדברי סמית, שנכתבו שנים אחר כך.

אין כל ראיות תומכות לקביעתו של סמית במאמרו, שהישראלים התוקפים ידעו שהאוניה אמריקנית. הוא הגיע למסקנתו מתוך התייחסות לטענתו שהישראלים תקפו כדי למנוע מארצות הברית לעמוד על היקף ההישג הצבאי שלהם ב-8 ביוני 1967 אחר הצהריים. סמית מתעלם מעובדות, כמו למשל, שלא היו כל דוברי עברית על סיפון "ליברטי", ולפיכך האוניה לא יכלה לספק מודיעין בזמן אמת על פעולות צבאיות ישראליות. בנוסף, מפקדת צה"ל היתה בתל אביב, ומפקדת חיל הים בחיפה, הרחק מצפון לה. נקודה צפונית הרבה יותר מהאזור שבו שטה "ליברטי" יכלה להיות מקום מתאים הרבה יותר לתפקיד שייעד סמית לאוניה.

אבל החדשות שפורסמו ברחבי העולם ב-8 ביוני ולפני חשפו את מלוא היקף הניצחונות הצבאיים הישראלים, כפי שהוצגו בכותרות הראשיות של עיתונים אמריקניים ואירופיים. אלפרד פרנדלי, כתב לענייני חוץ של "ווישינגטון פוסט", חתן פרס פוליצר לעיתונאות חוץ על כיסוי מלחמת ששת הימים בישראל, היטיב לעמוד על איכותה של תיאוריית סמית. בתגובתו למאמרו של סמית ב-*Proceedings*, פרנדלי אומר: "התיאוריה שההתקפה על 'ליברטי' נעשתה בפקודת הפיקוד העליון הישראלי על מנת למנוע מארצות הברית ומהעולם לדעת על כיבוש אל עריש, שפורסם בקול תרועה בתל אביב למעלה מיומיים לפני כן, או על התקדמות נוספת של הכוחות הישראלים אל או בקרבת התעלה, שגם עליה הוכרז יום יום, כמעט מדי שעה, פשוט חסרת שחר."²⁷

וילבור אבלנד, קצין CIA לשעבר, הוציא לאור ב-1980 ספר ושמו *Ropes of Sands: America's Failure in the Middle East* ("חבלים מחול: כישלונה של ארצות הברית במזרח התיכון"), הסותר את העמדה הרשמית של סוכנות הביון המרכזית כפי שהוגדרה בתזכיר המודיעין שלה מ-13 ביוני 1967, ואושרה מחדש בפומבי פעמים רבות אחר כך. אבלנד מציין, שהנשיא ג'ונסון אישר לבכיר ה-CIA ג'יימס ג'וזס אנגלטון ליידע את אפרים עברון, סגן שגריר ישראל בווישינגטון, שארצות הברית מעדיפה כי ישראל תפחית את המתח, אבל לא תתערב לעצירת התקפה על מצרים.²⁸ אבלנד מסביר, שהשיג פיסת מידע זאת לאחר שעזב את CIA. הוא מציין:

בהתאם לפקודות ראשי המטות המשולבים, הובהלה "ליברטי" למימי חוף ישראל על מנת לאפשר לאוניית ניטור תקשורת מתחכמת זאת לעקוב אחרי הלחימה אם ישראל תתקוף את מצרים. "ליברטי" לא שוגרה לבדה, מסיבה חשובה עוד יותר. מתחתיה הוצבה הצוללת הגרעינית "אנדרו ג'קסון" מדגם פולאריס, שכן הפנטגון ידע ש-CIA סייע לישראל ברכישת יכולת גרעינית. בנוסף, ארצות הברית סיפקה לישראלים טילים שניתן להתקין בהם ראשי חץ אטומיים.²⁹ באופן זה, במקרה שצבא ישראל יאלץ להשתמש בטיילים בליסטיים על מנת לגבור במלחמה על הצבא המצרי המצויד על ידי הסובייטים, נמצאה ארצות הברית בעמדה שתאפשר לה להזהיר גם את ישראל וגם את רוסיה שהפעלת נשק גרעיני תחולל תגובה מיידית.

... יירוטי מסרים של "ליברטי" מבהירים, שישראל מעולם לא התכוונה להגביל את ההתקפות למצרים... על מנת להשמיד מידע מפליל זה, משה דיין פקד על מטוסיו והטרפדות שלו להשמיד מייד את ליברטי....

ממשלת ארה"ב הטילה מיד מעטה של סודיות על כל פרשת "ליברטי" תחת מחסה שיקולי ביטחון לאומי... מדוע? שר הביטחון דיין הבהיר באופן בוטה את עמדת ממשלתו: אם ארצות הברית לא מעוניינת שהרוסים והערבים ילמדו על פעולות חשאיות משותפות של המוסד וסוכנות הביון המרכזית במזרח התיכון, ועל שיחותיו של אנגלטון לפני פרוץ הקרבות ב-1967, יש להפסיק לעסוק באוניה האמריקנית שאבדה ובסוגיית ממה נבעה המלחמה. זה שם קץ למחאות האמריקניות!³⁰

סקירות מקצועיות של ספרו של אבלנד מתייחסות אליו בביקורתיות ומטילות ספק בטענתו, שהיתה לו גישה אמינה למידע המגבה את ה"גילויים" שלו. ראש CIA ריצ'רד הלמס, שהתייחס לספר של אבלנד בכינוס שאורגן בידי השגריר ריצ'רד ב. פרקר ונערך ביום השנה ה-25 למלחמת ששת הימים במרכז לחקר ענייני חוץ של מכון שירות החוץ של משרד החוץ, ברוסלין, וירג'יניה, אמר:

"ספרים כמו... 'חבלים מחול' של אבלנד ואחרים - לרוע מזלה של הסוכנות לביטחון לאומי, יש לה עובדים לשעבר שכתבו ספרים מרושעים, לא בהכרח מבוססי עובדות. רובם פשוט בדיון גמור."³¹

אוונס ונובאק, בטורם ב"וושינגטון פוסט" מ-6 בנובמבר 1991, העלו שני סיפורי קונספירציה על תקרית "ליברטי".³² באחד מהם מעורב דווייט פורטר, שגריר ארה"ב בלבנון ביוני 1967; האחר נדון להלן בפרק 10. אוונס ונובאק ראינו את דווייט פורטר קצרות בטלפון. הטור מתאר באורח דרמטי ובהיר:

"זאת אוניה אמריקנית!" שידר טייס מפציץ-קרב מיראז' ישראלי לתל אביב, כשהבחין ב"ליברטי" במרחק 15 מייל מחוף ישראל-מצרים ב-8 ביוני 1967.

שגרירות ארה"ב בביירות יירטה מסר מבוהל זה ואת תשובת מפקדת צה"ל. השדרים המפוענחים, שנמסרו לשגריר דווייט פורטר, היכו בהלם אותו ואת מטהו. התשובה מתל אביב התעלמה מאזהרת הטייס ופקדה עליו לבצע את משימתו.

הטור ממשיך ואומר: "תעבורת הרדיו המיורטת המדהימה החרידה את השגריר פורטר, אבל הוא היה טרוד במשימות רשמיות בביירות. הוא אירגן פינוי חירום של מאות אזרחי ארה"ב, לרבות מרבית סגל השגרירות שלו, שכן קיצונים ערביים קראו לגרש את ארצות הברית מהמזרח התיכון. הוא שמר בלבו עובדות אלה עד שפנינו אליו.

הקביעות שמייחסים אוונס ונובאק לשגריר פורטר מעלות כמה השגות. ראשית, תשדורות בין מטוס המיראז' ומפקדת חיל האוויר בתל אביב נעשו ברדיו תא"ג ויכלו להישמע רק בקו ראייה, לא מעבר לאופק.³³

בניין שגרירות ארה"ב בביירות ב-1967 נמצא בגובה פני הים. המיראז' טס ליד אל עריש, מהלך 180 מייל משם לפחות. אם המיראז' היה ברום של 10,000 רגל, כי אז תשדורת תא"ג שלו יכלה להיקלט במרחק 123 מייל (בהתאם לנוסחאות התיקניות של משרד התחבורה האמריקני, המיועדות לידע טייסים מה טווח שמיעת

תשדורות תא"ג/תג"ם שלהם.³⁴ אבל אפילו טס המיראז' בחלל כמו מעבורת החלל, ברום גבוה דיו לקליטת תשדורות התא"ג שלו בגובה פני הים בביירות, איך יכלה השגרירות שם לשמוע את התגובה המורה למטוס לתקוף, ששודרה כביכול ממפקדת חיל האוויר שבגובה פני הים בתל אביב?

שאלה נוספת, חשובה יותר, היא מדוע יתעלם השגריר פורטר, דיפלומט מוערך ומקצועי, ממידע חשוב כזה ולא ישתפו עם מישהו במשרד החוץ? מדוע חשף אותו לאוונס ונובאק בראיון טלפוני קצר כעבור 24 שנה? מוזר, שהטור של אוונס ונובאק, שפורסם ב-6 בנובמבר 1991, שונה משמעותית מהסיפור שסיפר השגריר פורטר למחבר ספר זה בראיון ב-21 בנובמבר 1991.

לשגריר פורטר מוניטין טובים וקריירה מצטיינת כדיפלומט המייצג את ארצות הברית. בזמן הראיון עם מחבר ספר זה הוא היה ערני וכשיר, ואישר למחבר ספר זה להקליט את הראיון.³⁵ באותה הקלטה אמר השגריר, שראה כמה תמלילים ביוני 1967. הוא לא זכר מי מסר לו אותם. הוא התרשם, שאירוע זה התרחש ב-8 ביוני 1967, יום תקיפת "ליברטי". הוא זכר, שקרא כמה תמלילים והורה אחר כך לשרפם כי השגרירות היתה נתונה במצור של אספסוף רחוב, והשגריר חשש שהאספסוף יפרוץ פנימה. בניגוד לטור של אוונס ונובאק, שתיאר את הנתונים שראה השגריר כ"תעבורת רדיו שיוטרה", השגריר פורטר אישר בפני מחבר ספר זה, במכתב בכתב-יד מ-14 בדצמבר 1991, כי "אין ספק, שלא ציינתי כי היירוט נעשה על ידי השגרירות או בתוכה".³⁶

שאלתה שהוגשה למשרד החוץ של ארה"ב על פי תקנת חופש המידע, העלתה כי היום שבו התקיף האספסוף את שגרירות ארה"ב בביירות היה 6 ביוני 1967, לא 8 ביוני. מכאן, שזכרונו של השגריר על אירוע רב-מתח, שהתרחש 24 שנים לפני כן, אינו מושלם. פרטי הראיון הטלפוני של השגריר פורטר עם אוונס ונובאק לא מצויים בידי מחבר ספר זה. המידע בראיון המוקלט של מחבר ספר זה עם השגריר, ותכתובת בכתב ידו של השגריר, מספרים סיפור שונה בתכלית מזה שלדברי אוונס ונובאק סיפר להם כביכול. תיעוד זה, יחד עם המידע העובדתי על יכולות ההאזנה לתשדורות תא"ג, מרמזים שהטור של אוונס ונובאק לא דיווח במדויק את דברי השגריר פורטר.³⁷

סטיבן גרין פרסם ב-1984 את *Taking Sides: America's Secret Relations with a Militant Israel* ("לבחור צד: היחסים החשאים של אמריקה עם ישראל מיליטנטית").³⁸

עמידת המחבר לימין הצד הערבי בעימות הערבי-ישראלי ברורה כשמש. גרין טוען, שחיל האוויר האמריקני סייע למאמץ המלחמתי של ישראל ב-1967 בארבעה מטוסי סיור-צילום פנטום RF-4C.³⁹ הוא מתאר את תקיפת "ליברטי" כניסיון למנוע מהעולם להיוודע על סיוע אמריקני זה מתוך יירוטי הרדיו של "ליברטי".

ריצ'רד ב. פארקר, ששירת ב-1967 כיועץ מדיני בשגרירות ארה"ב בקהיר, ומאוחר יותר כשגריר ארה"ב בכמה ממדינות ערב,⁴⁰ בחן סיפור זה במאמר מפורט שפרסם ב-1997 ובו סתר בפסקנות את סיפור השתתפות חיל האוויר האמריקני לימין ישראל במלחמת ששת הימים.⁴¹ הסיפור אכן מעורר תהיות: האמנם יכלה ממשלת ארה"ב לשמור בסוד במשך 30 שנה את השתתפות חיל האוויר שלה בכך שהורתה לאנשי חיל האוויר של ארה"ב שהשתתפו בה – ואין ספק שהם מנו כמה וכמה – לבלום פיהם? אם כן, מדוע נבצר ממשלת ארה"ב לקיים אותו נוהל לגבי צוות "ליברטי"? מי שהיו שותפים למידע זה על סיפון "ליברטי" היו רק אנשי NSA, שסודיות היא עסקם. אלה יכלו בוודאי לשמור סיפור זה בסוד, אם כמה וכמה טייסים, צוותי קרקע, ומפענחי תצלומי אוויר יכלו לעשות זאת.

אם אכן יחידת NSA ב"ליברטי", או איש צוות אחר, גילו את פעילות חיל האוויר של ארה"ב במלחמת ששת הימים בצד ישראל, שלא לדבר על השתתפות פעילה בה, ואחרי כן הבינו שהותקפו בידי ישראל במטרה להשתיק מידע זה, מוזר ביותר כי במשך ארבעה עשורים לא התייצב איש משורדי ליברטי לספר את הסיפור. כמצוין לעיל, שורדי ליברטי היו קולניים למדי בהשמעת התיאוריות שלהם, אבל זאת לא אחת מהן. אם תאוריה זאת נכונה, מדוע אינה נתמכת בידי הקורבנות ששרדו?

ראש CIA לשעבר, ריצ'רד הלמס, "הכחיש נמרצות" - על פי המאמר של פארקר - "שהיתה קנוניה אמריקנית-ישראלית כלשהי ב-1967". הוא גם העיר, שאין כל ממש בהאשמה שבספרו של סטפן גרין, "לבחור צד", שטייסת סיוור אמריקנית ביצעה בשביל ישראל משימות במהלך המלחמה. הלמס ומקנמרה לא שמעו על משימה כזאת, שלא היתה אפשרית בלי ידיעתו של אחד מהם לפחות.⁴²

גישה נוספת, שונה, לתקרית "ליברטי" נקט ד"ר ג'ון אי. בורן ב-1993, לאחר שהתוודע לתקרית "ליברטי" "הסתערות על הליברטי" מאת ג'יימס אנס. בורן כתב דיסרטציה, ומאוחר יותר ספר, *The USS "Liberty": Dissenting History vs. Official History* ("יו.אס.אס 'ליברטי': היסטוריה חולקת לעומת היסטוריה רשמית"). בורן תומך כללית בטיעון שישראל תקפה ביודעה שהמטרה היא אוניה אמריקנית, וחוזר על כמה אנקדוטות שאין ביניהן כל קשר. תפיסתו מושתתת בעיקר על ספרו של אנס, ומחקרו ממעיט מאוד בהסתמכות על מקורות ראשוניים. יתר על כן הוא אינו מקפיד כראוי בטיפולו במחקר המוגבל שביצע.

הוא מציין, למשל, ש"היומן היומי של 8 ביוני כולל שיחת טלפון ממקנמרה לנשיא ב-0838.⁴³ היומן אכן מתעד שיחה זאת בין השניים, אבל היא לא היתה ממקנמרה לנשיא אלא מהנשיא למקנמרה.⁴⁴ טעות זאת לא היתה נראית משמעותית לולא הטענות המדהימות שמעלה בורן על יסוד שיחה זו.

בורן טוען, שמקנמרה החזיר ב"פקודה קולית אישית" את המטוסים שהוזנקו מסיפון "סרטוגה" ב-0826 זמן וושינגטון, 1426 זמן סיני. ראשית, כל הראיות הזמינות קובעות כי אף מטוס לא היה יכול להיות מוזנק מנושאות המטוסים לפני 0850 זמן וושינגטון. שנית, לא היה כל ערוץ טלפוני מאובטח בין וושינגטון ובין אוניות הצי השישי. הסיפור של דייוויד לואיס (ראה פרק 8), שעליו מסתמך בורן, טוען שמקנמרה נתן את פקודת ההחזרה מהבית הלבן וכי היא אושרה מיד בידי הנשיא, בעוד שבבורן ממקם את מקנמרה בפנטגון בשעת מתן "הפקודה הקולית האישית", כביכול, להחזרת המטוסים. זאת ועוד: שר ההגנה מקנמרה אמר אישית למחבר ספר זה, כי מעולם לא היתה לו התקשרות קולית עם מישהו בצי השישי וכי הפקודה היחידה שנתן להחזיר מטוסים היתה מחדר המצב בבית הלבן אחרי שהתקבל מידע שישראל עדכנה את ארצות הברית על התקיפה. תרשומות תעבורת המסרים וההיסטוריה של פקודות הצי השישי מאשרים, שכל מטוסי הצי השישי שהוזנקו להגנת "ליברטי" כבר הוחזרו בידי אדמירל מרטין לפני שמקנמרה נתן את פקודת ההחזרה שלו, ב-1125 זמן וושינגטון, לערך. בתיק המצונזר על "ליברטי" של קבוצת הביטחון של הצי [היחידה שעסקה באיסוף מודיעין ובמניעת מודיעין מיריבים], הזמין במרכז ההיסטוריה של הצי (שחרר מסיווג ב-11 באפריל 1985), נמצא הקטע הבא: "081415Z רא"ל קרט, ראש NSA, טלפן לאל"ם קוק לבקש כי יעביר טלפונית לשר ההגנה מקנמרה מידע על "ליברטי"... ניסיונות ראשונים להשיג את השר מקנמרה אישית בטלפון לא צלחו. אל"ם תומס נשאר על הקו עד שהשר מקנמרה בא לטלפון ב-081430Z [1030 זמן וושינגטון]. טענת בורן, שהשר מקנמרה ידע על תקיפת "ליברטי" ב-0826 זמן וושינגטון, היא באורח ברור פרי דמיונו או תוצאה של מחקר לא מושלם.

ב-1985, פירסם פול פינדלי, חבר קונגרס ארצות הברית לשעבר, את *They Dare to Speak Out: People and Institutions Confront Israel's Lobby* ("הם מעזים לומר בגלוי: אנשים ומוסדות מתעמתים עם השדולה הישראלית"), שחוזר בפרק 6 על כמה תיאוריות קונספירציה תוך אי-דיוקים עובדתיים רבים.⁴⁵ למשל, פינדלי מציין שנושאת מטוסים של ארה"ב "נמצאה במרחק 30 דקות בלבד... מוכנה להגיב כמעט מיידית."⁴⁶ פינדלי מתעלם מהתרשומות הרשמיות, הקובעות שנושאות המטוסים נמצאו במרחק מעל 500 מייל וכי המטוסים האמריקניים הראשונים לא הוזנקו לפני 1602 זמן סיני, למעלה משעה לאחר שהסתיימה התקיפה.

חבר הקונגרס פינדלי היה אחד המחוקקים האמריקניים הראשונים שאימצו את אש"פ ואת הצד הערבי בעימות הערבי-ישראלי. עמדותיו מוצגות היטב בספריו. פינדלי הסתמך בעיקר על סיפורו של אנס, לרבות הרעיון שהמניע לתקיפה היה שמירת סוד ההתקפה הישראלית הממשמשת ובאה על סוריה. הזמת מניע "סוד ההתקפה על סוריה" כבר הובאה לעיל.

מבלי להציע מקור או סמכות כלשהם לטענה, גורס פינדלי של-CIA נודע יום לפני התקיפה שהישראלים מתכננים להטביע את האוניה.⁴⁷ אל"מ מקגונגל שמע סיפור זה והוטרד ממנו. מחבר ספר זה תיאר שיחת טלפון משולשת בין אל"מ מקגונגל, ראש תחנת CIA בשגרירות ארה"ב בתל אביב ב-1967, ג'ון האדן, ומחבר ספר זה. האדן אישר לאל"מ מקגונגל, כי אין כל תיעוד התומך בספור זה, וכי הוא, שהיה מעורב באורח הדוק, לא ידע על כך מאומה.

חבר הקונגרס פינדלי מצטט גם את תת-אדמירל דונלד ד. (דון) אנגן, אז מפקד נושאת המטוסים "אמריקה", כמי שאמר: "לנשיא ג'ונסון היתה שליטה קפדנית ביותר. אמנם ידענו ש'ליברטי' מותקפת, אבל לא יכולתי סתם כך ללכת ולצוות על הצלה."⁴⁸ אדמירל אנגן הכחיש שאמר זאת אי פעם.⁴⁹ (מאוחר יותר, אנגן אישר שבטח במחקר של מחבר ספר זה על תקרית "ליברטי", בהערה בספרו *Wings and Warriors* ("כנפיים ולוחמים").⁵⁰ פינדלי מצטט את אדמירל קיד כמי שהוציא פקודה מפורשת: "אל תענה לאף שאלה. אם איכשהו מכניסים אותך לפינה, אתה יכול לומר כי זאת היתה טעות וכי ישראל התנצלה. אינך רשאי לומר משהו אחר."⁵¹ אדמירל קיד הכחיש בפני מחבר ספר זה כי אמר אי-פעם את הדברים שייחס לו פינדלי. עובדות אלה מטילות צל כבד של ספק על עבודתו של פינדלי כולה.

דונלד נף פירסם ב-1984 את השני בספריו על המזרח התיכון. ספרו הקודם, *Warriors at Suez*⁵² *Eisenhower Takes America into the Middle East* ("לוחמים בסואץ: אייזנהאואר לוקח את אמריקה אל תוך המזרח התיכון"), ראה אור ב-1981. הספר השני, *Warriors for Jerusalem, The Six Days That Changed the Middle East* ("הלוחמים על ירושלים, ששת הימים ששינו את המזרח התיכון"), עוסק בתקרית "ליברטי".⁵³ נף טוען שם, שהתקיפה הישראלית היתה תקיפה מכוונת על אוניה אמריקנית. הוא מתחיל את סיפורו במעט מידע מוטעה לגבי בקשת "ליברטי" מהצי השישי לקבל ליווי חמוש, והתשובה לבקשה זו ביום ג', 6 ביוני 1967: "לבקשת האוניה ['ליברטי'] לליווי חמוש, מפקד הצי השישי אדמירל מרטין השיב: 'ליברטי' היא אוניה של ארה"ב מסומנת באורח ברור במים בינלאומיים, לא משתתפת בעימות ולא מטרה סבירה לתקיפה בידי אומה כלשהי'. במקרה הבלתי סביר של תקיפה, הבטיח אדמירל מרטין, מטוסי סילון יוכלו להימצא מעל האוניה תוך 10 דקות. הבקשה נדחתה."⁵⁴

מחבר ספר זה לא הצליח לאתר בקשה זו, ודחייתה, בשום מקום. דוח רוס, שהתמקד בעיקר על תעבורת המסרים הנוגעת לעניין, לא מכיל מסרים שכאלה. המקור היחיד של נף לדחיית בקשת "ליברטי" בידי תת-

אדמירל מרטין הוא אנס. אנגן זוכר מסר כזה, ומציין בספרו שהוא זוכר את המסר מילה במילה, אבל לא מספק ציטוט או אסמכתה. על פי אנס, הראיה פשוט חסרה.⁵⁵ אילו באמת התנהלו מסרים אלה, הם היו נשמרים בתרשומות מפקד הצי השישי שעל הסיירת "ליטל רוק" וקרוב לוודאי באוניות אחרות או בתחנות חוף, שכן בנוסף למכותבים "לפעולה", מקובל לשלוח העתקי מסרים לאתרים אחרים "לידיעה". נדרשת קנוניה נרחבת, המערבת אנשי צי רבים ביותר, על מנת לארגן את היעלמות תרשומת מסרים אלה.

ההאשמה של נף לוקה בפגם נוסף הנובע גם הוא מהסתמכותו על אנס. נף, בהערות בסוף ספרו,⁵⁶ מאשר כי הסתמך על מכתב מאנס שכתב לו כי "ל[רס'] דייב לואיס, מפקד יחידת הסיגינט, היתה סמכות לשלוח מסרים בלי להראותם למפקד האוניה. המסר הוכן בידי דייב וייתכן שמקגונגל לא ראה אותו. מכל מקום, הבקשה היתה רשמית ונדחתה בבוז בידי אדמירל מרטין." נראה, שאכן היתה ללואיס סמכות לשלוח מסרים בלי להראותם למפקד האוניה - לואיס יכול להתקשר עם הסוכנות לביטחון לאומי ולדווח על פעולות סיגינט שלו מבלי לכלול בתמונה את מפקד האוניה. אבל כל מי שבקי בנוהלי צי ארה"ב יתקשה להאמין, כי ללואיס היתה "סמכות" להתקשר עם מפקדיו הישירים של סא"ל מקגונגל בנושא הקשור לתפעול וביטחון האוניה, מבלי לערב אותו.

אם מה שאנס כתב לנף נכון, ואכן היתה ללואיס ב-6 ביוני סמכות להתקשר ישירות עם מפקדיו הבכירים של מקגונגל, עדיין אין לסיפור זה יד ורגל, שהרי אותו יום עדיין נמצאה "ליברטי" תחת פיקוד ושליטה של אדמירל מקיין, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה. ליברטי הועברה לפיקודו של תת-אדמירל מרטין, מפקד הצי השישי, ב-7 ביוני 1967. המחשבה שקצין קריפטולוגיה כפיף בצי ארה"ב, קצין מקצועי שלא במסלול פיקודי, יעקוף מפקד אוניה שבה הוצבה יחידתו, ואת מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, ויבקש סיוע ממפקד צי סמוך בנושא של בטיחות האוניה, פשוט בלתי נתפסת.

נניח, לצורך הדיון, כי המסר אכן נשלח, וכי תת-אדמירל מרטין אכן הבטיח שמטוסי סילון יוכלו להגיע מעל האוניה תוך 10 דקות. איך זה ייתכן? נושאות המטוסים האמריקניות הסמוכות ביותר נמצאו במרחק למעלה מ-500 מייל מאזור הסיור המוקצה של "ליברטי". לפנטום F4-B, מטוס הקרב המהיר ביותר על סיפון נושאות המטוסים, נדרשו, במהירות שיוט תת-קולית מרבית, לפחות 60 דקות להגיע לליברטי. במצב "מבער אחורי", במהירות על-קולית,⁵⁷ הזמן למטרה היה 20 עד 30 דקות, אבל במצב זה המטוסים לא יכלו להגיע מעל "ליברטי", כי אילו הפעילו מבער אחורי היו מתרוקנים מדלק זמן רב לפני הגעתם לאוניה. האם תת-אדמירל מרטין לא הכיר את ביצועי מטוסי הקרב שלו עד כדי כך שהבטיח סיוע שלא יכל לספק? האם לא סביר יותר, שזיכרון אנס על מסר זה, שלא אותר בשום מקום, פשוט לא מדויק?

נף מציין, שכאשר נודע לנשיא ג'ונסון על תקיפת "ליברטי", הוא דיווח זאת מיד לראש הממשלה הסובייטי קוסיגין בקו החם. נף ממשיך ואומר:

הקרמלין ידע עתה על התקיפה הישראלית על "ליברטי", אבל לא העם האמריקני. ממשל ג'ונסון הראה ברורות ממש מתחילה את נחישותו להמעיט מחשיבות התקיפה.

... למרות שנמסר על ספק שהתקיפה היתה לגמרי בשוגג, נטו פקידי ממשל ג'ונסון לקבל את גרסת הישראלים, מאחר שאיש מהם לא הבין מדוע יסכנו הישראלים את תמיכת ארה"ב בפעולה מסוכנת כזו. ייתכן שזו היתה תוצאה של פעולת מפקד מקומי שידו קלה על ההדק, אם כי גם לאפשרות זו לא היו כל תימוכין. אבל אפילו היה זה המקרה, לא מדובר בפעולה עוינת בפקודת הדרגים הגבוהים של הממשלה.

מעבר לחוסר ראיות, הנשיא ויועציו ידעו שהם זקוקים לכל ההשפעה שיכלו להפעיל על ישראל כדי שתפסיק את הלחימה. עימות רגשי ישיר בנקודה זאת היה רק מחליש את יכולת וושינגטון להשיג הפסקת-אש. בסופו של דבר, הוטלה על קלארק קליפורד המשימה לחקור את התקיפה, וכל היתר נצטוו לבלום פה עד לסיום הדוח שלו.⁵⁸

נף מספר גם סיפור על שר הביטחון הישראלי משה דיין, שפקד על התקיפה, ושוב נדרש לתיאוריה ש"ישראלים לא עושים טעויות."⁵⁹

אמנם נקבע ברורות שהנשיא ג'ונסון, שר החוץ דין ראסק ושר ההגנה רוברט מקנמרה ידעו מכמה מקורות על "המהלומה על סוריה" הממשמשת ובאה, לרבות הודעה ספציפית של ראש אמ"ן, אלוף אהרון יריב, על התוכנית. נף מעוות את העובדות ואומר ש"ליברטי" גילתה "סוד" זה והעבירה אותו לארצות הברית. הוא לא מסביר כיצד הועבר המידע לארצות הברית בשעה ש"ליברטי" לא היתה מסוגלת להתקשר ישירות עם ארה"ב. ואשר למידע מוקדם של ארה"ב על ההתקפה על סוריה, הוא אומר: "ככל הנראה, ההתקפה לא באה בהפתעה לארצות הברית. הנשיא ג'ונסון מאשר בזיכרונותיו ש'אכן ידענו על הכוונות הצבאיות של ישראל כלפי סוריה'... הייתכן שליברטי הצליחה למלא לפחות חלק ממשימתה? הקלטו האנטנות הרגישות שלה את הפקודות להתקפת סוריה ב-9 ביוני והעבירו אותן לווישינגטון?"⁶⁰

התשובה לשאלת נף שלילית. לפי המיקומים השונים של "ליברטי", מרגע הגעתה לנקודה "אלפא" עד לשעת ההתקפה הישראלית, היא נמצאה הרחק מעבר לאופק של תל אביב ושל פיקוד צפון, האחראי לחזית הסורית. אם איכשהו יכלה להאזין לשידור פקודות לתקוף את סוריה, איך היתה מבינה אותן בזמן אמת, מאחר שלא היו על סיפונה דוברי עברית? אפשר לטעון, שאולי העבירה מידע גולמי ישר ל-NSA, אבל אם היה ל"ליברטי" ערוץ תקשורת ישיר עם NSA, מדוע לא קיבלה באותו ערוץ את הפקודות לשמור מרחק?

אכן, ארצות הברית ידעה מכמה מקורות שונים משהו על ההתקפה הקרבה על סוריה. למשל, תזכיר המודיעין של CIA, "דוח מצב ערבי-ישראלי", מ-8 ביוני 1967 (נכון ל-0900 זמן וושינגטון) מציין בסעיף 4 שבבוקר 8 ביוני 1967 קיבל הקונסול האמריקני בירושלים דוח על "הרעשה אינטנסיבית של ארטילריה ואוויר על עמדות סוריות מול האזור המפורז המרכזי... ככל הנראה הקדמה להתקפה רבתי במטרה לתפוס את הרמות שמעל לגבול הישראלי."⁶¹

הסיפור שקשה מכל להאמין לו פורסם ב-1994 על ידי ג'ון לופטוס.⁶² לופטוס שירת כקצין בצבא ארה"ב ואחר כך עבד במשרד המשפטים במשרד לחקירות מיוחדות, שתפקידו להעמיד לדין פושעי מלחמה נאציים שהסתננו לארצות הברית אחרי מלחמת העולם השנייה. ספרו *The Secret War against the Jews* ("המלחמה הסודית נגד היהודים"), שכתב יחד עם מרק ארונס, כולל פרק שמו "תקרית 'ליברטי'". לופטוס טוען, כי CIA שלח את "ליברטי" לנקודה מול סיני כדי לרגל את הכוחות הישראליים וכי המידע שהושג הועבר אז למצרים דרך מרכז מודיעין בריטי בקפריסין. לדבריו:

"ארמקו" והשחקנים הגדולים האחרים בעסקי הנפט חששו מאוד שסיוע אמריקני לישראל ירתיע את מפקי הנפט הערבים. לא די במניעת סיוע צבאי [של ארה"ב] במלחמה הקרבה. כל העולם המוסלמי ידע, שארצות הברית היתה עדיין ניטרלית עם נטייה לטובת ישראל. אנשי הנפט רצו מידת-מה של סיוע לערבים מתחת לשולחן. [קביעה זאת נתמכת בהערות שוליים 26: "ראיונות חשאיים, קישור קודם ל-NSA: מנתח לשעבר, מודיעין ימי."]

הנשיא ג'ונסון עסק בעצמו בענייני נפט בטקסס וידע לשחק את המשחק. מפיקי הנפט הגיעו אל ג'ונסון או למישהו קרוב אליו בבית הלבן. מקורותינו מעולם לא הצליחו לזהותם. אנשי הנפט שאלו את הנשיא אם יוכל לזרוק לערבים עצם, סוג כלשהו של סיוע חשאי שהציבור לא יגלה לעולם אך יגרום להנהגה הערבית להיות אסירת תודה. התכלית היתה לקיים את זרימת הנפט, לא חשוב מה יקרה במלחמת 1967.

הבית הלבן אישר תוכנית מגירה לשלוח לערבים מעט מודיעין על צה"ל.⁶³

את "מעט המודיעין" שאליו מתייחס לופטוס היתה אמורה לספק "ליברטי". לופטוס מתאר את האוניה כבעלת ציוד האזנה כה מתוחכם, שיכלה לצותת לכל תשדורת אלקטרונית ישראלית בסיני, לרבות תקשורת קשר פנים בתוך טנקים, ולהקליטה. שפע אלקטרוני זה מוין על ידי הבריטים בקפריסין תוך שימוש במחשבי ענק והועבר למצרים. לופטוס טוען, אם כן, שבחזית הדרומית של מלחמת ששת הימים, סייעו ארצות הברית ובריטניה לערבים נגד ישראל.⁶⁴

את טענתו, כי CIA שלח את "ליברטי" לרגל בשביל המצרים, וכי המידע שנאסף מועבר לקהיר באמצעות בסיס מודיעין ממוחשב בקפריסין, פתח לופטוס בכך שהציב את "ליברטי" מול סיני כמה ימים לפני שהגיעה לשם. הוא מייחס ל"ליברטי" יכולות האזנה הרחק מעבר לכל מה שהיו לארצות הברית, או לכל אומה אחרת, בשנות ה-60, או במשך 10-20 השנים הבאות. כל המעורה בספרות המודיעין האלקטרוני (ELINT) יכול לקבוע כי טענות לופטוס על יכולות ההאזנה של "ליברטי" ב-1967 היו הזויות. אבל הבה נניח, ש"ליברטי" יכלה לאסוף מידע אלקטרוני מסיני כמעט או אפילו לגמרי בשיעור שקבע לופטוס. איך ידעה ישראל על יכולות "ליברטי" ביוני 1967? אם יכולת זאת היה קיימת, וישראל ידעה עליה, מה היו הישראלים משיגים בתקיפתה במועד כה מאוחר, ב-8 ביוני? הקרב על סיני הסתיים למעשה ב-7 ביוני. כוחות ישראלים הביסו את המצרים ועסקו בטיהור סיני ובהשתלטות על הגדה המערבית של תעלת סואץ.

למרבה האירוניה, טענת לופטוס ש"ליברטי" היתה מעורבת במלחמת ששת הימים לטובת מצרים – כלומר, שפעלה נגד ישראל – היתה מספקת לישראל סיבה לגיטימית לתקוף אותה. על פי חוקי הלוחמה הימית, ניתן לתקוף צד לוחם בכל מקום מלבד במים הטריטוריאליים של מדינה ניטרלית, וגורם ניטרלי המסייע לצד לוחם כפוף לאותו חוק.

התיזה המרכזית של לופטוס בספרו היא שארגוני מודיעין ברחבי עולם, לאורך כל ההיסטוריה המודרנית, ביצעו פעולות חשאיות נגד היהודים בכלל ונגד ישראל, מדינת היהודים, בפרט. ייתכן שיש גרעין אמת בכמה מטעונו לגבי ארגונים מסוימים בזמנים מסוימים, ובעוד שאנטישמיות מפלה היא עובדה היסטורית, מחבר ספר זה טוען כי לופטוס חוטא מאוד לאמת בתחום היחסים של CIA והמוסד ב-1967, שהתאפיינו בשיתוף פעולה. זאת ועוד, "ליברטי" הוקצתה לסוכנות לביטחון לאומי, שהיא חלק של משרד ההגנה. ולפיכך, לא CIA ולא הצי שלטו בפעולות המודיעין שלה.⁶⁵ לופטוס, ככותבים אחרים, מבלבל לעתים קרובות בין סוכנויות ולא מצליח להבין את יחסיהן, את תחומי השיפוט והבקרה שלהן ואת קשריהן עם מחלקות ומשרדים ממשלתיים אחרים.

לופטוס מקדיש חלק רב מזמנו להרצאות ברחבי ארצות הברית בפני קהלים יהודיים, שבדרך כלל מקבלים רגשית את התיזה שלו. הוא אומר לקהלים יהודיים את שהם רוצים לשמוע. ייתכן שחלק גדול מדבריו מדויק היסטורית, אבל ספרו על תקרית "ליברטי" אינו מדויק ואינו מבוסס על תיעוד. לופטוס מסתמך בעיקר על מידע של "מרגלים ותיקים" וקציני מודיעין "ישנים" או "לשעבר", אך השמות היחידים שהוא חושף הם של אנשים

שמתו, ולכן אי אפשר לאמת את מה שלופטוס מייחס להם. התיאוריה שלו על תקיפת "ליברטי" רחוקה מלשכנע.

ג'יימס (ג'ים) טיילור פרסם ב-1980 בהוצאה פרטית את *Pearl Harbor II* ("פרל הרבור 2"). טיילור מבהיר מיד ובאורח נחרץ שהוא מתנגד לציונות. שבעים העמודים הראשונים בספרו הם תוכחה אנטי-ציונית. "ליברטי" אינה מוזכרת כמעט. שום מחקר או ראיות חדשות לא מוצגים בפרשת "ליברטי". טיילור מצטט קטעים מתרשומות ועדת החקירה של צי ארה"ב, שאינן תומכות בטיעונו. הוא מתעלם מתרשומות ועדת החקירה הסותרות אותם במפורש.⁶⁶

הקצין האמריקני הבכיר ביותר ששלל את ההסבר הישראלי על תקיפת "ליברטי" היה אדמירל תומס ה. מורר, גיבור מלחמת העולם השנייה, ששירת כיו"ר ראשי המטות המשולבים מ-1970 עד 1974. כשהתרחשה תקיפת "ליברטי" הוא לא היה ממש בתמונה. הוא נעשה ראש מבצעים של הצי ב-1 באוגוסט 1967. אין לו כל מידע אישי על התקרית, אבל יש לו קשר רגשי עמוק לקורבנות התקיפה. אדמירל מורר הכיר אישית את סרן סטיבן טות, שנהרג על גשר "ליברטי" והיה בנו של אל"מ ג'וזף טות, ששירת באקדמיה של צי ארה"ב כשמורר היה שם.

אדמירל מורר עומד על כך, שהמטוסים הראשונים שהוזנקו מנושאת המטוסים "סרטוגה" היו חמושים בנשק גרעיני, כפי שטענו ג'יימס אנס וכמה מקורות אחרים.⁶⁷ כל הראיות הזמינות מורות על ההיפך.⁶⁸ מורר אומר, שהוא מסרב "לבלוע" את הסיפור הישראלי. הטיעון המרכזי שלו הוא, כי "ליברטי" היתה האוניה המכוערת ביותר בצי ארה"ב, וכי טייס תוקף היה חייב לזהות אותה כ"ליברטי", השייכת לצי ארה"ב ולא יכול לבלבל אותה עם אוניה מצרית.

מחבר ספר זה מסכים מתוך הערכה מלאה כלפי אדמירל מורר, שהוא, מכוח היכרותו המיוחדת את מערך צי ארה"ב וניסיון הטיסה הימי שלו, היה ככל הנראה מזהה את "ליברטי" מהאוויר.⁶⁹ ואולם דוח CIA אינו שותף להערכת האדמירל ומציין במיוחד, שיתכן כי "ליברטי" זוהתה בטעות כאוניה המצרית "אל קוציר".⁷⁰ אדמירל מורר לא מסביר מדוע טייסי חיל האוויר הישראלי, שניסיונם בעניינים ימיים היה למעשה אפסי, היו צריכים להיות מומחים בזיהוי אוניות אמריקניות. הניסיון הישראלי בלוחמה אווירית-ימית לפני מלחמת ששת הימים היה מוגבל למדי. למשל, בזמן מבצע סיני ב-1956, צלפו 2 מטוסי אורגן ישראליים על המשחתת המצרית "איברהים אל אוואל" ליד חיפה, ואל"מ דני שפירא הוביל תקיפה של 4 מטוסי מיסטר נגד המשחתת הבריטית "קריין" בים האדום, בהנחה המוטעית ש"קריין" אוניה מצרית.

הידע המועט שהיה לחיל האוויר על אוניות מלחמה התמקד באוניות חילות הים של המדינות הערביות שבהן נלחמה ישראל. לאמיתו של דבר, אילו יכלו להבחין במערך האנטנות, סביר יתר להניח שהיו מזהים את "ליברטי" כאוניית איסוף מודיעין סובייטית, מאחר שכמה אוניות מודיעין סובייטיות פעלו במזרח הים התיכון בשעה שאף אוניית מלחמה של ארה"ב לא ביקרה בנמל ישראלי זה שנים.⁷¹

טייסי מבנה "רויאל" ובקר האוויר הראשי זיהו את הבעיה תוך 10 עד 12 דקות בלבד והפסיקו את התקיפה האווירית. בסופו של דבר, לזיהוי לא היה כל קשר ליופייה או לכיעורה של האוניה אלא להתנהלותה במשך התקיפה – זאת אומרת, היא לא ירתה חזרה. מוביל מבנה "רויאל" זיהה את "ליברטי" כאוניה לא-ערבית על יד סימוני הגוף שלה - GTR 5 - לא על ידי האנטנות המרובות, חוסר החן שלה, או דגל ארה"ב.

אדמירל מורר אמר למחבר ספר זה, שכאשר היה ראש המבצעים של הצי מעולם לא דיבר בארבע עיניים עם הנשיא או עם שרי החוץ או ההגנה ולא שוחח איתם על תקיפת "ליברטי". (בתור ראש המבצעים של הצי הוא נכח בישיבות, ביחד עם קצינים בכירים אחרים וראשי זרועות, עם הנשיא ועם שר ההגנה פעם-פעמיים בשנה).⁷² הוא צוטט על ידי ג'ים אנדרסון במאמר של "יוניטד פרס אינטרנשיונל" מ-12 בדצמבר 1985: "מורר, שלא היה בעל מעמד פיקודי בזמן תקיפת 'ליברטי', אמר במסיבת העיתונאים כי לא חקר אותה כשנתמנה ראש המבצעים של הצי, שכן זה היה במשך מלחמת וייטנאם 'ועסקתי במה שעומד לקרות, לא במה שקרה.' עמדתו "לא לבלוע" את הסיפור הישראלי התפתחה שנים אחר כך. ככל הנראה, בלי כל קשר לעמדתו הסופית לסרב לקבל את ההסבר שהתקיפה היתה משגה, אדמירל מורר בלע אותו כשהיה ראש המבצעים של הצי. האישור הסופי של מסקנות ועדת החקירה של צי ארה"ב, שהתקיפה היתה טעות טרגית, אושר על ידי משרדו ב-25 במרס 1968.

תמיד צריך להבין, שבעוד שבמקרים רבים התפיסה חשובה יותר מהמציאות, בדרך כלל היא לא זהה למציאות. משום כך, תיאוריות קונספירציה שונות מתמקדות בדרך כלל ברעיון שהתקיפה הישראלית נועדה למנוע מ"ליברטי" את גילוי הכוונות של ישראל, או את פעולותיה הצבאיות. החוט המקשר בין תיאוריות אלה נוטה להיות: (1) התעלמות מוחלטת ומקיפה מכל 14 החקירות הרשמיות של ישראל ו-ארה"ב; (2) התעלמות מהעובדות כאשר העובדות אינן עולות בקנה אחד עם תיאוריית הקונספירציה.

כפי שמדגיש פרופסור דן שיפטן:

מעבר לאסופת הנתונים המפורטים והמוכחים היטב, תיאוריית הקונספירציה של פרשת "ליברטי" לוקה באופן בסיסי בפרספקטיבת המקרו, מאחר שהיא מתעלמת מהאסטרטגיה המדינית של מקבלי ההחלטות הישראליים באותו זמן.

בקיץ 1967, ההנהגה הישראלית ראתה את האהדה האמריקנית כלפי ישראל כאינטרס מדיני עליון, שרק עצם קיומה של המדינה עלה עליו. הלקח המר של מבצע סיני ב-1956 ואחריתו ב-1957, כשישראל נאלצה לסגת בלחץ אמריקני וסובייטי, היה חי למדי. ישראל לא יכלה להסתכן ב-1967 במפלה מדינית נוספת בעקבות הניצחון הצבאי. על מנת לשמר אהדה זו, המתינה ישראל 3 שבועות להסכמה אמריקנית לפני שיצאה למלחמה, למרות שהעריכה כי עצם קיומה מוטל על כף המאזנים. מנהיגי ישראל ידעו, שרק תמיכה אמריקנית תוכל לתת לאסטרטגיה המדינית סיכוי להצליח בהמרת ההישגים האסטרטגיים והטריטוריאליים של המלחמה בהסדר מדיני בר-קיימא, שיבטיח את עתיד ישראל באזור.

ב-8 ביוני היתה הצלחת ישראל להביס את האיום המצרי עובדה מוגמרת. המחשבה שישראל תסכן את פירות הישגה הצבאי בתקיפה מכוונת של אוניות ביון אמריקנית ובהריגת אנשי צבא ואזרחים אמריקנים מצביעה על כישלון מוחלט בהבנת התמונה הכוללת של מלחמת ששת הימים. אף אחת מהתיאוריות המפוקפקות שהוצגו עד כה לא מציגה מניע לתקיפת "ליברטי", שעשוי להיות חיוני דיו עד להתעלמות משיקולים אלה.

ההנחה שישראל תקפה את "ליברטי" על מנת להניח את ארה"ב באפלה לגבי המתקפה בגולן, פירושה שישראל היתה נכונה לחזור למתווה של 1956, וזאת אחרי שסיכנה את עצם קיומה במשך 3 שבועות לפני המלחמה כדי להימנע ממצב זה בדיוק. הרעיון שזה נעשה כדי לטייח על מעשה-זוועה רבתי שאפילו לא התרחש, לא ראוי כמעט להתייחסות רצינית. הרעיון שהחלטה משמעותית כזאת התקבלה ברמה מתחת לזו של ראש הממשלה או שר הביטחון, משמעה התעלמות מהדרך שבה צה"ל פעל אז (ועד היום). ולבסוף, חוקר מנוסה של עולם התקשורת והמערכת הפוליטית בישראל יודע, שלו היה גרעין אמת בתיאוריות קונספירציה אלה, האמת היתה צצה בישראל לפני זמן רב.⁷³

- 1 ראיין של מחבר ספר זה עם מקג'ורג' באנדי ב-19 באפריל 1993, ניו יורק.
- 2 Ye. Primakov, "How Israel Began the Aggression," *Pravda*, July 27, 1967, 4. Translated from the Russian by Gregory Koldys.
- 3 . I. Belyayev, T. Kolesnichenko, and Ye. Primakov, *The "Dove" has been released (Soviet Review of the Israeli-Arab June 1967 Conflict)*. "Golub" *Spushche* (Moscow: Molodaya Gvardiya Publishing House, 1968). An English translation was published by the U.S. Department of Commerce, Joint Publications Research Service, Clearinghouse for Federal Scientific & Technical Information, Springfield, Va., JPRS 45466, May 23, 1968.
- 4 .Belyayev, Kolesnichenko, and Primakov, *The "Dove,"* 50
- 5 Ye. Primakov and I. Belyayev, "Lessons of the 1967 Middle East Crises," *International Affairs* (Moscow) 3 (March 1968): 41
- 6 שם, 41.
- 7 מחבר ספר זה הוזמן על ידי הצבא המצרי לבקר במרכז הלאומי ללימודי המזרח התיכון בקהיר. הביקור התקיים ב-18 באוקטובר 1994. הוא נפגש שם עם אלוף אחמד פאחר, מנהל המרכז, ד"ר עלי סאדק, סגן מנהל המרכז, אלוף אחמד מ. עבדל חלים, ראש היחידה הצבאית של המרכז, השגריר מחמוד קאסם, שגריר מצרי בדימוס, ואמין חווידי, ראש המודיעין המצרי במלחמת ששת הימים ושר המלחמה אחרי מות פילדמרשל עבדול אל-חכים עאמר. תקרית ליברטי נדונה במשך יום שלם. בפגישה זאת התחוויר למחבר ספר זה כי אינו חזק דיו ללגום קפה מצרי.
- 8 פרק 3 של כתב-יד שטרם פורסם מאת השגריר מחמוד קאסם.
- 9 ראיין של מחבר ספר זה עם השגריר מחמוד קאסם ב-18 באוקטובר 1994 במרכז הלאומי ללימודי המזרח התיכון בקהיר.
- 10 .Anthony Pearson, *Conspiracy of Silence* (New York: Quartet, 1977), 319
- 11 Anthony Pearson, "The Attack on the USS *Liberty*: Mayday! Mayday!" *Penthouse*, May 1976, 54-58, 137-47. Anthony Pearson, "Conspiracy of Silence," *Penthouse*, June 1976, 60-64, 147-51
- 12 .Pearson, *Conspiracy of Silence*, 30; see also 88
- 13 שם, 30.
- 14 Report of Armed Services Subcommittee of the Committee on Armed Services, House of Representatives, 92d Cong., 1st sess., Under authority of H. Res. 201. May 10, 1971 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1971)
- 15 .Pearson, "Conspiracy," 62
- 16 Randolph S. Churchill and Winston S. Churchill, *The Six Day War* (Boston: Houghton Mifflin, 1967), 161
- 17 דיווחים שונים קובעים את שעת הגעת "ליברטי" בנקודה "אלפא" בין 0832 ו-0849. פער זה של 16 דקות אינו משמעותי.
- 18 .Pearson, *Conspiracy of Silence*, 33
- 19 שם, 1.
- 20 שם, 75, 76.
- 21 Richard K Smith, "The Violation of the *Liberty*," United States Naval Institute *Proceedings*, June 1978, 62-70

- 22 שם, 22.
- 23 ב-12 בדצמבר 1937 תקפו מטוסים ימיים יפניים בפצצות ובאש מקלעים את יו.אס.אס. "פאנאי", ספינת נהר חמושה שעסקה בפינוי אזרחים אמריקניים מננקינג במהלך הפלישה היפנית לסין. שלושה אמריקנים נהרגו בתקיפה ו-48 נפצעו.
- 24 .Smith, "Violation of the *Liberty*," 70
- 25 מסר "סודי" משגרירות ארצות הברית בתל אביב אל שר החוץ בווישינגטון הבירה, מס' 4014, 081510Z יוני 67.
- 26 משרד החוץ האמריקני, מזכר של שיחה, 28 ביוני 1967; הנושא: תקיפת יו.אס.אס. "ליברטי"; משתתפים: אברהם הרמן, שגריר ישראל, אפרים עברון, סגן שגריר ישראל, השר בפועל קצנברך, דונלד ר. מוריס, וג'יימס ק. מאטר.
- 27 Alfred Friendly, Comment on "The Violation of the *Liberty*," by Robert K. Smith, United States Naval Institute *Proceedings*, January 1979, 88
- 28 Wilbur Crane Eveland, *Ropes of Sand: America's Failure in the Middle East* (London: W. W. Norton, 1980), 325
- 29 עד מלחמת ששת הימים לא סיפקה ארצות הברית נשק התקפי כלשהו לישראל, מלבד כמה טנקי פטון M-48. לישראל לא היו טילים בליסטיים כלשהם ב-1967.
- 30 .Eveland, *Ropes of Sand*, 325
- 31 .Richard B. Parker, *The Six Day War* (Gainesville: University Press of Florida, 1996), 257
- 32 Rowland Evans and Robert Novak, "Remembering the *Liberty*," *Washington Post*, November 6, 1991.
- 33 " השימוש בגלי רדיו תג"ם/תא"ג מוגבל על ידי מיקום המקלט ביחס למשדר.... כאשר משתמשים בציוד תג"ם/תא"ג מוטס, חשוב ביותר להבין מגבלה זאת. טווח תשדורות תג"ם/תא"ג גדל עם הגובה, וניתן לחישוב משוער בשיטה הפשוטה הבאה: הכפלת השורש הריבועי של גובה המטוס ברגליים ב-1.23 כדי להגיע לטווח השידור בתג"ם/תא"ג במיילים ימיים." ראו: U.S. Department of Transportation, Federal Aviation Administration, *Instrument Flying Handbook*, AC 61-27C, (Washington, D.C.: Superintendent of Documents, 1980), 112, 113.
- 34 ראו שם.
- 35 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם השגריר דווייט פורטר ב-20 בנובמבר 1991. השגריר פורטר היה בביתו בסילבר ספרינג, מרילנד.
- 36 מכתב מהשגריר דווייט פורטר אל מחבר ספר זה מ-14 בדצמבר 1991. המכתב בכתב יד ומאשר כי נכתב בתגובה למכתב של מחבר ספר זה מ-6 בדצמבר 1991, שהשגריר קיבל ב-13 בדצמבר.
- 37 מברק "בזק" משגרירות ארה"ב בביירות אל שר החוץ 061021Z יוני 67, קבע שהתגודדות ההמון מחוץ לשגרירות ארה"ב בביירות אירעה ב-6 ביוני 1967, יומיים לפני תקיפת "ליברטי". ראו גם: Hirsh Goodman, "Messrs. Errors and No Facts," *Jerusalem Report*, November 21, 1991, 42
- 38 Stephen Green. *Taking Sides: America's Secret Relations with a Militant Israel* (New York: William Morrow, 1984)
- 39 המחבר סמואל מ. כץ חזר ב-1992 על סיפורו של סטיפן גרין על הסיוע שנתן חיל האוויר האמריקני לישראל נגד הערבים בזמן שישראל התכוננה למלחמת 1967. ככל הנראה כץ לא ערך מחקר עצמאי כלשהו והסתמך לחלוטין על גרין כמקור הסיפור. מחקר רשמי מסוג זה הוא שמזין ומקיים תיאוריות קונספירציה. Samuel M. Katz, *Soldier Spies: Israeli Military Intelligence* (Novato, Calif.: Presidio Press, 1992)
- 40 השגריר ריצ'רד ב. פרקר שירת אחרי 1967 כשגריר ארצות הברית באלג'יריה, לבנון ומרוקו. הוא פרש משירות החוץ ב-1980. הוא ערך את "מידל איסט ג'ורנל" מ-1981 ל-1978 וכיהן כחוקר במכון המזרח התיכון בווישינגטון הבירה.
- 41 Richard B. Parker, "USAF in the Sinai in the 1967 War: Fact or Fiction?" *Journal of Palestine Studies* 27, no. 1 (Autumn 1997): 67-75

- .Parker, *The Six Day War*, 239 42
- John E. Borne, *The USS "Liberty": Dissenting History vs. Official History* (Brooklyn, N.Y.: Reconsideration Press, 1995), 55 43
- זה מצוין ברורות ביומן הבית הלבן מ-8 ביוני 1967 ב-0838. אישור נוסף לך ניתן על ידי הרולד סונדרס ב: "Middle East Crisis Chronological Guide, May 12-June 20," National Security Council Document file at the Lyndon Baines Johnson Library, Austin, Texas, 27 44
- Paul Findley, *They Dare to Speak Out: People and Institutions Confront Israel's Lobby* (Westport, Conn.: Lawrence Hill, 1985). פינדלי היה חבר בבית הנבחרים מ-1960 עד 1982. 45
- שם, 167. 46
- שם, 168. 47
- שם, 167. 48
- ראיון של מחבר ספר זה עם תת אדמירל דונלד ד. אנגן ב-3 במאי 1990 בושינגטון הבירה. לאחר שפיקד על "אמריקה", שירת אנגן כסגן מפקד הצי האטלנטי. אחרי שפרש מצי ארה"ב, היה בין היתר מנהל מוזיאון האוויר והחלל הלאומי בושינגטון הבירה. 49
- "כמה מחברים כתבו על ההתקפה על 'ליברטי'. אחד או שניים היו רגשניים ביותר וכתבו ספרים לא עובדתיים ביותר, שלא הצליחו להבין את המדוע' או לבחון עובדתית את פעולות הצי השישי ונושאות המטוסים שלו. המחקר העובדתי ביותר למעוניינים בסיפור האמיתי הוא עבודת הדוקטורט של איי. ג'יי. קריסטול." Donald D. Engen, *Wings and Warriors: My Life as a Naval Aviator* (Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1997), 322 50
- .Findley, *They Dare to Speak Out*, 168 51
- Donald Neff, *Warriors at Suez: Eisenhower Takes America into the Middle East* (New York: Amana Books, 1981) 52
- Donald Neff, *Warriors for Jerusalem: The Six Days That Changed the Middle East* (New York: Linden Press/Simon & Schuster, 1984) 53
- שם, 220. קיימת טענה, שמסר זה נשלח ב-6 ביוני 1967. 54
- Ennes, *Assault on the "Liberty,"* 38-39. הציטוט של נף זהה לציטוט של אנס. בהערת שוליים 3 אנס מודה: "חילופי המסרים נובעים מזכרון המחבר וכמה מקציני האוויה. מסרים אלה, כרבים אחרים, לא נתגלו בתיקי המסרים שנשמרו בידי ועדת החקירה או סוכנויות שונות בושינגטון. [הדגשת המחבר]. 55
- Neff, *Warriors for Jerusalem*, 391. The note relating to page 209 of his book reads, "209 The crew of: Ennes, *Assault on the 'Liberty.'*" Also Ennes to author, letter." 56
- מנועי סילון צבאיים מודרניים מסוגלים לפתח כוח נוסף ניכר על ידי שימוש במבער אחורי, ובהתאם מהירות ניכרת נוספת. במצב פעולה זה נצרך דלק בקצב אדיר. מטוסים צבאיים משתמשים במבער אחורי רק להמראה ובשעת קרב. שימוש כזה מוגבל לדקות ספורות, אחרת יתרוקן מלאי הדלק של המטוס. 57
- .Neff, *Warriors for Jerusalem*, 259-60 58
- שם, 263. 59
- שם, 266. 60
- Central Intelligence Agency, Directorate of Intelligence, 8 June 1967, Intelligence Memorandum, Arab-Israeli Situation Report, As of 9:00 a.m. EDT. Lyndon Baines Johnson Library, declassified February 26, 1990 61
- John Loftus and Mark Aarons, *The Secret War against the Jews: How Western Espionage Betrayed the Jewish People* (New York: St. Martins, 1994) 62
- שם, 268. 63

- 64 שם, 86-259.
- 65 "ליברטי" אמנם הועברה ת"פ הצי השישי אחר שנכנסה לים התיכון, אבל משימתה ניתנה לה על ידי NSA והיא פעלה עצמאית לפי פקודות שהוציאה NSA. מעשית, היא לא נשלטה על ידי הצי השישי באותו אופן כשאר אוניותיו.
- 66 James Taylor, *Pearl Harbor II: The True Story of The Sneak Attack by Israel upon the U.S.S.* "Liberty," June 8, 1967 (Washington, D.C.: Mideast Publishing, 1980).
- 67 אדמירל תומס הינמן מורר נולד ב-9 בפברואר 1912 במאונט וילינג, אלבמה. הוא סיים את האקדמיה של צי ארה"ב ונתמנה לסג"מ ב-1 ביוני 1933. הוא שירת כמפקד הצי האטלנטי מ-1963 עד 1 באוגוסט 1967. ב-3 ביוני 1967 מונה על ידי הנשיא ג'ונסון לראש המבצעים של הצי, תפקיד שהחל למלא ב-1 באוגוסט 1967. הוא נתמנה על-ידי הנשיא ניקסון ליו"ר ראשי המטות המשולבים החל ב-1 ביולי 1970 ושירת בתפקיד זה עד 1974. אדמירל מורר רואיין על ידי מחבר ספר זה ב-10 בפברואר 1989 וב-3 במאי 1990 בווישינגטון הבירה. הוא אמר למחבר ספר זה שלא היה ברשותו מידע אישי כלשהו בנוגע לתקיפה על ליברטי.
- 68 לפי חוקי ארה"ב, רק הנשיא יכול להורות על תקיפה גרעינית. אדמירל ג'רום ל. (ג'רי) ג'ונסון רואיין על ידי מחבר ספר זה ב-19 באפריל 1991 במשרדו בפנטגון. ב-1967 היה ג'ונסון קצין מבצעי תקיפה ב"סרטוגה". הוא ניהל את החימוש והתדלוק של מטוסי התקיפה שהוזנקו מ"סרטוגה". הוא אמר שלא היה נשק גרעיני כלשהו על המטוסים. אדמירל-משנה (דימ') מקס מוריס, שהיה נוט "סרטוגה" אותה עת, מאשר שהחימוש לא היה גרעיני. מחבר ספר זה גם ראיין שניים מטייסי הסקייהוק A-4 שהוזנקו מאמריקה – ק. סי. ספייד ב-7 באוגוסט 1991 וג'יימס אי. ניל ב-8 באוגוסט 1991 ושניהם אישרו שנשאו רק טילי בולפפ, לא נשק גרעיני.
- בנוסף, ההיסטוריה שבעל פה [oral history] של תת-אדמירל דון אנגן, מפקד "אמריקה" ב-8 ביוני 1967, מאשרת שהמטוסים שהזניקה "אמריקה" לא נשאו חימוש גרעיני, וכי מטוסי הפנטום F-4B אפילו לא חווטו לנשיאת נשק גרעיני. ההיסטוריה שבעל פה מתויקת במכון צי ארה"ב.
- 69 לאדמירל מורר היה ניסיון רב במלחמת העולם השנייה כטייס מפציץ סיור של הצי. הוא ביצע משימות טיסה קרביות רבות במטוסי קטלינה PBY.
- 70 מזכר מודיעין, CIA, 13 ביוני 1967, 4.
- 71 הביקור האחרון בישראל של אוניה של צי ארה"ב לפני מלחמת ששת הימים היה בנובמבר 1963.
- 72 ראיון של מחבר ספר זה עם אדמירל מורר ב-10 בפברואר 1989 בווישינגטון הבירה, במרכז ללימודים אסטרטגיים. האדמירל אמר למחבר ספר זה, שכראש המבצעים של הצי הסתובב בחוגים נמוכים למדי ורק שנים אחר כך, כשנעשה יו"ר ראשי המטות המשולבים, שוחח ישירות עם הנשיא או עם שרי החוץ וההגנה בארבע עיניים. ראיון נוסף של מחבר ספר זה עם אדמירל מורר התקיים ב-3 במאי 1990 במוזיאון הצבא והצי בווישינגטון הבירה.
- 73 ראיון של מחבר ספר זה עם ד"ר דן שיפטן ב-20 ביוני 2001 בירושלים. ד"ר שיפטן אישר את הערתו בפקס ב-25 ביולי 2001. ד"ר שיפטן הוא עמית מחקר בכיר במרכז ללימודי בטחון לאומי באוניברסיטת חיפה ועמית בכיר במרכז שלם בירושלים. הוא מתמחה בחקר העימות הערבי-ישראלי.

פרק 10 – סיפורי בדים לעומת עובדות

ב-1984 התעוררה פרשת "ליברטי" מחדש בעקבות סיפור מדהים שסיפר אדם, שלדבריו היה קצין מודיעין ישראלי בתקופת מלחמת 1967. אדם זה, סת מינץ שמו, סיפר לאיש צוות "ליברטי" סיפור שעורר את התעניינות אגודת ותיקי "ליברטי". אותו מינץ – כך סיפר - נמצא ביוני 1967 ב"חדר המלחמה הישראלי", שם ראה קצינים בוחנים תצלומי אוויר של "ליברטי" והאזין לשיחתם. קצינים אלה, שאותם לא זיהה, ידעו בבירור, לדבריו, שהאווני מניפה דגל ארה"ב ופקדו לתקוף אותה. בעלון אגודת ותיקי "ליברטי" פורסמה כתבה שכותרתה "רב סרן ישראלי פוצה פה", שבה נאמר בין היתר:

אדם, שלטענתו היה בעבר רב סרן ישראלי, והיה עד לתקיפה בעת שנמצא בחדר המלחמה הישראלי, יצר בינואר השנה קשר עם אחד מחברינו לצוות. "הסיפור שלא התנוסס דגל הוא שקר", אמר האיש. "יכולנו לשמוע את הטייסיס מדווחים שהאווני מניפה דגל אמריקני." ועוד סיפר האיש, כי פקידי השגרירות האמריקנית נתבקשו להרחיק את האווני מחופי ישראל, וכי הללו עמדו על כך שאין כל אוניות אמריקניות באזור.¹

גירסה מפורטת יותר של סיפור זה הופיעה כמה שבועות לפני כן, ב-18 במרס 1984, בכתבה מאת סטיפן גרין, שפורסמה על ידי סוכנות UPI. הכתבה לא נקבה בשמו של מינץ אבל צוין בה כי הוא ידוע למחבר ול-UPI. בספרו "לבחור צד", שיצא לאור ב-1984, כתב גרין על תקרית "ליברטי", אך שם לא הזכיר כל את מינץ ואת סיפורו, וזאת אף שראיין את מינץ פעמיים בטלפון. גרין מסר את תרשומות 2 הראיונות לריץ' בונין, ממפיקי תוכנית "60 דקות" של רשת CBS, וזו שיגרה צוות למדינת מיין כדי להסריט ראיון עם מינץ. ראיון זה מעולם לא שודר. בונין העביר אחר כך את התרשומות לאדריאן פנינק, עורך המחקר של הפקת ערוץ הטלוויזיה "תמז", "ההתקפה על ליברטי", שראיין את מינץ אך לא השתמש בסיפורו בתוכנית.

תרשומת הראיון של פנינק עם מינץ מכילה כמה קביעות המעוררות בבירור את שאלת אמינותו. מינץ אמר לפנינק, ש"היו שלושה ניסיונות להתקשר עם שגרירות ארה"ב בקשר לאווני. הוא גם זכר שיחת טלפון שבני מוטי ניהל עם הנספח הצבאי [האמריקני] ב-0900 בבוקר." כל עניין התקשרות צה"ל עם שגרירות ארה"ב כדי לשאול על אוניות אמריקניות באזור שנוי במחלוקת, אבל השיחה ב-0900 התקיימה דקות ספורות לאחר ש"ליברטי" הגיעה לנקודה "אלפא". התקיפה האווירית החלה מעט לפני 1400. האומנם שהה אותו מינץ בחמ"ל במשך חמש שעות בלי לעורר תשומת לב לנוכחותו התמוהה שם? מינץ "זוכר שראה כי הסימון של ליברטי" נותר על לוח המבצעים כל אותו יום. הוא לא הורד. "כל הראיות הזמינות קובעות, שהסימון של ליברטי" נמצא על לוח הבקרה במצפ"י בסטלה מאריס בחיפה. במצפ"ע ובמשל"ט חיל האוויר בתל אביב לא היו כלל לוחות סימון או בקרה ימיים. מינץ אמר, ששמע "דיווחים ברמקולים מהטייסיס שתקפו את האווני". חיל האוויר תימלל ותירגם את התקשורת הזמינה בין הטייסיס והבקרים, וההקלטות לא מאמתות את טענות מינץ. זאת ועוד, מינץ "לא יכול לזכור בדיוק איפה נמצא פיקוד דרום, אבל אמר שיוכל למצוא אותו בקלות אם יגיע לתל אביב." ב-1967, מפקדות חיל האוויר וצה"ל היו בתל אביב. (משל"ט חיל האוויר לא נראה כלל כפי שתיארו מינץ). פיקוד דרום נמצא בבאר שבע; אלוף הפיקוד ישעיהו (שייקה) גביש היה במלחמת ששת הימים במפקדה הקדמית שלו על זחל"ם, שנע בסיני בכיוון תעלת סואץ. ייתכן, שדי היה לערוץ "תמז" בסתירות אלה כדי לפסול את שידור הסיפור של מינץ.

מינץ צץ והופיע שוב כשרואיין טלפונית במשך כ-15 דקות לרגל פרסום הטור של רולנד אוונס ורוברט נובאק ב"ושינגטון פוסט" ב-6 בנובמבר 1991, שם נאמר:

רס"ן סת מינץ, יליד ארה"ב, נכח במפקדת צה"ל במשך כמה שעות לפני שמפציץ הקרב מדגם מיראז' שידר, שהאוניה שנשלח לתקוף היא אמריקנית. למינץ הותר ללוות את חברו והמנטור שלו גנרל בני מתי,² אל תוך "חדר המלחמה" – מפקדה מאובטחת סודית ביותר בתל אביב. בעוד הדקות נוקפות, סיפר לנו, האווירה הפכה בבירור מספקנות לוודאות באשר לזהות האוניה.³ "הם שוחחו על צילומים של אוניה שחשבו לאמריקנית," סיפר לנו מינץ טלפונית מביתו בהולטון, מיין. "איש לא רצה ליטול אחריות."

הוא אמר שהצילומים נשלחו לזיהוי לשגרירות ארה"ב בתל אביב. השגרירות השיבה שלא ידועה לה אוניה אמריקנית כלשהי באותו חלק של מזרח הים התיכון – זהו שקר, שנדרש על פי כללי המשחק המודיעיני. קצינים של צה"ל בחנו את "האוניות הלוחמות של ג'יינס", אמר לנו מינץ, ו"הכל חשו, שזאת אוניה אמריקנית – 'ליברטי'... היו דיבורים על הסימונים, על הדגל. הכל בחדר היו משוכנעים שזאת אוניה אמריקנית."

מינץ אמר, שהפקודה להטביע את האוניה יצאה לא מחדר המלחמה אלא מקצינים בכירים. מיד אחר כך, מינץ אמר שלרבים מקציני צה"ל "היו ספקות האם עשו את הדבר הנכון." אשר למינץ עצמו, הוא אמר לנו: "הישראלים היו אשמים באסון, אבל הסייבן האמריקני להודות ש'ליברטי' היתה שם סייע לזירוזו."⁴

הטור של אוונס ונובאק לא נשאר ללא תגובה. יומיים אחר כך, ב-8 בנובמבר 1991, פירסם א.מ. רוזנטל, עורך בכיר של ה"ניו יורק טיימס", מאמר מערכת שכותרתו "אנטומיה של סקופ", ובו נדרש לטור של אוונס ונובאק ולפרשת מינץ:

אוונס-נובאק כתבו, שאמריקני שהיה אז רב סרן ישראלי, שהה במפקדת צה"ל בתל אביב אותו יום ומאשש "ראיות שהישראלים ידעו היטב שהם תוקפים אוניה אמריקנית."

לעזאזל אם הוא יודע.

אוונס ונובאק אמרו ש"עד הראייה" שלהם היה סת מינץ, עכשיו סוכן מכירות של כימיקלים בהולטון, מיין. כשטילפנתי אליו, בציפייה לאימות דיווח עיתונאי "מדויק", נענית בהכחשה נזעמת שאי-פעם "אישר" שהישראלים ידעו. הוא אמר שאמר את ההיפך למר אוונס.⁵

למחרת התפרסם ב"ווישינגטון פוסט" מכתב למערכת בחתימת סת מינץ מהולטון, מיין, שכותרתו "התקפה על 'ליברטי': טעות טרגית." מינץ טען שם, שאוונס ונובאק ציטטו אותו שלא כהלכה. לדבריו, הם שינו את סדר האירועים והוציאו את תשובותיו מהקשרן. את מכתבו למערכת סיכם כלהלן:

לבסוף, בעלי הטור ציטטו אותי כאומר שלישראלים "היה ספק האם עשו את הדבר הנכון", כאילו התייחסתי לתקיפה מכוונת על אוניה אמריקנית, אולם למעשה דיברתי על אי-ודאות ביחס לזהות האוניה שנותרה בקרב כמה מהקצינים, גם לאחר ההכחשה השנייה של השגרירות. תקרית 'ליברטי' היתה טרגדיה אנושית נוראה. אין כל הצדקה להשתמש בה לליבוני שנאה באמצעות עיוותים וסילופים."⁶

אוונס ונובאק הגנו על הטור המקורי שלהם במאמר ב"ווישינגטון פוסט" ב-11 בנובמבר, בהסבירם שמינץ הכחיש את מה שאמר להם, כי פחד "שהוא עלול להימצא בסכנה". מינץ – הוסיפו אוונס ונובאק – "אמר לעיתון ישראלי שאין לו צורך שהמוסד והשב"כ ידפקו על דלתו."⁷ בעלי הטור אישרו, כי שיחת הטלפון בין אוונס ומינץ התקיימה ב-22 באוקטובר, וכי "מינץ דיבר איתנו יותר מ-15 דקות."⁸

המילה האחרונה במלחמה זאת של בעלי טורים נכתבה בידי הירש גודמן, עורך "ג'רוזלם רפורט", שרשימתו "המילה האחרונה" פורסמה ב-21 בנובמבר 1991. תחת הכותרת "Messrs. Errors and No Facts" ("האדונים טעויות בלי עובדות" – משחק מילים על השמות Evans and Novak), גודמן הזים את

טורם של אוונס ונובאק שורה שורה, נזף בהם על שהשמיטו מידע משמעותי רב ועל שהסתמכו על דברי מינץ, שכן סיפורו אינו הגיוני ו"פחות ממשכנע".⁹

סת מינץ סיפר כמה סיפורים סותרים על הידוע לו על פרשת "ליברטי". בפעם הראשונה, בסיפור שהתפרסם בעלון אגודת ותיקי "ליברטי", הכריז כי היה רב-סרן בצה"ל, שובץ בחיל המודיעין ושהה במוצב הפיקוד של צה"ל בתל אביב ב-8 ביוני 1967. לדבריו בא לישראל כיהודי אמריקני בגיל 15 וחצי ובילה זמן-מה בקיבוץ מגן. לבקשת מחבר ספר זה, התקשר נציג של ערוץ 1 של הטלוויזיה הישראלית לקיבוץ מגן ב-20 ביוני 2001. נאמר לו טלפונית, שבנובמבר 1963 בא לקיבוץ גבר אמריקני ושמו סת מינץ. הוא לא היה בן 15 וחצי, כפי שסיפר מינץ לאדריאן פנינק, אבל בוגר דיו להתחתן, ואכן נשא שם אישה ושמה קרן. הם עזבו את הקיבוץ בספטמבר 1964 ומאז לא שמע עליהם איש. נציג הקיבוץ ציין עוד, שבשנים 1963-1967 לא היה בקיבוץ חבר כשלהו ששירת כקצין בכיר או מפורסם.

מינץ, לעומת זאת, סיפר כי התיידד עם "גנרל ישראלי בכיר", שקרא לו "האב הקיבוצי שלי". בסיפוריו הקודמים הוא לא זכר בדיוק את שמו, ובראיון שלו עם הסופר סטיפן גרין לא הזכירו כלל.¹⁰ אבל לאדריאן פנינק אמר ששם הגנרל בני מוטי, ובטור של אוונס ונובאק כינה אותו בני מתי. גודמן הבהיר במאמרו: "מעולם לא היה איש בשם זה בצבא הישראלי".¹¹ יש "גנרל" ישראלי ידוע בשם דניאל (דני) מט, שבמלחמת ששת הימים היה מח"ט, וקודם לדרגת אלוף ב-1978. כשנשאל אלוף דני מט על ידי מחבר ספר זה האם היה "האב הקיבוצי" או חבר של מינץ או דגן – השם שבו מינץ טען שהשתמש כשהתגייס לצה"ל – ענה מט בשלילה, ואמר כי מעולם לא שמע על מינץ או דגן.¹²

מינץ טען כי התגייס לצה"ל בשם "ג'ורא דגן" כדי לא לאבד את אזרחותו האמריקנית, וכי מספרו האישי בצה"ל הוא 968409. הוא לא הצליח, או לא רצה, להפנות את אדריאן פנינק למישהו בישראל שיכול לאשר את סיפורו, או שהכירו ב-5 שנות שהותו שם לפני 1967. תרשומות פנינק מלמדות שלא היה למינץ דרכון מוחתם שיוכיח כי נסע אי פעם לישראל, ולא היה לו כל תיעוד לאישוש טענותיו האחרות. אל"מ רענן גיסין, סגן דובר צה"ל, בחן את רשומות כוח האדם של צה"ל בחפשו אחר ג'ורא דגן, שמספרו האישי 968409, ואחר סת מינץ. הוא לא מצא תיעוד כלשהו על סת מינץ, אבל איתר את ג'ורא דגן, שאכן זה היה מספרו האישי, אבל אותו דגן לא היה רב סרן או קצין מודיעין - הוא היה נהג במאגר רכב. האפשרות שנהג במאגר רכב יגיע ל"מוצב הפיקוד" של חיל האוויר במלחמת ששת הימים קלושה ביותר, בלשון המעטה. ועוד פחות סביר, שבזמן ש"סתם שהה" ב"מוצב הפיקוד", ראה מינץ, כדבריו, קציני חיל אוויר מקבלים תצלומי אוויר של "ליברטי" עם דגל ארה"ב שנראה בבירור. אשר לטענתו כי שמע אותם דנים בדגל ומתקשרים עם שגרירות ארה"ב ושואלים אם האוניה אמריקנית, התברר כי לשגרירות ארה"ב אין כל תיעוד לשיחה שכזאת. מינץ הוסיף וטען, כי אחרי שמישהו בשגרירות ארה"ב, שאותו לא זיהה, עידכן את קציני חיל האוויר שהאוניה אינה אמריקנית, שמע אותם פוקדים על התקיפה.

אחרי ש"רב-סרן ישראלי פוצה פה" התפרסם בעלון אגודת ותיקי "ליברטי" במאי 1984,¹³ שיגר ריצ'רד בונין, ממפיקי התוכנית "60 דקות" של רשת CBS, צוות טלוויזיה למיין לראיין את מינץ בשביל התוכנית. בונין אמר למחבר ספר זה, שהטיל ספק באמינות מינץ וזנח את הסיפור.

כאשר הגיע צוות ערוץ הטלוויזיה "תמז" לווינגטון הבירה כדי להתחיל בהקלטת התוכנית "התקפה על ליברטי", העביר בונין את הסיפור לחברו אדריאן פנינק, עורך המחקר של "תמז". על פי בונין, צוות ההפקה של "תמז" שכר את דייוויד וולש, איש יחסי ציבור "חסיד קונספירציה" בווינגטון, והוא שקישר אותם עם סת מינץ ועם סטיפן גרין. פנינק זימן את מינץ ואשתו ברברה לווינגטון וראיין אותו, אבל כמוהו כבונין, פקפק באמינותו ולא כלל אותו במישר.¹⁴ מינץ גם העניק לסופר סטיפן גרין כמה ראיונות טלפוניים, שבהם סיפר סיפור דומה, פרט לכך שהוא מיקם את "ליברטי" מול סיני בערב לפני שהאוניה הגיעה לשם. אולי קרא מינץ את הסיפורים של פירסון.¹⁵ מכל מקום, נראה שגרין לא התרשם מסיפור מינץ, שכן לא כלל אותו בספרו.¹⁶ הסיפור שסיפר מינץ לגרין שונה מאוד מזה שסיפר גרין לגבי המניע לתקיפה. לטענת גרין, המניע היה טיוח הסיוע של חיל האוויר האמריקני ממש לפני המלחמה.

מינץ סירב להתראיין על ידי מחבר ספר זה,¹⁷ אבל הופיע ב-1992 בשידור חי של תוכנית "הסיפור מאחורי הסיפור" ברשת NBC. סיפורו הפעם היה שוב שונה מקודמיו. הוא לא הציג את עצמו, כבעבר, כמי שהיה קצין מודיעין ישראלי. המנחה, ריצ'רד קיילי, אמר עליו שכחייל צה"ל בן 20 ביקר חבר משפחה במרכז הבקרה של

חיל האוויר הישראלי בתל אביב. מינץ אמר, שלא היה ספק בקרב הישראלים שהאוניה אמריקנית וכי תצלומים של "ליברטי" נשלחו לשגרירות ארה"ב, אשר הכחישה שהאוניה אמריקנית (בסיפורים קודמים אמר שהקשר עם השגרירות היה טלפוני, ומאחר שלא ביקר בשגרירות, לא ברור מניין ידע מה היתה תשובת השגרירות). את הופעתו בטלוויזיה סיים בהסבר דחוק-משהו על החלטת הישראלים לתקוף: "הישראלים השתכנעו, שאם האמריקנים לא מוכנים לאשר את קיום אונייתם-הם.... יש אפשרות, קלושה ככל שתהיה, שהאוניה אינה אמריקנית."¹⁸

תופעת מינץ נותרה בגדר חידה. הגירסות השונות של סיפור "ליברטי" שלו מלמדות על היעדר תפיסה עקבית יחידה. קשה לזהות אינטרס או מניע ספציפי בבסיס סיפוריו. בעוד שלא ברור אם דגן היה מינץ, ברור שלא דגן ולא מינץ היו קציני מודיעין. תיאור מינץ של "חדר המלחמה" ומיקומו בפי מינץ אינו מדויק. מטרותיו ומניעיו נותרו עלומים. "רס'ן מינץ" היה לזמן-מה יקירם של כמה רוקחי תיאוריות קונספירציה. מכתבו ל"ווישינגטון פוסט" בודאי צינן קשר זה. ריץ' בונין, מפיץ "60 דקות", שפסל את סיפור מינץ כלא אמין, אמר למחבר ספר זה, "מינץ הוא נפש מוטרתת."¹⁹

מחקרו של אדריאן פנינק בשביל מיסדר "התקפה על 'ליברטי'" של ערוץ "תמז" חשף סיפור נוסף. פנינק ראיין את חבר בית הנבחרים לשעבר פול נ. (פיט) מקלוסקי, והלה אמר לו כי ביקר אסיר ישראלי בכלא פדרלי בספרינגפילד, מיזורי. האסיר, אמנון תבני, אמר לו כי בשעתו, כטייס בחיל האוויר הישראלי, השתתף בתקיפת "ליברטי" וכי בעת התקיפה זיהה את "ליברטי" בברור כאוניה אמריקנית.

פנינק התקשר עם תבני בכלאו, וזה אמר לו, שמעולם לא אמר דברים אלה לחבר הקונגרס מקלוסקי. פנינק איתר בניו יורק את בת-זוגו הקודמת של תבני וראיין אותה. היא אמרה לפנינק, שתבני סיפר לה ששירת בצה"ל, אבל לא אמר שהיה טייס. דובר צה"ל, שחיפש תיעוד על תבני אם כטייס בחיל האוויר ואם כחייל בצה"ל, העלה חרס.²⁰

המרכז הרפואי לאסירים פדרליים בספרינגפילד, מיזורי, אישר למחבר ספר זה כי אמנון תבני, אסיר מספר 054-05818, הורשע בבית משפט פדרלי של המחוז הדרומי של ניו יורק בשוד ובקשירת קשר לשוד בנק. הוא נדון ל-10 שנות מאסר על ידי השופט המחוזי תומס פי. גריסה. לפי הרשומות, תבני נכנס לכלא ב-26 באפריל 1984 וריצה 30 חודשים ו-25 יום. הוא שוחרר על תנאי ב-19 בנובמבר 1986 וחזר לניו יורק. לפי דוחות שירות המבחן גורש לישראל בדצמבר 1986. ניסיונות של מחבר ספר זה לאתר את תבני בישראל לא צלחו. למחבר ספר זה התברר, שלאחר גירושו לישראל ב-1986 תבני שינה את שמו, ולא הצליח לאתר.²¹

ארבעה טייסי חיל האוויר היו מעורבים בתקיפות "ליברטי". משה המרמש, הטייס שהיה מספר 2 במבנה "רויאל", נהרג בהתרסקות מטוס ב-1969 תוך כדי אימון לקראת מפגן אווירי.²² מוביל מבנה "רויאל", יוסף צוק, ששמו לא הותר לפרסום בשעתו, נפטר ב-2009. שני הטייסים הנותרים היו מוביל מבנה "כורסה" ומספר 2 שלו, שחיים בישראל.^{23 24} מוביל מבנה "כורסה" חשף עצמו וזוהה כתת-אלוף יפתח ספקטור, מבכירי טייסי חיל האוויר. מספר 2 שלו הוא יוחאי ריכטר. שום רישום של חיל האוויר לא מזהה טייס ששמו אמנון תבני. תבני, פנינק, או מקלוסקי רקחו סיפור בדים. ייתכן, כמובן, שתבני סיפר שני סיפורים שונים – אחד למקלוסקי ואחר לפנינק. מבין השניים, סיפורו של פנינק אמין יותר, שהרי לפנינק לא היה כל עניין אישי בפרשה, בעוד שמקלוסקי רחש טינה גלויה לישראל.

סיפור מדהים עוד יותר צץ ביולי 1997, כאשר העיתון "אורלנדו סנטינל" פירסם רשימה מאת רונלד וו. ווייד מרוקוול, טקסס, שכותרתה "על ישראל להודות באמת על 'ליברטי'". ווייד כתב, שעבד במחלקת ההנדסה של חברת אי-סיסטמס, שתיכננה את מערכות איסוף הנתונים שהותקנו ב"ליברטי" וב"פואבלו". בחלק המעניין ביותר ברשימה נאמר:

אחד הישראלים שהוצבו במפעל שלנו בטקסס לפקח על החוזה [להתקנת מערכות מעקב במטוסים ישראליים בשנות ה-1970], היה איש צוות אוויר שהיה קצין מכ"ם על המטוס שהוביל את תקיפות המקלעים, הרקטות, והנפאלם על "ליברטי".²⁵

בישוח פרטיות הוא אישר, שהתקיפה תוכננה היטב מראש והופסקה רק כאשר תחנות האזנה ישראליות קלטו תשדורות רדיו של מטוסי קרב מנושאות מטוסים אמריקניות, שבאו לעזרת "ליברטי".

ראוי לציין, שווייד לא הבהיר האם נכח ב"שיחות הפרטיות" והאם המידע שלו ממקור ראשון או ש"השיחות הפרטיות" סופרו לו והמידע שלו בגדר שמועה. "אורלנדו סנטינל" לא נקב בשם קצין המכ"ם הישראלי, אבל ווייד עשה זאת בהמשך רונלד ווייד הרחיב את סיפורו ב- *Intelligencer: The Journal of U.S. Intelligence Studies* (כתב העת של חקר מודיעין של ארה"ב) דצמבר 1999, עמ' 26) בכך שכלל את שם קצין המכ"ם הישראלי. המכתב הופיע באינטרנט ב-8 בנואר 2000. "אחד מהקצינים הישראליים שנשלחו לפקח על הפרויקט היה יוחנן לבנון. יום אחד, כאשר עלה נושא "ליברטי", לבנון אמר לקבוצה קטנה שהוא עצמו היה קצין מכ"ם במטוס התקיפה המוביל שצלף על "ליברטי" והטיל עליה נאפלים. הוא גילה שהתקיפה תוכננה היטב ותואמה מראש עם כוחות ימיים.²⁶ ווייד שוב לא מבהיר האם היה אחד מ"הקבוצה הקטנה" או ששמע מיד שניה את מה שלבנון אמר כביכול לקבוצה הקטנה.

יוחנן לבנון היה קצין בחיל האוויר הישראלי שהתמחה באלקטרוניקה.²⁷ בראיון טלפוני עם מחבר ספר זה, ציין כי כלל לא טס במלחמת ששת הימים. הוא טס, לא כטייס, במטוסי ווטור אחרי המלחמה, פרש בדרגת סגן-אלוף, ונשלח לאי-סיסטמס בגרינוויל, טקסס, בתור מומחה אזרחי לאלקטרוניקה. הוא בילה זמן ניכר בארצות הברית, לרבות שהות ארוכה במרכז הכוונות של בית חולים באלבקרקי, ניו מקסיקו, בעקבות פציעה קשה בהתרסקות מטוס אזרחי. הוא מתגורר כיום בישראל. כשנמסרו לו הכתבה ב"אורלנדו סנטינל" והקטע האינטרנטי של רון ווייד, הגיב לבנון באי-מייל ששלח לווייד, שבו כתב:

מר ווייד, באחרונה קראתי פקס שלך למר אנדרסון (תאריך לא ידוע) שבו אוזכרו שמי והערותיי על תקיפת האוניה ליברטי.

אכן הוצגו בפני על ידי אחד ממהנדסי אי-סיסטמס תצלומים של הנזק שנגרם לאוניה "ליברטי", ובשיחה שהתפתחה ציינתי שיש לי מידע ממקור ראשון כי תקיפת חיל האוויר הישראלי היתה בטעות. בשעות אחר הצהריים המאוחרות של יום התקיפה, תוך כדי ששוחחתי עם אלוף הוד, מפקד חיל האוויר הישראלי, ניגשו אליו שני קציני מודיעין של חיל האוויר ואמרו לו שייתכן כי האוניה שהותקפה, שהונח כי היא מצרית, היא אמריקנית. לא ניתן לטעות בתגובתו ובצערו.

אלה היו דבריי באותו זמן, וגם מאוחר יותר, כשפנו אלי בנושא זה. אתה ציטטת אותי לא נכון, ולמעשה סילפת את דברי. איני יכול להיות תקין פוליטית יותר מזה. האומנם היית קצין אתיקה במשך 17 שנה?

לא טסתי במלחמת ששת הימים. בזמני באי-סיסטמס, הועסקתי על ידי החברה כמהנדס פרויקט בכיר לאחר שכבר פרשתי מחיל האוויר הישראלי, ולכן לא הייתי קצין מפקח כפי שכתבת.

יוחנן לבנון²⁸

רון ווייד הגיב למסר של לבנון באי-מייל שבו הודה כי מעולם לא שמע את לבנון מדבר על "ליברטי", וכי המקור שלו היה שמועה מפי אדם אחר באי-סיסטמס. הוא התנצל בפני לבנון ב-18 במרס 2000 באי-מייל:

מר לבנון היקר, הסיפור שהעברתי הלאה לגבי נושא המסר שלך מ-17/3 סופר לי על ידי חבר קרוב שלא היתה לי סיבה לפקפק במהימנותו. לא טענתי שנכחתי בשיחה, אלא שהמידע ניתן על ידך לקבוצה קטנה. אם מידע זה אינו נכון או אם נמסר לי מידע שגוי, אנא קבל את התנצלותי הכנה ביותר. אם אתה חף מכל קשר עם התקיפה על ליברטי, שנינו הפכנו לקורבן.

רונלד ווייד²⁹

הסופר ג'יימס במפורד, בספרו על הסוכנות לביטחון לאומי מ-1982 *The Puzzle Palace* ("ארמון החידות"), תיאר את תקיפת "ליברטי" כתקיפה על אוניה ידועה כאמריקנית, שנערכה כי הישראליים לא רצו

שארצות הברית תדע שהם עומדים לתקוף את סוריה. כשרואיין על ידי מחבר ספר זה, הבהיר במפורד באורח ברור כי הוא מזדהה מאוד עם אנשי צוות "ליברטי" וכי יש לו סלידה עמוקה מישראל.³⁰ כאשר "סוד ההתקפה על סוריה" הופרך ביעילות על ידי מחבר ספר זה, עם חשיפת המברק משגריר ארה"ב בתל אביב לשר החוץ האמריקני, צוטט חסיד תיאוריות קונספירציה אחר, ג'ון בורן, ב"רוטלנד הרלד" מוורמונט:

ג'ון בורן, מרצה חוץ להיסטוריה שגם כתב דיסרטציה על ליברטי ומאמין שההתקפה על האוניה האמריקנית היתה מכוונת, מסכים אף על פי כן עם קריסטול שקשה למצוא מניע ברור. "אני מתכוון, שאם השגריר שולח את המסר הזה, אין טעם לתקוף את האוניה כדי למנוע ממנה לשלוח את המסר", אומר בורן. הוא אומר שעל הצוות למצוא "מניע אחר, אם הם רוצים אי פעם להוכיח את טענתם."³¹

ג'יימס במפורד סיפק מניע שכזה בספרו "גוף השקרים".³² במפורד מדווח שהמניע לתקיפה היה ניסיון ישראלי למנוע מ"ליברטי" ללמוד על פשעי מלחמה ומעשי זוועה שבוצעו באל עריש. אין כל אישור ממקור עצמאי, שישראל ביצעה פשעי מלחמה באל עריש. אבל במפורד טוען כי "[NSA באמצעות 'ליברטי'] הקליטה ראיות של מעשי הזוועה המרובים שבוצעו אותו בוקר במרחק מיילים אחדים בלבד [באל עריש]."³³ במפורד אינו מסביר איך ציוד מעקב אלקטרוני יכול לתעד ראיות על ביצוע פשעי מלחמה. הוא גם לא מצליח להסביר מדוע הראיות לפשעי מלחמה אלה לא הוקלטו על ידי מטוס הצי EC-121, או אם הוקלטו ראיות כאלה, מדוע איש מלשונאי העברית על סיפון המטוס, ששמעו את התשדורות או הקשיבו מאוחר יותר לקלטות במטה NSA, לא אמרו דבר על כך אי פעם לאיש. החומר שסופק לבמפורד על ידי לשונאי עברי כזה חף לגמרי מכל אזכור של ראיות לפשעי מלחמה.

בפרק 7 בספרו, חושף במפורד את קיומן של הקלטות של התקיפה כולה, שנערכו בידי מטוס מעקב אלקטרוני מדגם EC-121 של צי ארה"ב שטס גבוה מעל פני הים התיכון, בתחום קליטת תשדורות של המטוסים הישראליים שתקפו את "ליברטי". במפורד טוען שהמידע בקלטות אלה מוכיח כי התקיפה היתה על אוניה שהישראלים ידעו שהיא אמריקנית. הוא טוען שקלטות אלה הן בין "הסודות העמוקים והאפלים ביותר" של הסוכנות לביטחון לאומי. מקור המידע שלו הוא קצין צי ארה"ב בדימוס, מרווין נוביקי,³⁴ לשונאי רוסי-עברי שהיה על סיפון ה-EC-121 כשטס מעל אזור התקיפה ופיקח על המעקב וההקלטה של התקיפה. לאחר פרישתו מהצי, נוביקי קיבל דוקטורט ונעשה פרופסור וחוקר פולברייט.

במפורד טוען, שנוביקי אמר לו כי תשדורות הרדיו הישראליות ששמע נוביקי ואשר הקליט צוות NSA ב-EC-121, מוכיחות כי התקיפה היתה תקיפה ישראלית על אוניה ידועה כאמריקנית. NSA מעולם לא הודתה בפומבי כי קלטות כאלה קיימות. אין זה משנה מה יוכיחו בסופו של דבר ההקלטות של ה-EC-121, אם אי פעם ישוחררו; הנתונים שנוביקי סיפק לבמפורד באי-מייל מ-3 במרס 2000 מקעקעים ביעילות את אמינות במפורד. נוביקי מספר סיפור - לא רק מעניין אלא גם אמין ביותר - על הקלטת האירוע על ידי ה-EC-121 בשביל הסוכנות לביטחון לאומי. נוביקי אמר לבמפורד בדיוק את ההיפך ממה שבמפורד משער בספרו. הסיבה הטיפוסית מדוע בתי משפט לא מתירים עדות שמיעה היא שלעתים קרובות מדי, דברי מְסַפֵּר עדות השמיעה שונים לגמרי מסיפורו של המקור.

הסוכנות לביטחון לאומי מתייחסת למהימנות במפורד בהודעה שלה לעיתונות שמציינת, "טענת מר במפורד, שהנהגת NSA 'האמינה למעשה פה אחד שהתקיפה היתה במתכוון' פשוט לא נכונה."³⁵

במפורד מצטט את נוביקי בארבעה מקומות שונים ב"גוף הסודות" כדי לתמוך בטעונו, שישראל תקפה ביוזעין אוניה אמריקנית.³⁶ ציטוטי נוביקי מובאים מחוץ להקשרם בנרטיב רב-משמעי ומקוטע. במפורד לא מביא ראיות חדשות, אם כי הוא מוביל את קוראיו לחשוב שעל יסוד מה שאמר לו נוביקי, יש לו ראיות חדשות שהישראלים תקפו ביוזעין אוניה אמריקנית. השוואה של מה שבמפורד ייחס לנוביקי ומה שנוביקי אמר לבמפורד לאמיתו של דבר תעניק לקוראים יכולת טובה יותר להעריך את טענת גוף הסודות. המכתב של נוביקי לג'יימס במפורד מ-3 במרס 2000 מציין:

ג'ים היקר,

בהמשך לחילופי המיילים והשיחות הטלפוניות שלנו, אני מצרף מידע רגיש על שיטות איסוף מודיעין אמריקנית שבהן עסקתי בשירותי בצי ארה"ב מעל 20 שנה. כמוך, אני מעוניין בשימור כמה אירועים היסטוריים מסוימים הכרוכים באיסוף סיגינט. אני סבור שחשוב כי הדורות הבאים יבינו ויעריכו את המאמצים של לוחמי המלחמה הקרה.

בהתכתבות זאת, אני מתמקד באירוע יחיד שבו היתה מעורבת "ליברטי" ביוני 1967. כידוע לך, ג'ים אנס ואנשים מצוות "ליברטי" תועדו מצינים שהאוניה הותקפה במתכוון על ידי הישראלים. אני גורס אחרת. יש לי מידע ממקור ראשון, שאני חולק איתך. נכחתי אותו יום, יחד עם חברי צוות אוויר במטוס ECM-121 של טייסת סיור אווירי 2 (2-VQ) שטס כ-15,000 רגל מעל התקרית. למיטב זכרוני, הקלטנו את רוב התקיפה, אם לא את כולה. בנוסף, היירוטים שלנו, שמעולם לא פורסמו בציבור לפני כן, מראים כי התקיפה היתה תאונה מצד הישראלים [הדגשת המחבר].

בתמיכה לטענתי, אני מצרף 4 צרופות מידע. סיפורי בן 30 שנה אבל יש אירועים מסוימים החרותים בזיכרוני, לרבות טיסת לילה מפחידה לאזור הקרבות והתקיפה על "ליברטי". צרופה 1 מתחילה עם נרטיב שכותרתו "הסתערות על 'ליברטי': הסיפור שלא סופר מסיגינט". צרופה 2 מספקת אחרית דבר לתקיפה בשנים שלאחר מכן. צרופה 3 מפרטת את דעותיי על ראיות נוספות של תקיפה שוגגת של הישראלים [הדגשת המחבר], בסתירה לספרו של אנס. צרופה 4 דנה בחידת הטיוח של אנס, שואלת מי בסופו של דבר היה אחראי, ומדוע נוכחות משימת הסיור שלנו מעולם לא נחשפה.

בנוסף, אני מצרף מידע אישי על הקריירה שלי בת 24 שנה בקבוצת הביטחון של הצי. אני עושה זאת במטרה לעזור לך לראות איך אוכל לסייע לך בהיבטים אחרים של הדיווח ההיסטורי שלך על סיגינט. יתכן, למשל, שתהיה מעוניין בסיפורים איך עקבנו אחר מטוסי TU-95 [מטוס סיור טורבו-פרופ, מכונה Bear בצבאות המערב] סובייטיים באוקיינוס האטלנטי וחיפשנו אתרי SA-2 [טילי] בדרום אלג'יריה במשך טיסות בסהרה. תולדות הבסיסים שבהם שרתתי וניסיוני המקצועי נמצאים בצרופה 5.

לבסוף, כהערת אזהרה אוקיר לך תודה אם תסיר כל מידע שחוצה את רף הביטחון הלאומי, בנוסף לשמות של עמיתים המצוטטים כאן. אין לי רשות להשתמש בשמותיהם. אם יש לך שאלות כלשהן או בקשה להבהרה, אנא אל תהסס להתקשר אלי. תודה ובהצלחה עם ספרך.

בכבוד רב,

דר' מרווין אי. נוביקי³⁷

אפשר לראות את 5 הצרופות של מכתב נוביקי באתר www.thelibertyincident.com. מכתבו של נוביקי ל"וול סטריט ג'ורנל", המאשר את דחייתו של סיפור במפורד פורסם ב-16 במאי 2001 (עמ' A23).

זה בלתי נתפס, איך יכול במפורד, כותב וחוקר מקצועי, לראות את המכתב של נוביקי וצרופותיו ולהסיק שנוביקי אמר לו שהקלטות NSA הוכיחו שההתקפה היתה מכוונת. ג'יימס במפורד מעולם לא שמע את ההקלטות. ידיעותיו על קיומן הגיעו בבלעדיות ממה שכתב לו נוביקי, ולכן נשאלת השאלה, האם דייק במפורד בדיווחו על מה שאמר לו נוביקי? הנקודה, אם כן, היא אמינותו של ג'יימס במפורד. תוכן מכתבו של נוביקי מבהיר, שספרו של במפורד לא מדווח בדיוקנות ובהגינות את המידע שקיבל במפורד. סיפור במפורד הוא שיאו של פרק זה על סיפורי בדים. זאת ועוד, במפורד ממשיך להעלות טיעונים מופרכים לגמרי על תקרית "ליברטי" בהופעות פומביות ובמכתבים למערכת, לרבות טענה שמעולם לא נערכה חקירה רשמית של תקרית "ליברטי".

בנוסף, מחבר ספר זה למד מנוביקי שהלשוני העברי השני שהיה איתו במטוס EC-121, ששמע גם הוא את התשדורות המקוריות והקשיב להן שוב עם נוביקי על הקרקע בנמל התעופה של אתונה זמן קצר לאחר נחיתת המטוס, הסכים עמו שהתשדורות קבעו שהתקיפה היתה שגויה.

שם לשונאי העברית (עברית מיוחדת) של צי ארה"ב זה ידוע לנוביקי, למחבר ספר זה, לג'יימס במפורד ול-NSA. הוא ביקש להישאר בעילום שם, אבל הסכים להיחשף ב-26 ביוני 2008. שמו מייקל פרוסטינק. הוא עדכן את נוביקי, שבמפורד התקשר אליו אחרי שמכתב נוביקי פורסם ב"וול סטריט ג'ורנל", ודחק בו לתמוך

בטענתו של במפורד שקלטות NSA הראו שהתקיפה היתה מכוונת. פרוסטינק סרב, ואמר לנוביקי שהסכים להערת נוביקי שהתשדורות והקלטות הראו שהתקיפה נערכה בשוגג.

בשיחתו עם נוביקי ב-27 ביולי 2001, בדק איתו מחבר ספר זה אפשרות ליצור קשר עם לשונאי עברית שלישי של NSA, שביקש להיות בעילום שם, אבל חשף את עצמו. שמו ריצ'רד היקמן. היקמן בילה זמן רב מאוד בהאזנה לקלטות ה-121-EC במטה NSA בפורט מיד, מרילנד, ותדרך את ראש NSA דאז, מרשל קרט, על תוכן הקלטות. קודם לכן, סיפר נוביקי למחבר ספר זה שהיקמן הסכים עם נוביקי שהקלטות הראו כי התקיפה היתה טעות ישראלית. באותו אחר צהריים העיר נוביקי, שהיקמן ציין עובדה אחת, שנוביקי שכח בקשר לקלטות, שלדעת היקמן היה משכנע למדי. היתה זאת המבוכה הברורה של הישראלים במהלך שיחותיהם, האם צוות האוניה שבשבילם הוחל בפעולות הצלה הם מצרים או אמריקנים ולאן לקחת את הניצולים, בהתאם ללאומיותם. היבט חשוב יותר של פיסת מידע זאת, הוא שהיא מאששת כי קלטות NSA עולות בקנה אחד או לפחות מסכימות עם תמלילי קלטות חיל האוויר הישראלי ותרגומן, שנמסרו לטלוויזיית "תמז" ב-1987, ושחיל האוויר הישראלי מסר למחבר ספר זה בספטמבר 2001. תרגום מוער של מובאות רלבנטיות מקלטות חיל האוויר הישראלי וקלטות NSA מפורטים בנספח 2.

מחבר ספר זה קיבל מריצ'רד היקמן אי-מייל מ-11 אוקטובר 2001, שציין בחלקו:

אָל בלו [הלשונאי הערבי של NSA] היה חבר שלי. שינו היינו על סיפון [אוניית צי ארה"ב] "ולדז" במשך פברואר-אפריל '67, לאחר שעלינו על האוניה במסוואה, אתיופיה, ושטנו בה לאורך תעלת סואץ אל הים התיכון עד ברצלונה. כשחזרנו, "הם" אמרו לנו שעלינו לצאת מיד בחזרה כדי לעלות על "ליברטי". אמרתי להם שאני עומד להשתחרר מהצי ביוני '67 וכי לא סביר שהצי ייתן לי ללכת, מאחר שנותר לי זמן כה קצר. אז הם הסכימו שלא אלך, וכתוצאה מכך "לא היה" אף לשונאי עברית על סיפון "ליברטי". אבל הם אמרו שְאֵל [בלו] חייב ללכת.

אז בגלל העובדה שאיבדתי את חברי הטוב אל, וכמובן את חברי לצוות קבוצת הביטחון של הצי ונפגעים אזרחיים אחרים – הייתי מוכן להאשים את הישראלים, ביחד עם כל האחרים שכעסו. אבל על פי מה ששמעתי מעדי ראייה ומהקלטות, מסקנתי תמיד היתה שהיה זה מקרה של טעות בזיהוי.

קלארק קליפורד, יו"ר לשעבר של הוועדה המייעצת לנשיא ג'ונסון בנושאי מודיעין חוץ, אמר למחבר ספר זה, שהוא בחן "ראיות מסוימות שלוקטו אלקטרונית", ששכנעו אותו שהתקיפה נעשתה בשוגג.³⁸ אותו זמן לא ידע מחבר ספר זה על ההקלטות שנעשו על ידי מטוס EC-121 שנמצאו בידי NSA, והניח שקליפורד מתייחס לקלטות של חיל האוויר הישראלי. כעת נראה סביר יותר שהוא התייחס לקלטות NSA.

במחנה שוחרי הקונספירציה רווחות טענות רבות, שקיימת קלטת שמוכיחה שהתקיפה היתה מכוונת. מחבר ספר זה ראיין את ג'ורג' גולדן,³⁹ קצין המכונה של "ליברטי", שאמר, "ייתכן, שחלק מזה גרם לכך שסרן בנט הביא מידע מסוים ומסר לי אותו. הוא אמר שהם הקליטו את המידע, לגבי תכנון התקיפה ומסרת זאת למישהו במטה אדמירל מרטין למחרת בבוקר ולא יצא מזה דבר. הלוואי שנמצאתי במצב לעשות לעצמי עותק".⁴⁰

תת ועדת הכוחות המזוינים לענייני חקירות של בית הנבחרים ערכה חקירה לבקשת אגודת ותיקי "ליברטי" מיולי 1991 בערך ועד לאפריל 1992 בערך. רוי קירק ממשרד הביקורת הכללי (מבקר המדינה – GAO) היה החוקר הראשי. קירק אמר למחבר ספר זה כי כמה אנשי צוות "ליברטי" סיפרו לו על קלטת שמע או וידאו, וכי דיבר עם האדם שכביכול החזיק בקלטת, ונאמר לו, "אין קלטות כאלה. הבחורים האלה שטוענים שהקלטות קיימות הם מטורפים."⁴¹ בראיון במרס 2001, פירט סא"ל מוריס ה. בנט:

סיפור זה התפתח – והתפשט – בעקבות הערה שהערת זמן קצר לאחר התקיפה. איני זוכר עם מי דיברתי או מי נכח.

מהות הערתי היתה שלבטח/סביר שאיפשהו בסבך הקלטות שנעשו לפני התקיפה ובמהלכה צריך להיות/סביר שיהיה/עשוי להיות ירוט כלשהו שמתייחס לתקיפה. אין לי/לא היתה לי ידיעה כלשהי על מידע כזה במובן משמעותי, זה היה ספקולטיבי, לא החלטי. כאשר סיפורים מסופרים מחדש, הם מתקשטים/מתעוותים, וברור שזה מה שקרה כאן.

הקלטות שהיו על סיפון "ליברטי", אני חושב שנשלחו בחזרה ל-NSA ותמיד הבנתי שלא נמצא בהן כל מידע שמתייחס לתקיפה, לפני או במשך. על NSA לספק תשובה החלטית.⁴²

אין כל קלטת כזאת במוצגים הרשומים של ועדת החקירה של צי ארה"ב. אדמירל קיד אמר למחבר ספר זה שלא קיבל קלטת כזאת.

דיווח נוסף על קלטת צץ ב-1998 כשחבר באגודת ותיקי "ליברטי" העלה לאינטרנט את המסר הבא:

הנדון: ראינות מוקלטים מישראל – קוליות

תאריך: 12/3/88 16:23:59 שעון קיץ מזרח ארה"ב

מאת: tonktime@CO.TDS.NET (פיליפ פ. טורני)

בזק! בזק! בזק!

הובא לידיעתי שמידע מוקלט יקר ערך מהשחקנים, התוקפים שלנו, נמצא בידי מקור מאוד אמין וכשיר. הקלטת חושפת את התחקור של צוות הטורפדו הישראלי לגבי הצהרותיהם, למי שלא יהיה, לגבי תקיפת "ליברטי". נאמר להם, זיהוי שגוי והם תמכו בכך ציבורית. קלטת זאת מוכיחה, על פי דבריהם-הם, שלא כך היה. משימתם היתה להשמיד את האוניה וצוותה. הקלטת מגלה גם את המבוכה של תוקפינו, שהאוניה לא טבעה אחרי כל תקיפות האוויר והטורפדו. לשחקנים אלה יש שמות שכולנו מכירים, ואלה הם: משה אורן, לשעבר מפקד פלגת סירות הטורפדו; פנחס פנחסי, לשעבר קצין קישור ימי לחיל האוויר הישראלי; אברהם לונץ, לשעבר קצין תורן (כך במקור; לונץ היה מחליפו של רע"ן ים/3) בחדר המלחמה, ועוד. המקור ששמו לא ידוע בנקודה זאת ישלח את הקלטות לרשויות המתאימות. אחרי שזה יושלם, יהיו עותקים זמינים, כך נאמר לי.

בנקודה זו, איני יודע מתי הוקלטה הקלטת או מי הקליט אותה, אבל היא קיימת. עם ראייה שכזאת, ייתכן כי אחת ולתמיד כל השוללים והספקנים יצטרפו אלינו בחשיפת טיוח זה.

פיל טורני

נכון לעכשיו, אותו מקור לא-מזוהה, שלדברי טורני נאמר לו שיספק את הקלטות-כביכול האלה, לא עשה זאת.

מדוע לא גילתה NSA את קיום טיסת ה-EC-121 והקלטות שלה? צריך לזכור, שבשנות ה-1960 כונתה NSA באופן היתולי No Such Agency (אין סוכנות כזאת), ומדיניותה היתה לא לחשוף דבר על פעילויותיה. בהנחה כי הקלטות נעשו זמינות לקלארק קליפורד, וכי כל החקירות הממשלתיות של ארה"ב וישראל הסיקו שהתקיפה היתה בגדר טעות, לא היה כל צורך בוער בחשיפות אלה. זאת ועוד, היתה סיבה פוליטית תקפה לא לחשוף את העובדה שמטוס צבאי אמריקני נמצא במקום ובזמן שבהם ארצות הברית אמרה לעולם כולו ולסובייטים ולערבים בפרט שלא היו כל מטוסים צבאיים אמריקניים באזור. חשיפה כזאת ב-1967 היתה מחזקת את טענות ירדן ומצרים שמטוסים אמריקניים שנמצאו באזור הלחימה מסייעים לישראל נגד הערבים, טענה שארצות הברית הכחישה במרץ אותו זמן. ככל ש-NSA ופעולותיה נתפרסמו יותר, והסוכנות נעשתה נינוחה יותר, אין ספק ש-NSA חשה שאין לציבור צורך לדעת, ונתרה סיבה מבצעית מתמשכת תקפה לא לחשוף את היכולות הטכנולוגיות של ה-EC-121. מי היה מאמין שהיו לארצות הברית יכולות מעקב מדהימות כאלה ב-1967, או אף ב-2002?

מחבר ספר זה הגיש ל-NSA בקשה על פי התקנה לחופש מידע (FOIA) ב-27 באפריל 2001, המבקשת לשחרר את הקלטות של מטוס ה-EC-121, תמליליהן ותרגומיהן. ב-14 ביוני 2001, בתיק FOIA-40039, דחתה NSA את בקשת מחבר ספר זה על פי תקנת חופש המידע לקבל קלטות של ליברטי וההקלטות של ה-EC-121 כלשהן. NSA הגיבה ש"NSA אינה יכולה לאשר או להכחיש את קיומו של איסוף ספציפי כלשהו שייטכן שנעשה אותו יום על ידי 'ליברטי'. בנוסף, קבענו שלעובדת הקיום או אי-הקיום של שאר החומרים (ההקלטות של ה-EC-121) שאתה מבקש הם עניין מסווג באורח עכשווי ונכון." מחבר ספר זה ערער על דחייה זאת ב-6 ביולי 2001, וביקש הסרת הסיווג. הערעור נדחה. כאשר פורסם ספר זה בראשונה ב-2002, סיכם מחבר ספר זה פרק זה בהערה, "הגיע הזמן ש-NSA תאשר את ערעור מחבר ספר זה על פי תקנת חופש המידע ותשחרר את הקלטות, תמליליהן ותרגומיהן. הנתונים בקלטות אלה יספקו ראיות יקרות ערך בקשר לרבות מטענות הקונספירציה." לאחר מכן, תבע מחבר ספר זה את NSA בעניין שחרור הקלטות על פי תקנות חופש המידע; NSA נכנעה ושחררה לא רק את הקלטות אלא גם חומרים משמעותיים אחרים ב-2 ביולי 2003. אפשר לשמוע ולראות את הקלטות ותרגומיהן באתר NSA, www.nsa.gov, בנוסף לאתר האינטרנט של מחבר ספר זה, www.thelibertyincident.com. תרגום הקלטות נמצא בנספח 2. ניתוח מפורט של היירוטים מובא בפרק 16.

-
- 1 *USS "Liberty" Newsletter*, May 1984, 4
- 2 Jim Anderson, "New Light Shed on Israeli Attack on U.S. Ship," *United Press International*, Washington, March 18, 1984
- 3 אף אדם בצה"ל לא הצליח לזהות קצין בכיר בשם זה.
- 4 Roland Evans and Robert Novak, "Remembering the *Liberty*," *Washington Post*, November 6, 1991.
- 5 A. M. Rosenthal, "Anatomy of a Scoop," *New York Times*, November 8, 1991, A-27
- 6 Seth Mintz, "Attack on the *Liberty*: A Tragic Mistake," *Washington Post*, November 9, 1991, A-26
- 7 Jonathan Schachter, "Source: I Was Misquoted about '67 *Liberty* Attack," *Jerusalem Post*, November 13, 1991. שכטר כתב: "אבל בראיון ל'ג'רוזלם פוסט', מינץ אמר ש'נכוה קשות' על ידי בעלי הטורים ש'עיוותו את הערותיו לכדי 'שקר'".
- המאמר גם מציין: "בניסיון-כביכול להצדיק את סיפורם, ציטטו אתמול שני בעלי הטור מאמר ב'הארץ', שנכתב לאחר פירסום הטור המקורי שלהם, שבו מינץ הביע כמדווח 'דאגה עמוקה מהתעניינות העיתונות בו', והוסיף: 'כולם רודפים אותי עכשיו ומזה אני פוחד. אני לא צריך שהמוסד והשב"כ יתדפקו על דלתי'".
- הערת הסיכום של שכטר: "אבל לכל אורך הראיון שלו ב'ג'רוזלם פוסט' לא הזכיר מינץ פחדים מסכנה או מעשי גמול, אבל התלונן על הפירסום הלא-רצוי שכפה עליו הטור של אוונס ונובאק."
- 8 Roland Evans and Robert Novak, "The *Liberty* Quotes," *Washington Post*, November 11, 1991
- 9 Hirsh Goodman, "Messrs. Errors and No Facts," *Jerusalem Report*, November 21, 1991, 42
- 10 טיפן גרין הוא מחבר *Taking Sides: America's Secret Relations with a Militant Israel* (New York: William Morrow, 1984)
- 11 Goodman, "Messrs. Errors and No Facts," 41
- 12 פקס מ-6 באוגוסט 1992 מאלוף (מיל') דני מט אל מחבר ספר זה בתגובה למכתב מפורט לאלוף מט מ-26 ביוני 1992. בפקס נכתב:

השופט קריסטול היקר,

ברצוני ליידע אותך שקצין בכיר בשם בני מטי לא מוכר לי ואנוכי אינו האדם האמור, מהסיבות שהעלית במכתב

- מ-26 ביוני 1992.
- ברצוני להוסיף כי איני מכיר את האדונים מינץ ודגן.
- בכבוד רב,
- אלוף (מיל") דניאל מט
- 13 *USS "Liberty" Newsletter, May 1984, 4.*
- 14 ראיון של מחבר ספר זה עם אדריאן פניניק ב-30 באוגוסט 1989 בלונדון.
- 15 תמלילים בלתי-מתוארכים של הראיונות של סטיפן גרין עם סת מינץ הגיעו, בסופו של דבר, לידי פנינק ככל הנראה מדיוויד וולש, ונמסרו למחבר ספר זה.
- 16 *Green, Taking Sides.*
- 17 מחבר ספר זה התקשר עם סת מינץ ב-8 בנובמבר 1991 וביקש לראיינו. מינץ דחה את בקשתו.
- 18 ראיון עם סת מינץ ששודר במשדר "הסיפור מאחורי הסיפור" של NBC, 27 בינואר 1992.
- 19 שיחה טלפונית בין ריץ' בונין ומחבר ספר זה ב-10 במרס 1992, במיאמי, פלורידה.
- 20 מחבר ספר זה ביקש את החיפוש מאל"מ (מיל") רענן גיסין, סגן דובר צה"ל.
- 21 מחבר ספר זה שוחח עם שמעון נחמה מערוץ 1 ב-26 ביולי 2001, ונמסר לו שהחיפוש אחר תבני עדיין מתנהל אבל עקבותיו לא נמצאו.
- 22 המרמש הטיס מטוס אימון דו-מנועי מדגם פוגה מגיסטר CM.170 ("צוקית") וניסה לבצע גילגול איטי קרוב מדי לקרקע.
- 23 ראיון של מחבר ספר זה עם מס' 2 של מבנה "כורסה" ב-17 ביוני 1990 ועם מוביל מבנה "רויאל" ב-2 ביולי 1992 בישראל.
- 24 ראיון של מחבר ספר זה עם מוביל מבנה "כורסה" ב-10 ביוני 1992 בישראל.
- 25 Ronald M. Wade, "Israel Should Own Up to the Truth about the *Liberty*," *Orlando (Fla.) Sentinel*, July 1, 1997.
- 26 .Ronald M. Wade, LVA listserver, "More on the *USS Liberty*," January 8, 2000.
- 27 מידע על יוחנן לבנון התקבל באמצעות איש קשר בישראל, בנוסף להיכרות עמו. הוא רואיין טלפונית על-ידי מחבר ספר זה ב-21 במרס 2000. מחבר ספר זה היה במיאמי ולבנון בישראל.
- 28 פקס מיוחנן לבנון אל מחבר ספר זה, שנשלח ב-18 במרס 2000.
- 29 העתקי המייל נמצאים בתיקי מחבר ספר זה.
- 30 באותו ראיון, שנערך במלון מייפלואאר בווישינגטון הבירה, אמר במפורד למחבר ספר זה כי "ישראל היא מדינת צדקה של ארצות הברית," כי "ישראלים משקרים," וכי "ארצות הברית צריכה לנתק את הסיוע לישראל." כל אלה בנוסף להערות נוספות, שהעידו על שנאתו של במפורד לישראל.
- 31 Bruce Edwards, "Cover: When Friends Look Like Foe," *Rutland (Vt.) Herald Sunday Magazine*, March 11, 2001, 11.
- 32 James Bamford, *Body of Secrets: Anatomy of the Ultra-Secret National Security Agency through the Dawn of a New Century* (New York: Doubleday, 2001).
- 33 שם, 220.
- 34 ב-8 ביוני 1967 היה מרווין נוביקי (Nowicki) רס"ל בצי ארה"ב. לאחר מלחמת ששת הימים הועלה לדרגת נגד וחזר למטה NSA מטייסת VQ-2 של הצי ברוטה, ספרד, הוצב בקבוצה G ועבד תחת פרנק רייבן. הוא נעשה ראש G643, שעסקה בצה"ל, ואחר-כך ראש G64, האחראית לכל ה"מטרות" במזרח התיכון. הוא הועלה לדרגת נגד בכיר ואחר כך לסגן. הוא פרש מהצי ב-1990.

-
- 35 הודעה לעיתונות של NSA מ-23 באפריל 2001, שצוטטה ב: Scott Shane and Tom Bowman, "New Book .on NSA Sheds Light on Secrets," *Baltimore Sun*, April 24, 2001.
- 36 Bamford, *Body of Secrets*; Nowicki is referenced on 213, 216, 221, and 231.
- 37 מרווין נוביקי מסר למחבר ספר זה העתק של מכתבו מ-3 במרס 2000 ואת 5 הצרופות המוזכרות בו, ביחד עם הרשאה בכתב לפרסמם, בתנאי שלא יחשוף את שמות עמיתיו בצי וב-NSA שצוינו במכתב ובצרופותיו.
- 38 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם קלארק קליפורד ב-9 בפברואר 1989. קליפורד היה בושינגטון הבירה. הוא נפטר ב-11 באוקטובר 1998.
- 39 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם עם ג'ורג' גולדן ב-11 במרס 1991. גולדן היה בנורפולק, וירג'יניה.
- 40 ג'ורג' גולדן מצוטט במאמר של "אסושיאטד פרס" ב"לוס אנג'לס טיימס", ב-23 בנובמבר 1984, 2: "היו לי הוכחות שהם ידעו מי אנחנו. האזנו לתשדורות בין המטוסים וספינות התותחים הישראליות ומפקדותיהם, שבהם ציינו שאנו אוניה אמריקנית. העברתי את ההוכחות שלי לאדמירל כלשהו ואיני יודע מה נעשה בזה."
- 41 שיחה טלפונית עם רוי קירק במאי 1993.
- 42 אי-מייל מסא"ל בנט אל מחבר ספר זה ב-14 במרס 2001.

פרק 11 – האם דיין נתן את ההוראה?

הטענה, שתקיפות "ליברטי" בוצעו בפקודה ישירה של שר הביטחון משה דיין, הועלתה בפי כמה מחסידי תיאוריות קונספירציה, וראש וראשון מבין אלה היה נורמן פ. דייסי, יו"ר "הוועד האמריקני לפלסטין".

דיין, אז שר החוץ, נסע בספטמבר 1977 לביקור רשמי בארצות הברית לשיחות עם הנשיא ג'ימי קרטר ושר החוץ סירווס ואנס. ב-19 בספטמבר 1977 פירסם "ניו יורק טיימס" מודעה, שכותרתה הכריזה באותיות גדולות: "האם אנו מקבלים את פני רוצח הבנים שלנו?" את המודעה מימן נורמן דייסי. מתחת לכותרת התנוססה תמונת משה דיין.

המודעה כללה את סיפור תקיפת "ליברטי" ב-8 ביוני 1967, ולהלן נטען כי "ועד זה" השיגה מסוכנות הביון המרכזית שלושה מסמכים מודיעיניים - שלא עברו הערכה - מכוח תקנת חופש המידע, וצוטטו קטעים ממסמכים אלה. הסרת הסיווג ממסמכים אלה היתה צעד חריג ביותר. מחבר ספר זה מעולם לא הצליח להשיג הסרת סיווג של מסמך מודיעיני לא-מוערך של CIA, או כל מידע על נסיבות הסרת הסיווג המיוחדת שהושגה בשביל פרסום המודעה ב"ניו יורק טיימס". בכל אחד מהמסמכים שצוטטו בעיתון, נמחקו בצבע שחור מספר קטעים ולפיכך לא כל המידע המקורי ניתן לקריאה. במסמך הראשון, שכלל חוות דעת של המטה הכללי הטורקי (TGS), נאמר: "ה-TGS משוכנע שההתקפה על 'ליברטי' ב-8 ביוני 1967 היתה מכוונת. היא בוצעה כי ה-CCNMO הפעיל של ליברטי גרם לחסימת שידורים צבאיים ישראלים." שם המודיע והמקור המדויק שממנו הושג המידע נמחקו.

המסמך המודיעיני הלא-מוערך השני ציין, ש"כוחות ישראלים לא עשו טעויות." שמות המודיע ומקור המידע נמחקו, כבמסמך הראשון.

המסמך המודיעיני הלא-מוערך השלישי, שכותרתו "התקפה על 'ליברטי' בפקודת דיין", תוארך 9 בנובמבר 1967. המודעה ציטטה את פסקה 2 של המסמך המצונזר: "[נמחק] העיר לגבי טיבוע [כך במקור] אוניית התקשורת של ארה"ב יו.אס.אס. 'ליברטי'. הם אמרו, כי דיין נתן אישית את הפקודה לתקוף את האוניה וכי אחד הגנרלים שלו התנגד נמרצות לפעולה, באומרו "זה פשוט רצח!" אחד מהאדמירלים שנכחו, שהתנגד גם הוא לפעולה, היה זה שציווה להפסיקה. [מחק] סבור שהתקפה על אוניית ארה"ב היא [נמחק] מזיקה לכל השאיפות הפוליטיות של דיין."

להלן כללה המודעה סידרת שאלות שהאחרונה בהן היתה: "אם היה לכם במשך 10 שנים מידע החושף את זהות האדם שפקד במתכוון על התקיפה, שהרגה או פצעה כה רבים מבינינו, מדוע לא דרשתם מעולם כי יובא לדין צדק? מדוע, בזמן שהסגרתם אנשים שנחשדו בפשעי מלחמה באירופה לפני 35 שנה, לא עשיתם כלום למחולל פשע מלחמה נתעב זה נגד אנשי צבא אמריקניים לפני 10 שנים?"

המודעה הסתיימה בקריאה: "הגיעה השעה שממשלת ארה"ב תסיים את שתיקתה על אסון 'ליברטי'. הגיע הזמן שהעם האמריקני יקבל את האמת!"

ידיעה חדשותית נפרדת, שפורסמה בעמוד 7 באותו גיליון של "ניו יורק טיימס", הגדירה את "הוועדה האמריקנית לפלסטין" כ"וועדה כלל-ארצית של אמריקנים המבקשים לעזור לפלסטינים לשוב למולדתם."¹ מידע על המודעה הופץ על ידי סוכנויות AP ו-UPI, ומאמרים עליה הופיעו ב"ווישינגטון פוסט" ובעיתונים אחרים בווישינגטון הבירה.²

ביום פרסום המודעה ב"ניו יורק טיימס" ראיין ראש סוכנות הביון המרכזית, אדמירל סטנספילד טרנר, בתוכנית הטלוויזיה "בוקר טוב אמריקה" על ידי המארח, סטיב בל. למרבה הצער, רק ב-28 בינואר 1985

אישר CIA שחרור תמלילו של ראיון זה במישדר "בוקר טוב אמריקה", וזאת למעלה מ-7 שנים אחרי שנשמע ונצפה בידי עשרות מיליונים של צופי טלוויזיה! התמליל מאיר עיניים ומובא להלן:³

תמליל – "בוקר טוב אמריקה" ספטמבר 19 1977

סטיב בל: יש תקרית ספציפית שנדונה זה עתה בעיתוני הבוקר; קבוצת תומכי פלסטין בארה"ב פירסמה ב"ניו יורק טיימס" מודעה המצטטת מידע גולמי של ה-CIA, שהושג מכוח תקנת חופש המידע. מושמעת שם האשמה, שמשה דיין הורה מפורשות על תקיפת 'ליברטי' במלחמת 1967 במזרח התיכון. התוכל להאיר את עינינו בעניין זה?

אדמירל טרנר: אני יכול בהחלט ואני שמח, סטיב, שהדגשת את המילים "מידע מודיעיני גולמי". אנו נדרשים על פי תקנת חופש המידע לספק למי שמבקש אותם מסמכי מודיעין שניתן להסיר את סיווגם. בין אלה ששחררנו היו כמה שצינו את האפשרות, שממשלת ישראל ידעה על "ליברטי" לפני התקיפה. בנוסף, שחררנו מסמך-על שעבר הערכה, שנאמר בו ברורות, כי דעתנו המוסמכת היתה שלממשלת ישראל לא היה כל מידע כזה באותו זמן. [הדגשת המחבר].

אושר לשחרור

28 בינואר 1985

מן הראוי להעריך את מסמך המודיעין הלא-מוערך, המאשים את דיין. המודיע והמקום שממנו נבע המסמך הוסתר, כך שאין בפרטים אלה כדי לסייע. מדובר בחמש קביעות:

- המסמך מציין: "— העיר על טיבוע אוניית התקשורת האמריקנית, 'ליברטי'. הערת מחבר ספר זה: האוניה לא טובעה.
- מסמך: "הם אמרו שדיין הורה אישית לתקוף את האוניה". הערת מחבר ספר זה: השאלה היא איזה משקל יש לקביעה, שדיין הורה אישית לתקוף את האוניה.
- מסמך: "אחד מהאדמירלים שנכחו התנגד גם הוא לפעולה". הערת מחבר ספר זה: המקור גורס, שבחיל הים הישראלי היו יותר מאדמירל אחד, אולם ב-1967 היה בחיל הים אדמירל אחד בלבד, שלמה אראל. אראל נמצא בחיפה ב-8 ביוני 1967, ודיין היה בדרכו לחברון. שום אדמירל לא שהה במחיצת דיין בקריה בתל אביב.
- מסמך: היה זה הוא [האדמירל] שהורה לעצור אותה [את התקיפה] ולא דיין". הערת מחבר ספר זה: מן הידוע על מזגו של דיין ועל הסגנון הפיקודי שלו, קשה ביותר להניח, שקצין כפיף סתר את פקודתו בנוכחותו. (כזכור, היו למעשה שתי תקיפות: הראשונה בידי מטוסים, שהופסקה בפקודת בקר האוויר הראשי במפקדת חיל האוויר ב"בור" בתל אביב; השנייה היתה התקיפה של סירות הטורפדו, שנעצרה לא על ידי מפקדת חיל הים בחיפה, אלא על ידי מפקד פלגת הטרפדות לאחר שהושלמה התקפת הטורפדו).
- מסמך: "— סבור שהתקיפה נגד האוניה האמריקנית גם מזיקה לכל שאיפה פוליטית של דיין". הערת מחבר ספר זה: שוב לא נכון. דיין יצא מהמלחמה גיבור ונותר שר הביטחון והאיש מספר 2 בממשלת ישראל עד לאחר מלחמת 1973.

מסקנת מחבר ספר זה: המודיע הלא-מזוהה שגה, או לא דייק, בקשר לכל קביעה אחרת שנעשתה, ומכאן, שאמינות הקביעה, כי דיין הוציא הוראה אישית על התקיפה, מפוקפקת גם היא. דומה, שהמודיע הלא-מזוהה לא היה מידוע לכל פרט ופרט במסמך, או שהפיץ מידע שגוי עליו, ובהערכתו את העתיד הפוליטי של דיין החטיא לחלוטין. איזה משקל, אם כן, יש לייחס להערכה המדווחת של המקור ש"דיין הורה אישית על תקיפת האוניה?" אפס!

האוטוביוגרפיה של דיין, "אבני דרך", שיצאה לאור ב-1976, מציינת כי כאשר דווח לו ב-8 ביוני כי חברון נכבשה בידי צה"ל יצא מיד לחברון: "לפני הצהריים, ב-8 ביוני, הודיע פיקוד המרכז שכוחותיו (חטיבת ירושלים) חברו עם פיקוד הדרום, כלומר עברו את הדרך מירושלים לבית-לחם, לחברון ולדהריה.... יצאתי להר חברון. בירושלים נפגשתי עם [אלוף פיקוד מרכז] עוזי נרקיס ונסענו דרומה.... ביקרנו בבריכות שלמה ואחר כך פנינו לגוש עציון."⁴ תקרית "ליברטי" לא נזכרת כלל בספרו של דיין.

מחלקת ההיסטוריה של צה"ל תיעדה, כי בבוקר 8 ביוני 1967, דיין נסע לירושלים, ומשם נלקח על ידי אלוף עוזי נרקיס לחברון.⁵ הנסיעה מהקריה לשדה דב, שבצפון תל אביב, אורכת כ-15 דקות. המרחק בקו אווירי משדה דב לירושלים הוא כ-55 קילומטר. מהירות השיוט של מסוק סופר פרלון היא בין 138 ל-155 קשר; מכאן שזמן הטיסה של דיין לירושלים היה בין 12 ל-15 דקות. אחר כך פנה נתיבו כ-10 קילומטר דרומה מירושלים לבית לחם, ומשם כ-20 קילומטרים לגוש עציון, שם עצרו הוא וחברתו לארוחת צהריים, ואחר כך נסעו לחברון, מרחק של עוד כ-8 קילומטרים.

היש ראיות כלשהן, המאשרות את המעשה הנפשע כביכול של דיין? אלוף עוזי נרקיס ציין, שב-8 ביוני שהה במפקדתו בירושלים כשדיין הגיע במסוק. נרקיס זכר שנועד עם ראש הממשלה לשעבר דוד בן-גוריון ועמד ללוותו לכותל המערבי, שנכבש זה עתה מידי הירדנים.⁶ דיין אמר לנרקיס: "לא. אנו נוסעים לחברון," ואז לקח נרקיס את שיירת החפ"ק שלו - 2 זחל"מים ו-2 ג'יפים, והם יצאו לכיוון חברון. נרקיס אמר למחבר ספר זה: "אבל אל תסתמך על דברי. השבועון האמריקני 'לייף' פירסם מהדורה מיוחדת על מלחמת ששת הימים, שכללה תמונה של דיין סועד צהריים אותו יום בדרך לחברון."

כמה ימים אחר כך, מבלי לדעת אם התמונה המקורית תימצא, דיבר עליה מחבר ספר זה באוזני העיתונאי הבכיר איתן הבר.⁷ הבר אמר: "כן, אני זוכר את התמונה, אני מופיע בה. הייתי עם דיין אותו יום." בצילום דיין יושב על הקרקע ליד אלוף-משנה, שמחקר נוסף זיהה אותו כרחבעם (גנדי) זאבי.⁸ מחבר ספר זה ראיין את זאבי, שזכר את הסיור וזיהה את אתר ארוחת הצהריים, על יסודות של בניין בגוש עציון.⁹

שר הביטחון משה דיין סועד צהריים בגוש עציון בדרך לחברון ב-1335, 8 ביוני 1967 (צילום דוד רובניגר/טיים-לייף)

קצין אחר שעמד ברקע הצילום ב"לייף" זוהה כיצחק רגר, ששירת כמפקד גדוד ב-1967. מחבר ספר זה ראיין את רגר כשהיה ראש העיר באר שבע, ורגר אישר את דמותו בצילום.¹⁰ ישנם, אם כן, 3 עדי ראיה נפרדים, המאשרים את מיקומו של דיין וחוסר יכולתו לתת פקודה לתקוף את "ליברטי" ב-8 ביוני 1967 בין 1300 ו-1400.

למחבר ספר זה נודע גם מפי אלוף נרקיס, שב-8 ביוני 1967, היה עמו טוראי יעקב (קובי) שרת, שתפקידו היה לנהל את יומן פיקוד מרכז. יעקב שרת, בנו של משה שרת, ראש הממשלה השני של ישראל, אישר את השתתפותו בסיור עם דיין ב-8 ביוני 1967, ואת סיפורו של עוזי נרקיס.¹¹

בניסיון לאסוף פרטים נוספים על דיין באותו יום, ראיין מחבר ספר זה את חברו הוותיק ואיש סודו אלוף (דימ') שלמה גזית.¹² גזית ציין, שהוא ודיין מעולם לא שוחחו על "ליברטי". הוא המשיך וסיפר על מקרה מ-1954, שבו דיין לא יכול להיזכר בפרטי אירוע כלשהו, ואז אמר לו גזית, אז רל"ש הרמטכ"ל דיין: "משה, אתה חוטא להיסטוריה. אני מציע שתתחיל לנהל יומן."* גזית דיין הסכים, ולמחרת בילה שעה בכתיבה על היום הקודם. גזית אמר, שדיין שוב לא עשה זאת בעצמו לעולם. במקום זאת הורה לחיים ישראלי, פקיד בכיר במשרד הביטחון, לרשום בשבילו את היומן. מחבר ספר זה איתר את חיים ישראלי, שעדיין עבד במשרד הביטחון, והלה אמר לו, כי ביומן שרשם ב-8 ביוני 1967 לא נאמר דבר על אודות "ליברטי". ישראלי זכר, שהמזכיר הצבאי של דיין ב-8 ביוני 1967 היה אל"מ יצחק ניסיהו.

ניסיהו גר ברמת גן. הוא נזכר שטס עם דיין ב-8 ביוני לירושלים ובשעות אחר הצהריים המוקדמות אותו יום נסע עם דיין ונרקיס לחברון בשיירה שאירגן נרקיס.¹³ ניסיהו נסע בג'יפ המוביל. בדרך עצרו לארוחת צהריים בגוש עציון ואחר כך נסעו לחברון, שם ביקר דיין במערת המכפלה. השיירה המשיכה משם לבאר שבע, ושם בשעות הערב המוקדמות שמע דיין בראשונה על תקרית ליברטי. מבאר שבע חזרו דיין ומלוויו לתל אביב במסוק ובהגיעם נסעו לקריה. זמן קצר אחר כך עזב דיין את הקריה ובילה את הלילה עם מאהבת שלו בתל אביב. הוא חזר למשרדו השכם בבוקר והחל לקרוא מסרים שהתקבלו במשך הלילה, ולהפתעתו נתקל במברק מנאצר לנשיא סוריה נור אל-דין אתאסי, שיורט ב-0330, שבו נאמר: "אני חושב שישראל מעוניינת לרכז את כוחותיה נגד סוריה, במטרה לכתוש את הצבא הסורי.... הייתי רוצה לייעץ לך להסכים לסיום פעולות האיבה וליידע את או טנט, המזכיר הכללי [של האו"ם], כדי לשמר את הצבא הסורי שלם. הפסדנו את הקרב הזה. אללה יהיה עמנו בעתיד."¹⁴

דיין תקף בזעם את הקצין התורן הלילי על שלא הזעיקו כשהגיע מסר זה, שכן פירש את המברק כאומר שהמלחמה בחזיתות המצרית והירדנית הסתיימה. הוא קרא לאלוף דוד אלעזר, מפקד פיקוד צפון, שלחץ מזה כמה ימים לקבל אישור לתקוף את סוריה, פקד עליו לצאת מייד להתקפה נגד סוריה ואז התקשר עם ראש הממשלה לוי אשכול ודיווח כי פקד על ההתקפה על סוריה, אם כי עדיין יכול לעצרה. אשכול נרגז מאוד על שדיין פעל מבלי להיוועץ עמו תחילה. ומיד קרא לישיבה של הקבינט. ההתקפה על סוריה לא נעצרה.

מחקרו של מחבר ספר זה מלמד, על סמך הראיות שנדונו לעיל, כי חוסר המעורבות הטוטלית של דיין בתקרית "ליברטי" ברורה למדי. אישור נוסף לכך נמצא כאשר אותר עד ראייה עיקרי נוסף. תוך כדי טיפול באישור להשתמש בתצלום דיין בשבועון "לייף", נודע למחבר ספר זה כי הצלם היה דוד רובינגר, שעדיין עבד בשביל הוצאת "טיים-לייף" 25 שנה לאחר מעשה. יומנו של רובינגר מאשש את זיכרונו, כי פגש את דיין בשדה דב ב-8 ביוני 1967, טס עמו לירושלים במסוק סופר פרלון, ואחר כך נסע עם דיין ונרקיס ברכב הפיקוד לגוש עציון ומשם לחברון. רובינגר זכר שרכב הפיקוד היה רכב פתוח ללא מכשירי קשר (עדיין לא היו אז טלפונים סלולריים), ולדיין וחבורתו לא היתה יכולת להתקשר עם גורם חוץ כלשהו משעות לפני הצהריים עד הגיעם לבאר שבע.

הגדלה של תמונת שעון היד של דיין מתוך תמונה אחרת שבאותו סליל כתמונה הקודמת של דיין (צילום דוד רובינגר/טיים-לייף)

בחינה מדוקדקת של הדמויות בתצלום "לייף" מראה, שלפחות 3 מהם ענדו שעוני יד. מחבר ספר זה שאל את רובינגר אם ניתן להגדיל את התצלום על מנת לראות את הזמן בשעונים בזמן שדיין סעד צהריים בגוש עציון. בתצלום "לייף" לא ניתן להגדיל את שעונו של דיין בשל הזווית שבה צולם, אבל רובינגר צילם אז צילומים רבים בתוך דקה או שתיים, ואותם ניתן להגדיל כדי לראות היטב את לוחות 3 שעוני היד.¹⁵ השעה בכל השעונים, לרבות שעונו של דיין, היתה 1325 - כ-17 דקות לפני שניתנה הפקודה הראשונה לשלוח מטוסי מיראז' 3C לחפש אוניית מלחמה ליד אל-עריש.

דיין לא עשה זאת!

¹ "CIA Papers Cite Israelis in Attack on U.S. Navy Ship," *New York Times*, September 19, 1977, 7

² ראו תיק CIA בנוגע לתקנה לחופש המידע על תקרית יו.א.א. "ליברטי". ניתן לקבל תיק זאת בפניה בכתב ל-CIA.

³ המישדר "בוקר טוב אמריקה" שודר ב-19 בספטמבר 1977.

⁴ משה דיין, "אבני דרך", עידינים, 1976, 453.

⁵ תיאור של הסיור לחברון "עיר האבות" וביקור מרגש במערת המכפלה מובא בספרו של עוזי נרקיס, *אחת ירושלים*. הוצאת עם עובד, 1975, 262-263.

- 6 ראיון של מחבר ספר זה עם עוזי נרקיס ב-19 ביוני 1990 בתל אביב. אלוף נרקיס רואיין שוב על-ידי מחבר ספר זה במיאמי, פלורידה, ב-13 ביולי 1991. ראו: עוזי נרקיס, "אחת ירושלים", עם עובד, 1975. אלוף נרקיס נפטר ב-17 בדצמבר 1997.
- 7 איתן הבר היה אחד מיועציו הקרובים ביותר של יצחק רבין.
- 8 רחבעם (גנדי) זאבי היה בעת הראיון שלו יו"ר הנהלת מוזיאון ארץ-ישראל בתל אביב וחבר כנסת מטעם "מולדת", המפלגה שהקים. זאבי נרצח ב-17 באוקטובר 2001, בהיותו שר התיירות.
- 9 הראיון התקיים בתל אביב ב-11 ביוני 1992.
- 10 ראיון של מחבר ספר זה עם יצחק רגר ב-17 בדצמבר במיאמי, פלורידה. רגר נעשה ראש העיר באר שבע ב-1982, משרה שמילא עד מותו ב-16 ביוני 1997. במלחמת ששת הימים פיקד על הגדוד שכבש את בית לחם וגוש עציון.
- 11 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם יעקב (קובי) שרת ב-13 ביולי 1991. שרת היה בישראל ומחבר ספר זה במיאמי, פלורידה. יעקב שרת הוא העורך העברי של ספר זה, ואביו של המתרגם יורם שרת.
- 12 לשעבר מתאם הפעולות בשטחים, ומאוחר יותר ראש אמ"ן.
- 13 ראיון של מחבר ספר זה עם יצחק ניסיהו ב-20 ביוני 1990 בתל-אביב.
- 14 Aharon Bregman and Jihan El-Tahri, *The Fifty Years' War: Israel and the Arabs* (New York: TV Books, 1998, 1999), 111
- 15 פקס מדוד רובינגר למחבר ספר זה ב-10 בפברואר 1992, המציין את השעה בשעונו של דיין.

פרק 12 – אמריקה חוקרת

תקנות צי ארה"ב מחייבות חקירה של כל אירוע שמעורבים בו מוות, פציעה, או אובדן או נזק של רכוש הצי.¹ המפקד העליון של הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, אדמירל ג'ון ס. מקקיין ג'וניור, הורה להקים ועדת חקירה בנושא תקיפת "ליברטי". אדמירל-משנה אייזק סי. קיד ג'וניור, ששירת אז כעוזר ראש המטה ללוגיסטיקה של המפקד העליון של כוחות בעלות הברית בדרום אירופה, מונה לנשיא הוועדה.² אל"ם ברט מ. אטקינסון ג'וניור, בוגר האקדמיה של הצי, ואל"ם ברנרד ג'יי לאוף, שבשעתו הצטיין ביותר בקרב על האי ווייק במלחמת העולם השנייה, מונו כחבריה. קיד ביקש, שאל"ם וורד בוסטון ג'וניור מצי ארה"ב יהיה יועץ משפטי לוועדה.³ בוסטון, בנוסף למיומנותו כמשפטן בצי, היה טייס ימי במלחמת העולם השנייה, וככזה חרגה בקיאותו מעבר לתחום המשפטי. מניסיונו האישי, הכירו קיד גם כאדם בעל יושרה, שאינו נושא פנים.

הוועדה התכנסה בלונדון 46 דקות לפני חצות ב-10 ביוני 1967, יומיים וכמה שעות לאחר התקיפה, ונגבתה עדות מפי אל"ם ליאונרד רוברט ראיש, עוזר ראש המטה של המפקד העליון של הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה. את עבודתה סיימה הוועדה ב-0250 ב-11 ביוני. אדמירל-משנה קיד יצא אז עם אל"ם בוסטון ועם קלדן משפטי למפרץ סודה בכרתים, וב-12 ביוני עלה בים על סיפון "ליברטי", בעת שהיתה בדרך לנמל וולטה במלטה. חברי הוועדה האחרים עלו על "ליברטי" ב-14 ביוני 1967⁴ בוולטה, וב-0730 התכנסה הוועדה על סיפונה.

ועדת החקירה גבתה עדויות מפי 19 עדים.⁵ העדויות המתומללות השתרעו אל פני 158 דפים. 49 מוצגים, המכילים מאות מסמכים ותמונות, התקבלו כראיות. הוועדה סיימה את גביית העדויות במלטה ב-15 ביוני ושבה ללונדון, שם גבתה עדויות נוספות עד 1645 זמן לונדון ב-16 ביוני. את דיוניה סיימה כעבור יומיים ואחר כך הגישה את 52 מימצאים, יחד עם תיעוד דיוניה, לאדמירל מקקיין.⁶ המימצאים החשובים היו:

- העדויות הזמינות מצביעות על כך שהתקיפה על "ליברטי" ב-8 ביוני היתה למעשה מקרה של טעות בזיהוי.
- מאוד ייתכן, שמצב הים השקט והמהירות האטיית של האוניה הקשו על זיהוי הדגל האמריקני.
- אין כל אינדיקציות זמינות לכך שהתקיפה נועדה להיות נגד אוניה אמריקנית.

עורך הדין של אדמירל מקקיין, אל"ם מרווין סְטְרִינג, ⁷ לא היה מרוצה מנוסח המסמך המרושל והנפוח, שכלל גם טעויות הקלדה, אבל אדמירל מקקיין ומטהו הכינו מסמך "אישור ראשון" בן 5 עמודים והורו ל"אייק" קיד להעביר את המימצאים והאישור לראש המבצעים של הצי, אדמירל דייוויד מקדונלד, בווינגטון.⁸ האישור של אדמירל מקקיין כולל את ההצהרה הבאה: "15. ההערות המקדימות של הסמכות המכנסת [אדם, שעל פי חוק השיפוט הצבאי של ארה"ב (UCMJ) מוסמך לכנס משפט צבאי – ראו הערה (1) להלן] מוליכות למסקנות כוללות, שהתקיפה היתה למעשה טעות."⁹

תיעוד הישיבות והאישור הראשון של אדמירל מקקיין, עם 2 עותקים נוספים, הוכנסו לתיק מסמכים שחובר בשרשרת לידו של אדמירל-משנה קיד, שגם חגר אקדח קליבר 45 בנרתיק כתף. הוא הוסע לנמל תעופה היתרו וטס במחלקה ראשונה של מטוס "פאן אמריקן" לניו יורק. ברגע שהתיישב בכיסאו נרדם, והוא זוכר שהתעורר באמצע הלילה והבחין בדיילת המנסה לכסותו בשמיכה. הוא שאל אותה למעשיה, והיא ענתה שניסתה לכסות את האקדח הענקי שעל חזהו, כי הנוסעת בכיסא שממול נפחדה ממנו. הוא תמיד תהה מדוע ניתן לו האקדח, מאחר שקרוב לוודאי לא יכול להפעילו ביעילות כשהתיק קשור לידו.

הוא חזר לישון עד לנחיתת המטוס בניו יורק, שם המתין לו מטוס של הצי, שהטיס ללושינגטון. עם נחיתתו נלקח לבית החולים של הצי "בתסדה" שבפרבר הסמוך של מרילנד, והגיע לשם עם שחר. אדמירל מקדונלד התאושש שם מדלקת ראות. קיד העדיף שלא להעירו והמתין מחוץ לחדרו.¹⁰ ברגע שהתעורר מקדונלד ושמע שקיד נמצא שם, קרא לו. כשקיד נכנס לחדר, שאל מקדונלד: "אייק, זה [התקיפה] היה במתכוון?" "לא, אדמירל", השיב קיד והם עברו שניהם על תיעוד הדיונים.¹¹

ב-6 ביולי 1967, כמעט חודש לאחר שוועדת החקירה של צי ארה"ב סיימה את הדוח שלה, הוסיף אדמירל-משנה קיד נספח מבהיר לחקירת "ליברטי" במסר סודי לעיניים אמריקניות בלבד, שם נאמר:

1. נדרשת הוספת הבהרה כפי שמתאים
נספח לחקירת "ליברטי" בעקבות דרישתך להבהרות.
2. [הדברים להלן אומתו על ידי מפקד "ליברטי" סא"ל מקגונגל; רס"ל טכנאי קריפטולוגיה תומפסון; ואתת דיוויד באמצעות סא"ל מקגונגל.
3. [נמחק מכיוון שלא רלוונטי]
4. טוען ש-AA מסט"רים לא נראה, [אני] חוזר, לא נראה על ידי "ליברטי" לפני פגיעת טורפדו.
5. [נמחק מכיוון שלא רלוונטי]
6. [נמחק מכיוון שלא רלוונטי]
7. תומפסון אומר שהתשדורת הויזואלית הראשונה הניתנת לזיהוי מסט"רים שמישהו בליברטי ראה היתה "האם אתם זקוקים לעזרה" ואחריה "האם אתם רוצים שנישאר בהמתנה"...
8. תומפסון מציין [ש]אחרי שפנס האלדיס הוכן לפעולה, מה שקרה אחרי שהגיע לגשר לאחר תקיפות הטורפדו, הדבר היחיד שנשלח באיתות אור לסט"רים היה "לא תודה" בתגובה להצעת העזרה.

ועדת החקירה של צי ארה"ב ביצעה באורח ראוי לציין משימה כשירה ומדוייקת של איסוף וניתוח עדויות בקשר לתקיפת "ליברטי" והסיקה מסקנות. החקירה היתה ממצה ולרשות הוועדה עמדו משאבי ארצות הברית. היא לא גבתה ישירות עדויות מפי ישראלים. אף על פי כן, מסקנות הוועדה עמדו במבחן הזמן והן נתמכות ומאושרות מכוח הנתונים שישראל סיפקה מאוחר יותר.

מסורתית, חיי אדם נחשבים בארצות הברית כערך עליון. בימים רגילים כל אובדן נפש חשב לאסון. אבל 1967 לא היתה בגדר "ימים רגילים". ארצות הברית היתה מעורבת בעימות מזוין בווייטנאם, שבמהלכו נהרגו 55,000 מחייליה. בשבוע של 5 ביוני 1967 נהרגו בווייטנאם 187 אנשי צבא אמריקניים. מספר הפצועים הרקיע שחקים. מספרי ההרוגים והפצועים בשבוע של 5 ביוני 1967 לא היו איפוא יוצאי דופן או זרים לציבור האמריקני, שחוה אבידות קשות שכאלה מדי שבוע במרוצת כמה שנים.

הצי רצה לדעת מה קרה. הדאגה היתה מבצעית: איך ומדוע זה קרה, ומה ניתן לעשות למניעת אירועים דומים בעתיד? היחסים בין צבאות ארה"ב וישראל ב-1967, עם שהיו ידידותיים, לא היו קרובים או עצימים, להוציא פה ושם מגעים אישיים כגון היחסים החבריים שנקשרו בין אל"ם חיל האוויר אנתוני פרנה, הנספח הצבאי האמריקני בתל אביב, ועמיתו סא"ל ישעיהו (שייקה) ברקת, ראש מודיעין חיל האוויר הישראלי. באורח דומה, נקשר קשר ידידותי בין אל"ם הצי ארנסט קסטל, הנספח הימי האמריקני, ועמיתו סא"ל מיכאל בלוך, קצין הקישור של צה"ל עם נספחים צבאיים זרים.

לוועדה לא הותר לגבות עדויות מהצד הישראלי; תקנות הצי לא חייבו זאת.¹² הוועדה גבתה עדויות רק מפי אנשי סגל אמריקניים ובחנה את האוניה ומוצגים פיזיים. אם, כפי שטוענים מבקרים אחדים, דוח הוועדה התקבל בהשפעת שיקולים או לחצים פוליטיים, קשה להבין מדוע הוא סווג אחר כך כסודי קרוב ל-10 שנים. סביר הרבה יותר להניח, שהדוח סווג בשל נימוקים ביטחוניים או מבצעיים. ממשלת ארצות הברית לא חשה בנוח בשל העובדה שאוניה שלה עסקה באיסוף מודיעין, עובדה שלא משרד החוץ ולא משרד ההגנה רצו

שתיחשף. יתר על כן, למשרד החוץ האמריקני לא היה כל עניין לחזק את התפיסה הערבית, שארצות הברית מעניקה לישראל סיוע צבאי ישיר.

בשל נימוקים שמעולם לא הובהרו, סווגו מימצאי ועדת החקירה, והאישור של מקיין, כסודיים ביותר. סיווגם הוסר רק ב-29 ביוני 1976 – יותר מ-9 שנים אחרי האירוע. משרד העוזר לשר ההגנה (יחסי ציבור) פרסם על כך הודעה לעיתונות ב-28 ביוני 1967, וצירף אליה מסמך מוזר של "תמצית הדיונים", שאינו כולל מימצאים 1 ו-6 של ועדת החקירה ואת סעיף 15 של האישור של אדמירל מקיין. דומה, שה"תמצית" יוצאת מגדרה בפרסום דברים שאינם מופיעים בתרשומות המקוריות של הוועדה. היא גם כוללת טעויות עובדתיות, שתרשומות הדיונים סותרות אותן. התמצית מצינת, למשל, כי "ליברטי" ירתה ממקלעי ה-0.5 שלה על המטוסים וסירות הטורפדו, אבל רק לאחר שהותקפה ונפגעה. "האונייה אכן ירתה על הטורפדות, אבל לפני שתקפו. תמליל עדותו של סא"ל מקגונגל מאשר זאת.

נראה, כי פסקה אחת של ההודעה לעיתונות אפילו סותרת את ממצאים 1, 2, ו-6 של הוועדה. "הקונפיגורציה שלה, כפי שמוצגת בספר הזיהוי הימי הבינלאומי התקני – 'אוניות המלחמה של ג'ינס' - והסימונים התקניים שלה, הספיקו לאפשר למטוסים לזהותה באורח ברור כאונייה שאינה לוחמת, 'ליברטי'".¹³ שתי פסקאות אחר כך מצינת ה"תמצית" ש"אונייה שאינה לוחמת" זאת תירגלה עמדות קרב במשך רוב השעה שלפני התקיפה מהאוויר. כאשר מושמעת אזעקת עמדות קרב באונייה של צי ארה"ב, מכריז נגד המשמרת: "כל הצוות איישו את עמדות הקרב שלכם." אי-אפשר לאחוז את המקל בשני קצותיו. ייתכן ש"ליברטי לא חומשה כיאות לקרב, אבל היא היתה אוניית מלחמה על פי הגדרות החוק הבינלאומי. ניתן רק לשער מדוע כינתה אותה ההודעה לעיתונות "אינה לוחמת", והחסירה או עיוותה מספר היבטים משמעותיים של הממצאים האמיתיים של הוועדה.

בעוד צי ארה"ב מפעיל את ועדת החקירה שלו, ניהלה סוכנות הביון המרכזית חקירה משלה על תקיפת "ליברטי", ופירסמה דוח ב-13 ביוני 1967, 5 ימים לפני שוועדת החקירה של הצי סיימה את עבודתה.¹⁴ דוח CIA, שהושלם בתוך 5 ימים, מדויק, ומהווה מסמך מעולה, אבל במרוץ להשלמתו, התעלמה CIA מהעובדה, שבעוד שביוני 1967 חל בושינגטון שעון קיץ, לא כך היה בישראל, ולפיכך, הזמנים בדוח CIA מקדימים בשעה אחת. כך אפוא התקיפה החלה ב-1400 בערך לפי זמן סיני ב-8 ביוני 1967, אבל דוח CIA מתזמן אותה ב-1500.¹⁵ ראש תחנת CIA בתל אביב פיקח על החקירה שקיימה הסוכנות, שהסתמכה על מקורות אמריקניים בישראל ובארצות הברית. המסקנה הראשונית היתה שהתקיפות על "ליברטי" בוצעו בטעות.¹⁶ הסיווג הוסר מתזכיר המודיעין של CIA מ-13 ביוני 1967, אבל תזכיר מאוחר יותר, מ-23 ביוני 1967, נותר מסווג עד 12 בינואר 2004 בשל שיקול לא ידוע. מסקנת CIA, שהתקיפה בוצעה בטעות, קיבלה חיזוק ב-1977 בחליפת מכתבים בין ראש CIA אדמירל טרנר וסנטור ג'יימס ג. אבורזק מדקוטה הדרומית. במכתב לראש הסוכנות מיום 18 בנובמבר 1977, הגיש הסנטור את השאלתה הבאה:

לשאלה "5. לבסוף, האוכל לקבל את הערכתך ואת הערכת הסוכנות שאתה עומד בראשה, על סמך מידע שרכשה הסוכנות מכל המקורות, שלפיהן התקיפה הישראלית על יו.אס.אס 'ליברטי' היתה מכוונת או בוצעה בטעות בתום לב?"

אדמירל טרנר השיב במכתב מיום 27 בפברואר 1978: "הערה: 'למיטב שיפוטנו, גם כיום, התקיפה הישראלית לא נעשתה במזיד כלפי ארצות הברית והיתה טעות."

בכל המסמכים בפרשת "ליברטי", נשפך דיו רב על הדמיון בין "ליברטי" ואוניית המלחמה המצרית "אל קוציר".¹⁷ דוח CIA של 13 ביוני 1967 מציין: "אומנם 'ליברטי' ארוכה כ-60 מטר יותר מאורך אונית המטען המצרית 'אל קוציר', אבל טייס נלהב מדי היה עשוי בקלות לזהותה בטעות כאחרת. לשתיהן גופים דומים ותצורות דומות של תרנים וארובה."¹⁸

כמה מומחים ימיים עשויים לחלוק על מסקנת דוח CIA, של"אל קוציר" ו"ליברטי" גוף דומה, כדי להשיב על שאלה זו אין טוב מאשר לבחון את הצלליות של שתי האוניות. בעמוד 40 של מסמך NSA מוצגות תמונות לא מסווגות של "ליברטי" ו"אל קוציר". לכל אונייה תורן לפניו ותורן מאחור, מבנה עילי במרכז וארובה יחידה.

הצלליות הפשוטות המוצגות באיור משקפות את נקודות הדמיון ("ליברטי" למעלה, "אל קוציר" למטה). ראוי להביא בחשבון טייס מטוס קרב בן 21 או 22, שמעולם לא תקף אוניה לפני כן, מתקרב למטרה שכבר זוהתה כאויב במהירות של כ-500 קשר - כחצי מייל ב-4 שניות.

לא רק הצי ו-CIA התעניינו ברצינות יתרה בסיבות לאסון "ליברטי". ראשי המטות המשולבים הודאגו גם הם בשל העובדה, ש-5 מסרים ששוגרו ל"ליברטי" לא הגיעו לתעודתם, והטילו על אלוף צבא ארה"ב ג'וזף ר. רוס לחקור את פרשת הכשל בתקשורת בתחום העובדות. הוא החל בחקירה ב-9 ביוני 1967.¹⁹

בחלק 2, סעיף 1, של הסיכום שלו, ציין רוס 36 "מימצאי עובדות", שלרובם הוסיף הערות הסבר; אולם בהתאם להגדרת המשימה, גנרל רוס לא עסק במימצאים על התקיפות עצמן.²⁰ הצוות שלו אסף, ערך וניתח את כל תעבורת המסרים המשמעותית. רוס עסק אפוא בטעויות ובמחדלים של הכוחות האמריקניים יותר מאשר בחזרה על שכבר עשתה ועדת החקירה שניהל אדמירל משנה קיד. ראשי המטות המשולבים נטרדו בשל אי-יכולת מערכת התקשורת של הכוחות האמריקניים למנוע את האירוע. חקירת רוס ריכזה לקט חשוב ביותר של מסרים, אבל התמקדה בכשלים ובאחריות של מערכת התקשורת של הכוחות האמריקניים. הדוח של רוס מהווה משום כך מסמך רב-ערך בחקירת תקרית "ליברטי".

החקירה המסתורית והחמקמקה מכל החקירות העכשוויות היתה זו של קלארק קליפורד, שעמד בראש המועצה המייעצת בנושאי מודיעין חוץ לנשיא, והיה יועץ קרוב לנשיא ג'ונסון.²¹ הנשיא, באמצעות היועץ לביטחון לאומי וולט רוטטאו, שאל את קליפורד שתי שאלות:

1: מי ירה את הירייה הראשונה במלחמת 1967?

2: ההיתה התקיפה של "ליברטי" מכוונת או טעות?

תשובת קליפורד לשאלה הראשונה נותרה מסווגת, אך ההנחה הרווחת היא שהוא הסיק שישראל ירתה את הירייה הראשונה.²² תשובת קליפורד על השאלה האם התקיפות היו מכוונות או מוטעות נותרה מסווגת "סודית ביותר" עד שמחבר ספר זה הביא לידי הסרת הסיווג ב-25 באוקטובר 1995.²³

דוח קליפורד ציין את המסקנות הבאות:

1. המידע הזמין עד עתה לא משקף שהפיקוד העליון הישראלי ביצע התקפה יזומה על אוניה [שידועה כ] אמריקנית...

4. המסקנה הטובה ביותר נוכח העובדות הזמינות היא שהיו כשלים גסים ובלתי-נסלחים בפיקוד ושליטה של גורמים ימיים ואוויריים ישראליים.

6. ההתקפה על "ליברטי" שבוצעה ללא התגרות מהווה מעשה בוטה של רשלנות גסה שממשלת ישראל חייבת להיות אחראית לה במלואה, והסגל הצבאי הישראלי המעורב צריך להיענש.²⁴

בסופו של דבר, מנקודת מבט אמריקנית, קליפורד לא גילה תכנון מראש כלשהו אלא "כשלים בלתי נסלחים" המהווים "רשלנות גסה" מצד סגל כפיף צבאי ישראלי. להלן המשך וקבע: "5. אין כל הצדקה לכשל של צה"ל – שהפגין יעילות מעולה בכל מקרה אחר במהלך המלחמה – בוודאי אתראה מיידית לכל הגורמים המתאימים בצה"ל על העובדה שיש באזור אוניה אמריקנית."²⁵

בראיון עם מחבר ספר זה נזכר קליפורד, שתקיפת "ליברטי" היתה "פרשה רגישה מעין כמותה."²⁶ הוא השיג מידע ממשדד ההגנה, ובתום חקירתו הסיק שהתקיפה היתה טעות, ולמעשה מקרה של "חוק מרפי".²⁷ הוא ציין, כי חקירתו נעשתה ללא מטה וכי לא ביקר בפנטגון. הוא נזכר, כי נכח בכמה ישיבות של הבית הלבן,²⁸ וכי אחרי "בחינה של חומר והקשבה לחומר מוקלט אלקטרוני, אפשר לקבוע ככל הנראה שזאת היתה תאונה."²⁹

קליפורד פרסם ב-1991 את זיכרונותיו בספר *Counsel to the President* ("יועץ לנשיא"), בנושא תקרית "ליברטי" נאמר שם:

לא היו כל ראיות שהרמות הגבוהות ביותר של ממשלת ישראל ... היו מודעות לזהות האמיתית של "ליברטי" או לכך שהתקיפה מתנהלת. יחד עם זאת, איש לא יכול להוכיח כי לא ידעו.

המסקנה הטובה ביותר על סמך העובדות הידועות לי היא שהיו כשלים בלתי נסלחים מצד צה"ל.³⁰

זמן קצר לאחר תקרית "ליברטי", קיימה ועדת הסנאט ליחסי חוץ 3 ימי גביית עדויות על הצעה מס' 1872 S לתיקון תקנת סיוע החוץ מ-1961. נושא "ההתקפה הישראלית על יו.א.ס.א.ס." "ליברטי" הועלה לדיון על ידי סנטור בורק בלייקמור היקנלופר ממדינת איוהו,³¹ שמעולם לא נחשב לאוהד ישראל.³² שר ההגנה רוברט ס. מקנמרה העיד לפני הוועדה:

במקרה של תקיפת "ליברטי", מסקנת הגוף החוקר בראשות אדמירל של הצי, שבו יש לי אמון רב, היתה שהתקיפה לא היתה מכוונת. קראתי את דוח החקירה, ואני תומך במסקנה זאת.... זאת לא היתה החלטה מודעת מצד ממשלת ישראל.

סנטור היקנלופר: אולי לא...

השר מקנמרה: אין כל ראיות שאלה שתקפו את "ליברטי" ידעו שהם תוקפים אונייה אמריקנית, ויש כמה ראיות נסיבתיות לכך שהם לא ידעו זאת.... סנטור היקנלופר, אני לא רוצה לשאת את הלפיד בשביל הישראלים. זאת היתה טעות בלתי נסלחת בשיקול דעת.... וטעות בלתי נסלחת של טקטיקה מקצועית. אני רק הייתי מדגיש לפניך, שבאותו זמן הכחשתי שפגענו באוניה רוסית בנמל האיפונג [כך במקור], והסתבר שטעיתי. טעויות אלה קורות. לא היתה לנו כל כוונה לתקף אונייה רוסית, כשם שככל הנראה לא היתה לישראל כוונה לתקף אונייה אמריקנית.³³

הקונגרס, בניגוד לכמה טענות, התייחס בחומרה לתקיפת "ליברטי" ובחן את האירועים סביב התקיפה 5 פעמים. ב-1 בפברואר 1968 אחר הצהריים, בבית המשרדים הישן של הסנאט, בשימוע שהתנהל בוועדת הסנאט לכוחות המזוינים, שוב הופיע שר ההגנה מקנמרה, מלווה בגנרל ארל ג. ווילר, יו"ר ראשי המטות המשולבים. הם באו לשם להעיד על תקרית "פואבלו" המאוחרת יותר, שבה אוניית איסוף מודיעין אמריקנית נשבתה בידי צפון קוריאיה.³⁴ סנטור סטיוארט סימינגטון ממיזורי שאל את מקנמרה על מתן סיוע אווירי ל"פואבלו" בשעת מצוקתה. בתגובתו השווה מקנמרה את תקרית "פואבלו" לתקיפת "ליברטי":

סוג אי-הוודאות המשתררת במצב ממין זה מודגם על ידי תקרית "ליברטי". כשהותקפה "ליברטי", היה לנו כוח משימה בים התיכון. קיבלנו כאן בפנטגון מסר בזק בשעת התקיפה. בחנו את המצב. תגובתי הראשונה – זאת השאלה שמיד הצבתי לראשי המטות המשולבים - היתה: האם לא סביר שהותקפה בידי כוחות סובייטיים?

ידענו את מיקומם של כוחות סובייטיים מסוימים באזור. כמובן שהתגובה הראשונית, מכיוון שידענו את מיקומם, היתה אמורה להיות תקיפת כוחות אלה. אבל תוך 30 עד 45 דקות, הסקנו שתקיפה סובייטית לא היתה סבירה.

השאלה הברורה הבאה היתה האם "ליברטי" הותקפה בידי המצרים. מי עוד היה עלול לעשות זאת, אם לא הסובייטים או המצרים? ובכן, גם זה לא היה נכון. נדרש לנו זמן-מה לגלות זאת.

מה שרצוני להבהיר לכם הוא שקשה מאוד למפקד שאינו בשטח לדעת מה קרה ואיך היה עליו להגיב.³⁵

תמלילי שימועים אלה מורים על דאגה אובייקטיבית, לא-מפלגתית לגיבוש מידע על פיקוד ושליטה צבאיים.

גם בית הנבחרים האמריקני התעניין בפרשת "ליברטי". בוצעו שימועים לפני תת-הוועדה למשרד ההגנה של ועדת בית הנבחרים להקצבות, ב-8 באפריל 1968. אחרי שרא"ל ריצ'רד פ. קלוקו מחיל האוויר פתח בהרצאת פתיחה, ציין חבר הקונגרס רוברט לי פולטון סייקס מפלורידה, כי ברצונו לשוחח על מערכת התקשורת הגלובלית של משרד ההגנה "בדגש על תקרית 'ליברטי'". הוא אמר: "ניתן לקבוע מסקנה כללית מדוחות המטה, שהיכולות המבצעיות וההפעלה של מערכת התקשורת של משרד ההגנה פשוט אומללות, וניהול המערכת טעון שיפוץ כולל".³⁶

סוליס הורביץ, עוזר שר ההגנה (מינהל), העיר, כי הן חקירת משרד ההגנה והן השימוע של ועדת ההקצבות התמקדו בפגמים במערכת הקיימת, שהותירה את "ליברטי" בנתיב הסכנה. עדויות ושימועים רבים נדרשו לא רק לתקרית "ליברטי" אלא גם להיבטים אחרים של תקשורת משרד ההגנה, כגון מבנה, נהלים, וציוד, וזאת בנוסף לבעיות בווייטנאם. אבל דומה שהדיון תמיד חזר ל"ליברטי". ראוייה לציון הערתו של חבר הקונגרס ג'ון ג'ייקוב רודס מאריזונה:

התיעוד מעיד על עצמו ככל הקשור לטיפול במסר הזה ל"ליברטי". זאת היתה קומדיה של טעויות. אפילו קומדיה מוסיקלית שהיתה נכתבת על כך לא היתה קולעת יותר.

זה היה יכול להיות מצחיק, לולא היה זה כה טרגי. ראו נא, לרשותנו מערכת התקשורת המתוחכמת ביותר שהיתה לאנושות אי פעם, אך ייתכן שהיא כה מתוחכמת עד שאיננו יודעים איך להפעילה.³⁷

לפי הדוח המודפס שלה, נראה שוועדת ההקצבות חשה כי ראשי המטות המשולבים והצי התנהלו בדחיינות מסוימת. למרות שהוועדה אימצה "תמצית מחקר",³⁸ ניכר כי חקירה של התקשורת הגלובלית בידי ועדת בית הנבחרים לכוחות המזוינים ב-1971 נוסדה על רקע אי-שביעות רצונה משיתוף הפעולה של ראשי המטות המשולבים והצי עם חקירה קודמת זו.

דוח ועדת בית הנבחרים להקצבות פורסם חלקית ברשומות הקונגרס תחת הכותרת "קלקול" בתקשורת של הצי גרם לנוכחות יו.אס.אס. "ליברטי" מול חוף סיני".
להלן ציטוט מדוח זה:

"מר הלפרן: כבוד היושב ראש, הזדעזעתי מן העובדה ש'קלקול' בתקשורת של הצי הולך לנוכחות יו.אס.אס. 'ליברטי' מול חוף סיני ביוני 1967, שם זוהתה בטעות כספינה מצרית והותקפה על ידי טרפדות ומטוסים ישראליים."³⁹

בעוד שסיווגן של כמעט כל החקירות האחרות בפרשת "ליברטי" הוסר, לפחות בחלקו, חלק של הדוח שלעיל נותר מסווג בדרגה גבוהה ביותר. כל המאמצים להסרת הסיווג של שאר הדוח לא צלחו.⁴⁰

ב-1971 ביצעה תת הוועדה של בית הנבחרים לחקר הכוחות המזוינים חקירה של כשלי התקשורת הגלובלית של משרד ההגנה.⁴¹ דומה, שבחקירה זאת הגיעה לשיא ההתעניינות בתקשורת הצבאית האמריקנית שהחלה בדוח רוס ב-1967 ונמשכה והורחבה על ידי ועדת הסנאט לכוחות המזוינים ועל ידי ועדת בית הנבחרים להקצבות ב-1968. הדאגה למצב התקשורת הוחמרה בעקבות תפיסת "פואבלו" ב-1968 והפלת מטוס איסוף מודיעין של הצי EC-121 ב-1969.

הפרק בדוח המסכם של החקירה המתייחס ל"ליברטי" חשוב ומאלף ביותר. אף על פי כן, נפלו בו כמה שגיאות. למשל, הוא מציין שמספר פצועי ליברטי היה 75, שעה שהמספר הנכון היה 171.⁴² הדוח עוקב אחר כל אחד מחמשת המסרים שעוכבו, מקטלג את הנתיב הספציפי של כל אחד ואחד מהם, וקובע את הסיבות לעיכובים שחלו בהגעתם. הדוח מאשר, שנעשו מחיקות מהדוח בהמלצת משרד מינהלת סקירת ביטחון של משרד ההגנה.⁴³ אדמירל-משנה פרנסיס ג'. פיצפטרקי, עוזר ראש המבצעים של הצי לתקשורת, והחבר מספר 2 בצוות הדוח של רוס, העיד עדות מקפת בישיבה סודית של הוועדה,⁴⁴ ובמהלכה מסר כמה עובדות וגירסות שבסופו של דבר נמחקו מסיבות ביטחוניות מהדוח שפורסם.

הוועדה הזדעזעה לשמע עדותו של אדמירל פיצפטרק, שלפיה לא היה בינו 1967 פרוטוקול כלשהו בין תחנות התקשורת הצבאית בפנטגון ובין צי ארה"ב לשליחת מסרים לאוניות. צי ארה"ב שלח מדי יום מסרים ל"שידור לצי" (fleet broadcast) באמצעות מערכת התקשורת שלו. הצבא שלח בנדיר מסרים לאוניות, ובמקרים הספורים שעשה כן, המסרים היו לאוניות באיזור וייטנאם. ככל הנראה, זאת הסיבה שהמסרים נותבו לתחנת התקשורת של הצי בפיליפינים.

על מנת להעריך טוב יותר את תוכן הדוח, צריך להבין כי בשל סיבה כלשהי, למרות העובדה שלרשות ארצות הברית עומד הצי המובחר בעולם, התקשורת השגריתית שלו עם אוניותיו ברחבי העולם היתה לקויה (אפילו לא מכבר במלחמת המפרץ) באורח מעורר רחמים. תא"ל (דימ') רוסקו קוגיל אמר בהרצאה שנשא באוניברסיטת הרוורד על מצב התקשורת של הצי בזמן מלחמת המפרץ: "ואז החל מבצע 'סופה במדבר'. אכן, חלה אצלי הצטברות של מסרים כשהמלחמה החלה, בעיקר בשטח הקדימות והשגרה ובעיקר עם צי ארה"ב, שעדיין ננעל עם התקשורת שלו אי-שם במאה ה-17".⁴⁵

ב-1967 נכתבו שידורים לצי ומסרים אחרים בטלטייפ [טלפרינטר/טלקס]. מסר שסווג עד לדרגת "סודי" הוקלד לתוך מכשיר הטלפרינטר, ואז הוצפן אוטומטית ושודר. המסר שהתקבל פוענח אוטומטית והודפס, ותהליך זה נקרא "הצפנה מקוונת". אבל מסר שסווג "סודי ביותר", הוצפן ידנית לאחר הקלדתו, וכשהתקבל, פוענח ידנית ואז הודפס. זה נקרא "הצפנה לא-מקוונת".

תהליך ידני לגמרי זה (שהיה מלווה בסבירות מובנית גבוהה יותר לטעויות אנוש) היה כרוך בסיכוי גדול יותר לעיכוב בהבנת פקודות ששודרו במברקים הנדירים שסיווגם היה "סודי ביותר", שנשלחו במערכת "שידור לצי" ליחידות ברמה שנייה דוגמת "ליברטי".

משום כך, כמה מה"מציאות ומסקנות" של דוח תת הוועדה החוקרת לכוחות המזוינים של בית הנבחרים ראויים לציון:

1. ערכן של מערכות תקשורת לא עולה על רמתם של מפעיליהן ושל המשתמשים בהן בתהליך קבלת החלטות פיקוד ושליטה.

b. מערכת התקשורת הלוויינית של משרד ההגנה לא תגיע ליכולת מבצעית עוד זמן מה. מערכת זו מפגרת כמה שנים מאחרי מערכות מסחריות.

g. הזמן שנדרש לעיבוד מסרים, לפני אחרי שידורם האלקטרוני, מנע כל התקדמות משמעותית בזמן "מהכותב-אל-הקורא", למרות התקנת ציוד מיתוג אוטומטי. הסטטיסטיקה מלמדת כי בממוצע נדרשות 70 דקות לעיבוד מסר "בזק", בעוד שהזמן הממוצע לתקשורת אלקטרונית של מסר כזה הוא 5 דקות בלבד.

2. מערכות תקשורת של משרד ההגנה שאינן מגיבות עיכבו ביצוע החלטות פיקודיות ועיכבו העברת מידע לגורמי פיקוד במצבים בינלאומיים קריטיים.⁴⁶

לפי תמצית הדוח, התנהל בין חבר בית הנבחרים דורוורד סי. הול ממיזורי ורא"ל ריצ'רד פ. קלוקו,⁴⁷ מנהל סוכנות התקשורת של משרד ההגנה, הדיון הבא:

מר הול: הנקודה המכריעה הוא לשאול את הגנרל שאלה אחת. לאור תסריט נוסף כמו "ליברטי", האם אתה עומד על דעתך, שעכשיו תהיה לנו התקשורת הדרושה להשלים באורח מיידי ואפקטיבי את החלטת הפיקוד?

גנרל קלוקר: לא אדוני, איני יכול להבטיח זאת.

מר הול: אם כך, אנו בבלגן מהגיהנום, כבוד היו"ר.⁴⁸

הבעיה של תקשורת לקויה לא היתה ייחודית לתקרית "ליברטי". המלחמה בין ארצות הברית ואנגליה ב-1812 הסתיימה ב"אמנת ג'נט" שנחתמה ב-24 בדצמבר 1814. אבל לא ניתן אז להעביר מידע זה לכוחות הלוחמים בעוד מועד, והתוצאה היתה קרב ניו אורלינס ב-8 בינואר 1815 שניטש 15 יום אחר תום הלחימה הרשמית ובו נהרגו 71 אמריקניים ו-289 בריטים. יכולות התקשורת השתפרו במרוצת הזמן עד למצב שתיאר תת-אדמירל ג'ון מ. מקקונל, סגן מנהל CIA, בסמינר בין צבאי של מכון צי ארה"ב בסוויטלנד, מרילנד, ב-27 ביוני 1995. אדמירל מקקונל אמר שם: "כיום, מסרים המיורטים בשדה הקרב בדרך כלל מורכבים מכדי שיטופלו בשדה הקרב. זה דורש כוח מיחשוב ניכר. השיגרה שלנו היא להביאם ל-NSA, לעבדם שם ככל הנדרש ואז להחזירם לשדה הקרב. ביוגוסלביה נדרשו לנו לשם כך 12 שניות. בכמה מקומות אנו עושים זאת ב-3 שניות בלבד." לרוע המזל, ב-1967 דמתה יכולתה של תקשורת צי ארה"ב לזאת של 1812 יותר מאשר לזו של 1995.

העניין בתקיפת "ליברטי" התעורר מחדש בשלהי שנות ה-1970 עם פרסום מאמר מאת ריצ'רד ק. סמית בכתב העת *Proceedings* של מכון צי ארה"ב ביוני 1978, ועם הופעת ספרו של ג'יימס מ. אנס "הסתערות על ליברטי" ב-1979.⁴⁹ כמה סנאטורים התרשמו מן המידע, וב-1979 נדונה תקרית "ליברטי" בוועדה המיוחדת של הסנאט למודיעין. יושב ראש הוועדה היה בירץ' ביי מאינדיאנה; סגן היו"ר היה ברי גולדוטר מאריזונה. הוועדה החלה את החקירה בשיגור צוות חוקרים לישראל לגביית עדויות ולאיסוף חומר שסיפקו חיל האוויר וחיל הים הישראליים. החוקרים הורשו לראיין את הטייסים שתקפו את "ליברטי", והללו ישבו מאחורי פרגוד לבל יזוהו. [מחבר ספר זה נפגש עם שלושה מהטייסים (הרביעי, משה המרמרש, נהרג ב-1979) פנים אל פנים וראיין אותם, והוא הלא-ישראלי היחיד שעשה זאת. שמותיהם הותרו לפרסום מאוחר ותר, כמצוין במספר מקומות בספר זה]. בתגובה לחקירה זו הכינה מחלקת ההיסטוריה של צה"ל דוח על תקרית ליברטי,⁵⁰ שם צוין כי "מינה הקונגרס האמריקני ועדה, בראשותו של עדליי סטיבנסון [השלישי] ועליה הוטל לחקור את הפרשה ולפרסם את תוצאות חקירתה."^{51*}

זאת היתה פעם יחידה, שחקירה אמריקנית רשמית ערכה בירורים ואספה מידע עובדתי בישראל בנושא תקיפת "ליברטי". אף שהוועדה שמעה את הטיעונים והעדויות שנאספו, אין בנמצא כמעט שום תיעוד לחקירתה.⁵² קיימת תכתובת ענפה שהתנהלה בין ה-CIA וחברי ועדה שונים. מספר קצינים בצה"ל זוכרים את החקירה ואת ביקורי צוות חוקרי הוועדה בישראל.⁵³ ככל הנראה, חרף החקירה המאומצת שביצעה, לא מצאה הוועדה ראיות מספיקות להצדקת בדיקת טענותיהם של סמית ואנס, ועבודת הוועדה הסתיימה בלא כלום ואף בלי לפרסם דוח.⁵⁴ כך נותרה על כנה העמדה הרשמית של ממשלת ארה"ב כפי שאומצה בידי הנשיא ג'ונסון ונשארה מקובלת על הנשיאים ניקסון, פורד, קרט, ריגן, בוש (הנשיא ה-41), קלינטון, ובוש (הנשיא ה-43).

באותה מסגרת זמן התרחשו שני אירועים אחרים, שדומה כי איששו את מסקנת הוועדה. ראשית, מחלקת ההיסטוריה של צה"ל הכינה ופרסמה גירסה רשמית ישראלית של תקיפת ליברטי, שכותרתה "תקרית תקיפת הליברטי". מסמך זה נדרש במיוחד למסקנות ועדת הקונגרס האמריקני לחקירת תקרית "ליברטי". המסמך ישראלי, עדיין מסווג, נמסר לממשלת ארה"ב, וסימן את תחילת הרפיית מעטה החשאיות ושחרור מידע על תקרית "ליברטי".

שנית, בתוך מסגרת זמן זאת יישב משרד החוץ האמריקני את תקרית "ליברטי" עם ישראל בחליפת מסרים דיפלומטיים, שקיבלו ללא עוררין את העמדה הישראלית הדוחה הודאה באשמה כוללת על התקרית. האם קיבל משרד החוץ האמריקני נתונים כלשהם מהוועדה המיוחדת של הסנאט? מסמכים של משרד החוץ האמריקני, שסיווגם כבר הוסר, לא מציינים שעבר מידע כזה מהוועדה למשרד החוץ.

הסוכנות לביטחון לאומי, מוסד חשאי ביותר, פרסמה על תקרית "ליברטי" מסמך בן 77 עמודים, 14 שנה לאחר התקרית. כתבו אותו שני פקידי NSA לאחר שפרשו – ויליאם ד. גרהרד והנרי מ. מילינגטון. סיווג המסמך – "סודי ביותר" – הוסר חלקית וקטעים מתוכו שוחררו ב-1983.⁵⁵ הסיווג הוסר חלקית יותר מפעם אחת מאז 1983 - בעקבות בקשת מחבר ספר זה על פי תקנת חופש המידע ושוחרר חלק נוסף שלו ב-2 ביולי 2003, ושוב שוחרר חלק ביוזמת NSA עצמה ב-6 ביוני 2007. בדיקה להסרת סיווג המסמך נקבעה ל-2011, אבל עד כה היא לא הניבה תוצאות.

אכן, חלקי המסמך שסיווגם הוסר חשפו אוצר בלום של נתונים ושיקפו נכונות רבה יותר מצד NSA להכיר בחלקה באחריות לתקרית. במבוא לדוח, שנכתב בידי וינסנט ג'יי ווילסון הבן, היסטוריון ראשי ואחראי

לפרסומים ב-NSA, נאמר: "הזמן שחלף איפשר למחברים לבחון מחדש את תקרית 'ליברטי' באובייקטיביות ולענות על מספר שאלות מטרידות. המחברים סוקרים את ההיגיון הטכני שביסוד משימת 'ליברטי', את פרטי הטעות הישראלית, את פרטי כשלי התקשורת האמריקנית, ואת נרטיב התקיפה [נמחק] והלקחים שיש להפיק מהתקרית."

עותק של תוכן העניינים הלא מסווג של המסמך, השמור בארכיון הלאומי של ארה"ב, מצוין, שבעמוד 38 בפרק 5, מציג הדוח את האשמות התובע הישראלי ברשלנות, אבל עמוד 38 של המסמך כפי שנמסר מהארכיון הלאומי נותר מצונזר, מלבד תמונה של טרפדת ישראלית מהדגם שתקף את "ליברטי". עותקים מסוימים לא-מצונזרים של פרק 5 נמצאים בחזקת מספר אנשים. המסמך כולל תמונות לא מסווגות שמהן הוכנו הצלליות של כלי שיט המובאות בעמוד 49.

המסמך מסכם ביחס לישראליים:

(בלמ"ס [בלתי מסווג]) השופט קבע, שבכל נסיבות המקרה אין לראות את התנהלות הקצינים הימיים הישראליים המעורבים בתקרית "ליברטי" כבלתי הגיונית במידה העשויה להצדיק האשמות שיצדיקו משפט.

(בלמ"ס) בחינה מחדש של ההסבר הישראלי לכך שכוחות האוויר והים הישראליים תקפו את "ליברטי", חושפת טעויות מבישות הן בהערכות פיקודיות והן בנהלים מבצעיים.⁵⁶

אין ספק, שהסוכנות לביטחון לאומי של ארה"ב כעסה על ישראל עקב מות איש סגל שלה בנוסף למותם של 33 אנשי הצי על סיפון אונייה ששלחה לאזור הלחימה ולא הצליחה להסיגה בעוד מועד כדי למנוע אסון.⁵⁷ ל-NSA, כמו לצי, יש מעורבות רגשית בתקרית "ליברטי". עובד אזרחי שלה, אלן בלו, נהרג על סיפון האונייה, והתוכניות שלה שובשו. היה קל להבין את עמדת NSA אילו פסלה את ההסבר הישראלי בשל המהלומה הישירה שהנחית האירוע על הסוכנות ומתוך שרבים מאנשי הסגל שלה בוודאי הכירו את אלן בלו. אף על פי כן, NSA לא נכנעה לרגשות וסיכמה בדוח שלה, כי "ליברטי" זוהתה בטעות כאונייה מצרית כתוצאה של "שיקולים מוטעים וטעויות מבישות".⁵⁸

ביוני 1991, ביום השנה ה-24 לתקרית "ליברטי", קיימה אגודת ותיקי "ליברטי" את המפגש השנתי שלה בווישינגטון הבירה. ראש המטה של הנשיא בוש, ג'ון סונונו, נעתר להיפגש עם הוותיקים בגן הוורדים של הבית הלבן. בקרב המתכנסים שררה ציפייה עזה, שבהזדמנות זו יוכלו להגיש לנשיא מסמך המפרט את טענותיהם. ואולם הנשיא לא הצטרף אליהם בגן הוורדים, ומה גם שהוא כבר גיבש את עמדתו לגבי תקרית "ליברטי" וביטא אותה במכתב מהבית הלבן מ-5 בספטמבר 1991, שם נאמר במפורש: "חקירה יסודית של תקרית יו.אס.אס. 'ליברטי' נערכה, והמסקנה היתה שזה היה מקרה טרגי של זיהוי מוטעה. אין כל בסיס של ממש לפתוח את העניין מחדש".⁵⁹

ג'ון סונונו הפנה את ותיקי ליברטי לחבר הקונגרס ניקולס מברולס, יו"ר תת הוועדה של בית הנבחרים לחקירת הכוחות המזוינים, וב-1 ביולי 1991 הם שלחו לו מכתב, וביקשו עריכת חקירה של תקרית "ליברטי". המכתב כלל 22 נקודות לחקירה, שלרובן היה קשר קלוש עם הנושא שעל הפרק - האם התקיפה בוצעה בטעות או לא - למשל, אחת מהן היתה: "הצלב האדום האמריקני סירב לכבד את בקשות שורדי יו.אס.אס. ליברטי לעדכן את שאריו הקרובים במצבנו".⁶⁰

אין ספק, למכתב הוותיקים שנתמך בידי ראש המטה של הנשיא היה משקל פוליטי מסויים. חבר הקונגרס מברולס יזם את השאלת רוי. גיי קירק ממשרד מבקר המדינה (GAO), אחת מזרועות החקירה של הקונגרס, ופתח בעזרתו בחקירה שנמשכה כמעט שנה. וורן נלסון, איש צוות חבר הקונגרס מברולס, שהיה בעל סיווג בטחוני "מילת קוד" - הגבוה מ"סודי ביותר", בדק את דוח קליפורד, בעת שעדיין היה מסווג, ואת מסמך NSA הגולמי, ואישר לקירק שאף לא אחד מהם כלל אישור כלשהו לתיאוריה של תקיפה מכוונת.⁶¹ קירק עצמו השיג אחר כך את דוח קליפורד וקבע שאינו משמעותי. בסופו של דבר, הסיקה תת הוועדה שקמה ביוזמת מברולס כי התקרית כבר נחקרה במלואה, כי לא נמצאו כל ראיות לאישוש האשמות שהעלתה אגודת ותיקי "ליברטי", וכי אין כל סיבה לביצוע חקירה נוספת. תת הוועדה לא ניסחה דוח מסכם.

בסך הכל נחקרו התקיפות בידי ועדת חקירה של הצי, בידי CIA, בידי NSA, בידי ראשי המטות המשולבים, ובידי המועצה המייעצת של הנשיא למודיעין חוץ, ונבדקו על ידי הקונגרס ב-5 הזדמנויות. כל חקירה רשמית הסתיימה במסקנה שהתקיפות היו טעות טרגית, או שלא נמצאו ראיות כלשהן שהתקיפות היו משהו אחר. 7 נשיאי ארה"ב – 3 דמוקרטים ו-4 רפובליקנים – צידדו במסקנה זו.⁶² מסקנות החקירות הרשמיות, וכמוהן העמדות הנשיאותיות, נותרו זהות ועקביות. תקרית "ליברטי" היתה טעות טרגית. אין ראיות סותרות של ממש.

¹ בסעיף 135 של "התקנון האחיד של משפט צבאי" (UCMJ) נאמר: ניתן לכנס ועדות חקירה לחקר עניין כלשהו על ידי כל אדם המוסמך לכנס משפט צבאי כללי (משפט צבאי בדרגה החמורה ביותר), או על ידי כל אדם אחר שמונה בידי השר המתאים לאותו מטרה, וזאת בין אם המעורבים בעניין ביקשו חקירה כזאת ובין אם לא.

ב-10 ביוני 1967 חתם מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, אדמירל ג'ון ס. מקקיין, על פקודה המופנית לאדמירל משנה אייזק ס. קיד, לכינוס ועדת חקירה לבדיקת הנסיבות הכרוכות בתקיפת יו.אס.א. "ליברטי" ב-8 ביוני 1967. הפקודה התייחסה לסעיף 0402 במדריך הפרקליט הימי הראשי (JAG). הוועדה "הונחתה לחקור את כל העובדות והנסיבות הרלוונטיות שהוליוו לתקיפה והכרוכות בה; הנזקים שנגרמו בתוך כך; ומקרי המוות והפגיעה של אנשי הצי."

² אבותיהם של אדמירל מקקיין ושל אדמירל קיד היו בני אותו מחזור באקדמיה של הצי. גם מקיין וקיד היו בוגרי האקדמיה, אבל מקיין סיים את האקדמיה למעלה מ-10 שנים לפני קיד.

³ רס"ן אלן פיינגרש מונה לעוזר היועץ המשפטי של ועדת החקירה במכתב של מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה לאדמירל-משנה קיד, שבו הורה על הקמת ועדת החקירה. מעניין לציין, שלמרות שורד בוסטון היה עורך דין מוסמך על פי ה-UCMJ, לא היתה לאלן פיינגרש הסמכה כזאת והוא הוגדר כקצין ימי במסלול פיקודי.

⁴ שאר חברי הוועדה פגשו את האוניה בוולטה ב-14 ביוני 1967, אבל תמליל ועדת החקירה של צי ארה"ב מציין בטעות 13 ביוני 1967.

⁵ רשימת העדים, שעדויותיהם מופיעות בתרשומת הוועדה בדף הנקוב: אנשי צוות ליברטי מסומנים בכוכבית.

2	אל"ם ר.ל. ריית
12	סג"ם ד.ג. לוקס *
31	סא"ל ו.ל. מקגונגל *
55	סגן (מיל") ל.ס. פיינטר *
59	סג"ם (מיל") ג'.ד. סקוט *
63	סרן ג'.ה. גולדן *
68	סג"ם מ.פ. או'מלי *
72	סגן (מיל") מ. מ. ווטסון *
74	סרן (מיל") ד"ר ר.פ. קיפר *
87	טכנאי קריפטולוגיה רס"ל ה.ג'. תומפסון *
91	טכנאי קריפטולוגיה רס"ל ל.פ. למקין *
94	אלחוטן רס"ל ו.ל. סמית *
99	סא"ל אי.א. פלטצק
101	אל"ם ר.ל. ארתור
105	טכנאי קריפטולוגיה שני ג'.פ. קרפנטר *
114	סרן מ.ה. בנט *
117	טכנאי קריפטולוגיה שני ט.ל. לונג *
122	נגד בכיר ג'.ב. וויקאם
124	סא"ל ו.ל. מקגונגל * (זומן שוב)
139	אל"ם ר.ל. ריית (זומן שוב)
154	סא"ל ס.ג'. ג'ורגנסן

⁶ אדמירל ג'ון ס. מקקיין ג'וניור היה אביו של הסנטור ג'ון ס. מקקיין מאריזונה.

⁷ סא"ל מרווין סטרינג, היועץ המשפטי במטה של אדמירל מקקיין, היה פרפקציוניסט. הוא התנגד למתכונת המסמך, אבל התנגדותו נדחה על ידי מקקיין וסגנו ואדמירל ווילי, שהתעסקו בעיקר במסקנות ובהעברת הדוח לראש

המבצעים של הצי בושינגטון. סטרינג התמנה מאוחר יותר ליועץ המשפטי הראשי של הצי, ושירת בתפקיד זה בין 1974 ו-1976.

8 למען הדיוק, הדוח היה צריך להימסר לראש המבצעים של הצי בפנטגון, שאינו בושינגטון הבירה אלא בסמוך, מעבר לנהר פוטומק בארלינגטון, וירג'יניה (מקובל להתייחס לפנטגון כאילו הוא בושינגטון, אלא אם כן יש משמעות למיקומו בוירג'יניה. רק לעיתים רחוקות מציינים העיתונות והציבור את ההבחנה).

9 אישור ראשון של דוח ועדת החקירה של צי ארה"ב על ידי אדמירל ג'ון מקקיי, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה.

10 ראיון עם אדמירל אייזק ס. קיד ב-18 באפריל בושינגטון הבירה. כאשר ראיון מחבר ספר זה את תת-אדמירל דון אנגן, שאל אותו הלה אם ראיון את אדמירל קיד. כשנאמר לאנגן שקיד נמנע בעבר משיחה בנושא זה, הציע אנגן להכיר בינו לבין מחבר זה. בעקבות היכרות זאת, תיאם מחבר ספר זה פגישה עם קיד במועדון הצבא והצי בושינגטון הבירה. זאת היתה הראשונה בפגישות רבות של מחבר ספר זה עם אדמירל קיד, בביקוריו בבית האדמירל ובשיחותיו הטלפוניות עמו. לסיוע שהעניק אדמירל קיד להשלמת עבודת מחקר זאת נודע ערך עצום.

11 כאשר ראיון מחבר ספר זה את אדמירל מקדונלד ב-29 ביוני 1990, תיאר הלה את אדמירל קיד כ"יד ימינו". כששמע קיד תיאור זה העיר: "הייתי פח הזבל של מקדונלד."

12 הוועדה אכן קיבלה משרד מוסרים, שנותבו בדרך כלל דרך קצין הקישור לצבאות זרים, סא"ל מיכאל בלוך, אל הנספח הימי האמריקני סא"ל ארנסט קסטל.

13 הודעה לעיתונות, משרד עוזר שר ההגנה (ענייני ציבור), וושינגטון הבירה, מס' 67-594, 28 ביוני 1967.

14 CIA, Directorate of Intelligence, Intelligence Memorandum, "The Israeli Attack on the USS *Liberty*, 13 June 1967, SC No. 01415/67." המזכר כלל 7 עמודים, רישום כרונולוגי ב-3 עמודים ומפת האזור.

15 פירוט האירועים והמפה מראים את הזמן המקומי וזמן וושינגטון עם פער של 7 שעות ביניהם. זמני וושינגטון (שעון קיץ המזרחי – EDT) מדויקים. זה מאשר את המסקנה, שמכיני המזכר לא התייחסו לאי-הנהגת שעון קיץ בישראל, בסני או באיזור הפעולה של "ליברטי". מחבר ספר זה הביא אי-דיוק זה לידיעת CIA, אבל לא ננקטה פעולה מתקנת כלשהי.

16 ראו תיק "ליברטי" של CIA.

17 שם האוניה המצרית כתוב ערבית, והתעתיק באותיות לטיניות מתאפיין ביצירתיות יתרה.

18 CIA, "Israeli Attack," 4

19 צוות מציאת העובדות אושר רשמית רק ב-15 ביוני 1967, כאשר חתם רב אלוף ב.א. ספיבי, מנהל המטה המשולב, על מזכר לאלוף רוס, אותו קיבל על סיפון אונית הדגל של הצי השישי בים התיכון. במועד זה הוא וצוותו כבר השלימו כמעט את משימת מציאת העובדות שלהם. ספציפית, הוטל על הצוות לחקור את האמצעים ששימשו להוציא ולשדר הוראות מבצעיות של ראשי המטות המשולבים ליו.א.א.א. "ליברטי" והנסיבות הכרוכות בהנחיות סותרות כלשהן, עיכובים ניכרים בקבלת מסרים או הוראות אחרות, או אי-קבלתם.

20 "Introduction," Report of the JCS Fact Finding Team, USS *Liberty* Incident, 8 June 1967 (Secret) זה מוכר בדרך כלל כ"דוח רוס".

סעיף 5: (בלמ"ס [בלתי מסווג]). מאחר שצוות מציאת העובדות לא היה גוף חוקר מבחינה משפטית, הוא הקפיד במהלך חקירתו על קיום המגבלות הבאות:

א. הראיונות לא נוהלו בשבועה.

ב. העדים לא הוזהרו בדבר זכויותיהם ולא הוגדרו כצד מעוניין.

ג. נמנעה הפרעה לוועדת החקירה של צי ארה"ב.

ד. הפגיעה באנשי צוות "ליברטי" היתה מינימלית.

ה. נציגים של הזרועות הצבאיות הוזמנו להצטרף לצוות (דוח רוס, 3).

21 המועצה המייעצת למודיעין חוץ לנשיא הוקמה על-ידי הנשיא ג'ון פ. קנדי בעקבות מחדל מפרץ החזירים.

22 רבים מחבריו של קליפורד בממשל ג'ונסון לא היו מרוצים מדוח זה, בהתרחשם שניסה לתייג את ישראל כתוקפן בעוד שבדרך כלל הוסכם שישראל פעלה מתוך הגנת עצמית, כפי שהותר בסעיף 51 של מגילת האו"ם, ולא היתה

- אשמה בתוקפנות. שום האשמה בתוקפנות בהקשר של מלחמת ששת הימים לא הסתיימה בהחלטת או"ם המגנה את ישראל.
- 23 דוח קליפורד שמור בספריית לינדון בינס ג'ונסון באוסטין, טקסס, תיק ביטחון לאומי, מזכרים לנשיא, WWR כרך 35, תיבה 19. סיווג הדוח הוסר בעקבות ערעור מחבר ספר זה ב-25 באוקטובר 1995. מכתב ההעברה מרוסטאו לנשיא ג'ונסון, פריט 82a, נותר מסווג. בעקבות ערעור מחבר ספר זה על החלטה זאת, הוסר סיווג המכתב ב-25 ביוני 1988.
- 24 דוח קליפורד, 4-5.
- 25 שם, 5.
- 26 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם קלארק קליפורד ב-9 בפברואר 1989. קליפורד היה בושינגטון הבירה.
- 27 "חוק מרפיי" היה הביטוי שנקט קליפורד.
- 28 ייתכן שזה היה בחדר המצב במרתף האגף המערבי של הבית הלבן.
- 29 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם קלארק קליפורד ב-9 בפברואר 1989.
- 30 Clark Clifford, *Counsel to the President* (New York: Random House, 1991), 446.
- 31 היקנלופר היה סנטור רפובליקאי מ-1945 עד 1969.
- 32 שנאתו של היקנלופר לישראלים, או חוסר אמונו בהם, השתקפו בישיבה סגורה של הוועדה ליחסי חוץ של הסנט (סיווג התמליל הוסר ב-1984), שם אמר במהלך דיון על מיזם הגרעין של ישראל: "אני חושב שהישראלים שיקרו לנו כגנבי סוסים בעניין זה. הם סילפו וזייפו לגמרי את העובדות בעבר. אני חושב שזה חמור מאוד שהם פעלו באורח זה בקשר לכור ייצור ספציפי זה, שהם עסקו בבנייתו החשאית ובאורח עקבי, במצח נחושה, הכחישו בפנינו שהם בונים".
- 33 U.S. Senate, Hearings before the Committee on Foreign Relations on S. 1872, A Bill to Amend the Foreign Assistance Act of 1961, as Amended, and for Other Purposes, 90th Cong., 1st sess., June 12, July 14 and 26, 1967 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1967).
- 34 סא"ל (דימ') ל. מ. (פיט) בוצ'ר, מפקד "פואבלו" בשעת לכידתה, מצוטט כאומר: "אני לא מפסיק לספר את הסיפור של 'ליברטי' וחשיבותו לנסיבותינו לא יותר מ-6 חודשים אחר כך ואת העובדה הניצחת שלולא התככים הפוליטיים שהותירו את הלקחים רבי הערך ביותר בכספת חתומה, תקרית 'פואבלו' לא היתה מתרחשת".
- 35 U.S. Senate, Hearings before the Committee on Armed Services, United States Senate, on S. 3293, Authorization for Military Procurement, Research and Development, Fiscal Year 1969, and Reserve Strength, 90th Cong., 2d sess. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1968), 47. This hearing was held on February 1, 1968, at 2:40 P.M. in Room 212, Old Senate Office Building. Present: Senators Stennis (presiding), Symington, Jackson, Connon, McIntyre, Byrd Jr. of Virginia, Smith, Thurmond, Miller, Tower, Pearson, and Dominick
- 36 Rep. Robert Lee Fulton Sikes of Florida, House of Representatives, *Report of Subcommittee on Department of Defense of the Committee on Appropriations, April 8, 1968* (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1968), 357-58
- 37 .Rep. John J. Rhodes (Ariz.), *House Subcommittee Hearing Report*, 394
- 38 תת הוועדה למשרד ההגנה של ועדת ההקצבות: *House Subcommittee Hearing Report*, 398-99
- 39 .*Congressional Record-House*, July 12, 1968, 21055
- 40 בסיועו של הסנטור מפלורידה בוב גרהם ומטהו, הצליח מחבר ספר זה לבקר במשרד מוגבל-הגישה של הוועדה המיוחדת למודיעין של הסנט. במהלך הביקור, עידן אותו אחד מאנשי המטה, שחלק מדוח ועדת ההקצבות של בית הנבחרים עדיין נותר מסווג כמצוין.
- 41 Report of the Armed Services Subcommittee of the Committee on Armed Services, House of Representatives, under the Authority of H. Res. 201. 92d Cong., 1st sess., May 10, 1971 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1971). דוח זה נמסר להדפסה, עם מחיקות

- לשמירת סודיות, ליו"ר ועדת בית הנבחרים לכוחות המזוינים, חבר הקונגרס מלואיזיאנה פ. אדוורד הברט, ב-24 במרס 1971. הוועדה בחנה את תקרית "ליברטי", את תקרית "פואבלו" מ-23 בינואר 1968, ואת הפלת מטוס 121-EC של הצי בידי צפון קוריאא ב-15 באפריל 1969.
- 42 Report of the Armed Services Subcommittee, 10
- 43 מובהר במכתב העברת הדוח מ-24 במרס 1971 מיו"ר הוועדה רוברט ה. מולוהן אל יו"ר הוועדה לכוחות המזוינים פ. אדוורד הברט. U.S. House of Representatives, Report of the Armed Services Subcommittee, III.
- 44 אל"מ פרנק סניידר, קצין הקשר של הצי השישי, שהיה על סיפון יו.אס.אס "ליטל רוק" עם אדמירל מרטין ב-8 ביוני 1967, סייע לאדמירל-משנה פיצפטרק בהכנת עדותו בפני הוועדה.
- 45 Brigadier General Roscoe M. Coughlin, (Ret.), "C3 during Desert Shield and Desert Storm," in Seminar on Command, Control, and Communications, Guest Presentations, Spring 1992. Program on Information Resources Policy, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, August 1994.
- 46 U.S. House, Report of the Armed Services Subcommittee, 3, 4
- 47 רא"ל ריצ'רד פ. קלוקו מחיל האוויר האמריקני החל לשרת ביולי 1967 כסגן מנהל סוכנות התקשורת של משרד ההגנה (DCA) וכסגן מנהל הסיוע הטכני של מערכת הפיקוד הצבאית הלאומית (NMCSTS), והתמנה למנהל DCA ב-15 בנובמבר 1967.
- 48 U.S. House, Report of the Armed Services Subcommittee, 41-42
- 49 James M. Ennes Jr., *Assault on the "Liberty"* (New York: Random House, 1979)
- 50 ענף מחקר והדרכה במחלקת ההיסטוריה של צה"ל פרסם את "תקרית תקיפת הליברטי" (8 ביוני 1967), ב-7 בפברואר 1982. ראש מחלקת ההיסטוריה, אל"ם אורי אלגום, חתם על הדוח. בהקדמה לדוח כתובות 5 הערות: 1. לכתוב מתוך הדוח
- 51 בראיון טלפוני עם מחבר ספר זה, ציין הסנטור לשעבר עדליי סטיבנסון שכמעט ואינו זוכר את העניין או את החקירה. הראיון נערך ב-4 בינואר 1990. סטיבנסון היה בשיקגו.
- 52 מחבר ספר זה ביקר במשרד הוועדה המיוחדת של הסנאט למודיעין בוושינגטון הבירה, אבל לא הצליח לאתר תיעוד גלוי כלשהו של החקירה. כמצוין בהערה 52 לעיל, עדלאי סטיבנסון טען, שאינו זוכר את החקירה. מחבר ספר זה כתב לכל אחד מהסנטורים ששירתו בוועדה בין 1979-1981 וביקש מידע על החקירה. איש מהם לא ענה.
- 53 מחבר ספר זה ראיין 2 קצינים מיחידת דובר צה"ל - אל"ם רענן גיסין ורס"ן (אח"כ סא"ל) דני גרוסמן, שזכרו כי רואיינו על ידי הוועדה. מחבר ספר זה אימת את קיום הראיונות עם מוביל מבנה "כורסה" ומוביל מבנה "רויאל".
- 54 רשימת הסנטורים שהיו בוועדה: Birch Bayh (D-Ind.); Adlai E. Stevenson (D-Ill.); Walter D. Huddleston (D-Ky.); Joseph R. Biden (D-Del.); Daniel P. Moynihan (D-N.Y.); Daniel K. Inouye (D-Hawaii); Henry M. Jackson (D-Wash.); Patrick J. Leahy (D-Vt.); Barry M. Goldwater (R-Ariz.); Edwin (Jake) Gam (R-Utah); John Chafee (R-R.I.); Richard G. Lugar (R-Ind.); Malcolm Wallop (R-Wyo.); David Durenberger (R-Minn.); Charles McC. Mathias (R-Md.); and ex officio: Robert C. Byrd (D-W. Va.) and Howard H. Baker Jr. (R-Tenn.).
- 55 המסמך נקרא "התקפה על יו.אס.אס ליברטי". במקור הוא סווג "סודי ביותר", שכן חלק מתוכנו נשא דרגת סיווג זה. חלקים אחרים סווגו "סודי", "שמור" ו"בלתי-מסווג". המסמך המקורי שסווג "סודי ביותר" סומן "לא למסירה לאזרחי חוץ". סיווג המסמך הוסר על ידי מנהל NSA ב-11 ביולי 1983.
- 56 מחבר ספר זה השיג תחילה עותק של מסמך זה מאזרח חוץ שלא השתייך לקהילת מודיעין כלשהי. העותק לא שיקף הסרת סיווג. מחבר ספר זה בילה חודשים בניסיונות לכתוב ל-NSA. אלה היו הימים שבהם כונתה הסוכנות "No Such Agency" ומכתבים אליה הוחזרו בציון "כתובת לא מספקת" או לא נענו. לבסוף נודע, כי סיווג המסמך הוסר וכי הוא שמור בארכיון הלאומי בוושינגטון הבירה ומספרו SRH-256. המסמכים היחידים האחרים בארכיון הלאומי הנוגעים לתקרית ליברטי, שסיווגם הוסר, הם: REP0006C, RG 218, Chairman Wheeler Files, 091. Israel-UAR Conflict, May-June 1967, Box 27, 631/8/14/4.
- NSA, *Attack on the U.S.S. "Liberty,"* 40

-
- 57 אלן מ. בלו מרוקוויל מרילנד, אחד מ-3 הטכנאים האזרחיים שהועסקו על ידי NSA, נהרג בתקיפה.
- 58 .NSA, *Attack on the U.S.S. "Liberty,"* 40
- 59 מכתב מאת דברה ריי אנדרסון, סגנית העוזר לנשיא ומנהלת המשרד לעניינים בין-ממשלתיים, הבית הלבן, 5 בספטמבר 1991.
- 60 מכתב מאגודת ותיקי "ליברטי" לניקולס מברולס מ-1 ביולי 1991 בחתימת היו"ר ג'וזף ל. מדוז.
- 61 פגישה של מחבר ספר זה עם רוי ג'. קיקר וורן נלסון ב-29 באפריל 1992 בבניין המשרדים רייבורן. לאחר הפגישה ניגשו השלושה למשרדו של חבר הקונגרס מברולס בבניין זה לפגישה איתו.
- 62 הנשיאים לינדון ב. ג'ונסון, ריצ'רד מ. ניקסון, ג'רלד פורד, ג'ימי קרטר, רונלד ריגן, ג'ורג' ה.ו. בוש, וויליאם ג'. קלינטון.

פרק 13 – ישראל חוקרת

חוק השיפוט הצבאי הישראלי (חש"ץ) 1955 מושתת על חוקי צבאות ארה"ב ובריטניה. על פי נהלי הפרקליט הימי הראשי (JAG) של צי ארה"ב, נדרשת חקירה כל אימת שמתרחשים מוות, פציעה, או נזק לרכוש. החקירה יכולה להתנהל בידי קצין אחד, שאינו חייב להיות משפטן. החקירה הישראלית הראשונית של תקרית "ליברטי" החלה עם מינויו של אל"ם רם רון כ"ועדת חקירה לבחינת תקרית 'ליברטי' לפי סעיף 537 של חוק השיפוט הצבאי.¹ החקירה הראשונית הקבילה לחקירת JAG של צי ארה"ב.

רם רון נולד ב-1925, שירת בבריגדה היהודית ובהגנה. החל לימודי משפטים ב-1947, לימודים שהשלים לאחר פציעתו בהתרסקות מטוס קל כשהיה מפקד גדוד 13 של גולני. היה מפקד הגדנ"ע, מפקד בית הספר לחי"ר, ונספח צה"ל בווינגטון. את חקירתו החל ב-12 ביוני 1967, ואת מסקנותיו הגיש 4 ימים אחר כך, ב-16 ביוני. כאשר נשאל על ידי מחבר ספר זה האם הופעלו עליו השפעה או לחץ כלשהם במהלך החקירה, השיב: "אני יכול לומר לך דבר אחד בביטחון מלא. הייתי חופשי לחלוטין להגיע לכל מסקנה. אילו הסקתי שבוצע פשע, הייתי מבהיר זאת ללא היסוס."² רון הסיק, כי ההתקפה על האוניה "לא נעשתה מתוך זדון או רשלנות פושעת, אלא מתוך טעות בתום לב... ההתקפה נערכה כתוצאה משרשרת טעויות של שלוש טעויות, אשר כל אחת מהן, ככזו, נראית לי, בהתחשב בנסיבות, כטעות הגיונית ובתום לב."³ שרשרת זו, ציין רון, היא שהוליכה לאסון חמור - משולש - להרוגים ולפצועים ולבני משפחותיהם, לעם האמריקני ולמדינת ישראל.

החקירה התנהלה בעיקר במפקדת חיל הים בחיפה. רם רון בחן לפחות 14 פריטי ראיות תיעודיות. הוא גבה עדויות מ-12 עדים, כולם קציני חיל הים וחיל האוויר, לרבות מפקד חיל הים, הקצין שאישר את תקיפת הטורפדו, מפקד פלגת הטורפדות, ומפקד הטרפדת ששיגרה את הטורפדו שפגע ב"ליברטי". כן גבה עדויות מפי ראש ענף מודיעין וראש ענף מבצעים של חיל האוויר, ומפי ראש ענף שליטה ובקרה, שבחר והקצה את המטוסים שתקפו את "ליברטי". לרון לא היתה גישה לעדים אמריקניים כלשהם.

דוח הסיכום של רון לוקה במספר טעויות קטנות שאין בהן כדי להשפיע על מסקנותיו. למשל, הוא מדווח ששוגרו 4 טורפדות, ולא 5 כפי ששוגרו בפועל. הוא מאשר שהאוניה נצפתה וזוהתה כאוניית ארה"ב "ליברטי" ב-0550 בבוקר ב-8 ביוני, אולם רשם את סימוני החרטום שלה כ-"R.T.R.-5" כאשר במציאות היו "GTR 5".⁴

רון הגיע למסקנה, שהתקיפה נבעה מ-3 טעויות ישראליות עיקריות, אך היו גם טעויות רבות אחרות, שמהן הוא הזכיר רק חלק. 3 הנקודות שבהן התמקד היו "א) הדוח המוטעה לגבי הפגזת אל-עריש; (ב) קביעת מהירותה של האוניה ל-30 קשר, דבר שסילק כל ספק אפשרי בדבר קשר בין הטרה לבין ה'ליברטי'; (ג) זיהוי המטרה כ'אל-קוציר'.⁵ הוא גם הסיק ש"טעות חמורה נוספת – לא פחות מכריעה מהטעויות שהוזכרו לעיל – נעשתה על ידי האוניה 'ליברטי' עצמה." "ליברטי", פסק, "פעלה ברשלנות והעמידה את עצמה בסכנה ניכרת בכך שקרבה מאוד לחוף שידעה שהוא אזור מלחמה מבלי להודיע על נוכחותה וזוהתה לרשויות הישראליות." ועוד הוסיף, כי אין לו ספק ש"ליברטי" "ניסתה להסתיר את זהותה ונוכחותה"⁶ באזור שלא היה אזור ניווט שבו עברו נתיבי ספנות, אלא אזור שבו אוניות לא מפליגות בדרך כלל.

רון ציין בצד מסקנותיו כמה המלצות, לרבות קביעת נהלים להכרזה על "אזורים מסוכנים"; מתן הכשרה טובה יותר לטייסים בזיהוי אוניות אויב; והגדרת נהלים טובים יותר להפצת מידע על אוניות ניטרליות הנצפות באזורי סכנה. רון חשף שרשרת טעויות, עצבנות רבה בחיל הים ו"ערפל קרב" רב.

תיק החקירה וסיכומה הוגשו לאל"ם מאיר שמגר, הפרקליט הצבאי הראשי, ב-18 ביוני 1967. אל"ם שמגר בחן את הדוח במשך יומיים ואחר כך העבירו לרמטכ"ל רא"ל יצחק רבין בלוויית המלצה לכנס חקירה מיקדמית על פי סעיף 283 של חש"ץ.⁷

מדוע המליץ הפרקליט הצבאי הראשי על חקירה מיקדמית, אם ועדת החקירה לא הצביעה על התנהגות בלתי הולמת או על מעשים פליליים מצד צה"ל? כשראיין מחבר ספר זה את שמגר בירושלים ב-6 ביוני 1988 (בעת שכינה כנשיא בית המשפט העליון), השיב הלה כי נוכח חומרת האירוע, והעובדה שנהרגו ונפצעו במהלכו כה רבים, סבר שרצוי נוהל משפטי מלא. הוא ציין, שלמרות שלא היה שמץ חשד בכוונת זדון, לא הסתפק בבדיקה צבאית, שניתן לאפיין כטאטוא התקרית מתחת לשטיח. הוא רצה בחינה שיפוטית של הטעויות שעליהן דיווח רם רון, וקביעה שיפוטית האם אחת מהטעויות שדווחו מקורה בהתרשלות או בפעולה בלתי ראויה על גבול החוק, שעלולות להצדיק הגשת תביעה.

מכוח המלצת שמגר פתח השופט ישעיהו ירושלמי, סגן אלוף בצה"ל, הליך כשופט חוקר. ירושלמי נולד בפולין ב-1920 ועלה ב-1935. הוא למד משפטים באוניברסיטה העברית בירושלים, ועבד כפקיד משפטי וכעורך דין ממרס 1942 עד 1947, התגייס לצה"ל ב-1948 ושירת בתפקידים משפטיים שונים - היה פרקליט חיל האוויר ואחר כך פרקליט חיל הים, וב-1957 מונה לשופט בבית הדין הצבאי לערעורים, תפקיד שבו שימש במשך 10 שנים כאשר מונה שופט חוקר בפרשת "ליברטי".

במסגרת חקירתו שמע ירושלמי 34 עדים וקיבל כראיות 14 מסמכים. העדים היו קציני המבצעים של חיל האוויר, חיל הים, והמטה הכללי; לוחמי חיל הים שאיישו את הטרפדות; וטייסי המטוסים התוקפים. ההליכים היו סגורים לציבור אבל תועדו בידי רשם משפטי (אז בדרגת סמל, לימים סגן אלוף ושופט).

החקירה נוהלה תוך שילוב הליכי המשפט האנגלי והאמריקני המקובל. דיני הראיות נשמרו, לא הותרה עדות שמיעה. ההליך החל כבוועדת החקירה של צי ארה"ב, כתהליך של מציאת עובדות ונמשך עד שהשופט עצר את ההליך וקבע מיהם האשמים הפוטנציאליים. בדומה לוועדת החקירה האמריקנית המקבילה, הופסק ההליך כדי לאפשר לכל צד נאשם לבקש ייעוץ משפטי ולהכין את הגנתו. מנקודה זאת והלאה ההליך היה עימותי. הממשלה יוצגה על ידי התובע הצבאי הראשי, רס"ן יעקב קדמי, שחובת ההוכחה היתה עליו. הצד הנאשם שנקבע, במקרה זה אברהם (רמי) לונץ, יוצג על ידי הסנגור הצבאי הראשי, סא"ל וילי טיין. החקירה נמשכה תוך אפשרות שהשופט יעמיד את הנאשם למשפט צבאי. הנאשם לונץ זימן 3 עדים, הציג 5 מוצגים ומסר הצהרה בשבועה.

השופט ירושלמי לא קרא את דוח רם רון לפני שפתח בחקירתו; עבודתו היתה עצמאית לחלוטין. בהיזכרו באירוע, ציין שהוצגו לפניו צלילות של "ליברטי" ו"אל-קוציר" הן הונחו זו על גבי זו, והשופט ירושלמי מצא שהדמיון ביניהן משכנע. הוא גם זכר כי באותה עת, אחרי שבועות של המתנה להתפתחות המשבר, שררו מתיחות ודאגה רבות בישראל, אך היתה גם דאגה רבה לרגשות ארה"ב, וכן אסירות תודה כלפיה, שכן שום גורם בעולם לא עמד לימין ישראל כמוה.

ירושלמי ציין: "ברור לי שאין זה מתפקידי לקבוע בדרך כלשהי אם נהגה האוניה 'ליברטי' כשורה בשלב כלשהו שקדם לתקריט או בעת התקריט עצמה." הוא המשיך ואמר שכדי לקבוע את הסבירות שבהתנהלות המעורבים, יהיה עליו לבחון את התנהגות "ליברטי". הוא ניתח ביסודיות את העדויות ואת העובדות הידועות בצד הישראלי של המשוואה. בדומה לאדמירל-משנה קיד הוא הוגבל בשל המידע שלא קיבל מהצדדים האחרים לתקריט. ירושלמי אמר למחבר ספר זה, כי שאל כל יום את התובע הצבאי הראשי: "מתי באים האמריקנים?" לבסוף נאמר לו שהם לא באים. מדהימה העובדה, שירושלמי וקיד הצליחו לבצע את משימותיהם בצורה כה מעולה מבלי שקיבלו מידע זה מזה.

ירושלמי ציין בהחלטתו, שהתקריט אירעה במהלך מלחמה, בקירבה יתרה לחוף שבו עדיין התנהלו קרבות, וכי "ליברטי" נמצאה ב"אזור זירת הקרבות הימיים", אזור שהמצרים הכריזו כמסוכן לספנות,⁸ עובדה שהניח כי "ליברטי" ידעה. הוא גם ציין כי מקום התקיפה לא היה בנתיב ספנות מוכר וכי אוניות מלחמה זרות, בעיקר באזורים רגישים, מודיעות על התקרבותן לחופים זרים.

ב-5 ביולי 1967 הוא קבע החלטת ביניים: "נראה לי לכאורה שייתכן כי נעברו עבירות התרשלות על ידי סא"ל לונץ על כך שלא דיווח לראש מחלקת ים שביום התקריט נראתה האוניה האמריקאית 'ליברטי' שטה בקרבת ולאורך חופי המדינה."⁹ החקירה חודשה כהליך עימותי והושלמה ב-12 ביולי 1967 עם קריאת החלטת השופט בנוכחות התובע הצבאי הראשי, רס"ן קדמי; הסנגור הצבאי הראשי, סא"ל טיין; וממלא מקום ראש ענף מבצעים בחיל הים, אברהם לונץ.

לאחר שהתקבלה החלטת השופט החוקר, היא סווגה ונשלחה לארצות הברית בשני נתיבים שונים. עותק אחד נמסר על ידי סגן השגריר אפרים עברון לתת שר החוץ האמריקני ניקולס קצנברך בווינגטון הבירה. קצנברך קרא את הדוח בנוכחות עברון וציין כי זהו דוח מעולה מלבד המשפט האחרון: "הנני מחליט שאין מידה מספקת של הוכחות לכאורה המצדיקות מסירתו של מישהו לדין".

בדרך כלל בהליכי ערעור, מוגדרים מקרים רבים כ"די נתונים לויכוח". במקרים אלה, מותירה ערכאת הערעור את ההחלטה על כנה ולא כופה את שיפוטתה במקום שיפוטו של השופט ששמע את העדויות והיתה לו אפשרות לראות את העדים ולהתרשם מהתנהגותם ולעסוק ישירות בעדויות. ייתכן שאם השופט היה אמריקני ולא ישראלי, היתה מתקבלת החלטה להגיש תביעה. תמיד קל יותר למי שבוחן פעולות שננקטו והחלטות שהתקבלו תחת לחץ גדול, להחליט בשקט ובשלווה מה היתה עשויה להיות ההחלטה הטובה ביותר. אבל במקום האירוע ובזמן האירוע, כאשר כל הבלוטות של השחקנים המקוריים שופעות אדרנלין ותגובת "הילחם או ברח" משפיעה על מוחותיהם, השאלה היא האם פעלו בהגיון יותר מאשר האם פעלו באורח מושלם. השופט ירושלמי ניסח זאת כך בהחלטתו: "על אף צערי על כך שכוחותינו היו מעורבים בתקרית עם כלי שיט של מדינה ידידותית, והתוצאות העגומות שלה, הרי עלי להעמיד את התנהגותם של כל אחד מהקצינים שהיתה להם נגיעה כלשהי לפרשה, במבחן התנהגותם של קצינים סבירים בעת פעולות מלחמה, כשזרוע הים של צה"ל הועמדה בפני כוחות ים עדיפים במספר, וכשנגד עיני כל המעורבים - המשימה לשמור על בטחון המדינה, לזהות כל אויב המתנכל לה בים, לתקפו במהירות ולהשמידו. אמת המידה להתנהגות סבירה בתנאים אלה תהיה אולי שונה מזו שבזמן רגיעה."¹⁰

עותק של החלטה זו נמסר לראש המבצעים של צי ארה"ב, אדמירל תומס מורר, שהגביל את הפצתו ל-4 גורמים במשרדו, שזוהו בקוד: עותק אחד, קוד 00, נותר אצלו; עותק אחד, קוד 09, הועבר לסגן ראש המבצעים של הצי; עותק אחד, קוד 62, נמסר למבצעים; והאחרון, קוד 92, למודיעין. סיווג מסמך זה מעולם לא הוסר, אבל קל להשיגו בפנטגון ובישראל.

הדוח של רם רון וההחלטה של השופט ירושלמי לא סיפקו את משרד החוץ האמריקני. עמדתו של משרד החוץ מאז התרחשה התקרית היתה, שאנשי הצבא האחראים צריכים לבוא על עונשם. המסרים הראשוניים ששיגר דין ראסק לשגריר ישראל הבהירו זאת היטב. מסר שמסר אישית תת השר יוג'ין רוסטאו לשגריר ישראל אברהם הרמן בידי כלל את הפסקה: "שר החוץ מבקש להבהיר, שממשלת ארצות הברית מצפה כי ממשלת ישראל גם תנקוט צעדים משמעותיים שהחוק הבינלאומי מחייב במקרה של התנהלות פלילית של אנשי צבא של מדינה."¹¹ גם דוח קליפורד המליץ על הענשת אנשי צבא ישראלים.¹²

מקובל ביחסים הבינלאומיים, שכאשר נספים אזרחי מדינה אחת עקב פעולה של אזרחי מדינה אחרת, דורשת ממשלת ארצם של הנפגעים ממשלת הארץ האחרת לענוש את הפוגעים. פחות מקובל, שהממשלה הנדרשת לנקוט צעדי ענישה תיענה לדרישה. בתקרית נמל קאם פהה, שבה תקפו מטוסי חיל האוויר האמריקני בטעות את האוניה הסובייטית "טורקסטאן", והרגו ופצעו מלחים סובייטיים, הסתיים משפט צבאי של הטייסיים שביצעו את התקיפה, ושל אלוף-המשנה שלא דיווח עליה או טיח אותה, בזיכוי הטייסיים ובהטלת קנס 600 דולר על אלוף המשנה. בתקרית יו.א.ס.א. "סטארק" נשקלה העמדה לדין צבאי של מפקד "סטארק", אבל לבסוף הותר לו לפרוש בדרגה אחת נמוכה יותר.¹³ טורקיה דרשה הטלת עונשים כששוגרו טילי סי סֶפּרו בטעות מנושאת המטוסים "סרטוגה" לעבר גשר המשחתת הטורקית "מאובנט", הרגו את מפקדה ואחרים ופצעו אנשי צוות רבים, אבל העונש היחיד היה נזיפה בקצין ימי אמריקני אחד. בתקרית הפלת מסוקי הבלק הוק, הועמד לדין קצין חיל אוויר זוטר אחד, סרן ג'יימס וואנג, וזוכה.

השגריר עברון אמר למחבר ספר זה, שנושא ההענשה נדון רבות בינו ובין הרמטכ"ל דאז יצחק רבין, שפעמים רבות אמר לעברון כי היה זה מזל ביש שלא הוטלו עונשים רשמיים על איש מקרב אנשי הצבא המעורבים, שכן בארצות הברית פירשו את אי-הענשת מעורב כלשהו בדרג זוטר כהוכחה לטיוח ברמה גבוהה יותר.

אומנם צה"ל לא קיים משפט צבאי כלשהו, אבל בחיל הים ננקטה הענשה ברורה למדי. כשבועיים לאחר מלחמת ששת הימים - המלחמה המוצלחת ביותר בתולדות מדינת ישראל - השתחרר מצה"ל אל"ם איזי רהב, סגן מפקד חיל הים והמועמד הסביר ביותר לתפקיד המפקד הבא של החיל.¹⁴ האם ¹⁵הודח? אלוף שלמה אראל, מפקד חיל הים ב-1967, השיב לשאלה זו בשלילה. הוא גם אמר למחבר ספר זה, שבשיחה גלוית-לב

עם רהב הדגיש בפניו שטעה טעות חמורה בשיקול דעת באשרו את "תשע וו", תקיפת הטורפדו. אראל הדגיש כי בשעות אחר הצהריים ב-8 ביוני 1967, האוניה הבווערת מול אל עריש לא היוותה איום על ישראל או על צה"ל. לתקיפתה היו אופציות רבות אחרות, לרבות השתלטות, שהיו צריכות להישקל. כך אפוא כאשר ישראל חגגה את הניצחון הגדול ביוני 1967, אדם שהקדיש את כל חייו הבוגרים לעשייה צבאית, שקידמה אותו לתפקיד שממנו היה, קרוב לוודאי, מתמנה למפקד החיל, התפטר ופרש.

ב-7 בפברואר 1982, פירסם ענף מחקר והדרכה של מחלקת ההיסטוריה של צה"ל את "דיווח ההיסטוריה של צה"ל" - מסמך מסווג "מוגבל", בעברית ובאנגלית, שכותרתו "תקרית תקיפת ה'ליברטי'". במבוא למסמך נכתב: **"מטרת עבודה זו לפרט את נסיבותיה והשתלשלותה של תקרית ה'ליברטי' בצורה מוסמכת ולהגיב על מקצת הטענות שהועלו, בדבר כוונותיה של ישראל."**¹⁶ דיווח ההיסטוריה של צה"ל, שנמסר לחוקרי הוועדה המיוחדת של הסנאט למודיעין ונכתב בידי סא"ל מתי גרינברג, ראש ענף מחקר קרבות, עדיין מסווג, אבל קל להשיגו בארצות הברית ובישראל (ראו באתר המחבר: <http://thelibertyincident.com/docs/israeli/IDF-history-report-he.pdf>). חלק מהפריטים התיעודיים הרשומים ב-88 הערות השוליים קשה הרבה יותר להשיג.

המחקר שבוצע במסגרת דיווח ההיסטוריה של צה"ל הוא ככל הנראה הממצה ביותר שנעשה בישראל בפרשת "ליברטי". הוא לא הוכן תחת לחץ רציני, ולמחברו היתה גישה לכל המידע שברשות הצד הישראלי. נדונו בו תנועות "ליברטי" לאזור הקרבות, פרטי התקיפה,¹⁷ ונסיבות הטעויות שגרמו לה והצעדים שנקטה ישראל בעקבות התקרית. המסמך מסתיים בניחוח הסיבות שגרמו לפרשת "ליברטי" להידון שוב ושוב וכמו "לסרב" לשקוע ולהישכח: "סממני המיסתורין האופף אונית ריגול"; "הדרמה של מלחמה" ו"טרגדיה של נפילת חללים ופצועים". המסמך מצביע על שני מכנים משותפים לתיאוריות שהעלו הספקנים למיניהם: ראשית, פסיקה מוחלטת כי "ליברטי" הותקפה בזדון בכוונה להטביעה; שנית, מניית סיבות נכבדות לכאורה להתנהלות זדונית של ישראל. שני מכנים משותפים אלה מושתתים על **"השערות דמיוניות בצד עובדות חסרות, וחצאי אמיתות בצד מסקנות מוטעות."**¹⁸ כמה מעמודי המסמך מוקדשים להזמנת הטיעונים המצביעים על כוונות זדון. דיווח ההיסטוריה של צה"ל מסכם:

מתוך בחינת העובדות בתקרית ה"ליברטי", בהקשר הנכון, עולה בבירור כי הפגיעה באוניית-הביון האמריקנית נבעה מתוך טעות, שנגרמה בתום-לב, על ידי הכוחות שפעלו בשטח והמפקדות הממונות עליהם. עם כל הצער והכאב על הפגיעה בידידים, אפשרית פגיעה כזו במהלך מלחמה.

כמובן, יש לחקור את האירוע, לבדוק את גורמי התקלות, להפיק לקחים ולהוציא את ההוראות הדרושות כדי למנוע תקריות מעין אלה בעתיד. מבחינה של ישראל נעשה הדבר בצורה יסודית. אולם, אין מקום להרחיק לכת ולייחס לישראל כוונות זדון, מה גם שאין שום בסיס עובדתי לייחס לה כוונות כאלה.¹⁹

המסקנה המנוסחת בקפידה מטילה את אשמת התקיפה על "הכוחות שפעלו בשטח", לרבות "ליברטי", ועל "המפקדות הממונות עליהם", לרבות הפיקוד הגבוה האמריקני.

טוב עשה דיווח ההיסטוריה של צה"ל בצינו את שני המכנים המשותפים לעיל. מרבית לטיעוני הספקנים, אם לא כולם, פותחים במסקנה שישראל תקפה במתכוון אוניה ידועה כאמריקנית, מבלי להציג ראיון כלשהו לתמיכה במסקנה, ובמקום זאת מציעים סיבות מדוע ישראל תקפה במתכוון.

תקרית "ליברטי" נותרה נושא רגיש ביותר בצה"ל, ובעוד שהישראלים תמיד עמדו על כך שהם ראויים רק לחלק מהאשמה לאסון, הם יוצאים מגדרם להטלה, בעדינות, של אשמה בארצות הברית. דוגמה טובה לרגישות זאת משתקפת במכתב מפקד חיל הים הישראלי בתגובה למאמר שפורסם ב- *Naval Reserve Association Newsletter* ("עלון אגודת מילואי הצי"). אמנם המכתב מנוסח בעדינות, אך הוא מודה רק ב"אחריות הומניטארית" ומתייחס להסדר הדיפלומטי שהשאיר פתוח את עניין אשמת שני הצדדים:

בתור מפקד חיל הים הישראלי, קראתי בכאב ובצער את המאמר שהתפרסם בגיליון יוני של "עלון אגודת מילואי הצי". ב-8 ביוני 1967 הפליגה "ליברטי" אל תוך לב מלחמת ששת הימים שלנו. מעשה זה היה טעות של צי ארה"ב, כפי שנקבע באורח ממצה בידי חקירה מקיפה של ועדת הכוחות המזוינים של בית הנבחרים בקונגרס ה-92, מכוח סמכות של H. Res. 201, שפירסם המפקח הממשלתי על מסמכים ב-1971. אין עוררין על כך שראשי המטות המשולבים וסוכנות הביטחון הלאומית סברו שהתקרבות "ליברטי" לחוף סיני היא עניין מסוכן, ושלחו לה לפחות 5 מסרים שמורים לה לשמור מרחק מהאזור. מסרים אלה נותבו באורח שגוי בידי מערכת התקשורת של הצי, ולא התקבלו על-ידי "ליברטי" אלא רק לאחר שהתרחש האסון. הטעויות הבאות היו שלנו, וסדרת משגים מצידנו גרמה לתקיפותינו על ספינה של הצי של ידידתנו הטובה ביותר בעולם באותה עת.

מיד לקחנו על עצמנו את האחריות ההומניטארית, הצענו את התנצלותנו ותנחומינו ושילמנו פיצויים הומניטאריים להרוגים ולפצועים, בסכומים שנקבעו בידי ממשלת ארצות הברית.

לאחר מכן יישבנו את הנושאים שנותרו בנוגע "ליברטי" עם ארצות הברית במישור הדיפלומטי.

מילים בלבד לעולם לא יוכלו לשכך את הצער על חיים צעירים שנקטעו באיבם. שלחנו לכם את תנחומינו ב-1967 בידיעה ברורה שבמלים אין די. גם היום, 25 שנה אחר כך, אנו חולקים את צערם וכאבכם. שוב אני מביע בפניכם את התנצלותנו ותנחומינו. אני מצר על הנימה של מחבר מאמרם מיוני 1992. אני מבין לגמרי את מרירותו; אהדתי כלפיו וכלפי לחבריו לצוות לא פחתה בשום אופן בגלל המבט שיייתכן איננו אובייקטיבי לגמרי.

ביצענו את הטעות, הודינו בה ונותרנו גדושי צער ומצוקה.

התקיימו לפחות 10 חקירות רשמיות של התקרית, הן בישראל והן בארצות הברית. כל חקירה רשמית, שלכם ושלנו, הסיקה שהאירוע היה טעות מצערת. היו גם חקירות לא רשמיות מרובות, כאלה שבוצעו בידי טלוויזיית "תמז", חדשות ABC, וחדשות NBC, בין היתר. גם חקירות לא רשמיות אלה, לאחר בחינות העובדות, הסיקו שהאירוע היה טעות מצערת. המאמר שהתפרסם מאשש זאת במילים "אחרי שהסתיימה ההסרטה... המפיקים היטו את הסיפור לטובת הגירסה הישראלית. ה"סיפור" לא נוטה לטובת ישראל. בחינת העובדות רק מאששת את הטעות המצערת.

אפשר בקלות לאשש את הגירסה האמיתית של האירועים בעיון/בקריאה של דוח ועדת החקירה של צי ארה"ב או של דוח CIA, שסיווג שניהם הוסר והעומדים לרשותכם.

ישראל וחיל הים שלה חבים רבות לארצות הברית ולצי ארה"ב. המפקד הראשון של חיל הים הישראלי, המקביל לראש המבצעים של הצי אצלכם, היה בוגר של האקדמיה של צי ארה"ב. מסורותיכם הן מסורותינו. במקרה זה, צערכם ואובדנכם הם גם צערנו ואובדננו.

בהערכה עמוקה,

מיכה רם

מפקד

חיל הים הישראלי²⁰

1 סעיף 537 מציון: שר הביטחון, וכן הרמטכ"ל, רשאי למנות ועדת חקירה לשם חקירת כל עניין הנוגע לצבא, והיא מוסמכת להזמין עדים ולגבות עדויות בשבועה או ללא שבועה.

2 ראיון של מחבר ספר זה עם רם רון ב-7 ביוני 1988 בתל אביב.

3 דוח רון, ע' 9, מתוך: דיווח ההיסטוריה של צה"ל, 1982, ע' 24.

4 לא ידוע אם זאת טעות של רם רון או טעות בתרגום מעברית לאנגלית. יש להביא בחשבון אפשרות זאת לגבי כל אחד מהמסמכים שתורגמו מעברית לאנגלית. דוח רם רון המקורי אינו זמין.

5 דוח רון, ע"ע 10-15, מתוך: דיווח ההיסטוריה של צה"ל, 1982, ע' 24.

- 6 שם, ע' 16.
- 7 במהותה, חקירה מיקדמית בהתאם לסעיף 238 הינה אותו הליך כוועדת חקירה לפי חוקי ארה"ב: "238. הורה הפרקליט הצבאי הראשי על עריכת חקירה מוקדמת, ימנה בכתב קצין משפטאי לשם עריכתה (להלן - שופט-חוקר). אין תרשומת כלשהי ש"ליברטי" קיבלה את ההכרזה המצרית, אבל דומה שהשופט סבר כי המצרים הכריזו אותה הרבה לפני ש"ליברטי" הגיעה לאזור וכי פורסמה ב"אל אהרם" ושודרה ברדיו המצרי.
- 8
- 9 זה לא מדויק לגמרי. "ליברטי" בהחלט נמצאה בקרבת המלחמה, אבל לא התקרבה לחופי ישראל קרוב יותר מקו אורך E 34-00, שהינו לפחות 38 מייל הרחק מהחוף הישראלי הקרוב ביותר.
- 10 דוח השופט-החוקר, 8.
- 11 מברק יוצא ממשד החוץ של ארה"ב עם תז"ח 7 וגם 10 ביוני 1967. המסמך מציין ש"הנוסח אושר בבית הלבן", וממוספר 210139. מסרים אחרים ממשד החוץ האמריקני לשגריר ישראל כתובים בסגנון דומה או זהה.
- 12 דוח קליפורד, 4-5.
- 13 אל"ם גלן ר. ברנדל היה מפקד פריגטת הטילים יו.אס.אס "סטארק" בתקופת מלחמת אירן-עיראק כשנפגעה משני טילי אקסוסט עיראקיים ב-17 במאי 1987. אין זה יוצא דופן בצי ארה"ב להימנע ממשפט צבאי אם ניתנת לקצין אפשרות לפרוש או להתפטר. כך היה הנוהל לגבי אל"ם תומס וואדל ב-23 באפריל 2001 בקשר להתנגשות הצוללת "גרינוויל" שבפיקודו עם ספינה יפנית, שבה נהרגו 9 בני אדם.
- 14 לדעת אל"ם קסטל, רהב היה קצין ימי מצטיין. הוא היה מוכשר, בעל טאקט וכריזמטי. מאז שנוסד חיל הים ב-17 במרס 1948 ועד ל-2011, 11 מ-16 סגנים של מפקדי חיל הים התקדמו והתמנו למפקדי החיל.
- 15 לאחר שחרורו מצה"ל, מילא איזי רהב שורת תפקידי ניהול בכירים, והיה בין היתר מנהל נמל חיפה, מנכ"ל רשות הנמלים ומנכ"ל בנק ישראל. הוא נפטר ב-12 באוגוסט 2015 בגיל 89.
- 16 דיווח ההיסטוריה של צה"ל, 2.
- 17 מחבר ספר זה תמיד העדיף להתייחס ל"תקיפות" ברבים ולא ל"תקיפה" ביחיד, שכן התקיפה מהאוויר החלה והסתיימה לפני תחילת תקיפת הטורפדו, ולכל תקיפה יש היבטים ייחודיים רבים שעדיף להתייחס אליהם בנפרד.
- 18 דיווח ההיסטוריה של צה"ל, 28.
- 19 שם, 32.
- 20 מכתב של אלוף מיכה רם, מפקד חיל הים, שפורסם ב"עלון אגודת מילואי הצי", ספטמבר 1992.

פרק 14 – בעין הטלוויזיה

ב-1986 שמע רקס בלומשטיין, מפיק רב-מוניטין בערוץ הטלוויזיה הבריטי "תמז", על תיאוריית התקיפה המכוונת על "ליברטי", ובא לארצות הברית להסריט את הסיפור. צוותו כלל את עצמו כמפיק ובמאי, את אדריאן פנניק כעורך מחקר, את מרי הורווד כעוזרת הפקה ואת דייוויד הדסון-מילמן כעורך הסרט.¹ הצילומים החלו בווינגטון הבירה עם שמיעת האשמותיהם של כמה משורדי "ליברטי": לוי פיינר, ג'ורג' גולדן, ג'יימס אנס ג'וניור ופיל טורני. בזמן ההקלטה כבר הוסר הסיווג מתרשומות ועדת החקירה של צי ארה"ב ומדוח CIA, אבל הם לא נכללו בתיקי המחקר של "תמז".² הצוות של "תמז" רחש אהדה לאנשי הצוות של "ליברטי". בתסריטים הראשונים ביקש הבמאי לספר את סיפור ותיקי "ליברטי", להציג כמה צילומים אותנטיים מישראל ולסיים בהערה שצה"ל מסרב להגיב, כי עד לאותה עת העמדה הישראלית הרשמית על תקרית "ליברטי" היתה "אין תגובה".

כססיים צוות "תמז" את הצילומים בארצות הברית ונסע לתל אביב, השתנה התסריט באורח דרמטי. הצוות יצר קשר עם יחידת דובר צה"ל וביקש תגובה רשמית על אודות פרשת "ליברטי". סגן דובר צה"ל, אל"ם (מיל) רענן גיסין, לא הגיב ב"אין תגובה" כמצופה, הוא, ביחד עם רס"ן דני גרוסמן מחיל האוויר וסא"ל מתי גרינברג, ראש ענף מחקר קרבות, העביר את הפנייה ישירות לדובר צה"ל וטען שהבשיל הזמן לספר את הצד הישראלי של הסיפור. דובר צה"ל קיבל טיעון זה, ולפתע הוקף צוות "תמז" בחבורה גדולה של אנשי צבא ישראליים, שאושר להם לשתף פעולה עמו. אל"ם יעקב ניצן, קצין בכיר רב-עיטורים בדימוס בחיל הים, הוקצה לספק סיוע טכני. חיל הים סיפק מסמכים ותמונות. חיל האוויר סיפק סרטי מצלמות ירי ותמלילי קלטות שמע של התקיפה ותרגומיהם. ככל שהעמיקו בלומשטיין ופנינק בחקירתם, התערער ביטחונם בגירסה המקורית של התסריט שלהם. הספק שהתעורר אצל המפיק גרם לו לשנות את פורמט התוכנית - במקום להציג האשמות מצד אגודת ותיקי "ליברטי" ו"אין תגובה" ישראלית, הסתפק עתה בהבאת סיפורי שני הצדדים ולא נקט עמדה לטובת צד כשלהו. לקראת סוף התוכנית של "תמז", מסר בלומשטיין, כפרשן, את ההצהרה הבאה: "כל בחינה של הטיעונים הסותרים זה את זה חייבת להתמודד קודם כל עם מניע. 24 שעות אחרי תקיפת 'ליברטי', כבשו הישראלים את רמת הגולן. ההיתה כאן מקריות, או האם ההסתערות על אוניית הריגול תוכננה במטרה למנוע ממנה ליירט את תוכנית הפלישה?"³

אחר כן הובאו תגובותיו של אל"ם ארנסט קסטל, הנספח הימי האמריקני בשגרירות ארה"ב בתל אביב ב-1967, שאימץ בנחרצות את תיאוריית התקיפה המוטעית. אחר כך, התייחס הפרשן בלומשטיין להאשמות שמשה דיין פקד על התקיפה: "אילו נרקחה מזימה ברמות הגבוהות להשמיד את 'ליברטי', החשוד המיידית היה שר הביטחון משה דיין. אבל ב-8 ביוני דיין היה הקול היחיד בקבינט הישראלי שהתנגד לתקיפת סוריה. רק למחרת בבוקר, כאשר נודע לו שמצרים, ירדן וסוריה הסכימו להפסקת אש, נתן את הפקודה לפלוש לרמת הגולן - 16 שעות לאחר שליברטי' הותקפה.⁴ הסרט של בלומשטיין שודר בטלוויזיה הבריטית ב-27 בינואר 1987, ב-10:30 בערב.

ב-15 בפברואר 1987, כמה שבועות לאחר ששודר באנגליה, שודר הסרט של "תמז", במשדר "מבט שני" בטלוויזיה הישראלית.⁵ התוכנית פתחה בהערה הבאה:

ערב טוב הטרגדיה של אוניית המודיעין "ליברטי" הותירה צלקת עמוקה ביחסי ארה"ב-ישראל....

כפי שנראה להלן, טען שר החוץ דאז דין ראסק כי "חילות האוויר והים של ישראל תקפו במתכוון את האוניה... זאת היתה תוכנית מתוכננת מראש...." לדעה זאת שותפים רבים מאנשי הצי האמריקני, וכן אלה ששירתו על סיפון

'ליברטי', ובהם 171 הפצועים, וכן גם בני המשפחה של 34 אנשי הצוות שנהרגו. השאר מאשימים את ישראל ואת ארצות הברית בקשירת קשר להשאיר את רשומות התקרית בחשאיות מוחלטת.

הסרט שאנו עומדים לראות שודר על ידי הרשת השנייה של BBC לפני שבועות מספר. דיפלומטים ישראלים בלונדון חששו אז כי המישדר יעורר רגשות אנטי-ישראליים, בעיקר אחרי שלא מזמן התפוצצה פרשת וענונו ונחשפה אספקת נשק ישראלי לאיראן. במבט לאחור, לא היה יסוד כלשהו לחששות אלה. התגובות בעיתונות אחרי המישדר קבעו, שישראל לא תקפה את האוניה במתכוון, אלא "זאת היתה טעות". המחקר של צוות "תמז" נמצא הוגן ואובייקטיבי, והמפיק רקס בלומשטיין, ללא ספק, ניהל חקירה מעולה, שתוצג להלן.

אנשי צוות "ליברטי" שיזמו את ההפקה ודובר צה"ל ששינה את עמדתו וחשף הכל בפני צוות "תמז" התאכזבו מהסרט, שכן כל צד ציפה כי הוא יאמץ במלואו את גרסתו-הוא.

במאי 1987 עוררה ההתקפה העיראקית על פריגטת הטיילים האמריקנית "סטארק" את התעניינותו של מפיק תוכנית "20/20" של ABC-תקריט "ליברטי". ABC רכשה את הזכויות לסרט של "תמז" והפיקה קטע ששודר ב-"20/20", שכלל גרסה ערוכה שקוצצה מ-53 דקות ו-17 שניות לקצת מתחת ל-30 דקות. הקטע של "20/20", בהשתתפות הפרשנים ברברה וולטרס ויו דאונס, עלה לשידור ב-21 במאי 1987.

בזמן שחלף עד ש-"20/20" רכשה את הסרט של "תמז", המפיק רקס בלומשטיין, ששימש כיועץ טכני לתוכנית "20/20", שינה את עמדתו הניטרלית והשתכנע כי תקיפת "ליברטי" בוצעה על ידי הישראלים בשוגג.⁶ לא ידוע אם דעתו של בלומשטיין שולבה בקלטת שנרכשה, אבל ברברה וולטרס פתחה את התוכנית בציינה כי "הדמיון לתקיפת יו.אס.אס. 'סטארק' השבוע מוזר."⁷ אין ספק, שהסרט צידד בתאוריית הטעות. וולטרס ודאונס, שהסבירו את הקטעים המשודרים, אמרו לסיכום:

ברברה וולטרס: אתה יודע, יש שאלות ללא מענה על "ליברטי". ככל הנראה יישארו שאלות ללא מענה על "סטארק" במשך השנים הבאות, אבל יו, אם יש לקחים כלשהם, ייתכן שאחד מהם הוא כי בשעת מלחמה, אף אם אין זאת מלחמתך, עליך לנהוג כאילו אתה עלול להיות מטרה – לא כן?"

יו דאונס: "מישהו אמר פעם, 'אנו לומדים מההיסטוריה שאיננו לומדים מההיסטוריה'. אני חושב שזה לא נכון, ואני חושב שיש כאן לקח עמוק יותר, שמצביע על הצורך הדחוף לצמצם את הנשק בתקופה של כלי נשק היי-טק, שם טעות עלולה להיות כה הרסנית. אני חושב שלאנושות יש פוטנציאל להגשים זאת, והיא חייבת את זה לעצמה..."

ברברה וולטרס: "כי יש טעויות".

יו דאונס: בטח!⁸

במאמר שפורסם בעלון אגודת ותיקי "ליברטי" נאמר, כי "וולטרס ודאונס תיארו שוב ושוב את התקיפה כ'תאונה נוראה'. עוד נטען שם, כי הסרט מטעה, מאחר שלא דחה ממש את הטעויות הישראליות, וכן בגלל השמטות אחרות, כביכול.⁹

ב-8 ביוני 1991, זמן קצר לפני יום השנה ה-24 של תקריט ליברטי, הזמינה אגודת ותיקי "ליברטי" את מפיקי המשדר "הסיפור מאחורי הסיפור" של NBC להקליט תוכנית בהתכנסות השנתית של האגודה, שנערכה אותה שנה בווישינגטון הבירה. כריסטופר קרלסון, מפיק שעבד עם NBC, נכח שם עם צוותו. כמה מאנשי צוות "ליברטי" צולמו אחר הצהריים ב-7 ביוני 1991. המפיק, על דעת עצמו, הביא בפני המצלמה את מיכאל שילה,¹⁰ סגן שגריר ישראל בווישינגטון הבירה, שהגיב לכל אחת מטענות חברי האגודה. אל"ם (דימ') ויליאם מקגונגל נפגש עם המפיק בסוויטה של נשיא האגודה ג'ורג' גולדן. אל"ם מקגונגל עמד על כך שרק דבריו על המקצועיות והגבורה של צוותו בהצלת האוניה יוקלטו, ואמר שלא יעסוק בתיאוריות על התקיפה.

המיבנה הסופי של התוכנית היה קטע של האשמות ואחריו הכחשה ישראלית.¹¹ התוכנית כללה את סת מינץ, שסיפר גרסה משופצת של סיפורו, ואת סא"ל דייוויד לואיס, שדיבר על שיחתו עם אדמירל-משנה גייס. גיימס אנס חזר על סיפורו, שלפיו הובטח ל"ליברטי" כי תקבל הגנה אווירית תוך 10 דקות במקרה חירום.

ותיקי "ליברטי" פיתחו ציפיות גבוהות מהפקה זאת, אבל התאכזבו ביותר כששודרה התוכנית ב-27 בינואר 1992. דומה, שהתוכנית הפריכה את כל טיעוניהם ואישישה את תיאוריית הטעות. התוכנית פתחה בהצהרה הבאה מאת הפרשנים:

ג'ין וואלאס: "ביום הרביעי של מלחמת ששת הימים סיירה האוניה האמריקנית 'ליברטי' ליד חוף רצועת עזה."

ריצ'רד קיילי: "בה-בעת, הגיעו דיווחים שעמדה ישראלית קרובה מופגזת מהים. הפיקוד הישראלי העליון סבר שהם מותקפים בידי כוחות ערביים. יחידות אוויר יום נשלחו לבדוק ותקפו את יו.אס.אס. 'ליברטי', שהיתה במקום הלא נכון בשעה הלא נכונה."

לא נערך מחקר מקיף במסגרת התוכנית והיא הציגה כמה עובדות באורח שגוי. למרות זאת, היה זה תיאור מדויק למדי, שהולך למסקנה שהתקרית היתה טעות מצערת - קביעה שמאוד לא נשאה חן בעיני אנשי צוות "ליברטי" שיזמו את התעניינות NBC.

באביב 1992 עוררה פרשת "ליברטי" את התעניינותו של מפיק עצמאי, ג'סטין סטורקן. סיפורם של ותיקי "ליברטי" שיכנע אותו. הוא הקליט את דבריהם של 2 מאנשי צוות "ליברטי" על "התקיפה היזומה על אוניה אמריקנית". לשם איזון, הוא הקליט את רות ירון, אשת יחסי הציבור בשגרירות ישראל בושינגטון הבירה. התוכנית, שארכה 7 דקות ו-48 שניות, שודרה ב-14 באפריל 1992, במשדר "עכשיו אפשר לספר" של הרלדו ריברה.¹² הרלדו הציג את ההקלטה בהעירו:

היתה זאת שנת 1967, ומדינת ישראל הזעירה לחמה על עצם קיומה. מוקפת בידי אויבים ערבים, שניתקו קווי אספקה חיוניים והבטיחו להדוף את היהודים לתוך הים, פתחה ישראל בבליץ שנודע כמלחמת ששת הימים. ביום הרביעי של אותו עימות עז וספוג-דם, תקפו מטוסים וסירות טורפדו ישראלים אוניית ריגול אמריקנית שנמצאה בים התיכון. 34 אנשי צוות נהרגו. עשרות רבות נפצעו. כפי שמדווח קרייג ריברה שלנו, שורדים רבים מאמינים שהתקרית טיחה מסיבות פוליטיות מאז אותו יום נורא.

קרייג ריברה ציין: "עברה כמעט רבע מאה מאז יצאה יו.אס.אס. 'ליברטי' את חופי אמריקה והחלה את מסעה הגורלי למזרח התיכון.... ובמשך כל אותן שנים עמדה ישראל על כך שתקיפת 'ליברטי' היתה מקרה טרגי של זיהוי שגוי. אבל עכשיו, יותר מתמיד, שורדי 'ליברטי' ותומכיהם חושבים אחרת."

התוכנית מסתפקת בהצגת הטענות המוצקות של 2 אנשי צוות, ג'יימס קבנו וריצ'רד סטורמן, שרואינו על ידי סטורקן על רקע קולו של קרייג ריברה, ואת תגובת אשת יחסי הציבור של שגרירות ישראל. הערות הסיום של הרלדו ריברה מרמזות שהוא נוטה לתיאורית הטעות. הוא סיכם: "גורמים ישראלים מודים במבוכתם אותו זמן, לרבות זיהוי 'ליברטי' בשלב מסוים כספינה רוסית. מקורות ישראלים גם מזכירים את העובדה, שמטוסי הקרב שלהם הפציצו וצלפו בגיסותיהם-הם מעט לפני תקיפת 'ליברטי'. זאת ראייה נוספת לכך שהתרחשה טעות טרגית, כפי שעלול לקרות לעתים קרובות בלהט הקרב ובערפל המלחמה." אין ספק, כי הערות הרלדו ריברה לא תאמו את הדעות הנחרצות של המפיק ג'סטין סטורקן.¹³

ב-9 באוגוסט 2001 ב-8:00 בערב שידר ערוץ ההיסטוריה כתבה ושמה "טיוח: התקפה על יו.אס.אס. 'ליברטי'", שהופקה בידי אנדרו רוטשטיין ודייוויד סיגל. המפיקים הציגו הכל חוץ מהיסטוריה. זאת לא היתה כתבה תיעודית מקצועית, אלא ביקורת זדונית מקצועית. היא הוצגה ללא מחקר נאות והיתה גדושה טעויות, סילופים והאשמות שלא נתמכו בראיות כלשהן. כל תיאוריות הקונספירציה שהוצגו בתוכנית זאת הוזמו זמן רב לפני כן.

כתבתם של רוטשטיין וסיגל חסרה איזון, שכן המפיקים ראינו רק כ-6 מאנשי צוות ליברטי.¹⁴ לא צויין, שהעמדות שהוצגו אינן נתמכות פה-אחד בידי כל צוות האוניה. לא רואיין אף ישראלי שהיה מעורב ישירות באירוע. אם המפיקים לא רצו להקדיש את הזמן הנחוץ או להוציא כסף על ראיונות, יכלו להשתמש בראיונות

רבים עם ישראלים בעלי ידע ממקור ראשון על האירוע, שהוקלטו בסרט של ערוץ "תמז" או בתוכניות "20/20". ברור, שמישדרים אלה הציגו תמונה שונה לגמרי של האירוע מזו שהציגה הפקה זאת.

סיפורו של לוי פיינר, קצין שהיה על גשר "ליברטי" בשעת התקיפה, שהובא בכתבה, לא עומת ככל הנראה עם עדותו בשבועה בוועדת החקירה של צי ארה"ב, שניתנה 34 שנים לפני כן. עדותו של פיינר שונה מאוד מדבריו בתוכנית, אבל הבדלים אלה לא הוזכרו.

הכתבה של רוטשטיין-סיגל, אף שככל הנראה הדבר לא היה מתוכנן, כללה קטע מאיר-עיניים של סרט שצולם מעל לקסדת טייס-משנה של מסוק שחג לאיטו עם כיוון השעון סביב "ליברטי", מהירכתיים ועד לחרטום לאורך דופן שמאל ואחר כך מהחרטום לירכתיים לאורך דופן ימין. מסוק זה טס בגובה כמה מאות רגל בלבד, וצופי הסרט יכלו לראות היכן הונף הדגל על מעלן "ליברטי", את האותיות והמספרים על דפנות "ליברטי" וירכתייה, ואת שמה כתוב על הירכתיים המעוגלים שלה. ברור ביותר כי לא ניתן להבחין בדגל; שכן האותיות GTR כמעט לא ניתנות לקריאה, בעוד שהספרה 5 ברורה יותר; וכי הירכתיים המעוגלים הקשו מאוד על קריאת השם, מלבד מטווח קצר, ישר מאחור. אם היה קשה להבחין באפייני זיהוי אלה ממסוק שנע לאיטו במרחק של כמה מאות רגל מהאונייה ובגובה כמה מאות רגל מעל פני הים, ברור כי למטוס שטס גבוה ומהר היתה אפשרות קלושה מאוד לזהות את הדגל, את סימוני הגוף, או את שם האונייה על הירכתיים במרחק רבע מייל או יותר מהאונייה.

הקריין ארתור קנט דיבר על פעולותיו של רוברט מקנמרה, שר ההגנה של ארה"ב ביוני 1967, ומייחס להן מניעים, אך לא ראיין את מקנמרה או פירט את עדותו בפני הקונגרס בקשר לאירוע. כמה מובאות מאותה עדות, הסותרות את הנחות הכתבה, היו:

בחנתי את תרשומות החקירה, ולא מצאתי כל כוונה של ממשלת ישראל, או כוונה של נציג כלשהו של ממשלת ישראל, לתקוף אונייה אמריקנית....

במקרה של תקיפת "ליברטי", מסקנת הגוף החוקר בראשות אדמירל, שבו יש לנו אמון רב, היתה כי התקיפה לא בוצעה במתכוון.

קראתי את תרשומות החקירה ואני מצדיק את מסקנתה, ומשום כך אני חושב.... לא היתה זאת החלטה מודעת של ממשלת ישראל.... לתקוף אונייה אמריקנית.¹⁵

ההכרזה השקרית הבוטה ביותר של ארתור קנט היתה: "טרפדות בלתי-מזוהות החלו פתאום לירות. מקגונגל שלח אדם למקלע כדי להשיב אש." כך מאשים המישדר את הטרפדות הישראליות בפתיחה פתאומית באש על "ליברטי" ומציין ש"ליברטי" השיבה אש אל הטרפדות. עד לשידור הכתבה, במשך 34 שנים לא היו עוררים על העובדה שהטרפדות הגיעו, עצרו, והחלו לאותת ל"ליברטי", ואז פתחה האונייה עליהן באש. עדותו בשבועה של סא"ל מקגונגל בעניין זה נמצאת בתרשומות ועדת החקירה של צי ארה"ב, והיתה זמינה בנקל למפיקים, אך הם התעלמו ממנה.¹⁶ בנוסף, מסר מחבר ספר זה עותק של הסרט "התקפה על הליברטי" של ערוץ "תמז" למפיק דייוויד סיגל, בליווי מכתב מ-10 באוגוסט 2000. בקלטת מוצג סא"ל מקגונגל במסיבת עיתונאים ב-1967 על סיפון "ליברטי" עם כמה אנשי צוות ישובים סביבו. מקגונגל מאשר שם, ש"ליברטי" פתחה באש על הטרפדות בזמן ש"ניסו לאותת לאונייה."¹⁷ בעדותו בפני ועדת החקירה, שהוצגה בקלטת, אמר סא"ל מקגונגל: "באשר לטרפדות, אני בטוח שהן חשבו כי נמצאו תחת אש של 'ליברטי'."

האשמה שגויה בוטה אחרת תוקפת את איכות החקירה של ועדת החקירה של צי ארה"ב. הקריין ארתור קנט פותח: "במשך החקירה הרשמית על סיפון האונייה, התברר לצוותה כי הצי אינו מעוניין בביצוע חקירה לעומק." מאחר שוועדת החקירה פעלה בדלתיים סגורות, קנט לא הסביר כיצד התבררו לצוות האונייה כוונות הצי במשך החקירה. לאחר מכן הופיע על המסך איש הצוות ג'ון רנקובסי, שציין בלי הסבר נוסף: "ועדת החקירה היתה פארסה." אין כל איזכור של העובדה, כי ועדת החקירה הוקמה בפקודתו של אדמירל ג'ון ס. מקקין, מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, וכי התכנסה במהירות בלונדון ב-2314 לפי שעון מקומי

בערב 10 ביוני ונטלה עדויות עד 0250 בבוקר למחרת, ב-11 ביוני. לאחר מכן המריאה הוועדה מיד לוולטה, מלטה, למפגש עם "ליברטי".

לא אוזכר, כי אדמירל קיד והיועץ המשפטי שלו טסו ל"ליברטי" בעודה עושה דרכה בים למלטה ועלו על סיפונה בלב ים ב-12 ביוני, וכי הוועדה עבדה ברציפות לאחר הגעת "ליברטי" למלטה, גבתה עדויות ב-14 וב-15 ביוני וטסה בחזרה ללונדון, שם המשיכה לגבות עדויות עד 1645 ב-16 ביוני. בעקבות דיוני הוועדה חובר דוח שהוגש לאדמירל מקקיין, שאישר אותו ושיגר אותו בבהילות בידי אדמירל קיד כדי שימסור אותו ישירות לראש המבצעים של הצי בווינגטון הבירה. פעולותיהם של אדמירל מקקיין, אדמירל קיד והצי אינן מורות על חוסר עניין בניהול החקירה. תרשומת ועדת החקירה זמינה לפי בקשה ממשרד הפרקליט הראשי של הצי. היא כוללת מאות עמודים, לרבות 158 עמודי עדויות וארבעים-ותשעה מוצגים, רובם ארוכים. היא מסכמת בהבאת 52 ממצאים, אשר אושרו בידי אדמירל מקקיין ומסיימת במסקנה הבאה: "ההערות לעיל של הרשות המכנסת מוליכות למסקנה גורפת, שהתקיפה היתה למעשה טעות." (ראו בפרק 12 פרטים נוספים על ועדת החקירה).

לדעתו של מחבר ספר זה, כל אדם סביר שיקרא את התרשומת ויבחן את המוצגים שנסקלו בידי ועדת החקירה יסכים, שאיכותו של הדוח מעולה ביותר. 30 שנה לאחר מעשה עדיין מתרשם מחבר ספר זה מההיקף העצום של החקירה ומיכולתם של עורכיה לאסוף את העובדות, לדון בהן ולסכם את מסקנות הוועדה בזמן כה קצר.

חלק ממחברי תיאוריות הקונספירציה מלינים, שוועדת החקירה לא גבתה עדויות מפי ישראלים כלשהם, אך אין בכך דבר יוצא דופן. אחרי מלחמת המפרץ לא התירה ארצות הברית לאנשי צבא אמריקניים להופיע בפני החקירה הבריטית על מות 9 אנשי צבא בריטיים שנהרגו מ"אש כוחותינו" האמריקנית.¹⁸ אבל הישראלים התירו לטייסייהם לדבר עם הוועדה המיוחדת של הסנאט למודיעין (ראו פרק 12).

ג'יימס אנס טען בכתבה התיעודית, שאיש מחברי ועדת החקירה לא שוחח עם מישהו מהצוות. הכתבה לא ציינה, שוועדת החקירה גבתה עדויות מפי תשעה-עשר עדים, שארבעה-עשר מהם היו אנשי צוות ליברטי.¹⁹

הכתבה לא ציינה, שאנס נפצע בדקות הראשונות של התקיפה מהאוויר ונלקח אל מתחת לסיפון, שם נותר עד העברתו לנושאת המטוסים "אמריקה" למחרת היום. הוא הוצג משוחח בגוף ראשון על אירועים שהתרחשו שלא בנוכחותו, מבלי לגלות שסיפורו מושתת בעליל על עדות שמיעה. סא"ל מקגונגל המשיך לפקד על "ליברטי" מהגשר והשיט אותה בסופו של דבר מנתיב הסכנה לחבירה עם משחתות הצי השישי בבוקר המחרת. יש להניח לאור נסיבות אלה, כי סא"ל מקגונגל צפה וידע על המתרחש במשך התקיפות מהאוויר ומהים יותר מאשר אנס. אבל הכתבה לא הבהירה לצופים את מה שראה סא"ל מקגונגל, העיד על כך בשבועה, ותיעד בתרשומת רשמית.

הכתבה כללה הערה של אנס לגבי הצעות העזרה מהטרפדות הישראליות: "הם טוענים שהתקרבו לצידנו ומיד הציעו עזרה. ובכן, זה קשקוש מוחלט." המפיקים והקריין ואנס לא הסבירו מניין ידע אנס דבר כלשהו על הצעות עזרה שניתנו, או לא ניתנו, מהטרפדות. כשנקרא סא"ל מקגונגל להעיד שנית בפני ועדת החקירה ב-14 ביוני 1967, פחות משבוע אחרי התקרית, הוא דיווח על השתלשלות האירועים, תוך היוועצות בצוותו, כפי שהורתה לו הוועדה במהלך עדותו הראשונית ביום הקודם. הרישום הכרונולוגי של 8 ביוני 1967 ב-1503 היה: "סט'ר אחד חזר לאוניה ואותת ["]האם אתה זקוק לעזרה?" באנגלית]. המפקד אותת 'שלילי'.²⁰

הרישום ב-1503 ב-8 ביוני 1967 ביומן הסיפון של "ליברטי" ציין: "סט'ר אחד חזר לאוניה ואותת 'האם אתה זקוק לעזרה?'. המפקד הורה להשיב 'שלילי'".

אין ספק, תיאורו של אנס את האירוע, שבו לא נכח אישית, 34 שנה לאחר מעשה, ב"ערוץ ההיסטוריה", והתיאור שמסר מפקדו בעדות מתועדת בשבועה 6 ימים לאחר האירוע (שאומת בידי יומן "ליברטי" שנרשם בשעת האירוע) סותרים זה את זה. זאת אחת הפעמים הרבות שבהן אנס חלק על זיכרונו ועל פעולותיו של מפקדו, בנוסף לתרשומת הכתובה הרשמית שתועדה ימים ספורים לאחר האירוע. איזה מין מחקר בקשר לעניין זה ביצעו המפיקים?

מיצג שווא בוטה נוסף העלה ג'ו מידוז, איש צוות "ליברטי", שציין כי אותת לטרפדות וכי הניף דגל אחרי שהדגל הראשון הופל בירות. עדויותיהם בשבועה של סג"מ דייוויד ג. לוקאס ושל רס"ל הרולד ג'סי תומפסון בפני ועדת החקירה של צי ארה"ב, שניתנו כמה ימים אחרי האירוע, מבהירות כי אתת ראסל או. דייוויד ביצע

את האיתות לטרפדות וכי הוא זה שהניף את הדגל לאחר שהופל ביריות.²¹ במכתב מיום 4 בספטמבר 2001 התיר ראסל דיוויד למחבר ספר זה לצטט אותו כלהלן: "אכן, אני הוא זה שביצע את האיתותים לסירות ואני הוא זה שהעלה את נס ההפלגה לאחר שהופל ביריות! באותו זמן הייתי אחד משני האנשים היחידים על האוניה שיכלו לשדר ולקלוט תשדורות אור, ואני הוא זה שקיבל את כוכב הארד על פעולותי אותו יום."

יש בכתבה עוד קביעות עובדתיות רבות אחרות שאינן נכונות. יש גם סתם מיצגי שווא פשוטים, כמו הצגת קטע של משחתת מפליגה, הגוררת את הצופה להניח, שהמשחתת היא "ליברטי". הכתבה כללה גם קטעים אחרים של אוניה מותקפת ביריות על ידי מטוס וקטע של אוניה שענן עשן מיתמר לצידה, שלא תאם כלל את תנאי הרוח האמיתיים בזמן התקיפה מהאוויר. אין כל קריינות או כתובית על המסך המלמדים כי קטעים אלה אינם משל "ליברטי"; אדרבה, הקריינות משלה את הצופה לחשוב, כי אכן הקטע הוא של "ליברטי".²² כשלים אלה מוליכים כולם למסקנה, שהכתבה הופקה בלא מחקר נאות, בלא בדיקת עובדות או תשומת לב לפרטים, שבעבר איפיינו את הכתבות שהוצגו ב"ערוץ ההיסטוריה".

סרט הוידאו הפרטי "שורדי יו.אס.אס 'ליברטי': הסיפור שלנו" הופק על ידי "הפקות סליגו".²³ התסריטאי והבמאי היה פטריק קינג. ג'יימס אנס צוין בקרדיטים כאחראי מחקר. הכתבה אינה סיפור אלא סידרת ראיונות עם אנשי צוות "ליברטי" ואחרים, המצדדים בתיאוריית הקונספירציה של התקפה במתכוון. היא כוללת קטעים שבהם נראית "ליברטי" וכמה תמונות המתייחסות לתקרית, אבל אינה מציגה ואינה מתייחסת לתיאוריות הטעות או לחקירות הרשמיות הרבות, שהסיקו כי התקיפה היתה טעות טרגית. להיפך, הכתבה מושתתת על ההנחה, שהתקיפות היו תקיפות ישראליות מכוונות על אוניה אמריקנית.

לטיטו דה נאגי האווארד, שהכריז על עצמו שהוא "במלחמה עם הישראלים", היו קשרים עם אגודת ותיקי "ליברטי" שנרחקו לפני שנים רבות.²⁴ על פי ג'ו לנטיני, האגודה העניקה להאווארד 20 או 25 אלף דולר על מנת להפיק סרט על תקרית "ליברטי", אבל הסרט לא נעשה במשך תקופה ארוכה ולא נמסר דין וחשבון פומבי על הכסף ששולם ולא הוצא.²⁵ האווארד הפיק וידיאוטייפ ב-1983. "עלון יו.אס.אס. 'ליברטי' בינואר 1984 הזכיר סרט בן שעה שהופק בידי טיטו האווארד, שכותרתו "Massacre and Masquerade (טבח ותחפושת)" וצוין: "מצאנו שרק 6 דקות מתייחסות ל'ליברטי'. השאר מורכב רובו מראיונות קצרים עם אישים אנטי-ציוניים נודעים, המביעים את דעותיהם על ישראל."²⁶

ב-2002 הפיק האווארד וידיאו תיעודי שכותרתו "אובדן 'ליברטי'", שהוצג ב"קונטיקוט קולג'" ב-29 באוקטובר 2002. הסרט נתמך בידי סניף "המועצה לאינטרס הלאומי" בקונטיקוט.²⁷ כשהפיק לבסוף האווארד את "אובדן 'ליברטי'", הוא ביקש מג'ו לנטיני להביע דעתו על הסרט. הלה עשה זאת והגדיר את דבריו כביקורת בונה. בעקבות זאת טילפן פיל טורני, אז נשיא אגודת ותיקי "ליברטי", ללנטיני, ואמר לו: "חבל מאוד שלא נהרגת על ידי הטורפדו יחד עם שאר חבריך."²⁸

"אובדן 'ליברטי'" הוא סרט וידאו באיכות נמוכה. המחקר שבוצע עבורו היה קלוש, ההפקה היתה עלובה. התוצאה רצופה טעויות עובדתיות. לדוגמה, הסרט מותח ביקורת על אדמירל איזק סי. קיד ג'וניור, הקצין שמונה על ידי אדמירל ג'ון מקקיין לשמש נשיא ועדת החקירה של צי ארה"ב שחקרה את תקרית ליברטי. משעשע למדי, שהסרט מציג דיוקן של אדמירל איזק סי. קיד סניור, אביו של איזק סי. קיד ג'וניור, בתור "אייזק, ג'וניור". האווארד השתמש בגזיר תמונה של סא"ל רמי לונץ מן הסרט של ערוץ "תמז" ומזהה אותו כרס"ן פינקוס פנחסי.²⁹ על איש צוות ליברטי, החוגר ג'יימס סמית, נאמר שהוא רב סרן. איש הצוות גלן אוליפנט מוגדר כ"אלחוטן", אם כי סיווגו המקצועי היה ETR (טכנאי אלקטרוניקה).

האוורד טען, שמטוס הצי F-14 כונה "טומקאט" על שם אדמירל תומס מורר. לאמיתו של דבר, "טומקאט" כונה כך על שם תת-אדמירל תומס אי. קונולי, סגן ראש המבצעים של הצי (אוויר).³⁰ לטענת האווארד, הקו החם בין וושינגטון ומוסקבה הופעל בראשונה במיוחד בשביל תקרית "ליברטי". אולם הקו החם שימש לתקשורת רצינית בין וושינגטון ומוסקבה בראשונה במהלך מלחמת 1967. הוחלפו בו 20 מסרים. היו 3 מסרים ב-5 ביוני, 4 ב-6 ביוני, ו-2 ב-7 ביוני. ב-8 ביוני הוחלפו 5 מסרים, מתוכם 3 (ה-11, ה-13, וה-14) התייחסו לתקרית "ליברטי".³¹

פיל טורני סיפר בסרט, כי אדמירל קיד הסיר את סמלי דרגתו – הכוכבים שלו – ואחר כך שב לענוד אותם על ה"דש" שלו. סמלי דרגה אינם מוצגים על הדשים. הקרדיטים המתגלגלים בסוף התוכנית מציינים את

ארכיוני צי ארה"ב בתור *Navel Archives* (Navel = טבור, ולא Naval = ימי!) ואחרון אחרון, למרות שכל התרשומות מאשרות ששיגור מטוסים מנושאות המטוסים "אמריקה" ו"סרטוגה" להגנת "ליברטי" בוצע בין 1530 ל-1600, האוורד טוען שהשר מקנמרה החזיר את המטוסים ב-1435 - כשעה ו-20 דקות לפני שיגורם.

ב-30 ביולי 2008 פירסם האתר *military.com* סיפור, שכותרתו "א.ס.א.ס. 'ליברטי' מפליגה לקרוא תיגר על ישראל). ב-1 באוגוסט 2008 העלה ג'יימס אנס באתר פוסט עם ההערה הבאה:³²

1 באוגוסט 2008, 4:44:26 אחה"צ

אחד הקישורים לעיל המליץ על סרט על "ליברטי". אנו מעריכים את התמיכה בסיפורנו, אבל חובתנו לומר לכם שרוב השורדים אינם ממליצים על סרט זה.

ראיתי, כשורד של התקיפה, את כל הסרטים, השתתפתי במרביתם, קראתי את כל הספרים, את מרבית המאמרים ורבות מתרשומות הפורומים, והשתתפתי במאות ראיונות רדיו, טלוויזיה וסרטים במשך 30 השנים האחרונות.

הסרט "אובדן ליברטי" הוא ככל הנראה הגרוע מבין כמה סרטים שנוצרו בנושא זה, אף שאין ספק שהוא שווק באינטרנט באורח אגרסיבי ביותר. הוא אינו נתמך בידי השורדים. יש שורדים שתבעו לדין את מפיק סרט זה על הפרת חוזה ודברים אחרים. סרט זה, לדעתי, הוא בעיקר אסופה של קליפים מסרטים, שנערכו בצורה גרועה בתוספת כותרות גרועות, עם ביקורות נלהבות רבות של קצינים בכירים מעוטרים במדליית הכבוד, שאין להם כל ידע אישי על הנסיבות, ובהשקפותיהם אין שמץ רלוונטיות.

הסרט של האוורד מעולם לא שודר ברשתות הטלוויזיה. הוא נמכר על ידי ארגונו של האוורד, "ברית ליברטי", והוצע למכירה על ידי הוצאת "נונטייד פרס". מה עוד אפשר לרכוש מ"נונטייד פרס"? הם מוכרים "קלטת אודיו ווידאו מהכינוס ה-14 של IHR". IHR הוא "המכון לסקירה היסטורית" - אחד משני ארגוני מכחישי השואה העיקריים בארצות הברית. אותו עלון מ-2002, שהציע למכירה את "אובדן ליברטי", מציע גם את דברי פיל טורני, אז נשיא אגודת ותיקי "ליברטי", בכינוס ה-14 של מכחישי השואה.

ב-2 בפברואר 2002 נועד ג'ון האדן, ראש תחנת CIA בתל אביב ביוני 1967, עם "צוות טלוויזיה" בריטי שכלל את פיטר הונם וכריס מיצ'ל, שלדבריהם ייצגו חברת הפקות בריטית שעסקה בהפקת סרט על מלחמת ששת הימים.³³ הם איזכרו מסמכים כביכול של CIA, שאותם האדן לא זכר, ועליהם אמר שהוא מפקפק בקיומם. הם אמרו לו כי א. ג'יי קריסטול היה סוכן ישראלי וכי הספר "תקרית ליברטי" היה "הנחיות לתביעה".³⁴ הם אמרו להאדן כי בלילה הקודם היו בקולברוק, וורמונט, שם ראינו "איש צוות".³⁵ הם הדגישו, שהמניע הישראלי לתקיפת "ליברטי" היה למנוע מארצות הברית להיוודע על התוכנית הישראלית לתקוף את סוריה. הם התעלמו מתגובת האדן, שישראל עידכנה באופן מלא את ארצות הברית על ההתקפה הממשמת ובאה על סוריה.

ג'ון האדן השתכנע, שה"תוכנית" של הונם ומיטשל על מלחמת ששת הימים לא היתה אלא סיפור כיסוי, שכן השניים התמקדו בתקיפת א. ג'יי קריסטול ו"תקרית ליברטי" שלו, והתמרמו כאשר פסל את טענותיהם כשקריות. הקטעים של הכחשות האדן לא מוצגים בסרט. לימים נמצא כי האינטואיציה של האדן אומתה. הונם לא הפיק וידאו על מלחמת ששת הימים. הוא הפיק סרט ושמו "מבצע ציאניד: מדוע הפצצת יו.א.ס. ליברטי" כמעט גרמה למלחמת העולם השלישית, "יחד עם וידאו תיעודי "Dead in the Water" - מת (עומד) במים", ששודר בערוץ 4 של BBC ב-21 באוגוסט 2004.³⁶ וידאו זה לא שודר בטלוויזיה בארה"ב אך זמין ב-DVD.

ביקורת על "Dead in the Water" צוינו הנקודות הבאות:

סיפור סיפורים מהסוג הגרוע ביותר.

הפקה זאת, הבסיס לספרו "מבצע ציאניד", היא דוגמה מובהקת ליצירת בדיה במסווה של "עיתונאות חוקרת".

מה שראוי ביותר לציין על תפישות ההפקה הוא – שאם היו מדויקות – אזי לא היה לארה"ב מעמד לא-לוחם במלחמה הישראלית-ערבית ביוני 1967, כפי שטענו אנשי צוות "ליברטי" לשעבר בוטים ואחרים, אלא מעמד של לוחמת-שותפה, ואז לא הגיעו ליו.א.א.ס. "ליברטי" זכויות של יחידה ניטרלית של צד שלישי לא-לוחם.³⁷

העטיפה של "מבצע ציאניד" של פיטר הונם, שעליה מבוססת תוכנית הטלוויזיה, מספיקה כדי להתרשם משטחיות מחקרו על תקיפת "ליברטי". כותרת המשנה היא "מדוע הפצצת [הדגשת המחבר] יו.א.א.ס. 'ליברטי' כמעט גרמה למלחמת העולם השלישית". ליברטי לא הופצה אלא נצלפה וטרפדה. הספר והתוכנית כולה גדושים מחקר לקוי ומיציגי שווא.

סרט הווידאו אינו רק מצגת שקרית של עובדות; הוא מציג תיזה כה מופרכת עד שאינה ראויה לדיון רציני. התיזה היא כי מלחמת ששת הימים היתה פעולה צבאית משותפת של ארה"ב וישראל, שמטרתה השמדת מצרים, וכי תקיפת "ליברטי" היתה בסך הכל אמתלה לתקיפה אווירית אמריקנית על קהיר תוך שימוש בנשק גרעיני, לא פחות ולא יותר! תקיפת "ליברטי" בוצעה ביום הרביעי של מלחמת ששת הימים. עד אותו יום ישראל כבר השמידה את כל חילות האוויר הערביים, שטפה את סיני וכבשה את תעלת סואץ, הגדה המערבית וירושלים. רק מבצע של יום אחד נגד סוריה טרם הושלם. בנסיבות אלה, מדוע היה על ישראל או ארה"ב לבצע התקפה גרעינית על קהיר? מה היתה תקיפה כזאת משיגה?

אותו שבוע נפלו בווייטנאם 187 אנשי צבא אמריקנים, ואיש בממשלת ארה"ב או בצבאה לא שקל תקיפה גרעינית של האנוי. אבל הונם טען, שאובדן 34 איש בליברטי הצדיק מחיקת קהיר מעל פני האדמה. מופרך!

הווידאו אינו מדויק עובדתית מבחינות רבות. הוא מביא דברים של מפקד "ליברטי" שנערכו והוצאו מהקשרם. ניתן לאשר זאת בצפייה ובהשוואה עם הנאום שצוטט ב"אסושיאטד פרס".³⁸ הסרט מצטט את הסיפור שסופר בראשונה בידי סטיפן גרין³⁹ מפי אחד גרג רייט, שטען כי מטוס RF-4C של חיל האוויר האמריקני ביצע גיחות סיור בשביל ישראל לפני המלחמה ובמהלכה, מבלי לציין כי שגריר ארה"ב ריצ'רד פרקר, במאמר שפירסם ב-1997, הטיל ספק גמור בדברי רייט.⁴⁰ רייט גם אמר שלא היו לישראל מטוסי סיור ב-1967. אולם תמונה שפורסמה בתפוצה רחבה, שצולמה בידי מיראז' 3C ישראלי ובה נראית בבירור צלילית המטוס על הקרקע כשהתקרב ל-3 מיגים מושמדים על הקרקע, טופלה על מנת למחוק את הצלילית; רייט שייך אותה למטוס RF-4C של חיל האוויר האמריקני.⁴¹

בעקבות מחקרו של השגריר פרקר, פורסמו הכחשות על פעולה של מטוס RF-4C במלחמת ששת הימים, וזאת על ידי מפקד טייסת הסיור הטקטי ה-38 של חיל האוויר האמריקני, המוצבת בגרמניה, שהפעילה מטוסים מסוג זה, ועל ידי אל"ם תומס ויטלוק ומפקדו, וכן גם אל"ם ארל א. באטס מכנף הסיור הטקטי ה-26. אל"ם ויטלוק הביע "ביטחון איתן" כי לא התבצעה שום פעולה שכזאת, והוא ואל"ם באטס סתרו פרטים טכניים של הסיפור.

פרקר הוסיף וטען בעמוד 71:

גם אין כל דיווח על פעולה זאת בקרב האחראים לביצועים במשרד החוץ, ב-CIA ובבית הלבן באותו זמן. אלפרד אתרטון (אז מנהל ענייני ערב-ישראל), דונלד ברגוס (מנהל ענייני מצרים), הרולד סונדרס (סגנו של וולט רוסטאו לענייני המזרח התיכון במועצה לביטחון לאומי) וגיימס קריצ'פילד (מנהל חטיבת המזרח התיכון של CIA) אמרו כי לא ראו שום התייחסות לפעולה מסוג זה. סונדרס אמר שרוסטאו הכחיש כי ידע משהו על כך. קריצ'פילד הבהיר כי כאשר עמד בראש צוות פיקוח אד-הוק במשך משבר 1967 ראה "הכל", אך לא ראה דבר כלשהו שיכול לאשש את סיפורו של גרין ולא הבין מדוע המשיך גרין לרדוף אחר אותו "כלב מת". שוחחתי גם עם מי שהיה ראש תחנת CIA בתל אביב ב-1967. הוא לא שמע מעולם את הסיפור והוסיף כי לא ייתכן שהישראלים הירשו לזרים כלשהם להתקרב עד כדי כך לפעולות הצבאיות שלהם.

בסך הכל, אם כן, מסתכמות עדויות אלה בהזמה משכנעת של טענות גרין-רייט. הכחשות אלה, יחד עם ההסתייגויות הטכניות שהעלו אלופי-משנה באטס וויטלוק, היה בהן די לשכנע אותי כי הסיפור אינו אמיתי וכי גרין נפל

קורבן לזייפן מודיעין, אולי לניסיון סובייטי לדיסאינפורמציה, שכן לא יכולתי להעלות על הדעת מישהו אחר שהיה לו מניע לשתול את הסיפור.

פרקר שמע הכחשות נוספות מפי השר רוברט מקנמרה, וכן משני קצינים ישראלים רמי דרג ועתירי מידע – אלוף שלמה גזית, שהיה ב-1967 ראש חטיבת המחקר באמ"ן, ואלוף מוטי הוד, מפקד חיל האוויר ב-1967.

המספר בסרט הווידאו מדבר על "מבצע ציאניד" – כותרת ספרו של הונם – "מבצע" שמעולם לא תועד במקום כלשהו מלבד בדמיונו של הונם, על רקע מזכר מסומן בבירור "FRONTLET 615" - מזכר המתייחס לאישור של פעולה אמריקנית חשאית באפריל 1967, כמה חודשים לפני התחלת מלחמת ששת הימים, ולהוראות שקיבלה "ליברטי", שהסיטו אותה ממשימתה באפריקה והורו לה לנוע למזרח הים התיכון.

התוכנית מציגה את סא"ל דייוויד לואיס מספר את שמועתו על אדמירל-משנה גייס, ששיגר את מטוסי הצי השישי והחזירם מבלי לציין כי כל התרשומות מראות שהמטוסים שוגרו והוחזרו בפקודת מפקד הצי השישי תת-אדמירל מרטיין. המספר עמעם את השאלה שהוצגה לשר ההגנה מקנמרה בנושא החזרת המטוסים, עד שהיה צורך להריץ את הסרט מחדש כמה פעמים כדי להבינה כהלכה. נראה, שהיתה כאן מגמה יזומה מראש לערפל את הכחשתו הנחרצת של מקנמרה. הכשל בבדיקת העובדות והשמטת עובדות ממחישים את ההטיה האנטי-ישראלית של הונם, שעליה ניתן לעמוד גם על ידי בחינת עברם של הונם וכתבים אחרים.

ידוע כי ב-1981 הכינה רשת "ABC ניוז" תוכנית על פרשת ליברטי למישר "נייטליין". בקרב כמה מאנשי צוות "ליברטי" התעוררה התרגשות רבה, כשנאמר להם שגירסתם לסיפור תוצג ב"נייטליין" בידי טד קופל. "עלון יו.א.א.ס." ליברטי" פירסם ב-1981 מאמר במדור "יו.א.א.ס." ליברטי' בחדשות", שציין: "ABC נייטליין", תוכנית החדשות הלילית הלאומית של אולפני ABC בניו יורק, הציעה לשר את הסיפור על תקיפת 'ליברטי', במקביל לפירסום כתבת אנס בכתב העת *Defense Electronics* ("אלקטרוניקה הגנתית"). המישר, אם לא ישתנה לוח הזמנים, יעלה לאוויר ב-7 באוקטובר 1981. זה יהיה אזכור ראשון בטלוויזיה הלאומית של גרסת איש צוות כלשהו על התקיפה.⁴²

הסיפור לא הופיע ב"נייטליין", וב-1982 פירסם "עלון יו.א.א.ס." ליברטי" את הכתבה הבאה:

"נייטליין" של טד קופל

ביום חמישי אחר הצהריים טילפן מפיק של תוכנית החדשות הטלוויזיונית של טד קופל "נייטליין". "נייטליין" שמעה על הכינוס ורצתה להכין כתבה. האם יוכלו 4 מאיתנו לבוא לאולפן ABC ב-7 בערב? כך אפוא בילו ג'ים אנס, דון בללקוק, ג'ו מדוז ומייק סקאלי אותו ערב 3 שעות אל מול זרקורי הטלוויזיה במתן תשובות על שאלות בנושא התקיפה, הגבורה והטיוח. ABC הקליטה 11 סלילים. אבל לא היה די בכך. כדי לסכם, הם בילו את 3 הימים הבאים בדיונים, בריאיון אנשים אחרים במלון ובחיפוש אחר סרטי ארכיון על הגעת האוניה הפגועה למלטה, וערכו את הכל לרצף סיפורי לוגי אחד. זה היה אמור להיות קטע של 30 דקות שיהווה את כל המישר של "נייטליין" ב-7 ביוני. לוח הזמנים נחשב לסגור, אבל לא כך היה.⁴³

באותו עלון, כמה שורות אחר כך, נכתב:

מה קרה לסיפור של "נייטליין"?

הסיפור שעמד להיות משודר בתוכנית "נייטליין" של טד קופל היה אמור לעלות לאוויר ביום שני בערב ב-7 ביוני. לרוע המזל, ישראל פלשה ללבנון כמה שעות בלבד לפני השידור. הפלישה נחשבה לסיפור חדשותי גדול יותר, וכך הוזז הסיפור של "ליברטי". במילים אחרות, "ליברטי" שוב נורתה בידי ישראל.⁴⁴

"עלון יו.אס.אס. ליברטי" ממרס 1983 כתב כי הקלטת של "נייטליין" על סיפור "ליברטי", שעלות הפקתה היתה מעל 100 אלף דולר, "נעלמה באורח מסתורי ללא עקבות."⁴⁵

ב-12 וב-13 בינואר 2004 קיים משרד החוץ של ארה"ב כינוס באודיטוריום לוי הנדרסון בחסותו של היסטוריון משרד החוץ, בנושא "ארצות הברית, המזרח התיכון, והמלחמה הערבית-ישראלית ב-1967". הכינוס התקיים במקביל לפרסום כרך 19 של "יחסי החוץ של ארצות הברית"; 7 דיוני הצוות של הכינוס שודרו בשידור חי בערוץ C-SPAN.⁴⁶

מחבר ספר זה הוזמן להשתתף במושב הראשון: "מלחמה, מודיעין ויו.אס.אס. ליברטי". היושב ראש היה ד"ר מרק סוסר, היסטוריון משרד החוץ של ארה"ב; מחבר ספר זה השתתף ביחד עם ד"ר דייוויד רובארג' ממטה ההיסטוריה של סוכנות הביון המרכזית, וד"ר דייוויד האץ', היסטוריון הסוכנות לביטחון לאומי.⁴⁷

בעקבות העלאת מצגת שלו במושב, ניגשה למחבר ספר זה ברוק רונט, מפיקה בערוץ הטלוויזיה "ABC ניוז", והביעה עניין בהכנת תוכנית ב"נייטליין" על תקרית "ליברטי". לימים, ב-11 בנובמבר 2004, קיבל מחבר ספר זה אי-מייל מברוק רונט: "השופט קריסטול היקר, עברה כקרב לשנה מאז נפגשנו במשרד החוץ בינואר, אבל לא שכחתי את הקטע על יו.אס.אס. ליברטי' שרציתי להכין בשביל 'נייטליין'. עתה, לאחר שהסתיימו הבחירות, לרשותי עומד כתב, ואני מצפה לנוע קדימה!"⁴⁸

בעקבות זאת באו אי-מיילים ושיחות טלפוניות מרובים, העניין ארך זמן, וב-31 בינואר 2005 הוסרט ראיון של שעתיים במשרדי. הכתב, דייוויד מריש, היה ישיר ומקצועי ביותר. הוא לא נקט עמדה והתמקד בקבלת תשובות עובדתיות לשאלותיו.

לאחר ההקלטה, לא למצלמה, ניהלנו שיחה ארוכה שבה התרשם מחבר ספר זה כי דייוויד מרש נוטה לתת אמון בסיפורי קונספירציה שסיפרו 3 אנשים שטענו כי שמעו שידורים של הטייסים הישראליים. (יצויין, שהטייסים דיברו עברית ו-3 המספרים לא) או קיבלו תמלילים של תקשורת בין טייסים ישראלים והבקרה שלהם ב-8 ביוני 1967 או קרוב ליום זה. את 3 המספרים הללו אכנה "3 עכברים עיוורים", שכן פעלו באפלה ודיווחו על זיכרונות בני עשרות שנים בלי להציג כל מסמכים תומכים.

1. עכבר מספר 1, שנמצא בבסיס חיל האוויר "אופוט" ליד אומהה, נברסקה, ציין: "ביום התקיפה [8 ביוני] קראתי גיליונות טלטייפ צהובים ... ממקורות שונים כולל NSA."

2. עכבר מספר 2, שנמצא ב"מרכז סיור מכל המקורות" בבסיס האוויר בהרקליון, כרתים, ציין כי קיבל "מודיעין ישיר" ממטוס EC-121 של חיל האוויר.

3. עכבר מספר 3, שנמצא בדה נאנג, וייטנאם, ציין כי קיבל תמלילים גולמיים ב-8 ביוני ותמלילים חלקים למחרת, ואזי הגיע שדר להשמיד את כל התמלילים. מאוחר יותר טען אדם זה כי לאחר שהשתחרר מחיל האוויר עבד ב-NSA ובזמן שעבד במטה NSA ראה דוח של NSA המוכיח כי התקיפה היתה מכוונת (בתשובה לבקשה לפי תקנת חופש המידע, אישרה NSA כי אדם זה מעולם לא עבד בשבילה).

מחבר ספר זה הודאג, מה יהיה טיבה של תוכנית "נייטליין" אם היא תכלול את סיפוריהם של 3 אנשים שזכרו כי קיבלו מידע סודי ביותר ביוני 1967, בעוד ששהו אז באומהה, בכרתים, או בדה נאנג.

לאחר הראיון והשיחה עם דייוויד מריש יצאה ברוק רונט לחופשת לידה. הזמן חלף, והקשר עמה לא חודש. ב-22 בנובמבר 2005 פרש טד קופל מ"נייטליין". זמן קצר אחר כך דווח כי טד קופל דחה הצעת עבודה בערוץ "אל-ג'זירה", אבל סופר כי דייוויד מריש קיבל שם משרת כתב.⁴⁹ מאז תחילת 2005 לא נשמע דבר מאנשי "נייטליין".

טיפולן של רשתות הטלוויזיה בסיפור "ליברטי" איכזב מאוד את ג'יימס אנס וכמה מחברי אגודת ותיקי "ליברטי". אנס משוכנע, שישראל הפעילה את כוחה הרב למנוע העלאת גירסתו ברשתות הטלוויזיה.⁵⁰

כמה מחברי אגודת ותיקי "ליברטי" שהתמרמו על הכיסוי הטלוויזיוני של סיפורם, פירסמו את ההצהרה הבאה: "בשבועות האחרונים עמדנו בקשר עם 60 דקות, 'בוקר טוב אמריקה', 'נייטליין', ולארי קינג. כולם שקלו, ואחר כך ככל כנראה דחו את האפשרות לקיים ראיונות חיים עם שורדי 'ליברטי'. הטלוויזיה האמריקנית,

כך נראה, לא רוצה לספר את סיפור 'ליברטי' בלי מסננים, צנזורה ותירוצים ישראלים לא מופרכים." [הדגשת המחבר].⁵¹

התבטאויות אלה באו לרמז, כי ישראל שולטת במדיה הטלוויזיונית האמריקנית (וככל הנראה בבריטית) ומונעת בהצלחה את פרסום "הסיפור האמיתי" של תקרית "ליברטי". לעומת זה, אפשר שהטלוויזיה האמריקנית וזו הבריטית חופשיות ועצמאיות ולא מעוניינות לשדר גרסה של סיפור שלא ניתן לאמתה ברמה המקובלת בעיתונאות טלוויזיונית. בישראל, שכבאמצעות הברית ובריטניה פועלת בה תקשורת חופשית ועצמאית, נאמר כי העובדה ששום סוד-כביכול לא הודלף לאמצעי התקשורת, או לא התגלה על ידיהם תוך 36 שעות מהאסון, מוכיחה מעבר לכל ספק, שאין בפרשת "ליברטי" שום סוד.

- 1 רקס בלומשטיין, מפיץ ובמאי, "Attack on the Liberty", לונדון, ערוץ טלוויזיה "תמז", שודר ב-BBC 2, 27 בינואר 1987.
- 2 אדריאן פנניק, עורך המחקר של "תמז", מסר באדיבותו את מסמכי המחקר למחבר ספר זה.
- 3 בתסריט של "תמז", 50-52, בפריטים 234-44.
- 4 תסריט "תמז", 52.
- 5 תבנית משדר "מבט שני" דומה לאלה של "20/20" או של "60 דקות". הסרט קוצץ מאורכו המקורי – 53 דקות ו-17 שניות – לכ-49 דקות. ג'ורג' גולדן נחתך מהסרט. התוכנית שודרה באנגלית עם כתוביות בעברית. הערות המבוא בעברית תורגמו בשביל מחבר ספר זה על ידי עודד בן-ארי בפברואר 1991, ובהיעדר גישה לחומר המקורי, תורגמו כאן בחזרה לעברית.
- 6 ראיון של מחבר ספר זה עם רקס בלומשטיין ב-16 בספטמבר בלונדון במשרדי טלוויזיית BBC. לדעתו של בלומשטיין, חלק מהצוות סבל עדיין מתסמונת דחק פוסט-טראומטית ולא זכה לטיפול נאות מצד ממשלת ארה"ב.
- 7 Rhoda Lipton, producer, "The Attack on the Liberty," ABC News 20/20, show 719, aired on May 21, 1987, transcript, 2
- 8 שם, 7.
- 9 "Liberty" News, September 1987, 3.
- 10 מיכאל שילה סיים את תפקידו כסגן שגריר ישראל בווינגטון ונתמנה שגריר ישראל בנורבגיה.
- 11 Christopher Carlson, producer, and John Cosgrove, supervising director, *The Story behind the Story*, NBC, aired on January 27, 1992.
- 12 Justin Sturkin, producer, *Now It Can Be Told*, aired on April 14, 1992, syndicated program, 1992. התוכנית שודרה בראשונה בערוץ 8 של WVUE בניו אורליס (תחנה מסונפת ל-ABC). היא שודרה אחר כך בערוצים שונים ברחבי ארצות הברית.
- 13 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם המפיק ג'סטין סטורקן ב-28 בינואר 1992 בזמן שהסרט הוכן. סטורקן ראה את המישדר "הסיפור מאחורי הסיפור" של NBC ששודר ב-27 בינואר 1992 ומאוד לא היה שבע רצון ממנו. הוא סבר שהאיר את אנשי צוות "ליברטי" באור שלילי, והעיר: "זה גרם להם להיראות כחבורת דפוקים."
- 14 אנשי הצוות שהוצגו במשדר הם ג'וזף לנטיני, לוי פיינר, ג'ון הרנובסקי, ג'יימס אנס, ריצ'רד סטורמן וג'וזף מדוז.
- 15 U.S. Senate, Hearings before the Committee on Foreign Relations on S. 1872, a Bill to Amend the Foreign Assistance Act of 1961, 90th Cong., 1st sess., June 12, July 14 and 26, 1967, 266-67.
- 16 דוח ועדת החקירה של צי ארה"ב, עדות סא"ל ויליאם מקגונגל, החל בע' 31 וגם בע' 124.
- 17 תסריט "תמז", 18-19, פריטים 92-94.
- 18 Glenn Frankel, "In Britain, Fallout from Friendly Fire; Families of Allied Dead Press Two Nations for Facts," *Washington Post*, May 18, 1992, D-1

- פעולה, אבל אומרים שהממשלה לא תכריח את הטייסים להעיד בבריטניה. וגם: William E. Schmidt, "Nine Deaths in Gulf: British Ask Why?" *New York Times*, May 11, 1992, A-3 להעיד על מה שהשתבש".
- 19 ראו את רשימת אנשי צוות "ליברטי" שזומנו להעיד בפני וועדת החקירה של צי ארה"ב, בהערה מס' 5 לפרק 12.
- 20 עדות של סא"ל מקגונגל בפני ועדת החקירה של צי ארה"ב, 131.
- 21 שם, עדות סג"מ לוקס במלטה ב-13 ביוני 1967, 12-23; עדות רס"ל תומפסון במלטה ב-13 ביוני 1967, 87-90.
- 22 סוזן וורבה, סגנית נשיא "ערוץ ההיסטוריה", אישרה במכתב למחבר ספר זה מ-24 באוגוסט 2001, שבכמה מקרים החומר שמוצג "אינו של האירוע האמיתי המתואר". וורבה טענה, שהנוהג להשתמש בהקלטות "ייצוגיות" או לערוך שיחזורים "נעשה מרכיב מקובל למדי בתוכניות תיעודיות היסטוריות." מחבר ספר זה סבור, שהנוהג בתעשיית המשדרים התיעודיים מחייב שסרטי ארכיון או שיחזורים יצוינו כך במשדר, בעל-פה או בכתובית. שום ציון כזה לא נכלל בהפקה זאת.
- 23 Cheryl Faris, producer, and Patrick King, director, *USS Liberty Survivors* [film], Los Angeles: Sligo Productions, 1991.
- 24 ציטוט של: Anthony Pearson, *Conspiracy of Silence*, New York: Quartet, 1977, p. 319. ראו פרק 9, עמודים 112-13.
- 25 שיחה טלפונית של מחבר ספר זה עם ג'ו לנטיני ב-23 ביולי 2002.
- 26 The USS Liberty newsletter, Volume III, Issue # 1, January 1984, page 8.
- 27 נכתב באינטרנט על ידי רוברט א. המילטון, http://www.theday.com/mews/ls_re ASP?news_UID_08D3612C-B9A2-4341-0EDEAEA, October 29, 2002.
- 28 שיחה טלפונית של מחבר ספר זה עם ג'ו לנטיני ב-23 ביולי 2002.
- 29 "Attack on the Liberty", Thames TV.
- 30 תת אדמירל קונולי שירת בתפקיד זה מ-1 בנובמבר 1966 עד 21 באוגוסט 1971.
- 31 ראו: www.thelibertyincident.com/documents/hot_line וגם *Time Magazine*, *The Nation*, *Hot Line* Diplomacy, June 16, 1967 at pages 15, 16 and 17, הכולל תמונה של מכשיר הטלטייפ של הקו החם, וב: Lyndon Baines Johnson, *Vantage Point*, (New York: Holt Rinehart and Winston, 1971), 297-304.
- 32 Bryant Jordan, "SS *Liberty* sails to challenge Israel," *military.com*, [http://www.military.com/news/articles/SS_Liberty_sails_to_challenge_Israel.html?col=118603232.5324, plus comments](http://www.military.com/news/articles/SS_Liberty_sails_to_challenge_Israel.html?col=118603232.5324,plus_comments).
- 33 שיחה טלפונית של מחבר ספר זה עם ג'ון האדן ביוזמת האדן, ב-3 בפברואר 2002.
- 34 שם.
- 35 סא"ל דייוויד לואיס גר בקולברוק, ורמונט. ראיון עם לואיס נכלל במשדר הווידאו "Dead in the Water".
- 36 "Dead in the Water", London: Vision, 2003.
- 37 ביקורות מגוונות, חיוביות ושליליות, של "Dead in the Water" הופיעו באתר "אמזון"- <https://www.amazon.com/Liberty-Dead-water-Christpher-Mitchell/dp/B00007DT8I>.
- 38 דיווח של "אסושיאטד פרס" על נאום מקגונגל ב-8 ביוני 1977, שפורסם במספר רב של עיתונים.
- 39 Stephen Green, *Taking Sides*, New York: William Morrow, 1984.
- 40 "USAF in Sinai in the 1967 War: Fact or Fiction?", *Journal of Palestine Studies*, XXVII, No. 1 (Autumn 1997), pp. 67-75.
- 41 ראו תמונה ב: *Aviation Week & Space Technology*, July 24, 1967, Vol. 87, No. 4, page 69. היא צולמה ב-5 ביוני 1967, היום הראשון של מלחמת ששת הימים, על ידי טייסת 119 של חיל האוויר הישראלי. תמונה דומה המראה צל על הקרקע של מיראז' 3C כאשר הוא טס מעל 3 מטוסים מצריים מושמדים פורסמה ב:

, Lon Nordeen and David Nicolle, *Phoenix Over the Nile*, (Smithsonian Institution Press: Washington and London, 1996), תמונה 24 אחרי ע' 218, שכותרתה: "צילום זה, שצולם על ידי מיראז' של חיל האוויר הישראלי, מתעד את המכה הקשה שהונחתה על חיל האוויר של רע"מ על ידי סילונים ישראליים ב-5 ביוני 1967. 3 מטוסי קרב MiG-21 מצריים אלה הושמדו על הקרקע על ידי אש תותחים בבסיס שדווח כי נהרס לפני שיכלו להמריא (צילום חיל האוויר הישראלי)" (הדגשת המחבר).

42 "Liberty" News, September/October 1981, 4

43 שם, אוגוסט 1982, 2.

44 שם, 9.

45 שם, מרס 1983, 2.

46 המישדר "המלחמה הערבית-13 ב-1967 ויו.אס.אס ליברטי" זמין ב: - 01/12/2004 - 179892 ID: C-SPAN.org
2:58

47 המאמר שמחבר ספר זה הוזמן להציג בכינוס ניתן לקריאה ב: www.thelibertyincident.com/docs/liberty-intelligence.pdf. הוא נכתב במשותף עם ג'ון האדן, ראש תחנת CIA בתל אביב ב-1967, ועם אל"ם ארנסט קסטל, הנספח הימי של ארה"ב בתל אביב ב-1967.

48 אי-מייל מברוק אי. רונט למחבר ספר זה ב-4 בנובמבר 2004.

49 דיווח של דיוויד באודר, כתב של טלוויזיית AP: ב-28 במרס 2008 בניו יורק: "עיתונאי 'נייטליין' לשעבר דיוויד מאריש עזב את 'אל-ג'זירה' באנגלית, באומרו היום כי עזיבתו נבעה בחלקה מהטייה אנטי-אמריקנית ברשת שאינה נצפית הרבה בארץ זאת."

50 James M. Ennes Jr., "The USS *Liberty* Affair," *The Link*, May/June 1984, 7; and James M. Ennes Jr. "The USS *Liberty*," *The Link*, May/June 1992, 6

51 .USS *Liberty* Veterans Association, "Special Pre-Reunion Bulletin," May 6, 1987

פרק 15 – הסחות דעת ומיתוסים

על מרבית העובדות בפרשת "ליברטי" אין חולק. האוניה הגיעה אל חופי סיני ב-8 ביוני 1967 כתוצאה של פקודות לא מעודכנות. פקודות חדשות, המורות לאוניה לא להתקרב למיקום שנקבע לה במקור, שוגרו בטעות למקומות אחרים. האוניה הותקפה בידי חילות האוויר והים של ישראל. שלושים-וארבעה אנשי צוות נהרגו ו-171 נפצעו. מעשי גבורה בוצעו על הסיפון. היו משגים רבים של ישראל וארה"ב. הויכוח העיקרי אינו לגבי אירועים נקודתיים כלשהם שהתרחשו במהלך התקיפה; הוא מתמקד בשאלה האם ידעו התוקפים הישראליים שהם תוקפים אוניה אמריקנית, או שבטעות מצערת זיהו אותה כאוניית אויב.

לפני הסקת מסקנה סופית יש לשקול שאלה חשובה יותר: אם אכן תקפה ישראל אוניה שזוהתה כאמריקנית, מה היה מניע התקיפה? לעיל כבר נדונו מניעים שונים המיוחסים לישראלים לגבי תקיפת אוניה ידועה כאמריקנית. אולם אף לא ישראלי אחד העיד כי התקיפה לא היתה מקרה מצער של טעות בזיהוי. בבואנו לשקול את נושא המניע יש לזכור כי ב-1967 ניצבה מדינת ישראל לבדה מול אויביה הערבים מבלי שמדינה ידידותית אחת תתמוך בה בדרך כלשהי – מלבד ארצות הברית! בהנחה שישראל לא רצתה, מסיבה כלשהי, ש"ליברטי" תוצב בנקודה שהוצבה, האם סביר כי תנקוט פעולה מלחמתית נגד האומה היחידה בעולם שהציעה לה תמיכה כלשהי? השגריר אפרים עברון צוטט בהקשר זה: "ברשותכם, אענה לאתגר. מדוע תעשה ישראל מעשה נורא כזה? ייתכן שאנחנו משוגעים, אבל איננו טיפשים."¹

זאת ועוד, אם היה חשוב כל כך לישראל לנטרל את "ליברטי", האם לא סביר להניח שצבא, ש-4 ימים קודם לכן השמיד את כל חילות האוויר של מדינות העימות הערביות ביום אחד, השמיד מאות טנקים מצריים בסיני והביס את הלגיון הירדני, יכול בקלות להטביע גיגית נושנה, חסרת שריון וחמושה ב-4 מקלעים בלבד?

ניתוח של התקיפות הישראליות מהאוויר ומהים מראה כי הן לא תוכננו היטב ולא היו אפקטיביות. מבנה "כורסה" לא חומש לתקיפת אוניות. הנשק התיקני העיקרי לתקיפת אוניה מאז מלחמת העולם השנייה היה פצצת ברזל קונבנציונלית בת 250 ק"ג [בחיל האוויר הישראלי - פצצת "שרות כללי"]. בקרב מידווי במלחמת העולם השנייה הטביע צי ארה"ב תוך 10 דקות 3 נושאות מטוסים יפניות משורינות היטב ופגע קשות ברביעית הודות לפצצות כאלה.² "כורסה" חומש בתותחי 30 מ"מ ובכמה טילי אוויר-אוויר.³ אמנם אש תותחי "כורסה" היתה מדויקת והציתה דליקות רבות על "ליברטי", אבל האוניה המשיכה בדרכה ולא נמצאה בסכנת טביעה. גם בתקיפת מבנה "רויאל", שהיה חמוש בתותחי 30 מ"מ ופצצות נאפלם, לא היה כדי להטביע את האוניה. לו נועדו התקיפות מהאוויר להטביע את האוניה, היה אפשר לבצע זאת בקלות על ידי שיגור מטוסים חמושים בפצצות "שרות כללי" 250 ק"ג - כפי שביקש מוביל מבנה "רויאל".

התקיפה מהאוויר הסתיימה מבלי שהוטלה ולו פצצה מטביעת-אוניות אחת על "ליברטי". 2 מבני המטוסים התוקפים היו מוקצים למשימות אחרות, שבשבילם חומשו כואות. "כורסה" חזר מסיור לחימה אווירי מעל תעלת סואץ, ו"רויאל" הוסט מתקיפות שריון ורגלים מצריים במדבר סיני.

אין חולק על כך, שכאשר הדביקו הטרפדות הישראליות את "ליברטי", הן לא תקפו. הן עצרו וניסו ליצור איתה קשר באמצעות איתות אור. מדוע עצרו וניסו להתקשר אם כבר ידעו את זהות האוניה ומשימתן היתה לתקוף אותה ולהטביעה? הן היו מהירות יותר מ"ליברטי", ויכולת התמרון של "ליברטי" הוגבלה מאוד בגלל המים הרדודים שמדרום לה. ל-3 הטרפדות היה כל הזמן הנדרש להקיף את האוניה - טרפדת אחת מצד אחד ו-2 מהצד השני, מבלי לחשוש ממים רדודים, ולשגר את הטרפדות שלהם בפריסה שהיתה מוודאת את השמדת "ליברטי". במקום זאת ביצעו תקיפה לא מתואמת, שבמהלכה 80 אחוזים של הטרפדות שלהם החטיאו וטרפדו אחד אף לא שוגר.

יש אי-הסכמה לגבי השאלה איזה איתותים ניצנץ כל צד ומתי, וכן מה כל צד קלט או חשב שקלט. מכל מקום, אין ויכוח שכאשר הטרפדות אותנו, תגובת "ליברטי" היתה לפתוח עליהן בירי. בנסיבות אלה הטרפדות היו רשאיות, גם לפי הוראות פתיחה באש קפדניות ביותר, להשיב אש. לו היתה זאת תקיפה מתוכננת בקפידה, כנטען, מדוע לא תואמה טוב יותר, כדי שיותר מאחד מ-5 הטרפדות ששוגרו יפגע במטרה? פעמים רבות נטען, כי פגיעת הטרפדו במדור NSA באוניה היתה פעולה מדויקת שמטרתה להוציא מכלל פעולה את יכולות ה-NSA באוניה. מספר אנשים, שלא מקבלים את העובדה שהתקיפה היתה טעות מצערת בזיהוי, עדיין משוכנעים שאותה פגיעה היתה קטע מכוון של התוכנית הכוללת להטביע את האוניה. אם התוכנית היתה להטביע את האוניה, מדוע בוצעה במיוחד פגיעה במדור NSA? ועוד, אם הישראלים כה דייקו בשיגור הטרפדות שלהם, שיכלו לפגוע בדיוק במדור NSA, מדוע לא הטביעו את "ליברטי" לחלוטין, ואיך הצליחו 4 מתוך 5 הטרפדות ששוגרו להחטיא את האוניה לגמרי?

המטוסים האמריקניים הקרובים ביותר נמצאו במרחק למעלה משעת טיסה, והאוניה האמריקנית הקרובה ביותר נמצאה במרחק הפלגה של כמעט יממה. האומנם ייתכן, שבנסיבות שכאלה צבא, שזה עתה השמיד ציוד אויב מתוחכם בשווי מיליארדי דולרים, לא הצליח לבצע השמדה של אוניה? כל ניתוח של עובדות אלה חייב להוליך למסקנה כי לו התכוונה ישראל ברצינות להטביע את "ליברטי", היתה מבצעת זאת. מצד שני, אם התכנית בוצעה באורח כה לקוי, ייתכן שגם התכנון לא היה כה זדוני.

כמה ממטילי הספק בהסבר של הטעות המצערת העלו רעיונות שאפשר לסווגם רק כהסחות דעת. אפילו אם נכון אחד מסיפורים אלה - המסוכמים להלן - אין להם כל קשר לשאלה האם התקיפה אירעה בשל טעות בזיהוי, או היתה תקיפה מודעת של אוניה הידועה כאמריקנית.

הדעות חלוקות בשאלה האם ישראל שאלה את ארצות הברית לפני התקיפה אם נמצאו באזור אוניות אמריקניות. יצחק רבין מציין בזיכרונותיו, שבדיקה כזאת נעשתה. אל"מ ארנסט קסטל, הנספח הימי האמריקני בתל אביב ב-1967, מסר שלא קיבל כל פנייה כזאת לפני התקיפה. (אין תיעוד של שאלות שישראלים אחרים אולי שאלו אנשי סגל צבאי או דיפלומטי של ארה"ב אם באורח רשמית ואם באורח לא רשמי.) מתבקשת כאן שאלה: מדוע תמצא ישראל צורך לשאול שאלה כזאת? אף אוניה אמריקנית לא ביקרה בנמל ישראלי מאז נובמבר 1963. המלחמה היתה בין ישראל לערבים. מדוע יחשוב מישהו בישראל על אוניה אמריקנית המפליגה בקירבת אזור הקרבות מבלי שתעדכן מדינה ידידותית (אם לא את כל הצדדים המעורבים) בנוכחות האוניה? זה מתמיה במיוחד לאור ההכרזה האמריקנית הפומבית במועצת הביטחון של האו"ם, כמה ימים קודם לכן, כי לא נמצאו אוניות או מטוסים של ארה"ב בתחום מאות מייל מאזור הלחימה.

אך בהנחה שלא נשאלה שאלה כלשהי על ידי גורם ישראלי כלשהו, נראה כי זה הדבר מלמד כי נעשתה טעות, יותר מאשר להיפך. המחשבה של ישראלים לא היה מושג כי אוניה אמריקנית נמצאת באזור והעובדה שהם לא בדקו כלל אם יש אפשרות כזאת, מחזקים, ולא מפריכים, את ההסבר ש"ליברטי" זוהתה בטעות כאויב.

האם מצרים הכריזה על הים בקרבת סיני כאזור לחימה סגור לתנועה ניטרלית כמה ימים לפני התקיפה? התגובה הישראלית הראשונית היתה "כן".⁴ אבל הבה נניח שמצרים לא נהגה כך. NSA וראשי המטות המשולבים ידעו, כי האזור נמצא באורח ברור בתוך אזור לחימה ודאגו לביטחון "ליברטי". הם שלחו מסרים רבים, שנותבו באורח שגוי, במטרה למנוע ממנה כניסה לאזור. "ליברטי" ידעה על המלחמה, והתפוצצויות בחוף שנראו לעיני אנשי צוות האוניה הבהירו היטב כי מתבצעת לחימה בטווח עין. לשאלה, האם מצרים הכריזה על האזור כאזור לחימה או לא, אין כל קשר להוכחה שהתקיפה לא היתה טעות.

ויכוח נוסף קשור בשאלה האם המטוסים הישראליים ירו רקטות או טילים על "ליברטי". הראיות, שנתמכו בבדיקות שביצעו מעבדות צי ארה"ב, קובעות ככל הנראה שלא. מכל מקום, מה לירי רקטות או טילים ולכוונת התוקפים?

כמה מאנשי צוות "ליברטי" טוענים, כי לפני התקיפה בוצע מעקב אווירי ניכר, ולכן ידעו הישראלים את זהות האוניה לפני התקיפה. הישראלים מודים, כי טיסת סיור הבוקר המוקדמת של מטוס נורד 2501 זיהתה את "ליברטי" וכי המטוסים שחלפו מעליה כל אותו בוקר העבירו דוחות על הימצאות אוניה ליד אל-עריש. הישראלים טוענים כי כל המטוסים האלה, מלבד הסיור הימי מוקדם בבוקר, ביצעו משימות קרביות נגד מטרות

מצריות. כמה מטוסים דיווחו על אוניה ליד אל-עריש, וככל הנראה לחלק מהם לא היה עניין כלשהו ב"ליברטי" – הם לא טרחו אפילו לדווח עליה. ישראל מעולם לא הכחישה שהאוניה זוהתה מוקדם בבוקר. לא נמצא כל נתון שציין כי דוח מיקום אחר כלשהו על "ליברטי" הגיע למפקדת חיל הים או לכל מפקדה אחרת. אין כל שחר למחשבה שראיות כאלה - לו נמצאו - היו מושמדות, שכן במקרה כזה היו מושמדות כל הראיות, לרבות מפות הבוקר.

קיימים כמה סיפורים סותרים על מספר ההזנקות של מטוסים שביצע הצי השישי בניסיון להגן על "ליברטי" בשעה שהותקפה. בין שבוצעו הזנקה אחת או שתיים של מטוסים להגנת "ליברטי", שבוטלו אחר כך, מה הקשר בין ויכוחים אלה על פעולות אוויר של צי ארה"ב, שבשליטה מלאה של מפקדים של צי ארה"ב, ובין השאלה אם ידעו הישראלים שהם תוקפים אוניה אמריקנית?

כמה מחסידי תיאוריות הקונספירציה טוענים, כי הנשיא לינדון ג'ונסון, שר ההגנה רוברט מקנמרה, ראש המבצעים של הצי דייוויד מקדונלד, המפקד העליון של הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה ג'ון מקקין, מפקד הצי השישי ויליאם מרטין, ונשיא ועדת החקירה של צי ארה"ב אדמירל אייזק קיד, קשרו קשר לבגוד ב"ליברטי" ובצוותה. אם עלינו להאמין כי חבורה נכבדה זאת, כולה או אפילו כמה מחבריה, עשו יד אחת נגד האינטרס הלאומי של ארצות הברית במטרה להעניק לישראל יתרון כלשהו בקשר לתקיפת "ליברטי" על ידי השתתפות במזימה או בטיוח, יש לענות על כמה שאלות:

ראשית, כל אחד מהקושרים-כביכול (מלבד אדמירל קיד, שהגיע לזירה כמה ימים לאחר התקרית) היה יכול לתת בשלב מוקדם פקודה שהיתה מונעת מ"ליברטי" להיכנס לאזור הלחימה. אם הקושרים לא רצו ש"ליברטי" תהיה שם, מדוע בכלל שלחו אותה לשם?

שנית, אם אפשר להאמין, שלנשיא ג'ונסון ולשר מקנמרה היה מניע פוליטי כלשהו לקשר-כביכול, האמנם ניתן להאמין שאדמירל מקדונלד, אדמירל מקקין, אדמירל מרטין ואדמירל קיד, או אחד מהקצינים הנכבדים האלה, היה בוגד במדינתו וקושר מזימה נגד אוניה של צי ארה"ב וצוותה? הרעיון שקצינים אלה היו מעורבים במזימה כזאת הוא נלעג.

ושלישית, מדוע יבגדו נשיא ארצות הברית, שר ההגנה, מפקד הצי השישי, או אחד מהם, באוניה של צי ארה"ב וצוותה על ידי שקר בדבר זמינות חיפוי אווירי להגנת אוניה אמריקנית, או במניעת חיפוי אווירי ממנה כשהותקפה למעשה?

להסחות דעת אלה אין כל קשר לסוגיה האם הכוחות הישראליים שתקפו את "ליברטי" ידעו - לפני התקיפה או במהלכה - כי היא אוניה אמריקנית. אפשר שכמה מהטענות מעניינות, אבל אף לא אחת מהן רלוונטית לשאלה הנדונה. אכן, בנוסף להסחות הדעת הועלו מספר מיתוסים שוב ושוב עד שפיתחו חיים משלהם, אלא שכולם משוללי יסוד לחלוטין.

הסיפורים על הנשיא ג'ונסון, השר מקנמרה, ואדמירל מקדונלד ששוחחו עם הצי השישי ברדיו דיבור מאובטח ב-1967, פשוט בלתי אפשריים. יכולת כזאת לא היתה קיימת כלל ב-1967.

הסיפור של סטיפן גרין על מטוס סיוור RF-4C של חיל האוויר האמריקני, שטס מגרמניה לישראל לפני שהחלה מלחמת 1967 וסייע לישראלים במלחמתם בערבים הופרך לגמרי בידי השגריר ריצ'רד פרקר. פרקר הבהיר כי אין כל תיעוד התומך בסיפור זה וכי המקור היה אדם שאמינותו הופרכה לחלוטין בידי אנשים ששירתו עמו והכחישו את הסיפור לחלוטין. (ראו פרק 9).

המיתוס שהפריחו הנשיא נאצר והמלך חוסיין על מטוסי נושאות מטוסים של ארה"ב ובריטניה, שהשתתפו בתקיפות הישראליות הראשוניות על מצרים ב-5 ביוני, (שגם הוא נדון בפרק 9), נחשף כשיקרי בידי מקורות רבים. אפילו הסובייטים לא האמינו בו.

כמה מאנשי צוות "ליברטי" עדיין ממשיכים לטעון, כי הפלגה אל תוך אזור לחימה, שבו התנהל עימות מזוין אינטנסיבי, היתה צעד בטוח לגמרי. מפקד האוניה, קצינים ימיים אחרים, NSA, ראשי המטות המשולבים ומפקדים בכירים אחרים גורסים כולם אחרת.

הסיפור בדבר הבטחת חיפוי אווירי של הצי השישי לליברטי תוך 10 דקות מבוסס על זכרוננו של אנס על מסר שאין לו שום תיעוד, הוא חסר שחר לחלוטין ובלתי אפשרי מבחינה פיזית. נושאות המטוסים האמריקניות

הקרובות ביותר נמצאו מרחק מעל 500 מייל, הרבה יותר משעת טיסה למטוסי הסילון שלהם וכמעט 3 שעות טיסה למטוסי הבוכנה שלהן.

המיתוס על מטוסי F-4B חמושים בנשק גרעיני, שהוזנקו מנושאת מטוסים אמריקנית כמתואר בספרו של אנס (ונתמך בידי אדמירל מורר) הוא עורבא פרח. ב-1967 לא היו בנמצא מטוסי פנטום של צי ארה"ב, או של חיל הנחתים, שאובזרו וחווטו לנשיאת נשק גרעיני. גם אם הפנטומים היו מאובזרים לכך, האישור להזנקת מטוסים וחימושם בנשק גרעיני, כפי שאדמירל מורר היה אמור לדעת, יכול להינתן רק בסמכות נשיאותית (ובכמה מקרים נדירים בידי מפקדי זירה), והזנקה חייבה 3 עד 4 שעות הכנה מראש. אין כל תרשומת של אישור, או הזנקה, כאלה.

הסיפור על צוללת שנמצאה באזור ועבדה ביחד עם "ליברטי", שהועלה בידי פירסון, אבלנד, ואנס, לא נתמך בתיעוד כלשהו. יומני הצוללות שהיו מעורבות כביכול לא משקפים פעילות כזאת, ומפקד הצוללת "אמברג'ק" מכחיש כי הצוללת היתה שם (ראו פרק 17). ואף על פי כן, מיתוס זה מסרב לגווע.

הטענה שמשה דיין, שר הביטחון הישראלי, הורה אישית על התקיפה מבוסס על פיסה יחידה של מודיעין גולמי לא-מוערך (הושג באמצעות התקנה לחופש מידע). ה-CIA הכחיש בפומבי את אמיתות הסיפור הזה בכמה הזדמנויות (ראו פרק 11).

למרות שהיומנים והתרשומות שנוצרו ב-8 ביוני הן בידי צי ארה"ב והן בידי צה"ל מציינים, שהתקיפה מהאוויר נמשכה מ-1358 עד 1412 (כ-14 דקות) והתקיפה הימית נמשכה מ-1430 עד 1440 (כ-10 דקות), עדיין נותר בעינו המיתוס שהתקיפה נמשכה במשך שעות.

גולת הכותרת של מיתוסים אלה היא הטענה הנחרצת שמעלה שורד "ליברטי" דיוויד לואיס, כי נשיא ארצות הברית בגד בארה"ב ובאוניה של צי ארה"ב וצוותה מפני שלא רצה להביך את בעלת הברית ישראל. ואולם כל הטענות בדבר קיומן של ראיות המאששות מיתוס זה הופרכו ביסודיות ובאורח מלא. ראשית, כל מי שבקי בהיסטוריה יודע, כי ב-1967 ישראל לא היתה עדיין בעלת ברית קרובה של ארצות הברית. מי שמעלים טיעון זה חוטאים באנכרוניזם. הנשיא ג'ונסון היה נשיא חזק ושנוי במחלוקת, שאמריקנים רבים חלקו עליו בנושאים רבים, אבל האשמתו בבגידה, כפי שעושה לואיס, היא בגדר חוצפה בל תיאמן.

המיתוס הרווח ביותר הוא השקר הגס שהפריח הסופר ג'יימס במפורד, אשר הכחיש כי היתה אי-פעם חקירה של תקרית "ליברטי" בידי ממשלת ארה"ב. בראיון עם ג'ף מטקלף לאתר האינטרנט *World Net Daily*, ב-24 ביוני 2001, בעמוד 10, מציין במפורד את הצורך "לקרוא לממשלת ארה"ב לבצע חקירה – מה שמעולם לא עשו בעבר.... הם מעולם לא ביצעו חקירה על 'ליברטי'. איכשהו, במפורד לא שם לב או העדיף להתעלם מ-10 חקירות רשמיות אמריקניות לפחות, שנדונו בפרוטרוט בפרק 12 לעיל.

כל הדוחות, מלבד דוח תת הוועדה למודיעין של הסנאט ותת הוועדה לחקירת הכוחות המזוינים של בית הנבחרים, זמינים על פי בקשה, רובם ללא עלות. כמה מהם טעונים תשלום לכיסוי עלות ההעתקה. כמה מקורות כוללים גם את הדוח של קבוצת הביטחון של הצי מ-1967 כחקירה נוספת. יש גם 4 דוחות ישראליים רשמיים (ראו פרק 13).

כאשר עוסקים במיתוסים ניצבים לעתים קרובות בפני חוסר אפשרות להוכיח בדרך השלילה. איך תוכיח שאין לך אחות? לגבי המיתוסים הקשורים ל"ליברטי", הבעיה אינה של חוסר תיעוד. יש אלפי דפים של תרשומות אותנטיות ורלוונטיות לאירוע. רובם נוצרו בזמן התקרית או בסמוך לה. כאשר מעמתים חסידי תיאוריות קונספירציה עם תמונה או עדות בשבועה מתועדים, או עם מסר המפריך עניין מסוים, הם טוענים בדרך כלל כי התמונה, תרשומת העדות, או המסר טופללו ושונו. למרבה הצער, הרעב לתיאוריות קונספירציה ולהאשמות בדבר טיוח או מזימות גורם לעתים קרובות להתעלמות או לפסילה של עובדות ולקבלת המיתוס כעובדה ללא כל ניסיון לחשוף את האמת על סמך הראיות הזמינות. לעתים קרובות מדי גוברת הנטייה להתעלם מהסיפור האמיתי.

אפשר שכך הוא מפני שחתיירה של האמת על ידי בחינה רצינית של כל העובדות כרוכה במאמצים רבים ובלתי נלאים, שעה שבנקל ניתן לבדות סיפור מעניין, אף שלא היה ולא נברא. מחבר ספר זה עשה מאמץ קפדני לאסוף ולנתח את כל העובדות והראיות.

Richard B. Parker, ed., *The Six Day War: A Retrospective* (Gainesville: University Press of Florida, 1996), 270. הציטוט המלא הוא: "ברשותכם, אענה לאתגר. מדוע תעשה ישראל מעשה נורא כזה? ייתכן שאנחנו משוגעים, אבל איננו טפשים. בשביל ישראל הנמצאת בתוך מלחמה, כשהצי הסובייטי נמצא באופק, לבוא לירות ולנסות להטביע ולהפציץ מלחים אמריקניים הוא גרוע מפשע, זאת אינולת ארוהה. אשר לטענה, שהסיבה היתה שעמדנו לתקוף את רמת הגולן, המחשבה שזאת היתה סיבה טובה דיה לעורר?? דבר נורא זה, שהיה גורם לישראל נזק בל-ישוער, בלתי נתפסת. היו לאמריקנים דרכים רבות לגלות את תוכניותינו. הם ידעו מה קורה וכל מי שמכיר את ישראל יודע שאפילו משאית אחת העולה בכביש היחיד לרמת הגולן צפויה להתגלות. איננו צריכים להטביע אונייה אמריקנית בשביל זה. אני מסתכן בגירוש בלעג מחדר זה, אבל אני שב ואומר לכם שזאת היתה טעות גורלית נוראה."

נשאות המטוסים היפניות "אקגי", "קגה", "היריו" ו"סוריו" אבדו כולן במידויי. Mitsuo Fuchida and Masatake Okurniya, *Midway: The Battle that Doomed Japan* (New York: Ballantine, 1955), 213, 155-77. See also Samuel Eliot Morrison, *History of U.S. Naval Operations in World War II*, (Boston: Little, Brown, 1964), 4-93

ה"רקטות" היחידות היו טילי אוויר-אוויר, קרוב לוודאי סידוויינדר AIM-9 מתביית-חום. אילו נורו, ככל הנראה לא היו ננעלים על אוניית שטח. שברי רסיסים נאספו מ"ליברטי" ונשלחו להערכה במרכז למודיעין מדעי של הצי. המרכז שלח ב-28 ביוני 1967 מסר בקדימות גבוהה ל"ליברטי" עם העתקים לידיעה לראש המבצעים של הצי, למפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה, למפקד פיקוד אירופה, לראשי המטות המשולבים (מרכז הסיוור המשותף), למפקד הפיקוד האטלנטי, למפקד הצי השישי, למפקד כוח השירות האטלנטי, ולסוכנות הביון של משרד ההגנה. במסר צוין:

שמור

הערכת רסיסים

a. "ליברטי" (AGTR-5) 081715Z

1. הערכת ביניים של שברים שנתקבלו כתוצאה של תקיפה (הפנייה A) מראה את סוגי התחמושת והמקורות הבאים:

a. 20 מ"מ נפיץ/נותב מ[תותח] גרמני 20K DM-11 של סט"ר.

b. 30 מ"מ נפיץ, תותח מטוס, לאומיות לא ידועה.

c. אלמנט של נותב 40 מ"מ מסט"ר. פגז תוצרת ארה"ב.

d. קליעי 0.5 (כמה) לאומיות לא ידועה.

ככל הנראה, לא נאספו או נמסרו פיסות כלשהן של רסיסי רקטות, טילים או פצצות נפאלם. השאלה האם נפגעה ליברטי מרקטות, נותרה במחלוקת, אבל זה אינו רלוונטי לשאלה האם התקיפה היתה מכוונת או נעשתה בטעות.

חקירה מקדמית של השופט החוקר, סעיף 16: "הועד בפני כי האזור הוכרז על ידי שלטונות מצרים כאזור שהשיט מסוכן בו, הכרזה, שיש להניח כי הגיעה לכל כלי השיט שנמצאו בסביבה."

פרק 16 – אישור: יירוטי הסוכנות לביטחון לאומי

ב-8 ביוני 1967 המריא מטוס מעקב אלקטרוני מדגם EC-121M של צי ארה"ב, שהוקצה ליחידה של טייסת סיור אוויר ימית 2 (VQ-2), מאתונה ביוון וטס לאזור סיור מחוץ לגזרת המלחמה שהתחוללה במזרח התיכון מאז 5 ביוני, אבל בטווח מעקב רדיו ממנה. על סיפון המטוס, באזור מוגבל שכונה "האוהל", נמצא מדור מעקב תקשורת אלקטרונית של NSA שנחשב מתוחכם לתקופתו. האוהל אויש בצוות של טכנאי תקשורת – לשונאים של NSA. הצוות כלל כמה לשונאי ערבית ושני לשונאי עברית - רס"ל מרווין נוביקי¹ וסמ"ר מייקל פרוסטינק. טכנאי התקשורת עסקו בזיהוי, הקלטה וניטור תשדורות רדיו בערבית ובעברית. בערך ב-1430 זמן סיני שמע פרוסטינק משהו שגרם לו לקרוא לנוביקי: "הקשב לזה", ומאז התשדורות הרלוונטיות בעברית נותרו והוקלטו עד 1528.

מטוס EC-121D של חיל האוויר של ארה"ב. זהה במהותו ל-EC-121M של הצי (צילום ח"א ארה"ב)

תת-אדמירל וויליאם מרטין, מפקד הצי השישי, שעקב אחר המצב והורה על מטוסים מנושאות המטוסים "אמריקה" ו"סרטוגה" להגיע לאזור תקיפת "ליברטי", שלח ב-1559 מסר לטייסת VQ-2 באתונה, ובו ביקש כי כל טיסות VQ-2 ששוגרו מאתונה יוחזרו, וכי לא יוזנקו טיסות נוספות עד להוראה חדשה.² זמן קצר אחר כך פנה מטוס ה-EC-121M לכיוון לאתונה, ושם, על הקרקע, ערכו נוביקי ופרוסטינק תרגום גולמי של ההקלטות. הקלטות נשלחו בידי בלדר למטה NSA בפורט מיד, מרילנד, שם בוצע תרגום חלק בידי לשונאי העברית ריצרד וו. היקמן,³ שלהלן דיווח לראש NSA רב-אלוף מרשל קרטור את תוכנם. התרגומים סווגו "סודי ביותר" עם מילות הקוד "סבין" ו"קריין".

המידע הסודי ביותר שהפיקה NSA מהקלטות שותף עם CIA, עם סוכנות הביון של משרד ההגנה (DIA), עם הבית הלבן, ועם קלארק קליפורד, יו"ר מועצת הנשיא למודיעין חוץ. הקלטות נותרו בסיווג גבוה ביותר מפני שמשרד ההגנה הודאג מחשיפת האמצעים והשיטות של איסוף סיגינט, ומשרד החוץ הוטרד מיחסי ארה"ב עם מדינות ערב, שהאשימו את ארצות הברית במעורבות במלחמת ששת הימים לצד ישראל. משרד החוץ היה רגיש במיוחד מפני שארצות הברית הצהירה, במושב עצרת האו"ם ב-6 ביוני 1967,⁴ כי לא היו לה אוניות או מטוסים כלשהם במרחק כמה מאות מייל מאזור הלחימה, והובכה כאשר "ליברטי" צצה פתאום בלב אזור הקרבות. מבוכה נוספת היתה נגרמת אילו הודתה ארה"ב כי גם מטוס שלה פעל בקירבת אזור הלחימה.

כאשר הצהירה ממשלת ארה"ב כי "אין אוניות כלשהן של ארה"ב במרחק כמה מאות מייל", עדיין שייטה "ליברטי" במערב הים התיכון לעבר נקודה מוגדרת ליד רצועת עזה. אחר כך נצטוותה להישאר מחוץ לאזור הלחימה ב-5 מסרים לפחות - שלא קיבלה - ומשום כך הפליגה אל תוך אזור הלחימה.⁵ אבל נוכחות מטוס ה-EC-121M של הצי היתה מכוונת, על פי פקודה ספציפית.

כתוצאה ממעטה הסודיות שהוטל על התקרית, נתרקמו עשרות תיאוריות קונספירציה. מספר תיאוריות הקונספירציה על תקרית "ליברטי" משתווה כמעט, על פי כמה הערכות, לאלה של ההתנקשות בנשיא קנדי. בין סיפורי הקונספירציה קיים שוני רב - החל בהערכות ש"ליברטי" נלחמה עם הערבים נגד ישראל וכלה בהיפוכן, כלומר ש"ליברטי" נלחמה לימין עם ישראל נגד הערבים. במרוצת השנים צצו וחזרו ונשמעו שוב ושוב סיפורים על קלטות שמע של יירוטי תשדורות רדיו ישראליות. הללו טענו שקלטות השמע מוכיחות כי כוחות האוויר והים של ישראל תקפו את "ליברטי" במתכוון, בידיעה ברורה שהיא אוניה אמריקנית.

למשל, כמתואר בפרק 10 לעיל, אמר בראיון קצין המכונה של "ליברטי", ג'ורג' גולדן, שהאמין כי "ליברטי" הקליטה יירוטי תשדורות של מטוסים ישראלים: "ייתכן, שחלק מזה גרם לכך שסרן בנט הביא מידע מסוים

ומסר לי אותו. הוא אמר שהם הקליטו את המידע, לגבי תכנון התקיפה ומסרתי זאת למישהו במטה אדמירל מרטין למחרת בבוקר ולא יצא מזה דבר. הלוואי שנמצאתי במצב לעשות לעצמי עותק.⁶ יש לציין, כי בנט לא היה לשונאי עברי, וכי גם אף איש זולתו על סיפון "ליברטי" לא היה כזה. בסופו של דבר, NSA סיפקה אישור מובהק: דוח NSA מ-1981, "התקפה על אוספת סיגינט", מאמת כי "לא היתה ל'ליברטי' משימה ספציפית נגד תשדורות ישראליות... קלטות בעברית שהופקו בידי יחידת USN-855 NSA על 'ליברטי' לא הכילו מידע על התקיפה הישראלית הממששת ובאה."⁷ אבל NSA קיימה את סיווגו של חלק זה של הדוח עד 2 ביולי 2003, כאשר הסיווג הוסר בעקבות תביעת מחבר ספר זה על פי תקנת חופש המידע.⁸

מרווין נוביקי, הלשונאי העברי הבכיר במטוס ה-EC-121M, נתן לסופר ג'יימס במפורד קצה חוט לגבי קיומן של הקלטות שנעשו במטוס. למרות שנוביקי אמר מפורשות לבמפורד, כי הקלטות מלמדות שהתקיפה בוצעה בטעות, טען במפורד בעקשנות שהן הוכיחו כי התקיפה היתה מכוונת וכי ראשי NSA האמינו כולם עד אחד בקביעה זו.⁹ בהודעה חריגה לעיתונות שניפקה NSA נאמר: "טיעונו של מר במפורד, שראשי NSA האמינו כולם עד אחד בקביעה זו פשוט אינו נכונה."¹⁰ נוביקי עצמו הגיב על טענת במפורד במכתב למערכת "וול סטריט ג'ורנל", שבו ציין כי הקלטות מוכיחות שהתקיפה הישראלית היתה טעות גסה. נוביקי סיים את מכתבו בשאלה: "איך אוכל להוכיח זאת? לא אוכל, אלא אם כן הקלטות ימצאו ויפתחו לציבור."¹¹

דרישת מחבר ספר זה מ-NSA מ-6 יולי 1991 לקבל את הקלטות על פי תקנת חופש המידע נדחתה,¹² ולהלן הוא הגיש תביעה לקבלן בבית משפט אזורי פדרלי.¹³ בעקבות תביעה זו שוחררו ב-2 ביולי 2003 קלטות השמע של מטוס EC-121M של NSA יחד עם תרגומי תמליל יירוטים. כן שוחרר אז מסר סודי מ-NSA לבית הלבן מיום 22 ביוני 1967, שכותרו "בעקבות התקיפה הישראלית על יו.א.א.ס. 'ליברטי', 8 ביוני 1967", שנפתח בפסיקה הבאה: "1. כללי. הפעילות הבאה מבוססת על תשדורות קול ישראליות בשפה גלויה ב-תא"ג/תג"ם שיורטו ב-8 ביוני 1967 בין 1229Z ו-1328Z. פעילות זאת עוסקת אך ורק ברגעים שלאחר התקיפה של מטוסי סילון וסירות טורפדו של ישראל על יו.א.א.ס. 'ליברטי' (GTR5). אין שיקופי מודא"ל כלשהם של התקיפה ממש" (הדגשת המחבר).

NSA הסירה את הסיווג גם מהתרגומים לאנגלית, שחררה אותם ואת הקלטות בעברית ובנוסף הסירה את הסיווג מחלק של הדוח שלה מ-1981, שציין: "אמנם דוחות אלה מגלים מבוכה כלשהי מצד הטייסים בקשר ללאומיות האוניה, הם מלמדים על נטייה לשלול כל הנחה שחילות האוויר והים של ישראל תקפו במתכוון אוניה שידעו כי היא אמריקנית."¹⁴

בתגובה לבקשה נוספת של מחבר ספר זה על פי תקנת חופש מידע, שוחרר ב-19 בספטמבר 2005 הדיווח בעל-פה של ריצ'רד היקמן, הלשונאי העברי של NSA שתירגם את הקלטות במטה NSA, שאישר גם הוצא כי הקלטות מלמדות שהתקיפה בוצעה בטעות.¹⁵ המראין של היקמן (וויליאם גרהרד) ציין: "התמלילים נוטים להראות, שהישראלים היו מבולבלים בקשר ללאומיות." היקמן השיב: "זה נכון... הייתי נוטה לומר, שהישראלים לא ידעו שתקפו אוניה אמריקנית."

לבקשת ערוץ טלוויזיה "תמז",¹⁶ שיחרר חיל האוויר הישראלי ב-1986 תמלילי קלטות של תשדורותיו בשעת התקיפה, שלימדו על מבוכה ניכרת בקשר ל"ליברטי" - מי היא היתה, והיכן היא היתה. התמלילים בעברית ותרגומים גולמיים לאנגלית שוחררו למחבר ספר זה ב-1993 ומוצגים בנספח 2 יחד עם תרגומי הקלטות של מטוס ה-EC-121M של NSA.

בעבר טענו ספקנים, כי אין לסמוך על קלטות חיל האוויר הישראלי, מכיוון שיוצרו לאחר מעשה.¹⁷ טענה זו היתה עלולה לערער את מהימנות קלטות חיל האוויר הישראלי, שכן היא הושמעה לפני שחרור קלטות NSA המקבילות, המאמתות את נכונות אלה הישראליות. יש לזכור, שכאשר שוחררו קלטות חיל האוויר הישראלי, עדיין לא היה קיומן של קלטות NSA ידוע בבירור.

קלטות חיל האוויר הישראלי כוללות תשדורות רדיו תא"ג/תג"ם בין מטוסים והבקרים שלהם, בין מטוסים וטרפדות ושיחות טלפון קוויות בין בקרי חיל האוויר. היירוטים של מטוס NSA החלו ב-1430, כאשר מגדל הפיקוח בבסיס חיל האוויר חצור (אות קריאה "טריבון") הודיע למסוק סופר פרלון 815: **שים לב: היתה שם אוניה, אוניית מלחמה שאנחנו תקפנו אותה. אנשים קפצו ממנה למים, אתה תנסה לחלץ אותם.**

הקלטות הישראליות כוללות, דקות אחדות קודם לכן, דיווח של מוביל מבנה "רויאל" "אנשים קפצו ממנה למים" ופקודה של הבקרה לשלוח מסוקי חיפוש והצלה למקום.

ב-1432 הקליט היירוט של NSA את טריבון אומר למסוק 815: "שים לב: האוניה זוהתה עכשיו כאוניה מצרית". שתי דקות אחר-כך, ב-1434, בקלטת הישראלית נשמע הבקר רוברט אומר לכסלו: "זאת אוניית אספקה מצרית". ב-1459, לפי הקלטות של NSA, מעדכן מסוק 815 את "טריבון": "יש לי קשר [עין] עם כלי שיט שעה 12". ב-1501 אמר הבקר שמעון למשל"ט בקלטות הישראליות "הוא נמצא עכשיו איזה 12 מייל ממנו. קשר עין עם האוניה למטה."

ב-1506 בקלטת NSA: "שלילי, זה לא אנשים, זה סירות, זה לא אנשים." ב-1510 קלטות חיל האוויר: "אין אנשים. הוא רואה סירות ולא רואים אנשים." ולבסוף, בצורה הפסקנית ביותר, ב-1512, בקלטות NSA מבקש "טריבון" ממסוק 815: "האם זיהית בברור דגל אמריקאי?", והקלטות הישראליות מציינות ב-1512, "כסלו, דגל אמריקאי על האוניה."

בחינה של קלטות NSA ושל חיל האוויר מבהירה כי אותם אירועים מתוארים בשתי מערכות הקלטה באותו זמן או בקירובת זמן. ניתן להסביר בנקל סטיות זעירות של כמה דקות בין קטעים אחרים של הקלטות, וזאת לא רק כתוצאה של שעונים שונים ותרגומים שונים מעברית לאנגלית, אלא גם בשל פיגור הזמנים הטבעי של המידע המועבר בשרשרת הפיקוד הישראלית למעלה או למטה.

השוואה מדוקדקת וקפדנית של קלטות NSA ושל חיל האוויר מאששת את דיוקן של הקלטות הישראליות. פקידים ישראלים לא ידעו על קיום קלטות NSA עד 35 שנה לאחר התקיפה. אם לא מקבלים את אמינות הקלטות הישראליות ומתעלמים מקלטות חיל האוויר, נותרת רק העדות המוקלטת היחידה שבקלטות NSA, המציינות כי הדגל האמריקני זוהה רק ב-1512, כ-44 דקות לאחר תום התקיפה. NSA סיכמה, מבלי להתייחס כלל לקלטות הישראליות, כי האסון נבע לא רק משיקולים ישראלים מוטעים אלא גם מנוהלי תקשורת אמריקניים לקויים.¹⁸ קלטות NSA "נטו לפסול כל תזה שחילות האוויר והים של ישראל תקפו במתכוון אוניה שידעו כאמריקנית."¹⁹

מזכר מודיעין של סוכנות הביון המרכזית מ-13 יוני 1967 ציין: "אף אחת מההתקשרויות בין המטוסים התוקפים והטרפדות אינה זמינה, אבל מתוך השיחות שיורטו בין טייסי המסוקים ומגדל הפיקוח בחצור אין כמעט ספק, שהישראלים כשלו בזיהוי 'ליברטי' כאוניה של ארה"ב לפני התקיפה או במהלכה."²⁰ מזכר CIA מ-21 ביוני 1967 ציין: "ככל הנראה הישראלים חשבו שהספינה שהם תוקפים אינה 'ליברטי', וברור גם שכאשר התרחשה התקיפה הראשונית הבקרים והטייסים האמינו שהאוניה עוינת."²¹ CIA חזרה על עמדתה הרשמית ב-1978: "מיטב שיפוטנו הוא עדיין שהתקיפה הישראלית על יו.א.א.ס. 'ליברטי' לא בוצעה בזדון כלפי ארצות הברית והיתה פרי טעות."²²

סוכנות הביון של משרד ההגנה (DIA) סיכמה במזכר "סודי ביותר" (קוד "טריין") מ-13 ביוני 1967 שהוגש ליו"ר ראשי המטות המשולבים: "אין כל מידע זמין שעשוי להוכיח ללא ספק כי הישראלים ביצעו תקיפה יזומה על אוניה ידועה כאמריקנית," וכי "NSA מעדכנת כי מודיעין תקשורת (קומינט - COMINT) נוסף בקשר לנושא זה יהיה זמין. בינתיים, מירב העדויות מלמדות שהכוח התוקף האמין שמטרתו מצרית." ב-28 ביוני 1967, בנספח סודי ביותר למזכר ליו"ר ראשי המטות המשולבים, דיווחה DIA: "מידע נוסף שהתקבל לגבי תקרית 'ליברטי' מבהיר את רצף האירועים הכרוכים בתקיפה... ראיות אלה אינן מראות כי הישראלים ביצעו תקיפה יזומה על אוניה ידועה כאמריקנית... תרגום וניתוח של NSA, של יירוט התקשורת בין בקרת הקרקע הישראלית והמסוקים שטסו ליד 'ליברטי' לאחר התקיפה... נוטים לאשר את הניתוח המוצג בעמודים 2 ו-3 של המזכר הראשוני."²³

לאחר בחינת קלטות NSA, דיווח קלארק קליפורד לנשיא, לשר ההגנה ולשר החוץ, באמצעות דוח של המועצה המייעצת של הנשיא למודיעין חוץ: "סך העדויות מכריע כי הכוח התוקף הישראלי האמין בתחילה שמטרתו מצרית... המידע הזמין עד כה אינו משקף שהפיקוד הישראלי העליון ביצע התקפה יזומה על אוניה ידועה כאמריקנית."²⁴

באורח עצמאי, וללא גישה כלשהי לקלטות NSA, סיכמה ועדת החקירה של צי ארה"ב בראשות אדמירל אייזק קיד ב-18 ביוני 1967: "כל המידע הזמין מצטרף לקביעה כי ההתקפה על 'ליברטי' היתה למעשה מקרה

של טעות בזיהוי... אין כל אינדיקציות זמינות שהתקיפה כוונה נגד אונייה אמריקנית.²⁵ אדמירל ג'ון מקקיין, המפקד העליון של הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה – שגם לו לא היתה גישה לקלטות NSA - אישר ביוני 1967 את מסקנות אדמירל קיד בציינו כי: "ההערות לעיל של הרשות המכנסת מוליכות למסקנה כוללת שהתקיפה אכן היתה טעות."²⁶

שחרור קלטות NSA לאחר קרוב ל-40 שנה מאמת את המסקנות העצמאיות של האדמירלים קיד ומקקיין. עשרות סיפורי קונספירציה סותרים ממשיכים לזרום בשטף עד היום, אבל קלטות NSA מאשרות את העמדה הרשמית של ארצות הברית: התקיפה היתה מקרה מצער של טעות בזיהוי.

-
- 1 ראו הערה 34 בפרק 10.
- 2 מסר תז"ח 081359Z יוני 1967 ממפקד הצי השישי לטייסת סיוור VQ-2 ולאחרים. מרכז ההיסטוריה של הצי.
- 3 במהדורה הראשונה של ספר זה מוגדר ריצ'רד היקמן כלשוני העברית השלישי (ע' 136). סיווגה של ההיסטוריה שבעל פה שלו בסוכנות לביטחון לאומי הוסר והיא שוחררה ב-19 בספטמבר 2005, כתוצאה מפניית מחבר ספר זה על פי התקנה לחופש מידע, תיק 41707A.
- 4 הודעה לעיתונות של משרד ההגנה 530-67 מ-6 ביוני 1967.
- 5 דוח תת הוועדה של ועדת הכוחות המזוינים של בית הנבחרים, החוקרת את הכוחות המזוינים, מ-10 במאי 1971.
- 6 ראיון של מחבר ספר זה עם ג'ורג' גולדן, 11 במרס 1991.
- 7 דוח NSA "Attack on a SIGINT Collector, USS Liberty", 1981, ע' 64.
- 8 ראו: בית המשפט המחוזי במחוז הדרומי של פלורידה, תיק 03-20123-CIV-HUCK, א.ג'יי קריסטול נ. NSA.
- 9 James Bamford, *Body of Secrets*, p. 185-239.
- 10 Scott Shane and Tom Bowman, "New Book on NSA Sheds Light on Secrets," *Baltimore Sun*, April 24, 2001.
- 11 "Tragic Gross Error in 1967 Attack", *Wall Street Journal*, May 16, 2001, page A-23.
- 12 שם, 146.
- 13 ראו הערה 8 לעיל.
- 14 דוח NSA "Attack on a SIGINT Collector, USS Liberty", 1981, ע' 64. קלטות השמע, התמלילים והדוח מ-1981 זמינים לשמיעה ולצפייה באתר NSA www.nsa.gov/liberty/.
- 15 ראו: Richard W. Hickman, Oral History, שוחרר מסיווג על ידי NSA ב-19 בספטמבר 2005, ניתן לצפייה ב: www.thelibertyincident.com/hebrewlinguist3.html.
- 16 ראו: מישדר ערוץ "תמז", "התקפה על הליברטי".
- 17 ראו נספח 2 לספר זה.
- 18 דוח NSA "Attack on a SIGINT Collector, USS Liberty", 1981, vii.
- 19 שם, 64.
- 20 מזכר מודיעין SC No.01415/67 של CIA מ-13 ביוני 1967. ראו: U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States, Volume XIX*, Item 317.
- 21 מזכר מודיעין SC No.08384-67 של CIA מ-13 ביוני 1967. ראו: U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States, Volume XIX*, Item 284.
- 22 מכתב מסטנספילד טרנר, ראש CIA, אל סנטור אבורק, 27 בפברואר 1978.
- 23 סוכנות הביון של משרד ההגנה (DIA), מזכרים ליו"ר ראשי המטות המשולבים, TS-SI-0186/AP-5, 13 ביוני 1967 (סודי ביותר "טריין"), SS-S1-0211/AP-5, 28 ביוני 1967 (סודי "סבין").
- 24 דוח המועצה המייעצת לנשיא למודיעין חוץ, 18 ביולי 1967. ניתן לראות דוח זה, שכותרתו "Clark Clifford Report", ב: thelibertyincident.com תחת documents.
- 25 ועדת החקירה של צי ארה"ב, 28 ביוני 1967, ממצאים 1 ו-6.
- 26 אישור ראשון על מכתב של אדמירל קיד 111645/1100 מ-18 ביוני 1967 ממפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה אל היועץ המשפטי, 4, סעיף 15.

פרק 17 – אישור – הצוללת הבדויה

המועצה לביטחון לאומי (NSC) הורתה במזכר NSC 5412/1 על הקמת קבוצה מיוחדת 5412.¹ בתזכיר מ-2 ביוני 1964 שכותרתו "תזכיר פעולה של ביטחון לאומי מס. 303" שונה שמה של קבוצה מיוחדת 5412 לוועדה 303.² במסמך מודפס סודי "לעיניך בלבד" של גוף זה מ-10 באפריל 1967 נאמר:

10 באפריל 1967

תזכיר לרשומות

הנושא: פרוטוקול ישיבת ועדה 303 ב-7 באפריל 1967

נוכחים: מר רוטטאו, השגריר קוהלר מר ואנס ואדמירל טיילור

גנרל רלף ד. סטיקלי נכח בשביל פריט 1.³

מר וויליאם ברו נכח בשביל פריט 2.⁴

1. הצעת משרד ההגנה

גנרל רלף ד. סטיקלי תידרך את הוועדה על מיזם סודי של משרד ההגנה המכונה FRONTLET 615. לאחר מספר שאלות, שבחנו שיטות אלטרנטיביות למילוי הדרישות והערכה של דחיפות המשימה הנוכחית, אושרה ההצעה על ידי ראשי הוועדה.⁵

צוללת בתוך מימי רע"ם [בכתב יד]

התזכיר מתייחס לפריטים 1 ו-2, אבל מופיע בו רק פריט 1, "הצעת משרד ההגנה". הטקסט של ההצעה הוקף בקו, ולרוחב העמוד, כמצוין לעיל, נכתבו ביד המילים "צוללת בתוך מימי רע"ם". לא ידוע מי כתב מילים נוספות אלה ומתי.

בהנחה ש-FRONTLET 615 היה אישור מ-10 באפריל 1967 להחזיר בחשאי צוללת למים הטריטוריאליים של רע"ם (מצרים), אישור זה ניתן 44 יום לפני ש"ליברטי" קיבלה פקודות לנוע ממקומה באבידג'אן בחוף השנהב למזרח הים התיכון, 56 יום לפני תחילת מלחמת ששת הימים ו-59 יום לפני התקיפה ב-8 ביוני 1967. אף אל פי כן, המאמינים בקונספירציית הצוללת מסתמכים על המילים "צוללת בתוך מימי רע"ם" כהוכחה לכך שלא זו בלבד שנמצאה שם צוללת אמריקנית, אלא שהיא גם צילמה את התקיפה, וכי צילומים אלה מוכיחים שהתקיפה היתה מכוונת.

במהלך השנים נתרקמו כמה סיפורים. הראשון בהם סופר על ידי ג'יימס אנס, שטען כי צוללת אמריקנית נמצאה בטווח תצפית פריסקופ מ"ליברטי" בשעת התקיפה, כלהלן:

אנשי צוללת אמריקנית, שהעלתה במהירות פריסקופ מעל פני המים, ראו מטוסי סילון תוקפים את "ליברטי" גלים-גלים. פקודות מפורשות מנעו כל פעולה שהיתה עלולה להסגיר את נוכחותם. הם לא יכלו לעזור לנו ולא יכלו לשבור את דממת הרדיו כדי לקרוא לעזרה. מפקד הצוללת, מתוסכל וכועס, הפעיל מצלמת פריסקופ שהסריטה את הטראומה של "ליברטי". הוא לא יכול לעשות יותר מזה.¹

[הערת שוליים 1 של אנס] סיפור זה הגיע אלי בראשונה מאיש צוות הצוללת, שסיפר אותו באימפולסיביות בקפטריה בבית החולים הימי בפורטסמות כמה שבועות אחרי התקיפה. דומה, שדיווח זה הסביר את הסימנים שראיתי על המפה במרכז התיאום, בנוסף לדיווחים על תצפיות של פריסקופים, שרווחו באוניה ביום התקיפה. מאז התקיפה, אישרו 3 אנשים, שבתוקף מעמדם יכלו לדעת את הסיפור, כי הצוללת פעלה ליד "ליברטי", אם כי שום אדם אמין לא אישר את הדיווח שנלקחו תצלומים.⁶

ב-1997 פירסם אנס מאמר שכותרתו "יו.א.א.ס. 'ליברטי': צילומי פריסקופ עשויים לבסוף לחשוף את האמת",⁷ שבו זיהה את הצוללת כ"אמברג'ק", בהתבססו על "איש צוות בכיר יחסית של הצוללת, שלא הסכים למסור את שמו או לדבר איתנו מלבד דרך צד שלישי". אנס טען באמצעות עדות שמיעה מצד שלישי, כי "אמברג'ק" היתה רק אחת מ-5 צוללות שפעלו בגזרת רצועת עזה, וכי האחרות היו יו.א.א.ס. "טרוטה", יו.א.א.ס. "רקווין", צוללת צרפתית, וצוללת איטלקית.

סיפורים שונים קובעים שהצוללת היתה "אמברג'ק" (SS 522), "אנדרו ג'קסון" (SSBN 619),⁸ "טרוטה" (SS 421),⁹ או "רקווין" (SS 451).¹⁰ בהנחה שצוללת של ארה"ב אכן נמצאה באזור בזמן התקיפה, מה היא יכלה לשמוע או לראות ולתרום בכך תשובה לשאלה האם התקיפה היתה צעד מכוון נגד אוניה הידועה כאמריקנית? אנס כתב: "צילומים שבוצעו מהצוללת יכולים להוכיח מה שקרה". הוא מצטט 4 אנשי צוות אלמונים של צוללת, שכולם, כביכול, טענו ש"אמברג'ק" היתה "קרובה מאוד" או "כמעט מתחת" "ליברטי".¹¹ הוא גם אמר: "איש מ-4 אלה לא היה בטוח שצולמו תמונות". אם צולמו תמונות, איזה מין מראה נשקף "כמעט מתחת 'ליברטי'?" ואם יש ראיות כאלה משל צוללת, היכן הן?

הטכנולוגיה התת-ימית בימינו התקדמה מאוד מאז 1967. באותם ימים רק אדם אחד יכול להשקיף דרך הפריסקופ של הצוללת, שהעניק שדה ראייה מוגבל מאוד של פני המים או פיסת שמים. היתה יכולת מוגבלת לצלם תמונות (ואולי סרט) דרך הפריסקופ. לא היתה יכולת כלשהי להקשיב דרך הפריסקופ לרעשים על פני הים, או ליירט תקשורת רדיו. יתכן שהצוללת יכלה לפרוש מעל לפני הים אנטנה שהיתה עשויה ליירט תשדורות רדיו תג"ם או תא"ג במרחק קבוע ומצומצם ביותר,¹² אבל מספרי מיתוס הצוללת לא הסבירו איך יכלה צוללת שקועה במים להאזין לערוץ טקטי מסוים מתוך הערוצים האפשריים הרבים,¹³ שבהם דיברו טייסים ישראלים בעברית עם הבקרים האוויריים, שנמצאו הרחק מעבר לטווח קליטה כלשהי מגובה פני הים. זאת ועוד, בעומק המים הרדוד בסביבת אל-עריש וליד נקודת התקיפה, שום מפקד צוללת לא היה מפעיל את ספינתו; תרשומות ועדת החקירה כוללות נתונים על עומק של כ-60 מטרים.¹⁴

מה באשר לצוללות השונות, שכביכול היו שם? יומניהן ל-8 ביוני מציינים:

"אמברג'ק"	נקודה "מבצעים מיוחדים"
	1-8 ביוני מבצעים מיוחדים ¹⁵
"אנדרו ג'קסון"	1-13 ביוני "מבצעים מיוחדים" ¹⁶
"טרוטה"	מיקום בנמל
	קשורה/רתוקה בדופן שמאל לדופן ימין של יו.א.א.ס. "טיידוטר" (AD-31) ¹⁷
"רקווין"	8 ביוני 1967 – בנמל
	קשורה/רתוקה למצוף מס' 7 במעגן במפרץ סודה, כרתים. ¹⁸

מאחר ש"אמברג'ק" נמצאה בים התיכון והתייחדה בכך שזוהתה כ"צוללת המסתורין" בידי המספר הגדול ביותר של חסידי תיאוריית קונספירציות הצוללת, התקשר מחבר ספר זה עם אל"ם אוגוסטין אי. הובל, שפיקד עליה ב-8 ביוני 1967, ושאל האם יוכל לאשש את הטענה של הימאי הלא-מזוהה של "אמברג'ק", המוזכר בעמוד 64 בספרו של אנס. אל"ם הובל מסר את התצהיר הבא:¹⁹

אוגוסטין אי. הובל, צי ארה"ב (דימ'), לאחר שהושבע כחוק, העיד:

1. מגיש התצהיר מוסר תצהיר זה בהסתמכו על ידע אישי.
2. ביוני 1967 הוא היה בשרות פעיל בצי ארה"ב ושירת כמפקד יו.א.א.ס. "אמברג'ק" (SS-522), שפעלה בים התיכון בהתאם להוראה שקיבל ביוני 67 061140Z מאת CTF69 (מפקד שייטת צוללת 8).
3. הוא מודע לתקרית שהתרחשה אחר הצהריים ב-8 ביוני 1967, כאשר יו.א.א.ס "ליברטי" הותקפה בידי כוחות ישראלים ליד חוף סיני מול אל עריש, בנקודה לערך 31-23 N, 33-25 E.
4. ב-8 ביוני 1967 לא נמצאה יו.א.א.ס. "אמברג'ק" (SS 522) בטווח 100 מייל מיו.א.א.ס. "ליברטי" או ממיקומה המשוער 31-23 N, 33-25 E.

אם, כדברי אל"ם הובל, "אמברג'ק" לא נמצאה שם, הייתכן שזאת היתה צוללת אמריקנית אחרת? ב-1967 פעלו הצוללות האמריקניות במסגרת שייטת צוללת 8, בפיקוד תת-אדמירל מרמדיוק גרשם ביין. הוא מסר תצהיר, שבו ציין:

מרמדיוק ג. ביין, צי ארה"ב (דימ'), לאחר שהושבע כחוק, העיד:

5. מגיש התצהיר מוסר תצהיר זה בהסתמכו על ידע אישי.
6. ביוני 1967 הוא היה בשרות פעיל בצי ארה"ב כמפקד שייטת צוללות 8, ובמסגרת זאת פיקד על כל צוללות ארה"ב שפעלו בים התיכון.
7. הוא מודע לתקרית שהתרחשה אחר הצהריים ב-8 ביוני 1967, כאשר הותקפה יו.א.א.ס "ליברטי" בידי כוחות ישראלים ליד חוף סיני מול אל עריש, בנקודה לערך 31-23 N, 33-25 E.
8. למיטב זכרונו, לא היתה משימה כלשהי של צוללת כלשהי של ארצות הברית בסביבות "ליברטי" ב-8 ביוני 1967.²⁰

ב-26 באוגוסט 1998, שנים רבות לפני שיצר מחבר ספר זה קשר עמו, מסר תת-אדמירל ביין היסטוריה שבעל-פה לד"ר דייוויד וינקלר במרכז ההיסטוריה של צי ארה"ב (כיום פיקוד היסטוריה ומורשת של הצי). דבריו, המובאים בעמודים 74-75 של תרשומת דבריו, מאירי עיניים:

זה היה בזמן ש"ליברטי" הותקפה בידי הישראלים. לשיטת צוללות 8 היה לוח הסימון המבצעי השלם ביותר בכל הים התיכון, לרבות זה של מפקד הצי השישי, שהרי היינו חייבים ליידע את צוללות הטילים על כל תנועות הספנות. זה היה לאחר שאליס עזב. אני חושב שתת-אדמירל ביל מרטין היה אז מפקד הצי השישי. ידענו היכן נמצאת "ליברטי" וידענו מה היתה. כך שכולם באו למפקדת שייטת 8 צוללות לראות את לוח הסימון שלנו. אדמירל גריפין, אדמירל מרטין, ואנשי מבצעים שונים מהצי השישי, הכל ניסו להבין מה קרה. זאת היתה מין הפתעה בשבילי, שאותו מסך גדול שגודלו של קיר חדר זה... היה המקום היחיד בים התיכון, שבו הוצג הכל. זה גם גרם לנו בעיות, כי לפני שיכולנו להציג את הלוח היה עלינו להסיר את סימוני מיקום צוללות הטילים על מנת לא לחשוף את המדיניות המבצעית שלנו.

תמיד אאמין כי תקיפת "ליברטי" היתה טעות. היא לא היתה מכוונת. אני לא חסיד גדול של התנהלות הישראלים היום; הם יותר מדי שקועים בתוך עצמם ולא-אמינים בשיתוף הפעולה הבינלאומי שלהם, אבל מה שקרה עם "ליברטי" היה טעות שנעשתה בזמן החלפת משמרות של מפקד מבצעי.²¹

במכתב למחבר ספר זה מ-13 בינואר 2003, כתב תת-אדמירל (דימ') מרמדיוק ביין:

הייתי מפקד שיטת צוללות 8 בים התיכון במשך שנתיים שהסתיימו ביולי 1967, מעט אחרי תקרית "ליברטי". זאת היתה תחילת פרישת צוללות פולאריס (אח"כ כונו SSBN) באזור. המדיניות המבצעית בתחום תנועות הצוללות באותו שטח-ים מוגבל יחסית היתה לדווח להן כל מה שאפשר על תנועת אוניות אחרות, מבלי לחשוף מאומה על תנועות הצוללות. באופן זה בדרך זו יכלו מפקדי הצוללות להימנע ככל שניתן מהתגלות במהלך שיוטם בים התיכון. כתוצאה מכך ניהלה מפקדת שיטת צוללות 8 את לוח הסימון המבצעי האמריקני השלם ביותר לפעילויות ימיות באזור. לוח הסימון כיסה קיר שלם, כ-5 על 4 מטרים. היינו מעודכנים בתנועות "ליברטי". ידענו מה היא היתה וסימנו אותה על לוח הסימון שלנו בסימון מיוחד.

בתביעה על פי תקנת חופש המידע מ-21 בינואר 2003 – "א. ג"י קריסטול נ' הסוכנות לביטחון לאומי" – בפסיקה 2 של התלונה מצוינים 3 פריטים ספציפיים. התובע הגיש בקשה ספציפית ל-NSA על פי התקנה לחופש מידע במכתב מ-26 אפריל 2001, שהעתקו מצורף כמוצג A. בקשת התובע היתה לקבל גישה לקלטות, להקלטות, או לתיעוד אלקטרוני או כתוב של מעקב אחרי תשדורות רדיו גלויות, שנעשו או שיוטו ב-8 ביוני בידי יו.א.א. "ליברטי", יו.א.א. "אמברג'ק", ומטוס EC-121 במשך פעילותם במזרח הים התיכון. חשוב לציין, כי התובע לא ביקש חשיפת מידע ביחס לסוג הציוד שנעשה בו שימוש או של שיטות העבודה של יצירת התשדורות המתועדות. אדרבה, בקשות התובע הוגבלו אך ורק לזיהוי וסקירה של תשדורות שכבר נחשפו לציבור ברדיו גלוי ו/או לחומרים המציגים את קיומן של תשדורות אלה – שאין לאף אחת מהן פטור מחשיפה.²²

התשובה לתלונת התובע, שהוגש בידי פרקליט ארצות הברית מטעם הסוכנות לביטחון לאומי ב-3 ביולי 2003, אישרה שחרור של "ההקלטות והתרגומים לאנגלית האמיתיים (לרבות סיכומים של תרגומים אלה) המתייחסים לתקרית 'ליברטי'", בתגובה לשתי הבקשות האחרות ציינה:

21. הנתבע מודה כי יו.א.א. "ליברטי" לא איתרה, קיבלה, או הקליטה ב-8 ביוני 1967 תשדורות כלשהן שאליהן מתייחס התובע.

25 הנתבע מודה כי ל-NSA אין קלטות, הקלטות, או תיעוד אחר, אלקטרוני או כתוב, על מעקב של תשדורות קול תג"מ/תא"ג או תדר גבוה שנעשו או יורטו ב-8 ביוני 1967 בין 1100Z ו-1300Z ונאספו בידי יו.א.א. "אמברג'ק".²³

האם ייתכן, כי הפריסקופ היה של צוללת סובייטית? התפרסם סיפור, כי היתה צוללת סובייטית, גוף מספר K-172 (מסוג ECHO II לפי סיווג נאט"ו), במזרח הים התיכון.²⁴ מחבר הסיפור הוא ניקולאי צ'רקשין, שתואר כאלוף-משנה בצי הסובייטי ומחבר בנושאים ימיים. תוכן המאמר הוא ראיון עם תת-אדמירל (מיל') ניקולאי ששקוב, שתואר כמפקד הצוללת, והבהיר כי מיקם את צוללתו "ליד חופי סוריה, שהיו אזור הפעולה העיקרי שלי" – במרחק של כמעט 200 מייל מאתר תקרית "ליברטי", ומכאן שהצוללת של אל"ם ששקוב לא יכלה להיות שם. הוא המשיך וציין, כי האמריקנים "חיפשו אחר מערך תת-ימי סובייטי שלם, אבל למעשה רק K-172 שלי היתה שם."

סיפורו של ששקוב מעלה יותר שאלות מתשובות. הוא אמר כי נמצא ליד חופי סוריה וקרוב במידה מסוכנת ל-3 נושאות מטוסים אמריקניות – "אמריקה", "פורסטל" ו"אנטרפרייז", שאת כולן תיאר כנושאות מטוסים גרעיניות.²⁵ לאמיתו של דבר, ביוני 1967 רק נושאות המטוסים "אמריקה" ו"סרטוגה" של הצי השישי היו בים התיכון באותו זמן, ונמצאו במרחק 500 עד 600 מייל ממערב ל"חופי סוריה". ייתכן שאפשר לסלוח לששקוב על שסבר כי הנושאות "גרעיניות", אם כי "אמריקה" ו"סרטוגה" לא הונעו בדלק גרעיני. מכל מקום, הוא תיאר את משימתו כשיגור 8 טילים גרעיניים P-6 (SS-N-12) לישראל כדי להשמידה עם "8 הירושימות מינימום" במקרה של מתקפה אמריקנית או ישראלית על "סוריה הידידותית". ב-10 ביוני 1967 אכן תקפה ישראל את סוריה וכבשה את רמת הגולן, אבל ברור כי ששקוב לא ירה 8 טילים גרעיניים על ישראל.

המחבר צ'רקשין כתב עוד, שהאירועים התרחשו "ערב או במשך פסח 1968",²⁶ כמעט שנה לאחר מלחמת 1967. הייתכן כי צ'רקשין זכר אירוע ממלחמת 1973? הוא ציין כי ב-1967-68 "האזור המסוכסך ביותר על כדור הארץ היה אז, מזרח הים התיכון, זירת העימות הערבי-ישראלי".²⁷

בכל הכבוד הראוי, יש לומר שסיפורו של ששלוש אינו מספק ראיות על הימצאות צוללת סובייטית בטווח עין של "ליברטי" ב-8 ביוני 1967. קשה, אם לא בלתי אפשרי, להוכיח דברים על דרך השלילה, כלומר שלא נמצאה צוללת אמריקנית כלשהי באזור. לפיכך ראוי לגרוס, שחובת ההוכחה כי צוללת אכן נמצאה שם, וחובת המצאת ה"ראיות" – קלטות, תמונות, סרטים, יירוטים – היא על מציג טענה זו, שב-40 השנים האחרונות הועלתה רק בסיפורי שמועות. פיסת הראייה התיעודית האמינה היחידה בנושא זה עד היום היא תזכיר בן עמוד אחד של ועדה 303, הרחוק מאוד מלהוכיח משהו. כל הראיות הזמינות קובעות, כי ב-8 ביוני 1967 לא פעלה צוללת כלשהי בסביבת התקיפה על "ליברטי".

- 1 מזכר של המועצה לביטחון לאומי מ-28 בדצמבר 1955 מאת המזכיר האקזקוטיבי מציין: "הנשיא אישר היום את שינוי... NSC 5412/1", שהקים את "קבוצה מיוחדת 5412", והפיץ את הנחיית המועצה לביטחון לאומי על פעולות חשאיות, NSC 5412/2. ראו תיקי ביטחון לאומי NSC 5412/1, NSC 5412/2; שניהם סווגו "סודי ביותר" במקור וסיווגם הוסר ב-1977. ספריית לינדון בינס ג'ונסון, אוסטין, טקסס.
- 2 מזכר על נייר מכתבים של הבית הלבן בחתימת מק'גורג' בנדי (אז היועץ לביטחון לאומי לנשיא ג'ון פ. קנדי). סיווג המסמך הוסר ב-5 בצמבר 1987. ספריית לינדון בינס ג'ונסון, אוסטין, טקסס.
- 3 אנס טוען, כי ראיין את גנרל סטיקלי וכי נאמר לו "שתפקידו אצל ראשי המטות המשולבים היה להשיג אישור של מיזמים כאלה מהרשויות המתאימות. הוא היה מעורב בנדיר במיזמים עצמם. הוא לא זכר דבר על FRONTLET 615". James M. Ennes Jr., "USS Liberty: Periscope Photography May Finally Reveal Truth," *Washington Report on Middle East Affairs* 26, no.1 (June/July 1997), 19-20.
- 4 וויליאם ברו היה ראש מחלקת ב-CIA ומאוחר יותר מפקח כללי של הסוכנות. הוא עסק במיזמים סביב הפלת שלטון סלבדור איינדה בצ'ילי. ספק, אם לפריט 2 המצוין במזכרו יש קשר כלשהו לצוללת בים התיכון.
- 5 תיק ביטחון לאומי, תיקי הוועדה המיוחדת של NSC "ליברטי", תיבה 10, ספריית לינדון בינס ג'ונסון.
- 6 James M. Ennes Jr., *Assault on the "Liberty"* (New York: Random House, 1979).
- 7 James M. Ennes, Jr., "USS Liberty: Periscope Photography May Finally Reveal Truth"
- 8 Russell Warren Howe, "Weapons", (Garden City, New York: Doubleday, 1980). האו טוען, שיו.אס.אס "אנדרו ג'קסון" נמצאה 61 מטרים מתחת ל"ליברטי" בשעת התקיפה. יומן הסיפון של "אנדרו ג'קסון" מציין רק שמ-1 באפריל ועד 30 ביוני 1967 היא סופחה לצי האטלנטי ופעלה מרוטה, ספרד.
- 9 יומן הסיפון של יו.אס.אס "טרוטה" מציין, שב-8 ביוני 1967 היתה בנמל במפרץ סודה, כרתים, "רתוקה דופן אל דופן ימין של יו.אס.אס 'טיידוטר' AD 31".
- 10 יומן הסיפון של יו.אס.אס "רקווין" מציין, שב-8 ביוני 1967 עגנה במפרץ סודה, כרתים, "רתוקה למצוף מס' 7 במעגן במפרץ סודה, כרתים".
- 11 James M. Ennes, Jr., "USS Liberty: Periscope Photography May Finally Reveal Truth"
- 12 אנטנה בגובה פני הים יכולה לקלוט תשדורות בגובה פני המים ממרחק עד 2 מייל בקו ראייה. שידורים ממטוס מגביה-עוף יכולים להיקלט ממרחק גדול יותר. אף על פי כן, כמה מחברי תיאוריות קונספירציה טוענים שקלטו מגובה פני הים, או בסמוך לו, תשדורות בקרי קרקע ישראליים ששודרו מישראל, מרחק מיילים רבים משם - עובדה בלתי אפשרית פיזית. למשל, אל"ם ריצרד בלוק טוען כי היה בשרות פעיל במרכז הסיור 6931 בכרתים, במרחק למעלה מ-500 מייל ממקום התקרית, שם שמע יירוטים בזמן אמיתי. כאשר נשאלו אחרים, שטענו כי שמעו את היירוטים בזמן אמיתי הרחק בווייטנאם או בארצות הברית, איך הבינו את היירוטים בעברית, שינו את סיפוריהם ואמרו שקראו תרגומים בטלטייפ של היירוטים בזמן אמיתי.
- 13 קיימים 600 תדרי או ערוצי תג"ם (118 מ"ה עד 132 מ"ה) ולמעלה מ-1,930 תדרי או ערוצי תא"ג (225 מ"ה עד 418 מ"ה).
- 14 תרשומת ועדת חקירה של צי ארה"ב, עדות סגן ל. פיינטר, 59/164/164.
- 15 יומן הסיפון של יו.אס.אס "אמברג'ק" מ-9 ביוני 1967, מתויק בפקודת ההיסטוריה והמורשת של הצי (NHHC).

-
- 16 יומן הסיפון של יו.אס.אס "אנדרו ג'קסון" מ-8 ביוני 1967, מתוּיֵק ב-NHHC.
- 17 יומן הסיפון של יו.אס.אס "טרטה" מ-8 ביוני 1967, מתוּיֵק ב-NHHC.
- 18 יומן הסיפון של יו.אס.אס "אמברג'ק" מ-9 ביוני 1967, מתוּיֵק ב-NHHC.
- 19 התצהיר המקורי של אל"ם האבל מתוּיֵק בבית המשפט המחוזי במחוז הדרומי של פלורידה. ניתן לצפייה ב: *The Liberty Incident*, www.thelibertyincident.com, תצהיר מפקד "אמברג'ק".
- 20 התצהיר המקורי של תת-אדמירל בין מתוּיֵק בבית המשפט המחוזי במחוז הדרומי של פלורידה. ניתן לצפייה ב: *The Liberty Incident*, www.thelibertyincident.com, תצהיר מפקד שייטת צוללות 8 (COMSUBFLOT8).
- 21 תת-אדמירל מרמדיוק גרשם בין, היסטוריה שבעל-פה, 26 באוגוסט 1998, NHCC, 75.
- 22 ראו תרשומת של בית המשפט המחוזי במחוז הדרומי של פלורידה, תיק 03-20123-CIV-HUCK, א.ג'יי קריסטול
נ. NSA
- 23 ש.ם.
- 24 Nikolai Cherkasin, "On Moscow's Orders," *Russian Life*, October 1996, 13 (originally published in *Russian in Rodina*).
- 25 ש.ם, 14.
- 26 פסח 1968 חל בין 12-20 באפריל.
- 27 Cherkashin, *On Moscow's Orders*, 13.

פרק 18 – אישור: משרד החוץ של ארה"ב

פחות משישה חודשים לאחר שחרור הקלטות של NSA, פירסם משרד החוץ של ארה"ב את כרך 19 של "יחסי החוץ של ארצות הברית", שבו נחשפו המסמכים האמריקניים המשמעותיים הידועים האחרונים בפרשת "ליברטי". סיכום נפרד של משרד החוץ את הכרך מציג את התפתחות עמדת ארצות הברית, מהזעם הראשוני ועד למסקנה הסופית כי האסון היה בטעות.

ב-1 באוקטובר 2003 הודיע משרד החוץ על עריכת כינוס בן יומיים בנושא "ארצות הברית, המזרח התיכון והמלחמה הערבית-ישראלית ב-1967", והזמין חוקרים להגיש לכינוס זה מאמרים מקוריים בנושאים רלוונטיים, לרבות "תקרית יו.א.ס.א. ליברטי" ותפקיד המודיעין.¹ הכינוס, שנפתח ב-12 בינואר 2004, התקיים באודיטוריום לוי הנדרסון במשרד החוץ וכלל 7 דיוני צוות. מחבר ספר זה, שהוזמן להשתתף בקבוצת דיון 1 – "מלחמה, מודיעין ויו.א.ס.א. ליברטי" - הגיש מאמר שכתב יחד עם אל"ם ארנסט קסטל (הנספח הימי בשגרירות ארה"ב בתל אביב ב-1967) ועם ג'ון האדן (ראש תחנת CIA בתל אביב ב-1967). משרד החוץ לא פירסם בדפוס את המאמרים שהוגשו לכינוס "מסיבות תקציביות", אבל את המאמר "יו.א.ס.א. ליברטי" ותפקידי המודיעין, "מאת השלושה הנ"ל ניתן לקרוא בקישור:

<http://www.thelibertyincident.com/docs/liberty-intelligence.pdf>

חברי צוות קבוצת הדיון היו ד"ר מרק סוסר, היסטוריון משרד החוץ, ד"ר דייוויד רובארג, ממטה ההיסטוריה של CIA, וד"ר דייוויד האץ', היסטוריון הסוכנות לביטחון לאומי. הדיון ב"ליברטי" נועד להתנהל בין 1000 ו-1200, ופרסום כרך 19 של "יחסי החוץ של ארצות הברית" תוכנן ל-1200. משום כך לא ידע מחבר ספר זה בזמן הדיון האם חומרים כלשהם בכרך יסתרו את מצגת שלו או יחלקו עליה.

הכינוס כולו שודר בערוץ הטלוויזיה C-SPAN.² לאחר הרצאת פתיחה של דייוויד סטרפילד, סגן עוזר שר החוץ, לשכת ענייני המזרח התיכון, קראה הרייט שוואר, עורכת כרך 19 של "יחסי החוץ של ארצות הברית", תקציר של הכרך, שכלל את הדברים הבאים:

התקיפה על יו.א.ס.א. "ליברטי"

ב-8 ביוני, ב-0803 זמן וושינגטון, תקפו מטוסים וסירות סיוור ישראליות את יו.א.ס.א. "ליברטי", אוניית ביון אלקטרוני, במים בינלאומיים, וגרמו נזק חמור לאוניה ונפגעים רבים. ראשי המטות המשולבים שלחו את "ליברטי" למזרח הים התיכון ב-23 במאי, לאחר שסגירת מפרץ עקבה בידי נאצר הגבירה מאוד את האפשרות של פעולות איבה באזור. "ליברטי" הגיעה למיקומה מול חוף סיני מוקדם ב-8 ביוני. בינתיים, האשמות רע"ם על השתתפות ארה"ב במבצע האוויר של ישראל המריצו את ראשי המטות המשולבים להוציא פקודות חדשות שהורו ל"ליברטי" להישאר במרחק של לפחות 100 מייל מחופי מצרים וישראל. כתוצאה של סדרת טעויות, המסר לא הגיע מעולם לאוניה. (192,199,271) [מראי מקום למסמכים בכרך 19].³

ב-0950 ב-8 ביוני, יידע וולט רוסטאו את הנשיא כי "ליברטי" הותקפה, כי התוקף לא ידוע, וכי מטוסי סיוור מהצי השישי נשלחו לאזור (למעשה, המטוסים הוזנקו עם פקודות להגן על "ליברטי" ולהשמיד את התוקפים). (205-207) לאחר כשעה הגיעה לווינגטון ידיעה, שהישראלים עדכנו את הנספח הימי של ארה"ב בתל אביב כי מטוסים וטרפדות ישראלים תקפו בטעות אוניה אמריקנית. (211) מטוסי הצי השישי הוחזרו מיד.

הנשיא ג'ונסון הורה על חקירה יסודית של עובדות התקיפה. (269-270,284) אחרי חקירה נרחבת, הסיקו סוכנות הביון המרכזית והסוכנות לביטחון לאומי, כי "אין כמעט ספק" שהיחידות הישראליות התוקפות "כשלו בזיהוי ליברטי" כאוניה של ארה"ב לפני התקיפה או במהלכה. וכי זיהו בטעות את האוניה כמצרית. אחר כך חזרה סוכנות הביון

המרכזית על המסקנה כי התקיפה הישראלית היתה טעות, אם כי היתה "לא נאותה והעידה על רשלנות בוטה". גם קלארק קליפורד, שבחן את הראיות לבקשת וולט רוסטאו, הסיק כי אין ראיות שהתקיפה היתה מכוונת. (284-285,317,373)

רק הפרשן ד"ר צ'רלס סמית מאוניברסיטת אריזונה, והמחבר ג'יימס במפורד, חלקו על מסקנות המאמר של מחבר ספר זה ועל מסקנות משרד החוץ. סמית נדרש לספר שכתב ב-1988, שם טען: "ככל הנראה תקפו הישראלים על מנת להטביע את 'ליברטי' ולמנוע מאמריקה מידע על תוכניותיהם לנוע לעבר נהר הירדן, או יותר סביר, לפעול נגד סוריה."⁴ תגובתו של מחבר ספר זה לתזה של סמית היתה, בראשונה, כי ב-8 ביוני 1967 כבר התקדמו הישראלים בגדה המערבית עד נהר הירדן. חיזוק נוסף לפקפוק בתזה זאת נמצא במברק מאת שגריר ארה"ב בישראל, וולורת ברבור, אל שר החוץ דין ראסק, המעדכן כי ב-1130 ביוני, אלוף אהרון יריב, ראש אגף המודיעין של צה"ל, עדכן גם את ברבור וגם את הנציג המיוחד של הנשיא, הרי מקפרסון, על ההתקפה הממשמשת ובאה על סוריה.⁵ עובדות אלה סותרות כל היגיון לעדכן את ארצות הברית בהתקפה המיועדת על סוריה ב-1130, ולאחר מכן לתקוף את יו.אס.אס. "ליברטי" ב-1400 כדי למנוע ממנה מידע על ההתקפה המתוכננת.

ג'יימס במפורד שלל את תקפות ממצאי ועדת החקירה של צי ארה"ב, שהסיקה, לפי 54 ממצאים: "1. הראיות הזמינות מעידות על כך שתקיפת 'ליברטי' ב-8 ביוני היתה למעשה מקרה של טעות בזיהוי..... 6. אין כל אינדיקציות זמינות לכך שהתקיפה יועדה נגד אוניה של ארה"ב."⁶ במפורד טען, שקלטות NSA ששוחזרו בעקבות תביעת מחבר ספר זה על פי תקנת חופש המידע (ראו פרק 16) היו שקריות, וטען בלא אישוש, כי ברשות NSA היו קלטות אחרות, שאותן לא שחררה.

¹ מכתב

מכריסטופר ג' טודה

ארצות הברית, המזרח התיכון, והמלחמה הערבית-ישראלית של 1967.

משרד ההיסטוריון, משרד החוץ של ארה"ב.

12-13 בינואר 2004

משרד ההיסטוריון, משרד החוץ של ארה"ב, יארח כינוס על המשבר הערבי-ישראלי ומלחמת 1967 בתוך ההקשר הרחב יותר של יחסי ארה"ב עם המזרח התיכון במשך ממשל ג'ונסון. הכינוס ייערך בין 12 ו-13 בינואר 2004 בווישינגטון הבירה, במקביל לפירסום כרך 19 של הסדרה ההיסטורית של משרד החוץ, "יחסי חוץ של ארצות הברית, המשבר הערבי-ישראלי ומלחמת 1967". הכרך מכסה את התקופה ממאי 1967, כשדרש הנשיא נאצר את הוצאת כוח החרום של האו"ם, עד נובמבר 1967, כשאושרה החלטה 242 באו"ם. משרד ההיסטוריון ממזמין הצעות למאמרים מקוריים בנושאים המתייחסים למשברים האזוריים לפני המלחמה, המלחמה עצמה, וההשלכות המיידיות של אחר המלחמה. על הצעות בכתב להתמקד בתקופה המדוברת. נושאים אפשריים כוללים:

יסודות מלחמת 1967 (לדוגמה החלטות צבאיות ואסטרטגיות, מדינות ערב ומנהיגים, ישראל, ארצות הברית, וברית המועצות)

הדיפלומטיה האמריקנית עד למלחמה ובמהלכה

תקרית יו.אס.אס. "ליברטי" ותפקיד המודיעין

ההשלכות המיידיות של המשבר והמלחמה (לדוגמה על נאט"ו, אמברגו הנפט הראשון, מאזן הכוחות האזורי)

הפרעות כלכליות אזוריות ובינלאומיות (דוגמה: סגירת תעלת סואץ)

השקפת ארה"ב על הבעיות של לאחר המלחמה (דוגמה: פלסטין, הפליטים)

החלטה 242 של האו"ם

סוגיות אחרות מיד בתום המלחמה

יש להגיש הצעות בכתב (תמצית וק"ח), עדיף באי-מייל או בפקס, עד 20 באוקטובר 2003 אל:

לורי ווסט ון הוק

מתאמת הכינוס

. C-SPAN ID:179892 - 01/12/2004 ²

U.S. Department of State, *Foreign Relations, 1964-1968, Volume XIX, Arab-Israeli Crisis and War, 1967*. Summary released by the office of the historian, January 12, 2004, paragraphs 13-15. ³

ראו: www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xix/28165.htm

., Dr. Charles Smith, *The Palestine and Arab-Israeli Conflict*, (St. Martins Press, New York, 1988) ⁴

המברק הסודי, בן 5 עמודים, הועבר לבית הלבן ב-1822 זמן ושינגטון. סיווגו הוסר ב-27 באפריל 1999. להלן החלק המשמעותי של תוכנו: ⁵

081640Z יוני 67

משגרירות ארה"ב בתל אביב

אל שר החוץ ושינגטון הבירה דחיפות.....

סודי תל אביב 4020

משותף שגרירות/משרד הנספח הצבאי

1. להלן תמצית של תדריך ראש אמ"ן של צה"ל למקפרסון מהבית הלבן ב-1130 ב-8 ביוני.

2. גנרל יריב אמר, שהמשימה העיקרית של צה"ל כעת היא ניצול ההצלחה. עדיין נותרה הבעיה הסורית וייתכן שיהיה צורך להנחית על סוריה מכה כדי לקבל עוד "מרחב מחיה"....

12.... יריב אמר, שעדיין אין פעולות קרקעיות בסוריה, "למרבה הצער"....

ברבור

6 דוח ועדת החקירה של צי ארה"ב, מציאות עובדות, ע' 161 בעמוד המקורי (ע' 266 בעמוד AJC ו-JAG). התרשומת עומדה מחדש על ידי הפרקליט הימי הראשי (JAG) כדי לכלול מסמכים נוספים ואישורים וגם עומדה מחדש על ידי מחבר ספר זה (AJC). באינטרנט יש לדפים 3 מספרי עימוד. מספרי JAG ו-AJC הם במהותם אותו דבר.

פרק 19 – אישור: קלטות שמע של ועדת החקירה

ב-8 ביוני 1967 היה סג"ם ג'ון ד. סקוט קצין בקרת נזקים של "ליברטי". הוא העיד בשבועה בפני ועדת החקירה על סיפון "ליברטי" ב-14 ביוני 1967.¹

הבה נדלג קדימה ל-2006/2007, כאשר העיתונאי ג'יימס סקוט, בנו של סג"ם סקוט, נרשם ללימודים באוניברסיטת הרוורד הודות למלגת ניימן. באותם ימים החליט ג'יימס סקוט לכתוב ספר על פרשת "ליברטי". במסגרת מחקרו ביקר ב-4 במאי 2007 במרכז ההיסטוריה של צי ארה"ב (שכעבור שנה שינה שמו ל"פיקוד היסטוריה ומורשת של הצי"), שבבסיס הצי בווישינגטון, ועיין שם במסמכי צי שהוסר סיווגם, לרבות עותק מספר 4 של תרשומת ועדת החקירה של צי ארה"ב בנוגע לתקרית "ליברטי".² העיתונאי חד-העין הבחין ב-11 "חגורות דיקטפון" של IBM מצורפות למסמך זה וכאשר ביקש לשמוע אותן נאמר לו כי במרכז ההיסטוריה אין ציוד להשמעתן וכי לא ידוע מה הן מכילות. ב-7 במאי 2007 הגיש ג'יימס סקוט בקשה על פי תקנת חופש המידע, שהחגורות יוסבו לצורה שמישה, שתאפשר לחוקרים להסתייע בהן.

אנשי המרכז הופתעו. כפי שאמרו לסקוט, לא היה להם מושג מה מכילות החגורות ולא היה ברשותם ציוד IBM להשמעתן, שכן הן הוקלטו במכשיר IBM שיצא מכלל שימוש. הסיווג של חומרי ועדת החקירה הוסר ושוחרר ב-21 באפריל 1976, כ-31 שנה לפני כן ועתה, מתוך זהירות-יתר, דחו את בקשת סקוט ושלחו את החגורות לפרקליט הראשי של הצי להערכה ולקבלת הוראות.

ב-29 באוגוסט 2007 הגיש סקוט תביעה לפי תקנת חופש המידע בבית המשפט המחוזי של מחוז קרוליינה הדרומית.³ סקוט טען כי המרכז "התנקם בו" על ידי העברת העניין למשרד הפרקליט הימי הראשי של הצי (OJAG).⁴

החגורות נשלחו למשרד הפרקליט הימי הראשי של הצי בנורפולק, וירג'יניה, שם אותר ציוד להשמעתן. הן הוקלטו על תקליטורים והוערכו ע"י OJAG. ההקלטות אינן חלק של תיעוד העדויות הרשמי המתומלל שנרשם בידי פקיד הוועדה, רס"ל ג'וריי ספנסר, במהלך דיוני הוועדה ביוני 1967,⁵ אם כי הן מכילות עדויות חלקיות של העדים אל"מ ל.ר. ראיש; סרן (אח"כ סא"ל) מ.ה. בנט; סא"ל אי.איי. פלטצק; ואל"ם ר.ל. ארתור, כולם קציני צי ארה"ב. ככל שגילה מחבר ספר זה, ההקלטות לא מכילות עדות כלשהי של אביו של ג'יימס סקוט, סג"ם (מיל') ג'ון ד. סקוט. חגורה מספר 7 כוללת את הפתיחה הרשמית של ועדת החקירה, ולמרות שהשתיים לא זהות מילה במילה, ההקלטה מקבילה מהותית לתמלול הרשמי שנרשם על ידי רס"ל ספנסר והוכן בפיקוחו. ההקלטות מכילות גם כמה שיחות שלא לפרוטוקול במהלך התנהלות ועדת החקירה, אבל הללו לא מוסיפות מידע חדש לתרשומות הוועדה.⁶

לאחר סקירת ההקלטות בידי OJAG, הן שוחררו לג'יימס סקוט, שבעקבות זאת ביקש למשוך את תביעתו על פי התקנה לחופש המידע נגד המרכז להיסטוריה של הצי.⁷

כשהגיעה המשחתת "דייוויס" ל"ליברטי" ב-9 ביוני 1967, עלה סרן פול טובין בראש חבורת בקרת נזקים על סיפון "ליברטי" וסביר ביותר כי עבד עם סג"ם סקוט לבקר את הנזק, להשיב את זרם החשמל ולשקם את מנועי האוניה, ולהשיט את "ליברטי" בכוחות עצמה למלטה. כפי שנכתב לעיל (בפרק 6), סרן טובין עוטר בכוכב הארד על פעולותיו. כ-40 שנה אחר כך, אדמירל-משנה (דימ') פול טובין שירת כמנהל מרכז ההיסטוריה של הצי - הארגון שנתבע בידי בנו של סג"ם ג'יימס סקוט.

פתיחת ועדת החקירה כוללת את קולו של אדמירל קיד: "האם אתה, אל"ם וורד בוסטון ג'וניור מצי ארה"ב, נשבע שתבצע בנאמנות את תפקיד יועץ לוועדה, כה יעזור אלוהים?" ואחרי זה נשמע קולו של וורד בוסטון אומר "אני נשבע".⁸ עם סיום עבודת ועדת החקירה, נחתמה התרשומת בידי אדמירל קיד ואלופי-משנה אטקינסון, לאוף ובוסטון.⁹ 39 שנה אחר כך, ב-22 באוקטובר 2003, חתם אל"ם וורד בוסטון על תצהיר שהוכן

בשבילו בידי ג'יימס רונלד גוטשר, מתומכי תיאוריות הקונספירציה, בטענה כי ממצאי תרשומות ועדת החקירה זויפו.¹⁰

מחבר ספר זה ניסה לאתר את חבר הוועדה אל"ם ברנרד ג'יי. לאוף, אבל לא הצליח בכך. ב-1992 השיב אל"ם ברט אטקינסון לשאלת מחבר ספר זה ואמר כי תרשומות ועדת החקירה במלואה היתה נכונה ומתאימה, אם כי היו לו כמה השגות האם היתה "ליברטי" מעל ל-14 מייל מהחוף או פחות מ-12; ועדת החקירה הניחה ל"ליברטי" ליהנות מהספק.¹¹ אדמירל אייזק קיד כתב ב-1991 למחבר ספר זה: "כל מה שאמרת לי, כתבת לי או סיפקת בתייעוד, עלה בקנה אחד כל שהעלינו בעבודתנו בעבר. זה עודד אותי – אפילו אחרי שנים כה רבות. עשית עבודה נהדרת.... בהערכה רבה, אייזק ס. קיד ג'וניור.¹² ממצאי ועדת החקירה אושרו בידי אדמירל ג'ון ס. מקקין,¹³ המפקד העליון של הכוחות הימיים באירופה, שכתב: "ההערות לעיל של הסמכות המכנסת מוליכות למסקנה כוללת, שהתקיפה היתה למעשה טעות." ממצאי ועדת החקירה של צי ארה"ב אושרו בסך הכל 7 פעמים.¹⁴ איש מהמאשרים הרשמיים לא תיקן, לא שינה, או משך את תמיכתו. אל"ם וורד בוסטון השלים את שירותו בצי ופרש. כקצין וכמשפטן, מתמיה, שסיים את שירותו בהתנהלות שפגעה בכבודו, כאשר הכריז כי הפר את שבועתו "למלא בנאמנות את תפקיד יועץ לוועדה" על ידי הגשת דוח כוזב לוועדת החקירה של צי ארה"ב.

בזירה המשפטית נאבקים עורכי דין לקעקע את אמינות עדויותיהם של עדים. הדרך לעשות זאת היא לקבוע, שהצהרה קודמת של העד אינה עקבית, ואחר כך לשאול את העד: "האם שיקרת עכשיו או קודם?" בתי משפט מייחסים חשיבות מועטה לעדות של עד שאמינותו קועקעה, לאחר שנקבע כי הוא שקרן. מדוע חתם וורד בוסטון על הצהרה שקיעקעה את אמינותו? מדוע אדם שנשבע למלא בנאמנות את תפקידו ושמר על שתיקה למעלה מ-30 שנה, נשבע פתאום שלא מילא את תפקידו בנאמנות?

ג'יימס סקוט המשך לעבוד על ספרו. בסתיו 2007 נסע לישראל עם אביו, ג'ון ד. סקוט, לערוך מחקר נוסף בנושא. ספרו של סקוט "התקפה על 'ליברטי'"¹⁵ יצא לאור בהוצאת "סיימון אנד שוסטר" ב-2 ביוני 2009. ביקורת על הספר מאת ג'ון לנקסטר פורסמה ב"ווישינגטון פוסט" ב-2 ביולי 2009. לנקסטר סיכם: "ניכר כי היו לסקוט חשדות משלו, אם כי הוא אינו מביא שום עדות על אקדח מעשן, שתאשש תיאוריה של תקיפה מכוונת, אולי מפני שלא קיימת עדות כזאת."

סרן ג'ון סקוט הוא קצין בצי ארה"ב. ב-8 ביוני 1967, בהיותו סג"ם על סיפון "ליברטי", חווה חוויה מזעזעת. הוא סיפר עליה בצורה חיה ביותר לבנו, וג'יימס סקוט מיטיב לתאר את הזוועה בספרו. אפשר להבין מדוע סרן סקוט, קורבן התקיפה, מתקשה להשלים עם העובדה שהיתה תוצאה של טעות מצערת. הוא אינו קורבן יחיד של אסון כזה שחש כך. למשל, כפי שסופר בפרקים קודמים, כאשר ב-2 ביוני 1967, 6 ימים בלבד לפני תקיפת ליברטי, צלפו מטוסי חיל האוויר האמריקני באוניה הסובייטית "טורקסטאן" בווייטנאם, וכמדווח הרגו ופצעו ימאים סובייטיים, סירבו הסובייטים לקבל את ההסבר של ארה"ב שהתקיפה בוצעה בשוגג.¹⁶ ב-7 במאי 1988, כשהפציצו כוחות נאט"ו את שגרירות סין בבלגרד, סירבו הסינים לקבל את ההסבר כי התקיפה בוצעה בשוגג, ועדיין הם ממשיכים לטעון שהיתה מכוונת.¹⁷ משפחות החיילים הקנדיים שנהרגו ונפצעו באפריל 2002 בתקיפה של מטוס F-16 של משמר האוויר הלאומי של ארה"ב באפגניסטן, עדיין מסרבים להאמין שיקיריהם נפגעו כתוצאה של טעות.¹⁸

כשראיין מחבר ספר זה את אלוף מרדכי (מוטי) הוד, מפקד חיל האוויר ב-1967, ב-11 בינואר 1990, אלוף הוד לא רצה בתחילה לדבר על תקרית "ליברטי". הוא אמר שמשפחות הנופלים ואנשי הצוות ששרדו סבלו מספיק ואין זה נאה לעורר פצעים ישנים. הוא אמר: "אם זה מנחם אותם במידה כלשהי להאמין שהתקיפה לא היתה מוטעית, אזי שיאמינו לזה." אולם לאחר ששמע כמה מסיפורי הקונספירציה, שינה אלוף הוד את דעתו. הוא אמר, שמאחר שסיפורי הקונספירציה כה מעוותים, הם ממשיכים להכאיב ולא לנחם; האמת עדיפה על פני סיפורי כזב - ומאותו רגע שיתף פעולה עם מחקרו של מחבר ספר זה

לא כל שורדי "ליברטי" מאמינים שהתקיפה היתה מכוונת. סא"ל מוריס בנט, שהוענקו לו כוכב הכסף ולב הארגמן על הצלת חיים בתקרית "ליברטי", כתב למחבר ספר זה: "מנקודת מבט של אחד שהיה על הסיפון... העבודה שלך מראה ללא ספק, כי התקיפה היתה תוצאה של סדרת החלטות מבולבלות שנעשו במצב מלחמה.... ייתכן שעבודתך תשים קץ לתיאוריות הקונספירציה הרבות הרודפות אותנו במשך 30 השנים

האחרונות.... עלי להודות, שבמשך השנים שכנעתי את עצמי כי התקיפה היתה מכוונת.... אתה שיכנת רוחות רפאים רבות.¹⁹

מה היתה התגובה דבריו אלה של בנט? אחרי שפירסם מחבר ספר זה את הכתוב לעיל, כינה איש צוות לשעבר של "ליברטי" את בנט "בוגד".²⁰ מסיבה זאת לא חשף מחבר ספר זה שמות אנשי צוות אחרים של "ליברטי", שהסכימו עם סא"ל בנט או שללו את תיאוריות הקונספירציה.

יש לשבח את ג'יימס סקוט על קיום הדיבר החמישי, "כבד את אביך ואת אימך", ועל כתיבת ספר התומך בהשקפותיו של אביו. כמחבר מוכשר בעל תואר מוסמך בעיתונאות מאוניברסיטת הרוורד, הוא מיטיב לכתוב. הוא לא נזקק לשקרים. בנוסף, ייאמר לזכותו כי לא נגרר להתקפות מרושעות על קציני צי או על ממשלת ארה"ב, כפי שעשו כמה ממפיצי תיאוריות הקונספירציה הנוגעות ל"ליברטי". ואולם ספרו פגום, מאחר שהוא משלה את קוראיו בהציגו מידע חלקי ועובדות סלקטיביות תוך החסרת עובדות חשובות אחרות, אשר אין עליהן עוררים, וש אשר אינן תומכות בתזה שלו.

למשל, אחת מפיסות המידע המשכנעות ביותר, המאמתת כי התוקפים הישראליים האמינו שהם תוקפים מטרה מצרית, היא סידרת התשדורות שיירט מטוס ה-EC-121 של NSA. הללו קובעות בבירור כי הישראלים הבחינו בדגל ארה"ב על "ליברטי" רק ב-1512 - 44 דקות לאחר תום התקיפה. קלטות השמע של חיל האוויר הישראלי מאשרות זאת. ג'יימס אנס כותב בעמוד 83 בספרו, כי מטוס ריגול של הצי "המכונה 'ווילי ויקטור'", שעל סיפון מייקל פרוסטינק, הלשוני העברי של NSA, טס מעל הים התיכון כאשר פרוסטינק "שמע משהו שהמם אותו. הוא פתח את האינטרקום המאובטח למפקח שלו. 'הי, צ'יף, יש לי פעילות ממש מוזרה... הם דיברו על דגל אמריקני' [הדגשת המחבר]."

ג'יימס סקוט לא יסף. בשום מקום בספרו לא ציין, כי תשדורת זאת התרחשה ונקלטה 44 דקות אחר תום התקיפה, וכך הוא משלה את הקורא לחשוב כי צפיית הדגל קרתה בשעת התקיפה או לפניה, ולא כי היא אישרה שהדגל נצפה רק לאחר התקיפה.²¹

מה הסיק מייק פרוסטינק מתשדורת הרדיו של חיל האוויר הישראלי שיירט והקליט? הוא כתב למחבר ספר זה ב-25 בספטמבר 2009:

מאת: מייקל פרוסטינק

אל: א. ג'יימס קריסטול

הנדון: יירוטים ישראלים שהקלטתי ב-8 ביוני 1967

לצערי איני יכול להצטרף אליך בסימפוזיון של NSA ב-16 באוקט. 2009. אני מסכים עם מרטין נוביקי, כי היירוטים מראים בבירור שתקיפת יו.אס.אס. "ליברטי" נעשתה בטעות.

מייק

ג'יימס סקוט מתייחס לממונה על מייקל פרוסטינק כ"הי צ'יף" אבל לא מזכיר אותו בשמו. הממונה היתה ד"ר מרווין נוביקי, אז רס"ל (Chief Petty Officer), שפרש בדרגת סרן ומאוחר יותר השלים דוקטורט בלימודים בינלאומיים. נוביקי ופרוסטינק שמעו שניהם את התשדורות הישראליות. הם תרגמו יחד לאנגלית טיוטה ראשונה של היירוטים בעברית אחרי שה-EC-121 חזר לאתונה, ושלחו את הקלטות בידי בלדר למטה NSA במרילנד. נוביקי חשף את קיום הקלטות ב-2004 לג'יימס במפורד, שכתב בספרו כי נוביקי אמר לו, שהקלטות מאשרות שהתקיפה היתה מכוונת.²² בעקבות פרסום ספרו של במפורד הגיב נוביקי במכתב ל"וול סטריט ג'ורנל", שבסופו כתב, כפי שראינו לעיל: "עמדותי, שהינה מנוגדת לזו של מר במפורד, היא שהתקיפה.... היתה טעות גסה. איך אוכל להוכיח זאת? איני יכול, אלא אם כן ימצאו הקלטות וישוחררו לציבור."²³ מחבר ספר זה תבע את הסוכנות לביטחון לאומי בבקשו את שחרור הקלטות האמורות, ו-NSA שיחררה אותן ב-8 ביולי 2003.²⁴ למסקנותיו של מחבר ספר זה על יסוד קלטות NSA ששוחררו, ראו פרק 16.

ג'יימס סקוט אכן יצר קשר עם 2 אמריקנים שהיו על הקרקע בישראל ב-8 ביוני 1967. הראשון היה אל"ם ארנסט קסטל, הנספח הימי של ארה"ב בשגרירות ארה"ב בתל אביב. קסטל עודכן על תקיפת "ליברטי" בידי קצין הקישור הישראלי לנספחים הצבאיים הזרים, סא"ל מיכאל בלוך. ב-14Z14 שלח קסטל מסר לבית הלבן ולצי השישי, בו דיווח להם על הדיווח הישראלי של התקיפה. הוא היה הראשון מאנשי צי ארה"ב שהגיע ל"ליברטי" לאחר התקיפה. הוא תיאם העברת שאלות ומידע הלוך ושוב לוועדת החקירה של צי ארה"ב ולראש המבצעים של הצי.

ג'יימס סקוט מזכיר את קסטל 7 פעמים בספרו, אבל לא מציין את מסקנותיו על אודות התקיפה. בהתחלה, קסטל נזעם, "רתח מכעס" על התקיפה, אבל עם התפתחות החקירה הוא הסיק כי לא תוכננה מראש. ארנסט קסטל ומחבר ספר זה נסעו יחדיו לישראל ביום השנה ה-25 לאסון ליברטי. מחבר ספר זה הטיס את אל"ם קסטל לנקודה המדויקת, לפי GPS, שבה טס קסטל מעל ליברטי ב-8 ביוני 1967. הטלנו 34 פרחים במעגל סביב המקום, לזכר אנשי צי ארה"ב שנהרגו.²⁵ להלן, שוב, כמה משפטים מדברי אל"ם קסטל לערוץ "תמז" לפני המצלמה ב-1982:

הבה נניח כי הפיקוד הישראלי העליון כה חשש שארצות הברית תלמד על מה שהיתה תוכנית ישראלית ברורה לכבוש את הגולן או תוכנית ישראלית אחרת כלשהי, ואז אמר "זה יעצבן את ארצות הברית, הידידה הגדולה שלנו, כדאי שלא נעשה את זה או שניתן לזה לקרות, אז בואו נטביע את האוניה שלהם במקום זאת."

נניח שזאת היתה תוכנית יזומה – תהיה הסיבה אשר תהיה - להיפטר מאוניה של ארצות הברית שהיוותה איום על ישראל. זאת אומרת, שאומה שהשמידה בתוך 22 דקות את כל חיל האוויר המצרי ולכדה את כל השריון המצרי בסיני - אילו החליטו להטביע אוניה של ארה"ב, לבטח היו עושים זאת.²⁶

האמריקני השני שעמו יצר ג'יימס סקוט קשר היה ג'ון האדן, ראש תחנת CIA בתל אביב. בתום תפקידו בישראל חזר האדן למטה CIA, שם ניהל את המדור הישראלי ואחר כך את מדור המזרח התיכון. האדן היה מעורב עמוקות בחקירת תקרית "ליברטי" בידי CIA. היו לו קשרים רבים בישראל. הוא וקסטל הם ככל הנראה שני האמריקנים הידענים ביותר על ליברטי, מאחר שנמצאו בישראל ביוני 1967. האדן אמר למחבר ספר זה, שאמר לג'יימס סקוט שהראיות הוכיחו כי התקיפה היתה טעות מצערת. אבל שמו של האדן או מסקנותיו אינם מוזכרים בשום מקום בספר של סקוט. לפני שסקוט ביקר בישראל, האדן מסר לו שמות של אנשים בישראל שיוכלו לסייע במחקרו. אין בספרו של סקוט רמז כלשהו לכך שנוצר מגע כלשהו עם מי ממקורות אלה.²⁷

דוגמה נוספת לטכניקה של השמטות סלקטיביות של סקוט נמצאת בעמוד 236 בספרו, שם הוא מצטט קטע של בעל טור נפוץ מוערך, ג'יימס ג'. קילפטריק, שפורסם ב-1 באוגוסט 1967: "בעל הטור ג'יימס ג'. קילפטריק דחק בעיתונאים 'להמשיך לחפור'" [הדגשת המחבר].²⁸ ככל הנראה, קילפטריק אכן המשיך לחפור, וב-5 בספטמבר 1967 פרסם מאמר ב"נשיונל רוויו", שסיכם את מסקנותיו מחפירותיו עד כה:

ראיונות של שירותי עיתונות עם שורדי התקיפה גילו תמימות דעים. כי התקיפה היתה מכוונת. [הדגשת המחבר]. ימאים הצביעו על המעקב האווירי במשך כל הבוקר; נוכחות הדגל; המיתאר הידוע של "ליברטי"; שמה באנגלית על הירכתיים (שמן של אוניות חיל הים המצרי כתוב בערבית); התקדמותה האיטית במים בינלאומיים. כל הגורמים הלאה מאששים את מסקנת הצוות כי התקיפה לא היתה טעות כלשהי.

הטיעון הנגדי הוא קו המחשבה שקובע כי ממשלת ישראל היתה תלויה עמוקות ברצון הטוב של ארצות הברית; כי היה לא הגיוני לחלוטין שחיל הים הישראלי יתקוף ביוזמת אוניה של ארה"ב; וכי ההסבר הסביר היחיד הוא כי התקרית היתה טעות שנבעה מהמתחים הטבעיים והחלטות המוטעות של מלחמה חמה [הדגשת המחבר].²⁹

בעמוד 141 של ספרו טוען ג'יימס סקוט, כי הנשיא ג'ונסון האמין שהתקיפה היתה מכוונת: "הנשיא מסר סקופ גדול לעיתונאי כתב העת, אבל התנה אותו בייחוסו לפקידי ממשל בכירים. הנשיא אמר לצ'רלס רוברטס

מ'ניזוויק', כי ארצות הברית קיבלה את התנצלות ישראל, אך דחתה את הסבריה לדרך התרחשות התקרית. התקיפה הישראלית על 'ליברטי', אמר הנשא לעיתונאי, היתה מכוונת. המניע של מדינת היהודים היה למנוע מהאונייה האמריקנית מלצותת לתשדורות ישראליות במהלך המלחמה. "התמיכה היחידה לטענה זאת היא מברק ששלח דובר שגרירות ישראל בושינגטון, דן פתיר, למשרד החוץ הישראלי בירושלים, הסותר ישירות את הצהרתו הכתובה של הנשיא ג'ונסון: "בשעה אחר-עשרה למדנו כי האונייה הותקפה בטעות."³⁰

ככל הנראה, המקור לטענה זאת של סקוט היה עמוד 568 בספרו של תום שגב *1967: Israel, the War and the Year that Transformed the Middle East* ("1967 - הארץ שינתה את פניה"),³¹ מאחר שהמתרגם של שגב לאנגלית כתב באורח שגוי את שמו של פתיר "Patir" ולא "Pattir", וכך עשה גם סקוט. דן פתיר אמר למחבר ספר זה, כי סקוט מעולם לא דיבר איתו. מחבר ספר זה שוחח עם דן פתיר מספר פעמים בספטמבר, אוקטובר, ונובמבר 2009.

להלן מברקו של פתיר:

י ד י

מס' 155

חובר: 111220 יוני 67

הודפס: 120330

אל: המשרד ירושלים

מאת: ממישראל [שגרירות ישראל] בושינגטון

בהול – טפל

מאהב [מח' ארה"ב]. סודי. מקור עיתונאי מוסמך ביותר מסר לי אמש:

1. תדרוך של הנשיא ומזכיר העיתונות שלו ג'ורג' כריסטיאן ניתן בנפרד בימים חמישי ושישי לנציגי "ניזוויק" ו"טיים" ובו היו ההתייחסות שנועדו לפרסום עקיף בנושא תקרית האונייה.
2. בעקבות שיחות אלה עומדת להתפרסם מחר ידיעה שתיוחס למקורות בצמרת הממשל, כי ארה"ב קיבלה התנצלותה של ממשלת ישראל על התקרית אך, דחתה הסבריה. בידיעה ייאמר שלדעת מקורות בממשל בצעו הישראלים DELIBERATE ATTACK משום שה-ליברטי עסקה במתכוון בריגול אלקטרוני של המשדרים הישראליים והמצריים, בקרבת איזור הקרבות האוויריים והיבשתיים.
3. ניזוויק מוסיף שטעון זה מצמרת הממשל נובע מכונה ברורה לשחרר את הנשיא מלהיות כבול למהלכים ודעת הקהל הפרו ישראלית המקיפה והנמרצת כל כך בכל רחבי ארה"ב, ולאפשר לו מהלכים יותר נוחים בהידברות מחדשת עם ארצות ערב.

פתיר

שהח [שר החוץ] רוהמ 2 [ראש הממשלה] [משה] דיין מנכ"ל; סמנכ"ל; מאהב [מח' ארה"ב] רם [ראש המוסד?]³²

ג'ימס סקוט מסתמך על מברק זה, אבל למעשה לפנינו כאן עדות שמיעה כפולה. "צ'רלס רוברטס אמר כי הנשיא ג'ונסון אמר". הנשיא ג'ונסון וצ'רלס רוברט אינם בחיים (ג'ונסון נפטר ב-22 בינואר 1973, ורוברטס ב-15 בינואר 1992), ולא ידוע על קיום מסמך כתוב כלשהו שיש בו כדי לאמת כי הנשיא ג'ונסון האמין שהתקיפה היתה מתוכננת. אדרבה, הפיסקה השלישית במברק שלעיל מציינת כי המניע להדלפה העיתונאית על "ליברטי" היה שיקול פוליטי להעניק לנשיא ארה"ב גמישות יתר בחידוש שיחות עם מדינות ערביות, שרבות מהן ניתקו את יחסיהם הדיפלומטיים עם ארצות הברית עם פרוץ המלחמה.

הנשיא ג'ונסון אכן התראיין אצל שני עיתונאים מאוחר בערב ב-9 ביוני 1967.³³ הראיין עם צ'רלס רוברטס מוזכר ביומן הבית הלבן בלי פירוט של תוכן הראיין. איננו יודעים אם ג'ונסון אמר לרוברטס שהוא מאמין

שהתקיפה היתה מכוונת, או שייטכן שהיתה מכוונת, או כי כמה אנשים סבורים שהתקיפה היתה מכוונת. המעניין הוא כי הראיון השני שקיים הנשיא ג'ונסון אותו ערב עם יו סיד די מכתב העת "לייף", המתואר בפרוטרוט ביומן הבית הלבן, לא מזכיר או אפילו מרמז כי ג'ונסון האמין שהתקיפה היתה מכוונת,³⁴ ואילו כשראיין מחבר ספר זה את סיד די ב-18 באפריל 1994, זכר הלה כי ג'ונסון אמר לו שהתקיפה היתה מכוונת. הוא גם נזכר כי ג'ונסון מסר לו מסמך על אודות תקרית "ליברטי", הניח לו לקראו, ושאל לדעתו.

ספר זיכרונותיו של ג'ונסון, *The Vantage Point* ("עמדת יתרון"),³⁵ עורר את זעמם של כמה משורדי ליברטי משום שציין כי מספר ההרוגים היה 10, ומספר הפצועים 100. מספרים אלה נלקחו מהדיווחים הראשונים שהתקבלו לאחר התקיפה ולא שיקפו במדויק את המספרים הרשמיים הסופיים - 34 הרוגים ו-171 פצועים.³⁶ הנשיא ג'ונסון ציין עוד בזיכרונותיו, כי "האוויה הותקפה בטעות";³⁷ ומאוחר יותר התייחס ל"תאונה המצערת שבה היתה מעורבת ליברטי".³⁸ ייתכן, כי 36 שעות לאחר הגעת הדיווח הראשוני על התקרית לוושינגטון, חשד ג'ונסון, כאחרים, שהתקיפה היתה מכוונת. אבל דעתו הסופית, שהתגבשה אחרי חקירות מרובות, היתה ברורה. חקירתו-הוא נוהלה בידי קלארק קליפורד, יו"ר המועצה המייעצת למודיעין חוץ, אשר כפי שראינו חקר את התקרית ודיווח לג'ונסון ב-18 ביולי 1967 (5 שבועות ו-4 ימים אחר התקיפה), כי "המידע הזמין עד כה אינו משקף שהפיקוד העליון הישראלי ביצע תקיפה יזומה על אוניה ידועה כאמריקנית", וכי "מירב העדויות מעידות, כי הכוח התוקף הישראלי האמין בתחילה כי מטרתם מצרית".³⁹

ספרו של סקוט מצטט מספר פקידי ממשלה אמריקניים שלדעתם התקיפה היתה יזומה, אבל אינו מביא יסוד ראייתי כלשהו לקביעות אלה.

סקוט מצטט גם ספר שפירסם ריצ'רד הלמס, ראש CIA, ב-2003,⁴⁰ שם קבע כי התקיפה היתה יזומה, אבל יחד עם זאת הסכים, כי "לא מילא תפקיד כלשהו בוועדת החקירה שקמה אחר [התקיפה]". סקוט גם לא הזכיר את העמדה הפומבית הרשמית של CIA, כי "ככל הנראה הישראליים לא ידעו כי הם תוקפים את ליברטי". התקיפה לא נעשתה במזיד כלפי ארה"ב ונעשתה בטעות.⁴¹

ספרו של סקוט הוא אולי מחווה נאותה של בן לאביו, אבל הוא אינו תומך בתיאוריה שתקיפת "ליברטי" היתה יותר מאשר תוצאה של סידרת טעויות מצערות של ארצות הברית וישראל.

1 עדותו של סג"מ ג'ון ד. סקוט רשומה החל בעמוד 59/163/163 של תרשומת ועדת החקירה של צי ארה"ב. ראו הערה 2 להלן.

2 התרשומת המקורית של ועדת החקירה מ-18 ביוני 1967 הודפסה ב-6 עותקים. עותק 3 מתויק במשרד הפרקליט הימני הראשי.

התרשומת כולה נמצאת ב-www.thelibertyincident.com/docs/CourtofInquiry.pdf, *The Liberty Incident*, אבל מחבר ספר זה קיבל ב-9 ביוני 2008 את ההודעה הבאה מענף הארכיונים המבצעיים של מרכז ההיסטוריה של הצי: "[דוח] ועדת החקירה של תקרית ליברטי שמור בתיבה 110 של אוסף 1969 (00) CNO והוא עותק 4 מתוך 6. למרבה הצער, אוסף זה סגור כעת. תרשומות שנסקרו להסרת סיווג על פי החלטה נשיאותית מ-17 באפריל 1995 ואושרו לשחרור נסגרו עד לביצוע סקירה נוספת. סקירה חדשה זאת להסרת סיווג היתה מכוח חוק ציבורי 105-261 (חוק קייל-לוט). עד השלמת סקירת הסרת הסיווג של קייל-לוט, ייסגרו התרשומות שסיווגן הוסר קודם לכן."

3 Case No. 2:07-2972-PMD-RSC *James Scott, pro se, Plaintiff v. Naval Historical Center Operational Archives Branch, Defendant*

4 ראו סעיף 4 של תלונה ב: *Scott v. Naval Historical Center*.

5 כמצוין לעיל, היו 6 עותקים של התרשומת הרשמית של ועדת החקירה של צי ארה"ב. הסרטים שנמצאו כללו רק את עותק 3 של מרכז ההיסטוריה של צי ארה"ב. לא ידוע מי ביצע את ההקלטות, או איך הגיעו לתיק במרכז ההיסטוריה של הצי.

6 ניתן לקבל את התקליטורים על פי בקשה מפקוד ההיסטוריה והמורשת הימית: Naval Historical Center, 805 Kidder Breeze Street, SE, #1, Washington, DC 20374-5055.

7 ראו: *Scott v. Naval Historical Center*.

	8
חגורה 7 בהקלטות.	8
ראו תרשומת ועדת החקירה של צי ארה"ב, ע' 174 בעמוד המקורי (ע' 279 של JAG ו-AJC).	9
תצהיר של וורד בוסטון מ-22 באוקטובר 2003. בוסטון חתם מאוחר יותר על "הצהרה" ב-9 בינואר 2004.	10
שיחה טלפונית עם אל"מ ברט אטקינסון, 22 במאי 1992.	11
מכתב למחבר ספר זה בכתב יד מ-3 באוגוסט 1991 על נייר מכתבים של אדמירל קיד.	12
אישור ראשון של מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה לוועדת החקירה של צי ארה"ב ב-18 ביוני 1967.	13
האישורים מצורפים לדוח ועדת החקירה של צי ארה"ב. הם משקפים את היקף העניין בדוח בקרב הצי.	14
אישור	פיקוד מאשר
תאריך אישור	
18 ביוני 1967	1 מפקד הכוחות הימיים של ארה"ב באירופה
6 בספטמבר 1967	2 מפקד הפיקוד האטלנטי
3 בנובמבר 1967	3 הפרקליט הימי הראשי
13 בנובמבר 1967	4 ראש כוח אדם של הצי
1 בדצמבר 1967	5 מערכות ימיות של הצי
5 בינואר 1968	6 תקשורת של הצי
25 במרס 1968	7 ראש המבצעים של הצי
James Scott, <i>Attack on the Liberty</i> (New York, Simon and Schuster, 2009)	15
Goulding, <i>Confirm or Deny</i> , p. 137-67	16
ראו: "China Rejects U.S. Explanation for Belgrade Embassy Bombing", <i>Washington Post</i> , June 29, 1999.	17
ראו: Michael Friscolanti, <i>Friendly Fire, The Untold Story of the U.S. Bombing that Killed Four Canadian Soldiers in Afghanistan</i> , (Mississauga, Ontario: John Wiley & Sons, Canada, 2005)	18
מכתב מסא"ל מוריס בנט אל מחבר ספר זה מ-3 ביוני 2003.	19
אימייל אל מחבר ספר זה ב-23 בדצמבר 2003 מג'ון גידוסקו, איש צוות "ליברטי" לשעבר, הכולל את תוכן אימייל ששלח גידוסקו אל סא"ל בנט ביולי 2003.	20
ראו פרק 7 בספר זה.	21
מרווין נוביקי שלח ב-3 במרס 2000 מכתב אל ג'יימס במפורד יחד עם חמש צרופות. ניתן לראות חומרים אלה ב:	22
"Tragic Gross Error in 1967 Attack", <i>Wall Street Journal</i> , May 16, 2001, page A-23	23
U.S. District Court, Southern District of Florida, Case No. 03-20123-CIV-HUCK, <i>Cristol v. National Security Agency</i>	24
ראו "אחרית דבר" לספר זה מאת אל"מ קסטל לתיאור אותה טיסה.	25
המישדר "התקפה על 'ליברטי'" של ערוץ "תמז".	26
שיחה טלפונית עם האדן.	27
Hartford Courant, August 1, 1967, p. 16	28
National Review, September 5, 1967, p. 956	29
Lyndon B. Johnson, <i>The Vantage Point: Perspectives of the Presidency 1963-1969</i> , (Holt Rinehart and Winston, New York, 1971), 300	30
תום שגב, "1967 - והארץ שינתה את פניה", הוצאת כתר, 2005. ע. 603 במהדורה העברית	31
גנזך המדינה, חצ-4079/26. באדיבות גב' נורית מדר.	32
White House log, Friday, June 9, 1967, page 15, Charles "Chuck" Roberts of Newsweek 7:55 pm - 9:06 pm, and pages 16 and 17, Mr. Hugh Sidey 9:12 to 10:05 p.m	33
ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם יו סידו ב-18 באפריל 1994. סידו היה בושינגטון הבירה. סידו כתב את הטור "הנשיאות" ב"ליף" מ-1966 עד 1972 ואחר כך ב"טיים". הוא אישר, שההערות ביומן הבית הלבן נשמעו כשל ג'ונסון אשר, לדבריו, "הניח שהעולם נגדו". הוא הוסיף כי הנשיא ג'ונסון אהב "לשחק את הנשיא" בפני עיתונאים וכי היה "שקרן מלידה".	34
Johnson, <i>Vantage Point</i> , 300-301, 304	35
ראו תרשומת ועדת החקירה של צי ארה"ב.	36

	.Johnson, <i>Vantage Point</i> , 300	37
	שם, 304.	38
	דוח קלארק קליפורד, 18 ביולי 1967, 4.	39
Richard Helms and William Hood, <i>A Look Over My Shoulder: A Life in the Central Intelligence Agency</i> , (New York: Random House 2003),. 300, 301		40
U.S. Department of State <i>Foreign Relations of the United States Volume XIX</i> , Item 317, 540	מזכר מודיעין, CIA, 11, 21 ביוני 1967. ראו:	41

פרק 20 – אישור: ניתוח היסטוריון NSA מ-1995

ד"ר תומס ר. ג'ונסון שירת שנים רבות כהיסטוריון בסוכנות לביטחון לאומי. הוא הגיע לסוכנות ב-1964. ב-1992 נתבקש לכתוב את תולדות הסוכנות. את משימתו סיים ב-1998 ופרש ב-1999.¹ ג'ונסון חיבר בשביל NSA סדרה של 6 מסמכים, שכותרתם "קריפטולוגיה אמריקנית במשך המלחמה הקרה 1945-1989".²

Document 1: American Cryptology during the Cold War, 1945-1960 pp. 1-155

Document 2: American Cryptology during the Cold War, 1945-1989 pp. 157-287

Document 3: American Cryptology during the Cold War, 1960-1972 pp. 289-494

Document 4: American Cryptology during the Cold War, 1945-1989 pp. 495-652

Document 5: American Cryptology during the Cold War, 1945-1989 pp. 1-116

Document 6: American Cryptology during the Cold War, 1945-1989 pp.117–262

סידרה זאת עוררה ביקורת שטענה כי סיפרה רק על כישלונות הסוכנות ולא על הצלחותיה המרובות.³ בתגובה לבקשת מתיו ד. אייד מארכיון הביטחון הלאומי באוניברסיטת ג'ורג' וושינגטון, שוחררו שלושת המסמכים הראשונים של הסידרה ב-9 ביולי 2007. מתיו אייד העלה אותם לאינטרנט ב-14 בנובמבר 2008.

אפשר לראות חומר זה ב: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB78/docs.htm>⁴ תקרית "ליברטי" נדונה במסמך 3 בפרק בן 8 עמודים (432-439), שכותרתו "התקיפה של יו.אס.אס. ליברטי". וכך נאמר שם:

כמובן שממשל ג'ונסון נזעם. בהצהרה חריפה מאין כמותה כינה משרד החוץ את התקיפה "ממש בלתי נתפסת. לכל הפחות, יש לגנות את התקיפה כפעולה של חוסר אחריות צבאית המשקפת זלזול מופקר בחיי אדם". אבל קלארק קליפורד, שמונה על ידי הנשיא להגיש חוות דעת סופית, הגדיר זאת כטעות בזיהוי. קליפורד הסתמך בעיקר על דוחות מודיעין תקשורת, שהראו כי בנוגע לזיהוי השתררה בקרב הישראלים מבוכה שהיה קשה לזייפה. אם כי בתחילה הוא חשב שהישראלים היו אמורים לדעת שהם תוקפים אונייה אמריקנית, הוא הסיק כי מדובר ב"מעשה בוטה של רשלנות נפשית...". ולא בפעולה מכוונת.

אין לראות את תקיפת "ליברטי" כטעות בזיהוי ביזארית או אפילו יוצאת דופן במיוחד. טעויות כאלה נעשות לעתים תכופות מדי – הפלת טיסה 007 של נתיבי האוויר הקוריאניים בידי הסובייטים והפלת טיסה IR 655 של נתיבי האוויר האיראניים בידי האמריקנים ב-3 ביולי 1988 הן דוגמאות טובות לכך. בשעת מלחמה מגבירים חיפזון ופחד את האפשרות לטעות. אבידות עקב אש ידידותית תמיד מהוות חלק ניכר מסך האבידות. ואין לראות את ההסכמה הישראלית למתן פיצוי כהכרה באשמה אלא כמאמץ לשמור על ידידותו של מיטיב שנעשה לו עוול.

להלן כל תוכן הקטע של ד"ר ג'ונסון על "ליברטי" (כמה הערות של מחבר ספר זה בנושאים שוליים מובאות בסוגריים מרובעים בתוך הטקסט של ג'ונסון. למשל, ג'ונסון מזכיר את הזנקת הסקיהוקים A-4 אבל נמנע

מלצין כי גם מטוסי סקייריידר A-1 ופנטום F-4 הוזנקו. הוא גם מצין כי 2 טורפדות שוגרו נגד ליברטי, אם כי למעשה שוגרו 5).

"ליברטי", אוניית המחקר הטכני (TRS) שביקשה NSA להציב במזרח התיכון, היתה אונייה מדגם ויקטורי משופצת מימי מלחמת העולם השנייה, שהוסבה לאוניית עזר למחקר טכני (AGTR) ב-1964. הספינה כבר ביצעה 5 משימות סיוור. היו בה 20 עמדות האזנה, 6 קצינים, צוות סיגינט בן 125 איש וצוות כולל של 172 איש. עם מערכות TRSSCOM, רדיו-טלפון אונייה-חוף ו-2 מקלטים לשידורי צי, היתה "ליברטי" אחת האוניות המצוידות ביותר מבין אוניות TRS. הצי אישר את בקשת NSA, ו"ליברטי" הפליגה מהחוף המערבי של אפריקה לרוטה, שם העלתה על סיפונה 9 לשונאים נוספים, לרבות 3 אזרחים מ-NSA, וחומרי מיפתוח נוספים למעגלי הקשר שלה. ב-2 ביוני יצאה לדרכה למזרח הים התיכון.

פקודת השיט של "ליברטי" ציינה כי עליה להישאר במרחק 12.5 מייל לפחות מחוף רע"ם [הרפובליקה הערבית המאוחדת – ז"א מצרים] ו-6.5 מייל מישראל. כשפרצה המלחמה ב-5 ביוני קיבל הצי השישי, ש"ליברטי" סופחה אליו זמנית, הוראות להישאר לפחות 100 מייל מחופי לבנון, סוריה, ישראל ורע"ם, אבל ההוראות של "ליברטי" לא שונו. כאשר הגיעה לאזור הפעולה שלה בשלהי 7 ביוני, עדיין החזיק סא"ל מקגונגל, מפקד הספינה, הוראות בכתב שקירבו את האוניה לחוף.

האשמות נאצר ב-6 ביוני, כי ארה"ב ובריטניה מספקות לישראלים חיפוי אווירי, והאפשרות שהסובייטים יתערבו, הוליכו להוצאת פקודות חדשות לצי השישי, לשמור מרחק לפחות 200 מייל מאזור החוף של מזרח הים התיכון. למחרת החליטו ראשי המטות המשולבים להסיג בחזרה את "ליברטי", האוניה היחידה של צי ארה"ב שעדיין נמצאה הרחק במזרח הים התיכון, למרחק 20 מייל ימי לפחות מרע"ם ו-15 מייל מישראל. מאוחר יותר אותו יום, שינו שוב ראשי המטות המשולבים את המרחק הפעם ל-10 מייל מחופי שתי המדינות.

המסר הראשון מראשי המטות המשולבים מעולם לא הגיע ל"ליברטי" – מרכז תקשורת של הצבא ניתב אותו בטעות לתחנת תקשורת של הצי באוקיינוס השקט. כאשר לאחר שעה החליט מרכז הסיוור המשותף של ראשי המטות המשולבים להסיג את "ליברטי" למרחק 100 מייל ימי, התרחשה סידרת כשלי תקשורת, שנמשכה אל תוך הלילה. ניתובים שגויים של מסרים, עיכובים שנבעו מלחצי עניינים אחרים, סירובי הצי לשדר על סמך פקודה בעל-פה, הצטרפו כולם לעיכוב קבלת המסר עד לאחר התקיפה. זאת היתה חזרה על מסר ההתראה לפרל הרבור ב-7 בדצמבר 1941, ועל כל הנוגעים בדבר רבצה אשמה רבה.

"ליברטי" נצפתה בידי כמה מטוסים לא מזוהים בשעות הבוקר של 9 ביוני. אותו אחר צהרים היא נמצאה במרחק כ-25 מייל מצפון לעיר המצרית אל עריש, ואזי, בערך ב-1400 זמן מקומי, שינו 2 מטוסי קרב "דאסו" ישראליים מתוצרת צרפת את נתיבם לכיוון האוניה והחלו לצלוף בה בתותחים ורקטות. בתקיפה פגעו כ-821 כדורים בגוף האוניה ובמבנה העילי, פצעו את מקגונגל והרגו 8 אנשי צוות. "ליברטי" הצליחה לשדר מסר נואש לצי השישי לפני שנותק מקור הכוח של ציוד הרדיו, ואדמירל מרטין, מפקד הצי השישי, הזניק 4 מטוסי סקיהוק A-4 חמושים לחיפוי אווירי [הערה: הוזנקו גם 4 מטוסי סקייריידר A-1 ו-4 פנטומים F-4 חמושים. זמן הגעה משוער מעל "ליברטי" היה 1715 מקומי]. מאחר שאוניית הדגל שלו נמצאה במרחק 450 מייל מ"ליברטי", המטוסים לא הגיעו לפני ש-3 סירות טורפדו ישראליות שיגרו 2 טורפדות [הערה: לאמיתו של דבר שוגרו 5 טורפדות. אחד פגע ב"ליברטי"]. בערך ב-1430. הטורפדות פרצו דרך אזורי המודא"ל, הרגו 25 איש וקרעו חור ברוחב כ-12 מטר בדופן. בעוד צוות "ליברטי" נאבק לשמור את האוניה צפה על פני המים, נהרג איש צוות נוסף באש מקלעים מאחת הטרפדות.

לאחר הסתלקות סירות הטרפדו השיט מקגונגל את אונייתו למלטה. ספינות ליווי של הצי השישי הגיעו ל"ליברטי" 16 שעות לאחר התקיפה. הן עקבו אחר האוניה ושלו מהמים חומרי מיפתוח מסווגים וקריפטוגרפיים שנפלטו מהחור בדופן. "ליברטי" צלעה למלטה ב-14 ביוני לאחר מאבק הרואי להישאר צפה, שזיכה את מקגונגל במדליית הכבוד. בסך הכל נהרגו 34 אנשי צוות, כולל אלן בלו, לשונאי ערבית, אזרח NSA. קורבנות אלה איבדו את חייהם עקב טעויות במערכת תקשורת צבאית שב-1967 כבר לא יכלה לבצע את עבודתה, במלחמה שבה ארה"ב לא היתה צד לוחם.

הידיעה על התקיפה הגיעה לראש NSA מרשל קרטל ב-0915 זמן וושינגטון. כמעט מייד החל הטלפון לצלצל תוך שהידיעה על התקיפה מתפשטת בווישינגטון. בעוד קרטל מנהל הקצאה מחדש של גורמי האזנה, התקשר אליו שר

ההגנה מקנמרה (ב-1015) לבקש פרטים על האוניה ועל ההפלגה כדי שיוכל למסור הצהרה לעיתונות. סגן ראש [NSA] לואיס טורדלה ניהל ניסוח סיפור כיסוי. קרטור הסיט שאלות רבות ל-NSG (קבוצת הביטחון של הצי). בשלב אחד במשך היום קיבל ראש NSA שיחה ממרכז הסיור המשותף עם הצעה להטביע את האוניה. קרטור השיב שזה יהיה הדבר הגרוע ביותר לעשות – ערימות של מסמכים מסווגים וצידוד היו עלולות למצוא דרכן למים רדודים. הוא צדק. ההשטה ההרואית של מקגונגל את ספינתו למעגן במלטה הצילה מה שהיה עלול להיות מצב חמור בהרבה.

ללינדון ג'ונסון נודע הדבר ב-0949. באותה שעה עדיין לא ידעה ארה"ב את זהות התוקפים, אבל עד מהרה נודע לבית הלבן מתוך מסר של משרד הנספח הצבאי בתל אביב כי חיל האוויר הישראלי הודה בטעות. הנשיא ניצב עתה בפני דילמה רגישה ביותר. בעקבות טענות ערביות כי ארה"ב סייעה לישראל, נמצא הצי השישי במרכז הים התיכון, הרחק מהעיתונות. הנה, אם כן, מבלי להודיע לגורם כלשהו, נמצאה אוניית צי ארה"ב במרחק כמה מייל בלבד מחופי ישראל, באמצע אזור לחימה. ג'ונסון הודאג קודם כל מתגובה סובייטית. הוא הורה לוולטר רוסטאו לשלוח מסר לקוסיגין [נשיא ברה"מ], שציין כי ככל הנראה ירו הישראליים בטעות על אוניה אמריקנית וכי הצי השישי שולח אוניות ומטוסים לבדוק את המצב. (הוא חזר על כך פעמיים.) קוסיגין השיב כי העביר את המסר לנאצר.

בינתיים פירסם הפנטגון הודעה על התקיפה, שציינה כי משימת "ליברטי" היתה "לוודא תקשורת בין נקודות ממשלתיות אמריקניות במזרח התיכון ולסייע בהעברת מידע בנוגע לפינוי בני משפחה אמריקניים ואזרחים אמריקניים אחרים מארצות במזרח התיכון." זה היה סיפור הכיסוי ש-NSA רקחה בנסיבות דחוקות. זה לא תפס, אבל כמו בתקרית ה-U-2 [האמריקני] [שהופל בידי הסובייטים] ב-1960, שום סיפור כיסוי לא היה תופס במצב זה. עד מהרה עלתה העיתונות על האמת, שיוחסה לקצין צבא אנונימי, כי "ליברטי" היתה "אוניית ריגול." על פי מקור זה, "רוסיה עושה אותו דבר. התקרבונו במטרה לנטר את התקשורת של מצרים וגם של ישראל. אנו חייבים. עלינו להיות מודעים למתרחש תוך דקות." טענה זו הוכחשה בידי מקורות רשמיים, אבל יותר לא הוטל ספק במשימתה האמיתית של "ליברטי" (לא היתה לספינה למעשה משימה בעניין ישראל, כי היו מעט מדי לשונאים עבריים [ב-NSA]).

איך קרתה התקרית? ההיתה זאת תקיפה מכוונת מצד ישראל, כפי שטענו פעמים רבות מספור אנשים רבים? (אפילו גנרל קרטור סבר שהיתה מכוונת.) אם זאת היתה תאונה, כיצד ייתכן שהישראלים טעו בזיהוי האוניה? "ליברטי" הניפה דגל אמריקני, סומנה בבירור על גופה "AGTR-5" [הערה: לאמיתו של דבר האוניה סומנה "5-GTR"]. וכאשר הופל בריות הדגל הראשון בידי המטוסים הקרב התוקפים, הניף מקגונגל את הדגל הגדול ביותר שנמצא על הסיפון, נס חג שגודלו 7 על 13 רגל. דגל ענק זה התנוסס מעל "ליברטי" כשביצעו הטרפדות את תקיפתן.

המחשבה שהתקיפה היתה מכוונת הוכחה כמוטעית. אמנם לא היו כל נתוני סיגינט המתייחסים ישירות לתקיפה, אבל היה דוח [מצונזר] של NSA, זמן קצר לאחר התקרית, שעסק בתוצאותיה. הוא דיווח על שיחות בין בקר אוויר בחצור [בסיס חיל האוויר הישראלי] ושני מסוקים ישראליים שעקבו אחר ליברטי כאשר הסתובבה בכיוון מלטה. חצור זיהה בהתחלה את האוניה כמצרית, אחר כך נעשה מסופק, וביקש מצוותי המסוקים "תברר אצל האדם הראשון שאתה מעלה מאיזה לאומיות הוא." כמה דקות אחר כך הורה חצור: "שים לב: אם הם, אלה שמדברים, אם הם דוברי ערבית, מצרים, אתה לוקח אותם לאל עריש. אם הם דוברי אנגלית, לא מצרים, אתה לוקח אותם ללוד.... הדבר הראשון שתברר מה הלאומיות שלהם." שתי דקות אחר כך שאל חצור: "האם זיהית בברור דגל אמריקאי?" ולאחר דקה: "מבקשים שתעשה שוב פס" (יעף – pass) ותבדוק עוד פעם אם זה באמת דגל אמריקאי."

ניתן רק לשער את התבהלה שאחזה במפקדת חיל הים הישראלי אותה עת. ככל הנראה תקפו אוניה של בעלת בריתם הקרובה ביותר. [הערה: קצת מוגזם לכנות את ארה"ב ואת ישראל כ"בעלות ברית" ב-1967. יחסי ארה"ב-ישראל התפתחו לידי ידידות קרובה - מעולם לא ברית רשמית – רק מאוחר יותר.]

על יסוד דוח זה אמר רוסטאו לג'ונסון, כי ככל הנראה נמצאו הישראלים במבוכה באשר ללאומיות האוניה, והציע שייטכן שהיתה תקלה כלשהי בתוך הצבא הישראלי שגרמה לתקיפה.

ועדת החקירה הרשמית הישראלית הסיקה ב-21 ביולי 1967, כי אכן היתה טעות בזיהוי. כש"ליברטי" נתגלתה בראשונה בידי מטוס סיור ישראלי בבוקר 8 בחודש, היא לא זוהתה אבל סווגה כעוינת בספק, וסימון אדום הונח על המפה בחדר המלחמה של חיל הים. מאוחר יותר בבוקר הזיהוי שונה טנטטיבית לידידותי (אמריקני) והסימון האדום הוחלף בירוק. אבל בחיל הים הישראלי עבר זמן-מה בלי קביעת מיקום, ומישהו, במקום להשאיר את הסימון הירוק עם סימן שאלה, הסיר אותו לגמרי מהמפה.

חילופי המשמרת [בחיל הים הישראלי] היו ב-1100 זמן ישראל, והמשמרת החדשה לא ידעה דבר על האוניה האמריקנית, שכבר לא צוינה במפה. היה ידוע, שיחידות צבא ישראליות בעיר החוף אל עריש בסיני דיווחו על הפגזה ארטילרית ממקור לא ידוע. (מאוחר יותר זה התברר כפיצוץ במאגר תחמושת.) הישראלים החלו לחפש בים אחר אוניה עוינת אפשרית, ומצאו את "ליברטי". צוות הספינה שביצעה את הזיהוי טען שהמכ"ם שלה הראה כי האוניה נעה בכיוון סואץ ב-28 קשר (מהירות בלתי אפשרית ל"ליברטי" – טעות של המוכ"ם), והבקרה של חיל הים הישראלי הורתה על תקיפה אווירית. 2 מטוסי קרב מסוג מיראז' בדרכם הביתה מסיור אוויר מעל תעלת סואץ הוסטו לנקודה בה נמצאה כמשוער ה[אוניה] העוינת. לאחר יעף מהיר, טענו הטייסים כי האוניה לא מציגה דגל (טעות נוספת) וקיבלו פקודה לבצע תקיפה.

הטרפדות הגיעו לאזור ב-1418. מטוס מנמיך-טוס שידר זה עתה לבקר שלו כי ראה סימון "CPR-5" על גוף האוניה. הבקר הימי אמר לטרפדות לנסות זיהוי טוב יותר, אבל מפקד אחת הסירות טען שכאשר ביקש זיהוי, האוניה ביקשה שיזהה עצמו תחילה. על סמך אמצעי הזיהוי הזמינים על סיפון, היא נראתה לו כאוניית האספקה המצרית "אל-קוציר", ועם מידע זה בידי הבקרה הימית הישראלית, הורתה זו שוב לתקוף. אחרי שהטרפדו הראשון פגע באוניה, נצפו על גופה הסימונים "CTR-5". הבקרה הפסיקה מייד את התקיפה, רגע לפני שהטרפדות עמדו לשגר טורפדות נוספים שהיו מטביעים את "ליברטי". מסוק ישראלי שטס מעל לאוניה אחרי התקיפה הבחין לבסוף בדגל אמריקני, וחיל הים הישראלי תפס סוף סוף את אשר ביצע.

ועדת החקירה הישראלית, שממצאיה נשמרו בסוד אותה עת (אבל נחשפו ופורסמו בידי שני עיתונאים ישראליים ב-1984), גינתה את הבלבל, אי-הכשירות, והיריבות הבין-חילית שתרמו לתקיפה. לא היה ממצא של תקיפה מכוונת, אבל היתה די אשמה לייחוס לכל הישראלים שהיו מעורבים בתקרית.

מבון שממשל ג'ונסון נזעם. בהצהרה חריפה מאין כמותה כינה משרד החוץ את התקיפה "ממש בלתי נתפסת. לכל הפחות, יש לגנות את התקיפה כפעולה של חוסר אחריות צבאית המשקפת זלזול מופקר בחיי אדם". אבל קלארק קליפורד, שמונה על ידי הנשיא להגיש חוות דעת סופית, הגדיר זאת כטעות בזיהוי. קליפורד הסתמך בעיקר על דוחות מודיעין תקשורת, שהראו כי בנוגע לזיהוי השתררה בקרב הישראלים מבוכה שהיה קשה לזייפה. אם כי בתחילה הוא חשב שהישראלים היו אמורים לדעת שהם תוקפים אוניה אמריקנית, הוא הסיק כי מדובר ב"מעשה בוטה של רשלנות נפשית..." ולא בפעולה מכוונת.

מבון שדברים אלה לא הרגיעו את אמצעי התקשורת. עיתונאים בעלי מוניטין וידועים לשמצה כאחד תמכו בתיאוריות "התקיפה המכוונת", וכך צץ מיתוס, שלא היה לו אחיזה כלשהי במציאות, כי הישראלים רצו לשתק את חיישי הסיגינט האמריקניים כדי להסתיר מהם את תקשורתיהם, על מנת למנוע מהם לגלות כי ישראל היא שפתחה במלחמה ולשמור בסוד תוכנית לפתוח במתקפה על סוריה. (כמצוין לעיל, האוניה לא עקבה אחר תשדורות ישראליות ולא היו על סיפונה לשונאים עבריים כלשהם). על כל ההאשמות האלה חזר ג'יימס מ. אנס, סרן על סיפון "ליברטי", שייפה וקישט אותן ופירסמן בספרו "הסתערות על 'ליברטי'". מרבית אנשי הצוות עדיין משוכנעים שהתקיפה היתה מכוונת.

רבים מהעיתונאים הטילו כואות ספק במיקום האוניה אותה עת. גם קליפורד ציין נקודה זאת במיוחד. אין ספק, "ליברטי" לא נמצאה במקום שבו היתה אמורה להיות. התוכנית המקורית נהגתה לפני שפרצה המלחמה. כשהפך המזרח הים התיכון לשדה קרב, הוחלט לשמר את "ליברטי" מחוץ לאזור, אבל המסר מעולם לא הגיע למקגונגל. מערכת התקשורת של ארה"ב היתה קרובה לקריסה; היה די במלחמה לדחוף אותה מעבר לקצה.

הצוות, לעומת זאת, פעל להפליא, והוא וספינתו היו ראויים ליותר. NSA רצתה לשפץ את האוניה ולחזור ולהשתמש בה, אבל העלות – מעל 10 מיליון דולר – היתה גבוהה מדי. ליברטי הוצאה מהשרות שנה לאחר התקיפה וב-1973 פורקה לגרוטאות במספנות קרטיס ביי בבולטימור. ממשלה ישראלית נבוכה שילמה 13 מיליון דולר כפיצויים על אובדן חיים וציוד.

אין לראות את תקיפת "ליברטי" כטעות בזיהוי ביזארית או אפילו יוצאת דופן במיוחד. טעויות כאלה נעשות לעתים תכופות מדי – הפלת טיסה 007 של נתיבי האוויר הקוריאניים בידי הסובייטים והפלת טיסה IR 655 של נתיבי האוויר האיראניים בידי האמריקנים ב-3 ביולי 1988 הן דוגמאות טובות לכך. בשעת מלחמה מגבירים חיפזון ופחד את האפשרות לטעות. אבידות עקב אש ידידותית תמיד מהוות חלק ניכר מסך האבידות. ואין לראות את ההסכמה הישראלית למתן פיצוי כהכרה באשמה אלא כמאמץ לשמור על ידידותו של מיטיב שנעשה לו עוול.

הערתו של דר. ג'ונסון, כי "ואין לראות את ההסכמה הישראלית למתן פיצוי כהכרה באשמה" נתמכת בידי העובדות במלואה. כאשר ארעה התקרית, הישראליים הזדעזעו ונבעתו ממה שקרה ותחילה הניחו שהטעות היתה כולה מצד ישראל. עם היוודע עובדות נוספות, התברר כי טעויות מרובות נעשו בידי ישראל ובידי ארה"ב – "סערה מושלמת" שהתגברה והביאה לאסון.

בתוך שנה השתדלו הישראלים לכפר על שעשו על ידי תשלום פיצויים הומניטאריים לפצועים ולמשפחות הנופלים. בהתאם לחוק הבינלאומי ולמרבית מערכות החוק הלאומיות, תשלומים כאלה עבור סבל נחשבים מחוות הומניטאריות ולא הודאה באשמה או נטילת אחריות. אבל, על פי החוק הבינלאומי וגם לפי מרבית החוקים המקומיים, תשלום על נזקי רכוש נחשב הודאה באשמה או במחדל. מסיבה זו סירבה ישראל לשלם על הנזק לאוניה עד שהוסכם לבסוף, בחילופי מסרים דיפלומטיים ב-17 בדצמבר 1980, כי תשלום פיצויים ישראלי לארה"ב עבור הנזק ליו.א.ס.א. ליברטי ייעשה "בלי לפגוע בעמדה החוקית של ממשלת ישראל ולשאלת האחריות לאירוע המצער."⁵

1 . Siobhan Gorman, "In a New History of NSA, Its Spies Successes Are [redacted]," *Wall Street Journal*, November 14, 2008, A1

2 Thomas R. Johnson, *American Cryptology During the Cold War 1945-1989*, United States Cryptologic History, (Fort Meade, Md: National Security Agency, Center for Cryptologic History, .1995). Originally classified Top Secret, code word Umbra

3 .Gorman, "In a New History of NSA," A1

4 "Electronic Briefing Book No. 260", National Security Agency, *History of Cold War Intelligence Activities* National Security Archive, George Washington University, Washington, DC, www.gwu.edu

5 מזכר משר החוץ אדמונד ס. מאסקי אל שגריר ישראל אפרים עברון מ-17 בדצמבר 1980: כבוד:

יש לי הכבוד לאשר קבלת מזכרך AO/315 מ-15 בדצמבר 1980 בנוגע לאוניה יו.א.ס.א "ליברטי", שתוכנו: שגריר ישראל מוסר את איחוליו לשר החוץ ומתכבד להתייחס למזכר של השגרירות מ-22 בפברואר 1978 ולחילופי מזכרים אחר כך הנוגעים לנזק פיזי לאוניית ארה"ב "ליברטי" ב-8 ביוני 1967. מבלי לפגוע בעמדה החוקית של ממשלת ישראל ולשאלת האחריות [הדגשת המחבר] לאירוע המצער, ממשלת ישראל מתכבדת להציע כיישוב מלא וסופי של התביעה האמריקנית, שישראל תשלם לממשלת ארצות הברית סך 6 מיליון דולר ב-3 תשלומים שנתיים שווים של 2 מיליון דולר כל אחד, החל ב-15 בינואר 1981.

שגריר ישראל מנצל הזדמנות זאת לחדש לשר החוץ את הבטחותיו להתייחסות הרצינית ביותר.

אני מתכבד להודיע לך, כי ממשלת ארצות הברית מסכימה להצעתך ליישוב התביעה, וכי מזכרך ותשובתי לו מהווים את ההסכם של שתי ממשלותינו בעניין זה. קבל, כבודו, את ההבטחות המחודשות של התייחסותי הגבוהה ביותר.

בשם שר החוץ.

פרק 21 – ניתוח סופי

מן הסיפור הטרגי של "ליברטי" אפשר וצריך להפיק לקחים חשובים רבים. אחד החשובים בהם הוא שמפקדים בשטח צריכים לדעת מה הם עושים ומדוע. סביר שרמת התדריך שיקבל משתתף במבצע צבאי תקבע את טיב שיקול הדעת שיפעיל לאור אירועים בלתי צפויים ושינויים במצב או בנסיבות. לא כל ימאי על "ליברטי" היה צריך לדעת את פרטי משימתה, אבל אין ספק כי מפקד האוניה היה צריך לקבל תדריך מקיף על מטרת משימתו. מאחר שהאירועים השפיעו על מטרת המשימה, לא נותרה ל"ליברטי" סיבה להישאר בנתיב הסכנה. אילו ידע סא"ל מקגונגל על מטרת משימתו, ייתכן שהיה מרחיק אותה ממקום של סכנה פוטנציאלית. ברור כי היתה לו סמכות מובנית לכך, ואין ספק שראשי המטות המשולבים אישרו את סמכותו להפעיל שיקול דעת מכוח פקודות ששוגרו ב-7 ביוני: "1. לאור מצב נוכחי מזרח הים התיכון, התייחס לאזור פעולה שנקבע כהנחיה בלבד, שעשוי להשתנות בהתאם לתנאים המקומיים."¹

משלוח יחידות צבאיות שלא חומשו כראוי לתוך אזורים הנשלטים בידי כוחות ידידותיים או עויינים, או בקרבם, כשמלחמה רבתי מתחוללת, הוא עניין מסוכן לכל הפחות. כיום אין זה שקול או הכרחי לאסוף מודיעין אלקטרוני בדרך זו. עם פיתוחה של טכנולוגיה לוויינית מודרנית, התחוויר ל-NSA כי לוויינים הם דרך יעילה ובטוחה הרבה יותר לאיסוף המודא"ל שליברטי ואחיותיה תוכננו לאסוף.

ב-23 בינואר 1968, פחות משנה לאחר אסון "ליברטי", איבד צי ארה"ב אוניית מודא"ל נוספת – יו.אס.אס. "פואבלו". על כריכת ספרו של טרבור ארמבריסטר על פרשת "פואבלו" מתנוססת ההתייחסות המצמררת הבאה על היסטוריה החוזרת-על-עצמה: "בירוקרטיה ימית בעלת זיקה קרבית שולחת אוניית מודיעין לא הולמת, בפיקוד קצין שלא תודרך כראוי, למשימה מבולבלת במים מסוכנים."² בעקבות אסון "ליברטי", אובדן "פואבלו" בים יפן והפלת מטוס סיוור EC-121 של צי ארה"ב בידי קוראיה הצפונית מעל ים יפן ב-15 באפריל 1969, הוצאו אוניות המודא"ל משרות. מאז נאספו אותם נתונים - ואף טובים יותר - בידי לוויינים, ללא אובדן חיי אדם.³

לקח נוסף, שאינו חדש, חשוב עוד יותר. בכל הכרוך במדיניות לאומית, עדיפים אמת וגילוי לב. הטעיית הציבור בהודעות שקריות לעיתונות (כפי שעשה משרד ההגנה האמריקני ב-14 באפריל 1969) והסתרת העובדות מכוח הגדרתן כמסווגות (כפי שעשו ארצות הברית וישראל במשך עשר שנים לגבי תקרית "ליברטי") רק מתדלקת תיאוריות קונספירציה וסיפורי בדים. העובדות הפשוטות בפרשת אסון "ליברטי", שהיו עלולות להביך גורמים שונים, נותרו מסווגות, ובינתיים צמחה ספרות ענפה של הסברי קונספירציה שנעו בין המעניין לביזארי. הממשלות לא הפיקו כל תועלת של ממש ממדיניות מניעת מידע. זאת ועוד, תדמית ארצות הברית ניזוקה עקב ההודעה השקרית הראשונית והכשל שבאי-חשיפת האמת במלואה אחר כך.

פרשת "ליברטי", שאירעה על רקע של מאבק מזוין ועלתה בחיי 34 אמריקנים מקבילה לפרשת "סטארק", שבה נהרגו 37; לתקרית "מאיאגואס", עם הרוגים⁴ ולתקרית הבלק-הוק ב-14 באפריל 1994 מעל צפון עיראק, שבה נהרגו 22 איש. אולם שלא כבמקרה של "ליברטי", החקירות של תקריות אלה הושלמו כולן במהירות ובשקיפות, וייתכן, שמשום כך לא דבקה בהן הילה של מסתורין מתמשך כפי שאירע לתקרית "ליברטי" והן לא נעשו לפרשה פוליטית לוחטת כמוה. ייתכן שהמישגה הגדול ביותר שנעשה אחרי האירוע הן בידי ארצות הברית והן בידי ישראל היה ההימנעות מחשיפה פומבית ומהירה של תוכן מימצאי חקירותיהן הרשמיות הרבות במשך זמן כה רב.

בעקבות שחרור המידע בידי NSA ב-2 ביולי 2004 וב-6 ביוני 2007, ושחרור כרך 19 של "יחסי החוץ של ארצות הברית" בידי משרד החוץ, בוטל למעשה סיווג של כל המידע המשמעותי הידוע והזמין, אבל הסיפורים והתיאוריות של הספקנים וחסידיו תיאוריות קונספירציה זכו ביתרון התחלתי של 10 שנים. קל לקרוא מכתב

למערכת עיתון או מאמר בכתב עת ולגבש דעה מבלי לבחון ביסודיות את הפרטים הרבים של החקירות הרשמיות ששפכו אור רב יותר על הנושא. בנוסף, כאמור לעיל, לרבים מחסידי תיאוריות הקונספירציה מניעים משלהם, שלא תמיד עולים בקנה אחד עם העובדות כהווייתן, שלא לדבר על מחויבות לאמת. הגורם הישראלי משחק כאן תפקיד משלו, שהרי לארגונים מוסלמיים ולמדינות ערביות יש סיבות משלהן להוקיע את יחסי ארצות הברית-ישראל. הם יודעים את התשובה עוד לפני חקירת הסוגיה. הם מסננים את העובדות או מעוותים אותן לצורך אישוש מסקנתם שנקבעה מראש תוך התעלמות מהעובדות המקעקעות או מבטלות את טענתם.

מחקר זה החל כמסע חיפוש למציאת תשובה לשאלה: האם הישראלים תקפו ביוזמה ובמתכוון אונייה של צי ארה"ב? מחבר ספר זה לא קבע מראש את התשובה לפני תחילת מחקרו. המאמץ הראשוני החל בחיפוש אחר "האקדח המעשן". חיפוש זה העלה חרס. כאשר שאל מחבר ספר זה את אדמירל אייזק קיד, נשיא ועדת החקירה של צי ארה"ב, האם מצאה החקירה "אקדחים מעשנים" כלשהם, השיב: "לא מצאנו אפילו אקדח מים".

המאמץ המחקרי של מחבר ספר זה, שנמשך 27 שנה, מאמת לגמרי את ממצאי החקירות הרשמיות של ארה"ב וישראל ומסקנותיהן, והוא הדין במסקנות מרבית תוכניות הטלוויזיה שנעשו בנושא. העובדות ברורות עתה, ומסתכמות כלהלן: ב-24 במאי 1967, כאשר עגנה "ליברטי" בנמל אבידג'אן בחוף השנהב, היא קיבלה פקודות לנוע במהירות הטובה ביותר לנקודה בים התיכון ליד פורט סעיד במצרים. ליברטי הפליגה מיד והגיעה לבסיס צי ארה"ב ברוטה, ספרד, ב-12 ביוני 67; שם עברה תיקונים חפזים והעלתה על סיפונה כמה לשונאי רוסית וערבית לעבודה במדור NSA של האוניה. ב-2 ביוני 1967 היא הפליגה מרוטה לנקודת סיור שהוקצתה לה מול חוף חצי האי סיני. בסירה, שנקבע לפני שהחלה מלחמת 1967, נמצאה הנקודה הקרובה ביותר של "ליברטי" אל גבול ישראל (שלפני מלחמת ששת הימים) מעבר לטווח האזנה בתג"מ/תא"ג.⁵

בעוד "ליברטי" עושה דרכה לאזור הסיור שלה, התרחשו 3 אירועים משמעותיים. ראשית, ארצות הברית הודיעה בפומבי ב-6 ביוני במועצת הביטחון של האו"ם, כי אין לה מטוסים ונושאות מטוסים כלשהם בתחום מאות מייל ממצרים או מישראל.⁶ זו היתה הודעה מחוכמת, שכן היתה נכונה ליומה בלבד. אותו יום נמצאה "ליברטי" במרחק 2 ימי הפלגה מנקודה "אלפא".

שנית, מלחמת 1967 החלה ב-0745 ב-5 ביוני, ושלישית, ב-7 ביוני, בעיצומה של הלחימה, קבעה הסוכנות לביטחון לאומי של ארה"ב שאין זה בטוח ל"ליברטי" להימצא 14 מייל מחוף סיני, בלב אזור לחימה עיקרי, וביקשה כי יישלח לה מסר שיוורה לה לא להתקרב לנתיב הסיור המקורי שלה.⁷ למרות שלבסוף נשלחו 5 מסרים כאלה, אף לא אחד מהם הגיע אל "ליברטי" לפני התקיפות האוויריות והימיות הישראליות. כמה מהם לא הגיעו אליה כלל.

ב-8 ביוני 1967 הבחינו כוחות צה"ל באל עריש בהתפוצצויות סביב עמדותיהם ובאוניה אפורה באופק, והניחו נכונה כי מדובר באוניית מלחמה. מאחר שצה"ל שלט באוויר ובקרקע, הסיקו כוחותיו בטעות שהם מופגזים מהים והעבירו את העניין לחיל הים דרך מפקדת צה"ל בתל אביב.

עד ליום הרביעי של המלחמה השיגו כל זרועות צה"ל הישגים עיקריים מלבד חיל הים, שנלהב ליטול חלק בפעילות קרבית. מפקדת חיל הים היתה בחיפה, מבודדת פיזית ממפקדות הזרועות האחרות של צה"ל בתל אביב. כשנאמר לחיל הים כי אל עריש מופגזת מהים, הונחו כמה הנחות שגויות. ראשית, הונח שהאוניה המפגיזה את אל עריש היא משחתת, שכן לא היו לחילות הים הערביים סוגים אחרים של אוניות בעלות יכולת להפגזה חופית. שנית, ניתן להסיק שהאוניה המפגיזה יכולה לשוט במהירות 30 קשר, שכן זו בדרך כלל מהירות שמשחתות יכולות לפתח. שלישית, הונח שהמשחתת מצרית, שכן למצרים היו 6 משחתות ואילו לשום מדינה ערבית לוחמת אחרת לא היתה משחתת. ההנחה שהאוניה מול אל עריש היא משחתת קיבלה חיזוק נוסף מהחישוב השגוי של מהירות המטרה בידי קצין המי"ק של ספינת מפל"ג הטרפדות. חיזוק נוסף של הנחה זו נבע מכך שכיוון תנועת המטרה היה מערבה - בכיוון כללי אל הנמל המצרי פורט סעיד. כשחישב המפל"ג שלא יוכל להדביק את המטרה, כי במהירות המשוערת תספיק המשחתת המצרית להגיע לנמל מבטחים בפורט סעיד לפני שהיא יגיע אליה, ביקש סיוע אווירי. כל הבקי ביריבות בין חילות האוויר והים הישראליים יסכים, כי חיל הים לא היה מבקש מעולם סיוע אווירי אילו היה לו סיכוי קל שבקלים להדביק את המטרה בעצמו.

לאחר שתפסו המטוסים התוקפים כי אינם תוקפים אוניה ערבית, והוסגו, והטרפדות קרבו אל "ליברטי" העשנה והבוערת, היא עדיין הפליגה בכוחות עצמה, קרוב לוודאי במהירות מעל 5 קשר. ככל הנראה נתוחר אז שהאוניה אינה משחתת כפי ששוער לפני כן; היה לה גוף של אוניית סוחר, ולא היו לה צריחי תותחים האופייניים למשחתת. אבל כאשר פתחה "ליברטי" באש על הטרפדות, הנחת המפל"ג, שמדובר באויב ולא בעמית, היתה סבירה.

החלטת אל"ם איזי רהב לאשר את תקיפת הטרפדו היתה עניין של שיקול דעת, שדרך אגב, מפקד חיל הים, אלוף שלמה אראל לא הסכים עמה (לאחר מעשה). אבל היה סביר להניח, כי האוניה, שפתחה באש על הטרפדות, היתה אוניית אויב.

כל שנאמר לעיל מצטרף לראיות רלוונטיות התומכות בהסבר, שהתקיפה בוצעה מתוך הערכה שגויה שהמטרה היא אוניית אויב. העובדות אינן ניתנות לויכוח. אם מטילים ספק בהסבר ובהנחות, ומעדיפים להאמין כי ההנחות לא הונחו וכי ההסברים שקריים, אזי משקל הראיות אפסי – אין בנמצא כל ראיות. זה מוליך להנחה השנייה, שבה נקטה כל אחת מהחקירות הרשמיות – שאין ראיות כלשהן לכך שהתקיפה לא היתה מקרה של טעות בזיהוי.

אי אפשר לשחזר כיאות את ההיסטוריה במבט לאחור, לאחר שנודעו תוצאות פעולה. יש להרכיב את ההיסטוריה על ידי חזרה בזמן עם מבט קדימה אל מה שלא נודע עדיין לפני שהפעולה בוצעה. בדרך כלל, מה שברור במבט לאחור נסתר למדי במבט לפני. חיוני לבחון מה היה ידוע באותה עת ומה נלמד לאחר מעשה, ומתי הכל נלמד. שפיטת ההיסטוריה במבט לאחור מוליכה על פי רוב למסקנות החורגות מהקשרן ומעוותת את ההיסטוריה על פי עמדתו של ההיסטוריון מבצע השפיטה לגבי מה שהיה בעבר לפי מה שנודע לו אחר כך.

לאחר שקבע מחבר ספר זה, כי השאלה הראשונה של מחקרו היא "האם הישראלים ידעו?", ובהסתמך על הידע שלו וניסיונו כטייס בצי ארה"ב וכשופט פדרלי, הוא משוכנע כי יש ראיות משמעותיות אמינות, שהתקיפה הישראלית בוצעה כתוצאה של הנחה שגויה שהאוניה המותקפת הינה אוניית אויב. הוא מסכים עם העמדה השנייה של הדוחות הרשמיים, שלא נמצאו ראיות כלשהן שהתקיפה בוצעה על מטרה שהישראלים ידעו כאוניה אמריקנית. הטיעון שחוסר ראיות הוא "תירוץ עלוב לא למצוא את ישראל אשמה", הוא טיעון עלוב לכשעצמו על פי מערכת המשפט האמריקנית, המתייחסת לנאשם כזכאי עד אשר מוכחת אשמתו.

לאחר למעלה מ-500 ראיונות שנערכו בישראל, בארצות הברית, בבריטניה ובמצרים עם אנשים שהיו קשורים להיבטים השונים של האירוע, לאחר סקירת מאות מאמרים וספרים ואלפי דפים של חקירות רשמיות, ולאחר איסוף ובחינה של קרוב ל-3,100 מסמכי מקור – הסיק מחבר ספר זה את המסקנות הבאות:

1. צוות "ליברטי", יחידת NSA ואזרחי NSA שעל סיפונה ראויים להוקרה על גבורתם והקרבתם.
2. עובדת היפגעותו של אדם ששירת על סיפון "ליברטי" בעת שהותקפה אינה מקנה לו מודעות ממשית על התמונה הרחבה של האירוע ולא מסמיכה אותו לנקוט עמדה שיפוטית ולהכריז הכרזות על יסוד השערות, עדות שמיעה, או הרהורי לב.
3. את התשובה הטובה ביותר לשאלה האם דגל ארה"ב שהונף על "ליברטי" היה פרוש, ומשום כך ניתן בקלות לצפייה בידי הטייסים הישראליים, יש לבקש בצילומי מצלמות הירי בעמוד 68 של ספר זה ובסרטי מצלמות הירי, שמחבר ספר זה בחן אישית. הסרט מראה עשן מיתמר הישר למעלה מהאוניה ברגע התקיפה. זה מקבל אימות נוסף מתמונה שצולמה על "ליברטי" בידי סא"ל מקגונגל (או צלם האוניה), בערך אותו זמן, המראה גם היא עשן עולה הישר למעלה. כל אלה מעידים שלא נשבה רוח, ומכאן שהדגל שבו דובר לא היה פרוש אלא מדולדל ברפיון למטה.
4. הישראלים היו פיקחים דיים כדי לדעת שאין כל תועלת בתקיפת אוניה של צי ארה"ב, גם אילו היתה לתקיפה יתרון טקטי מיידי – יתרון שלא היה.
5. לא היו מזימה או טיוח לגבי התקיפה. היא לא היתה מתוכננת. העובדה שהתקיפה היתה מושתת על טעות בזיהוי הוכרזה מיד על ידי ישראל והתקבלה על דעת ארצות הברית. למעלה מ-12 חקירות של ארצות הברית וישראל אישרו כי אין ראיה אמינה כלשהי שהתקיפה בוצעה נגד אוניה ידועה כאמריקנית, שלא לומר אוניה

הידועה לישראלים כיו.א.א.ס. "ליברטי" (GTR-5). יש ראיות אמינות למכביר כי התקיפה אכן היתה מקרה של טעות בזיהוי. מאז 1967 לא עלה בידי איש להציג פיסת ראיה של ממש המוכיחה אחרת.

6. תקרית "ליברטי" היתה רצופה טעויות מרות ומצערות לא מעטות, הן מצד ישראל והן מצד ארצות הברית. טעויות אלה התגלגלו ככדור שלג עד להבשלת הנסיבות לאסון. למרבה הכאב, אסון טרגי אכן התרחש, והאחריות בצד הישראלי נופלת בעיקר על חיל הים. חיל האוויר הישראלי השתתף בפעולה, אבל רק על פי בקשת חיל הים ועל סמך קביעתו שזוהתה מטרת אויב. כיוון שכך, חיל האוויר נושא באחריות משנית. הנלהבות של אנשי חיל הים להיכנס לפעולה קרבית סילקה את רשת הביטחון האחרונה שהיתה עשויה למנוע את האסון. קל להטיל אשמה כשאתה חם ויבש, כשאתה לא מעורב בלהט ובערפל של מלחמה רבת, כשאינו יורה עליך או מוערך כעומד לעשות זאת, או בראיה לאחור. ממשלות ישראל וארצות הברית סיכמו את ההיבטים הדיפלומטיים של התקרית בחילופי מסרים דיפלומטיים ב-17 בדצמבר 1980, מבלי שאחת מהן תיטול אחריות.⁸

7. מחדלי ממשלות ישראל וארה"ב באי-חשיפה בפומבי פרטים רבים יותר על החקירות הרשמיות והימנעותן מכך במשך בין 10 עד 25 שנה לאחר התקרית הניחו במידה רבה למעילי עלילות למיניהם ולמשמיצנים בעלי מניעים שונים לצעוק: "טיוח!" ולהפריח השערות ותאוריות קונספירציה רבות, חלקן על גבול הביזארי. נמצאו גם מי שהרחיקו לכת עד כדי קביעה ש"ליברטי" שוגרה למזרח הים התיכון לרגל את ישראל בשביל הערבים, ולחילופין בשביל לרגל את הערבים בשביל ישראל. בשלב מאוחר יותר הופרחה השערה ש"ליברטי" נמצאה שם בשביל לנטר את המתקן הגרעיני הישראלי בדימונה,⁹ ועוד נטען ש"ליברטי" נמצאה שם כדי להאזין ולקבוע האם טייסים סובייטיים הטיסו מטוסים של חיל האוויר המצרי.¹⁰ לימים, 34 שנים אחרי התקרית, במכתב למחבר ספר זה מ-14 ביוני 2001 בתשובה לפנייה על יסוד תקנת חופש המידע, הודתה NSA כי "יו.א.א.ס." הוצבה במשימת איסוף סיגינט ב-8 ביוני 1967. אם היה טיוח, הוא נועד להסתיר את סיבת שיגור "ליברטי" למזרח הים התיכון על ידי NSA, ולא היה קשור כלל לשאלה האם ידעו הישראלים שהם תוקפים אוניה של ארה"ב.

למיטב ידיעתו של מחבר ספר זה, הוסר הסיווג מכל המסמכים והדוחות המשמעותיים בפרשת "ליברטי", מלבד הצהרה מדויקת ומפורטת מדוע נשלחה "ליברטי" מלכתחילה למזרח הים התיכון.

אימרה נושנה של חיל הנחתים של ארה"ב עשויה להתאים כאן: "לעולם אל תייחס לזדון מה שאפשר להסביר בטיפשות." זיכרו את שנאמר בפרק קודם, שכאשר פגש מחבר ספר זה בראשונה את אלוף מרדכי (מוטי) הוד, מפקד חיל האוויר הישראלי במלחמת ששת הימים, שוחח הוד באי-רצון על תקרית "ליברטי". משפחות הנופלים ואנשי הצוות ששרדו, טען הוד, סבלו דיים ואין זה יאה לפתוח פצעים ישנים: "אם זה מנחם אותם במידה כלשהי להאמין שהתקיפה לא היתה מוטעית, אזי שיאינו לזה.¹¹ אבל לאחר ששמע מפי מחבר ספר זה כמה מתיאוריות הקונספירציה, שינה הוד דעתו – הוא השתכנע כי הסיפורים השקרניים, הכאיבו יותר מאשר ניחמו. לכל מי שמתנחם בתיאוריות קונספירציה, אומר מחבר ספר זה: "שיהיה כך." למרבה הצער, שורדי "ליברטי", משפחותיהם ומשפחות הנופלים סובלים מאכזריותם של גורמים המקדמים תיאוריות קונספירציה שונות למען מטרות פוליטיות, כלכליות או אישיות מבלי להתייחס לכאב ולסבל שהם ממשיכים ליצור. השוללים את ערך היחסים הידידותיים ושיתופי הפעולה האמריקניים-ישראליים הם שליבו ללא הרף את רוב תיאוריות הקונספירציה. מחרחרי סנסציות ניצלו זאת לקידום האינטרסים שלהם.

למי שמתעניין בעובדות כהויותן, ספר זה הוא פרי מאמץ כן לחקור ולתעד את כל מקורות המידע כדי לאפשר לשקול ולסכם בד בבד עם מסקנות החקירות הרשמיות. מידע דוקומנטרי נוסף נמצא באתר האינטרנט www.thelibertyincident.com. מחבר ספר זה, לאחר קרוב לשלושה עשורים של בחינת הנושא, מסכים עם סיכומים אלה.

מחבר ספר זה מקווה שהקוראים - אלא אם כן נקבעו דיעותיהם מראש - יסכימו עתה עמו, כי מצבור הראיות מלמד כי תקיפת "ליברטי" היתה מקרה טרגי של טעות בזיהוי ושל "אש כוחותינו." מדובר באסון שנבע משרשרת טעויות מרות שבוצעו בידי ארצות הברית וישראל – ותו לא.

- 1 מסר "שמור" מראשי המטות המשולבים אל מפקד כוחות ארה"ב באירופה (עותק לידיעה ל"ליברטי") 072230Z יוני 67.
- 2 Trevor Armbrister, *A Matter of Accountability: The True Story of the "Pueblo" Affair* (New York: Coward-McCann, 1970).
- 3 ארצות הברית ממשיכה להפעיל את מטוס EP-3E, מטוס מודא"ל טורבופרופ ארבע-מנועי שהחליף את EC-121 של הצי בסביבות 1971. קהילת ה-EP-3E טוענת שאיסוף המודיעין שלו הוא בזמן אמיתי ועולה על שיטות האיסוף בלויינים. למטוס יכולת לקיים תקשורת בזמן אמיתי ולשאת מכ"ם חיפוש-אוויר, שלכל הפחות יתריע על מטוסים מתקרבים. הוא פגיע לטילי קרקע-אוויר. מהירותו המרבית מתחת ל-400 קשר, מה שלא מאפשר לו לברוח ממטוסי קרב או אפילו לסטות מנתיבם, כפי שמעידה ההתנגשות האווירית בין מטוס 2 ARIES EP-3E של הצי ומטוס קרב סיני מדגם F-8 ב-1 באפריל 2001. באותה תקרית שרד כל הצוות האמריקני, אך הטייס הסיני, וונג ויי, נהרג. המטוס נחת באי היינן בסין. רק הצוות, NSA והסינים ידעו את היקף החשיפה של ציוד אלקטרוני מתוחכם בעל סיווג גבוה, שחלקו, כמשוער, היה דומה לציוד ההאזנה המסווג שבו השתמשה ליברטי.
- 4 ב-12 במאי 1975 נתפסה אוניית הסוחר האמריקנית "מיאגז" במים בינלאומיים ליד קמבודיה על ידי סירות תותחים של החמר רוז'. במבצע הצלה כושל, נהרגו 41 נחתים אמריקניים ו-50 נפצעו. הכישלון יוחס לחוסר מודיעין מדויק ולתקשורת לקויה. ראו: John F. Guilmartin Jr., *A Very Short War: The "Mayaguez" and the Battle of Koh Tang* (College Station: Texas A&M Press, 1995).
- 5 ייתכן, שהיו ל"ליברטי" משימות אחרות בתחומי תדר בינוני (תב"ם) או ת"ג אבל משימות אלה ככל הנראה היו יכולות להתבצע מקפריסין או טורקיה, או אפילו יוון. מחבר ספר זה עדיין משוכנע, שמשימתה העיקרית היתה בתחום תדרי תג"ם/תא"ג.
- 6 . *UN Security Council Official Records, Twenty-second Year, 1348th Meeting: 6 June 1967, New York, 2.*
- 7 הסיבות הרשמיות הספציפיות לכך ש-NSA הגישה את הבקשה הראשונית לא ידועות. אבל ידוע (ראו דוח רוס) שראשי המטות המשולבים הבינו שאזור הפעולה המתוכנן של "ליברטי" ליד חופי סיני הציב אותה בניגוד מובהק להצהרות הפומביות של פקידי ממשל ארצות הברית בנוגע למיקום אוניות אמריקניות ביחס למלחמה.
- 8 מזכר דיפלומטי מ-17 בדצמבר 1980 משר החוץ של ארצות הברית אל שגריר ישראל אפרים עברון, המתייחס למזכר AO/315 מ-15 בדצמבר 1980.
- 9 במשך 15 השנים הראשונות אחרי תקרית "ליברטי" לא התפרסם שום איזכור לכך שמשימת האוניה היתה קשורה באופן כלשהו עם הכור הגרעיני בדימונה. רעיון זה הועלה בראשונה על ידי אנתוני פירסון במאמריו ב"פנטהאוז" ובספרו *Conspiracy of Silence: The Attack on the USS "Liberty"* (London: Quartet Books, 1978), וילבור קריין אבלנד חזר על סיפור זה ב-1980 בספרו *Ropes of Sand: America's Failure in the Middle East* (New York: W. W. Norton, 1980). מעת לעת מאז 1980 פורסמו סיפורים שונים על משימת "ליברטי" כמעקב אחר דימונה על מנת לצפות בשיגור גרעיני ישראלי כלשהו ולדווח עליו. אין בנמצא עובדות כלשהן התומכות בסיפורים אלה.
- 10 באחרונה נחשף שחלק ממשימת האוניה היה לגלות האם המפציצים מתוצרת סובייטית של חיל האוויר המצרי פעלו תחת בקרה סובייטית והוטסו על ידי טייסים סובייטיים.
- 11 ראיון של מחבר ספר זה עם אלוף מרדכי הוד ב-11 בינואר 1990 בתל אביב. הוד נפטר ב-29 ביוני 2003.

אחרית דבר (למהדורה הראשונה) מאת ארנסט סי. קסטל

ב-8 ביוני 1992 המריא מטוס משדה התעופה דב הזז שמצפון לתל אביב, 25 שנה בדיוק, באותה שעה וכמעט באותה דקה מהמראתי במסוק סופר פרלון שהעמידה לרשותי ישראל בתוקף תפקידי כנספח ימי בשגרירות ארה"ב בתל אביב.

משימתי ב-1967 היתה לנסות לסייע ליו.אס.אס. "ליברטי". הטיסה ב-1992 היתה לזכר התקרית ב-1967.

לאחר ההמראה, כיוון מחבר ספר זה, השופט ג'יי קריסטול, שהטיס את המטוס, לנקודה שבה טס הסופר-פרלון מעל "ליברטי" בשלהי אחר הצהריים של אותו יום. במטוס הקטן נמצאו גם אשתי ד"ר ג'יני קסטל, טייס חיל האוויר הישראלי (וטייס חיל האוויר האמריקני לשעבר) רס"ן דני גרוסמן ובנו הצעיר של גרוסמן, עקיבא. קריסטול ניווט בעזרת מערכת GPS אל הנקודה המדויקת שבה צפיתי ב"ליברטי" 25 שנה קודם לכן. המטוס חג סביב לנקודה/למקום והשופט קריסטול השליך לים 34 ציפורנים ורודים לזכר 34 האמריקנים שאיבדו את חייהם. נתיב הטיסה וחוקי הכבידה גרמו לפרחים ליפול פחות או יותר במעגל סביב מיקום האוניה 25 שנה קודם לכן.

נשאתי ברכה לנשמות ההרוגים וליקיריהם. דקלמנו את מזמור צי ארה"ב. רס"ן גרוסמן אמר קדיש. האירוע ריגש עד דמעות. המטוס הקטן פנה מהאתר ושב לתל אביב. היה זה מחווה קטן לימאים האמיצים שמתו באסון – אסונם, אסון יקיריהם, אסון ארצם וישראל. האירוע רווי-הצער נמצא מאחורינו זה 40 שנה. כל אותו זמן המתנתי לפרסום ספר זה. בפעם הראשונה, הוא דיווח מלא, מדויק ומאוזן של תקרית "ליברטי". הגיעה השעה להפוך דף אחרון זה ולסגור את הספר.

ארנסט סי. קסטל

אלוף משנה (דימ'), צי ארה"ב

נספח ימי של ארה"ב, תל אביב

נובמבר 1965 – נובמבר 1967

אל"ם קסטל עוטר בכוכב הכסף ב-1952, במלחמת קוריאה.

לזכרם

Lieutenant Commander Philip McCutcheon Armstrong

Lieutenant James Cecil Pierce

Lieutenant Stephen Spencer Toth

Chief Petty Officer Raymond E. Linn

Chief Petty Officer Melvin D. Smith

Petty Officer William B. Allenbaugh

Petty Officer Francis Brown

Petty Officer Ronnie J. Campbell

Petty Officer Jerry L. Converse

Petty Officer Robert B. Eisenberg

Petty Officer Jerry L. Goss

Petty Officer Curtis A. Graves

Petty Officer Warren E. Hersey

Petty Officer Alan Higgins

Petty Officer Richard W. Keene

Petty Officer James M. Lupton

Petty Officer Duane R. Marggraf

Petty Officer Anthony P. Mendle

Petty Officer John C. Smith, Jr.

Petty Officer John C. Spicher

Petty Officer Alexander N. Thompson

Petty Officer Thomas R. Thornton

Petty Officer Phillippe C. Tiedtke

Petty Officer Frederick J. Walton

Seaman First Class Gary R. Blanchard

Seaman First Class Lawrence P. Hayden

Seaman First Class Carl L. Hoar

Seaman First Class James L. Lenau

Seaman First Class David W. Marlborough

Seaman First Class Carl C. Nygren

Seaman First Class David Skolak

Sergeant Jack L. Raper

Corporal Edward E. Rehmeier

National Security Agency civilian Allen M. Blue

לוח זיכרון במוזיאון חיל הים (באדיבות עמותת חיל הים)

נספח 1 – דוחות רשמיים של פרשת "ליברטי"

דוחות אמריקניים

ועדת החקירה של צי ארה"ב, 18 ביוני 1967

מסקנה: העדויות הזמינות מצביעות על כך שהתקיפה על ליברטי ב-8 ביוני היתה למעשה מקרה של טעות בזיהוי.

דוח CIA, 13 ביוני 1967

מסקנה: "למיטב שיפוטנו, גם כיום, התקיפה הישראלית לא נעשתה במזיד כלפי ארצות הברית והיתה טעות."

ראשי המטות המשולבים (דוח רוסי), 9-20 ביוני 1967

מסקנה: גנרל רוסי לא עסק במימצאים על התקיפות עצמן. הדוח ערך את כל תעבורת המסרים ואינו מכיל ראיות כלשהו שהתקיפה לא נעשתה בטעות.

דוח קליפורד, 18 ביולי 1967

מסקנה: המידע הזמין לא משקף שהפיקוד העליון הישראלי ביצע התקפה יזומה על אוניה [שידועה כ] אמריקנית.

ועדת הסנאט ליחסי חוץ, 12 ביוני, 14 ביולי, 26 ביולי 1967

מסקנה: "התקיפה לא היתה מכוונת."

ועדת הסנאט לכוחות המזוינים, 1 בפברואר 1968

מסקנה: קשה מאוד למפקד שאינו בשטח לדעת מה קרה.

ועדת בית הנבחרים להקצבות, אפריל ומאי 1967

מסקנה: "היכולות המבצעיות וההפעלה של מערכת התקשורת של משרד ההגנה פשוט אומללות, וניהול המערכת טעון שיפוץ כולל."

חקירת ועדת בית הנבחרים לכוחות המזוינים, 10 במאי 1971

מסקנה: "הצי נותר בימי הביניים בכל הקשור לתיקשורת שגרתית עם האוניות הפרושות שלו." [לא בפרק 12]

ועדה מיוחדת של הסנאט למודיעין, 1981/1979

מסקנה: אין ממש בטענות על תקיפה מכוונת. [לא בפרק 12]

הסוכנות לביטחון לאומי, 1981

מסקנה: ליברטי זוהתה בטעות כאוניה מצרית כתוצאה של "שיקולים מוטעים וטעויות מבישות."

ועדת בית הנבחרים לכוחות המזוינים 1991/1992

מסקנה: אין אישור כלשהו לתיאוריה של תקיפה מכוונת.

משרד החוץ של ארה"ב, 2004, "יחסי החוץ של ארצות הברית 1964-1968", כרך 19: "המשבר הערבי-ישראלי ומלחמת 1967".

אחרי חקירה נרחבת, הסיקו סוכנות הביון המרכזית והסוכנות לביטחון לאומי, כי "אין כמעט ספק" שהיחידות הישראליות התוקפות "כשלו בזיהוי ליברטי כאוניה של ארה"ב לפני התקיפה או במהלכה." וכי זיהו בטעות את האוניה כמצרית.

דוחות ישראליים

ועדת החקירה של רם רון, 16 ביוני 1967

מסקנה: ההתקפה על הספינה "לא נעשתה מתוך זדון או רשלנות פושעת, אלא מתוך טעות בתום לב."

חקירה מיקדמית של השופט החוקר סא"ל ישעיהו ירושלמי, 21 ביולי 1967

מסקנה: "אין כמות מספקת של הוכחות לכאורה המצדיקות מסירתו של מישהו לדין."

דיווח מחלקת ההיסטוריה של צה"ל, 1982

מסקנה: "הפגיעה באוניית-הביון האמריקנית נבעה מתוך טעות, שנגרמה בתום-לב."

דוח חיל האוויר הישראלי, 2002

מסקנה: יש רק פריט מידע חדש אחד בדוח, שהינו חשיפת דיון "שהתקיים בלשכת מפקד חיל האוויר ב-24 ביוני 1968, שבו נכח גם מפקד חיל הים, ובמהלכו הוחלט על עדכון נוהלי שיתוף הפעולה הבין-זרועיים ופרסומם בגרסה אחידה, בחוברת שתופץ בשתי הזרועות," במטרה למנוע הישנות האסון. דפים 2, 3, 27 ו-31 צונזרו.

נספח 2: קלטות שמע של חיל האוויר הישראלי ושל הסוכנות לביטחון לאומי (NSA)

קלטות חיל האוויר הישראלי

קלטות חיל האוויר הישראלי וקלטות NSA מקבילות או חופפות ביחס לאירועים שדווחו על ידי גורמים שונים. אלה ואלה מאשרות, שהמטרה (או האוניה) הונחה כמצרית עד שנצפה בראשונה דגל אמריקני ב-1512 – 44 דקות לאחר שהתקיפה הסתיימה.

במשך מלחמת ששת הימים ביצעה מפקדת חיל האוויר בקריה בתל אביב כדרך שיגרה הקלטות שמע של תקשורות רדיו של טייסי חיל האוויר בתדרי תא"ג. היא גם הקליטה שיחות טלפון, כולל של בקר האוויר הראשי סא"ל שמואל כסלו במשל"ט חיל האוויר בקריה עם בקרים ביחידת הבקרה האזורית מרכז (יב"א 501), בחפץ חיים ליד בסיס חיל האוויר חצור (כנף 4), ביחידת הבקרה הדרומית (אחרי מלחמת ששת הימים נהפכה ליחידת הבקרה האזורית הדרומית, יב"א 509), על הר אריכא ליד מצפה רמון, וביחידת הבקרה האזורית הצפונית (יב"א 503) בסטלה מאריס בחיפה. על מנת לספק רציפות והבנה של שתי ההקלטות, שילב אותן מחבר ספר זה לתמליל רציף אחד והוסיף הערות הבהרה בסוגריים מרובעים. הושטמו חלקים של הקלטות הנוגעים לנושאים שאינם קשורים.

בהקלטות חיל האוויר מצוין ברקע זמן ההקלטה, מהשעון הדובר הטלפוני, בקולה של ראומה אלדר. ניתן להשוות, אם כן, את הקלטות לכרונוגרף, ורצף זה מדויק עד לשנייה. בהקלטות NSA, ניתן אות זמן אחת לדקה, ככל הנראה בקולו של מייק פרוסטינק, המזוהה בראשי התיבות כ"מייק פפא", ("מ.פ." בא-ב פונטי). בכמה מקומות המרווח בין אותות הזמן אינו של דקה אחת, ואי לכך לא בכל מקום בתמליל יש התאמה מלאה בין שיחות הטלפון של הבקרים ובין השיחות ברדיו בין טייסי המסוקים, הבקרה, והסט"רים.

מחבר ספר זה השיג בראשונה גישה לתמלילי חיל האוויר ולתרגומיהם ב-18-19 ביוני 1990, אז האזין לקלטות אלה ביחד עם שני דוברי עברית, אחד ישראלי יליד הארץ והאחר אמריקני בקי היטב בעברית, וכן שישה מבקרי האוויר המקוריים. התמלילים והתרגומים שוחררו קודם לכן על ידי חיל האוויר לערוץ הטלוויזיה הבריטי "תמז" ב-1987.

בספטמבר 2001 איפשר חיל האוויר גישה להקלטות שיחות הטלפון של בקרי האוויר (שהחלו ב-1342), תשדורות הטייסים בערוץ התקיפה (החל ב-1329), וכן תמליל של שיחות הטלפון בין הבקרים. במפגש נוסף בעניין ההאזנות ב-7 בספטמבר 2001, השתתף מחבר ספר זה ביחד עם שלושה דוברי עברית, שנים מהם ישראלים ילידי הארץ ואחד אמריקני. כל ההדגשות הן של מחבר ספר זה.

קלטות הסוכנות לביטחון לאומי של ארה"ב (NSA)

כמפורט בפרק 16 לעיל, מטוס המעקב האלקטרוני מדגם EC-121M של צי ארה"ב, שנשא ציוד תקשורת וטכנאים של NSA, האזין לתשדורות רדיו של חיל האוויר הישראלי והקליטן מ-1429 ועד ל-1528.

הקלטות NSA ותרגומן שוחררו ב-2 ביולי 2003, כתוצאה של תביעה על פי התקנה לחופש המידע, תיק 03-20123-CIV-HUCK, איי.ג'יי קריסטול נ. NSA, בית המשפט המחוזי במחוז הדרומי של פלורידה.

את ההקלטות ואת תמלילי תרגומיהן לאנגלית ניתן לשמוע ולקרוא באתר של NSA:

<https://www.nsa.gov/news-features/declassified-documents/uss-liberty/recordings.shtml>

מחבר ספר זה קיבל את ההקלטות ותרגומיהן מ-NSA. כל ההדגשות להלן הן של המחבר.

תמליל התרגום לאנגלית של ההקלטה נכלל במסר שנשלח על ידי מנהל הסוכנות לביטחון לאומי לבית הלבן ב-22 ביוני 1967. מסר זה שוחרר על ידי NSA על פי התקנה לחופש המידע (תיק 40039). המסר מובא להלן, לאחר הערות המחבר והמתרגם:

22 ביוני 67, 1011

מאת: מנהל NSA

אל: אוסקר/פאפא אלפא

הבית הלבן

סודי [מילת קוד] סבין

דוח כוונות מודיעין אותות [מילות קוד] ברבו "קריון" מס. 2149
בעקבות תקיפה ישראלית על יו.א.ס.א. "ליברטי", 8 ביוני 1967

1. כללי

הפעילות להלן מבוססת על תשדורות קול ישראליות תג"ם/תא"ג גלויות שיורטו ב-8 ביוני 1967 בין 1429 ו-1528. פעילות זאת עוסקת אך ורק בפרק הזמן שלאחר התקיפה של מטוסי סילון וסירות טורפדו ישראליות על יו.א.ס.א. "ליברטי" (5 GTR). אין כל השלכות מודיעין תקשורת של התקיפה עצמה. [הדגשת המחבר].

2. תמצית

ב-1430 נשלחו שני מסוקים ישראליים - "810" ו-"815" - על ידי חצור [יב"א 501] לאזור התקרית לחפש ניצולים של "אוניית מלחמה" לא-מזוהה. בערך ב-1434, הבהיר בקר האוויר בחצור את זהות האוניה לשני המסוקים הישראליים בכך שמסר להם שהיא זוהתה כמצרית. ב-1439 אמר חצור למסוקים כי זאת אונית משא מצרית.

ב-1507 חצור אמר למסוק "815" לקחת ניצולים אפשריים דוברי מצרית לאל עריש (E 34-54 N 08-31), אבל אם הם דוברי אנגלית לקחת אותם ללוד (E 34-54 N 58-31).

ב-1512 המסוק הישראלי "815" עדכן כנראה את חצור בתדר אחר, שראה דגל אמריקני על האוניה. חצור אזי ביקש מהמסוק לבצע יעף נוסף לבדוק "האם זה באמת דגל אמריקני".

המסוקים והסט"רים התקשרו ביניהם בתא"ג בעוד שהמסוקים והבקר האווירי בחצור השתמשו בתג"ם במשך כל הזמן. ב-1510 עדכן מסוק "815" את הסט"ר בעל אות הקריאה "פגודה", כי האוניה לא נמצאת בסכנה. אותו מסוק דיווח אז שעל האוניה כתוב G.T.R.-5 ושאל אם יש לזה משמעות. הסט"ר ענה בשלילה.

במשך כל היירוט הזה, מכונה יו.א.ס.א. "ליברטי" "הגדולה", בעוד ששלוש סירות הטורפדו הישראליות מכונות "הקטנות". המסוקים השתמשו באותות הקריאה "810" ו-"815". הבקר האווירי בבסיס אוויר חצור

השתמש באות הקריאה "טריבון"; הסטרי"ם השתמשו באותות הקריאה "Thorn" [כך במקור; אות הקריאה היה "חדק"], "פגודה", ו-"Crisis" ["משבר"]. אות הקריאה "Jewel" [כנראה "תכשיט"] לא מזהה, יתכן שזאת חיפה.

3. פרטים

[בחלק זה של המסר מובא התמליל באנגלית של ההקלטות. ניתן לקרוא אותו באתר של NSA, ראו בקישור לעיל. התמליל בעברית משולב, כאמור, בתמליל של חיל האוויר הישראלי].
הערה: פעילות זו דווחה בגרסה מקוצרת על ידי USA-556 במסמך שלו 08205Z, 2/JL5___/R23-67, ובמסמכים בהמשך.

הערות המחבר

בחינה מדוקדקת של תמלילי תרגומי קלטות NSA מראה, כי חלק מהטקסטים המתארים מי שידר ומי קלט תשדורת תומללו באורח שגוי או יחוסו באורח שגוי, וכי נפלו שגיאות בתרגום.

כמה דוגמאות של טעויות:

ב-1438: מ-"810" אל "טריבון": "מקום שלך?". ברור, שאין זה סביר שמסוק בתנועה ישאל את יחידת הבקרה בחפץ חיים היכן מיקומה, אלא שהבקרה תשאל את המסוק שאלה זאת.

ואמנם, התשובה: היא "אשדוד, גובה 1". קשה להאמין שיחידת הבקרה נמצאת בגובה 1,000 רגל מעל אשדוד.

ב-1450: מ-"810": "כדאי שיהיה ממסר" תורגם "It's noteworthy that it (1 word garbled)".

ב-1510: מ-"815" אל "פגודה": "מבין האוניה לא מסוכנת" תורגם:

Pagoda to 815: "I understand that the ship is not in danger".

טעויות אלה לא גורעות מאומה מערכם של יירוטי התשדורות הקוליות אלא רק משקפות טעויות בתרגום או בכתיבת התמליל.

הדמויות הראשיות בקלטות

בקרי אוויר

"מולד": אות קריאה של בקרי האוויר.

"טריבון": אות קריאה של בקרי האוויר ביב"א 501.

כסלו: סא"ל שמואל כסלו, ראש ענף שליטה ובקרה במשל"ט חיל האוויר בקריה, תל אביב.

גיורא: גיורא בר-ניר, סגן בקר אוויר ראשי במשל"ט חיל האוויר.

רוברט: רס"ן ראובן (רוברט) עמית, בקר אוויר ראשי ביב"א 501.

שמעון: סרן שמעון לסר, סגן בקר אוויר ראשי ביב"א 501.

נספח 2: קלטות שמע של חיל האוויר הישראלי ושל הסוכנות לביטחון לאומי (NSA)

מנחם: רס"ן מנחם זהבי, בקר אוויר ראשי ביחידת הבקרה הדרומית.

יגאל: יגאל זיו, סגן בקר אוויר ראשי ביחידת הבקרה הדרומית.

לזר: סרן לזר קרני, קצין בקרה ביב"א 501.

מיראז' 3C (למעלה) וסמב"ד (באדיבות רענן וייס)

מטוסים

"כורסה": מבנה של 2 מיראז' 3C שביצעו את יעף התקיפה הראשון.

"רויאל": מבנה של 2 סופר מיסטר (סמב"ד) שביצעו את יעף התקיפה השני.

"מנורה": מבנה של 4 מיראז' 3C חמושים בפצצות ש"כ 250 ק"ג.

"ניקסון": מבנה של 2 מיסטרס חמושים בפצצות ש"כ 250 ק"ג.

"חלון": מיראז' 3C אחד.

מסוקי סופר פרלון: "עופות 1", "עופות 2" (אות קריאה כללי: "עופות"), "810", "815".

סופר פרלון (באדיבות רענן וייס)

כלי שיט

"פגודה": פלגת סט"רים 914, הכוללת את הסט"רים ט-203, ט-204 ו-ט-206 בפיקוד רס"ן משה אורן, שהיה על סיפון ט-204.

"מגדל": ט-203, הסט"ר היחיד עם רדיו תא"ג פעיל.

"חדק", "משבר": שני הסט"רים האחרים - ט-204 ו-ט-206 (הקצאת אותות הקריאה בין שניהם לא ברורה).

כל הזמנים הם לפי שעון סיני.

הערות מתרגם ספר זה

התמליל המובא כאן הוא שילוב של התמליל המקורי בכתב יד שבוצע בחיל האוויר; תרגום לעברית של התרגום לאנגלית של תמליל שבספר; ותימלול בידי המתרגם של הקלטות המקוריות של חיל האוויר ושל NSA.

שיחות הטלפון של הבקרים מובאות בגופן רגיל; שיחות טייסי הקרב והבקרים בערוץ 14 תקיפה/שליטה בכחול; שיחות טייסי המסוקים בינם לבין עצמם ועם הבקרה בירוק; ושיחות הטייסים עם הסט"רים על ערוץ 186 בסגול. מלים לא ברורות מסומנות בקו תחתון מקווקו.

בנוהל הדיבור ברדיו (נדב"ר) שהיה נהוג ב-1967, הביטוי "חמש-חמש", או בקיצור "חמש", משמעו "נשמע היטב".

טייסים מתייחסים לגובה באלפי רגל. כך, "גובה 1" הוא "גובה 1,000 רגל"; "פסיק 5" הוא 500 רגל. בכמה מקומות בהקלטה, נשמע רק צד אחד של השיחה, מאחר שהצד השני לא היה בטווח קליטה של הגורם המקליט.

נספח 3 – תמליל שיחות בקרים, טייסים, וסט"רים

שיחות הטלפון של הבקרים מובאות בגופן רגיל; שיחות טייסי הקרב והבקרים בערוץ 14 תקיפה/שליטה בכחול; שיחות טייסי המסוקים בינם לבין עצמם ועם הבקרה בירוק; ושיחות הטייסים עם הסט"רים על ערוץ 186 בסגול. מלים לא ברורות מסומנות בקו תחתון מקווקו.

1343

כנראה לזר: חיל הים קיבל הודעה שמול אל עריש עומד 2 מייל בים משהו דופק על אל עריש, והסט"רים שלהם מתקרבים לשמה.

גיורא: שמעתי, לקחתי הליקופטרים מאל עריש, דיברתי איתו. הוא יצא החוצה להסתכל, אמר לא רואה שום דבר.

כנראה לזר: רוברט, לנו יש קשר עם השדה, אבל לא עם העיר שמה. [שדה התעופה של אל עריש נמצא כמה קילומטרים מדרום לעיר. באותה שעה הוא כבר היה בידיים ישראליות.]

כסלו: יגאל.

יגאל: שומע.

כסלו: ש"חלון" יסתכל.

יגאל: "חלון" עבר שם קרוב.

כסלו: ברור. עזוב אותו.

שמעון: רוברט, שירביץ מבט שם. הוא חג באותו מקום.

1344

כסלו: אתה רואה אותו [במכ"ם], שמעון?

שמעון: כן, בטח. הוא חג באותו מקום. אתה רואה נתיב 4, יגאל? דווחת לו גובה 20?
לא ברור: יש לכם (מילה משובשת) שמתכנס שם ב"טיח" 3910 [קואורדינטות במפה]?
לא ברור: "טיח" 3910, רגע.

1346

"כורסה": אנחנו עוברים לנסיקה.

"כורסה": חיובי, לכיוון צפון ["כורסה" קיבל זה עתה כיוון למטרה].

1347

"כורסה": דלק בסדר, 3,000 [ליטרים] במכלים.

1350

יגאל: רוברט, איפה "מנורה" עכשיו?

כסלו: עזוב את "מנורה". יגאל, יש לך אוניה ב[נקודה]-26. קח את "כורסה" לשם. אם זו אוניית מלחמה, לדפוק.

[בשלב זה, התבקש חיל האוויר על ידי חיל הים לסייע במרדף אחר האוניה, ובדרבוננו של אלוף הוד באמצעות סא"ל פנחס פנחסי, קיבל חיל האוויר מאל"ם איזי רהב, ראש מחלקת ים במצפ"י בסטלה מאריס, אישור לתקוף את האוניה "אם זאת אוניית מלחמה". תקיפה מותנית אושרה, אם כן, על ידי כסלו ב-1350, בתנאי ש"כורסה" יזהה את האוניה כאוניית מלחמה].

יגאל: ברור.

1351

"כורסה": מה הטווח לאוניה?

"כורסה": שבעה סיבובים.

אריה: רגע אחד, כסלו. נציג חיל הים אומר פה שהספינות שלנו בסביבה קוראים להן "פגודה" והן מאזינות על [ערוץ תא"ג] 186. [דקה אחר כך מתריע חיל הים על הימצאות כל שיט שלו באזור. דומה, שחיל הים מוטרד מאפשרות של תקיפת ספינותיו על ידי המטוסים יותר מאשר מזיהוי נוסף של המטרה, שזוהתה כאויב בהתאם להוראות הפתיחה באש של החיל. הוראות הפתיחה באש (ROE) של צי ארה"ב ב-1967 היו דומות למדי לאלה של חיל הים].

כסלו: אם זאת אוניית מלחמה, אפשר לזרוק [לתקוף]. יש 2 [כך במקור; היו 3] סט"רים שלנו. הם רוצים לדעת, מצד צפון או שצריכים [הטייסים] לראות אותם או שצריך להתקשר איתם על 186. רוברט, יש לך את "רויאל"? [כסלו יודע ש"רויאל" כבר המריא מבסיס חיל האוויר רמת דוד].

רוברט: את "רויאל"? כבר בודק... יש.

1352

שמעון: הוא עכשיו ב-1510 ב"חוה", זה נתיב 15.

כסלו: רוברט, קח את "רויאל" לאורך החוף, ככה שאם "כורסה" יזהה, הוא יוכל להיכנס גם. [כסלו ממקם את "רויאל" להתכונן לתקוף אחרי "כורסה"].

רוברט: בסדר.

"כורסה": 040 [מעלות].

"כורסה": חמש.

"כורסה": רות, אני אשאר על 19 אדום ו-9 ירוק [שני ערוצי רדיו בשני מכשירי קשר, ירוק ואדום]. איך קוראים לסט"רים? "פגודה"? "כורסה" 9 ירוק ו-3.

1353

כסלו: מנחם, כמה דלק ל"כורסה"?

מנחם: או, יש לו הרבה. לפני דקה היו לו איזה 3,000 [ליטרים].

"כורסה": "מולד", "כורסה", תמשיך לכוון אותי לנקודה.

"כורסה": "מולד", "כורסה",

"כורסה": "20,045° מייל [חוזר על הוראות "מולד"].... אתה כרגע רואה אותם?

"כורסה": חיובי.

"כורסה": רות.

"כורסה": חיובי, זה נראה לי יותר רחוק בעין.

לזר: מה זה? אמריקאים? [לא היה לאיש מידע על מיקום אמריקנים. ללא מידע מבוסס, הנושא לא נבדק הלאה. בעקבות האסון, זומן סרן לזר קרני ב-4 ביולי 1967 בפני השופט החוקר סא"ל ישעיהו ירושלמי והעיד בחקירה הישראלית השנייה. למחבר ספר זה נמסר ב-1 באוקטובר 2001 על הסרת הסיווג של

עדות קרני בפני השופט החוקר. בהעידו בשבועה בפני השופט החוקר, בתשובה לשאלה מדוע הזכיר אמריקנים, אמר קרני:¹

הייתי בתפקיד קמנ"ק (קצין מערכות נשק) על הקו [קו התקשורת]. ברור לי ששאלתי בצעקה – הצעקה רשומה [בתמליל?], אבל השאלה לא קשורה לשיחה שהתקיימה בקו באותו רגע, שכן אותה שיחה באותו זמן היתה על תקיפת שני בסיסי טילים [באזור תעלת סואץ]..

בקשר לזה יש שתי אפשרויות:

ייתכן כי השאלה שבה מדובר נשאלה במהלך שיחה עם סגן [---] מיחידתי שעימו שוחחתי על האוניה שהפגיזה כביכול את אל עריש, וחיל האוויר עמד לתקוף אותה ביחד עם חיל הים. באותו זמן הבעתי דעתי שנקטנו פעולה אחת בלבד, כלומר, וידאנו שאין זאת אוניה ישראלית, ועשינו זאת באמצעות נציגי חיל הים שישבו איתנו.

השעה היתה 1350 לערך.

לא היתה לי סמכות להחליט על תקיפה, אבל בתוקף תפקידי הייתי גורם פסיבי על הקו על מנת לקלוט מידע שעשוי לעזור. כמו כל קצין רציתי לעזור, ולכן רציתי להסב את תשומת הלב של אלה [הקצינים] שניהלו את המלחמה לאפשרות שזאת אוניה אמריקנית. זאת היתה רק השערה שלי, מאחר שלהערכתי זו לא היתה [אוניה] מצרית, כי הם לא היו שולחים אוניה בודדת אל חופנו, ומשום כך חשבתי שקיימת אפשרות כזאת.

כל מי שהיה על הקו הזה יכול לשמוע אותי. כמובן, כולם נדהמו מזה והחלו לשאול [שאלות] ואז לא רציתי לעכב את תקיפת האוניה [מפני ש]הם אמרו שהיא מפגיזה את אל עריש, ומאחר שההשערה לא היתה מבוססת על מידע אלא על הערכה. לכן לא רציתי לעכב את הדבר. לכן מיד נסוגתי. היום אני מבין, שאילו עמדתי על השערת, יתכן שהיה אפשר למנוע את האסון. באותו בוקר לא ידעתי על קיום אוניה אמריקנית.²

1354

שמעון: איפה אמריקאים?

כסלו: רוברט,

רוברט: כן.

כסלו: מה אתה אומר? [אין מענה].

לא ידוע: אני שם את (משובש) על [ערוץ] 186.

כסלו: טוב.

לא ברור: שיפנה לכיוון דרום מערב

לא ברור: ברור.

כסלו: האם הוא רואה עוד סט"רים צפונית לו?

1355

כסלו: מנחם, מנחם,

מנחם: מה אמרת, כסלו?

כסלו: אם זה 3 סט"רים, זה כן יכול להיות שלנו. [עכשיו יש לכסלו המספר הנכון של הטרפדות, בהשוואה לדבריו ב-1351].

שמעון: שים לב, "כורסה" ב-(משובש).

"כורסה": "פגודה" מ"כורסה".... "פגודה" מ"כורסה"......האם אתה "מגדל"? [מאחר ש"מגדל" (ט-203), הסט"ר היחיד ב"פגודה" (פלגת סט"רים 914) שבו מכשיר קשר תא"ג תקין, "כורסה" נאלץ להעביר את התקשורת עם המפל"ג משה אורן, על סיפון ט-204, באמצעות "מגדל"].

"מגדל": חיובי.

"כורסה": האם אתם תוקפים עכשיו איזה אוניה?
"מגדל": בדרך אליה.

"כורסה": אוקיי, אני עומד לעזור לך. איפה אתם?
(משובש): המשך.

"כורסה": "מגדל" מ"כורסה", האם אתם שלישייה? ["כורסה" רואה את 3 הטרפדות ושואל אם הן מבנה של 3].
"כורסה": אין צורך. מבין שאתם במרחק של כ-15-10 ק"מ מהאוניה הזאת בכלל.
"כורסה": האם היא בכיוון של החרטום שלכם?
"כורסה": אני רואה אותך בפניה ימנית. למה אתם פונים ימינה? אתם לא..... בכיוון הנכון.
"כורסה": אוקיי, בסדר.

1356

"מגדל": "כורסה", האם אתה מצליח לזהות את המטרה הזאת? [ב-1351, "כורסה" קיבל אישור לתקוף את האוניה "אם זו אוניית מלחמה"].

"מגדל": "כורסה" מ"מגדל", האם אתה מצליח לזהות את המטרה הזאת?
"כורסה": אתה רוצה לדעת מה זה?

"כורסה": היא בורחת בכיוון אל עריש..... סליחה, בכיוון פורט סעיד.
שמעון: מנחם, "כורסה" קורא לך.

שמעון: הוא אומר שהוא מתחיל לתקוף אותם.

מנחם: אמרתי, אם זאת אוניית מלחמה, הוא רשאי לתקוף. זאת ההוראה האחרונה.
כסלו: מנחם.

מנחם: יש לו רשות לתקוף?

כסלו: יש. אם זה [אוניית] מלחמה יש.

מנחם: אוקיי.

כסלו: "רויאל" להפנות לשם עם פצצות. [בנקודה זאת כסלו סבור שיש ל"רויאל" פצצות ברזל ש"כ 250 ק"ג].
רוברט: על איזה עורק אתה תוקף?

כסלו: מנחם...

שמעון: היא בורחת להם.

כסלו: אחרי שהוא תוקף שיסביר ל"רויאל" איך למצוא אותה.

שמעון: בורחת חזק מאוד. [בנקודה זאת ככל הנראה שמעון רואה את האוניה במכ"ם שלו].

כסלו: אוקיי, לתקוף.

שמעון: ש"רויאל" יקרא לנו על 19, רוברט. ["רויאל" נמצא כרגע על ערוץ אחר. "רויאל" מתווכח עם הבקר שלו על כך שהוא נושא פצצות נאפלים, לא פצצות ש"כ].

רוברט: על 19 "רויאל" אליך.

שמעון: רגע, כסלו.

1357

"כורסה": מה זה? מה זה? סט"ר, סטי"ל? מה זה?

"מגדל": "כורסה", אתה מצליח לזהות את זה?

"כורסה" אני מזהה את זה, זה (משובש) אוניה מצרית.

"מגדל": רות, (משובש) מה זה?

"כורסה": יש לה תורן אחד וארובה אחת.

"מגדל": רות.

"כורסה": יש לה תורן אחד מקדימה.

שמעון: אנו רואים גם את האוניה. מנחם, רואים את האוניה [שמעון רואה את האוניה במכ"ם שלו].

שמעון: זאת חתיכה ענקית האוניה. [שמעון מעיר לגבי הד המכ"ם של האוניה].

רוברט: מנחם, אני מעביר אליך את "105" [הקוד של "רויאל"] על 19. "רויאל". אל-עריש גובה 20 [20,000 רגל].

כסלו: מנחם, מנחם, שידווחו אם יש נ"מ.

1358

כסלו: מנחם, נו?

מנחם: אנחנו שואלים אותו. לא יורה.

כסלו: לא יורה?

1359

כסלו: רוברט, תן לי את [ערוץ] 19 פה. [כסלו מופתע מהדיווח, שהאוניה לא יורה על המטוסים התוקפים].

"כורסה": היא כבר מתחילה (משובש) עשן שחור. אולי זה היא עושה בעצמה, אני לא יודע. קיבלת, "מולד"?

"כורסה": אני אומר שפגענו בה הרבה מאוד,

"כורסה": בסדר, אולי זה היא עושה [את הוצאת העשן] בכוונה, אני לא יודע.....

"כורסה": יוצא ממנה שמן מתוך המים.

"כורסה": אני בקשר עין.

"כורסה": יופי, יוצא מן הכלל. היא בוערת. היא בוערת.

"רויאל": איזו אוניה זאת, "כורסה"?

מנחם: שמעת?

כסלו: מה הוא אומר?

מנחם: פגע בה הרבה מאוד, יוצא עשן שחור. אולי היא עושה את העשן בכוונה. יוצא ממנה שמן מתוך המים

[ככל הנראה זאת היתה דליפת דלק מחבית הדלק שנמצאה ליד סירת המנוע שעל סיפון "ליברטי"]. הוא

ממשיך.

כסלו: היה אש נ"מ או לא? היה אש נ"מ?

מנחם: היא בוערת.

כסלו: אוקיי.

מנחם: אוניית מלחמה בוערת.

1400

"רויאל": [בתשובה לקריאה של "כורסה" שלא נקלטה בהקלטה] חמש-חמש. קשר עין עם המטרה, קשר עין עם

"כורסה". ["רויאל" רואה את "ליברטי" ואת "כורסה" תוקף אותה]. "רויאל" מבקש גובה 15 [15,000

רגל] [מילה משובשת]. [ב-1357 "רויאל" היה באל עריש ב-20,000 רגל והוא רוצה להנמיך כדי להיערך

לתקיפה].

"כורסה": אוקיי, "כורסה" נכנס..... אליך קצת הלאה. אני אלך בכיוון..... בסדר? [ככל הנראה "כורסה" אומר

ל"רויאל" שהוא מתחיל יעף נוסף וגם מדבר עם מס' 2 שלו].

מס' 2 "כורסה": אני חושב שהיא מוציאה עשן בכוונה, זה יוצא מהארובה. אוקיי, גם אני גמרתי משמאל ["כורסה" כילה את תחמושתו ביעף השלישי ונוסק החוצה ב-1401 לערך].

מנחם: שמוליק [כסלו], היא בוערת. [מנחם נרגש בעליל]. ברגע ש"כורסה" גומר אנחנו מכניסים את "רויאל".
כסלו: נכון. להטביע אותה.

מנחם: להטביע אותה. אוקיי.

לא ברור: (משובש) בכוונה, אנחנו צריכים לתקוף אותה.

1401

"כורסה": גמרתי תחמושת, האוניה בוערת ממש. יש שמה אש פתוחה גדולה מאוד ועשן שחור.

"רויאל": האם "רויאל" יכול להיכנס?

"כורסה": "רויאל", גובה שלך? אנחנו גובה 5.

"רויאל": אתה במזרח, נכון?

"כורסה": אנו דרומית לאוניה ובדרך (משובש).

"רויאל": (משובש) [ככל הנראה נחסמה התשדורת של "רויאל" על ידי תשדורת של מישהו אחר. זאת היתה קרוב לוודאי שאלה האם "כורסה" התפנה מהמטרה].

"כורסה": חיובי. [משיב ל"רויאל"].

כסלו: מנחם.

מנחם: אנחנו מכניסים את "רויאל".

כסלו: טוב.

1401:52

רוברט: (משובש) האוניה הזאת?

כסלו: מנחם,

מנחם: מה?

כסלו: אם יש ל"רויאל" נאפלים (משובש) זה היה מייעל.

מנחם: אוקיי

"כורסה": חיובי

"רויאל": לא שלנו?

1402

"רויאל": "מולד", "רויאל".

"רויאל": "מולד", "מולד", "רויאל", איך שומע?

"כורסה": תקרא ל"מולד" בבקשה, על 19.

"רויאל": "מולד" מ"רויאל". האם רשאי להיכנס?

"רויאל": מבין, לא להיכנס.

"רויאל": רות, מסתובב מעל האוניה גובה 15. תגיד לו שחיל הים יגיע לפנינו, אני רואה (משובש).

"כורסה": "כורסה" 5 אדום ו-3 ירוק. [ככל הנראה "כורסה" מתווך בין הבקרה ו"רויאל"].

"כורסה": רות, ברור.

"כורסה": קיבלת אַתְּ זֶה? "כורסה".

"רויאל": האם רויאל רשאי?

"כורסה": חיובי, רשאי, "מולד", אה... "רויאל".

לא ברור: רשאי!

שמעון: מנחם, "רויאל" קורא לך.

מנחם: הוא ירד מהקו.

1402:11

שמעון: כסלו, יש ספק בזיהוי. [כ-19 שניות חלפו מאז נכנס רוברט לתמונה ב-1401:52. בנקודה זאת התעוררו כמה ספקות נוכח חוסר אש נ"מ וכמה שאלות ממצפ"י בחיפה, שהתקבלו כנראה על ידי נציג חיל הים שליד רוברט].

כסלו: אם יש ספק, לא לתקוף. [שוב, כסלו, המקצוען המיומן, לא לוקח את השליטה על המצב הטקטי בשטח אבל קובע מגבלה למטוסים התוקפים].

שמעון: לא לתקוף. מנחם.

שמעון או רוברט: שים לב, יש ספק בזיהוי. [?]

כסלו: מה זאת אומרת? [כסלו, ערני תמיד, מבקש הסבר. הוא שואל את רוברט, שלצידו נציג חיל הים, רס"ן יהושע ברנע].

רוברט: אוקיי, אפשר להיכנס. [ככל הנראה יישב את סוגיית הזיהוי עם נציג חיל הים, או באמצעותו, עם מצפ"י בסטלה מאריס].

כסלו: אפשר להיכנס.

1402:32

"רויאל": (משובש) נקניקים [מכלי נאפלם], באמצע ולמעלה (משובש) איתי יחד, מכה אחת. [מוביל מבנה "רויאל" אומר למס' 2 שלו להטיל את 2 מכלי הנאפלם שלו ביעף הראשון].

1403

"רויאל": שניים יחד (משובש).

"רויאל": עכשיו, אנחנו נבוא מלפנים שלה, שים לב לתרנים. לא לפגוע בתרנים, תיזהר מהתרנים. אני אבוא מצד שמאל שלה, אתה מצד ימין אחרי.

שמעון: המבנה הבא, קבל ממנו תדריך מה היה.

רוברט: אפשר להטביע אותו. [רוברט מסתמך על נציג חיל הים שנמצא לידו].

כסלו: אפשר להטביע.

שמעון: "רויאל" החליף מילה, התחילו לפטפט.

רוברט: 18, טוב תודה. [ככל הנראה מתייחס לקואורדינטות], זו לא האוניה. עוד רגע.

1404

כסלו: מנחם,

מנחם: מה?

כסלו: נו, הוא דופק אותה או לא?

מנחם: יורד בנאפלם נמוך, כל הזמן נמוך, נמוך.

כסלו: רביד,

רביד: שומע.

כסלו: "116" לצפון.

רוברט: יש לי "116" דרומה, כסלו. לשלוח אותו צפונה?

לא ברור: לא, לא, רוברט, לא כדאי.

כסלו: לא, לא, לא צריך יותר לאוניה. מספיק.

מנחם: לא צריך. כוחותינו שם, גם חיל הים שם גם כן.

שמעון: זה שווה,

לא ברור: מה?

שמעון: זה שווה בשביל הביטוח אחר כך.

לא ברור: נכון.

לא ברור: אבל "רויאל" שיטביע אותה כבר.

כסלו: אבל יצא נאפלים שם. [ככל הנראה, כסלו, קצין חיל האוויר, לא מבין את משמעות הפצת אוניה בנאפלים.

נאפלים, המיועד למטרות שטח יבשתיות, עשוי להיות יעיל במידה מסוימת בשיתוק אש נ"מ. כאן לא

היתה אש נ"מ].

לא ברור: מה נאפלים עושה [לאוניה]?

לא ברור: לא ב-5 דקות

"רויאל": אחד נכנס... מצד ימין... לחרטום....

מס' 2 "רויאל": להוריד 500. [מתייחס לנאפלים].

1405

כסלו: מה "כורסה" דיווח? האם היה נ"מ?

מנחם: העברתי אותו ל-3. ביקשתי (משובש) יקבלו ממנו דיווח.

כסלו: רוברט, רוברט, תשאל את "כורסה" אם היה נ"מ. [כסלו עדיין מוטרד מכך שלא הושבה אש נ"מ].

רוברט: כסלו, חיל הים מבקש לא להטביע אותה לגמרי. הם רוצים להתקרב לראות. (משובש).

שמעון: שיוציאו את האנשים מהסט"רים ויוכלו לדעת מי זה היה.

רוברט: אוקיי, בסדר. תגמרו עם המבנה הזה. הסט"רים עולים עליהם.

1407

כסלו: רוברט, מה "כורסה" אמרה?

רוברט: כבר אומר לך. [רוברט מדבר עם "כורסה"].

רוברט: "זה יותר קל ממיגים". [כלומר, ירי על מטרת שטח על המים קל יותר מאשר קרב אווירי עם מיגים].

כסלו: יותר קל ממיגים.

כסלו: מה המצב עכשיו?

לא ברור: לא יודע. 2 [מס' 2 "רויאל"] פגע ב... [פצצת נאפלים] ... ועכשיו צולף.

כסלו: רוברט, קח גם את "116" לשם. [מבנה "ניקסון". תקיפה של מבנה זה בפצצות ש"כ 250 ק"ג היתה קרוב

לוודאי מטביעה את "ליברטי" תוך 7 או 8 הדקות הבאות].

רוברט: טוב.

"רויאל": יופי (משובש).

"רויאל": משוך למעלה.

"רויאל": אני מאחוריך.

"רויאל": תיזהר מהאנטנות שלה.

1408

"רויאל": "מולד" "רויאל", איך שומע?
"רויאל": יש לה איזה סימון. P30 ומשהו.
"רויאל": יופי (משובש).

מנחם: הסימון שלה... [נקטע על ידי כסלו].
כסלו: כן, שמעתי. אנחנו בודקים, מנחם.
כנראה מנחם: P30 ומשהו
כנראה כסלו: מה זה P30?
כנראה מנחם: אני לא יודע
שמעון: רוברט... רוברט,
רוברט: כן.

שמעון: תיקח את "116" ל(משובש)..
"רויאל": "מולד", יכול להיכנס?
"רויאל": "מולד", "רויאל".

1409

"רויאל": "מולד", "רויאל".

"רויאל": אם יש לך זוג עם פצצות, תוך 10 דקות לפני שחיל הים מגיע, זה יהיה מצווה.
"רויאל": אחרת חיל הים בדרך לפה. [התחרות המסורתית בין חילות האוויר והים צצה כאן בבירור].
שמעון: (משובש) לפני שחיל הים מגיע, זו תהיה מצווה. [שמעון רוצה את המטרה בשביל חיל האוויר, ושחיל הים לא יופעל].
כסלו: קח בינתיים את "116". מי בודק מה כתוב (משובש)? [כסלו עדיין מתרכז בזיהוי, בעוד שמעון נלהב מהסיכוי להגיע למטרה לפני חיל הים].
שמעון: "רויאל" דיווח שזו תהיה מצווה לפני שחיל הים מגיע.
שיסתכלו דגל, אם אפשר לראות דגל. "רויאל" שיסתכל.
כסלו: שיראו אם אפשר לזהות עם דגל. [דגל "ליברטי" הופל ביריות מהמעלן ביעף הראשון של "כורסה". חלפו מאז כ-10 דקות, והדגל השני טרם הונף].

1410

רוברט: כסלו, פה [בבקרה אווירית מרכז, שם יושב רוברט עם נציג חיל הים יהושע ברנע] מבקשים לא להתעסק איתה יותר. [חיל הים] רוצים לקחת אותה. חבל להטביע אותה. אני רוצה לקבל תשובה.
כסלו: לא, לא. בינתיים תוקפים.
"רויאל": {לא ברור}
"רויאל": שעה 12 שלך בדיוק..... הסתכל למעלה. עכשיו שמאלה, לאט, לאט.... רואה אותי? קצת מהר יותר.
תישאר אתה חיצוני (משובש).

1411

רוברט: מנחם, "רויאל" יצא?
מנחם: רגע, הוא מדווח משהו.
כסלו: אוקיי, לתקוף, מנחם. [ככל הנראה כסלו עומד להכניס את מבנה "ניקסון"].

מנחם: מה?

כסלו: לתקוף.

"רויאל": "מולד" מ"רויאל".

"רויאל": "מולד", "רויאל".

"רויאל": "מולד" מ"רויאל".

1412

"רויאל": שים לב, הסימונים של האוניה הזאת הם צ'רלי טנגו רומיאו, צ'רלי טנגו רומיאו 5.

"רויאל": שים לב, "מולד",

"רויאל": "מולד" מ"רויאל".

"רויאל": צ'רלי טנגו רומיאו 5.

"רויאל": אין עליה שום דגל!

"רויאל": היא נראית כשולת מוקשים עם הסימון הזה.

"רויאל": רות, אני עוזב אותה. אני נשאר כאן עוד דקה אחת. [רויאל זיהה בטעות את GTR 5 כ-CTR 5. בשלב זה, גם הוא וגם הבקרה ערים לעובדה, שהיא לא מסומנת כאוניה ערבית].

רוברט: מנחם, "רויאל" יצא? [רוברט מוודא שהשטח פנוי להכנסת מבנה "116"].

רוברט: מנחם, "רויאל" יצא?

מנחם: עוד לא.

רוברט: מה הגובה, לאיזה גובה "רויאל" מגיע [מנמיך]?

מנחם: צ'רלי טנגו רומיאו.

לא ברור: מה זה?

מנחם: צ'רלי טנגו רומיאו.

לא ברור: אוקיי.

כסלו: תעזוב אותה! [יש שינוי דרמטי בטון קולו של כסלו. כסלו יודע שאוניות מצריות מסומנות באותיות ערביות, לא באותיות לטיניות. כ-60 שניות קודם לכן, כסלו אישר למבנה "ניקסון" לתקוף, ועכשיו הוא מבטל את ההוראה ב"תעזוב אותה"].

לא ברור: לעזוב אותה.

רוברט: לעזוב אותה? איזו אוניה זאת?

לא ברור: לעזוב אותה.

כסלו: לעזוב אותה, מנחם, ש"רויאל" יגיד בערך מה הנזק.

מנחם: אוקיי.

כסלו: "116" ישר למשימה [המקורית] שלה.

1413

"רויאל": חמש-חמש.

"רויאל": חיובי. (משובש) עליה אש חיצונית, המון פגיעות של הצליפה בחלק העליון שלה. אנשים קפצו ממנה למים (משובש). [לא נכון. איש לא קפץ למים; אסדות הצלה הושלכו למים, וייתכן שאת זה ראה "רויאל"]. היא לא יורה בכלל. אין עליה חימוש כמעט.

"רויאל": היא מעלה עשן בצורה רצינית, הולכת מגוע מלא בכיוון צפון.

כסלו: שמעון, שמעון, רוברט, אנחנו מוציאים 2 הליקופטרים אליהם. [כסלו עובר לדפוס עבודה של הצלה].
שמעון?: טוב, בסדר.
רוברט: אוקיי, ברור, אני מוציא הליקופטרים לשטח.

1414

מנחם: כסלו, איזו מדינה? [עכשיו מנחם מודאג].
כסלו: אמריקאית כנראה.
מנחם: מה!?
כסלו: כנראה אמריקאית.

1415

שמעון: כסלו,
כסלו: כן.
שמעון: אולי אתם יודעים מאילו ארצות הם מסתובבים, אם אפשר לקחת אותם. [שמעון עדיין סבור שהאונייה מצרית. הוא מודאג מפעולות הצלה אם הימאים הם מצרים].
כנראה שמעון: הם מטפלים בזה.
כסלו: כן, כן.
שמעון: כסלו.
כסלו: כן.
כנראה שמעון: ביקשתם לדעת מתי המפקד מגיע, הוא אמר עוד חצי שעה, אז הוא מתחיל ללחוץ עלי. (משובש). אז אמרתי לו, "זה לא דחוף" (משובש). גם אחר כך אז הוא אומר (משובש) בדיון מפקדים (משובש).

1416

כסלו: מנחם, איפה "מנורה" עכשיו?
מנחם: כסלו, מפקד חיל האוויר מחכה לתשובה.
כסלו: בדיון מפקדים נסביר.
מנחם: בדיון מפקדים יהיה קצת קשה להסביר לו מה קרה. אני אגיד לו בקיצור, בלי דיון מפקדים.
כסלו: בסדר.

1417

רוברט: אין עדיין קשר עם "מנורה". הוא בסביבות התעלה בגובה נמוך. אין לי עדיין קשר איתו.
כסלו: יש לך קשר איתו? שידווח מה הוא מצא.
רוברט: ברור.

1419

"רויאל": אני בכיוון (משובש). [זאת התשדורת האחרונה של "רויאל"].
כסלו: רוברט,
רוברט: כן.
כסלו: יש לך קשר עם "עופות 806"?

רוברט: "עופות 806", מנסה.

כסלו: "807", רוברט.

רוברט: עוד אין.

1422

שמעון: כסלו, יש לי את "807" ב[שדה] תימן. [בסיס צבאי ליד באר שבע].

כסלו: לא, לא, לא אותו.

1425

כסלו: רוברט, "807" בתימן?

שמעון: כן, עם שר הביטחון. [שר הביטחון משה דין יצא לפני הצהריים לסיור בגוש עזיון ובחברון וחזר במסוק מבאר שבע לקריה לפנות ערב. ראו פרק 11 "האם דיין נתן את ההוראה?"]

1426

שמעון: פרלון מבח"א 8 [בסיס חיל האוויר תל נוף] מוכן לצאת לאוניה. להוציא אותו? כנראה כסלו: עזבו אותו (משובש) הוציאו אותו מפה (משובש) אני לא רוצה שיוציאו פעמיים לא, לא, אוויר 3 [מבצעים חיל האוויר] הודיע לבח"א 8. כסלו: [קוטע אותו] בסדר. כנראה שמעון: ממתין להוראה.

1429

כסלו: רוברט, יש קשר עם הסופר פרלונים?

שמעון: יש קשר.

"815": כיוון מאשדוד 215 שלי.

"טריבון": שלילי, [הכיוון] 250.

"815": רות.

"טריבון": לאיזה גובה אתה מטפס, "815"?

"815": אני כרגע בפסיק חמש.

"טריבון": רות.

1430

"815": חמש.

"טריבון": שים לב: היתה שם אוניה, אוניית מלחמה שאנחנו תקפנו אותה. אנשים קפצו ממנה למים, אתה תנסה לחלץ אותם.

"815": רות, אתה מבין שהיא פגועה ולא יכולה לירות?

"טריבון": לא נראתה אש ממנה, גם על אלה שתקפו אותה לא ירו, היא מעלה עשן גדול.

"815": רות. חוצה את החוף כיוון 250.

"815": "טריבון": רות, ועל איזה מקום?

"815": מעל אשדוד.

"טריבון": רות, גובה שלך?

"815": פסיק חמש.

"טריבון": האם יכול לטפס לגובה 1? יהיה לי יותר נוח לראות אותך [במכ"ם].

"815": חיובי, מטפס.

1432

"815": "815", גובה 1 כיוון 250.

"טריבון": רות, "815".

1433

"טריבון": אתה בים עכשיו?

"815": כ-3-4 מייל.

"טריבון": רות.

"טריבון": קשר עין [מכ"ם] איתך.

"815": רות.

1434

רוברט: כסלו, זאת אוניית אספקה מצרית.

כסלו: מי אומר? ...

לא ברור, כסלו: או, באמת!

רוברט: "האדמירל" שלי על ידי. אני נוגע בו. [רוברט מתכוון לנציג חיל הים, רס"ן יהושע ברנע. רוברט במצב רוח מרומם. הטרפדות זיהו את האוניה כמצרית].

כסלו: רגע רגע זה נכון או לא נכון? [כסלו נרגש ביותר, אבל עדיין מקצוען מדויק].

רוברט: הוא אומרי לי זאת אוניית אספקה מצרית

כסלו: רגע, מאיפה הוא קיבל את זה?

רוברט: ההליקופטר הסתלק משם. הנה הוא [יהושע ברנע] אומר.

כסלו: אז שההליקופטר יסתלק אם ככה. [כסלו מתחיל לדאוג לבטיחות המסוק שנשלח להציל אמריקנים ונמצא קרוב לאוניה שזוהתה עתה כמצרית].

רוברט: הטרפדת מטפלת בזה.

"815": מרחק מהם?

"815": "טריבון", "815"; "טריבון", "815".

"טריבון": כרגע היא ["ליברטי"] ישר לפנינו בטווח של כ-50 מייל.

"815": רות.

"810": "טריבון", "810".

"טריבון": "815" מ"טריבון".

"815": חמש, "810" קורא לך.

"טריבון": "815", "טריבון".

"815": חמש-חמש.

"טריבון": שים לב: האוניה זוהתה עכשיו כאוניה מצרית, אתה חוזר עכשיו הביתה.

"815": רות.

1435

רוברט: זאת אוניית אספקה מצרית. לא יודע [בתשובה לשאלה שאינה ברורה בקלטת], אין לה תחמושת נ"מ (משובש). מכניסים בה נ"מ... [מייד מתקן את טעותו] טורפדות כעת.

רוברט: איפה ההליקופטר הזה שהזנקת?

כסלו: ההליקופטרים חזרה.

רוברט: תסלק אותו משם.

כסלו: רגע. רוברט, רוברט, בשביל אחר כך להוציא את החבר'ה. [חיל האוויר מנסה לבצע פעולות הצלה באמצע התקיפה הימית].

שמעון: אני מחזיק אותו בצד. אני רק רוצה לראות.

כסלו: בצד, עד שהוא יטביע אותה.

רוברט: שהוא יעמוד בצד, מכניסים בה טורפדת [כך במקור], אחר כך אפשר להוציא את החבר'ה.

שמעון: אוקיי.

מנחם: כסלו... כסלו... כסלו...

כסלו: שומע.

מנחם: מפקד החיל מגיע עוד 10 דקות.

כסלו: תודיע לו את זה.

מנחם: הודעתי לו. ואמרתי לו להביא את ההליקופטרים כי יש לנו סט"רים בשטח. הוא אמר בסדר.

"טריבון": חיובי, "810" יתקשר אליך גם כן.

"טריבון": האם קיבלת, "815"?

"815": חיובי, קיבלתי, חוזר.

"טריבון": רות.

"810": "טריבון", "810".

"815": "טריבון", "815".

"810": האם גם חוזר, "810"?

"טריבון": מייד אתן לך תשובה.

"810": רות, מה חשבת?

1436

שמעון: מה אות הקריאה של הטרפדות שם?

לא ברור: "פגודה"... "פגודה"... "פגודה", [ערוץ] 86 (נקטע).

רוברט: לחיל האוויר אין בעיות זיהוי. שאף אחד לא יגיד לי עוד פעם שלחיל האוויר יש בעיות זיהוי. [רוברט נרגז מהטענה שייתכן כי לחיל האוויר יש בעיה בזיהוי].

רציתי להגיד לו שאין בעיות זיהוי בחיל האוויר.

מנחם: עכשיו, תשמע רגע, אמרתי למפקד החיל שהאוניה זוהתה סופית כאוניה מצרית. אמרתי לו שאנחנו מחזירים את ההליקופטרים. לא שולחים אותם, כי יש לנו סט"רים.

רוברט: ונחזיק אותם בצד, כדי להוציא אותם מהים את אלה שחיים.

"810": "טריבון", "810".

"טריבון": רות, מייד נותן לך תשובה.

"810": אוקיי.

"810": "מ-810", "טריבון" מ-810.

”טריבון”: “810”, “810”, אתה נשאר בינתיים בקשר איתי.
”810”: רות, איפה להיות?
”815”: “טריבון”, “815”; “טריבון”, “815”.
”טריבון”: “810”, מקום שלך?
”810”: אני ליד אשדוד.
”815”: עוד דקה אני גם ליד אשדוד, נמצא בים.

1437

מנחם: אבל יש סט"רים, הם לא יכולים להוציא אותם.....
רוברט: לא לא, הסט"רים קודם כל מכניסים לה טורפדו...
מנחם: מכניסים לה עוד טורפדו?
רוברט: נכון. ליתר ביטחון.
מנחם: טוב.
רוברט: אני מקווה שהטורפדו הזה פוגע גם. [מנחם לא הבין נכון את האירועים בים. בוצעה תקיפת טורפדו אחת, שבה שוגרו 5 טורפדות. טורפדו אחד, האחרון שהוטל על ידי הסירה האחרונה, ט-203, פגע באוניה בערך ב-1435].
מנחם: טורפדו פגע?
רוברט: טורפדו פגע.

1438

רוברט: אפשר להכניס את ההליקופטר כדי שיוציא את האנשים. תודיע להליקופטר - זה לא אמריקאים זה מצרים. [חיל הים שיכנע את חיל האוויר שהאוניה היא מצרית].
שמעון: מי ישמור על החבר'ה בתוך ההליקופטר?
רוברט: מה?
שמעון: מי ישמור על החבר'ה בתוך ההליקופטר?
רוברט: אני מקווה שבהליקופטר יש שם כמה אנשים בפנים. [רוברט דואג לביטחון ומקווה שיש במסוק אנשי צוות בנוסף לטייס ולטייס המשנה].
שמעון: אני חושב שכדאי שהסט"רים יקחו אותם... (נקטע)... שישבו על הסט"רים ויזרוק אותם לחוף.
רוברט: אני אמרתי למפקד החיל שאנו לא שולחים את ההליקופטרים, כי יש לנו סט"רים. הוא אמר בסדר.
”810”: האם קיבלת, “טריבון”?
”טריבון”: מה “815” ביקש?
”815”: “810”, גובה שלך?
”810”: גובה פסיק חמש, ליד אשדוד.
”815”: רות, אנחנו גובה 1.2, מעל אשדוד.
”810”: רות.
”טריבון”: “810”, “810”, “טריבון”.
”810”: חמש-חמש.
”טריבון”: שים לב: תמשיך בינתיים בכיוון 250 מאשדוד. אתם בכל זאת תלכו לאוניה.
”810”: רות.
”טריבון”: האם גם “815” על העורק הזה?

"815": חמש-חמש.

"טריבון": רות, תמשיך ב-250 מאשדוד. אתם תלכו לאוניה גובה 1, בינתיים שניכם.

"810": קשר עין, "810"?

"טריבון": חיובי, חיובי.

"טריבון": מקום שלך?

"טריבון": "810", מקום שלך עכשיו?

"810": אשדוד, גובה 1. האם קיבלת?

1439

שמעון: מה מפקד החיל אמר?

רוברט: אני אמרתי למפקד החיל שאנו לא שולחים את ההליקופטרים, הוא אמר בסדר גמור.

מנחם: אם יש הליקופטר על יד, שיתחיל להוציא וישים אותם באל עריש. להודיע לאל עריש שיבואו הליקופטרים.... הליקופטר כבר יצא, מפקד החיל לא בתמונה.

לא ידוע: נו?

מנחם: אני מתאר לי שהוא לא בתמונה. אני כרגע לא יכול לרוץ אליו ולספר לו את כל הסיפור.

רוברט: אבל מה לעשות, תגיד לי מה לעשות עם ההליקופטר?

שמעון: אני אמרתי לו להוציא את האנשים בינתיים (משובש).

רוברט: אפשר להרים אותם, לתת מכה על הראש ולהשכיב אותם. [הפתרון של רוברט להצלת המצרים].

מנחם: רוברט, שמעת את התיאוריה שלי?

רוברט: מה?

מנחם: ברגע שחיל הים ראו שאנו הולכים לגמור אותה אז הם צעקו.

רוברט: הם עברו פה לפני דקה, מנחם.

מנחם: כן

רוברט: זהו, לנחש את המפעל הפיס אז יהיה בסדר ככה.

"טריבון": "810", "טריבון". מקום?

"810": חמש-חמש. גובה 1, באשדוד.

"טריבון": רות.

"810": הולך כיוון 250 יחד עם "815".

"טריבון": האם שניכם יחד?

"810": חיובי, יחד.

"טריבון": רות.

"טריבון": שימו לב: אתם בכל זאת הולכים לאוניה. תנסו להוציא את האנשים מהמים.

"810": רות, בסדר.

"טריבון": לידיעתכם, אוניה ערבית כנראה.

"815": רות, "815" קיבל.

"טריבון": זאתי אוניית אספקה מצרית.

"810": רות.

"טריבון": קשר עין [מכ"ם] עם שניכם.

"810": רות

1440

רוברט: (משובש)... תדע לך, מכיוון שכסלו צעק "אמריקאים". [כסלו, ב-1414].
מנחם: אני יודע.

רוברט: איש החיל הים אמר "לדפוק!"

לא ידוע: כמה הליקופטרים יצאו לדרך?

שמעון: אחד סופר פרלון (משובש). [לא עונה ישירות לשאלה].

מנחם: גיורא... גיורא, שיאספו...

גיורא: שמה?

מנחם: שיאספו, ילכו לאל-עריש - להודיע, לזר, לאל עריש, שמביאים אליהם מלחים מצרים.

גיורא: מלחים מצרים?

מנחם: כן.

גיורא: מאיפה?

מנחם: מאיפה? מהים, מאיפה.

גיורא: מלחים מצריים מהאוניה, מאוניה שהטביעו אותה, מביאים מלחים מצריים לאל עריש.

רוברט: רגע רגע, גיורא, זה מאוד לא ברור. אמרת שהליקופטרים צריך שיעזבו לכיוון (משובש) אל עריש להגיד שמביאים מלחים מצריים?

גיורא: לא, אמרתי ככה: שההליקופטרים יוציאו אותם, ש... – לזר, תודיע לאל עריש, שבאים הליקופטרים עם מלחים. (משובש) להודיע לאל עריש שיביאו אותם.

רוברט: אני הבנתי בהתחלה, אמרת שבאים מלחים מצריים, הבנתי.

"טריבון": אני מבין שאתם בשורה עורפית שניכם?

"810": חיובי.

"טריבון": רות.

1441

"טריבון": "810" מ"טריבון".

"810": חמש-חמש.

"טריבון": את האנשים תיקחו לאל עריש.

"810": רות, בסדר.

"810": האם קיבלת, "15"?

"815": קיבלתי, חיובי.

1442

"815": "810" מ-"15", כמות דלק שלך?

"810": שני טון וחצי.

"815": לי יש 1,700 (ליטרים).

"810": לא טוב.

"815": אפשר לתדלק באל עריש.

"טריבון": האוניה נמצאת עכשיו ישר לפני טווח של 50 מייל.

"810": רות.

1444

מנחם: רוברט, אני לא חושב שהצליחו להטביע אותה.
רוברט: פרקו אותה.

1447

"טריבון": האם אתה ראשון בשורה?
"810": חיובי.
"815": "טריבון" מ-"815", מרחק של האוניה מהחוף, מאל עריש?

1448

"810": "טריבון", "810".

1450

"טריבון": "815", "טריבון".
"810": "מ-810", כמה אנשים בערך יש שם?
"טריבון": "815", "טריבון".
"810": כמה אנשים יש שם?
"טריבון": "815" "טריבון", שנה ימינה ל-260.
"815": חזור שנית.
"טריבון": שנה ימינה לכיוון 260.
"815": 260. שואלים כמה אנשים יש שם?
"טריבון": כרגע לא ידוע עדיין, הטווח אליה עכשיו 33 מייל.
"815": רות. מה המרחק ממנה לאל עריש?
"טריבון": טווח של כ-30 מייל.
"815": רות.
"810": "טריבון", "810".
"טריבון": חמש.
"810": כדאי שיהיה ממסר.
"טריבון": רות.

1451

רוברט: יש עוד אוניה ב[נקודה] טיח. אתה רואה אותו? [ככל הנראה רוברט רואה את הסימון של "ליברטי"
במסך המכ"ם שלו ומזהה אותה כאוניה אחרת, שכן הוא סבור ש"ליברטי" הוטבעה].
לא ברור: מה עם האוניה באמת?

1454

רוברט: שמעון, לימי [צבי ימי, קמב"ץ ביב"א 501] יש קשר עם ההליקופטר? עדיין הזיהוי לא בטוח.

1455

"815": "טריבון", "815".

"טריבון": חמש-חמש.

"815": מרחק?

"טריבון": מרחק עכשיו 23 מייל.

"טריבון": 22 מייל.

"815": רות.

"טריבון": שים לב, "815": תקרא על 86 או 186 ל"פגודה".

"815": רות.

"815": עובר ל-186.

"טריבון": רות.

"810": "810" גם כן (עובר ל-186).

כסלו: רוברט, מה אתה אומר על הזיהוי עוד פעם?

1456

רוברט: חיל הים אומר לי שלמרות ששלחו טורפדו, חלק לא בטוח.

כסלו: רוברט,

רוברט: כן, (משובש) לכיוון ההוא. עוד מעט אני אשאל איך מדברים האנשים האלה, ואז נדע סופית. [הבקרים עדיין אינם בטוחים לגבי זיהוי האוניה, 19 דקות לאחר תקיפת הטורפדות].

כסלו: הם כבר הוציאו אותם [את הניצולים]?

רוברט: אין לי מושג.

"815": "טריבון", "815".

"טריבון": האם מישהו קרא ל"טריבון"?

"815": חיובי, "815", אין לי קשר עם "פגודה".

"טריבון": רות, ברור, האוניה עכשיו טווח של 19 מייל.

"815": רות, האם "פגודה" נמצאת על ידה?

"טריבון": כנראה היא נמצאת לידה.

"815": רות.

כסלו: מה עם הסופרים?

רוברט: מייד.

1457

שמעון: לסופר פרלון אין קשר עם הסט"רים. האם הוא יכול להיכנס לבד ולהוציא?

כסלו: הוא רואה אנשים במים? [אין את מי לראות. בשלב זה, בעוד הסופר פרלונים מרחפים בסמוך והטרפדות עומדות בסמוך, צוות "ליברטי" נערך לספיגת תקיפה נוספת, מבלי לדעת שהפעילות הפכה לפעולת הצלה].

רוברט?: אם הוא רואה אנשים שיעלה אחד לפחות.

שמעון: הוא מתקרב. עוד מעט יהיה שם.

"טריבון": אם יכול, "815", נסה על 86 לקרוא לה.

"815": ניסיתי. מנסה שוב.

"טריבון": רות

"טריבון": האם יש לך קשר עין, "815"?

"815": "טריבון", "815".

"טריבון": "815", "טריבון", האם יש לך קשר עין, ישר לפני, טווח של 18 מייל.

"815": יש לי קשר עין עם (משובש) עשן (משובש) יכול להיות שזה זה.

"טריבון": רות, היא מעלה עשן גדול וזה.

"815": רות.

"815": אין לי קשר עם "פגודה".

"טריבון": רות.

"815": "810", "15".

"810": חמש.

"815": יש לך קשר עם "פגודה"?

"810": שלילי.

"815": רות, גם לי לא.

"טריבון": "815", "טריבון".

"815": חמש.

"טריבון": ברגע שאתה מתחיל להעלות את האנשים, תברר אצל האדם הראשון שאתה מעלה מאיזה לאומיות הוא.

1459

"טריבון": ותודיע לי מיד, זה חשוב לדעת.

"815": רות.

"810": כדאי שתעלה ממסר בשביל זה.

"טריבון": רות.

"טריבון": מה הגובה עכשיו, מה הגובה עכשיו, "815"?

"815": גובה 1.

"טריבון": רות.

"815": יש לי קשר [עין] עם כלי שיט שעה 12 קצת מימין, לא מעשן, לא מעלה עשן; בצפון לא עולה עשן.

"טריבון": הטווח עכשיו 13 מייל.

"815": רות.

"טריבון": האם יש לך קשר עין עם האוניה?

"815": יש לי קשר עין עם אוניה, קצת מימין לעשן, לא מעלה עשן.

"815": "טריבון": רות, זה יכול להיות שזה שלנו.

"815": רות, כדאי שתברר.

"טריבון": רות.

"815": רות, מה שיש לידה זה שלנו, זה ברור.

"טריבון": רות.

1501

כסלו: שמעון, רוברט, מה עם הסופר פרלון?

רוברט: רוברט שומע.

כסלו: מה עם הסופר פרלון?

שמעון: הוא מתקרב, הוא נמצא עכשיו איזה 12 מייל ממנו. קשר עין עם האוניה למטה. (משובש) מבקש ממסר באוויר.

כסלו: בשבילן?

שמעון: בשבילו, שיתווך בינו לבין הסט"רים. (משובש) מטפל בזה.

"טריבון": 10 מייל הטווח עכשיו.

"815": רות, אני מבין בשעה 12 (משובש) ..

"טריבון": חיובי, קצת בצד ימין.

"815": רות "טריבון": 9 מייל הטווח עכשיו.

1502

"815": "טריבון", "815", עובר ל-86.

"טריבון": רות, רות, "815", מבקש לקבל דיווח לגבי הלאומיות.

"815": "טריבון", "815".

"טריבון": המשך, "815".

"815": ב-12 אוניה גדולה, לא עולה, לא מעלה עשן. כרגע עשן קצת פחות ממנה. צד שמאל שלה... אני רואה משהו יותר קטן.

"טריבון": "815", האם קראת ל"טריבון"?

"815": ... אני רואה משהו יותר קטן.

"815": שלושה כלים קטנים.

1503

"טריבון": "815", האם קראת ל"טריבון"?

"815": חמש, "טריבון".

"טריבון": האם קראת לי, "815"?

"815": חיובי.

"טריבון": רות, מה העניינים?

"815": נראה כלי גדול, לידו 3 כלים קטנים, האם זה יכול להיות בטווח של מייל ממני?

"טריבון": רות, ברור.

"טריבון": רות, כנראה שהכלים הקטנים הם שלנו.

"815": רות.

"810": "15" מ-"10".

"815": חמש.

"810": מה העניינים?

"815": אתה עוד לא רואה אותם?

"810": אני מאחוריק, אני לא רואה, רואה רק אוניה אחת גדולה בצד ימין שלנו.

"815": רות, בדיוק לפני, יש כלים קטנים.

"810": מה איתם, מה זה?

"815": זה כנראה שלנו.

"810": הימניים שלנו?

"815": כן.

”טריבון“: ”815“, כל השלושה הם שלנו.

”815“: רות, הקטנים, מבין? .

”טריבון“: חיובי.

”815“: רות, הולך על הגדולה.

”טריבון“: ”15“, הולך לגדולה?

”815“: חיובי.

1504

שמעון: כסלו, קודם גיורא אמר אם זה ערבים לשלוח אותם לאל-עריש. הם לא ערבים.

כסלו: קח אותם ל[שדה התעופה] לוד [בח"א 27].

רוברט: יש זיהוי כבר?

שמעון: עוד לא.

מנחם: שמעון,

שמעון: שומע.

מנחם: זה אמריקאית בכל זאת?

שמעון: עוד לא ברור, מנחם.

מנחם: למה הם דפקו טורפדו, הלבנים האלה [חיל הים]?

שמעון: מי יודע... כנראה לא יודעים לקרוא אנגלית.

1506

כסלו: שמעון, נו, מה עם ההליקופטרים?

שמעון: הוא עוד 3 מייל. עומד להתחיל. הוא רואה אנשים במים הוא מעליהם ומייד ידווח.

”810“: [”טריבון“], ”810“.

”טריבון“: המשך, ”810“.

”טריבון“: ”810“, ”טריבון“.

”810“: ”15“ (”815“), ”10“ (”810“).

”815“: חמש.

”810“: מה, מה יש?

”815“: אני לא מוצא שום אדם, אנסה להתקשר איתם [עם הסט"רים] על 186.

”810“: הקטנים שלנו?

”טריבון“: ”815“, ”815“, מ”טריבון“.

”815“: חמש-חמש, ”טריבון“.

”טריבון“: שים לב: אם הם, אלה שמדברים, אם הם דוברי ערבית, מצרים, אתה לוקח אותם לאל עריש. אם הם

דוברי אנגלית, לא מצרים, אתה לוקח אותם ללוד. האם זה ברור?

”815“: רות.

”טריבון“: האם אתה רואה אנשים?

”810“: של מי הגדולה [”ליברטי“], ”815“?

”815“: ”חדק“ מ-”815“.

”חדק“: ”משבר“ מ”חדק“, עבור. [כנראה ”חדק“ קורא בטעות ל”משבר“ במקום ל-”815“, כי ל”משבר“ לא היה

מכשיר תא”ג, כך שלא האזין לערוץ 186.

"815": "חדק" מ-"815".
"חדק": כאן "חדק", רות, המתן.
"815": חמש.
"חדק": רות, שלח.
לא ברור: כן. (מקוטע) איתך.
"חדק": "185" מ"חדק", חיפשנו מסביב ולא מצאנו אנשים. ["חדק" בטעות אמר "185" במקום "815"].
"815": רות.
"חדק": הגדולה לא שלנו.
"חדק": "185" כאן "חדק", האם אתה שומע אותי, עבור? ["חדק" שוב טעה ואמר "185" במקום "815"].

1507

"810": "15" מ-"10"; "15" מ-"10"; "815" מ-"10".
"815": חמש-חמש.
"810": אל תעזוב ערוץ, אם אתה עוזב, תודיע.
"815": רות, אני לא מאזין על הערוץ הזה, אני מדבר על 186 עם "חדק", זה הקטנות. 17:19
"810": רות, מה צריך לעשות?
"815": צריך לחפש ניצולים. הם חיפשו ולא מצאו.
"810": רות.

1508

"815": "חדק" מ-"815".
"חדק": "815" כאן "חדק", חיפשנו מסביב ולא מצאנו אנשים. חיפשנו מסביב ולא מצאנו אנשים, עבור.
"815": רות. אני גם כן אחפש אותם (משובש, ייתכן "אני חושב").
לא ברור: אנחנו שומעים אותך מצוין, "טריבון".
"810": "פגודה" מ-"810". [ככל הנראה, המסוקים החלו להשתמש באות הקריאה של מפל"ג הסט"רים במקום באות הקריאה של ט-206; ל"חדק" ול"פגודה" אותו קול].
"פגודה": "810" כאן "פגודה", שלח.
"810": מה אתה אומר?
"פגודה": "810" כאן "פגודה", שלח את דבריך.
"810": מה צריך לעשות פה?
"810": "פגודה", "810".
"פגודה": כאן "פגודה", תחפש אם יש אנשים במים.
"810": רות.
"טריבון": אני מבין סביב הגדולה ["ליברטי"].
"פגודה": אל תדברו עכשיו על הערוץ, אל תדברו עכשיו על הערוץ.
פגודה: חמש-חמש, נראה לי שמצאתי אנשים.
"פגודה": חיובי.
"פגודה": רות, ברור, ברור.
"פגודה": רות.
"פגודה": שלילי, זה לא אנשים, זה סירות, זה לא אנשים.

"טריבון": האם אתה יכול לעלות קצת יותר גבוה, להוות ממסר?
"810": רות.

"טריבון": "810", "טריבון"; "810", "טריבון".

"טריבון": "815", "טריבון". "815", "טריבון".

"טריבון": האם נראה לך שמצאת?

"טריבון": רות, הדבר הראשון שתברר מה הלאומיות שלהם. תודיע לי מיד.

1509

כסלו: לא ברור מה קורה פה. אני לא מבין.

1510

"815": "פגודה" מ-"815"

"פגודה": "פגודה", שלח

"815": מבין האוניה לא מסוכנת.

"פגודה": כאן "פגודה", לא בטוח שהיא לא מסוכנת. האם אתה מצליח לזהות את הנתונים שלה?

"815": שלילי, כתוב GTR5.

"פגודה": רות.

"815": האם זה אומר משהו, "פגודה"?

"פגודה": שלילי, זה לא אומר כלום.

"815": מאחוריה נראו כמה סירות לא-מנופחות.

שמעון: כסלו, אין אנשים. הוא רואה סירות [ככל הנראה אסדות ההצלה] ולא רואים אנשים.

כסלו: חיל הים גם מדווח שאין אנשים.

שמעון: סירת רפאים.

כסלו: תגיד לי, חיל הים בסביבה?

שמעון: יש להם 3 סט"רים

כסלו: מסביב.

שמעון: מסביב. הוא מנמיך כדי לראות יותר טוב. [מוביל "כורסה"] ספקטור [כך במקור; הדיווח היה של מוביל "רויאל", יוסף צוק] דיווח שאנשים קופצים.

כסלו: רוברט, שההליקופטרים יחזרו הביתה.

רוברט: בסדר.

כסלו: שניהם. בלי לאסוף אף אחד.

רוברט: אוקיי.

"טריבון": רות, ברור.

"טריבון": רות, תשים לב לתרנים שם, "815".

"טריבון": "815", "טריבון".

"טריבון": תיקח את "810" איתך, אתם חוזרים הביתה, (משובש, יתכן "מרגוע") 070, טווח של 60 מייל.

"טריבון": חמש.

1512

שמעון: רוברט... אה, כסלו, דגל אמריקאי על האוניה... אני אבקש ממנו לבדוק עוד פעם.

כסלו: אתה בטוח או לא בטוח?

שמעון: הוא יבדוק עוד פעם. הוא דיווח את זה בטוח. אני בודק שנית.

כסלו: שיסתכל עוד פעם על הדגל.

שמעון: בודק שנית

"טריבון": רות, קיבלתי, זה ברור.

"טריבון": רות, זה ברור, האם זיהית בברור דגל אמריקאי?

"טריבון": תודה, תישאר בינתיים מעל האזור.

"815": "810" מ-"815". "10", "815".

"טריבון": "815", "טריבון".

"815": חמש-חמש.

"טריבון": מבקשים שתעשה שוב "פס" (יעף – pass) ותבדוק עוד פעם אם זה באמת דגל אמריקאי.

"815": רות.

"טריבון": חמש-חמש.

"טריבון": רות, ברור, מה בעניין הדגל?

"טריבון": רות, ברור.

"טריבון": חמש-חמש, תישאר בינתיים בהמתנה, ומייד נודיע לך.

"טריבון": זה ברור?

"טריבון": "815", "טריבון",

"טריבון": קח את "810" ותחזרו הביתה.

"טריבון": (כיוון) 065, טווח של 65 מייל.

"טריבון": 065, 65 מייל.

"טריבון": קיבלתי

"טריבון": רות, זה ברור.

"טריבון": קיבלתי, אני מייד מודיע לך מה לעשות.

"טריבון": רות.

1513

כסלו: שמעון, נו?

שמעון: הנה, מיד הוא מדווח.

1514

שמעון: כסלו, דגל אמריקאי. אנשים מתחבאים כל פעם שהוא עובר מעליהם.

כסלו: הבנתי. טוב, לחזור הביתה.

1515

כסלו: שמעון, יש לך קשר עם ההליקופטר בסיני?

שמעון: אין.

1516

כסלו: שמעון, לסופר פרלונים אין דלק?
שמעון: הוא דיווח שהוא קצר.
כסלו: אחד לאל-עריש.
שמעון: מה?
כסלו: אחד שילך לאל-עריש.
שמעון: בסדר.
כסלו: אחד לאל-עריש ואחד הביתה, זה הכל.
שמעון: בסדר.
כסלו: אין שום QL? [לא ידוע מה זה QL].
שמעון: אין שום דבר.
"טריבון": חמש-חמש.
"טריבון": שים לב, "815" "טריבון".
"טריבון": רות, זה ברור. לפי ההוראה, זה שיש לו יותר דלק מכם.

1517

לא ברור: הם נמוכים מאוד שם.
לא ברור: וגם QL אין.
לא ברור: גובה 5.
לא ברור: (משובש) אנשים מהאוניה למים.
כסלו: הליקופטר אחד לאל עריש ואחד הביתה.
"טריבון": רות, בודק.
"טריבון": "815", "815", "טריבון".
"טריבון": שימו לב: זה שיש לו יותר דלק מכם יחזור הביתה, זה שיש לו פחות הולך לאל עריש.
"טריבון": כרגע שלילי, כנראה זה שילך לאל עריש יחזור אחר כך.
"טריבון": מי מכם הולך הביתה?
"טריבון": מי הולך הביתה?
"טריבון": אוקיי.

1519

"טריבון": רות, זה ידוע. קיבלתי את ההודעה וידוע, זאת ההוראה שניתנה מלמעלה.
כסלו: שמעון, תנסה למצוא לי איזה הליקופטר בסיני.

1521 [חסרה הקלטה, תורגם מאנגלית]

לא ידוע: עבור ל-170 בדרך הביתה.
"810": הוא אומר עבור ל-170 בדרך הביתה.
"טריבון": רות.

1527 [חסרה הקלטה, תורגם מאנגלית]

Jewel [כנראה "תכשיט"]: קורא כמה פעמים ל-"815".
"815": קורא כמה פעמים ל-Jewel.

1604

שמעון: כסלו, האוניה עדיין לא טבעה. היא מתרחקת, אנחנו רואים אותה. היא מתרחקת צפונה [לעומק הים והרחק מהחוף]. רק לידיעה.

1605-1724 חסרה הקלטה ואין תמליל.

1725

רוברט: יש קשר עם ההליקופטר? החזרתי את ההליקופטר השני גם כן. ורק אתה נשאת.

1742

שמעון: 36 הסופר פרלון מחפש את האוניה הפגועה. מה לעשות איתו, שיציל שם אנשים או מה?
לא ברור: מנחם, מפקד החיל [אלוף מוטי הוד] רוצה אותך. מישהו עונה שם?
לא ברור: עונים, כן.
שמעון: חכה רגע, אני לוקח את הטלפון.

1751

כסלו: לא בטוח. הוא מביא את השגריר האמריקאי [סא"ל ארנסט קסטל, הנספח הימי בשגרירות בתל אביב, עם עוזרו סרן לין בלאש] לשם.
שמעון: הוא פוחד שיפתחו עליו באש?

1819

שמעון: הם הולכים הביתה.
כסלו: ... באזור כבר אני מבין.
שמעון: כסלו, הסופר פרלון שואל מה לעשות עם האוניה.
כסלו: הוא שם נחת. שמעון, הוא צריך לנסות להוריד אותו על האוניה.

1820

כסלו: שמעון, תגיד לו לא לקחת שום אנשים בגלל בטיחות טיסה.
שמעון: טוב.

1821

שמעון: הוא שואל אם במידה ויש פצועים על האוניה, אם הוא יכול לקחת אותם.
כסלו: אם הנוסע שלו ירצה, כן.
שמעון: אז אומר לו בהתאם לשיקול דעתו של הנוסע.
כסלו: אוקיי.

1834

כסלו: שמעון, מה עם ה"עופות" הזה?
שמעון: "עופות 807"? יש לו עוד הרבה. 40 מייל בים..... לאוניה.

1840

שמעון: כסלו, הוא קרוב מאוד לאוניה. הוא עד מעט ינסה להוריד.
כסלו: שמעון, הוא מנסה לנחות?
שמעון: הוא כבר מתקרב ומתחיל להתארגן מעליה.

1857

שמעון: כסלו, האוניה לא רצתה לעצור. הנוסע [סא"ל קסטל] לא הצליח לשכנע. זרקו פתקה. הם ענו להם
חזרה שאין... [מילה משובשת, ייתכן "נפגעים". זאת היתה טעות. היו הרוגים ופצועים רבים].
כסלו: טוב. חוזר ההליקופטר.

זאת היתה התשדורת האחרונה בנוגע לאירוע.

¹ המתרגם לא הצליח לאתר את המקור של עדות קרני. הנוסח שמובא כאן הינו תרגום לעברית של התרגום לאנגלית שבידי מחבר ספר זה.

² "לזר קרני נפטר ב-11 ביולי 2000. עם מותו אבדה האפשרות להעמיק בהתבטאותו מעבר לנאמר בוועדת ירושלמי." דו"ח חיל האוויר 2002, ע' 20.

ביבליוגרפיה נבחרת

ספרים

- Abu-Jaber, Faiz S. *American-Arab Relations from Wilson to Nixon*. Washington, D.C.: University Press of America, 1979.
- Allison, Graham T. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. Boston: Little, Brown, 1971.
- Allyn, J. Bruce, G. James Blight, and A. David Welch. *Cuba on the Brink: Castro, the Missile Crises, and the Soviet Collapse*. New York: Pantheon Books; Toronto: Random House, 1993.
- Aloni, Shlomo. *Mirage III vs MiG 21: Six-Day War 1967*. Oxford, UK: Osprey, 2010.
- American Jewish Committee. *American Jewish Year Book 1968*. Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1968.
- Armbrister, Trevor. *A Matter of Accountability: The True Story of the Pueblo Affair*. New York: Coward-McCann, 1970.
- Ball, George W., and Douglas B. Ball. *The Passionate Attachment: America's Involvement with Israel, 1947 to the Present*. New York: W. W. Norton, 1992.
- Bamford, James. *Body of Secrets*. New York: Doubleday, 2001.
- _____. *The Puzzle Palace: A Report on America's Most Secret Agency*. New York: Penguin Books, 1982/1983.
- Bar-Siman-Tov, Yaacov. *Israel, the Super Powers, and the War in the Middle East*. New York: Praeger, 1987.
- Bar-Zohar, Michael. *Embassies in Crisis: Diplomats and Demagogues behind the Six-Day War*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1970.
- Bard, Mitchell G., and Joel Himmelfarb. *Myths and Facts*. Washington: Near East Report, 1992.
- Barnes, Susan, Arsene Eglis, and Olivia Gilliam, comps. *Soviet News Media and the Middle East Crisis: A Chronological Review of Soviet Coverage (May 17-June 25, 1967)*. Radio Liberty Research Paper, Nov. 16, 1967. New York: Radio Liberty Committee, 1967.
- Bassett, Ronald. *HMS Sheffield: The Life and Times of Old Shiny*. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1988.
- Bassiouni, M. Cherif. *The Arab-Israeli Conflict*. Vol. 2, *Readings*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1974.
- Belyayev, I., T. Kolesnichenko, and Ye. Primakov. "Golub" *Spushchen*. Russian. Moscow: Molodaya Gvardiya Publishing House, 1968. *The "Dove" Has Been Released (Soviet Review of Israeli-Arab June 1967 Conflict)*, English trans. Washington, D.C.: Joint Publications Research Service, 1968.

- Ben-Adi, Herbert. *Israel's War for Peace: Private Letters of an Israeli Newspaper Correspondent*. Edited by Blanche Halpern and Abe Halpern. Edison, N.J.: Blanche Halpern and Abe Halpern, 1968.
- Berkman, Ted. *Cast a Giant Shadow: The Story of Mickey Marcus, a Soldier for All Humanity*. Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1967.¹
- Bigler, Philip. *In Honored Glory: Arlington National Cemetery, the Final Post*. Arlington, Va.: Bandamere Press, 1987.
- Black, Ian, and Benny Morris. *Israel's Secret Wars: A History of Israel's Intelligence Services*. New York: Grove Weidenfeld, 1991.
- Blackman, Raymond V. B., ed. *Jane's Fighting Ships, 1966-1967*. London: BPC Publishing, 1966. (Also 1955-1956, 1956-1957, 1967-1968, and 1968-1969.)
- Blitzer, Wolf. *Between Washington and Jerusalem: A Reporter's Notebook*. New York: Oxford University Press, 1985.
- _____. *Territory of Lies: The Exclusive Story of Jonathan Jay Pollard, Who Spied on His Country for Israel, and How He Was Betrayed*. New York: Harper & Row, 1989.
- Bookbinder, Hyman, and James G. Abourezk. *Through Different Eyes: Two Leading Americans—A Jew and an Arab—Debate U.S. Policy in the Middle East*. Bethesda, Md.: Adler & Adler, 1987.
- Borne, John Edgar. "The USS Liberty: Dissenting History vs. Official History." Ph.D. diss., New York University, 1993.
- _____. *The USS Liberty: Dissenting History vs. Official History*. New York: Reconsideration Press, 1995.
- Bornett, Vaughn Davis. *The Presidency of Lyndon B. Johnson*. Lawrence: University Press of Kansas, 1983.
- Bouchard, Joseph F. *Command in Crisis: Four Case Studies*. New York: Columbia University Press, 1991.
- _____. "Use of Naval Force in Crises: A Theory of Stratified Crisis Interaction." Ph.D. diss., Stanford University, 1989.
- Bourla, Yair. *Dictionary of Military Terms (English Index of the Hebrew Lexicon of Military Terms)*. Tel Aviv: Dvir Publishing House, 1988.²
- Brecher, Michael. *Decisions in Crisis: Israel, 1967 and 1973*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1980.
- Bregman, Ahron, and Jihan El-Tahri. *The Fifty Years' War: Israel and the Arabs*. New York: TV Books, 1998/1999.
- Brittin, Burdick H. *International Law for Seagoing Officers*. 245th ed. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1956.
- Brown, Michael, Sean M. Lynn-Jones, and Steven E. Miller. *Debating the Democratic Peace: An International Security Reader*. Cambridge: MIT Press, 1996.
- Bundy, McGeorge. *Danger and Survival: Choices about the Bomb in the First Fifty Years*. New York: Random House, 1988.
- Califano, Joseph A., Jr. *The Triumph and Tragedy of Lyndon Johnson: The White House Years*. New York: Simon & Schuster, 1991.

- Churchill, Randolph S., and Winston S. Churchill. *The Six Day War*. Boston: Houghton Mifflin, 1967.³
- Chomsky, Noam. *The Fateful Triangle*. Boston: South End Press, 1983.
- Clifford, Clark, with Richard Holbrooke. *Counsel to the President: A Memoir*. New York: Random House, 1991.
- Clingan, Thomas A., Jr., ed. *The Law of the Sea*. Honolulu: Law of the Sea Institute, University of Hawaii, 1988.
- Cockburn, Andrew, and Leslie Cockburn. *Dangerous Liaison: The Inside Story of the U.S.-Israel Covert Relationship*. New York: HarperCollins, 1991.
- Cohen, Avner. *Israel and the Bomb*. New York: Columbia University Press, 1998.⁴
- Cohen, Eliezer "Cheetah". *Israel's Best Defense*. New York: Orion Books, 1993.⁵
- Cohen, Warren I. "Balancing American Interests in the Middle East: Lyndon Baines Johnson vs. Gamal Abdul Nasser." In *Lyndon Johnson Confronts the World: American Foreign Policy 1963-1968*, edited by Warren I. Cohen and Nancy Bernkopf Tucker. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Collins, Larry, and Dominique Lapierre. *O Jerusalem*. New York: Pocket Books, 1972.⁶
- Coonts, Stephen. *Final Flight*. New York: Dell, 1988.
- Copeland, Miles. *The Game of Nations: The Amoral of Power Politics*. New York: Simon & Schuster, 1969.
- Crenshaw, R.S. *Naval Shiphandling*. 4th ed. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1975.
- Curtis, Richard H. *A Changing Image: American Perceptions of the Arab-Israeli Dispute*. Washington, D.C.: American Educational Trust, 1982.
- David, Ron. *Arabs and Israel for Beginners*. New York: Writers & Readers, 1993.
- Dayan, Moshe. *Diary of the Sinai Campaign*. Jerusalem: Am Hasefer, Jerusalem, 1965. English ed., London: Cox & Wyman, 1966.⁷
- _____. *Story of My Life*. London: Sphere Books, 1976.⁸
- Deacon, Richard. *The Israeli Secret Service*. New York: Taplinger, 1977.
- Decock, Jean-Pierre. *Mirage*. London: Arms & Armour Press, 1985.
- de Mulinen, Frederic. *Handbook on the Law of War for Armed Forces*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1987.
- Dishon, Daniel, ed. *Middle East Record*. Vol. 3, 1967. Jerusalem: Israel Universities Press, 1971.
- Dismukes, Bradford. "Soviet Employment of Naval Power for Political Purposes, 1967-75." In *Soviet Naval Influence: Domestic and Foreign Dimensions*, edited by Michael McGwire and John McDonnell. New York: Praeger, 1977.
- Donovan, Robert J. *Israel's Fight for Survival: Six Days in June*. New York: New American Library, 1967.
- Draper, Theodore. *Israel and World Politics: Roots of the Third Arab-Israeli War*. New York: Viking, 1968.
- Drendel, Lou. *Phantom II*. Carrollton, Texas: Squadron Signal Publications, 1985.
- Druks, Herbert. *The U.S. and Israel 1945-1973: A Diplomatic History*. New York: Robert Speller & Sons, 1979.

- Dupuy, Trevor N. *Elusive Victory: The Arab-Israeli Wars, 1947-1974*. New York: Harper & Row, 1978.
- Eban, Abba. *My Country*. New York: Random House, 1972.⁹
- Eisenberg, Dennis, Uri Dan, and Eli Landau. *The Mossad*. New York: Paddington Press, 1978.
- Ennes, James M., Jr. *Assault on the Liberty: The True Story of the Israeli Attack on an American Intelligence Ship*. New York: Random House, 1979.
- _____. *Assault on the "Liberty": The True Story of the Israeli Attack on an American Intelligence Ship*. New York: Ivy Books, 1987. Paperback with author's addendum, 1986.
- Eveland, Wilbur Crane. *Ropes of Sand: America's Failure in the Middle East*. London: W. W. Norton, 1980.
- Facts on File Yearbook 1967*. New York: Facts on File, 1968.
- Findley, Paul. *Deliberate Deceptions: Facing the Facts about the U.S.-Israeli Relationship*. Brooklyn, N.Y.: Lawrence Hill Books, 1993.
- _____. *They Dare to Speak Out: People and Institutions Confront Israel's Lobby*. Westport, Conn.: Lawrence Hill, 1985.
- Fine, Morris, and Milton Himmelfarb, ed. *American Jewish Year Book 1968*. New York: American Book-Stratford Press, 1968.
- Fisher, Eugene M., and M. Cherif Bassiouni. *Storm over the Arab World: A People in Revolution*. Chicago: Follett, 1972.
- Fisher, Sydney Nettleton. *The Middle East: A History*. New York: Alfred A. Knopf, 1969.
- Fraser, T.G. *The USA and the Middle East since World War 2*. New York: St. Martin's Press, 1989.
- Gallery, Daniel V. *The Pueblo Incident*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1970.
- Gawrych, George W. *Key to the Sinai: The Battles for Abu Ageila in the 1956 and 1967 Arab-Israeli Wars*. Fort Leavenworth, Kans.: U.S. Army Command and General Staff College, 1990.
- Gazit, Shlomo. *The Carrot and the Stick*. Washington, D.C.: B'nai B'rith Books, 1995.¹⁰
- Gerhard, William D. *Attack on the USS "Liberty": An Edited Version of SRH-256*. Edited by Sheila A. Carlisle. Laguna Hills, Calif.: Aegean Park Press, 1981.
- Goldschmidt, Arthur, Jr. *A Concise History of the Middle East*. Boulder, Colo.: Westview Press; Cairo, Egypt: American University in Cairo Press, 1983.
- Goott, Amy Kaufman, and Steven J. Rosen, eds. *The Campaign to Discredit Israel*. Washington, D.C.: American Israel Public Affairs Committee, 1983.
- Goulding, Phil G. *Confirm or Deny: Informing the People on National Security*. New York: Harper & Row, 1970.
- Green, Stephen. *Taking Sides: America's Secret Relations with a Militant Israel*. New York: William Morrow, 1984.
- Gribetz, Judah, Edward L. Greenstein, and Regina Stein. *The Timetables of Jewish History: A Chronology of the Most Important People and Events in Jewish History*. New York: Simon & Schuster, 1993.
- Griess, Thomas E., et al., eds. *The Arab-Israeli Wars, the Chinese Civil War, and the Korean War*. Wayne, N.J.: Avery, 1987.

- Grundman, Moshe, ed. *Israel's Security 1967-1991: An Annotated Bibliography and Research Guide*. Tel Aviv: Ministry of Defence, Israel, 1992.¹¹
- Gunston, Bill. *An Illustrated Guide to the Israeli Air Force*. New York: Arco, 1982.
- Halperin, Merav, and Aharon Lapidot. *G-Suit: Combat Reports from Israel's Air War*. London: Sphere Books, 1990.¹²
- Hammel, Eric. *Six Days in June: How Israel Won the 1967 Arab-Israeli War*. New York: Charles Scribner's Sons, 1992.
- Heikal, Mohamed Hassanein. *The Cairo Documents: The Inside Story of Nasser and His Relationship with World Leaders, Rebels, and Statesmen*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1973.
- Henkin, Louis, et al. *International Law*, 2d ed. St. Paul, Minn.: West Publishing, 1987.
- Hersh, Seymour M. *The Samson Option: Israel's Nuclear Arsenal and American Foreign Policy*. New York: Random House, 1991.¹³
- Herzog, Chaim. *The Arab-Israeli Wars: War and Peace in the Middle East*. New York: Vintage Books, 1984.
- Hinsley, Harry. *The Intelligence Revolution: A Historical Perspective*. Colorado Springs: United States Air Force Academy, 1988.
- Hogg, Ian V. *Israeli War Machine*. London: Hamlyn, 1983.
- Horwath, Stephen. *To Shining Sea: A History of the United States Navy 1775-1991*. New York: Random House, 1991.
- Howard, Michael, and Robert Hunter. *Israel and the Arab World: The Crisis of 1967*. London: Institute for Strategic Studies, 1967.
- Howarth, David. *Famous Sea Battles*. London: Artus Publishing, 1981.
- Howe, Jonathan Trumbull. *Multicrises: Sea Power and Global Politics in the Missile Age*. Cambridge: MIT Press, 1971.
- Howe, Russel Warren. *Weapons: The International Game of Arms, Money and Diplomacy*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1980.
- Humble, Richard, ed. *Naval Warfare*. New York: St. Martin's Press, 1983.
- International Red Cross Handbook*. 12th ed. Geneva: International Committee of the Red Cross & League of Red Cross Societies, 1983.
- Ismael, Tareq Y. *International Relations of the Contemporary Middle East: A Study in World Politics*. Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press, 1986.
- Jeffers, H. Paul. *The CIA: A Close Look at the Central Intelligence Agency*. New York: Lion Press, 1970.
- Johnson, Lyndon Baines. *The Vantage Point: Perspectives of the Presidency 1963-1969*. New York: Holt Rinehart & Winston, 1971.
- Jones, Dennis. *Rubicon One*. New York: Beaufort Books, 1983.
- Katz, Samuel M. *Soldier Spies: Israeli Military Intelligence*. Novato, Calif.: Presidio Press, 1992.
- Kennedy, William V., et al. *Intelligence Warfare: Penetrating the Secret World of Today's Advanced Technology Conflict*. New York: Crescent Books, 1987.
- Lenczowski, George. *American Presidents and the Middle East*. Durham, N.C.: Duke University Press, 1990.

- _____. *The Middle East in World Affairs*. 4th ed. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1980.
- Lilienthal, Alfred. *The Zionist Connection: What Price Peace?* New York: Dodd, Mead, 1978.
- Linder, Mark. *Little Boy Blue*. New York: Random House, 1992.
- Loftus, John, and Mark Aarons. *The Secret War against the Jews: How Western Espionage Betrayed the Jewish People*. New York: St. Martin's Press, 1994.
- Long, Luman H., ed. *The World Almanac and Book of Facts, 1967*. New York: Newspaper Enterprise Association, 1968.
- Lynn-Jones, Sean. Preface to *Debating the Democratic Peace: An International Security Reader*; edited by Michael Brown, Sean M. Lynn-Jones, and Steven E. Miller. Cambridge: MIT Press, 1996.
- Marshall, S. L. A. *Swift Sword: The Historical Record of Israel's Victory, June, 1967*. New York: American Heritage Publishing, 1967.
- McCain, John, and Mark Salter. *Faith of My Fathers*. New York: Random House, 1999.
- McGarvey, Patrick J. *CIA: The Myth and the Madness*. New York: Saturday Review Press, 1972.
- McGwire, Michael, and John McDonnell, eds. *Soviet Naval Influence*. New York: Praeger, 1977.
- McNamara, Robert S., with Brian Van de Mark. *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam*. New York: Vintage Books, 1995.
- Mercer, Derrick. *Chronicle of the Twentieth Century*. London: Longman Communications, 1988.
- Merlin, Samuel, ed. *The Big Powers and the Present Crises in the Middle East: A Colloquium*. Rutherford, N.J.: Fairleigh Dickinson University Press, 1968.
- Mersky, Peter B. *Israeli Fighter Aces*. North Branch, Minn: Speciality Press, 1997.
- Moore, John Norton, ed. *The Arab-Israeli Conflict*. Vol. 2, *Readings*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1974.
- _____. *Jane's Fighting Ships*. London: Jane's Publishing, 1987.
- Moore, Molly. *A Woman at War*. New York: Charles Scribner's Sons, 1993.
- Morris, James M. *History of the US Navy*. New York: Bison Books, 1984.
- Morrison, Samuel Eliot. *John Paul Jones: A Sailor's Biography*. Boston: Little, Brown, 1959.
- Narkis, Uzi. *The Liberation of Jerusalem*. Totowa, N.J.: Valentine, Mitchell, 1983.¹⁴
- Naval and Maritime Chronology*. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1973.
- Neff, Donald. *Warriors for Jerusalem: The Six Days That Changed the Middle East*. New York: Linden Press/Simon & Schuster, 1984.
- _____. *Warriors at Suez: Eisenhower Takes America into the Middle East*. New York: Linden Press, 1981.
- Noel, John V. Jr., and Frank E. Bassett, eds. *Knight's Modern Seamanship*. 16th ed. New York: Van Nostrand Reinhold, 1977.
- O'Ballance, Edgar. *The Third Arab-Israeli War*. Hamden, Conn.: Archon Books, 1972.
- O'Brien, Conor Cruise. *The Siege*. New York: Simon & Schuster, 1986.
- O'Connell, D. P. *The Influence of Law on Sea Power*. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1975.

- Ofer, Yehuda. *Operation Thunder: The Entebbe Raid*. Harmondsworth, England: Penguin Books, 1976.¹⁵
- Patai, Raphael. *The Arab Mind*. New York: Charles Scribner's Sons, 1983.
- Pearson, Anthony. *Conspiracy of Silence: The Attack on the U.S.S. Liberty*. London: Quartet Books, 1978.
- Pett, Saul, ed. *Lightning Out of Israel*. New York: Associated Press, 1967.
- Polmar, Norman. *Guide to the Soviet Navy*. 12th ed. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1986.
- _____. *The Naval Institute Guide to the Ships and Aircraft of the U.S. Fleet*. 15th ed. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1993.
- _____. *The Naval Institute Guide to the Soviet Navy*. 5th ed. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1991.
- Polmar, Norman, and Thomas B. Allen. *Spy Book: The Encyclopedia of Espionage*. New York: Random House, 1997.
- Polmar, Norman, Warren Mark, and Eric Werthheim. *Dictionary of Military Abbreviations*. Annapolis, Md.: Naval Institute Press, 1994.
- Pope, Dudley. *The Battle of the River Plate*. New York: Avon Books, 1956.
- Prados, John. *Keeper of the Keys*. New York: William Morrow, 1991.
- Puschel, Karen L. *US-Israeli Strategic Cooperation in the Post-Cold War Era*. Jerusalem: Jerusalem Post Press, 1992.
- Quandt, William B. *Decade of Decisions: American Policy toward the Arab-Israeli Conflict, 1967-1976*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1977.
- _____. *United States Policy in the Middle East: Constraints and Choices*. Santa Monica, Calif.: Rand Corporation, 1970.
- Rabin, Yitzhak. *The Rabin Memoirs*. Boston: Little, Brown, 1979.¹⁶
- _____. *The Rabin Memoirs*. Expanded edition, University of California Press, 1996.
- Rabinovich, Abraham. *The Battle for Jerusalem*. Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1972.
- _____. *The Boats of Cherbourg: The Secret Israeli Operation that Revolutionized Naval Warfare*. New York: Seaver Books/Henry Holt, 1988.¹⁷
- Ranelagh, John. *The Agency: The Rise and Decline of the CIA*. New York: Simon & Schuster, 1986.
- Rausa, Rosario. *Skyraider: The Douglas A-1 "Flying Dump Truck"*. Baltimore: Nautical & Aviation Publishing, 1987.
- Raviv, Dan, and Melman, Yossi. *Every Spy a Prince: The Complete History of Israel's Intelligence Community*. Boston: Houghton Mifflin, 1990.¹⁸
- _____. *Friends in Deed: Inside the U.S.-Israel Alliance*. New York: Hyperion, 1994.¹⁹
- Regan, Geoffrey. *Israel and the Arabs*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- _____. *Blue on Blue: A History of Friendly Fire*. New York: Avon Books, 1995.
- Rostow, W. W. *The Diffusion of Power 1957-1972*. New York: Macmillan, 1972.
- Rubenberg, Cheryl A. *Israel and the American National Interest: A Critical Examination*. Urbana: University of Illinois Press, 1986.

- Rubenstein, Murray, and Richard Goldman. *Shield of David: An Illustrated History of the Israeli Air Force*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1978.
- Rubinstein, Alvin Z., ed. *The Arab-Israeli Conflict: Perspectives*. Westport, Conn.: Praeger, 1984.
- Rusk, Dean, as told to Richard Rusk. *As I Saw It*. New York: W. W. Norton, 1990.
- Russell, John. *The Book of Seamanship*. New York: Ziff Davis Publishing, 1979.
- Sachar, Howard A. *Israel and Europe: An Appraisal in History*. New York: Vintage Books, 2000.
- Safran, Nadav. *From War to War: The Arab-Israeli Confrontation, 1948-1967*. New York: Pegasus, 1969.²⁰
- _____. *Israel: The Embattled Ally*. Cambridge: Harvard University Press, 1982.
- Sasson, Jean. *Princess: A True Story of Life behind the Veil in Saudi Arabia*. New York: William Morrow, 1992.
- Saunders, Harold H. "Regulating Soviet-U.S. Competition and Cooperation in the Arab-Israeli Arena, 1967-86." In *U.S.-Soviet Security Cooperation: Achievements, Failures, Lessons*, edited by Alexander L. George, Philip J. Farley, and Alexander Dallin. New York: Oxford University Press, 1988.
- Schack, Howard H., and H. Paul Jeffers. *A Spy in Canaan*. New York: Carol Publishing, 1993.
- Schiff, Zeev. *A History of the Israeli Army (1870-1974)*. Translated and edited by Raphael Rothstein. San Francisco: Straight Arrow Books, 1974.
- _____. *A History of the Israeli Army: 1874 to the Present*. New York: Macmillan, 1985.
- Schindler, Dietrich, and Jiri Toman. *The Laws of Armed Conflict*. 2d ed. Alphen aanden Rijn, The Netherlands: Sijthoff & Noordhoff, 1981.
- Schoenbaum, David. *The United States and the State of Israel*. New York: Oxford University Press, 1993.
- Schumacher, F. Carl, Jr., and George C. Wilson. *Bridge of No Return: The Ordeal of the U.S.S. Pueblo*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1971.
- Scott, James. *Attack on the Liberty*. New York: Simon and Schuster, 2009.
- A Seaman's Guide to the Rule of the Road*. 4th ed. Bristol, England: Morgans Technical Books, 1985.
- Shavit, David. *The United States in the Middle East: A Historical Dictionary*. New York: Greenwood Press, 1988.
- Shrader, Charles R. *Amicide: The Problem of Friendly Fire in Modern War*. Fort Leavenworth, Kansas: U.S. Army Command and General Staff College, 1982.
- Silverberg, Robert. *If I Forget Thee, O Jerusalem: American Jews and the State of Israel*. New York: William Morrow, 1970.
- Simon, Reeva S., Philip Mattar, and Richard W. Bulliet. *Encyclopedia of the Modern Middle East*. New York: Macmillan Reference USA, 1996.
- Slater, Leonard. *The Pledge*. New York: Simon & Schuster, 1970.
- Slater, Robert. *Rabin of Israel*. New York: St. Martin's Press, 1993.
- _____. *Warrior-Statesman: The Life of Moshe Dayan*. New York: St. Martin's Press, 1991.

- Smith, Charles D. *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*. New York: St. Martin's Press, 1988.
- Snyder, Frank M. *Command and Control: The Literature and Commentaries*. Washington, D.C.: National Defense University, 1993.
- Sontag, Sherry, and Christopher Drew. *Blind Man's Bluff: The Untold Story of American Submarine Espionage*. New York: Harper Paperbacks, 1999.
- Soustelle, Jacques. *The Long March of Israel*. New York: American Heritage Press, 1969.
- Spanier, John. *American Foreign Policy since World War II*. 11th ed. Washington, D.C.: Congressional Quarterly Press, 1988.
- Spick, Mike, and Barry Wheeler. *The New Illustrated Guide to Modern Aircraft Markings*. New York: Smithmark Publishers, 1992.
- Spiegel, Steven L. *The Other Arab-Israeli Conflict: Making America's Middle East Policy, from Truman to Reagan*. Chicago: University of Chicago Press, 1985.
- Spiro, David E. "The Insignificance of the Liberal Peace." In *Debating the Democratic Peace: An International Security Reader*, edited by Michael Brown, Sean M. Lynn-Jones, and Steven E. Miller. Cambridge: MIT Press, 1996.
- Stebbins, Richard P. *The United States in World Affairs 1967*. New York: Simon & Schuster, 1968.
- Steven, Stewart. *The Spy-Masters of Israel*. New York: MacMillan, 1980.
- Stevenson, William. *Israeli Victory*. London: Corgi Books, 1967.
- _____. *Zanek! A Chronicle of the Israeli Air Force*. New York: Viking Press, 1971.²¹
- Taylor, Alan. *The Superpowers and the Middle East*. Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press, 1991.
- Taylor, James. *Pearl Harbor II: The True Story of the Sneak Attack by Israel upon the U.S.S. "Liberty," June 8, 1967*. Washington, D.C.: Mideast Publishing, 1980.
- Taylor, W.R., ed. *Combat Aircraft of the World from 1909 to the Present*. New York: G.P. Putnam's Sons, 1969.
- Teveth, Shabtai. *Moshe Dayan: The Soldier, the Man, the Legend*. London: Quartet Books, 1974.²²
- Tully, Andrew. *The Super Spies: More Secret, More Powerful than the CIA*. New York: William Morrow, 1969.
- U.S. Congress. Office of Technology Assessment. *Who Goes There: Friend or Foe? OTA-ISC-537*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1993.
- U.S. Department of the Navy. *Blue Jackets Manual*. 11th ed. Annapolis, Md.: U.S. Naval Institute, 1943.
- _____. *Law of Naval Warfare*. NWP 10-2. Washington, D.C.: Department of the Navy, 1955.
- _____. *Commander's Handbook on the Law of Naval Operations*. NWP-9. Washington, D.C.: Department of the Navy, 1987.
- _____. *Commander's Handbook on the Law of Naval Operations*. NWP-9 (Rev A). Washington, D.C.: Department of the Navy, 1989.
- Warner, Oliver. *Great Sea Battles*. New York: Exeter Books, 1981.
- Watts, Allan. *Instant Wind Forecasting*. London: Adlard Coles Nautical, 1991.

- Wells, Anthony R. "The June 1967 Arab-Israeli War." In "Superpower Naval Confrontation," edited by Stephen S. Roberts. In *Soviet Naval Diplomacy*, edited by Bradford Dismukes and James M. McConnell. New York: Pergamon Press, 1979.
- Westwood, J. W. *The History of the Middle East Wars*. New York: Exeter Books, 1984.
- Wheeler, Barry C. *An Illustrated Guide to Aircraft Markings*. New York: Prentice-Hall, 1986.
- Windchy, Eugene G. *Tonkin Gulf*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1971.
- Wouk, Herman. *The Hope*. Boston: Little, Brown, 1993.²³
- Wright, Quincy. "The Middle East Crisis." In *The Arab-Israeli Conflict*, vol. 2, *Readings*, edited by John Norton Moore. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1974.
- Wylie, J.C. "The Sixth Fleet and American Diplomacy." In *Soviet-American Rivalry in the Middle East*, edited by J.C. Hurewitz. New York: Praeger, 1969.
- Yonay, Ehud. *No Margin for Error: The Making of the Israeli Air Force*. New York: Pantheon Books, 1993.²⁴
- Young, Peter. *The Israeli Campaign 1967*. London: William Kimber, 1967.
- Zmora, Ohad (ed.). *The Victory: The Six-Day War of 1967*. Tel Aviv, Israel: E. Lewin Epstein, 1967.²⁵

מאמרים

- "Ahead of the News: U.S.S. Liberty: Caught in Political Currents?" *Newsweek*. June 26, 1967, 13.
- Anderson, Jim. "New Light Shed on Israeli Attack on U.S. Spy Ship." United Press International. March 18, 1984.
- Belyayev, I., and Ye. Primakov. "Kak Izrail nachal agressiyu" (How Israel began the aggression). *Pravda*, July 27, 1967. Translated by Gregory Koldys.
- Berger, Thomas J. "Parting Shot: Case Closed on USS *Liberty*." *Soldier of Fortune*, March 1989, 96.
- Berman, Sylvan M. "An Historical Note: The 1967 Israeli Attack on the American Electronic Spy Ship Revisited." *International Problems* 18 (Fall 1979): 59-63.
- Bouchard, Joseph F. "Accidents and Crises: *Panay*, *Liberty*, and *Stark*." *Naval War College Review* 41, no. 4 (Autumn 1988): 87-102.
- Buckley, William F., Jr. "The Week." *National Review*, June 27, 1967, 673.
- Caldwell, Robert J. "It's Time to Tell the Truth about Israel's Attack on the Liberty." *San Diego Union*, June 14, 1987.
- "C.I.A. Papers Cite Israelis in Attack on U.S. Navy Ship." *New York Times*, September 19, 1977.
- Crowley, Dale. "*Liberty* Survivor Fixes the Blame." *Colebrook (N.H.) News and Sentinel*, January 27, 1988.
- Ennes, James M., Jr. "The Israeli Assault on the U.S.S. *Liberty*." *Retired Officer*, June 1985, 22-24.
- _____. "Israeli Attack on U.S. Ship Reveals Failure of C³." *Defense Electronics* 13 (October 1991): 60-71.

- _____. "Spies Expect to Be Shot but the USS *Liberty* Was Humiliated." *Dossier*, no. 5 (1983): 5-9.
- _____. "The U.S.S. *Liberty*." *Link* 25, no. 2 (May/June 1992): 5-6.
- _____. "The USS *Liberty* Affair." *Link* 17, no. 2 (May/June 1984): 1-13.
- _____. "The USS *Liberty*: Back in the News." *American-Arab Affairs*, no. 15 (Winter 1985-86): 19-29, 104-6.
- _____. "The USS *Liberty*: Israel Can't Seem to Get Its Story Straight." *American-Arab Affairs*, no. 17 (Summer 1986): 16-25, 131-40.
- "An Error of War—and U.S. Seamen Die." *U.S. News & World Report*, June 19, 1967, 10.
- Evans, Rowland, and Robert Novak. "Remembering the *Liberty*." *Washington Post*, November 6, 1991.
- Le Figaro*. June 8, 1967. Edition de 5 heures.
- "Finis." *Newsweek*, July 3, 1967, 24.
- Fishel, Reverdy S. "The Attack on the *Liberty*: An 'Accident'?" *Intelligence and Counterintelligence* 8, no. 3 (Fall 1995): 345-52.
- Fraser, R. R. "Parting Shot: No Justice for USS *Liberty*." *Soldier of Fortune*, 13, no. 9 (September 1988): 96.
- Furmess, Adrian. "Misfortune or Murder?" *TV Times* (London), January 24-30, 1987.
- Goodman, Hirsh. "The Battle over the *Liberty*." *Jerusalem Report*, December 19, 1991, 40.
- _____. "Messrs. Errors and No Facts." *Jerusalem Report*, November 21, 1991, 42.
- Goodman, Hirsch, and Zeev Schiff. "The Attack on the *Liberty*." *Atlantic Monthly*, September 1984, 79-84.
- Greenhouse, Linda. "The Roots and the Rudiments of Compensation to Foreigners." *New York Times*, July 13, 1988.
- Herman, Edward S. "The Pro-Israel Lobby." *Z Magazine*, July/August 1994, 8-9.
- "Israel Lobby: Five Former Lawmakers Form Opposition Group." *Miami Herald*, October 24, 1994.
- "Israel Pays Compensation Claimed for Men Injured on U.S.S. *Liberty*." *Department of State Bulletin*, June 2, 1969, 473.
- "Israel Pays Compensation Claimed for Men Killed on U.S.S. *Liberty*." *Department of State Bulletin*, June 17, 1968, 799.
- Jacobsen, Walter L. "A Juridical Examination of the Israeli Attack on the U.S.S. *Liberty*." *Naval Law Review* 36 (Winter 1986): 1-51.
- Johnson, Lyndon B. "News Conference." *Congressional Quarterly Weekly Report*, June 16, 1967, 1039-41.
- Kidd, Isaac. "View From the Bridge of the Sixth Fleet Flagship." *U.S. Naval Institute Proceedings* 98 (February 1972): 18-29.
- Kilpatrick, James Jackson. "June 8, at 1400 Hours." *National Review*, September 5, 1967, 952-58.
- "Lessons of the *Liberty*: Weak Spots in U.S. Defenses." *U.S. News & World Report*, July 22, 1968, 7.
- "*Liberty* Signals: Misrouted, Misread." *U.S. News & World Report*, July 10, 1967, 7.

- Limor, Micha. "The Attack on the USS *Liberty*." *New York Times*, July 7, 1967.
- Lynn-Jones, Sean. "A Quiet Success for Arms Control: Preventing Incidents at Sea." *International Security* 9: no. 4 (Spring 1985): 154-84.
- Mallison, S. V., and W. T. Mallison. "Lawful Objects for Attack." *International Law Studies 1991: The Law of Naval Operations*, edited by Horace B. Robertson, Jr. Newport, R.I.: Naval War College Press, 1991.
- Mallison, W. T. "The Zionist-Israel Juridical Claims to Constitute 'the Jewish People' Nationality Entity and to Confer Membership in It: Appraisal in Public International Law." *George Washington Law Review* (June 1964): 983-1075.
- Il Messaggero di Roma*, June 8, 1967.
- Miami Herald*, June 8, 9, and 10, 1967.
- Miller, Martin J., Jr. "The Israeli Navy: Twenty-six Years of Non-Peace." *U.S. Naval Institute Proceedings* 101 (February 1975).
- "Mystery of Attack on U.S.S. 'Liberty'." *U.S. News & World Report*, June 26, 1967, 33.
- Naidy, A.G. "The United States and the Arab Israeli Conflict of 1967." *International Studies* (New Delhi). 19, no. 2 (April-June 1980): 157-96.
- New York Times*, June 8, 9, and 10, 1967.
- "The Nusses: A Tragic Mistake and a Rebuilt Life." *Newsweek*, Special Anniversary Issue, Spring 1983, 124-26.
- Oberdorfer, Don, and Edward Walsh. "Iraq to Pay Damages for Attack." *Washington Post*, May 22, 1987.
- Obermeyer, Eric. "Skeletons Lurk in the Closet of US-Israeli Relations." *Terminal Frost*, September 15, 1995. [Electronic].
- Pearson, Anthony. "The Attack on the U.S.S. *Liberty*: Mayday! Mayday!" *Penthouse*, May 1976, 54-58, 137-47.
- _____. "Conspiracy of Silence." *Penthouse*, June 1976, 60-64, 147-51.
- "The Periscope: Sinking the Liberty: Accident or Design?" *Newsweek*, June 19, 1967, 21.
- Peterson, Iver. "Court-Martial Begins in 'Friendly Fire' Deaths in Iraq." *New York Times*, June 3, 1995.
- Pipes, Daniel. "Reviews: *Encyclopedia of the Modern Middle East*, by Reeva S. Simon, Philip Mattar, and Richard W. Bulliet." *Middle East Quarterly* 3: no. 4 (December 1996): 70-82.
- Primakov, Ye. A., and I. Belyayev. "Lessons of the 1967 Middle East Crises." *International Affairs* (Moscow) 3 (March 1968): 41.
- Quandt, William B. "Lyndon Johnson and the June 1967 War: What Color Was the Light?" *Middle East Journal* 46, no. 2 (Spring 1992): 198-228.
- "Remember USS *Liberty*, Says VFW." *VFW Magazine*, June 1987, 28-29.
- Rosenthal, A. M. "Anatomy of a Scoop." *New York Times*, November 8, 1991.
- Russell, James A. "Vets Cry: 'Remember the *Liberty*.'" *Defense Week*, September 8, 1986, 2.
- Scott, Richard. "Success for 'Hot Line' Diplomacy." *Guardian* (London), June 10, 1967.
- "Secretary Rusk and Secretary of Defense McNamara Discuss Viet-Nam and Korea on *Meet the Press*." *Department of State Bulletin* 58 (February 26, 1968): 261-72.
- Sheehan, Neil. "Order Didn't Get to U.S.S. *Liberty*" *New York Times*, June 29, 1967.

- Sidey, Hugh. "The Presidency: Over the Hot Line—the Middle East." *Life*, June 16, 1967, 24.
- "The Situation in the Near East." *Department of State Bulletin* 56 (June 26, 1967): 949-52.
- Smith, Richard K. "The Violation of the *Liberty*." *United States Naval Institute Proceedings* 104/6/904 (June 1978): 62-70.
- Sobran, Joseph. "The Stern Gang." *New American View*, July 15, 1991, 5.
- Sullivan, Antony T. Review of *They Dare to Speak Out: People and Institutions Confront Israel's Lobby*, by Paul Findley. *Middle East Insight* 4, nos. 4/5 (1986): 57-59.
- The Times*. Late London ed. June 8, 9, and 10, 1967.
- "Tragic Error or Coverup? Case Anything But Closed on USS *Liberty*." *Soldier of Fortune*, June 1989, 62-65.
- "Unexplained Casualty: U.S.S. *Liberty*." *Life*, June 23, 1967, 28-29.
- "U.N. Security Council Demands a Cease-Fire in the Near East." *Department of State Bulletin* 56 (June 26, 1967): 934-49.
- "U.S. and Iran Settle Financial Claims." *Washington Post*, February 23, 1996.
- "U.S. Carrier Mistakenly Blasts Turkish Warship." *Miami Herald*, October 2, 1992.
- "U.S. Electronic Espionage: A Memoir." *Ramparts*, August 1971, 35-50.
- "The U.S.S. *Liberty*." *Middle East Insight* 1, no. 1 (February/March 1982).
- "The U.S.S. *Liberty* Report." *Washington Daily News*, June 30, 1967.
- "A U.S. Ship Was Attacked." *Wall Street Journal*, June 9, 1967.
- Velie, Lester. "The Week the Hot Line Burned." *Reader's Digest*, August 1968, 37-44.
- Verhovek, Sam Howe. "Air Force Officer Is Acquitted in Downing of Army Aircraft." *New York Times*, June 21, 1995.
- Wall Street Journal*, Eastern ed., June 8, 1967.
- Washington Post*, June 8 and 9, 1967.
- "When U.S. Ship Was Victim of a 'Shoot First' Policy." *U.S. News & World Report*, May 13, 1968, 12.
- "Where Are They Now? The Eavesdroppers." *Newsweek*, September 29, 1969, 22.
- Wilson, George C., and Anthony Astrachen. "Egypt, Syria Accept Cease Fire; Israel Hits U.S. Ship, Ten Killed." *Washington Post*, June 9, 1967.
- "Wounded Liberty Crewman Ecker Tells of Attack." *American Spirit*, July 1967, 8.
- Yemma, John. "Findley 'Speaks Out': Impartial Look at Arm Twisting by the Israel Lobby in US; *They Dare to Speak Out* by Paul Findley." *Christian Science Monitor*; August 2, 1985.
- Zunes, Stephen. Review of *Deliberate Deceptions* by Paul Findley. *Z Magazine*, July/August 1994, 10.
- ניר, אורי. "ישראלי לשעבר: אוונס ונובאק סילפו דברי כדי להכפיש את ישראל בפרשת 'ליברטי'." "הארץ", 7 בנובמבר 1991.
- פדהצור, ראובן. "אלוף (מיל) מוטי הוד: בשום שלב בתקיפת הספינה 'ליברטי' לא היה מידע על כך שזו ספינה אמריקאית. ה'גילוי' של בעלי הטור אוונס ונובאק לגבי הפרשה ממלחמת ששת הימים עומד בניגוד לדוחות של שתי וועדות חקירה - ישראלית ואמריקאית." "הארץ", 8 בנובמבר 1991.

- 1 בעברית: טד ברקמן, "האלוף", עם הספר, 1965.
- 2 יאיר בורלא (עורך), לקסיקון דביר מונחים צבאיים, דביר, 1988.
- 3 בעברית: רנדולף ס. צ'רצ'יל ווינסטון צ'רצ'יל, "מלחמת ששת הימים", מסדה, 1967.
- 4 בעברית: אבנר כהן, "ישראל והפצצה", שוקן, 2000.
- 5 במקור: אליעזר (צ'יטה) כהן, צבי לביא, "השמים אינם הגבול - סיפורו של חיל האוויר הישראלי", ספרית מעריב, 1990.
- 6 בעברית: לארי קולינס ודומיניק לאפייר, "ירושלים, ירושלים", ספרית מעריב, 1972.
- 7 במקור: משה דיין, "יומן מערכת סיני", עם הספר, 1965.
- 8 במקור: משה דיין, "אבני דרך", עידנים, 1976.
- 9 במקור: אבא אבן, "ארצי: עשרים וחמש שנות המדינה", וידנפלד וניקולסון, 1972.
- 10 במקור: שלמה גזית, "המקל והגזר: הממשל הישראלי ביהודה ושומרון", זמורה ביתן, 1985.
- 11 במקור: משה גרונדמן, "ביטחון ישראל 1967-1991", מערכות, 1992.
- 12 במקור: מירב הלפרין ואהרון לפידות, "חליפת לחץ: דפים בספר הטיסות של חיל-האוויר", משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2000 (מהדורה חדשה ומורחבת).
- 13 בעברית: סיימור מ. הרש, "ברירת שמשון", ידיעות אחרונות, 1992.
- 14 במקור: עוזי נרקיס, "אחת ירושלים", עם עובד, 1975.
- 15 במקור: יהודה עופר, "מבצע יונתן", מסדה פרס, 1976.
- 16 במקור: יצחק רבין, "פנקס שרות", מעריב, 1979.
- 17 בעברית: אברהם רבינוביץ, "ספינות שרבורג", אפי מלצר, 2001.
- 18 במקור: יוסי מלמן ודן רביב, "מרגלים לא מושלמים: סיפורו של המודיעין הישראלי", ספריית מעריב, 1990.
- 19 במקור: יוסי מלמן ודן רביב, "שותפים לדבר מעשה: בתוככי הברית הישראלית אמריקנית", ספריית מעריב, 1994.
- 20 בעברית: נדב ספרן, "העימות הערבי-ישראלי", 1948-1967, כתר, 1969.
- 21 בעברית: ויליאם סטיבנסון, "זנק: סיפורו של חיל-האוויר הישראלי", בוסתן, 1971.
- 22 במקור: שבתי טבת, "משה דיין" ביוגרפיה, שוקן, 1971.
- 23 בעברית: הרמן ווק, "התקווה", ידיעות אחרונות, 2008.
- 24 בעברית: אהוד יונאי, "עליונות אווירית; סיפורו של חיל האוויר הישראלי", כתר, 1995.
- 25 במקור: אוהד זמורה (עורך), "הניצחון: מלחמת ששת הימים תשכ"ז 1967", א. לוי אפשטיין.